

364.100522
ร.101
ร.3

ปัญหาในสังคมไทย : กรณีศึกษาจากหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์

20 ก.ย. 2548

บทคัดย่อ
ของ
สุวิรัตน์ เชิญชัยวรากล

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ไทย
พฤษภาคม 2548

สุริวัตน์ เชื้อชัยวชิรากุล. (2548). ปัญหาในสังคมไทย : กรณีศึกษาจากหนังสือจดหมายเหตุ
บางกอกรีคอร์ดเดอร์. ปริญญาโท ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์ไทย). กรุงเทพฯ :
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม :
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลับพลึง คงชนะ, อาจารย์ ดร. ชลวิทย์ เจียรจิตต์.

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ได้มีหนังสือพิมพ์ขึ้น
เป็นครั้งแรกในประเทศไทย มีชื่อว่า "หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ดเดอร์." ซึ่งเป็น
หนังสือพิมพ์ภาษาไทยที่ออกโดยหมอบรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) มิชชันนารีชาวอเมริกัน
เป็นทั้งเจ้าของและบรรณาธิการ หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ที่ออกในสมัย
รัชกาลที่ ๓ ได้ออกเป็นรายเดือนมีจำนวนทั้งสิ้น ๑๖ ฉบับ ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๔๔
ถึงเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๘๔๕ โดยได้เริ่มตีพิมพ์ฉบับแรกในวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๔๔
(พ.ศ. ๒๓๘๗) นับเป็นเวลาส่วนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔)
หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ได้ออกเป็นรายปักษ์ มีจำนวนทั้งสิ้น ๔๘ ฉบับ
เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๕ ถึงวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๖๗ เป็นระยะเวลาสองปี

เนื้อหาและรูปแบบของการออก "หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ดเดอร์" ในช่วง
เวลาทั้งสองรัชกาลนี้มีความแตกต่างกัน คือ เนื้อหาในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีลักษณะคล้ายหนังสือ
สารคดีมากกว่าหนังสือพิมพ์ เรื่องราวที่ตีพิมพ์จึงเป็นการนำเสนอความรู้ ด้านการแพทย์
ตำรายา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี พงศาวดาร และประวัติศาสตร์ของยุโรปเป็นหลัก ส่วนข่าวสาร
ที่นำเสนอ โดยมากมักเป็นข่าวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกประเทศ และเป็นข่าวจากทวีปยุโรป
ซึ่งแตกต่างจากหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ที่ออกในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่มีลักษณะ
เป็นหนังสือพิมพ์กับคล้ายในปัจจุบัน คือ ได้มีการเสนอข่าวเหตุการณ์ต่าง ๆ มากขึ้น โดยข่าวที่
นำมาลงมีทั้งข่าวจากใน และนอกประเทศ ในปริมาณใกล้เคียงกัน ซึ่งพบว่าการนำเสนอความรู้
ด้านการแพทย์ สารคดีความรู้ต่าง ๆ มีน้อยลง

หนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์นอกจากเป็นแหล่งความรู้ ให้ข่าวเหตุการณ์บ้านเมืองแล้ว
หนังสือพิมพ์ยังเป็นสื่อที่มีบทบาทต่อสังคม โดยเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับรัฐบาล ได้เปิด
โอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น และร้องเรียนเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านทางหนังสือพิมพ์ให้
ทางการได้ทราบเพื่อดำเนินการแก้ไขต่อไป จึงเป็นวิธีที่ง่ายและสะดวกรวดเร็วกว่าการร้องเรียน
ต่อรัฐที่ยุ่งยาก ต้องผ่านขั้นตอนต่าง ๆ มากมาย ซึ่งต้องใช้เวลามากกว่าคดีความที่ร้องเรียนได้รับ
การพิจารณาตัดสิน และใช้เวลามากกว่าที่ปัญหาต่าง ๆ จะได้รับการแก้ไข ส่วนรัฐบาลก็ได้อาศัย
ประโยชน์จากหนังสือพิมพ์ ในการแจ้งประกาศของทางราชการให้ประชาชนทราบ ผ่านทางหน้า
หนังสือพิมพ์ ประชาชนจึงมีโอกาสดูรับข่าวสารของทางราชการมากขึ้น

หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ นับว่าเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในช่วง
ระยะเวลาระหว่างรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ผู้เขียนจึงได้นำหนังสือ

จดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ มาศึกษา โดยศึกษาถึงปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในยุคนั้น ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ได้ตีพิมพ์เผยแพร่

การศึกษาหนังสือดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่าปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคลในสังคม ได้แก่ ประชาชน ข้าราชการ และรัฐบาล โดยผู้วิจัยได้แยกปัญหาออกเป็น ๓ กลุ่มคือ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับข้าราชการ และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ โดยปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ได้แก่ การปทุขร่ายต่อร่างกายชีวิต และทรัพย์สิน การคมนาคมทางน้ำ การปลอมแปลงเงิน และการเกิดอัคคีภัย เป็นต้น สำหรับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับข้าราชการ มักเกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการที่ไม่มีประสิทธิภาพ ละเลยต่อหน้าที่ และการใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ ได้แก่ การกดขี่ข่มเหง รีดไถราษฎร การฉ้อราษฎ์บังหลวง เป็นต้น ท้ายสุดคือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ ในการดำเนินการเพื่อให้รอดพ้นจากการคุกคามโดยชาติตะวันตก ซึ่งในหนังสือพิมพ์นี้ได้กล่าวไว้แต่เพียงเรื่องการคุกคามของฝรั่งเศส เรื่องกรณีการยึดครองกัมพูชา และการอวดอ้างอำนาจของกงสุลฝรั่งเศสในกรุงเทพฯ ปัญหาสังคมที่ตีพิมพ์อยู่ในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ พบว่าชาวปัญหาสังคมที่ปรากฏมากที่สุด คือ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ที่เกิดขึ้นจากการปทุขร่ายต่อร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สิน ได้แก่ การทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกาย อาชญากรรม ลักทรัพย์ ฉ้อโกง เป็นต้น ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นบ่อยแมในปัจจุบัน

การศึกษาเรื่อง “ปัญหาสังคมที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์” นี้ ผู้วิจัยพบว่าการพิมพ์ต้นฉบับ มีข้อผิดพลาดอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ ประการแรก เรื่องความผิดพลาดในการตีพิมพ์วันเดือนปีทางจันทรคติที่ระบุไว้ในบางฉบับไม่ตรงกับข้อเท็จจริง จึงต้องใช้วันเดือนปีทางสุริยคติที่ได้ตีพิมพ์ไว้เป็นภาษาอังกฤษมาเทียบ ประการที่สอง พบว่าเลขหน้าของหนังสือพิมพ์พิมพ์ผิดพลาดในบางเล่ม ทำให้การอ้างอิงค่อนข้างสับสน มีเลขหน้ากระโดดหรือซ้ำ อยู่หลายแห่ง ประการที่สาม บทความที่ตีพิมพ์มีคำผิดเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเป็นภาษาโบราณ บางคำอาจเกิดจากการเรียงพิมพ์ผิดพลาด หรือมีความหมายตามนั้นจริงๆ จึงยากแก่การตีความ ประการสุดท้าย เรื่องการทำความเข้าใจ และตีความหมายของเนื้อหา เนื่องจากภาษาที่ใช้ มีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ที่ใช้คำทับศัพท์โดยสะกดด้วยภาษาไทย ตามสำเนียงที่คนไทยในยุคนั้นนิยมออกเสียง ทำให้ประสบปัญหาการตีความหมาย ว่าต้องการสื่อถึงคำใดในภาษาอังกฤษ และพบว่าคำๆ เดียวกันแต่เขียนสะกดต่างกันหลากหลายแบบ เช่น การสะกดภาษาไทยชื่อข้าราชการและเจ้านาย และการใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ เพื่อแสดงชื่อสถานที่ ยศตำแหน่ง คน สัตว์ และสิ่งของ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้คำที่พบบ่อยที่สุด นอกจากนี้ภาษาที่ใช้ในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เป็นภาษาเก่าที่มีโครงสร้างของภาษา และสำนวนคำพูดที่ต่างจากปัจจุบัน การเข้าใจความหมาย และการตีความจึงเป็นเรื่องยาก ต้องใช้เวลาอ่านทำความเข้าใจหลายๆ ครั้ง และต้องอาศัยการเดาความหมายจากประโยคข้างเคียง

หรือเรื่องที่กล่าวถึง อีกทั้งผู้เขียนบทความและบรรณาธิการหนังสือพิมพ์มิใช่คนไทย แต่เป็นชาวอเมริกันที่อาศัยอยู่ในเมืองไทยมานาน บทความที่เขียนบางครั้งอ่านแล้วเข้าใจยาก ดังนั้นจึงเสนอให้มีผู้ที่สนใจทำการศึกษาหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์ดเดอร์ ทำการวิจัยทางด้านการใช้ภาษา หรือ การแปลความของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์ดเดอร์โดยตรงให้มากขึ้น ประการสุดท้าย ชาวที่ หมอบรัดเลย์นำเสนอ แตกต่างจากการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ในปัจจุบัน คือ เนื้อหาของข่าวบางครั้งสั้นเกินไปเหมือนการพาดหัวข่าวไม่ชัดเจน ขาดรายละเอียดของข่าว และขาดการติดตามข่าวทำให้ข่าวที่ดีพิมพ์ไม่ต่อเนื่อง ดังนั้นบางข่าวจึงเป็นข่าวที่กล่าวขึ้นมალอยๆ แล้วหายไป ไม่มีรายละเอียดและข้อมูลมากนัก ต้องศึกษาจากหลักฐานร่วมสมัยที่ได้กล่าวถึงเรื่องเดียวกันประกอบ และข่าวนำเสนอบางครั้งขาดการกลั่นกรอง เมื่อติดตามแล้วจึงทราบว่าเป็นเพียงข่าวลือ

หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์ดเดอร์ นับเป็นแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ในระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓-๔ ที่และเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ขั้นต้นที่ควรค่าแก่ศึกษา ซึ่งพบว่ยังไม่มีผู้ทำการศึกษาเรื่องราวในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์ดเดอร์ โดยตรงทางด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย เพราะเป็นช่วงเวลาคาบเกี่ยวกับการที่เมืองไทยเริ่มเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ อันเนื่องจากการปรับปรุงประเทศให้เป็นแบบสมัยใหม่

Problem in Thai Society : Case Study from The Bangkok Recorder.

AN ABTRACT

BY

SUREERUT CHERNCHAIVACHIRAKUL

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Arts degree in Thai History
at Srinakharinwirot University

May 2005

Sureerut Chernchaivachirakul. (2005). *Problem in Thai Society : Case Study from The Bangkok Recorder*. Master thesis, M.A. (Thai History). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee : Assistance Professor. Plubplung Kongchana, Dr. Cholvit Jearajit.

During the reign of King Rama III, the first Thai language newspaper was established named "The Bangkok Recorder". The newspaper was published by an American missionary named Dr. Dan Beach Bradley, who was the owner and editor. Sixteen issues of The Bangkok Recorder were published monthly from July 1844 to October 1845. The first issue was published on the 16th of July 1844 (2387 A.D.). During the reign of King Rama IV, the Bangkok Recorder was published fortnightly with a total of 48 issues from 1 March 1865 to 16 February 1867.

The Contents of The Bangkok Recorder during the two reigns were different. Its contents during the reign of King Rama III were similar to those of feature articles rather than newspapers it presented medical and medicinal knowledge, science, technology, and European history; most of the news were overseas especially European. The Contents of the Bangkok Recorder during the reign of King Rama IV were similar to news papers in the present times. It increased news both from inside and outside Thailand, while decreased medical knowledge and history.

More than being a source of knowledge and news, Dr. Bradley's newspaper was an active part in Thai society at that time; it served as a medium between Thai people and the Thai government. It seems that Thai people had chances to show their ideas and complaint about their living problems via the newspaper to acknowledge the government to make some corrective actions. It was easier than the existing complaint system that was complicated and took much time for judgment and corrections. At the same time, the government got benefits from the newspaper in form of public relation.

The researcher has studied the news of The Bangkok Recorder focusing on social problems during the time it was being published. Most of the social problems appeared in The Bangkok Recorder related to people, government officers, and the government. The researcher separates these problems into three groups, which are problems relate to people, problems relating to government officer and the problems relating to government policy.

Problems relating to people were molestation to life and assets, river transportation, money counterfeiting, fire accidents, etc. Problems relating to government officers were of negative aspects such as poor performance of officers, evasion of their responsibilities, corruption, oppression, persecution, etc. Problems relating to the government were about the reactions of the Thai government to western countries; it once presented French's attempt to occupy Cambodia at that time, and also the power abuse of the French consul in Bangkok. The Result of this study shows that people-related problems occupy the biggest portion of the newspaper; most of them are brawls, injuries, murders, thefts, cheatings, etc. However, this kind of problems exists in every society, even at the present time.

This study, "Social problems stated in The Bangkok Recorder", has discovered some mistakes in the publication. First, the mistake that the lunar calendar dates stated in some issues are not coincident with the fact. Comparison of dates with English issues are needed for cross-checking. Second, the page numbers of some issues are missing, this results in confusion in referencing. Third, many wording mistakes are found in the newspapers. Moreover, the language used at that time, it is difficult to predict the meanings of some words to judge whether they are wrong or they are correct. The fourth aspect is about meaning of language, the languages used are mixed with Thai, English, and borrowed words with Thai intonation so the original accent was distorted. This leads to difficulties of interpretation. It is also found that many different words were used for the same thing like particular names of officers and names of some highnesses were spelled differently use of borrowed words for places, ranks, people, animals or objects is another problem. With these reasons, this study then use the words with the highest frequency for interpretation in these are many different spelling of the same word. Since the Thai ancient language has different structure and idioms present Thai language, interpretation needs repeated reviews and from the using nearby sentences and the events which were written. Further more, some time guessing the writer and editor, Dr. Bradley, was not a Thai but an American living in Bangkok, his writing sense was sometimes difficult to understand. One suggestion for further research is to focus on translation and the language use of The Bangkok Recorder. Finally, Dr. Bradley's presented news differ from the present ones; Some of his news were short like headline without details and discontinuous, due to

lack of news tracking some news were just showed at the headline and disappeared, some of them were not verified, they might be just rumors, when studied further.

The Bangkok Recorder is a historical information source providing stories during the reigns of King Rama III and King Rama IV. It is found that no researcher pays attention to this newspaper. The newspaper has particular characteristics which differ from other types of source and is worth researching because during the period of The Bangkok Recorder, Thailand was entering its modernization era.

ปัญหาในสังคมไทย : กรณีศึกษาจากหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีตอร์เดอร์

ปริญญานิพนธ์
ของ
สุรรัตน์ เชิญชัยวรากล

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ไทย
พฤษภาคม 2548
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปริญญานิพนธ์

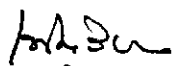
เรื่อง

ปัญหาในสังคมไทย : กรณีศึกษาจากหนังสือจดหมายเหตุขบถกบฏโค้วเคอร์เดอร์

ของ

นางสาวสุวิรัตน์ เชื้อชัยวัชรากุล

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ไทย
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศิริ จีระเดชากุล)

วันที่ ๒๕ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๘

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

พลับพวง ๓๒:

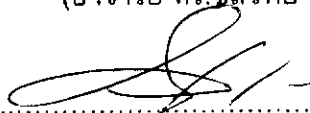
ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลับพลึง คงชนะ)

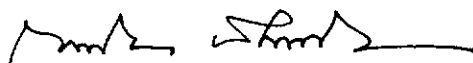
กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ชลวิทย์ เจียรจิตต์)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์ สนั่น เมืองวงษ์)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์ ณรงค์ พ่วงพิศ)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลัปปึง คงชนะ ที่ให้ความกรุณารับเป็นประธานควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่า ให้คำแนะนำ ชี้แนะ และแก้ไขข้อบกพร่อง จนปริญญานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณ ดร.ชลวิทย์ เจียรจิตต์ ที่ให้ความกรุณารับเป็นกรรมการ และให้คำแนะนำ รวมทั้งรองศาสตราจารย์สนั่น เมืองวงษ์ และรองศาสตราจารย์ณรงค์ พ่วงพิศ ที่ได้กรุณารับเป็นคณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชาประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ทุกท่านที่ประสิทธิประสาทวิชาให้ และให้ความเมตตาเป็นห่วงสอบถามความคืบหน้าของงานเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณ “แม่” ที่กรุณาให้ทุนสนับสนุนด้านการศึกษาแก่ผู้เขียนตลอดมา ขอขอบคุณน้องสาว และพี่วี ที่นำโปรแกรมแผนที่ GIS มาช่วยทำให้ข้อมูลมีความสวยงาม และทันสมัย

ขอขอบคุณ พี่ต้อ น้องเซ่ (ประจักษ์) แก้มยุ้ย และเหมียวอันเพื่อนที่แสนดี ในทุกความช่วยเหลือที่ผู้เขียนร้องขอโดยมิเคยปฏิเสธ คอยเป็นห่วงเป็นใย ให้คำแนะนำ และเป็นกำลังใจ คอยเร่งรัดให้ทำงานจนงานนี้สำเร็จด้วยดี และขอขอบคุณเพื่อนๆ ร่วมชั้นเรียนประวัติศาสตร์ไทยทุกท่านที่เป็นกำลังใจให้กันและกันเสมอมา

ความดีหรือประโยชน์อันจะเกิดจากปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ขออุทิศแด่ “พ่อ” ผู้ล่วงลับไปแล้ว

สุรรัตน์ เชิญชัยวรากล

ปริญญานิพนธ์นี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย

จาก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ.....	ก
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	ง
จุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย.....	จ
ความสำคัญของการศึกษาวิจัย.....	จ
ขอบเขตของการศึกษา.....	ฉ
วิธีการศึกษาวิจัย.....	ฉ
แหล่งข้อมูล.....	ฉ
 ๑ หมอบรัดเลย์กับการออกหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์.....	 ๑
หมอบรัดเลย์กับการพิมพ์.....	๒
หมอบรัดเลย์กับงานพิมพ์ในยุคแรก.....	๔
ความสนใจด้านการพิมพ์ของชนชั้นนำของไทยในสมัยรัชกาลที่ ๓.....	๖
การพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ในสมัยรัชกาลที่ ๓.....	๑๐
การปิดตัวลงของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๓.....	๑๑
การเดินทางกลับอเมริกา.....	๑๒
หมอบรัดเลย์กับงานพิมพ์ที่เปลี่ยนไป.....	๑๓
การเดินทางสู่กรุงเทพฯ ครั้งที่ ๒.....	๑๓
การพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔.....	๑๖
การปิดตัวลงของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔.....	๑๙
ประวัติศาสตร์นิพนธ์หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์.....	๒๒
ลักษณะของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์.....	๒๒
ลักษณะทั่วไปของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์.....	๒๓
ขนาดของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์.....	๒๓
จำนวนหน้าของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์.....	๒๓
ราคาจำหน่ายของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์.....	๒๔
สมัยรัชกาลที่ ๓.....	๒๔
สมัยรัชกาลที่ ๔.....	๒๕

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๑ (ต่อ)	
ลักษณะการตีพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์.....	๒๖
การพิมพ์ ในสมัยรัชกาลที่ ๓.....	๒๖
การพิมพ์ใน สมัยรัชกาลที่ ๔.....	๒๖
การตีพิมพ์เผยแพร่หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์.....	๒๖
รายละเอียดในการพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ และการเปรียบ.....	๒๗
ลักษณะของภาษาที่พบในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์.....	๓๑
การใช้คำในสมัยรัชกาลที่ ๓.....	๓๓
การใช้คำภาษาอังกฤษเขียนเป็นตัวโรมัน.....	๓๓
การใช้คำภาษาอังกฤษเขียนเป็นตัวโรมันกำกับไว้ ข้างหลังคำไทย ซึ่งเป็นคำแปล.....	๓๔
การใช้คำทับศัพท์อย่างเดียว.....	๓๔
การใช้คำทับศัพท์และมีคำภาษาอังกฤษเขียนเป็นตัวอักษรโรมันที่มี ความหมายตรงกันกำกับ.....	๓๕
การใช้คำทับศัพท์และมีข้อความอธิบายความหมายเป็นภาษาไทย.....	๓๕
การใช้คำในสมัยรัชกาลที่ ๔.....	๓๖
การใช้คำทับศัพท์อย่างเดียว.....	๓๖
การใช้คำทับศัพท์และมีข้อความอธิบายความหมายเป็นภาษาไทย.....	๓๗
๒ ปัญหาที่เกี่ยวกับประชาชน ในจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์.....	๓๙
ปัญหาการปทุษร้ายต่อร่างกาย ชีวิต.และทรัพย์สิน.....	๓๙
ปัญหาการปทุษร้ายต่อร่างกาย และต่อชีวิต.....	๓๙
ปัญหาการปทุษร้ายต่อทรัพย์สิน.....	๔๒
การลักขโมย.....	๔๒
การปล้นและโจรสลัด.....	๔๘
ปัญหาการคมนาคมทางน้ำ.....	๕๒
การทิ้งขยะ หรือนำสิ่งกีดขวางใดๆ มาขวางเส้นทางสัญจร.....	๕๓
การขาดระเบียบในการเดินเรือ.....	๕๕
ปัญหาการปลอมแปลงเงิน ทำเงินปลอม.....	๕๖

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
๒ (ต่อ)	
ปัญหาการเกิดอัคคีภัย.....	๖๙
๓ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับข้าราชการ ในจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดส์.....	๗๓
ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้านาย เชื้อพระวงศ์.....	๗๔
ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้าเมือง.....	๗๗
การแต่งตั้งเจ้าเมือง.....	๗๙
การกำหนดหน้าที่ของเจ้าเมือง.....	๘๒
สอดส่องพฤติกรรมของเจ้าเมืองมิให้มีการรับสินบน.....	๘๓
ปัญหาที่เกิดขึ้นจากตุลาการ.....	๘๕
ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้าภาษีนายอากร.....	๘๘
การฉ้อราษฎร เกือบภาษีเกินกว่าพิกัดที่กำหนด.....	๘๘
การฉ้อหลวง ทุจริต ลักลอบทำสัญญาให้รัฐเสียประโยชน์.....	๙๒
การใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ ชิงทรัพย์ ข่มเหงรังแกประชาชน.....	๙๕
ปัญหาที่เกิดขึ้นจากนายด่าน.....	๙๘
ปัญหาที่เกิดขึ้นจากบ่าวของขุนนางผู้ใหญ่.....	๑๐๑
๔ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ ในจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดส์.....	๑๐๙
ปัญหาการขยายอิทธิพลของฝรั่งเศส ในดินแดนกัมพูชา.....	๑๐๙
ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและกัมพูชา.....	๑๑๐
การเข้ามาขยายอำนาจของฝรั่งเศสจากเวียดนามสู่กัมพูชา.....	๑๑๑
การทำสัญญาระหว่างฝรั่งเศสกับกัมพูชา.....	๑๑๒
การดำเนินนโยบายของรัฐไทย เพื่อทวงสิทธิในการปกครองกัมพูชา.....	๑๑๓
การคุกคามของฝรั่งเศสในไทย.....	๑๑๕
ปัญหาการคุกคามของฝรั่งเศส จากการอวดอ้างอำนาจของกงสุลฝรั่งเศส.....	๑๑๘
๕ บทสรุป.....	๑๓๒

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
บรรณานุกรม.....	๑๓๖
ภาคผนวก.....	๑๔๒
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	๓๐๗

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

๑ รายละเอียดการอ้างอิงเลขหน้าของต้นฉบับหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดยเปรียบเทียบกับการพิมพ์ รวบรวมใหม่.....	๒๘
๒ รายละเอียดการอ้างอิงเลขหน้าของต้นฉบับหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยเปรียบเทียบกับการพิมพ์ รวบรวมใหม่.....	๒๙

บทนำ

หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ (The Bangkok Recorder) เป็นหนังสือพิมพ์ภาษาไทยฉบับแรกที่หมอบรัดเลย์ (Dr. Dan Bach Bradley M.D.)^{*} และคณะมิชชันนารีชาวอเมริกันได้จัดทำขึ้น ได้พิมพ์เผยแพร่สองครั้งด้วยกัน โดยเริ่มฉบับแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ออกเป็นรายเดือน เริ่มตั้งแต่วันที่ ๔ กรกฎาคม^{**} พ.ศ.๒๓๘๗^๑ ถึง เดือนตุลาคม พ.ศ.๒๓๘๘^๒ รวม ๑๖ ฉบับ จึงเลิกกิจการไปเนื่องจากขาดทุนครั้งต่อมาในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงให้มีการพิมพ์เผยแพร่อีกครั้ง คราวนี้ออกมาเป็นรายปักษ์ เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ.๒๔๐๗^๓ ถึงปักษ์หลังเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๐๘^๔ รวม ๔๘ ฉบับ ก็เลิกกิจการไปเนื่องจากขาดทุนเช่นกัน

เนื้อหาและรูปแบบของการออก “หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์” ทั้งสองรัชกาลนี้มีความแตกต่างกัน คือ เนื้อหาในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีเนื้อหาลักษณะคล้ายหนังสือสารคดี จึงให้ความสำคัญกับการนำเสนอความรู้ ด้านการแพทย์ ตำรายา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี พงศาวดาร และประวัติศาสตร์ของยุโรปเป็นหลัก ส่วนข่าวสารที่นำเสนอมักจะเป็นข่าวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกประเทศโดยมากจะเป็นข่าวจากทวีปยุโรป ส่วนหนังสือที่ออก ในสมัยรัชกาลที่ ๔ จึงมีการเสนอข่าวเหตุการณ์ต่างๆ มากขึ้น โดยข่าวที่นำมาลงมีทั้งข่าวจากในและนอกประเทศ ซึ่งพบว่าการนำเสนอความรู้ด้านการแพทย์ สารคดีความรู้ต่างๆ มีน้อยลง

^{*} หมอบรัดเลย์ เป็นชาวอเมริกัน เกิดวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๓๕๑ ได้ออกเดินทางจากสหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ.๒๓๗๗ พร้อมกับคณะมิชชันนารีชาวอเมริกัน โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อการเผยแผ่คริสต์ศาสนา หมอบรัดเลย์และคณะมิชชันนารีอเมริกัน ได้มาถึงกรุงเทพฯ ในวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๘

^{**} หมอบรัดเลย์ได้เลือกออก ฉบับแรกในวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ.๒๓๘๗ เนื่องจากตรงกับวันชาติอเมริกัน

^๑ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์. ใบที่ ๑. เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1844. (เดือนแปด ปัทมาศรั จุลศักราช ๑๒๐๖ JULY, 1844). หน้า ๑.

^๒ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์. ใบที่ ๑๖. เดือนตุลาคม ค.ศ. 1845. (เดือนสิบเอ็ด ปีมะเสงสัพทศ จุลศักราช ๑๒๐๗ OCTOBER 1845). หน้า ๓๓๐.

^๓ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์. เล่ม ๑. ใบที่ ๑. วันที่ 1 มีนาคม ค.ศ. 1865. (เดือนสี่ ขึ้นห้าค่ำ จุลศักราช ๑๒๒๖ MARCH 1st 1865). หน้า 1. หมายเหตุ ต้นฉบับพิมพ์วันเดือนปีทางจันทรคติผิด ที่ถูกต้องเมื่อเทียบตามปฏิทิน 100 ปี คือ เดือนหก ขึ้นเจ็ดค่ำ จุลศักราช ๑๒๒๖.

^๔ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์. เล่ม ๒. ใบที่ ๒๔. วันที่ 16 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1867. (เดือนสาม ขึ้นสิบสองค่ำ ปีมะช อัฐศก จุลศักราช ๑๒๒๘ เดือนเพ็ญเอรีวันที่ ๑๖ กฤษศักราช ๑๘๖๗). หน้า ๖๐๐.

การออกหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ทั้งสองรัชกาลนั้น มีความมุ่งหมายเพื่อเสนอข่าวสารที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกประเทศ เช่น ข่าวพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต^๑ ข่าวการอพยพของชาวยุโรปไปอเมริกา^๒ นอกจากนี้ยังมีข่าวเกี่ยวกับสารคดี และความรู้สมัยใหม่ด้านการแพทย์ ตำรายา วิทยาศาสตร์ เป็นต้น หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ นับเป็นแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สามารถนำมาศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ในระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓-๔ ซึ่งเป็นช่วงเวลาสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย เพราะเป็นช่วงเวลาคาบเกี่ยวกับการที่ประเทศเริ่มเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงประเทศให้เป็นแบบสมัยใหม่ (Modernization) แต่ก็ยังไม่มีผู้ทำการศึกษาเรื่องราวในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์นี้ เกี่ยวกับเรื่องปัญหาสังคม

การศึกษาหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์นั้น ผู้วิจัยจะเลือกศึกษาเฉพาะข่าวปัญหาในสังคมไทยที่ปรากฏอยู่ในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งประเภทของปัญหาในสังคมไทย โดยนำปัญหามาจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ไว้ดังนี้ คือ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของ ตามลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ที่เกิดขึ้นจากการปทุษร้ายต่อร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สิน ได้แก่ การลักขโมย โจรผู้ร้าย ในท้องที่ต่าง ๆ เช่น ข่าวอำแดงทิมแม่ค้าขายของ ถูกคนร้ายจับตักที่เข้าไว้ ขโมยเอาสินค้าที่อยู่ภายในตึกหลบหนีไป^๓ ข่าวผู้ร้ายที่ชลบุรีชื่อนายแจ่ม และพวกปล้นเจ้าทรัพย์^๔ และปัญหาที่เกิดขึ้นจากการทำร้ายร่างกายและอาชญากรรม พบว่าได้เกิดการฆาตกรรมขึ้น เช่น ข่าวเด็กชายชาวจีนอายุ 14 ปี ถูกฆ่าตายที่กรุงเทพฯ ส่วนคนร้ายหนีไปได้^๕ หรือ ข่าวตำรวจกองตระเวนถูกคนร้ายวิ่งราวทรัพย์ทำร้ายโดยเอาขวานฟันที่หน้าผาก ขณะเข้า

^๑ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่ม ๑. ใบบที่ ๒๒. วันที่ 17 มกราคม ค.ศ. 1866. (เดือน แรมสิบบ้างคำ จุลศักราช ๑๒๒๘ Jan 17th 1866). หน้า ๒๑๕.

^๒ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่ม ๒. ใบบที่ ๒๑. วันที่ 22 ธันวาคม ค.ศ. 1866. เดือนอ้าย ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมานอัฐศก จุลศักราช ๑๒๘๘ เดือนดีเชมเบอ วันที่ ๒๒ กฤษศักราช ๑๘๖๖). หน้า ๒๖๒.

^๓ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่ม ๑. ใบบที่ ๗. วันที่ 1 มิถุนายน ค.ศ. 1865. (เดือนเจด ขึ้นแปดคำ จุลศักราช ๑๒๒๗ June 1st 1865). หน้า ๓๙.

^๔ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่ม ๒. ใบบที่ ๙. วันที่ 27 มิถุนายน ค.ศ. 1866. (เดือน ๘ ขึ้นสิบบ้างคำ ปี ขาน อัฐศก จุลศักราช ๑๒๒๘ เดือน ยูน วันที่ ๒๗ กฤษศักราช ๑๘๖๖). หน้า ๙๙-๑๐๐.

^๕ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่ม ๑. ใบบที่ ๑๐. (เดือนแปด แรมสิบบ้างคำ จุลศักราช ๑๒๒๗. July 22nd 1865). หน้า ๗๔.

ช่วยผู้ที่ถูกวิ้งราวทรัพย์^๖ และปัญหาการคมนาคมทางน้ำ เนื่องจากในสมัยนั้นการเดินทางต้องอาศัยการสัญจรทางน้ำเป็นสำคัญ ดังนั้นการเกิดอุบัติเหตุทางน้ำที่เกิดขึ้นในชาวบ้านน้อยๆ ที่โดยมากมักเกิดขึ้นจากการขาดระเบียบของผู้คน และเกิดความประมาท ขาดระเบียบ ความมักง่าย และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน โดยขาดจิตสำนึกต่อการใช้สาธารณะประโยชน์ร่วมกัน จึงพบเห็นบ่อยๆ ในข่าวหนังสือพิมพ์ เช่น ชาวแม่น้ำในบางลำพูล่าง มีเรือสำเภาล่ม ริมตลิ่งก็ดขวางการสัญจรทางน้ำมาหลายเดือนแล้ว แต่ยังมีใครกู้เรือขึ้น ทำให้เมื่อน้ำขึ้นคนไม่สังเกตเห็นเรือที่จมอยู่ข้างใต้ จึงล่องมาชนเรือที่จมอยู่ใต้น้ำทำให้เกิดอุบัติเหตุเรือล่มบ่อย ๆ” หรือจาก “ข่าวเรื่องปิดคลองหัวกระบือ” ซึ่งชาวบ้านกับชาวเรือเกลือ มักจะทะเลาะกันบ่อยๆ เนื่องจากไม่สามารถตกลงกันได้ เพราะชาวบ้านที่อาศัยในละแวกนั้น จะเอาไม้มาปิดคลองเพื่อตักกุ้ง เมื่อคลองถูกปิดก็ทำให้เรือที่สัญจรไปมาไม่สามารถผ่านไปได้ ทำให้เรือเกลือที่ต้องอาศัยคลองนี้สัญจรผ่านไปมาทุกวันไม่สามารถผ่านไปสะดวก จึงขอให้ชาวบ้านช่วยเรือไม้ออกแต่ชาวบ้านไม่ยอม เมื่อไม่สามารถตกลงกันได้จึงทะเลาะกัน”

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับข้าราชการ ฉ้อราษฎร์บังหลวง และการใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบที่เกิดขึ้นจาก เจ้าภาษีนายอากรในเรื่องการจัดเก็บภาษี ซึ่งปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ฉ้อราษฎร์บังหลวง โดยจะฟ้องขาดภาษีส่งผลให้รัฐขาดรายได้ และคิดภาษีจากราษฎรเกินกว่าพิกัดที่รัฐกำหนด นอกจากนั้นยังพบว่าเจ้าภาษีและนายกรสุราได้ใช้อำนาจหน้าที่จากการตรวจจับสุราเถื่อนที่ไม่ถูกต้อง นายอากรและพรรคพวกจะยึดเอาทรัพย์สินมีค่าในบ้านรวมถึงภรรยาและบุตรของผู้ที่ถูกจับ โดยจะทำร้ายเจ้าของบ้านและคนในครอบครัวที่เป็นสตรีจะถูกรังแก เมื่อแจ้งความแล้วมักเอาความผิดไม่ได้ เพราะไม่มีหลักฐานและพยาน พรรคพวกของนายอากรสุราได้ร่วมกันแจ้งความเท็จ โดยนำสุราเถื่อนไปซุกซ่อนไว้ในบ้านราษฎร จากนั้นจะส่งคนมาจับไปดำเนินคดี การที่เจ้าภาษีและนายด่านตั้งด่านตรวจ ปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบข่มเหงและรีดไถประชาชน เก็บภาษีเกินกว่าพิกัด ใช้เครื่องมือซึ่งดวงวัดที่ไม่ได้มาตรฐาน ดังนั้นเมื่อราษฎรผ่านด่านเพื่อให้เจ้าภาษีตรวจสินค้าว่าได้เสียภาษีถูกต้อง การดวงนับสินค้าจึงไม่ตรงกับที่ได้แจ้งไว้ สินค้าเหล่านี้ได้แก่ ข้าว และเกลือ เป็นต้น หากพบว่าสินค้าเกินจะถูกเรียกเก็บ

^๖ แหล่งเดิม.

^๗ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบบที่ ๖. (เดือนหก แรมหกค่ำ จุลศักราช ๑๒๒๗ May 15th 1865). หน้า ๓๐.

^๘ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบที่ ๙. (เดือน ๘ ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีมาน อัฐศก จุลศักราช ๑๒๒๘ เดือนยูน วันที่ ๒๗ กฤษศักราช ๑๘๖๖). หน้า ๑๐๑.

ภาษีเพิ่ม แต่ราษฎรกลับพบว่าตรวจแล้วขาดในอีกด้าน ซึ่งปรากฏในข่าวนายด่านคลองบางกอกใหญ่ข่มเหงชาวเรือ^{*} เป็นต้น

ตัวอย่างดังกล่าวเป็นประเด็นปัญหาในสังคมไทย ที่ปรากฏเป็นข่าวในหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์เดอร์ จากปัญหาเหล่านี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษา วิเคราะห์ให้เห็นถึงลักษณะของปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น โดยใช้เอกสารประวัติศาสตร์ร่วมสมัยในยุคเดียวกันมาประกอบการวิเคราะห์ให้ชัดเจนขึ้นด้วย เช่น สาเหตุของปัญหาการลักขโมย เมื่อได้ทำการตรวจสอบกับเอกสารร่วมสมัย คือ ประกาศในรัชกาลที่ ๓ พบว่าในสมัยนี้ได้มีการยกเลิกกฎหมายโจรห้าเส้น สำคัญสำคัญของกฎหมายนี้คือ คนที่มีบ้านเรือนพักอาศัยอยู่ในระยะห้าเส้นนับจากที่เกิดเหตุจะต้องมีความรับผิดชอบต่อปัญหาร่วมกัน แต่เมื่อยกเลิกกฎหมายนี้แล้วพบว่าปัญหาโจรผู้ร้ายมีจำนวนเพิ่มขึ้น เป็นปัญหาสังคมที่พบมากกว่าปัญหาอื่น ๆ จึงอาจจะวิเคราะห์ได้ว่าเป็นผลจากการออกประกาศยกเลิกกฎหมายโจรห้าเส้น ทำให้เกิดโจรผู้ร้ายมากขึ้น

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องปัญหาในสังคมไทย : กรณีศึกษาจากหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์เดอร์ ปัจจุบันยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดทำการศึกษาโดยตรง อย่างไรก็ตามมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้แก่

๑. กฤษณา รังสิยันทน์. (๒๕๒๕). การขยายตัวขององค์กรคริสเตียนและผลที่มีต่อสังคมไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๑-๒๕๐๐. วิทยานิพนธ์ (อ.ม.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เนื้อหาจะกล่าวถึง การเข้ามาและขยายตัวขององค์กรคริสเตียน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๗-๒๕๐๐ รวมไปถึงผลกระทบที่มีต่อสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาใช้ศึกษาเพื่อเข้าใจถึงสภาพสังคมไทย ในช่วงที่มีชนชั้นนารีเข้ามามีบทบาท ในการนำวิทยาการตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ รวมทั้ง ริเริ่มออกสิ่งพิมพ์เพื่อการศาสนา และออกหนังสือพิมพ์เพื่อเผยแพร่ข่าวสารในยุคนั้นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

๒. ศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว. (๒๕๔๓). การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนในการเสนอข่าวและบทความในหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์เดอร์. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ภาษาไทย). มหาวิทยาลัยศิลปากร. เนื้อหาจะอธิบายถึง การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษา และกลวิธีการเขียนในการเสนอข่าว และบทความในหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์เดอร์ รวมทั้ง การตีความในภาษาที่พบทั้งไทยและอังกฤษ ซึ่งมีความแตกต่างจากที่พบเห็นและใช้ในปัจจุบัน ทั้งในสมัยรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ ซึ่งผู้วิจัยสามารถ นำมาใช้ศึกษาเพื่อใช้ในการตีความ

^{*} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์. เล่ม ๒. ใบที่ ๗. วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ค.ศ. 1866. (เดือนเจ็ด ขึ้นสิบห้าค่ำ ปีมาน อัฐศก จุลศักราช ๑๒๒๘ เดือนเมษายน วันที่ ๒๙ กฤษศักราช ๑๘๖๖). หน้า ๗๘.

อธิบายความหมายของคำ ลักษณะการใช้ภาษา ในการเสนอข่าว ช่วยให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับภาษา และความหมายของคำ ที่พบ ในจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์ดเดอร์ ได้ดียิ่งขึ้น

๓. สุพจน์ เจียมใจ. (๒๕๒๗). *การศึกษาวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นระหว่าง พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๓*. ปรินซ์นิพนธ์ (กศ.ม.ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. เนื้อหาจะกล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจของไทยในสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาใช้ศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจของไทยในยุคนั้นได้ดียิ่งขึ้น

๔. เสาวนีย์ นัตรแก้ว. (๒๕๔๑). *การนำเสนอวัฒนธรรมของชาติตะวันตก ในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีระหว่างสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงสมัยรัชกาลที่ 5*. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. (วารสารสนเทศ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เนื้อหาจะกล่าวถึงวัฒนธรรมของชาติตะวันตก ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ที่จัดทำขึ้นโดยมิชชันนารี ในระหว่างรัชกาลที่ ๕ ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมาใช้ศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ และวิจัยได้ต่อไป

๕. เสาวลักษณ์ แซ่ลี้. (๒๕๓๙). *การศึกษาการใช้ภาษาในหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุบางกอกรีคอร์ดเดอร์*. สารนิพนธ์ อ.ม. (ภาษาไทย). มหาวิทยาลัยศิลปากร. เนื้อหาจะอธิบายถึงการศึกษาใช้ภาษาที่ปรากฏในข่าวของหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์ดเดอร์ ทั้งในสมัยรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ ซึ่งผู้วิจัยสามารถ นำมาใช้ศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับภาษา และความหมายของคำ ที่พบในจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์ดเดอร์ ได้ดียิ่งขึ้น

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาปัญหาในสังคมไทยที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์ดเดอร์
๒. เพื่อศึกษาถึงสาเหตุ และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยจากหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์ดเดอร์
๓. เพื่อวิเคราะห์ประเด็นปัญหา และผลกระทบต่อสังคมไทย

ความสำคัญของการวิจัย

๑. ทำให้ทราบปัญหาในสังคมไทย ที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์
๒. ทำให้ทราบถึงสาเหตุ และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย จากหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์
๓. สามารถวิเคราะห์ปัญหา และผลกระทบต่อสังคมไทยได้

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาในขอบเขตดังนี้ คือ

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา จะศึกษาเฉพาะเรื่องปัญหาในสังคมไทยที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์

๒. ขอบเขตด้านเวลา จะศึกษาปัญหาสังคมที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ที่ตีพิมพ์ทั้งสองครั้งคือ เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๓๒๗ จนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๓๒๘ รวมทั้งสิ้น ๑ ปี ๔ เดือน และที่ตีพิมพ์ครั้งที่สอง เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม พ.ศ.๒๔๐๗ จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๐๘ รวมทั้งสิ้น ๒ ปี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ จะใช้วิธีการศึกษาด้วยวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยศึกษาจากเรื่องราวที่ปรากฏ พร้อมทั้งอธิบายวิเคราะห์ และสำรวจร่วมกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ ข้อมูลที่เป็นเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) และข้อมูลจากเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ประกอบ ส่วนการนำเสนอเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

แหล่งข้อมูล

๑. หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพฯ
๒. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพฯ
๓. ห้องขจร สุขพานิช สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
๔. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
๕. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร
๖. สำนักหอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๗. สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๑

หมอบรัดเลย์กับการออกหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์

หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ (The Bangkok Recorder) เป็นหนังสือพิมพ์ภาษาไทยฉบับแรก จัดพิมพ์ขึ้นโดยหมอบรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) และคณะมิชชันนารีชาวอเมริกัน ในสมัยรัชกาลที่ ๓ และ ๔^๑ โดยมีวัตถุประสงค์ในการเริ่มจัดทำคือ เพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ โดยอาศัยหนังสือพิมพ์ช่วยเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ทั้งต้องการชี้ให้เห็นถึงความเจริญ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของประเทศที่นับถือคริสต์ศาสนาซึ่งเป็นพรที่ได้รับมาจากพระเจ้าที่มิชชันนารีปฏิบัติงานควบคู่ไปกับวิธีการรักษาโรคและแจกยา รวมทั้งการแจกเอกสารเผยแพร่ศาสนาซึ่งมักถูกทางราชการควบคุมและจำกัดแต่เพียงชาวต่างชาติและชาวจีนที่อาศัยอยู่ในเมืองไทยเท่านั้น ส่วนวัตถุประสงค์อีกประการ คือ เพื่อเผยแพร่ข่าวสารต่างๆ บอกเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังตีพิมพ์สารคดีความรู้ในด้านต่างๆ อาทิ ด้านการแพทย์ ประวัติศาสตร์ กฎหมาย เป็นต้น เพื่อช่วยให้คนไทยที่ได้อ่านหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์มีความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่ แขนงต่างๆ เช่น ด้านการแพทย์ เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ ความรอบรู้ในเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

กิจการหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของปรากฏการณ์ทางสังคมไทยที่ได้มีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในการเผยแพร่ความรู้และแสดงความคิดเห็นที่มีต่อสังคม การตีพิมพ์ความรู้จากชาติตะวันตกได้ก่อให้เกิดข้อเปรียบเทียบกับความรู้เดิมที่มีอยู่ในสังคมไทย การตีพิมพ์ข่าวหลายข่าวเป็นไปในทำนองวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานของรัฐบาล การเรียกร้องเชิงเสนอแนะในเรื่องต่างๆ เพื่อประโยชน์ของประชาชน การดำเนินการดังกล่าวเป็นการท้าทายความคิดและแบบแผนการปฏิบัติแบบเดิมๆ ในสังคมไทย ซึ่งมีผลกระทบต่อนวนความคิดและการบริหารงานของผู้นำไทยทั้งฝ่ายที่ยอมรับและฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย ดังนั้นหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ จึงเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญชิ้นหนึ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมไทย ซึ่งมีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ดังนี้

^๑ รายละเอียดในบทนำ หน้า ๑.

๑. หมอบรัดเลย์กับการพิมพ์

หมอบรัดเลย์ มีชื่อเต็มว่า แดน บีช บรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) เกิดเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๔๗* ได้ออกเดินทางจากท่าเรือที่เมืองบอสตัน (Boston, Massachusetts State) พร้อมภรรยา ชื่อ นางสาวเอมีลี รอยส์ (Emelie Royce) เพื่อเดินทางมากรุงเทพฯ ในวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๗ ระหว่างทางได้แวะพักที่สิงคโปร์ ๖ เดือน เพื่อรอเรือเข้ามายังกรุงเทพฯ และได้นำเข้าแท่นพิมพ์ และตัวอักษรไทย จากสิงคโปร์มายังสยามด้วย ซึ่งแท่นพิมพ์ที่หมอบรัดเลย์ นำมาจากสิงคโปร์นั้น เป็นสมบัติเดิมของมิชชันนารีคณะแบปติสต์ ตามหลักฐานของคณะแบปติสต์ พบว่า “หมอยัดสัน (Adoniram Jodson)” ซึ่งเป็นมิชชันนารีของคณะแบปติสต์ และสอนศาสนาประจำอยู่ที่พม่า ได้พบปะคนไทยในพม่าที่โดนกวาดต้อนออกไปเป็นเชลยศึก เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นอันมาก จึงได้เรียนภาษาไทยกับคนไทยที่นั่น และได้แปลพระคัมภีร์เป็นภาษาไทย รวมทั้งสร้างแท่นพิมพ์ และหล่อตัวพิมพ์ไทยขึ้นที่เมืองย่างกุ้งด้วย ต่อมาได้ใช้แท่นพิมพ์นี้ พิมพ์พระคัมภีร์เป็นภาษาไทยออกแจกจ่ายคนไทยในประเทศพม่า ภายหลังแท่นพิมพ์นี้ได้ถูกส่งต่อไปให้คณะแบปติสต์ประจำที่สิงคโปร์ใช้ ซึ่งมิชชันนารีคณะแบปติสต์ที่ประจำอยู่ในประเทศไทย ก็ได้สนใจว่าจ้างให้คณะแบปติสต์ที่สิงคโปร์ พิมพ์พระคัมภีร์ภาษาไทยจากแท่นนี้ เพื่อใช้ในการแพร่ศาสนาในประเทศไทยด้วย” เนื่องจากในขณะนั้นประเทศไทยยังไม่มีแท่นพิมพ์ที่เป็นภาษาไทยใช้ ต่อมาหมอบรัดเลย์ซึ่งอยู่ในสังกัดคณะอเมริกันบอร์นได้มาพบแท่นพิมพ์นี้ จึงขอซื้อแท่นพิมพ์นี้เพื่อเป็นสมบัติของคณะอเมริกันบอร์น และนำแท่นพิมพ์นี้ติดตัวมากรุงเทพฯ ด้วย ซึ่งพิมพ์งานในช่วงแรกหมอบรัดเลย์ รวมถึงการพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรกอร์เดอร์ได้พิมพ์ขึ้นจากแท่นพิมพ์นี้ด้วยภายหลัง

อีกหลายปีต่อมาหมอบรัดเลย์ได้พยายามแก้ไขดัดแปลงแท่นพิมพ์เก่านี้ให้ทันสมัย และได้สั่งแท่นพิมพ์จากอเมริกาขึ้นใหม่อีก ซึ่งแท่นพิมพ์ใหม่นี้ได้นำมาใช้ภายหลังจากที่ได้ย้ายโรงพิมพ์ไปที่สำนักงานคลองบางกอกใหญ่ในเวลาต่อมา”

* เกิดเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๔๗ ที่เมืองมาร์เซลลัส ในมลรัฐนิวยอร์ก (Marcellus, New York State) หมอบรัดเลย์ได้แต่งงานกับนางสาวเอมีลี รอยส์ (Emelie Royce) เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๗๗ ก่อนเดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในกรุงเทพฯ เพียงไม่กี่เดือน.

อ้างจาก ดี บี บรัดเลย์. (๒๔๖๗). *ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๑ จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศสยาม*. หน้า ๖๓.

“คณะมิชชันนารีคณะแบปติสต์ที่ประจำอยู่ในประเทศไทย ในขณะนั้น ได้แก่ หมอกุลสลาฟ (Carl Gutzlaff), หมอทอมลิน (Jacob Tomlin) และหมอโยนส์ (John Taylor Jones).

“อ่านรายละเอียดใน ดำรง ไคร์ครวญ. (๒๕๒๘). “การพิมพ์กับหมอบรัดเลย์” ใน *เอกสารทางวิชาการเพื่อประกอบการ สัมมนาเรื่องหมอบรัดเลย์กับสังคมไทย*. หน้า ๑๐-๑๒.

เมื่อหมอบรัดเลย์ เดินทางถึงกรุงเทพฯ ในวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๗๘^๑ ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งเป็นปีที่ ๑๒ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเริ่มแรกที่หมอบรัดเลย์มาถึงได้ใหม่ๆ ได้พักอาศัยร่วมกับมิชชันนารีคณะแบปติสต์* อยู่เหนือวัดเกาะ (วัดสัมพันธวงศ์) ใกล้กับตลาดสำเพ็ง ต่อมาในปีเดียวกันนั่นเอง ได้ย้ายไปเช่าบ้านกับเจ้าพระยาพระคลัง และใช้บริเวณบ้านพักเป็นสถานพยาบาลแผนตะวันตก, โรงพิมพ์ รวมทั้งเป็นสถานที่เผยแพร่ศาสนา ซึ่งที่พักให้อยู่ย่านกุฎีจีน ใกล้กับบ้านพ่อค้าชาวอังกฤษชื่อ นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ (Robert Hunter)** และเปิดโรงหมอบขึ้นที่นั่นอยู่ได้ ๓ ปี ก็ต้องย้ายที่พักอาศัยอีกครั้ง โดยได้ย้ายข้ามคลอง (กรมวังวัด) ซึ่งเจ้าพระยาพระคลังปลูกให้ใหม่ขึ้นที่บริเวณหน้าวัดประยูรวงศาวาส ใน พ.ศ. ๒๓๘๐ เป็นทั้งบ้านและโรงพิมพ์ โดยใช้ได้ถุนบ้านพักที่ได้เช่าจากเจ้าพระยาพระคลังเป็นโรงพิมพ์ ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดประยูรวงศาวาส เวิ้งสะพานพระพุทธรยอดฟ้าฯ ในปัจจุบัน

โรงพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ มีชื่อว่า American Missionary Association Press การตั้งโรงพิมพ์ในช่วงแรกกิจการของโรงพิมพ์ดำเนินงานในรูปของโรงพิมพ์ ในสังกัดของอเมริกันบอร์ด (อเมริกัน บอร์ด ออฟ คอมมิชชันเนอร์ ฟอร์ ฟอเรign มิชชัน : American Board Of Commissioner

^๑ ดี ปี บรัดเลย์. (๒๔๖๗). เล่มเดิม. หน้า ๒๖ - ๒๗.

* คณะมิชชันนารีชาวอเมริกันที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาและวิทยาการในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมีอยู่ ๓ คณะ คือ "คณะแบปติสต์" ประกอบด้วย หมอโยนส์ (John Taylor Jones) ผู้แปลพระราชสาส์นของพระนางเจ้าวิคตอเรียซึ่งเซอร์ เจม บรูค (Sir James Brooke) เป็นอัครราชทูตอันเชิญมาถวาย หมอสมิธ (Samuel Jones Smith) เป็นล่ามของคณะทูตอเมริกันซึ่งเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี และยังเป็นผู้ตั้งโรงพิมพ์ที่ใหญ่และทันสมัยอยู่ที่บางคอแหลม และหมอจันทเล (John Hasselt Chandler) ต่อมาได้เป็นกงสุลอเมริกันคนที่สอง ต่อจากหมอหมัทธุน (Stephen Mattoon) และได้เป็นพระอาจารย์ถวายวิชาภาษาอังกฤษแด่เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์หลังจากนางแอนนา ลีโอโนเวนส์ (Anna H. Leonowens) ได้ออกจากประเทศไปแล้ว ส่วน "คณะอเมริกันบอร์ด" ประกอบด้วยหมอบรัดเลย์ หมอหัสกัน (Jasper Caswell) และ "คณะเพรสไบทีเรียน" ประกอบด้วยหมอเหา (Reynolds House) หมอหมัทธุน (Stephen Mattoon) ซึ่งต่อมาได้เป็นกงสุลอเมริกัน คนแรกของประเทศไทย.

อ้างอิง ขจร สุขพานิช. (๒๕๒๔). ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอก. ภาควิชาประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. หน้า ๗๐.

** พ่อค้าชาติดังอังกฤษ เชื้อสายสกอตแลนด์ เป็นชาวยุโรปคนแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ต่อมาได้รับราชการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงอาวุธวิเศษประเทศพานิช* แต่ช่วงปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวถูกขับออกนอกประเทศเนื่องจากการประกอบการค้ามิชอบ ลักลอบค้าฝิ่นและติดสุราเรื้อรัง ได้แสดงกิริยากระด้างกระเดื่องก้าวร้าวต่อรัชกาลที่ ๓.

อ้างอิง แหล่งเดิม. หน้า ๗๓.

For Foreign Mission) โดยงานพิมพ์ส่วนใหญ่เป็นการพิมพ์เอกสารเผยแพร่คำสอนทางศาสนา อีกทั้งยังรับพิมพ์หนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษรวมทั้งรับเข้าเล่มหนังสือด้วย หมอบรัดเลย์อาศัยอยู่ที่บ้านหลังนี้กว่า ๑๕ ปี จวบจนเปลี่ยนแผ่นดินใหม่เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ ก็ทรงพระราชทานที่ให้อยู่ใหม่ บริเวณปากคลองบางหลวง (ในปัจจุบันเรียก “คลองบางกอกใหญ่”) อยู่หลังป้อมวิชัยประสิทธิ์ ซึ่งเป็นกรมเสนาธิการทหารเรือปัจจุบัน หมอบรัดเลย์จึงย้ายมาอยู่ที่คลองบางกอกใหญ่ และอาศัยอยู่จนจบสิ้นอายุขัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ รวมอายุได้ ๖๙ ปี เป็นปีที่ ๖ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว^๖ ต่อมาภรรยาคนที่สองของหมอบรัดเลย์ คือ นางซาร่าห์ แบล็กลี่ แบริดลีย์ (Sarah Blachly Bradley) ได้อาศัยและดำเนินกิจการโรงพิมพ์ต่อ ภายหลังลูกสาวคนสุดท้ายของหมอบรัดเลย์ คือ ไอรีน เบลล์ แบริดลีย์ (Irene Bell Bradley) ได้อยู่ต่อมาจนกระทั่งเสียชีวิตใน พ.ศ. ๒๔๘๓ ปัจจุบันไม่ปรากฏตัวบ้านแล้ว^๗

๑.๑ หมอบรัดเลย์กับงานพิมพ์ในยุคแรก

ในระยะแรกหมอบรัดเลย์ได้รับมอบหมายจากคณะมิชชันนารี ให้มีหน้าที่รับผิดชอบเพียงการเผยแพร่ศาสนา และงานทางด้านการศึกษา^๘ ที่สถานพยาบาลของคณะมิชชันนารี แต่ต่อมาต้องมารับงานด้านการพิมพ์ควบไปด้วยในปีถัดมา (พ.ศ. ๒๓๗๙) เนื่องจากศาสตราจารย์ชาร์ลส์ โรบินสัน (Charles Robinson) ซึ่งเป็นมิชชันนารีที่เดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในรุ่นเดียวกับหมอบรัดเลย์ ซึ่งอยู่สังกัดเดียวกัน คือ แผนกไทยของอเมริกันบอร์เดช ที่กรุงเทพฯ ไม่ค่อยมีประสบการณ์ความชำนาญ และความถนัดในด้านการพิมพ์อย่างเพียงพอ อีกทั้งระบบงานการพิมพ์ที่เขาได้รับมอบหมาย โดยเฉพาะทางด้านการเรียงพิมพ์ เป็นเรื่องที่สับสนวุ่นวายไม่น้อย ในที่สุดเขาจึงได้ขอร้องให้หมอบรัดเลย์เข้ามารับผิดชอบ โดยได้มอบหมายให้เป็นผู้ทำหน้าที่หลักในด้านการพิมพ์ส่วนตัวเขาเองนั้นจะรับหน้าที่เป็นผู้ช่วยแทน ซึ่งหมอบรัดเลย์ได้ตอบตกลงที่จะมาช่วยเหลือ

^๖ แหล่งเดิม. หน้า ๗๓-๗๔.

^๗ น.พ.คทาฐ โสภการพัฒนา. (๒๕๔๗, กรกฎาคม). “หมอบรัดเลย์” ใน *ศิลปวัฒนธรรม*. ๒๕(๙) : ๘๕-๘๖.

อ้างอิง Abstract of the Journal of Rev. Dan Beach Bradley, M.D. Medical Missionary in the Multigraph Department of Pilgrim Church, Cleveland, Ohio, 1936. และ Mo Bradley and Thailand. by Donald C. Lord., William B. Eerdmans. Publishing Company Grand Rapids, Michigan, 1969. และ Siam Then. by William Carey Library. Pasadena, California 1981.

^๘ อ่านรายละเอียดผลงานด้านการแพทย์ของหมอบรัดเลย์ในประเทศไทยจาก ประสงค์ ชัยรัตน์. (๒๕๒๘). “งานพื้นฐานทางการแพทย์ของหมอบรัดเลย์” ใน *เอกสารทางวิชาการเพื่อประกอบการสัมมนาเรื่องหมอบรัดเลย์กับสังคมไทย*. หน้า ๒-๕.

ด้านการพิมพ์ แม้ว่าหมอบรัดเลย์จะมีงานที่ต้องรับผิดชอบ ในด้านการแพทย์อยู่มากแล้วก็ตาม ดังที่หมอบรัดเลย์ได้เล่าว่า

... ๒๒ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๓๖ (พ.ศ. ๒๓๗๙) ได้ตกลงกับโรบินสัน ที่จะพิมพ์คำสอนเกี่ยวกับพระบัญญัติ พร้อมตัวอย่างคำชี้แจง และเพลงประกอบ จึงปิดสถานพยาบาล และไปหาโรบินสัน แต่โรบินสันแจ้งว่ายังไม่พร้อมที่จะพิมพ์ ด้วยตัวพิมพ์ที่เรียงไว้หลุดทะลักออกมาสับสนกันไปหมด เนื่องจากโรบินสันยังขาดความชำนาญจึงทำให้การเรียงพิมพ์ไม่รัดกุม ...”^๑

เมื่อหมอบรัดเลย์ต้องรับภาระด้านการพิมพ์ ควบคู่ไปกับการรักษาพยาบาลด้วย จึงทำให้มีงานต้องรับผิดชอบมากขึ้นส่งผลให้ “... ภาระที่จะต้องจ่ายยาจึงลดลง เนื่องจากไม่สามารถที่จะแบ่งเวลาไปให้ผู้ป่วยได้ จำนวนคนไข้ต่อวันหนึ่งๆ ของหมอบรัดเลย์จึงลดลงไปเรื่อยๆ เหลือเพียงประมาณวันละ ๗๐ คนเท่านั้น...”^๒ จากเดิมที่เคยรักษาได้มากที่สุดถึง ๑๔๐ คน ต่อวัน”

โรงพิมพ์ของอเมริกันบอร์ดฯ เป็นโรงพิมพ์ที่สามารถพิมพ์งานที่เป็นภาษาไทยได้แห่งเดียวอยู่หลายปี โดยงานพิมพ์ในระยะแรก เป็นการพิมพ์เอกสารเผยแผ่ศาสนา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๘๐ - ๒๓๘๘ ก่อนเดินทางกลับอเมริกาใน พ.ศ. ๒๓๙๐ มากถึง ๒๐ รายการ จากงานพิมพ์ทั้งหมด ๒๒ รายการ^๓ ได้แก่ การสร้างโลก, ประวัติพระคริสต์, ลักษณะและพระบัญญัติของพระเยซูฮาวี, ประวัติพระพุทธร และพระคริสต์โดยเปรียบเทียบ, ประวัติพระคัมภีร์ ฯลฯ ภายหลังกลับจากอเมริกาใน พ.ศ. ๒๓๙๓ หมอ บรัดเลย์ได้ย้ายสังกัดไปอยู่ สมาคมมิชชันนารีอเมริกัน American Missionary Association มีผลงานพิมพ์ทางศาสนาจาก พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๖ ทั้งสิ้นเพียง ๒ รายการ จากงานตีพิมพ์ทั้งสิ้น ๑๔ รายการ^๔

^๑ ขจร สุขพานิช. (๒๕๐๘). ก้าวแรกของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย. หน้า ๗.

^๒ ดำรง ไกร์กรวณ. (๒๕๒๔). “การพิมพ์กับหมอบรัดเลย์” ใน เอกสารทางวิชาการเพื่อประกอบการสัมมนาเรื่องหมอบรัดเลย์กับสังคมไทย. หน้า ๑๕-๑๗.

^๓ ดี บี บรัดเลย์. (๒๔๖๗). เล่มเดิม. หน้า ๕๒.

^๔ ดูรายชื่อเอกสารทางศาสนาเพิ่มเติมได้จาก ดำรง ไกร์กรวณ. (๒๕๒๔). การพิมพ์กับหมอบรัดเลย์. หน้า ๑๘-๑๙.

^๕ แหล่งเดิม. หน้า ๒๓.

โรงพิมพ์ของคณะอเมริกันบอร์ตของหมอบรัดเลย์ นับว่าเป็นโรงพิมพ์ที่สามารถพิมพ์งานที่เป็นภาษาไทยได้แห่งเดียวอยู่หลายปี(จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๓๘๔-๒๓๘๖ จึงมีโรงพิมพ์อื่นที่สามารถพิมพ์งานเป็นภาษาไทยได้บ้าง คือ โรงพิมพ์ในสังกัดของคณะแบปติสต์ ซึ่งมีดาเวนพอร์ต (Davenport) และ ชานดเลอร์ (Chandler) หรือที่คนไทยเรียก “หมอจันทเล” เป็นผู้ดำเนินงานอยู่นอกจากนั้นยังมีโรงพิมพ์ที่เป็นของคนไทยแห่งแรกด้วย คือ โรงพิมพ์ที่วัดบวรฯ ของเจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งทรงผนวชอยู่ที่นั่นดำรงตำแหน่งเป็นพระสังฆราชเจ้าและเจ้าอาวาสวัดบวรฯ ซึ่งโรงพิมพ์นี้ได้เริ่มดำเนินการพิมพ์ ใน พ.ศ. ๒๓๘๖ ด้วยระบบการพิมพ์แบบแท่นพิมพ์หิน ส่วนโรงพิมพ์ของหมอสมิธ (Samuel Jones Smith) ซึ่งมีชื่อเสียงและบทบาทในยุคต่อมา ยังมิได้เปิดดำเนินการในขณะนั้น จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๑๑^{*}

๑.๒ ความสนใจงานด้านการพิมพ์ของชนชั้นนำไทยในสมัยรัชกาลที่ ๓

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เมื่อมิชชันนารีได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนา พร้อมกับนำเทคโนโลยี และเครื่องจักรที่ใช้ในการพิมพ์หนังสือเพื่อใช้ในการเผยแพร่ศาสนามาใช้ในช่วงแรก และรับจ้างพิมพ์หนังสือ และออกหนังสือเพื่อจำหน่ายในลำดับต่อมา ก่อให้เกิดความสนใจจากเจ้านาย ขุนนางไทย และประชาชนชาวไทยเป็นอันมาก เช่น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ จ้างให้หมอบรัดเลย์พิมพ์ประกาศห้ามสูบบุหรี่เมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๘๒ จำนวน ๔,๐๐๐ ฉบับ จัดว่าเป็นการเปิดศักราชของการพิมพ์เอกสารของทางราชการเป็นสาธารณะในสยามเป็นครั้งแรก^๑ ส่วนทูลกระหม่อมพระ (เจ้าฟ้ามงกุฎ) ก็ทรงสนพระทัยในเรื่องเครื่องพิมพ์ และเครื่องกลไกต่างๆ ถึงขนาดเปิดโรงพิมพ์ในวัด และทรงโปรดให้หมอบรัดเลย์เข้าเฝ้าอยู่บ่อยๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องคุณภาพของแบบพิมพ์ภาษาไทย ที่ต่างฝ่ายต่างประดิษฐ์แยกหล่อตัวออกมา ในยามจำเป็นต่างให้ยืมอุปกรณ์ และบุคลากรแก่กันและกัน^๒ หรือเมื่อทูลกระหม่อมพระ (เจ้าฟ้ามงกุฎ) ส่งตัวแทนไปที่โรงพิมพ์ของคณะแบปติสต์ เพื่อติดต่อขอซื้อตัวพิมพ์ภาษาไทยและมอญ เพื่อพิมพ์หนังสือสวดมนต์, ประวัติศาสตร์มอญและงานอื่นๆ,^๓ ด้านเจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) มีความสนใจด้านการพิมพ์ด้วยเช่นกัน ซึ่งหมอบรัดเลย์ได้บันทึกไว้เมื่อ ค.ศ. ๑๘๓๗ (๒๓๘๐)

* ช่วงแรกคณะแบปติสต์ และอเมริกันบอร์ต ใช้โรงพิมพ์ที่เดียวกัน คือ บริเวณตรอกกัปตันบุช ทั้งสองต่างให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดีในการพิมพ์หนังสือ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากในขณะนั้น ฝ่ายแบปติสต์ ยังไม่มีตัวพิมพ์ที่เป็นภาษาไทย.

^๑ วิลเลียม แอล บรัดเลย์. (๒๕๒๗). เล่มเดิม. หน้า ๑๒๔.

^๒ ขจร สุขพานิช. (๒๕๒๔). เล่มเดิม. หน้า ๗๑.

^๓ วิลเลียม แอล บรัดเลย์. (๒๕๒๗). เล่มเดิม. หน้า ๑๑๓.

^๔ แหล่งเดิม. หน้า ๑๒๔.

ไว้ดังนี้ “เจ้าพระยาพระคลังส่งคนมายืมเครื่องพิมพ์ของพวกมิชชันนารีคณะอเมริกันบอร์โด หรือ A.B.C.F.M. เพื่อจะเอาไปพิมพ์หนังสืออ่านเล่นที่บ้านของท่าน” ส่วนเจ้าพระยาบวรก็ต้องการได้แท่นพิมพ์ เพื่อเอาไว้พิมพ์นิยายจีนไว้อ่านเล่นบ้าง”

การที่ชนชั้นนำของไทยในยุคนั้นต่างให้ความสนใจ กับการพิมพ์เนื่องจากขณะนั้น เครื่องจักรและการพิมพ์ เพิ่งเริ่มมีผู้นำเข้ามาในประเทศ ทั้งยังสามารถพิมพ์ออกมาเป็นภาษาไทยได้ด้วย โดยมากแล้วต่างต้องการมีเครื่องพิมพ์ไว้เป็นสมบัติส่วนตัว มากกว่าต้องการว่าจ้างให้โรงพิมพ์เป็นผู้จัดพิมพ์ เพราะในยุคนั้นการอ่านนิยายจีนเป็นที่นิยม เป็นความบันเทิงในยามว่างที่สร้างความเพลิดเพลินที่บรรดาชนชั้นนำชื่นชอบ จึงต้องการได้เครื่องพิมพ์ไว้พิมพ์หนังสือไว้อ่านเองยามว่าง ทั้งพิมพ์ไว้แจกผู้ชอบพอสันทสนม เพราะเครื่องพิมพ์นี้สามารถพิมพ์ได้สวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อย จึงเป็นที่สนใจแก่ผู้พบเห็น และเป็นที่ต้องการเพราะมีประโยชน์มาก แทนการคัดลอกหนังสือด้วยลายมือคนซึ่งต้องใช้เวลา การใช้เครื่องพิมพ์ทำให้สามารถพิมพ์หนังสือจำนวนมากๆ ได้ในเวลาอันรวดเร็วช่วยย่นระยะเวลา ส่วนประกาศของทางราชการ แต่ก่อนยังไม่มีเขียนหนังสือเพื่อใช้ติดประกาศ ทางราชการ ใช้การแจ้งข่าวของโดยส่งเจ้าหน้าที่ไปข่าวประกาศ ซึ่งเป็นวิธีที่ล้าสมัยและมีข้อเสีย คือการใช้วิธีประกาศกันต่อๆ ไป นอกจากยังทำให้ข่าวสารคลาดเคลื่อน และบิดเบือนจากความเป็นจริงได้ง่ายแล้ว ยังเป็นช่องทางให้ข้าราชการที่ประพฤติมิชอบ กล่าวอ้างประกาศของทางราชการแสวงประโยชน์ใส่ตนได้ง่าย เพราะไม่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน ดังนั้นเมื่อมิชชันนารีได้นำเครื่องพิมพ์เข้ามาใน พ.ศ. ๒๓๘๒ เพื่อใช้การพิมพ์เอกสารเผยแพร่ทางศาสนา ทำให้งานพิมพ์ของมิชชันนารีได้รับความสนใจ และเผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวาง

ระยะแรกเครื่องพิมพ์ถูกนำมาใช้สำหรับการพิมพ์งานเพื่อการเผยแพร่ศาสนา และการพิมพ์บทสวดมนต์ไว้แจกเท่านั้น ต่อมาภายหลังเมื่อเห็นว่าการพิมพ์ได้รับความสนใจจากประชาชน จึงได้รับจ้างพิมพ์เอกสารอื่นด้วย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นอีกพระองค์หนึ่งที่ทรงสนพระทัย และเห็นประโยชน์จากการนำตัวพิมพ์เหล่านั้นมาใช้ในงานของรัฐ เนื่องจากตัวหนังสือที่พิมพ์ออกมานั้น มีความสวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อย และหากต้องการแจ้งข่าวให้ประชาชนทราบโดยทั่วกัน ก็สามารถพิมพ์เผยแพร่จำนวนมากๆ ได้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงโปรดเกล้าฯ จ้างให้คณะมิชชันนารีพิมพ์พระราชกฤษฎีกาเรื่องฝิ่นถึง ๘๐๐๐ ฉบับ ซึ่งภายหลังจากการพิมพ์ประกาศเรื่องฝิ่นได้เผยแพร่ออกไป ทำให้ความนิยมในการใช้เครื่องพิมพ์ได้แพร่หลายออกไปด้วย โดยเจ้านายและข้าราชการขุนนางไทยต่างสนใจ ติดต่อกว่าจ้างให้มิชชันนารีเหล่านั้นช่วยพิมพ์หนังสือต่างๆ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงมีพระราช

^๙ นายหนวย. (๒๕๐๘). หมอวัดเลกับกรุงสยาม. หน้า ๔๒.

ประสงค์ให้คณะมิชชันนารีตีพิมพ์หนังสือและเอกสารทางราชการอื่นๆ โดยมีได้รับพระบรมราชานุญาตก่อน เช่น กรณีนายโหมด (อมาตยกุล ซึ่งต่อมาได้เป็น"พระยาภาณุบาล" ในสมัยรัชกาลที่ ๕) ได้นำหนังสือกฎหมายตราสามดวงไปให้มิชชันนารีตีพิมพ์ ซึ่งที่ผ่านมานี้หนังสือกฎหมายตราสามดวงจะมีการคัดลอกเก็บไว้เพียงฉบับหลวงและฉบับรองทรง* เพื่อให้หน่วยงานอาลักษณ์ลูกขุนตระลาการได้ใช้งานอยู่เท่านั้น เมื่อทรงทราบจึงไม่พอพระทัยเพราะไม่ประสงค์ให้พิมพ์เผยแพร่ออกไป เนื่องจากในยุคนั้นยังมีความเชื่อสืบว่า "กฎหมายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์" ประชาชนจะได้รับทราบกฎหมายหรือประกาศใดๆ โดยผ่านมูลนายของตน ดังนั้นเมื่อนายโหมดตีพิมพ์หนังสือกฎหมายตราสามดวงออกจำหน่าย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงโปรดเกล้าฯให้นำกฎหมายตราสามดวงที่ตีพิมพ์ทั้งหมดไปบรรจุในเจดีย์วัดสระเกศ^๕ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดที่ว่ากฎหมายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งแนวความคิดที่ว่านี้ภายหลังได้ถูกเปลี่ยนทัศนคติไปในสมัยรัชกาลที่ ๔ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์หนังสือราชการกิจจานุเบกษา ซึ่งเป็นหนังสือของแจ้งประกาศของทางราชการ หรือการพิมพ์หนังสือหลวง เพื่อใช้เป็นประกาศของทางราชการ และได้อนุญาตให้นำประกาศบางตอน มาตีพิมพ์ในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคอร์ดเดอร์ด้วย เช่น ประกาศเรื่องภาษีน้ำมันมะพร้าว และการประกาศเรื่องเงินปลอม ซึ่งการตีพิมพ์ประกาศในรัชกาลที่ ๔ นอกจากเป็นไปเพื่อแจ้งข่าวสารให้ประชาชนรับทราบแล้ว ประกาศเหล่านี้ยังถือว่าเป็นการตรากฎหมายอย่างสิ้น ซึ่งเป็นการตรากฎหมายโดยมีเหตุและที่มา นับเป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ ที่รัฐบาลให้ความสำคัญกับประชาชนในแง่ของสิทธิของ "พลเมือง" ทำให้ประชาชนได้รับรู้ถึงสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ ในฐานะพลเมืองของรัฐอย่างแพร่หลายต่าง

* กฎหมายตราสามดวงฉบับหลวงนี้ นายอาลักษณ์จะเขียนไว้ในสมุด ๓ ชุด โดยเก็บไว้ในห้องเครื่องชุดหนึ่ง หอหลวงชุดหนึ่ง และศาลหลวงชุดหนึ่ง โดยในแต่ละชุดจะมี ๔๑ เล่ม ต้องประทับตรา ๓ ดวงทุกเล่ม หนังสือนี้เดิมเป็นกระดานข่อยเขียนด้วยลายมือลงบนกระดานเนื้อหยาบๆ บนหน้ากระดานแคบๆ จึงไม่สามารถบรรจุตัวอักษรได้มากนัก กว่าจะจบจึงต้องใช้กระดานมากถึง 41 เล่ม ส่วนฉบับรองทรงนั้นไม่มีตรา ๓ ดวงประทับเหมือนฉบับหลวง การสอบทานก็ต่างกัน ฉบับหลวงจะต้องมีผู้สอบทานถึง ๓ คน ส่วนฉบับรองทรงมีผู้สอบทานเพียง ๒ คน โดย มักจะเขียนภายหลังฉบับหลวง ๒ ปี ยกเว้นฉบับรองทรงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้พบ ซึ่งเขียนเมื่อปีฉลูจุลศักราช ๑๑๖๗ ภายหลังฉบับหลวงเพียงปีเดียว และพิเศษกว่าฉบับอื่นคือ มีผู้สอบทานถึง ๓ คน และมีกฎหมายลักษณะทนายเพิ่มมาด้วย ซึ่งไม่พบในฉบับรองทรงอื่น

อ้างจาก หลวงสุทริวาทนฤพุมิ. (๒๕๑๗). *คำบรรยายประวัติศาสตร์กฎหมาย*. หน้า ๘๕.

^๕ ดำรง ไกรศรีวรณ. (๒๕๒๔). "การพิมพ์กับหมอบรัดเลย์" ใน *เอกสารทางวิชาการเพื่อประกอบการสัมมนาเรื่องหมอบรัดเลย์กับสังคมไทย*. หน้า ๑๗.

อ้างจาก Feltus House. (1850). *The Abstract of the Journal of Rev. Dan Beach Bradley* p.125.

จากสมัยรัชกาลที่ ๓ จากการพิมพ์หนังสือทางศาสนาที่ออกโดยหมอบรัดเลย์ ชื่อ “ตราชูทอง” ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นการอธิบาย “เปรียบเทียบคริสต์ศาสนากับพระพุทธศาสนา” เป็นอีกกรณีหนึ่งซึ่งทำให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกริ้วมากอีกเช่นกัน รับสั่งให้บริบทหนังสือตลอดจนให้นำหนังสือศาสนาของมิชชันนารี ไปตรวจสอบด้วย” หลังจากข่าวเหตุการณ์กรณีอังกฤษรบชนะพม่าใน พ.ศ. ๒๓๖๗ ทำให้ไทยเริ่มตื่นตัวเนื่องจากเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ในการเข้ามาของอังกฤษและชาติตะวันตกที่ชัดเจน ว่าเข้ามายังดินแดนแถบนี้เพื่อต้องการล่าอาณานิคม ซึ่งทำให้ไทยที่มีดินแดนและอาณาเขตติดต่อกับพม่า ต้องหวั่นเกรงภัยอันตราย และระมัดระวังในการคบหากับชาติตะวันตกมากขึ้นกว่าเดิม และจากกรณี นายโรเบิร์ต ฮันเตอร์ (Robert Hunter) พ่อค้านักแสวงโชค ที่เข้ามาค้าขายพึ่งพระบรมโพธิสมภารในช่วงต้นรัชกาล จนได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยชุบเลี้ยงไว้ให้ช่วยราชการ ภายหลังกลับแสดงความโอหังเหิมเกริมได้ก่อคดีไว้มากมาย และได้กลายเป็นศัตรูชุกตึกเข้าประเทศ* ทำให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและขุนนางผู้ใหญ่ไม่ไว้วางใจชาวตะวันตกมากขึ้น รวมไปถึงเหล่ามิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาและถ่ายทอดวิทยาการสมัยใหม่ จนเป็นที่ขึ้นชอบของเจ้านายและขุนนางซึ่งเป็นคนหนุ่มรุ่นใหม่ บุคคลเหล่านี้มีความสนใจ เปิดรับวิทยาการ และเทคโนโลยีของโลกตะวันตก เพื่อต้องการหาความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ ส่วนเจ้านายและขุนนางที่อาวุโส ส่วนมากมักจะยังไม่ค่อยไว้วางใจชาวตะวันตก จึงไม่เข้าไปคลุกคลีหรือ ให้ความสนิทสนมกับชาวตะวันตกมากนัก สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายรัชกาล จากกรณี นายฮันเตอร์ ทำให้เจ้านายและขุนนางซึ่งเป็นคนหนุ่มรุ่นใหม่ ที่เคยสนิทสนมกับมิชชันนารีต้องระวังตัวมากขึ้น จนไม่มีใครกล้าเข้าไปใกล้ชิดสนิทสนมกับกลุ่มมิชชันนารีมากเหมือนแต่ก่อน และค่อยๆ ห่างเหินจากกลุ่มมิชชันนารีจนไปจนถึงสิ้นรัชกาล

* ดำรง ไกรศรีวรรณ. (๒๕๒๘). เล่มเดิม. หน้า ๑๗. อ้างจาก นิพาดา ยังเจริญ และ สุวดี ธนประสิทธิ์ พัฒนา “การศึกษาและผลกระทบต่อสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๔)” รายงานผลการวิจัยทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภชจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๕. หน้า ๑๙๖-๑๙๗.

* พ่อค้าชาวอังกฤษผู้นี้ถูกขับไล่ออกนอกประเทศสยามใน พ.ศ. ๒๓๘๗ ในช่วงแรกนายฮันเตอร์ทำตัวเป็นมิตรและเป็นทีปรึกษาของรัชกาลที่ ๓ อยู่สองทศวรรษ จนได้รับความไว้วางพระทัย ต่อมาทรงไม่พอพระทัยที่เขาแสดงความอหังการ ทำทนายอำนาจรัฐ ประกอบกับกระทำความผิดกฎหมายฝิ่นอยู่หลายครั้ง จึงทรงกริ้วและสั่งขับไล่นายฮันเตอร์ออกไปจากราชอาณาจักร.

อ้างจาก วิลเลียม แอล บรัดเลย์. (๒๕๒๗). เล่มเดิม. หน้า ๑๘, ๘๑-๘๕.

๒. การพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุขางกอกริเตอร์เตอร์ ในสมัยรัชการที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๘๗-๒๓๘๘)

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับประเทศเพื่อนบ้านและแถบเอเชีย ทำให้รัฐบาลไทยสงสัย หวั่นเกรงในท่าทีของมิชชันนารีชาวตะวันตก โดยระมัดระวังและคอยสอดส่องพฤติกรรมของ ชาวตะวันตกและเหล่ามิชชันนารีที่เข้ามาในประเทศให้มากขึ้น ได้เพิ่มความเข้มงวดตรวจตรา เรื่องการพิมพ์หนังสือเผยแพร่คำสอนทางศาสนาว่าเดิม ทำให้คณะมิชชันนารีต้องใช้ ความระมัดระวังเรื่องการพิมพ์เอกสาร เป็นผลให้การพิมพ์เอกสารเผยแพร่ศาสนาตกลงกว่าเดิม จนในที่สุดต้องเปลี่ยนรูปแบบการแผ่ศาสนาด้วยวิธีแจกเอกสารเผยคำสอนโดยตรง มาเป็นการออก หนังสือหนังสือพิมพ์แทน โดยหมอบรัดเลย์ได้ระบุถึงวัตถุประสงค์ในการจัดพิมพ์ แจกส่งไปยัง ดันสังกัด เพื่อของบประมาณไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการทำหนังสือในครั้งนี้ว่า “มีจุดประสงค์ในการ จัดทำ เพื่อการเผยแผ่คริสต์ศาสนา” โดยได้ตีพิมพ์หนังสือมีชื่อว่า “จดหมายเหตุขาง Bangkok Recorder” ขึ้น โดยออกฉบับแรกในวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๗* ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๓๘๗ รวม ๑๖ ฉบับ (ขาดฉบับที่ ๑๔ และ ๑๕ รวมทั้งสิ้น ๕๕ หน้า) เป็นระยะเวลาทั้งสิ้น หนึ่งปี ๓ เดือน โดยจะออก เป็นรายเดือน เนื้อหาของหนังสือจดหมายเหตุขางกอกริเตอร์เตอร์ ในยุคนี้ จะมีลักษณะเข้าข่าย สารคดี ให้สาระความรู้ในเรื่องต่างๆ จำพวกประวัติศาสตร์และข่าวเหตุการณ์ของ ประเทศต่างๆ โดยเฉพาะในยุโรป รวมทั้งบทความทางวิชาการในด้านต่างๆ อาทิ การแพทย์ เทคโนโลยี และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น มากกว่าข่าวเหตุการณ์ที่ในประเทศ และข่าวท้องถิ่น ซึ่งมี ลักษณะ ที่แตกต่างกับการออกหนังสือนี้ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งหมอบรัดเลย์ได้อธิบายรายละเอียด ของหนังสือและเนื้อหาที่จะนำมาตีพิมพ์ในหนังสือ พร้อมทั้งราคาขาย ของหนังสือจดหมายเหตุขางกอกริเตอร์เตอร์ ไว้ดังนี้

... พวกครูอะเมริกาซึ่งอาศัยอยู่หน้าวัดเจ้าคุณพระคลัง, ได้ปรึกษาพร้อม ใจกันว่า, จะแต่งหนังสือ ข่าวตึกิมเป็นภาษาไทย, ตึกิมเดือนละแผ่นขนาดกว้างยาวเท่ากับแผ่นนี้, คือปีหนึ่งสิบสองแผ่น, ใน หนังสือขาวนั้นจะมีข่าวใหม่มาแต่เมืองซิงกะโประ, เมืองจีน เมืองพม่า เมืองกลาปา เมืองกาลักตดา เมืองลังกา เมืองบัมเบ เมืองซุรัต เมืองอิงลันดา เมืองฝรั่งเศส เมืองอเมริกาแลอีกหลายเมือง, จะบอกว่า มีข่าวมาแต่ทุกเมือง. อนึ่งในหนังสือนี้จะให้รู้ราคาของ, ซึ่งเอาไปจาก เมืองนี้ไปขายในเมืองนอก, แล

* เสาวณีย์ จิตรแก้ว. (๒๕๔๑). *เล่มเดิม*. หน้า ๘๔.

อ้างอิง Missionary Herald Vol. ๔๒, January 1846, p.89.

* วันที่ ๔ กรกฎาคมตรงกับวันชาติของอเมริกัน หมอบรัดเลย์ จึงมีความประสงค์จะออกหนังสือให้ตรงกับ วันนี้ ซึ่งเป็นวันชาติของตน.

ของในเมืองนอก, เอามาขายในเมืองนี้. อนึ่งสิ่งที่ จะว่าด้วยพงษาวะดานแลทำเนียมแห่งเมืองนอก. อนึ่งสิ่งที่ จะว่าด้วยตำราวิชาโรคต่างๆ, แลบอกซึ่งสิ่งที่จะกระทำมิให้มีโรคด้วย. อนึ่งสิ่งที่ จะแต่งคำสอนสำหรับคนซึ่งปรารถนาจะเรียนคำอังกฤษ. ผู้แต่งหนังสือนี้ปรารถนาจะแต่งให้เป็นประโยชน์ แลเป็นที่จำเริญใจแก่ผู้อ่าน. ราคาหนังสือขานี้ปีละบาทบาทคิดเป็นหนังสือสิบสองแผ่น. ถ้าคนจะซื้อทั้งปีแล้วก็เอาเงินบาทหนึ่ง, จะให้เงินเมื่อได้แผ่นที่หนึ่งก็ได้, จะให้เงินเมื่อถึงแผ่นที่หกก็ได้, ตามแต่ใจผู้ซื้อ, อย่างหนึ่งถ้าไม่ปรารถนาจะซื้อให้ครบปี, จะซื้อแผ่นหนึ่งสองแผ่นตามใจปรารถนาของคนนั้น, ก็ดีราคาไว้แผ่นละเฟื้อง ...”

๒.๑ การปิดตัวของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์

หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๓ ตีพิมพ์จำหน่ายได้เพียง ๑ ปี ๓ เดือนก็ต้องเลิกกิจการไปเนื่องจากปัจจัยหลายประการซึ่งสาเหตุสำคัญที่สุดคือมีคนอ่านน้อย จึงไม่เป็นไปตามจุดประสงค์ที่ต้องการให้คนไทยสนใจอ่านหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ กันมากๆ เพื่อที่จะให้คนไทยยอมรับความคิดใหม่ๆ ของชาวตะวันตกจะได้เป็นพื้นฐานให้ยอมรับ คริสต์ศาสนาต่อไป แม้ว่าหมอบรัดเลย์จะลงประกาศชักจูงด้วยการลด แจก แถมแล้วก็ตามแต่ก็ไม่ อาจจะมียอดขายและจำนวนสมาชิกให้เพิ่มขึ้นได้มากนัก โดยหมอบรัดเลย์ได้ลงข้อความโฆษณา ชักชวนให้คนไทยสนใจอ่านหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์กันมากขึ้นดังนี้

.... หนังสือจดหมายเหตุฯ จะตีพิมพ์ในวันพระรัตนทุกเดือนๆ. ตั้งแต่นั้นต่อไปพวกหมอปฤชาพร้อมใจกัน ว่า, หนังสือจดหมายเหตุฯ นี้, ถ้าแลพวกไพร่ต้องประสงค์ปรารถนาจะได้ก็ให้มาซื้อเอา, เราจะเอาราคาปีละ สิบสิ่งเท่านั้น. เราเอาราคาน้อยถูกนักเพราะอยากจะให้คนได้มารับหนังสือนี้มาก. แต่ทว่าเราปรารถนาจะ เอาเงินสิบสิ่งเมื่อได้รับใบที่หนึ่งก่อน. ถ้าขุนนางแลพระราชาคณะพระสงฆ์ภิกษุภิกษุณีจะประสงค์แล้ว, พวกหมอมิได้เอาราคาเลยจงมารับเอาเถิด ...”

ประกาศดังกล่าวพบว่าสตราค่าลงจากเดิมปีละ ๑ บาทเป็น ๑ สิบสิ่ง แต่ต้องจ่ายเงินตั้งแต่ ฉบับแรก เจ้าหน้าที่ ขุนนางและพระสงฆ์ไม่ต้องเสียเงิน วิธีการนี้เป็นวิธีการเชิญชวนให้คนไทยสนใจ อ่านมากขึ้นแต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ จึงต้องยุติการออกหนังสือพิมพ์ โดยการปิดตัวของหนังสือ จดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ มีสาเหตุสำคัญหลายประการ ดังนี้

^๑ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์. ใบที่ ๑. เดือนกรกฎาคม (เดือน ๘ จ.ศ. ๑๒๐๖. July 1844). หน้า ๙.

^๒ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์. ใบที่ ๑๓. เดือนมิถุนายน. (เดือน ๘ จ.ศ. 1207. July 1845). หน้า ๔๙.

ประการแรก ความขัดแย้งภายในของกลุ่มมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในไทย เนื่องจากศาสนาจารย์แคสเวลล์ (Jesse Caswell)^๖ ซึ่งเป็นเพื่อนมิชชันนารีสังกัดเดียวกันได้ติดตามมาเมืองไทยในยุคลหลัง เมื่อ ค.ศ. ๑๘๔๐ (พ.ศ. ๒๓๘๓) และได้เผยแพร่อำสอนแนวใหม่ที่ เรียกว่า ลัทธิคริสต์สมบูรณ์นิยม (Christian Perfectionism) โดยมีความเชื่อว่าช่วงชีวิตคนเราสามารถบรรลุถึงจุดที่เป็นอิสระจากบาปได้ขณะยังมีชีวิตอยู่บนโลก^๗ ซึ่งหมอบรัดเลย์เห็นด้วยและยอมรับคำสอนแนวใหม่นี้ แต่มิชชันนารีคนอื่นๆ ไม่เห็นด้วยถือว่าเป็นคำสอนนอกกรีตได้แสดงความไม่พอใจต่อแนวความคิดนี้ และตลอดระยะเวลาหลังจากนี้ก็เกิดความขัดแย้งขึ้นเสมอๆ ระหว่างสมาชิกของคณะอเมริกันบอร์ตกับหมอบรัดเลย์และแคสเวลล์ ท้ายสุดคณะมิชชันนารีจึงส่งรายงานเรื่องนี้ให้ต้นสังกัดของคณะอเมริกันบอร์ตที่สหรัฐอเมริกาพิจารณา

ประการที่สอง ในขณะนั้นก็เป็นเวลาเดียวกับที่หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์เริ่มประสบภาวะขาดทุนลงเรื่อยๆ คนซื้อมีจำนวนน้อยไม่คุ้มกับต้นทุน

ประการที่สาม ขณะนั้นภรรยาของหมอบรัดเลย์เริ่มล้มป่วยลงด้วยโรควัณโรคและเสียชีวิตในเวลาต่อมา ทำให้มีโอกาสดำกลับไปอเมริกาเพื่อเจรจาเรื่องปัญหาเรื่องการเผยแผ่ศาสนา กับต้นสังกัดซึ่งภายหลังคณะอเมริกันบอร์ตยุติปัญหานี้โดยการบังคับให้หมอบรัดเลย์ และแคสเวลล์ ลาออกจากคณะบอร์ตอเมริกันแล้วล้มเลิกคณะเผยแผ่ศาสนาในสยาม^๘

จากสาเหตุดังกล่าวประกอบกับปัญหาการขาดทุนในที่สุดหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ก็ต้องปิดตัวลงภายหลังการดำเนินการมารวมระยะเวลา ๑ ปี ๓ เดือน

๒.๒ การเดินทางกลับของอเมริกา

ภายหลังจากการเสียชีวิตของนางเอมีลี รอย แบรดเลย์ (Emelie Royce Bradley) ภรรยาหมอบรัดเลย์เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๓๘๘ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับกิจการหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ไม่ประสบความสำเร็จมีจำนวนสมาชิกน้อยกว่าที่คาดไว้และไม่สามารถเพิ่มจำนวนสมาชิกให้มากขึ้นได้ ทำให้ต้องประสบภาวะขาดทุนลงเรื่อยๆ อีกทั้งปัญหาความขัดแย้งในกลุ่มมิชชันนารี ซึ่งยังไม่สามารถหาข้อยุติได้จากต้นสังกัดที่หมอบรัดเลย์ต้องเผชิญในขณะนั้น จึงเป็นเหตุจำเป็นที่ทำให้หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ต้องปิดตัวลงในเดือนถัดมา คือในเดือนตุลาคมปีเดียวกันนั่นเอง เนื่องจากปัจจัยต่างๆ หลายประการ แต่เหตุผลที่สำคัญคือ

^๖ แคสเวลล์ (Jesse Caswell) หรือ หมอหัทธกัน ได้เป็นพระอาจารย์ถวายวิชาภาษาอังกฤษ ให้แก่ ทูลกระหม่อมพระ (เจ้าฟ้ามงกุฎ) ณ วัดบวรนิเวศ และเจ้านายรวมทั้งขุนนางไทยเป็นเวลาเกือบ ๓ ปี.

อ้างอิง ขจร สุขพานิช. (๒๕๒๔). เล่มเดิม. ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. หน้า ๗๐.

^๗ วิลเลียม แอล บรัดเลย์. (๒๕๒๗). เล่มเดิม. หน้า ๑๖๔.

ขาดเงินทุนและผู้ดำเนินการต่อ โดยหมอบรัดเลย์ได้ตัดสินใจเดินทางกลับสหรัฐอเมริกาพร้อมลูกๆ ทั้ง ๓ คนในวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๕๐ เมื่อถึงอเมริกาได้นำลูกๆ ไปฝากไว้กับเพื่อนๆ โดย ตั้งใจว่าจะไม่นำกลับมาเมืองไทยด้วย แต่ก็ได้รับการคัดค้านจากน้องสาว ทำให้หมอบรัดเลย์ต้อง เปลี่ยนใจในเวลาต่อมา^๑ จากนั้นได้ปฏิบัติภารกิจต่างๆ อยู่ในอเมริกาต่อมาอีกสองปี จึงเดินทางกลับ มาถึงเมืองไทยอีกครั้ง ในวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๓๕๓^๒ โดยขณะที่อยู่ในสหรัฐอเมริกา วันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๕๐ บรัดเลย์ได้เข้าประชุมกับคณะอเมริกันบอร์ด เพื่อตัดสินใจปัญหาที่เกิดขึ้น ดังกล่าวไว้แล้ว ซึ่งได้ข้อสรุปว่าบรัดเลย์และแคสเวลล์ จะขอลาออกจาก "คณะอเมริกันบอร์ด" (American Board Of Commissioner For Foreign Mission หรือ A.B.C.F.M.) ในช่วงต้นรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๕๓ จึงทำให้ต้องรวบรวมเงินซื้อแท่นพิมพ์เป็นของตนเอง และซื้อตัวพิมพ์ภาษาไทย คืบมาจากคณะอเมริกันบอร์ด A.B.C.F.M. ได้ย้ายไปสังกัดอยู่ในคณะใหม่ที่มีชื่อว่า "สมาคม มิชชันนารีอเมริกัน" (American Mission Association หรือ A.M.A.) เพื่อให้เผยแพร่คำสอนทาง ศาสนาต่อไป โดยแคสเวลล์ได้รับค่าเดินทางกลับสหรัฐอเมริกา ส่วนหมอบรัดเลย์ขอเครื่องมือแพทย์ และห้องสมุด ต่อมาเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๓๕๑ หมอบรัดเลย์เข้าเป็นมิชชันนารีของสมาคม มิชชันนารีอเมริกันโดยสมบูรณ์ แต่การที่สมาคมแห่งนี้มีงบประมาณสนับสนุนไม่มากนัก หมอบรัดเลย์จึงต้องเป็นผู้หาทุนเพื่อมาดำเนินการเองเพิ่มเติม

หลังจากนั้นในปีเดียวกันนี้เอง เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๓๕๑ หมอบรัดเลย์ ได้แต่งงานใหม่กับ ซาร่าห์ แบล็คลีย์ (Sarah Blachly) ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๓๕๒ หมอบรัดเลย์จึงได้นำครอบครัวและคณะเดินทางสู่สยามมาถึงสยามในวันที่ ๒๘ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๕๓^๓

๓. หมอบรัดเลย์กับงานพิมพ์ที่เปลี่ยนไป

หมอบรัดเลย์ได้กลับมาถึงกรุงเทพฯ อีกครั้งในวันที่ ๒๘ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๕๓ และได้ซื้อโรงพิมพ์จากคณะอเมริกันบอร์ด โดยใช้เงินของสมาคมมิชชันนารีอเมริกันเพื่อดำเนินการ

^๑ แหล่งเดิม. หน้า ๑๖๖.

^๒ น.พ.คทาวัธ โลกาพัฒนา. เล่มเดิม. หน้า ๘๐.

อ้างอิง Abstract of the Journal of Rev. Dan Beach Bradley, M.D. Medical Missionary in the Multigraph Department of Pilgrim Church, Cleveland, Ohio, 1936. และ Mo Bradley and Thailand. by Donald C. Lord., William B. Eerdmans. Publishing Company Grand Rapids, Michigan, 1969. และ Siam Then. by William Carey Library, Pasadena, California 1981.

^๓ น.พ.คทาวัธ โลกาพัฒนา. เล่มเดิม. หน้า ๘๐-๘๖.

เผยแผ่คริสต์ศาสนาในไทยต่อไป” การกลับมาเมืองไทยในครั้งนี้ หมอบรัดเลย์ยังคงทำหน้าที่ในฐานะมิชชันนารี ด้วยความศรัทธา และปรารถนาจะเผยแพรศาสนาต่อไป แต่จากปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มมิชชันนารีและต้นสังกัด ทำให้ต้องย้ายไปสังกัดคณะใหม่ที่มีชื่อว่า “สมาคมมิชชันนารีอเมริกัน” (American Mission Association หรือ A.M.A.) เมื่อมาสังกัดคณะใหม่นี้ได้ไม่นานนัก หมอบรัดเลย์ก็ต้องประสบปัญหาเงินสนับสนุนไม่เพียงพอ เพราะเงินที่ได้จากสมาคมมิชชันนารีอเมริกันมีจำนวนน้อย จึงทำให้จำต้องเปลี่ยนรูปแบบการพิมพ์หนังสือไปจากเดิมที่ประสงค์ให้เป็นโรงพิมพ์เพื่อการเผยแพรศาสนาเป็นหลัก ต้องกลายเป็นโรงพิมพ์ที่พิมพ์หนังสือเพื่อการค้ามากขึ้น

เมื่อสังกัดอยู่ “คณะอเมริกันบอร์ต” (A.B.C.F.M.) นั้น การพิมพ์เอกสารในแต่ละครั้งต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของคณะอเมริกันบอร์ตมาโดยตลอด เนื่องจากแท่นพิมพ์ที่ใช้ในการพิมพ์งานเป็นสมบัติของคณะอเมริกันบอร์ต มิใช่ของหมอบรัดเลย์โดยตรง ดังนั้นการพิมพ์เอกสารจึงต้องใช้พิมพ์เพื่องานศาสนาเป็นหลัก อีกทั้งหมอบรัดเลย์และกลุ่มมิชชันนารีไม่มีความเดือดร้อนเรื่องการเงินมากนักในช่วงแรก เพราะมีรายได้หลักที่มาจากเงินงบประมาณที่คณะอเมริกันบอร์ต ได้ส่งมาให้การสนับสนุน อยู่แล้ว การรับจ้างพิมพ์เอกสาร หนังสือต่างๆ รวมทั้งหนังสือจดหมายเหตุบางกอกกรีตอร์เดอร์ เมื่อรวมแล้วจึงมีจำนวนไม่มากนัก เมื่อเทียบกับการพิมพ์หนังสือทางศาสนา ซึ่งการรับพิมพ์หนังสือนอกเหนือไปจากต้องการกำไรแล้ว เป็นผลมาจากความต้องการของหมอบรัดเลย์ที่จะเป็นแหล่งเชื่อมสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มชนชั้นนำชาวสยาม (ชนชั้นนำในความหมายนี้ได้แก่ เจ้านายเชื้อพระวงศ์, ข้าราชการขุนนาง, เศรษฐี เป็นต้น) และแสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้า และเทคโนโลยี ผ่านทางเครื่องพิมพ์ที่รับพิมพ์งานอันเป็นอุปกรณ์ที่ทันสมัย และบรรยายความรู้ ความเจริญ ต่างๆ ผ่านทางหนังสือจดหมายเหตุบางกอกกรีตอร์เดอร์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป่าหมายที่นำไปสู่การเผยแพรศาสนา และสร้างความศรัทธาต่อคริสต์ศาสนาต่อไป

ภายหลังเมื่อหมอบรัดเลย์ได้เปลี่ยนมาสังกัด “สมาคมมิชชันนารีอเมริกัน” American Mission Association หรือ A.M.A แล้ว หมอบรัดเลย์ได้ซื้อแท่นพิมพ์คืนมาเป็นกรรมสิทธิ์ของตนจากคณะอเมริกันบอร์ต ทำให้มีอิสระในการพิมพ์เอกสารมากขึ้น ภายหลังสมาคมมิชชันนารีอเมริกันได้ให้เงินสนับสนุนน้อยลงในระยะเวลาต่อมา ก็เป็นเหตุผลที่ทำให้หมอบรัดเลย์จำเป็นต้องพิมพ์หนังสือเพื่อการค้ามากขึ้น โดยรับจ้างพิมพ์หนังสือประเภทต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของชนชั้นนำในเวลานั้น ทั้งงานพิมพ์ ทางประวัติศาสตร์ (พงศาวดาร) วรรณกรรม (นิยายจีน) เป็นต้น^๒ เนื่องจากความจำเป็นในการหารายได้ เพื่อนำเงินมาเลี้ยงครอบครัว และใช้ในการดำเนินการเผยแผ่ศาสนา

^๒ ขจร สุขพานิช. (๒๕๐๘). ก้าวแรกของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย. หน้า ๘.

^๓ ดูรายละเอียดจาก ดำรง ไคร์ครวญ. (๒๕๒๘). การพิมพ์กับหมอบรัดเลย์. หน้า ๒๓.

ตามความมุ่งมั่นต่อไป เพราะหมอ บรัดเลย์ก็ยังได้ชื่อว่าเป็นมิชชันนารีที่ขึ้นตรงต่อสังกัด และยังไม่ได้ลาออกจากการเป็นมิชชันนารี แม้ว่าต่อมาจะไม่ได้รับเงินสนับสนุนจากต้นสังกัดเลยก็ตาม

เมื่อสมาคมมิชชันนารีอเมริกันใต้เลิกให้เงินสนับสนุนหมอบรัดเลย์จึงจำเป็นต้องพิมพ์หนังสือเพื่อการค้าให้มากขึ้นอีก เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่มิชชันนารีในสยามต่อไปได้ตั้งคำกล่าวของหมอบรัดเลย์ที่ว่า “ถ้าไม่ใช่เพราะพระเจ้าอยู่หัวมุงกุฎทรงตัดสินพระทัยเปิดการค้าติดต่อค้าขายกับตะวันตก ข้าพเจ้ายังไม่รู้เลยว่าจะยังคงทำหน้าที่มิชชันนารี อยู่ในประเทศนี้ได้หรือไม่”^๑ สนธิสัญญาเบาริ่ง “กระตุ้นให้พ่อค้าทั่วโลกมุ่งหน้ามาแสวงหาโชคในบางกอก แทบเพียงชั่วข้ามคืน คนอย่างข้าพเจ้าก็มีโอกาสทำงานเผยแพร่ศาสนาได้โดยไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากคณะกรรมการที่เมืองเกิดอีกเลย”^๒ นอกเหนือจากปัญหาที่ไม่ได้รับการสนับสนุนเรื่องเงินจากต้นสังกัด รวมทั้งไม่ได้รับการสนับสนุนในเรื่องต่างๆ จากสมาคมเท่าที่ควรแล้ว หมอบรัดเลย์ยังต้องเผชิญปัญหาความขัดแย้งในกลุ่มมิชชันนารี และกับสมาชิกคนอื่นๆ ในคณะแล้ว หมอบรัดเลย์ยังมีปัญหากับสมาคมมิชชันนารีอเมริกันในเรื่องการนำเสนอผลงานทางการแพทย์ เรื่องการรักษาทางการแพทย์ “แบบที่ใช้ยาน้อย” (Homeopathic) ซึ่งหมอบรัดเลย์ได้รวบรวมไว้จากประสบการณ์ในการรักษาพยาบาลในประเทศไทย โดยต้องการจะนำเสนอในงาน Homeopathic Physician ซึ่งจัดที่นครนิวยอร์ก แต่โครงการนี้กลับไม่ได้รับการอนุมัติจากต้นสังกัด ภายหลังเมื่อหมอบรัดเลย์ต้องการผลงานเขียนคืนก็ได้รับการปฏิเสธ จากเพื่อนร่วมโครงการ คือ Dr.Lane จนกลายเป็นปากเสียงใหญ่โต จนทำให้ความสัมพันธ์ที่มีต่อองค์กรต้นสังกัดต้องห่างเหินไปด้วย” หลังจากนั้นการดำเนินการต่างๆ ในไทยจึงเป็นไปในลักษณะพึ่งพาตนเองอย่างแท้จริงส่งผลให้หมอบรัดเลย์เกิดความท้อแท้ ในงานเผยแพร่ศาสนา รวมถึงงานด้านการแพทย์ จึงได้หันมาทุ่มเทให้กับกิจการโรงพิมพ์อย่างจริงจัง โดยหมอบรัดเลย์เชื่อว่ายังสามารถทำหน้าที่มิชชันนารี ควบคู่ไปกับการประกอบกิจการหาเลี้ยงชีพได้ ซึ่งต่างจากความเชื่อของมิชชันนารีทั่วไปในยุคหนึ่งที่เห็นว่าเป็นมิชชันนารีแล้วทำงานหาเลี้ยงชีพไม่ได้ ต้องประกาศกิตติคุณของพระเยซูเท่านั้น แต่หมอบรัดเลย์ได้ทำงานหาเลี้ยงตัว และครอบครัว ควบคู่ไปกับการประกาศพระกิตติคุณด้วยเมื่อท่านเข้าตาจนทางเศรษฐกิจ^๓

^๑ เกรียงศักดิ์ เซษฐพัฒน์นิช. (๒๕๒๘). เล่มเดิม. หน้า ๑๕. อ้างจาก William L. Bradley. Siam Then (California William Carey Library 1981). p.6.

^๒ แหล่งเดิม.

^๓ เสาวณีย์ จิตรแก้ว. (๒๕๔๑). เล่มเดิม. หน้า ๑๐๐.

^๔ อุบลวรรณ มีชูชน. (๒๕๔๗). หมอบรัดเลย์กับการประกาศศาสนา. ใน ศิลปวัฒนธรรม. หน้า ๘๕.

๓.๑ การพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ (พ.ศ. ๒๔๐๗-๒๔๐๙)

หลังจากรับจ้างพิมพ์งานต่างๆ อยู่หลายปี หมอบรัดเลย์ได้กลับมาเปิดกิจการหนังสือพิมพ์อีกครั้ง ซึ่งการออกหนังสือพิมพ์ครั้งหลังนี้ มีชื่อคล้ายกับที่ออกในคราวแรก คือ มีชื่อว่า “หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder” โดยในครั้งนี้ (สมัยรัชกาลที่ ๔) ได้ออกเป็นรายปักษ์ (สมัยรัชกาลที่ ๓ ออกเป็นรายเดือน) เริ่มตั้งแต่ปักษ์แรก วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๐๗^๑ ถึงปักษ์หลังเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๘^๒ เป็นระยะเวลาทั้งสิ้น ๒ ปี แบ่งเป็นปีละ ๑ เล่ม รวม ๒ เล่ม โดยเล่มแรก เริ่มตั้งแต่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๐๗ ถึง ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๘ จำนวน ๒๔ ฉบับ รวม ๒๔๔ หน้า ส่วนเล่มที่สอง เริ่มตั้งแต่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๐๘ ถึง ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๙ มีจำนวน ๒๔ ฉบับ รวม ๓๐๓ หน้า ซึ่งทั้งเล่มหนึ่ง และเล่มสองนี้ มีจำนวนรวมทั้งสิ้น ๔๘ ฉบับ รวมทั้งสิ้น ๕๔๗ หน้า^๓

^๑ ตรงกับ เดือนหก ขึ้นเจ็ดค่ำ จุลศักราช ๑๒๒๖ MARCH 1st ๑๘๖๕. อ้างจาก หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder. (คัดลอกตามต้นฉบับเดิม)

^๒ ตรงกับ เดือน ๓ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปี ขาน อัฐศก จุลศักราช ๑๒๒๘ เดือนเพ็ญยูเรี วันที่ ๑๖ กฤษศักราช ๑๘๖๗. อ้างจาก หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder. (คัดลอกตามต้นฉบับเดิม)

^๓ สำหรับเรื่องวันเวลาทางจันทรคติของไทยที่พิมพ์ไว้ในหนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ฉบับต้นๆ นั้น ออกจะสับสนอยู่บ้าง กล่าวคือ

หน้าปกของเล่ม ๑ บอกไว้ว่า เล่มที่ ๑ เริ่มตั้งแต่เดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๒๖ ปีฉลู ยังเป็น ฉศก ถึงเดือน ๔ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีฉลู สัตตศก ซึ่งในหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ ระบุรายละเอียดไว้ดังนี้

ใบที่ ๑ เป็นเดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๒๗ (วันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๕)

ใบที่ ๒ เป็นเดือน ๔ จุลศักราช ๑๒๒๕ (วันที่ ๑๖ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๕)

ใบที่ ๓ เป็นเดือน ๕ จุลศักราช ๑๒๒๗ (วันที่ ๑ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๕)

ดังนั้น จึงต้องถือเอาวันเวลาทางสุริยคติ และปีคริสต์ศักราช เป็นหลัก ซึ่งที่ถูกต้องแท้จริงแล้ว ควรเป็นดังนี้

ใบที่ ๑ ตรงกับเดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช ๑๒๒๖ ของวันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๕

ใบที่ ๒ ตรงกับเดือน 4 ปีชวด จุลศักราช ๑๒๒๖ ของวันที่ ๑๖ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๕

ใบที่ ๓ ตรงกับเดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีฉลู ยังเป็น ฉศก จุลศักราช ๑๒๒๖ วันที่ ๑ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๕.

ตั้งแต่ฉบับที่ ๔ เป็นต้นไป วันเดือนปีทางจันทรคติ และสุริยคติ ที่ตีพิมพ์ไว้ในหนังสือจดหมายเหตุ

The Bangkok Recorder จึงถูกต้องตรงกัน. อ้างจาก คำนำในหนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder. (๒๕๓๗).

การออกหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ในครั้งนี้ มีความแตกต่างจากครั้งที่แล้ว อยู่หลายประการ เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพบ้านเมือง ความแตกต่างของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ มีลักษณะที่สังเกตได้พอสังเขป ดังนี้

ประการแรก คือ รูปแบบการดำเนินการจัดทำ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ของหมอบรัดเลย์ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งคณะบอร์โดอเมริกันเป็นเจ้าของดำเนินการ โดยคณะมิชชันนารีมีจุดประสงค์ที่จะใช้ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เป็นสื่อในการเผยแผ่คริสต์ศาสนาทางอ้อม ซึ่งแม้ว่าหมอบรัดเลย์จะมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการ แต่ยังคงต้องทำงานตามความเห็นชอบของผู้ร่วมงาน และคณะบอร์โดอเมริกัน

ในขณะที่สมัยรัชกาลที่ ๔ หมอบรัดเลย์ได้ย้ายสังกัดจากคณะอเมริกันบอร์โดมาอยู่ในสมาคมมิชชันนารีอเมริกัน และได้ซื้อเครื่องพิมพ์คืนมาจากคณะอเมริกันบอร์โด ทำให้มีอำนาจในการตัดสินใจและดำเนินการพิมพ์หนังสือต่าง ๆ ได้เต็มที่ อีกทั้งยังเป็นเจ้าของเองและเป็นบรรณาธิการด้วย จึงสามารถที่จะนำเรื่องราวต่าง ๆ ที่เห็นว่ามีประโยชน์มาตีพิมพ์ โดยยอมรับว่าการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในให้สำเร็จไทยสำเร็จอาจเป็นไปได้ยาก เนื่องจากไม่ค่อยได้รับเงินสนับสนุนในการดำเนินงาน ทำให้ต้องหารายได้จากการพิมพ์หนังสือ ในการหาเลี้ยงตนเอง ควบคู่ไปกับการเผยแผ่ศาสนาไปด้วย ซึ่งต่างจากมิชชันนารีโดยทั่วไปที่จะมีเงินสนับสนุนให้โดยไม่ต้องเดือดร้อนเรื่องทำมาหากิน อีกทั้งต่อมามีปัญหาความไม่พอใจทำให้เกิดแย้งกับคณะมิชชันนารีและต้นสังกัดเรื่องไม่ได้รับการสนับสนุนในการเสนอผลงานทาง การแพทย์ และไม่ได้รับผลงานทางทางแพทย์คืนในภายหลังจากปัญหาเหล่านี้ ทำให้หมอบรัดเลย์เกิดความท้อแท้ในงานเผยแผ่ศาสนา ดังนั้นจึงมุ่งตีพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เพื่อจุดประสงค์ที่จะให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ของไทยและนำเสนอหาสาระที่มีประโยชน์สำหรับการปรับตัวของสังคมไทย ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowling) ที่ทำขึ้นระหว่างไทยกับอังกฤษ โดยสาระสำคัญเป็นไปเพื่อประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษ และคุ้มครองผลประโยชน์ที่เข้ามาในประเทศไทย ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียกร้องขอทำสนธิสัญญาแบบเดียวกันนี้ ระหว่างไทยกับประเทศในตะวันตกอื่นๆ ซึ่งทำให้ไทยต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และประสบปัญหาประชาชนชาติอื่นที่อาศัยในประเทศไทย เช่น จีน เป็นต้น อาศัยประโยชน์จากสนธิสัญญานี้ ขึ้นเป็นคนในบังคับของตะวันตก เรียกว่า “อาศัยร่มธง” ทำให้ไทยไม่สามารถตัดสินใจเมื่อกระทำผิดตามกฎหมายไทยได้ ดังนั้นการนำเสนอเรื่องราวที่เป็นประโยชน์และเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเหตุการณ์การในบ้านเมือง การต่างประเทศ เทคโนโลยี และการค้า จึงเป็นเนื้อหาที่ต้องนำเสนอ จึงได้บรรจุไว้ใน หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ สมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งหมอบรัดเลย์คิดว่าการนำเสนอในเรื่องต่างๆ เหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อคนไทย สามารถช่วยให้คนไทย ก้าวทันต่อสถานการณ์ที่กำลังปรับเปลี่ยน

ไป ให้ทัดเทียมต่อประเทศตะวันตก ดังนั้นหมอบรัดเลย์จึงหวังว่าคนไทยจะเห็นความสำคัญและสนใจอ่านกันมากๆ โดยเริ่มต้นจากชนชั้นนำในประเทศไทย และขยายตัวไปยังประชาชนอื่นๆ ให้บอกรับเป็นสมาชิกกันมากๆ ดังเช่นอเมริกาที่หนังสือพิมพ์เป็นสื่อสาธารณะได้รับความสนใจจากประชาชนทุกคน นอกเหนือไปจากต้องการกำไร และทำเพื่อการค้าแล้ว การเขียนหนังสือ และการได้เป็นบรรณาธิการเจ้าของผู้ผลิตหนังสือพิมพ์ ยังเป็นงานที่หมอบรัดเลย์ชอบ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยในวัยเด็กของหมอบรัดเลย์ ที่อยากเรียนด้านวรรณคดี และด้านอักษรศาสตร์มาก่อน ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากแรงบรรดาลใจได้รับการถ่ายทอดมาจากบิดา ที่เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เพื่อการเกษตรในชุมชน จึงทำให้รักการอ่าน เมื่อหมอบรัดเลย์ซึ่งอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครมาจนถึงสองรัชกาล จึงมีประสบการณ์ และรอบรู้มากขึ้น จึงปรารถนาจะเห็นสังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีเจริญก้าวหน้าขึ้น จึงได้ออกหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์ เพื่อปรารถนาให้เป็นหนังสือพิมพ์ที่เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง ตามที่ได้ลงประกาศไว้ในหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์ฉบับแรกข้อความที่กล่าวว่า

... ตั้งแต่ต่อไปจะไม่ให้ติดอยู่กับหนังสือจดหมายเหตุที่เป็นภาษาอังกฤษนั้นต่อไป แต่จะให้ตีต่างหาก, เปนใบสีน้ำเต็มๆ เช่นอย่างฉบับนี้ หนังสือนั้น, จะจุความที่ว่าด้วยการบ้านเมือง, แลความที่รู้รอบตามหนังสือสันปะสาทวิชาการต่างๆ, แลการพ่อค้า, แลข่าวที่บังเกิดในเมืองนี้, แลเมืองที่ล้อมรอบ...ที่จะเป็นประโยชน์, แก่ผู้ใดๆ ที่อ่าน. เจ้าของบางกอกรีคอดเออ, จะเอาใจใส่เพื่อจะได้ให้หนังสือจดหมายเหตุนั้น, เปนของดียิ่งยืนมั่นคงเปนของที่ควรชาวประเทศสยามจะอ่าน, ได้ช่วยให้จำเริญดีขึ้น ...”

ประการที่สอง คือ ผู้นำไทยสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นกลุ่มผู้นำที่มีความสนใจต่อวิทยาการสมัยใหม่ของชาวตะวันตก มีแนวความคิดที่ไม่ยึดติดในธรรมเนียมปฏิบัติโบราณแต่เพียงอย่างเดียว ส่วนใหญ่มีความสนิทสนมกับหมอบรัดเลย์ หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์ จึงเป็นที่สนใจของกลุ่มผู้นำไทยในระยะแรก เพราะผู้นำไทยต้องการทราบเรื่องราวและความรู้ต่างๆ ของชาติตะวันตก ซึ่งกระตุ้นให้หมอบรัดเลย์มีกำลังใจในการทำหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์ ประกอบกับการที่หมอบรัดเลย์มีความสนิทสนมคุ้นเคยเป็นเสมือนมิตรสหาย กับบุคคลสำคัญประเทศอยู่หลายท่าน ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองอยู่ในขณะนี้ มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งเป็นยุคที่บุคคลคนเหล่านี้ยังมิได้เข้ามามีอำนาจในการปกครองประเทศ ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งยังผนวช ที่เรียกกันว่าทูลกระหม่อมพระ และพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

* หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบทที่ ๑. วันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. (เดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำ จ.ศ. ๑๒๒๗. March 1865). หน้า ๔.

ขณะดำรงยศเป็นเจ้าฟ้าจุฑามณี รวมถึงเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งขณะนั้นดำรงยศเป็นหลวงสิทธิ นายเวร เป็นต้น จึงทำให้หมอบรัดเลย์กล้าที่จะตีพิมพ์เรื่องต่างๆ อย่างตรงไปตรงมา รวมทั้งกล้า วิพากษ์วิจารณ์การดำเนินงานและนโยบายของรัฐบาล ออกความเห็นชี้แนะรัฐบาลและตำหนิในสิ่งที่ คิดว่าไม่ถูกต้อง

สนธิสัญญาเบาว์ริงยังเอื้อประโยชน์ทางการค้าให้แก่ชาวตะวันตกในการเข้ามาทำการค้า กับไทย ทำให้มีพ่อค้าชาวตะวันตกเข้ามาทำการค้าในไทยมากขึ้น ดังนั้นเรื่องราวเกี่ยวกับการค้าใน หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์มีเพิ่มขึ้น ทั้งเรื่องราคาสินค้า เรื่องกำหนดเข้า-ออกของ เรือสินค้า และการโฆษณาสินค้าต่างๆ

ประการสุดท้าย คือ สถานการณ์การขยายจักรวรรดินิยมของชาติตะวันตกในเอเชีย ทำให้ ผู้นำไทยต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาวิทยาการจากตะวันตกมากขึ้น จึงให้ความสนใจกับ เทคโนโลยีและเรื่องราวต่างๆของชาติตะวันตก ขณะที่หมอบรัดเลย์ต้องการให้รัฐบาลไทยพัฒนา ประเทศ ในด้านต่างๆ ให้มีความเจริญเช่นเดียวกับชาติตะวันตก ดังนั้นจึงนำเรื่องราวความเป็นมา ของชาติตะวันตกและวิทยาการต่างๆ มานำเสนอ และเปรียบเทียบในบทความของหนังสือ จดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ การแทรกแนวความคิดเชิงชี้นำของหมอบรัดเลย์ ถึงแม้ว่า ข้อเสนอแนะเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ แต่ก็เป็นเรื่องยากที่จะให้รัฐบาลในยุคนั้นปฏิบัติตามได้ ทั้งหมด หากรัฐบาลไทยไม่ปฏิบัติตามก็จะได้รับการต่อว่า ซึ่งบางครั้งเป็นการก้าวท่าย่ออำนาจการ ปกครองรัฐมากเกินไป งานเขียนจึงออกมาในลักษณะวิพากษ์วิจารณ์และชี้แนะการตัดสินใจของ รัฐบาลเรื่องต่างๆ ในขณะนั้นมากเกินไป

๓.๒. การปิดตัวของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์

หมอบรัดเลย์ดำเนินกิจการ “หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์” ได้สองปีเต็ม ก็ ต้องปิดตัวลงเนื่องจากปัญหาที่สำคัญ คือ ประสพภาวะขาดทุน ประกอบกับเกิดคดีความกับกงสุล ฝรั่งเศสทำให้หมอบรัดเลย์แพ้ต้องเสียค่าปรับเป็นจำนวนมาก และปัญหาทางการเมืองระหว่าง รัฐบาลไทยกับหมอบรัดเลย์สืบเนื่องมาจากการลงข่าวที่ก่อให้เกิดความวุ่นวาย ส่งผล กระทบกระเทือนต่ออำนาจการปกครองของรัฐรวมไปถึงเสถียรภาพความมั่นคงของประเทศไทย จึงเป็นเหตุให้รัฐบาลไทยไม่ให้การสนับสนุนหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์

หากพิจารณาถึงปัญหาในประเด็นแรกถึงสาเหตุของการขาดทุนนั้นสืบเนื่องมาจากมีผู้อ่าน น้อยทำให้ไม่สามารถแบกรับต้นทุนที่สูงต่อไปได้ หากดำเนินการต่อไปก็ไม่คุ้มกับการลงทุนเพราะ คนไทยที่นิยมอ่านหนังสือมีน้อย ส่วนสมาชิกที่มีอยู่ก็เห็นว่าราคาแพงจึงเลิกอุดหนุนทำให้จำนวน สมาชิกนอกจากไม่เพิ่มขึ้นแล้วยังน้อยลงด้วย ส่งผลให้หมอบรัดเลย์เกิดภาวะขาดทุน ดังข้อความที่ ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ที่กล่าวไว้ว่า

... ข้าพเจ้าผู้เป็นเจ้าของ จะแจ้งความแก่ท่านทั้งปวงที่ได้ซื้อหนังสือพิมพ์ว่า คนที่ซื้อหนังสือบางกอกกริโคเดอเป็นภาษาไทยน้อยนัก ไม่ถึง ๑๕๐ คน มีผู้รับแต่เพียงนั้นขาดทุนจะทำต่อไปไม่ได้ เมื่อเล่มที่สองนี้อีกยกจะครบแล้ว ข้าพเจ้าหยุดเสียดีกว่า จะมีคนสัก ๓๐๐ คน ขอซื้อเป็นปี จึงจะทำได้ต่อไป ...^๑

แม้หมอบรัดเลย์ได้พยายามส่งเสริมการขายด้วยวิธีต่าง ๆ ทั้งการจูงใจว่าจะลดราคาลงหากมีผู้ซื้อมากขึ้น ดังปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกริโคเดอร์ข้อความที่กล่าวว่า

... เมื่อจะขายได้แต่น้อยเพียงสองร้อย, สามร้อยเล่ม, คือเล่มละ ๒๖ ใบ, ดีเดือนละสองใบนั้น ต้องขายเป็นเล่มละห้าบาท, คือปีหนึ่งห้าบาท, ถ้ามันได้เรียรายชื่อคนที่ซื้อเพียงพันคน, เป็นพันเล่มเมื่อไร, เจ้าของบางกอกกริโคเดอ, จะลดราคาลงถึงเล่มละสองบาทเมื่อนั้น. ถ้าได้ซื้อสองพันคนที่ซื้อ, จะลดราคาลงถึงเล่มละหกสลึง. เพราะการที่ดีพิมพ์น้อยเล่มนั้น, ก็บวการลงทุนเสียเงินค่าจ้างมาก, แทบจะเหมือนกับตีพิมพ์มากเล่มเหมือนกัน ...^๒

แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จึงได้ใช้วิธีจูงใจด้วยการให้รางวัลแก่ผู้ที่ช่วยหาสมาชิกให้ ดังข้อความที่กล่าวว่า

... อนึ่งถ้าผู้ใดจะช่วยเสาะหาคนที่ซื้อบางกอกกริโคเดอจดหมายเหตุนี้, ได้ห้าคนมาลงชื่อเข้าเมื่อไร, ผู้เจ้าของหนังสือบางกอกกริโคเดอคือจดหมายเหตุนี้, จะให้เป็นรางวัลแก่ผู้ที่ได้หา ชื่อคนนั้นเล่มหนึ่ง คือ ๒๖ ใบ...^๓

แต่ปรากฏว่าไม่ว่าจะจูงใจอย่างไรก็ตามก็ไม่สามารถเพิ่มยอดขายได้ ประกอบกับในระยะหลังกลุ่มชนชั้นผู้นำไทยไม่ชอบการเสนอข่าวของหมอบรัดเลย์จึงทำให้ยอดขายยิ่งลดลง

เหตุการณ์พิพาทระหว่างหมอบรัดเลย์กับกงสุลฝรั่งเศส อันเป็นเหตุการณ์สำคัญ ทำให้หมอบรัดเลย์ต้องยุติการออกหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกริโคเดอร์ เพราะหมอบรัดเลย์ต้องเสียทรัพย์สินในการชดใช้ค่าเสียหาย ๑๕๐๐ เหรียญ และค่าทำขวัญเป็นเงิน ๕๐๐ พร้อมเงินค่าธรรมเนียม

^๑ หนังสือจดหมายเหตุบางกอกกริโคเดอร์. เล่มที่ ๒. ใบที่ ๒๒. วันที่ ๕ มกราคม ค.ศ. ๑๘๖๗. (เดือนอ้าย แรม ๑๔ ค่ำ จ.ศ. ๑๒๒๘). หน้า ๒๗๘.

^๒ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกริโคเดอร์. เล่มที่ ๑. ใบที่ ๔. วันที่ ๑๕ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๕. (เดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ จ.ศ. ๑๒๒๗). หน้า ๘๔.

^๓ แหล่งเดิม.

ศาลอีก ๔๕ กับ ๗๕ เซนต์ นับว่าเป็นเงินจำนวนมาก เป็นเหตุให้หมอบรัดเลย์หมดทุนและหมดกำลังใจในการดำเนินกิจการต่อไป นับเป็นคดีฟ้องหมิ่นประมาทหนังสือพิมพ์เป็นคดีแรกของไทย โดยหมอบรัดเลย์ต้องลงบทความเป็นการขอขมา นอกเหนือไปจากถูกเหตุผลทางการเมืองของไทย บีบบังคับให้ต้องปิดตัวลง สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ได้ทำให้ไทยหัวนเกรงต่ออำนาจของฝรั่งเศสไม่น้อย จึงอยากให้หมอ บรัดเลย์ยุติการเสนอข่าว และขุดคุ้ยกรณีกงสุลฝรั่งเศสอีก เนื่องจากหัวนเกรงต่ออำนาจของฝรั่งเศสที่อาจอ้างเหตุความไม่พอใจ คุณความและยึดครองประเทศไทยได้

เหตุผลประการสุดท้ายที่ทำให้หมอบรัดเลย์ยุติกิจการหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอก รีคอร์เดอร์ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างหมอบรัดเลย์กับกลุ่มชนชั้นผู้นำไทยที่ไม่สู้จะดีนักในระยะหลัง สืบเนื่องมาจากความไม่พอใจของผู้นำไทยที่มีต่อการเสนอข่าวของหมอบรัดเลย์ ในหนังสือจดหมาย เหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ ทำให้ชนชั้นนำของไทยหลายคนตำหนิหมอบรัดเลย์ และไม่ต้องการบอกรับเป็นสมาชิกหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์อีก เพราะรู้สึกว่าการนำเสนอข่าวของหมอบรัดเลย์ได้นำพาปัญหาและความวุ่นวายมาสู่สังคมไทย ซึ่งสั่นคลอนความมั่นคงของประเทศ จากกรณี กงสุลฝรั่งเศส (โอบาเรต์) แม้ว่าการขุดคุ้ยข่าวของหมอบรัดเลย์จะเป็นความจริง แต่หากรัฐบาลละเลย ก็เป็นเหตุให้ฝรั่งเศสอ้างเหตุความไม่พอใจรุกรานประเทศไทยได้ อีกทั้งในระยะหลัง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไม่พอพระทัยหมอบรัดเลย์ บทความที่หมอบรัดเลย์ นำมาลง โดยกล่าวโจมตีและจ้วงจ้วงพระพุทธานามากเกินไป แม้ว่าพระองค์จะให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นแก่หมอ บรัดเลย์ในทุกด้าน และได้ให้ขุนนางทั้งพระองค์เองก็เคยได้โต้ตอบบทความทางศาสนาของหมอบรัดเลย์โดยใช้หลักเหตุผลเข้ามาหักล้างบ่อยๆ นอกจากนี้ในระยะหลังๆ มีผู้ใช้ชื่อของหมอ บรัดเลย์เป็นแหล่งกล่าวร้ายให้ชาวเท็จซึ่งบางครั้งหมอบรัดเลย์ไม่ได้สืบหาข้อเท็จจริงให้ท่องแท้เสียก่อน นับเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไม่พอพระทัยและได้แก้ปัญหาด้วยการออก “ประกาศเรื่องทั้งหนังสือและลงหนังสือพิมพ์” โดยมีใจความว่า

... มีพระบรมราชโองการดำรัสให้ประกาศว่าการทั้งหนังสือไปลงพิมพ์บ้านหมอมอเมริกันสองอย่างนี้ จะเชื่อฟังเอาเป็นจริงไม่ได้ เห็นเป็นการพิรุณนักเพราะใครทำอย่างนั้นเห็นชัดว่าจะว่าเขาตรงๆ ไม่ได้ จะแก่งนินทาว่าประจานเขาให้ความอึงๆ ไปเท่านั้นไม่เป็นความจริง ถ้าจริงแล้วทางที่จะว่านั้น มีอยู่คือที่โรงศาล แลร้องถวายฎีกาเปิดเผยอยู่ไม่ห้าม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ผู้มีทุกขร้อนเกี่ยวกับอย่างไรๆ ให้มาร้องถวายฎีกา ... ทางมีอย่างนี้ไม่เดินตามทาง กลับไปลงหนังสือพิมพ์บ้าง ทำหนังสือทั้งข้างเห็นเป็นพิรุณนัก ถึงจะว่าปากหน้าคำชื่อหรือกล่าวโทษบ้านเมืองต่างๆ จะให้ในหลวง

ทรงหยิบเรื่องในหนังสือพิมพ์ออกชำระเอาเป็นเหตุเป็นผลนั้นไม่ได้ ใครไปทำอย่างนั้น เหนื่อยเปล่า ท่านผู้ที่ได้รับหนังสือไปอ่านแล้วอย่าเชื่อฟังเอาเป็นจริงให้เข้าใจดังประกาศนี้เทอญ”^๕

ประกาศดังกล่าวทำให้หมอบรัดเลย์ท้อแท้ใจเพราะเดิมมีความหวังว่าจะทำหนังสือให้คนไทยอ่านโดยเฉพาะกับกลุ่มชนชั้นผู้นำไทย แต่เมื่อผู้นำไทยไม่ต้องการจะอ่านหรืออ่านกันน้อยจึงไม่อยากจะทำอีกต่อไป ดังที่หมอบรัดเลย์ได้แจ้งเหตุผลการเลิกกิจการไว้ในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ข้อความที่กล่าวว่า

... จดหมายเหตุใบนี้เป็นที่สุดเล่ม๒, จะไม่ทำต่อไปอีก, เพราะขาดทุนมากเป็นการลำบากใจเราเหลือทน. ข้าพเจ้าเห็นว่าคอเวอเมนต์ไทยไม่สู้ชอบในการ ที่ลงพิมพ์จดหมายเหตุ. ถ้าคอเวอเมนต์ชอบแลโปรดการนี้, เหมือนที่คอเวอเมนต์อะเมริกาได้โปรดการลงพิมพ์จดหมายเหตุนั้น, เหนที่คนทั้งปวงจะพอใจซื้อ, คงเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองมาก, เมื่อเราแรกทำคอเวอเมนต์กรุงเทพฯ ก็ชอบ, คนทั้งปวงจึงดีใจรับจะเอาจดหมายเหตุ, แลได้สรรเสริญว่ามีคุณมีประโยชน์แก่บ้านเมืองหลายอย่างนัก. แลคนซื้อก็มากขึ้นทุกเดือน. ข้าพเจ้าจึงดีใจด้วยใจรักกรุงเทพฯ ปรารถนาแต่ที่จะให้กรุงเทพฯ ดีขึ้นทุกอย่าง. ที่ข้าพเจ้าจะ ทำไม่ได้ต่อไป ก็เสียใจไป. ตั้งแต่นี้จะลาท่านทั้งปวงออกจากที่เอ็ดเดอร์ ขอให้ท่านทั้งหลายอยู่เป็นสุขเถิด.”^๖

๔. ประวัติศาสตร์นิพนธ์หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์

หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์มีคุณค่าซึ่งมีผู้ศึกษา เช่น ศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนในการเสนอข่าวและบทความในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ส่วนเสาวนีย์ ฉัตรแก้ว การนำเสนอวัฒนธรรมของชาติตะวันตก ในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ และเสาวลักษณ์ แซ่ลิ้ การศึกษาการใช้ภาษาในหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ซึ่งยังไม่มีผู้ใดศึกษาหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เกี่ยวกับปัญหาสังคมทางด้านประวัติศาสตร์ ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาในเรื่องนี้

๔.๑. ลักษณะของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์

โดยเป็นการวิจารณ์ภายนอก ของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ดังนี้

^๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศ รัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. หน้า ๔๐๐.

^๖ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๒. ใบทที่ ๒๔. วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๖๗. (เดือน ๓ ขึ้น ๑๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๒๘. February, 1867). หน้า ๕๙๓.

๔.๑.๑. ลักษณะเป็นจดหมายเหตุฯ บอกเล่าเรื่องราว และเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น

๔.๑.๒. ลักษณะเป็นหนังสือพิมพ์ นำเสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศ และ
ต่างประเทศ

๔.๑.๓. ลักษณะเป็นสารคดี ให้ความรู้ทางวิชาการในด้านต่างๆ ของตะวันตก เช่น
การแพทย์ ดำารายรักษาโรค เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ พงศาวดาร ภาษาอังกฤษ

๔.๒. ลักษณะทั่วไปของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์

บรรณาธิการ : สมัยรัชกาลที่ ๓ โดยหมอบรัดเลย์ (Dan Beach Bradley)

สมัยรัชกาลที่ ๔ โดยหมอบรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) และ เอ. เอ. แมกดันลีย์

ปีที่พิมพ์ : สมัยรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๘๗-๒๓๘๘ และ

สมัยรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๗-๒๔๐๘

จำนวนฉบับ : สมัยรัชกาลที่ ๓ รวม ๑๖ ฉบับ

สมัยรัชกาลที่ ๔ รวม ๔๘ ฉบับ (แบ่งเป็น ๒ เล่ม)

เล่ม ๑ จำนวน ๒๔ ฉบับ และ เล่ม ๒ จำนวน ๒๔ ฉบับ

ประเภทของหนังสือ : หนังสือพิมพ์

ประเภทของวัสดุ : กระดาษฝรั่ง^๒

ลักษณะเส้นที่บันทึก : ตัวพิมพ์เส้นหมึกสีดำ

๔.๓. ขนาดของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์

หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ ที่ออกในสมัยรัชกาลที่ ๓ และ ๔ นี้ มีลักษณะ
เป็นหนังสือพิมพ์ขนาดประมาณ ๖ นิ้ว x ๙ นิ้ว โดยยังคงเสนอข่าวและบทความอย่างสั้นๆ เอาไว้

๔.๔. จำนวนหน้าของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีจำนวนฉบับละ ๔ หน้า ส่วนสมัยรัชกาลที่ ๔ มีจำนวนฉบับละ ๔
หน้า และได้ขยายเพิ่มเป็น ๕ หน้า ๘ หน้า ๑๐ หน้า และลงตัวที่ ๑๒ หน้าเป็นส่วนใหญ่ แต่ในฉบับ
ที่มีโฆษณาจะเพิ่มให้อีกสองหน้าเป็น ๑๔ หน้าในฉบับที่มีโฆษณา สำหรับฉบับปิดท้ายของเล่มที่ ๑
คือ ใบบที่ ๒๔ จะมีจำนวน ๑๒ หน้า แต่ได้เพิ่มหน้าสารบัญ แถมไว้ท้ายฉบับอีก ๔ หน้า

^๒ จากข้อความตอนหนึ่งว่า “เจ้าของบางกอกรีคอดเออ, คือ ดี.บี.ปรัดเล แลเอน.เอ.แมกดันลีย์”

อ้างจาก หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์. เล่ม ๑. ใบบที่ ๑. วันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๕.
หน้า ๘๐.

^๓ กระดาษฝรั่งที่ใช้ตีพิมพ์หนังสือนี้ จะพิมพ์เป็นแผ่นๆ คราวละ ๔ หน้า, ๕ หน้า, ๘ หน้า, ๑๐ หน้า, ๑๒
หน้า หรือ ๑๔ หน้าบ้าง ตามแต่จะกำหนด โดยจะจำหน่ายให้ลูกค้า ตามรอบระยะเวลาออกหนังสือ เช่น รายเดือน
หรือรายปักษ์ เมื่อครบปีผู้ใดต้องการรวบรวมเป็นเล่ม หรือ ซื้อย้อนหลัง ก็จะมีการเย็บรวมเล่มเป็นสมุดให้

๔.๕. ราคาจำหน่ายของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์เดอร์

หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์เดอร์มีราคาจำหน่ายแบ่งออกเป็น ๒ ช่วง คือ

๔.๕.๑. สมัยรัชกาลที่ ๓

หนังสือได้ออกเป็นรายเดือน อัตราค่าสมาชิกปีละหนึ่งบาท ได้รับหนังสือ ๑๒ ฉบับต่อปี หรือถ้าหากไม่เป็นสมาชิกรายปี ข่ายปลีกฉบับละเฟื้อง (ครึ่งสลึง) ดังข้อความในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์เดอร์ที่กล่าวไว้ว่า

... ราคาหนังสือข่าวปีนี้ปีละบาทคิดเป็นหนังสือสิบสองแผ่น. (๑๒ ฉบับ) ถ้าคนจะซื้อทั้งปีแล้ว เอาเงินบาทหนึ่ง, จะให้เงินเมื่อได้แผ่นที่หนึ่งก็ได้, จะให้เงินเมื่อถึงแผ่นที่หกก็ได้, ตามแต่ใจผู้ซื้อ. อย่างหนึ่งถ้าไม่ปรารถนาจะซื้อให้ครบปี, จะซื้อแผ่นหนึ่งสองแผ่นตามใจปรารถนาของตนนั้น, ก็ตีราคาไว้แผ่นละเฟื้อง.”

ภายหลังเมื่อตีพิมพ์ได้ประมาณ ๑ ปี มีผู้อ่านน้อยจึงได้ลดราคาลงจากปีละ ๑ บาท เหลือเพียงปีละสลึงเท่านั้น แต่ต้องจ่ายค่าสมาชิกทันที ส่วนขุนนางและพระสงฆ์ไม่ต้องเสียเงินค่าหนังสือ ดังข้อความในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์เดอร์ที่กล่าวไว้ว่า

... หนังสือจดหมายเหตุจะตีพิมพ์ในวันพระสัปดาห์ทุกเดือนๆ ตั้งแต่นี้ต่อไปพวกหมอหฤศพาพร้อมใจกันว่า, หนังสือจดหมายเหตุนี้, ถ้าแลพวกไพร่ต้องประสงค์ปรารถนาจะได้ก็ให้มาซื้อเอา, เราจะเอาราคาปีละสลึงเท่านั้น. เราเอาราคาน้อยถูกนักเพราะอยากรจะให้คนได้มารับหนังสือนี้มาก. แต่ทว่าเราปรารถนาจะเอาเงินสลึงเมื่อได้รับใบที่หนึ่งก่อน. ถ้าขุนนางแลพระราชาคณะพระสงฆ์ถาบันานุกรมประสงค์แล้ว, พวกหมอไม่ได้เอาราคาเลยจงมารับเอาเถิด.”^๖

แม้ว่าหมอบรัดเลย์จะลดราคาจำหน่ายหนังสือ เพื่อเป็นการเชิญชวนให้คนไทยสนใจซื้อหนังสือมากขึ้น แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จทำให้ต้องปิดกิจการลงในอีก ๓ เดือนถัดมา รวมเป็นระยะเวลา ๑ ปี ๔ เดือน ที่ได้ออกหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์เดอร์

^๖ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์เดอร์. ใบที่ ๑. เดือนกรกฎาคม ค.ศ.๑๘๔๔. (เดือน ๘ จ.ศ.๑๒๐๖). หน้า ๑.

^๗ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์เดอร์. ใบที่ ๑๓. เดือนกรกฎาคม ค.ศ.๑๘๔๕. (เดือน ๘ จ.ศ.๑๒๐๗). หน้า ๑.

๔.๕.๒. สมัยรัชกาลที่ ๔

หนังสือได้ออกเป็นรายปักษ์ (รอบระยะเวลา ๑๕ วัน) อัตราค่าสมาชิกปีละ ๕ บาท ได้รับหนังสือ ๒๔ ฉบับต่อปี สมาชิกครึ่งปี ๓ บาท หากลงชื่อเป็นสมาชิกคิดฉบับละสลึงเฟื้อง (สลึงครึ่ง) หรือถ้าหากไม่เป็นสมาชิกขายปลีกฉบับละสองสลึงเฟื้อง (สองสลึงครึ่ง) ดังข้อความในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์ดเดอร์ที่กล่าวไว้ว่า “... ครบปีหนึ่งเป็นห้าบาท, ครึ่งปีเป็นสามบาท, ผู้ที่ลงชื่อไว้ว่าจะเอาทุกเดือนนั้น, ถ้าจะเอาเพียงอันหนึ่งสองอัน, ก็เอาอันละสลึงเฟื้อง, ถ้าไม่ได้ลงชื่อไว้ก็เปอันันละสองสลึงเฟื้อง ...”^๑

ภายหลังหมอบรัดเลย์ได้ลงประกาศเชิญชวน ให้ผู้อ่านที่สนใจช่วยกันซื้อหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์ดเดอร์ให้เพิ่มขึ้น เพื่อจะได้ลดราคาลงได้อีก ดังข้อความที่ประกาศไว้ว่า

... เมื่อขายได้แต่น้อยเพียงสองร้อย, สามร้อยเล่ม, คือ เล่มละ ๒๖ ใบ,* ตีเดือนละสองใบนั้น, ต้องขายเป็นเล่มละห้าบาท, คือปีหนึ่งห้าบาท. ถ้ามันได้เรียรายชื่อคนที่ซื้อเพียงพันคน, เป็นพันเล่มเมื่อไร, เจ้าของบางกอกกรีคอร์ดเดอร์, จะลดราคาลงถึงเล่มละสองบาทเมื่อนั้น. ถ้าได้ซื้อสองพันคนที่ซื้อ, จะลดราคาลงถึงเล่มละหกสลึง เพราะการที่ตีพิมพ์น้อยเล่มนั้น, ก็ป่วยการลงทุนเสียเงินค่าจ้างมาก, แทนจะเหมือนกับตีพิมพ์มากเล่มเหมือนกัน.^๒

แม้ว่าจะมีการประกาศเชิญชวนให้เป็นสมาชิกมากๆ เพื่อลดราคาหนังสือตอบแทน แต่จำนวนสมาชิกของหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์ดเดอร์ ก็ได้เพิ่มขึ้นมากนัก ตามที่ปรากฏ

^๑ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบที่ ๑. วันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ.๑๘๖๕. (เดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗). หน้า ๔.

ข้อสังเกต วันเดือนทางจันทรคติ และ จ.ศ. ที่ตีพิมพ์ในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์ดเดอร์ ในฉบับนี้ ไม่ถูกต้อง เพราะมิใช่ เดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗

แต่วันเดือนปีที่ถูกต้อง คือ “เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๖” เมื่อเทียบตามปฏิทินร้อยปีจะพบว่า เดือนมีนาคม ในปีทีกล่าวถึงนี้ มิใช่เดือน ๖ แต่เป็น เดือน ๔ ซึ่งตามปกติ เดือนมีนาคมจะตกอยู่ในราวเดือน ๔ โดยประมาณ สำหรับในปีทีกล่าวถึงนี้ก็เช่นกัน

ส่วนการเปลี่ยนปีศกใหม่ ซึ่งใช้ปีจุลศักราช (จ.ศ.) นั้น จะเปลี่ยนภายหลังผ่านวันมหาสงกรานต์ไปแล้ว สองวัน จนเมื่อเข้าสู่วันเถลิงศก จึงจะเปลี่ยนจุลศักราชใหม่ ดังนั้นในวันเดือนปีที่กล่าวถึง จึงยังคงใช้จุลศักราช เดิมอยู่

* คาดว่าหมอบรัดเลย์พิมพ์ผิด เนื่องจากในเดือนหนึ่งหนังสือจะออก ๒ ใบ (ฉบับ) ดังนั้นในปีหนึ่งมี ๑๒ เดือน จึงควรจะมี ๒๔ ใบ (ฉบับ) จึงจะถูกต้อง มิใช่ ๒๖ ใบ (ฉบับ)

^๒ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบที่ ๔. วันที่ ๑๕ เมษายน ค.ศ.๑๘๖๕. (เดือน ๘ จ.ศ.๑๒๐๗). หน้า ๔.

หลักฐานใน เล่ม ๑ ใบที่ ๒๓ วันที่ ๓๑ มกราคม ค.ศ. ๑๘๖๖ หน้า ๒๙๓-๒๙๔ ได้ระบุรายชื่อผู้บอกรับหนังสือว่ามีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ ๑๐๐ คน^๖

๔.๖. ลักษณะการตีพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์

หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์ ที่ออกโดยหมอบรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) ได้ตีพิมพ์เพื่อจำหน่าย ๒ ครั้ง โดยในแรกสมัยรัชกาลที่ ๓ และครั้งที่สองสมัยรัชกาลที่ ๔

๔.๖.๑. การพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ใช้ชื่อว่า "หนังสือจดหมายเหตุ BANGKOK RECORDER." ระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๘๗-๒๓๘๘

การจัดพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้ออกเป็นรายเดือนมีจำนวนทั้งสิ้น ๑๖ ฉบับ เป็นระยะเวลาหนึ่งปีครึ่ง ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๔๔ ถึงเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๘๔๕ ได้เริ่มตีพิมพ์ฉบับแรกในวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๔๔ ตรงกับ เดือน ๘ จ.ศ. ๑๒๐๖ (พ.ศ. ๒๓๘๗)

๔.๖.๒. การพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยใช้ชื่อว่า "หนังสือจดหมายเหตุ THE BANGKOK RECORDER." ระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๗-๒๔๐๘

ชื่อของ "หนังสือจดหมายเหตุ THE BANGKOK RECORDER." นี้ ได้ถูกตีพิมพ์ไว้ที่หัวกระดาษด้านในของทุกหน้าโดย

เล่ม ๑ ระบุชื่อหนังสือพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษว่า "The Bangkok Recorder"

เล่ม ๒ ได้ระบุชื่อหนังสือพิมพ์เป็นภาษาไทยว่า "จดหมายเหตุ คือ บางกอกรีกอเดอ" จึงทำให้ทราบว่า คำว่า "หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์" ย่อมาจากคำว่า "หนังสือจดหมายเหตุ คือ บางกอกรีคอร์เดอร์" นั่นเอง

หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์ ในสมัยนี้ได้ออกเป็นรายปักษ์ มีจำนวนทั้งสิ้น ๔๘ ฉบับ ในระยะเวลาสองปี เริ่มตั้งแต่วันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๕ ถึงวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๖๗ โดยแบ่งเป็น ๒ เล่ม ในหนึ่งเล่มมีจำนวน ๒๔ ฉบับ ได้เริ่มตีพิมพ์ฉบับแรกในวันที่ ๑ เดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๕ หรือ เดือน ๔ จ.ศ. ๑๒๒๗ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๐๗

๔.๗. การตีพิมพ์เผยแพร่หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์

หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่น่าสนใจและมีคุณค่าต่อการศึกษา แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าหนังสือนี้มีอายุเกินกว่าร้อยปี จึงทำให้หาต้นฉบับที่สมบูรณ์เพื่อใช้ในการศึกษาได้ยากสภาพหนังสือต้นฉบับที่พบมักจะชำรุดแตกหักเสียหาย เนื่องจาก

^๖ ดูรายละเอียดจาก หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์ เล่ม ๑ ใบที่ ๒๓. วันที่ ๓๑ มกราคม ค.ศ. ๑๘๖๖. (เดือน ๓ แรม ๑๕ ค่ำ จ.ศ. ๑๒๒๗). หน้า ๒๙๓-๒๙๔.

กระดาษกรอบ และเสื่อมสภาพแล้ว ดังนั้นจึงได้มีการตีพิมพ์เผยแพร่หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ นอกเหนือจากการพิมพ์เพื่อจัดจำหน่ายโดยหมอบรัดเลย์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ ได้มีการรวบรวมเพื่อตีพิมพ์ขึ้นใหม่อีกครั้งในรัชกาลปัจจุบัน โดยมีชื่อหนังสือระบุบนหน้าปกว่า “หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder.” ซึ่งเป็นหนังสือที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์พระราชทาน ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสมหมาย ฮุนตระกูล ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๓๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๓๗ โดยหนังสือนี้ได้รวบรวมหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ตีพิมพ์ ทั้งในรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔

๔.๘. รายละเอียดในการพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ และการเปรียบเทียบข้อแตกต่างของเลขหน้าที่จากต้นฉบับกับฉบับรวบรวมใหม่

ข้อแตกต่างของหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ ที่จัดพิมพ์ขึ้นใหม่นั้น ได้รวบรวม บรรจุไว้ในเล่มเดียวกัน ประกอบด้วย หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ หนึ่งเล่ม และสมัยรัชกาลที่ ๔ อีกสองเล่ม คือ เล่ม ๑ และเล่ม ๒ โดยคงเนื้อหาตามเดิม นอกจากนั้น ยังได้ชี้แจงรายละเอียดต่างๆ เพิ่มเติมให้ทราบเกี่ยวกับรายละเอียดต่างๆ และได้ระบุวันเดือนปีที่พิมพ์ผิดในบางฉบับ พร้อมทั้งแก้ไขข้อผิดพลาดให้ทราบ ส่วนความแตกต่างที่สังเกตได้นั้นมีเพียง หมายเลขหน้าที่พิมพ์ไว้ในหนังสือพิมพ์ โดยมีเลขหน้าปรากฏอยู่ทั้งด้านบนและด้านล่างของหนังสือ ซึ่งเลขหน้าที่ปรากฏอยู่ด้านบนของหนังสือจะเป็นเลขหน้าเดิมของต้นฉบับ ส่วนเลขหน้าที่อยู่กึ่งกลางหน้ากระดาษตอนล่างจะเป็นเลขหน้าจากการเรียบเรียงพิมพ์ขึ้นใหม่ แต่เลขหน้าจากต้นฉบับเดิมของหมอบรัดเลย์ มีข้อผิดพลาดเรื่องการพิมพ์เลขหน้าซ้ำซ้อนและข้ามอยู่หลายแห่งทำให้การอ้างถึงเนื้อหาโดยนำเลขหน้าจากต้นฉบับเดิมเพียงอย่างเดียวจะก่อให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนและสับสนได้จึงได้นำเลขหน้าจากการพิมพ์ทั้งสองครั้งมาเปรียบเทียบให้ทราบดังตารางต่อไปนี้

ตาราง ๑ รายละเอียดการอ้างอิงเลขหน้าของจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ดส์สมัยรัชกาลที่ ๓^๓
โดยเปรียบเทียบจากต้นฉบับกับการพิมพ์รวบรวมใหม่

ใบที่	วันเดือนปี	จำนวนหน้า	เลขหน้า บน	เลขหน้า ล่าง
๑	เดือนกรกฎาคม ค.ศ.๑๘๔๔ (เดือน ๘ จ.ศ. ๑๒๐๖)	๔	๑ - ๔	๙ - ๑๒
๒	เดือนสิงหาคม ค.ศ.๑๘๔๔ (เดือน ๘ หลัง จ.ศ. ๑๒๐๖)	๔	๕ - ๘	๑๓ - ๑๖
๓	เดือนกันยายน ค.ศ.๑๘๔๔ (เดือน ๙ จ.ศ. ๑๒๐๖) ^๒	๔	๘ - ๑๑	๑๗ - ๒๐
๔	เดือนตุลาคม ค.ศ.๑๘๔๔ (เดือน ๑๐ จ.ศ. ๑๒๐๖)	๔	๑๒ - ๑๖	๒๑ - ๒๔
๕	เดือนพฤศจิกายน ค.ศ.๑๘๔๔ (เดือน ๑๑ จ.ศ. ๑๒๐๖)	๔	๑๗ - ๒๐	๒๕ - ๒๘
๖	เดือนธันวาคม ค.ศ.๑๘๔๔ (เดือน ๑๒ จ.ศ. ๑๒๐๖)	๔	๒๑ - ๒๔	๒๙ - ๓๒
๗	เดือนมกราคม ค.ศ.๑๘๔๕ (เดือน อ้าย จ.ศ. ๑๒๐๖)	๔	๒๕ - ๒๘	๓๓ - ๓๖
๘	เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๘๔๕ (เดือน ยี่ จ.ศ. ๑๒๐๖)	๔	๒๙ - ๓๒	๓๗ - ๔๐
๙	เดือนมีนาคม ค.ศ.๑๘๔๕ (เดือน ๓ จ.ศ. ๑๒๐๖)	๔	๓๓ - ๓๖	๔๑ - ๔๔
๑๐	เดือนเมษายน ค.ศ.๑๘๔๕ (เดือน ๔ จ.ศ. ๑๒๐๖)	๔	๓๗ - ๔๐	๔๕ - ๔๘
๑๑	เดือนพฤษภาคม ค.ศ.๑๘๔๕ (เดือน ๕ จ.ศ. ๑๒๐๗)	๔	๔๑ - ๔๔	๔๙ - ๕๒
๑๒	เดือนมิถุนายน ค.ศ.๑๘๔๕ (เดือน ๖ จ.ศ. ๑๒๐๗)	๔	๔๕ - ๔๘	๕๓ - ๕๖
๑๓	เดือนกรกฎาคม ค.ศ.๑๘๔๕ (เดือน ๘ จ.ศ. ๑๒๐๗)	๔	๑ - ๔	๕๗ - ๖๐
๑๔	เดือนสิงหาคม ค.ศ.๑๘๔๕ (ไม่พบต้นฉบับ) ^๓	๔	๕ - ๘	-
๑๕	เดือนกันยายน ค.ศ.๑๘๔๕ (ไม่พบต้นฉบับ) ^๔	๔	๙ - ๑๒	-
๑๖	เดือนตุลาคม ค.ศ.๑๘๔๕ (เดือน ๑๑ จ.ศ. ๑๒๐๗)	๔	๑๓ - ๑๖	๖๑ - ๖๔

^๓ หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ดส์ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ค.ศ.๑๘๔๔-๑๘๔๕ (พ.ศ. ๒๓๘๗-๒๓๘๘) มีทั้งหมดจำนวน ๑๖ ฉบับ.

^๒ ใบที่ ๓ เดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๘๔๔ ต้นฉบับเดิมพิมพ์เลขหน้าผิด.

^๓ ใบที่ ๑๔ เดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๔๕ ไม่พบต้นฉบับ (ต้นฉบับหายไม่สามารถสืบค้นได้).

^๔ ใบที่ ๑๕ เดือนกันยายน ค.ศ. ๑๘๔๕ ไม่พบต้นฉบับ (ต้นฉบับหายไม่สามารถสืบค้นได้).

ตาราง ๒ รายละเอียดการอ้างอิงเลขหน้าของจดหมายเหตุ บางกอกเรียลไทม์ สมิธวิทยาลัยที่ ๕^๑
โดยเปรียบเทียบจากต้นฉบับกับการพิมพ์รวบรวมใหม่

ใบที่	วัน/เดือน/ปี	จำนวน หน้า	เลขหน้า บน	เลขหน้า ล่าง
เล่ม ๑				
๑	๑ มีนาคม ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๖)	๔	๑-๔	๖๗-๗๐
๒	๑๖ มีนาคม ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๔ จ.ศ.๑๒๒๖)	๔	๕-๘	๗๑-๗๔
๓	๑ เมษายน ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๖)	๕	๙-๑๓	๗๕-๗๙
๔	๑๕ เมษายน ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๕	๑๔-๑๘	๘๐-๘๔
๕	๑ พฤษภาคม ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๘	๑๙-๒๖	๘๕-๙๒
๖	๑๕ พฤษภาคม ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๖ แรม ๖ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๘	๒๗-๓๔	๙๓-๑๐๐
๗	๑ มิถุนายน ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๘	๓๕-๔๒	๑๐๑-๑๐๘
๘	๑๖ มิถุนายน ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๗ แรม ๘ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗) ^๒	๑๐	๔๔-๕๓	๑๐๙-๑๑๘
๙	๑ กรกฎาคม ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗) ^๓	๑๔	๕๔-๖๘	๑๑๙-๑๓๒
๑๐	๒๒ กรกฎาคม ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๘ แรม ๑๔ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๖๕-๗๖	๑๓๓-๑๔๔
๑๑	๗ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๙ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๗๗-๘๘	๑๔๕-๑๕๖
๑๒	๒๑ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๙ แรม ๑๐ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๘๙-๑๐๐	๑๕๗-๑๖๘
๑๓	๕ กันยายน ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๑๐๑-๑๑๒	๑๖๙-๑๘๐
๑๔	๒๐ กันยายน ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๑๐ แรม ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๑๑๓-๑๒๔	๑๘๑-๑๙๒
๑๕	๕ ตุลาคม ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๑๒๕-๑๓๖	๑๙๓-๒๐๔
๑๖	๑๙ ตุลาคม ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๑๑ แรม ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๑๓๗-๑๔๘	๒๐๕-๒๑๖

^๑ หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรียลไทม์ สมิธวิทยาลัยที่ ๕ มีการตีพิมพ์ ๒ เล่ม คือ เล่ม ๑

ค.ศ. ๑๘๖๕-๑๘๖๗ (พ.ศ. ๒๔๐๗ - ๒๔๐๘) มีทั้งหมดจำนวน ๒๔ ฉบับ และ เล่ม ๒ ค.ศ. ๑๘๖๖-๑๘๖๗

(พ.ศ. ๒๔๐๘ - ๒๔๐๙) มีทั้งหมดจำนวน ๒๔ ฉบับ

^๒ ใบที่ ๘ วันที่ ๑๖ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๖๕ ต้นฉบับเดิมพิมพ์เลขหน้าผิด

^๓ ใบที่ ๙ วันที่ ๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๖๕ ต้นฉบับเดิมพิมพ์เลขหน้าผิด

ตาราง ๒ (ต่อ)

ใบที่	วัน/เดือน/ปี	จำนวน หน้า	เลขหน้า บน	เลขหน้า ล่าง
๑๗	๓ พฤศจิกายน ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๑๔๙-๑๖๐	๒๑๗-๒๒๘
๑๘	๑๘ พฤศจิกายน ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ๑๒ แรม ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๑๖๑-๑๗๒	๒๒๙-๒๔๐
๑๙	๔ ธันวาคม ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน อ้าย แรม ๑ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๑๗๓-๑๘๔	๒๔๑-๒๕๒
๒๐	๑๘ ธันวาคม ค.ศ.๑๘๖๕ (เดือน ยี่ ขึ้น ๑ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๑๘๕-๑๙๖	๒๕๓-๒๖๔
๒๑	๑ มกราคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ยี่ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๑๙๗-๒๐๘	๒๖๕-๒๗๖
๒๒	๑๗ มกราคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน แรม ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๒๐๙-๒๒๐	๒๗๗-๒๘๘
๒๓	๓๑ มกราคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๓ แรม ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๒๒๑-๒๓๒	๒๘๙-๓๐๐
๒๔	๑๕ กุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๔ ขึ้น ๑ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๒๓๓-๒๔๔	๓๐๑-๓๑๒
	สารบัญ	๔	-	๓๑๓-๓๑๖

เล่ม ๒

๑	๑ มีนาคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๔ แรม ๑ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๑-๑๒	๓๑๙-๓๓๐
๒	๑๗ มีนาคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๕ ขึ้น ๑ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๗)	๑๒	๑๓-๒๔	๓๓๑-๓๔๒
๓	เมษายน ค.ศ.๑๘๖๖ (ไม่พบต้นฉบับ) ^๑	๑๒	๒๕-๓๖	-
๔	เมษายน ค.ศ.๑๘๖๖ (ไม่พบต้นฉบับ) ^๒	๑๒	๓๗-๔๘	-
๕	๒๙ เมษายน ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๒	๔๙-๖๐	๓๔๓-๓๕๔
๖	๑๕ พฤษภาคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๖ แรม ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๒	๖๑-๗๒	๓๕๕-๓๖๖
๗	๒๙ พฤษภาคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๗ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๒	๗๓-๘๔	๓๖๗-๓๗๘
๘	๑๒ มิถุนายน ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๗ แรม ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๒	๘๕-๙๖	๓๗๙-๓๙๐
๙	๒๗ มิถุนายน ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๒	๙๗-๑๐๘	๓๙๑-๔๐๒
๑๐	๑๒ กรกฎาคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๘ แรม ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๒	๑๐๙-๑๒๐	๔๐๓-๔๑๔

^๑ ใบที่ ๓ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๖ ๒๕-๓๖ (ไม่พบต้นฉบับ).^๒ ใบที่ ๔ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๖ ๓๗-๔๘ (ไม่พบต้นฉบับ).

ตาราง ๒ (ต่อ)

ใบที่	วัน/เดือนปี	จำนวน หน้า	เลขหน้า บน	เลขหน้า ล่าง
๑๑	๒๗ กรกฎาคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)๑	๑๒	๑๒๒-๑๓๓	๔๑๕-๔๒๖
๑๒	๑๑ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๘/๘ แรม ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๔	๑๓๔-๑๔๗	๔๒๗-๔๔๐
๑๓	๒๗ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๘ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๒	๑๔๘-๑๕๙	๔๔๑-๔๕๒
๑๔	๙ กันยายน ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๙ แรม ๑๔ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๔	๑๖๐-๑๗๓	๔๕๓-๔๖๖
๑๕	๒๔ กันยายน ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๒	๑๗๔-๑๘๕	๔๖๗-๔๗๘
๑๖	๙ ตุลาคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๑๐ แรม ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)๒	๑๒	๑๘๘-๑๙๙	๔๗๙-๔๙๐
๑๗	๒๔ ตุลาคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๔	๒๐๐-๒๑๓	๔๙๑-๕๐๔
๑๘	๗ พฤศจิกายน ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๑๑ แรม ๑๔ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๔	๒๑๔-๒๒๗	๕๐๕-๕๑๘
๑๙	๒๒ พฤศจิกายน ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๔	๒๒๘-๒๔๑	๕๑๙-๕๓๒
๒๐	๗ ธันวาคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน ๑๒ แรม ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๒	๒๔๒-๒๕๓	๕๓๓-๕๔๔
๒๑	๒๒ ธันวาคม ค.ศ.๑๘๖๖ (เดือน อ้าย ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๒	๒๕๔-๒๖๗	๕๔๕-๕๕๘
๒๒	๕ มกราคม ค.ศ.๑๘๖๗ (เดือน อ้าย แรม ๑๔ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๒	๒๖๘-๒๗๙	๕๕๙-๕๗๐
๒๓	๒๐ มกราคม ค.ศ.๑๘๖๗ (เดือน ยี่ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๒	๒๘๐-๒๙๑	๕๗๑-๕๘๒
๒๔	๑๖ กุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๘๖๗ (เดือน ๓ ขึ้น ๑๒ ค่ำ จ.ศ.๑๒๒๘)	๑๒	๒๙๒-๓๐๓	๕๘๓-๕๙๔

๔.๙. ลักษณะของภาษาที่พบในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์

ข่าวและบทความที่ตีพิมพ์ในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ได้บันทึกเรื่องราวบางส่วนของการเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกของไทย เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีอายุเกินกว่า ๑๐๐ ปี ดังนั้นภาษาที่ใช้จึงแตกต่างจากปัจจุบัน อีกทั้งการที่ผู้เขียน คือ หมอบรัดเลย์ ซึ่งเป็นชาวต่างชาติแต่กลับเป็นผู้ริเริ่มทำหนังสือพิมพ์ไทย การใช้ภาษาไทยที่ปรากฏจึงมีความสับสนอยู่บ้าง มีการใช้คำทับศัพท์คำใน

^๑ ใบที่ ๑๑ วันที่ ๒๗ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๖๖ ต้นฉบับเดิมพิมพ์เลขหน้าผิด.

^๒ ใบที่ ๑๖ วันที่ ๙ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๖๖ ต้นฉบับเดิมพิมพ์เลขหน้าผิด.

ภาษาอังกฤษ การใช้ตัวสะกดการันต์ไม่แน่นอน รูปแบบการใช้เขียนและการใช้ภาษาไทยในยุคนี้ ได้ผสมผสานระหว่างความเป็นไทยและตะวันตกไว้อย่าง ไม่เคยปรากฏมาก่อน บางสิ่งเป็นที่นิยม ได้รับการถ่ายทอดใช้สืบต่อมาถึงปัจจุบัน ได้แก่ การใช้คำทับศัพท์ในภาษาอังกฤษที่เริ่มต้นจากในยุคนี้ การประดิษฐ์คำเพื่อแทนความหมายของคำในภาษาอังกฤษที่ไม่มีใช้มาก่อนในภาษาไทย คำเหล่านี้บางคำยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน เช่น เครื่องพิมพ์ เครื่องจักร เครื่องไฟฟ้า หนังสือพิมพ์ เป็นต้น แต่บางคำก็เข้าใจยากและเลิกใช้ไปแล้วมีรูปแบบการเขียนและโครงสร้างเป็นแบบตะวันตก เช่น การใช้เครื่องหมายต่างๆ ที่ใช้ในการเขียนประโยคภาษาอังกฤษนำมาใช้ร่วมกับการเขียนประโยคในภาษาไทย เช่น มหัพภาค (.) จุลภาค (,) ในภาษาอังกฤษนำมาใช้กับสามารถพบเห็นได้จากหนังสือพิมพ์นี้เพียงแห่งเดียว ดังที่มีผู้กล่าวถึงลักษณะการใช้ภาษาในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ไว้ว่า

... บางกอกเรียลไทม์ฉบับภาษาไทยอ่านเข้าใจยากมาก ในที่บางแห่งมีการใช้มหัพภาค (.) และ จุลภาค (,) แบบฝรั่ง ภาษาไทยในสมัยรัชกาลที่ ๔ ก็อยู่ข้างโบราณอยู่แล้ว ข้าผู้เขียนเป็นฝรั่งเสียอีก ทำให้คนไทยสมัยปัจจุบันต้องอ่านหนังสือพิมพ์ฉบับนี้นานกว่าหนังสือไทยธรรมดาที่จะเข้าใจได้ ถูกต้อง...การใช้ศัพท์และสำนวนยังโบราณอยู่แต่ไม่ถึงกับอ่านไม่ออกเสียเลย”

การใช้คำไทยที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์พบว่ามีการใช้คำและสำนวนที่ต่างจากภาษาไทยในปัจจุบันอยู่จำนวนไม่น้อย ดังเช่นบทความเรื่อง “Circulation of the Blood. No ๓.” ที่กล่าวว่า “... คลองโลหิตแดงที่ลงไปตามต้นแขนนั้น, ครั้นถึงข้อศอกแล้วก็แยกออกไปเป็นสองคลองๆ หนึ่งไปตามหัวแม่มือ, คลองหนึ่งไปตามนิ้วก้อย, เปนที่จับเทพจรปรากฏอยู่ต้น, ที่ไปข้างนิ้วก้อยนั้น, ก็ถูกจับเทพจรไม่ได้ ...”

คำว่า “เทพจร” มีความหมายตามอักขรานุศัพท์ว่า “เส้นในตัวคนที่มันเดินอยู่ที่ข้อมือข้อเท้า เป็นต้น” แต่คำนี้ไม่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พบแต่คำว่า “ชีพจร” มีความหมายว่า “อาการที่เส้นเลือดเต้นอยู่ตามร่างกาย เช่น ที่ข้อมือ”

^๑ สุกัญญา ตีรวนิช. (๒๕๒๐). ประวัติการหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๗๕). หน้า ๑๕.

^๒ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์. เล่ม ๑. ใบที่ ๗. เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๘๕๕. (เดือน อ้าย จ.ศ. ๑๒๐๖). หน้า ๓๕.

^๓ ศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว. (๒๕๕๓). การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนข่าวและบทความในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์. หน้า ๕.

คำว่า "คลองโลहित" ที่ใช้ในความหมายนี้ ตรงกับคำว่า "เส้นโลหิต" แทน ส่วนคำว่า "คลอง" ในความหมายตามตัวอย่างนั้น ปัจจุบันไม่นิยมใช้แล้ว

การใช้คำภาษาอังกฤษในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลเตอร์^๖ พบว่า นอกเหนือจากการใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษในการเขียนข่าวแล้ว ยังมีการใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษด้วยตัวสะกดภาษาไทยในการเขียนข่าวด้วย ซึ่งคำเหล่านี้ได้แก่ ชื่อคน เมือง ประเทศ ตำแหน่ง สิ่งของ เป็นต้น ซึ่งคำทับศัพท์ที่สะกดด้วยภาษาไทยนี้ แม้จะเป็นคำๆ เดียวกัน แต่มักจะเขียนสะกดต่างๆ กันออกไป การเขียนมีหลายรูปแบบดังนี้

คำว่า สิงคโปร์ เขียนว่า ชิงกะโประ^๗, สิงคโปร์^๘ เป็นต้น
 คำว่า ยุโรป เขียนว่า ยุโรป^๙, ยุโรป^{๑๐} เป็นต้น

๔.๔.๑. การใช้คำในสมัยรัชกาลที่ ๓

การใช้คำภาษาอังกฤษที่ปรากฏในการเสนอข่าวและบทความในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลเตอร์มี ๕ ลักษณะ คือ

ก. การใช้คำภาษาอังกฤษเขียนเป็นตัวอักษรโรมัน

การใช้คำลักษณะนี้จะพบเฉพาะในส่วนหัวข้อข่าวและข้อบทความเท่านั้น เพื่อบอกให้ผู้อ่านทราบว่าเรื่องที่จะอ่านนั้นเป็นข่าวหรือบทความเกี่ยวกับเรื่องอะไร เช่น

News.

อนึ่งมีข่าวมาแต่เมืองจีนว่า, พวกจีนแลพวกฝรั่งเสศแลพวกอังกฤษ ที่อาศัย
 ในเมืองจีนนั้น, เปนปรกติดีไม่มีเหตุสิ่งใดสิ่งหนึ่งสงบดื้ออยู่หมัด..."

^๖ แหล่งเดิม. หน้า ๑๒๖-๑๕๖.

^๗ ข่าว "Summary of News. ข่าวต่างๆ". หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลเตอร์. เล่มที่ ๑. ใบทที่ ๑๐. เดือนเมษายน ค.ศ. ๑๘๔๕. หน้า ๔๖.

^๘ ข่าว "ข่าวกรุงเทพฯ". หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลเตอร์. เล่มที่ ๒. ใบทที่ ๕. วันที่ ๒๖ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๕๕.

^๙ ข่าว "Vaccination Successful in Siam". หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลเตอร์. เล่มที่ ๑. ใบทที่ ๓. เดือนกันยายน ค.ศ. ๑๘๔๕. หน้า ๑๙.

^{๑๐} ข่าว "เรื่องคนที่เปนอันขนิเณษจรรย". หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลเตอร์. เล่มที่ ๒. ใบทที่ ๗. วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๗๕.

ข. การใช้คำภาษาอังกฤษเขียนเป็นตัวอักษรโรมันกำกับไว้ข้างหลังคำไทย ซึ่งเป็นคำแปล

การใช้คำภาษาอังกฤษเขียนเป็นตัวอักษรโรมันกำกับไว้ข้างหลังคำไทย ซึ่งเป็นคำแปล พบว่ามีการเขียนคำไทย ซึ่งเป็นการแปลความหมายไว้ก่อนคำภาษาอังกฤษ ที่เขียนเป็นตัวโรมัน เพียงอย่างเดียว ซึ่งมีอยู่สองลักษณะ คือ การแปลความหมายแบบตรงตัว และการแปลความหมายแบบเพิ่มรายละเอียด

การแปลความหมายแบบตรงตัว พบว่ามีการแปลโดยไม่มีการเพิ่ม หรือตัดทอนส่วนใดในภาษาเดิม ดังนั้นความหมายในภาษาไทยจึงตรงกับภาษาอังกฤษทุกคำ เช่น

ราคากำปั่นไฟ. Price of Steamboats

ในเมืองกาละกัตตานัน, มีพ่อค้าพวกหนึ่งคิดปรึกษากันว่าจะซื้อกำปั่นไฟหลายลำ, สำหรับจะได้จ้างเขาลากเรือในแม่น้ำคงคา...^๒

การแปลความหมายแบบเพิ่มรายละเอียด การแปลความหมายในลักษณะนี้ ความหมายที่แปลเป็นภาษาไทยจะเพิ่มรายละเอียดมากกว่าคำในภาษาอังกฤษ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ดีขึ้น เช่น

ตำราไฟฟ้า. Lightning

อันว่าไฟฟ้านั้นอยู่ในดินทุกแห่ง, แต่ทว่าอยู่แห่งละน้อยๆ ทั่วทั้งแผ่นดิน แลไฟฟ้านั้นออกจากดินทีละน้อยๆ ทุกวัน, ขึ้นพร้อมกับอายดินแลอายน้ำ...^๓

ค. การใช้คำทับศัพท์อย่างเดียว

การเขียนในลักษณะนี้จะใช้คำทับศัพท์ให้มีเสียงใกล้เคียงกับคำเดิมในภาษา โดยไม่มีการเขียนตัวอักษรโรมันที่มีความหมายเดียวกัน กำกับหรือเขียนอธิบายความหมายเป็นภาษาไทยในยุคแรกๆ การใช้คำทับศัพท์ที่นำเข้ามาใช้เกิดจากการใช้ล่ามเป็นผู้แปล ทำให้มีความคลาดเคลื่อนไปบ้างตามสำเนียงของแต่ละชาติ เมื่อคนไทยมีความรู้ภาษาอังกฤษดีขึ้น จึงได้มีการรับคำศัพท์ด้วย

^๒ ข่าว "News". หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีกอร์เดอร์. ปีที่ ๑๓. เดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๔๕. หน้า ๒.

^๓ ข่าว "ราคากำปั่นไฟ. Price of Steamboats". หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีกอร์เดอร์. ปีที่ ๒. เดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๘๔๔. หน้า ๕.

^๔ ข่าว "ตำราไฟฟ้า. Lightning". หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีกอร์เดอร์. ปีที่ ๑. เดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๔๕. หน้า ๑.

การถ่ายตัวอักษร แต่นำมาปรับออกเสียงให้เหมาะสมกับคนไทย จึงต่างจากยุคหลังๆ ดังเช่น
ปัจจุบันที่มีการถ่ายตัวอักษรอย่างมีหลักเกณฑ์ ทำให้คำทับศัพท์ที่รับมาใช้มีความใกล้เคียงกับคำ
ในภาษาเดิมมากขึ้น ตัวอย่างคำทับศัพท์ เช่น

ที่นี้จะว่าด้วยเมืองอังกฤษ, ที่คนไทยเรียกว่าเมืองอังกฤษแต่ก่อนนั้นเป็นสาม
ประเทศ, มีเจ้าเมืองสามองค์ไม่ขึ้นแก่กัน, ชื่อสามประเทศนั้นคือ อังลินดาแห่ง
หนึ่ง, อีระลินดาแห่งหนึ่ง, สกตลินดาแห่งหนึ่ง...^๑

คำว่า	อังลินดา	คือ	England,
	อีระลินดา	คือ	Ireland และ
	สกตลินดา	คือ	Scotland เป็นต้น

ง. การใช้คำทับศัพท์และมีคำภาษาอังกฤษเขียนเป็นตัวอักษรโรมันที่มี

ความหมายตรงกันกำกับ

การเขียนคำในลักษณะนี้ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านที่อาจไม่เข้าใจความหมายของคำทับศัพท์นั้นๆ
เมื่อได้อ่านตัวอักษรโรมันที่เขียนกำกับ จะช่วยให้เข้าใจได้ดีขึ้น ว่ามาจากคำใดในภาษาอังกฤษ เช่น

ลมอย่างหนึ่งเรียกว่าไนโตรออกไซด์. **Nitrous Oxide** คือลมอย่างหนึ่ง
เรียกว่าไนตริกออกไซด์. **Nitric Oxide** คือน้ำกรดอย่างหนึ่งชื่อน้ำไนโตรอะซิด.
Nitric Acid...^๒

จ. การใช้คำทับศัพท์และข้อความอธิบายความหมายเป็นภาษาไทย

การใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษในลักษณะนี้ โดยมากจะเป็นข้อความที่อธิบายความหมาย
เพื่อเป็นการให้รายละเอียดเกี่ยวกับคำทับศัพท์เพิ่มขึ้น ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความหมาย หรือที่มาของ
คำได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยจะเขียนคำอธิบายไว้หลังคำทับศัพท์ เช่น

^๑ ขำว "England". หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. ปีที่ ๕. เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๔๔.
หน้า ๑๗-๑๘.

^๒ ขำว "Chemistry.No.๓". หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. ปีที่ ๘. เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.
๑๘๔๕. หน้า ๒๘.

เครื่องที่ทำด้วยแก้วอย่างนี้, อังกฤษเรียกชื่อว่า บารอมิเตอร์, แปลว่าเครื่องนี้
เป็นที่สังเกตว่าลมอากาศหนักเท่าไร. เครื่องอย่างนี้เขาทำสันถานรูปหลาย
อย่าง...^๙

คำว่า บารอมิเตอร์ คือ Barometer

๔.๙.๔. การใช้คำในสมัยรัชกาลที่ ๔

การใช้คำในภาษาอังกฤษในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ สมัยรัชกาลที่ ๔ ที่
ปรากฏในการเสนอข่าวและบทความนั้น พบว่ามีการใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษอยู่เป็นจำนวนมาก
สามารถแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะคือ

ก. การใช้คำทับศัพท์อย่างเดียว

การใช้คำทับศัพท์ลักษณะนี้ จะเขียนคำทับศัพท์นั้นๆ ให้มีเสียงใกล้เคียงกับคำเดิมใน
ภาษาอังกฤษ โดยไม่มีการเขียนตัวอักษรโรมันที่มีความหมายเดียวกันกำกับ คำทับศัพท์เหล่านี้มี
บางคำออกเสียงเหมือนหรือใกล้เคียงคำในภาษาอังกฤษที่ใช้ในปัจจุบัน ได้แก่ ชื่อเฉพาะต่างๆ เช่น
คน เมือง สถานที่ต่างๆ หมูเกาะ มหาสมุทร เป็นต้น คำศัพท์ทางมาตราวัด คำศัพท์ทางศาสนา
คำศัพท์ทางการเมือง และคำศัพท์อื่นๆ เช่น

แปรศซิเด็นต์เดวิสจะจัดแจงจ้างให้อ้ายผู้รายนั้นกระทำ. อนึ่งแปรศซิเด็นต์
ยอนซันที่ขึ้นเปนเจ้าเมืองอะเมริกาใหม่นั้น, ได้กล่าวไว้ว่า, ผู้ที่เป็นนายใหญ่ในการ
คิดขบถนั้น. จะต้องเปนโทษถึงชาติ...^{๑๐}

คำว่า	แปรศซิเด็นต์เดวิส	คือคำว่า	President David
	แปรศซิเด็นต์ยอนซัน	คือคำว่า	President Johnson

^๙ ข่าว "The Atmosphere.No.๓". หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. ใบที่ ๕. เดือนพฤศจิกายน
ค.ศ. ๑๘๔๔. หน้า ๑๗.

^{๑๐} ข่าว "โทษขบถ". หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๑. ใบที่ ๔. วันที่ ๑ กรกฎาคม ค.ศ.
๑๘๖๕. หน้า ๕๖.

กัปตันเมเซลันตาย. แต่ต้นหนแลลูกเรือแล่นต่อไปตรงทิศตะวันตก, จนถึงทวีปอาเซีย. แล้วเขาแล่นต่อไปโดยทางแหลมใหญ่ที่เรียกว่าเกบออคุดโฮฟถึงเมืองสเปน...”

คำว่า เกบออคุดโฮฟ คือคำว่า Cape of Good Hope

ข. การใช้คำทับศัพท์และมีข้อความอธิบายความหมายเป็นภาษาไทย

การใช้คำทับศัพท์ชนิดนี้จะเขียนคำทับศัพท์ไว้ข้างหน้า และมีคำอธิบายความหมายของคำศัพท์นั้น ๆ อยู่ด้วย คำศัพท์ส่วนใหญ่ที่ใช้ในลักษณะนี้จะเป็นคำที่ยังไม่เป็นที่คุ้นเคย จึงต้องการคำอธิบายความหมายให้เข้าใจได้อย่างถูกต้อง เช่น

อนึ่งมีข่าวมาว่า, เภาวเม้นท์ฝ่ายอังกฤษ, แลเภาวเม้นท์ฝ่ายอายชุมโตนัน, ได้ไปถูกษาคกลงกันว่า, จะให้มีทางเตละคราฟคือทางบอกข่าวกันด้วยไฟฟ้า, ให้ตัดทางข้ามประเทศเมืองอายชุมโโตไปทางนั้น, ไปถึงระเทศอินเดีย...”^๖

คำว่า เตละคราฟ คือคำว่า Telegraph

ในคฤศักราช ๑๘๖๔ ปี, มี ๓๙ เมืองเข้าด้วยกันเป็นเมืองเดียวจึงเรียกว่าคอนเฟดอีเรชัน, ๗ แปลเป็นภาษาไทยว่า, หลายคนถาหลายเมืองเขาเป็นพวกถาเปนเมืองเดียวกัน...”^๗

คำว่า คอนเฟดอีเรชัน คือคำว่า Confederation

^๖ ข่าว “เรื่องเมืองอะเมริกา”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๑. ใบทที่ ๔. วันที่ ๑๕ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๑๔.

^๗ ข่าว “ทางไฟฟ้าที่เมืองอายชุมโโต”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๑. ใบทที่ ๓. วันที่ ๑ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๑๓.

^๘ ข่าว “เมืองเยอมน์คอนเฟดอีเรชัน”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๒. ใบทที่ ๑๘. วันที่ ๗ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๒๑๔.

การใช้คำทับศัพท์ในภาษาอังกฤษดังที่ได้กล่าวมาแล้ว พบว่าคำที่ใช้ทับศัพท์มีใช้ทั้งในสมัยรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ แต่ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ ๔ มากกว่า คำทับศัพท์คำเดียวกันในบางคำเขียนไว้หลายแบบแตกต่างกันในภาษาไทย ทั้งนี้สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะช่างและบทความแต่ละเรื่องเป็นผลงานของผู้เขียน หรือมีผู้ช่วยเขียน ที่เป็นผลงานคนละคนกัน จึงทำให้เขียนคำทับศัพท์ไว้แตกต่างกัน ส่วนคำทับศัพท์ที่มีใช้ซ้ำกันหลายๆ ครั้งน้อยกว่าแบบอื่น เข้าใจว่าเป็นบทความที่เขียนโดยคนๆ เดียวกันหลายๆ เรื่องจึงทำให้มีคำทับศัพท์ที่เขียนแบบนั้นๆ ปรากฏเด่นชัดมากกว่าแบบอื่นที่มีเขียนไว้ประปราย

บทที่ ๒

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชน

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับประชาชน คือ ปัญหาสังคม ที่มีสาเหตุเกิดขึ้นจากประชาชนเป็นผู้กระทำ ซึ่งปรากฏเป็นข่าวในจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปทุษร้ายต่อร่างกาย และชีวิต ได้แก่ การทำร้ายร่างกาย ทะเลาะวิวาท ส่วนปัญหาการปทุษร้าย ต่อทรัพย์สิน ได้แก่ การลักขโมย การปล้น ฉ้อโกงทรัพย์สิน และปัญหาที่เกิดขึ้นจากการคมนาคมทางน้ำ ปัญหาการปลอมแปลงเงิน และท้ายสุดคือปัญหาการเกิดอัคคีภัย

๑ ปัญหาการปทุษร้าย ต่อร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สิน

ข่าวที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ พบว่าข่าวที่เกิดขึ้นจากประชาชน พบว่ามีข่าวที่เกิดขึ้นจากปัญหาการปทุษร้ายต่อร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สิน ได้แก่ การก่ออาชญากรรม ทำร้ายร่างกาย ทะเลาะวิวาท ลักขโมย ปล้น ชิงทรัพย์ มีจำนวนมากที่สุดถึง ๕๒ ข่าว ซึ่งเป็นข่าวที่พบมากกว่าข่าวจากปัญหาอื่นๆ ส่วนข่าวที่เกิดขึ้นจากปัญหาการคมนาคมทางน้ำเป็นอันดับสอง คือ มีจำนวน ๕ ข่าว และข่าวที่เกิดขึ้นจากปัญหาการเกิดอัคคีภัยเป็นอันดับสาม คือ มีจำนวน ๔ ข่าว ส่วนข่าวที่เกิดขึ้นจากปัญหาการปลอมแปลงเงินมีจำนวนน้อยที่สุด คือ ๓ ข่าว

๑.๑ ปัญหาการปทุษร้าย ต่อร่างกาย และชีวิต

ข่าวปัญหาการปทุษร้าย ต่อร่างกาย และชีวิต ที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ พบว่าข่าวที่เกิดขึ้นจากการปทุษร้ายต่อร่างกาย และชีวิต จำนวน ๓๓ คดี ซึ่งมีสาเหตุการทำร้ายร่างกายมาจาก การก่อเหตุทะเลาะวิวาท และการประสังค์ทรัพย์สิน จำนวน ๑๐ คดี และก่อเหตุทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกาย ๑๐ คดี ทำร้ายเจ้าหน้าที่กองตระเวนขณะจับกุมผู้กระทำผิด ๕ คดี ซึ่งบางคดีมิได้ระบุจำนวนผู้กระทำผิด กล่าวไว้แต่เพียงว่าได้มีการก่อเหตุเป็นกลุ่ม จึงไม่สามารถระบุจำนวนได้แน่ชัด พบว่ามีจำนวนผู้กระทำความผิดให้ผู้อื่นเกือบถึงแก่ชีวิตจำนวน ๒ ข่าว โดยในข่าว “หัวไม้” กล่าวถึงเด็กชายอายุ ๑๔ ปี เป็นลูกจ้างในเรือต่างชาติ ได้ถูก

* ข่าว “หัวไม้”. หนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๑. ใบที่ ๑๐. วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๗๔.

คนร้ายใช้มีดแทงเด็กคนนั้นเข้าที่ศีรษะ เกือบถึงหัวใจอาการสาหัส และ ข่าวลอบแทงหลวงไมตรี ขณะถ่ายอุจจาระได้รับบาดเจ็บสาหัสใน ย่านกรุงเทพฯ”

นอกจากนั้นยังมีข้อมูลจาก บัญชีรายชื่อผู้กระทำผิดของกองตระเวน รวมทั้งสิ้น ๑๓ คดี มีผู้กระทำผิดรวม จำนวน ๑๐๔ คน โดยเกิดขึ้นจาก ก่อเหตุทะเลาะวิวาท ทั้งสิ้น จำนวน ๒๐ คน และการพกพาอาวุธ จำนวน ๑๗ คน ซึ่งข่าวได้จากกองตระเวนนี้ มิได้ระบุรายละเอียดของการกระทำผิดไว้ เป็นแต่เพียงการเก็บจดบันทึกรวบรวมจำนวนผู้กระทำความผิดในคดีต่างๆ ที่ได้ทำการจับกุมไว้เท่านั้น ซึ่งเป็นคดีที่จับได้ในท้องที่เขตสำเพ็ง เนื่องจากการทำหน้าที่ของตำรวจกองตระเวนในยุคแรก ได้เริ่มปฏิบัติงานเฉพาะในท้องที่สำเพ็ง” ซึ่งไม่สามารถทราบได้ว่าผู้กระทำความผิดเป็นคนชาติจีนหรือไทย แต่จากข่าว การขโมยใหญ่” ว่ามีคนร้ายเป็นชาวจีน ได้จัดฝ่าเรือนเข้าไปเข้าในบ้านกัปตันโรเบิร์ต แต่เจ้าของบ้านมาเห็นคนร้าย จึงเกิดการต่อสู้กัน และทำร้ายกัปตันโรเบิร์ต กับหญิงชาวจีนที่อาศัยอยู่ในบ้าน ทั้งสองถูกฟันจนได้รับบาดเจ็บสาหัส เป็นต้น และในข่าวเดียวกันย่อหน้าที่สอง ว่าได้มีคนร้ายชาวจีนลักลอบเข้าไปในเรือกำปั่นกรุงเทพฯ ชื่อ ฟอซุน คนร้ายได้เข้าไปขโมยสิ่งของมีค่าไปจากเรือ” หรือข่าวอื่นๆ ทำให้ทราบว่าผู้กระทำผิดส่วนมากเป็นชาวจีน

จากปัญหาที่เกิดขึ้นในข่าว ส่วนใหญ่เป็นข่าวที่ได้รับรายงานจากกองตระเวนกองตระเวน* ซึ่งมีหัวหน้านายกองตระเวน คือ กัปตันเอ็ม ที่รัฐบาลในยุคนั้นได้ว่าจ้างชาวต่างประเทศเพื่อดูแลความสงบเรียบร้อยในท้องที่เป็นแห่งแรก ซึ่งพบว่าในท้องที่นี้มักมีเหตุความไม่สงบเกิดขึ้นบ่อย เช่น ทำร้ายร่างกาย ขิงทรัพย์ การทะเลาะเบาะแว้ง มีโจรผู้ร้ายชุกชุม ซึ่งภายหลังจากที่กองตระเวนได้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่ ช่วยให้ประชาชนมั่นใจในชีวิตสวัสดิภาพ ทรัพย์สิน และความปลอดภัยมากขึ้น แม้ว่ารัฐบาลจะให้ความสำคัญกับการจัดกำลังตำรวจกองตระเวน ให้เข้ามาทำหน้าที่ตรวจตราในท้องที่สำเพ็งแล้วก็ตาม จากข่าวยังพบว่ายังมีโจรผู้ร้ายชุกชุม และการทำร้ายกองตระเวนเกิดขึ้นบ่อยๆ

* ข่าวกว่า “ข่าวกรุงเทพฯ”. หนังสือจดหมายเหตุขบวนกองกรีกอร์เดอร์. เล่มที่ ๒. ใบทที่ ๒. วันที่ ๑๗ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๑๔-๒๐.

^๕ ศิลปากร, กรม. (๒๔๐๗). ประชุมพงศาวดาร ภาค ๑๒. เล่ม ๑๐. หน้า ๓๓๒.

“ข่าว “การขโมยใหญ่”. หนังสือจดหมายเหตุขบวนกองกรีกอร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบทที่ ๕. วันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๒๓.

^๖ แหล่งเดิม.

* กองตระเวน หรือ ตำรวจกองตระเวน เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ในสมัยก่อน ยังไม่มีข้าราชการไทยดำรงตำแหน่งนี้ แต่จะใช้การว่าจ้างชาวต่างชาติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนชาติแขกมลายู แขกอินเดีย ที่เคยเป็นลูกเรือของกัปตันเอ็มส์ มาทำหน้าที่นี้แทน ในยุคนั้นจึงเป็นชาวต่างชาติทั้งสิ้น โดยมีหัวหน้ากองตระเวน เรียกว่า นายกองตระเวนใหญ่.

ก็ตาม ในข่าว กองตระเวน^๑ จับคนทำร้าย ดี พัน พวกโปลิต ได้ ๑ คน และข่าว วังราวที่สำเพ็ง” กองตระเวนได้เข้ามาช่วยชาวจีนที่ถูกวังราวเอาทรัพย์สิน ไปกำลังจับคนร้ายได้เอาขวานฟันเข้าที่หน้าผากของกองตระเวนจนได้รับบาดเจ็บ เป็นต้น การกระทำผิดโดยมากเกิดจากผู้อาศัยร่วมธงของตะวันตก จากข่าวพบว่าโดยมากเป็นชาวจีน ได้รับสิทธิและความคุ้มครองจากกงสุลของประเทศที่ตนจดทะเบียน

รัฐบาลได้ออกประกาศเตือนผู้กระทำผิดที่ขัดขืนการจับกุมหรือทำร้ายกองตระเวน แม้รัฐบาลไทยจะลงโทษมิได้ แต่ก็ต้องได้รับโทษจากกงสุลของตน ดังประกาศว่า “...เจ้าพนักงานภูชาบ้านช่วยกันจับกุมตัวมาส่งต่อให้กงสุลทำโทษ ถ้าไม่ยอมให้จับโดยดี ต่อสู้กันถึงแตกหักมีบาดเจ็บอย่างไรจะเอาโทษแก่ผู้จับไม่ได้ ถ้าทุบแทงตีผู้จับเจ็บป่วยถึงตาย กงสุลจะปรับไหมทำโทษตามกฎหมาย...”^๒ ซึ่งการถูกคนร้ายทำร้ายร่างกายจับกุมของเจ้าหน้าที่ของกองตระเวนนี้ จึงถือว่าเป็นการกระทำตามหน้าที่ เพราะเป็นการละเมิดกฎหมาย นอกจากนั้นรัฐยังใช้มาตรการห้ามการพกพาอาวุธเพื่อเป็นการป้องกันการก่อเหตุวิวาทให้แก่อาวุธไปทำร้ายบุคคลอื่น ซึ่งในข่าวนอกจากกองตระเวนจะจับกุมผู้ที่ทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกายกันแล้ว ยังจับกุมผู้ที่พกพาอาวุธด้วย^๓ ดังข้อความในประกาศว่า “...ห้ามอย่าให้กลาสีลูกเรือ ลูกจ้างไทยจีน และคนขาวดำ ถืออาวุธต่าง ๆ...ไปเที่ยวตามลำน้ำ ลำคลอง แลบนบก ถ้ามีธุระจะไปซื้อของก็อย่าให้มีอาวุธสำหรับตัวไป ให้ไปแต่มือเปล่า...”^๔ นอกเหนือจากการออกกฎหมายห้ามการพกพาอาวุธแล้ว ทางราชการยังมีมาตรการป้องกันเหตุร้ายโดยประกาศจับผู้ที่ฝ่าฝืนยิงปืนในกรุงเทพฯ แม้ว่าจะมิได้ยิงเพื่อทำร้ายคนก็ตาม การยิงปืนนอกจากจะส่งเสียงดังสร้างความตกใจให้แก่ผู้คนแล้ว ยังเป็นการป้องกันเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้นจากอุบัติเหตุจากลูกปืนมิให้พลัดหลงไปโดนผู้คนด้วย^๕ หากผู้ใดประสงค์จะยิงปืนจะต้องบอกกล่าวกับเจ้าหน้าที่

^๑ ข่าว “กองตระเวน”. หนังสือจดหมายเหตุขุขบางกอกกรีกอร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบที่ ๖. วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๓๒-๓๓

^๒ ข่าว “วังราวที่สำเพ็ง”. หนังสือจดหมายเหตุขุขบางกอกกรีกอร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบที่ ๑๐. วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๗๔-๗๕.

^๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ. ๑๒๒๔). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. เลขที่ ๑๗๗. หอสมุดแห่งชาติ.

^๔ ข่าว “กองตระเวน” หนังสือจดหมายเหตุขุขบางกอกกรีกอร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบที่ ๗. วันที่ ๑ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๕๐.

^๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ. ๑๒๒๔). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. เลขที่ ๑๗๗. หอสมุดแห่งชาติ.

^๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๕-๒๔๐๔. ประกาศตั้งผู้จับคนยิงปืนในแขวงกรุงเทพฯ ซึ่งมีได้บอกปากเสียง. หน้า ๑๘๗.

ของรัฐก่อน หากฝ่าฝืนจะมีโทษตั้งแต่จำคุก นำไปใส่เรือประจัน^๑ เป็นต้น การบอกกล่าวขออนุญาตกับเจ้าหน้าที่ ช่วยกันกรองมิให้ผู้ที่มีอาวุธปืน นำมาใช้โดยไม่เหตุอันควร

๑.๒ ปัญหาการปทุษร้าย ต่อทรัพย์สิน

ข่าวปัญหาการปทุษร้าย ต่อทรัพย์สิน ได้แก่ ปัญหาการลักขโมย การปล้น และการฉ้อโกง ที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ พบว่าข่าวที่เกิดขึ้นจากการปทุษร้ายต่อทรัพย์สิน รวมทั้งสิ้นจำนวน ๕๕ คดี ลักขโมยและวิ่งราวทรัพย์ จำนวน ๒๗ คดี ปล้น จำนวน ๑๐ คดี ฉ้อโกง จำนวน ๑๘ คดี

๑.๒.๑ การลักขโมย

ข่าวที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ พบว่าข่าวที่เกิดขึ้นจากการลักขโมยและวิ่งราวทรัพย์ จำนวน ๒๗ คดี เป็นข่าวที่พบมากที่สุดกว่าข่าวปัญหาสังคมไทยด้านอื่นๆ จากข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่าปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุมเป็นปัญหาที่รัฐบาลจะต้องให้ความสำคัญในการแก้ไขเป็นอันดับต้นๆ สังเกตได้ว่าปัญหานี้ทวีเพิ่มขึ้นในสังคมไทย สืบเนื่องมาจากภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง เศรษฐกิจและการค้าของไทยขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้สภาพสังคมภายในประเทศเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ และจากความเจริญเหล่านี้ ส่วนหนึ่งเป็นมาจากการปรับปรุงการจัดเก็บรายได้เข้ารัฐ โดยปรับปรุงระบบการจัดเก็บภาษีขึ้นใหม่หลายประเภท รวมถึงการจัดเก็บภาษีที่เกี่ยวข้องกับอบายมุข การส่งผลให้รัฐมีรายได้จากการจัดเก็บภาษีจากอบายมุขเพิ่มขึ้นจำนวนมากด้วย ได้แก่ บ่อนเบี้ยการพนัน ฝิ่น และสุรา ซึ่งรัฐได้เปิดให้มีการประมูลภาษีขึ้น เพื่อทำหน้าที่เก็บรวบรวมภาษีส่งให้รัฐ โดยผู้ได้รับการคัดเลือกจะได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าภาษีนายอากร และได้พระราชทานยศเป็นขุนนาง ซึ่งเจ้าภาษีนายอากรเหล่านี้โดยมากเป็นชาวจีน เจ้าภาษีนายอากรเหล่านี้ เมื่อได้รับมอบให้จัดเก็บภาษีส่งรัฐแล้ว ย่อมต้องการผลกำไรจากการทำภาษีเป็นค่าตอบแทน ดังนั้นจึงต้องหาวิธีการเก็บภาษีให้ได้มากๆ บางครั้งเจ้าภาษีจะเป็นผู้ดำเนินการต่างๆ เองด้วย

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีรายได้จากการเก็บเงินภาษีอากรจากบ่อนเบี้ยใน พ.ศ. ๒๔๐๙ ได้มากถึง ๕๐๐,๐๐๐ บาท^๒ และยังมีโรงรับจำนำเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ส่งผลให้การจำนำทรัพย์สินและสิ่งของต่างๆ สะดวกขึ้น^๓ แม้ว่าจะเป็นช่องทางที่ช่วยให้ราษฎรบรรเทา

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). *ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๕-๒๔๐๔*. ประกาศห้ามยิงปืน ถ้าจะยิงให้บอกศาลาก่อนจึงจะยิงได้. หน้า ๒๙๑-๑๙๓.

^๒ ทวีศักดิ์ สุภาษา. (๒๕๒๐). *การจัดการและบทบาทของตำรวจในมณฑลกรุงเทพฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. หน้า ๔๐.

^๓ แหล่งเดิม.

ความเดือดร้อนยามขาดเงินทอง แต่ขณะเดียวกันก็เป็นการส่งเสริมให้คนร้ายเพิ่มมากขึ้น เพราะเมื่อมีผู้ประมูลภาษีที่เกี่ยวข้องกับอบายมุขมากขึ้น จำนวนบ่อนการพนัน และโรงฝิ่น ก็เพิ่มขึ้นด้วยหาได้ง่ายขึ้น ผู้ที่ข้องเกี่ยวกับอบายมุขต่างๆ เมื่อติดแล้วก็มักจะลุ่มหลง และคิดไม่ประกอบอาชีพใดๆ หรือหากประกอบอาชีพ ก็หาเงินได้ไม่พอใช้ ทำให้ต้องขโมยทรัพย์สินของผู้อื่นมาเพื่อหาเงินมาใช้ จึงเป็นเหตุให้มีโจรผู้ร้ายชุกชุมขึ้น คอยดักปล้น จี้ และลักทรัพย์ เพื่อนำเงินมาเล่นการพนันหรือสูบฝิ่น ซึ่งพบในข่าวเรื่อง “ฟ้องบ่าวผู้ใหญ่” บ่าวของขุนนางผู้ใหญ่มักประพฤติตนไม่ดี เป็นนักเลงลักขโมย ย่องเบาตามบ้านเรือนเพื่อหาเงินมาชั่งสุ่มกัน เสพสุรา ฝิ่น และกัญชาทางราชการต้องรับฟ้องในคดีต่างๆ ปรากฏว่ามีคดีของหายและวิว้าวเกิดขึ้นในบ้านเมืองเพิ่มขึ้น” ซึ่งในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ก็ได้ลงข่าวเกี่ยวโจรผู้ร้ายไว้พบว่า โดยมากเป็นข่าวที่ได้มาจากบัญชีรายชื่อผู้กระทำความผิดที่ถูกกองตระเวนในท้องที่สำเพ็ง โดยผู้ที่ได้รับผิดชอบให้ทำหน้าที่นี้ คือ ชาวต่างประเทศที่ได้รับจ้างจากรัฐบาล ซึ่งพบว่าคดีที่ถูกจับกุมส่วนใหญ่เป็นคดีที่เกิดขึ้นจากการลักขโมย วิว้าวทรัพย์ ได้แก่ วันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ.๑๘๖๕ ได้จับกุมขโมยได้ ๗ คน วิว้าวเงิน ๒ คน^๖, วันที่ ๑ มิถุนายน ค.ศ.๑๘๖๕ เป็นขโมย ๓ คน วิว้าวเงิน ๑ คน^๗ และเป็นขโมย ๑ คน วิว้าวเงิน ๑ คน^๘, เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีข่าวที่ได้รับมาจากแหล่งอื่นอีก เช่น มีผู้ส่งเรื่องร้องเรียนเข้ามายังบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ เป็นต้น ซึ่งความชุกชุมของโจรผู้ร้ายเหล่านี้มิได้เกิดขึ้นแต่เพียงกับราษฎรเท่านั้น แม้แต่ในวังก็พบว่าประสบปัญหาโจรผู้ร้ายเช่นกันจากข่าวโจรผู้ร้าย^๙ ว่าได้มีคนร้ายเข้าไปขโมยสิ่งของในวังกรมหลวงวงษาธิราชสนิท หรือแม้แต่ในวังหลวงก็ปรากฏว่ามีคนร้ายได้ลอบเข้าไปขโมยเงินในท้องพระคลังจาก “ข่าวกรุงเทพฯ” คนร้ายได้เข้าไป

^๖ ข่าว “ฟ้องบ่าวผู้ใหญ่”. หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๑๓๗. วันที่ ๒๗ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๑๕.

^๗ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๒๔). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. เลขที่ ๒๘๔. หอสมุดแห่งชาติ.

^๘ ข่าว “กองตระเวน” หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบบที่ ๕. วันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๒๓.

^๙ ข่าว “กองตระเวน” หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบบที่ ๗. วันที่ ๑ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๕๒.

^{๑๐} ข่าว “กองตระเวน”. แหล่งเดิม. หน้า ๕๐.

^{๑๑} ข่าว “โจรผู้ร้าย” หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบบที่ ๘. วันที่ ๑๖ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๔๘-๔๙.

^{๑๒} ข่าว “ข่าวกรุงเทพฯ” หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบที่ ๗. วันที่ ๒๙ พฤษภาคม ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๗๗.

ลักเงินขโมยเงินในท้องพระคลังหายไปจำนวน ๕๓ ชั่ง ทั้งที่มีทหารยามเฝ้าอยู่หลายคน” เป็นต้น แม้แต่โรงพิมพ์ หมอ บรัดเลย์ที่ใช้ตีพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลเตอร์ ก็ถูกโจรขโมยหนังสือไปด้วยเช่นกัน โดยได้ลงข่าวเรื่อง “โจรขโมยผู้ร้ายจากหลักหนังสือในโรงพิมพ์” โดยหมอ บรัดเลย์ได้ตีพิมพ์ข่าวนี้ และได้ประกาศให้รางวัลแก่ผู้แจ้งเบาะแสดคนร้ายไว้เป็นจำนวนหลายครั้ง แต่ก็ไม่สามารถจับตัวคนร้ายได้ ซึ่งหนังสือที่หายได้แก่ หนังสือกฎหมาย พงศาวดาร และดิกชันนารี คาดว่าคนร้ายน่าจะต้องการขโมยหนังสือเพื่อนำไปขายแลกเงิน มากกว่าขโมยนำไปอ่านเอง เนื่องจากหนังสือสมัยนั้นมีราคาแพงมาก คือ หนังสือกฎหมายสองเล่มราคา ๑๓ บาท สิ่ง พงศาวดารราคา ๑๐ บาท สองสิ่ง ส่วนดิกชันนารีราคาเล่มละ ๑๐ สิ่ง” เป็นต้น ปัญหาโจรผู้ร้าย ชุกชุมจนยากแก่การปราบปรามของทางการนี้ ทำให้ประชาชนต้องระมัดระวังทรัพย์สินของตนเอง รวมถึงติดตามจับกุมคนร้ายมากกว่าการพึ่งพาเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเห็นได้จากการประกาศให้ รางวัลนำจับโจรลักหนังสือของหมอบรัดเลย์ ย่อมชี้ให้เห็นถึงความไม่มีประสิทธิภาพ ในการรักษา ความปลอดภัยต่อชีวิตทรัพย์สินให้แก่ประชาชน และการจับกุมโจรผู้ร้ายที่กระทำผิดมาดำเนินคดี

การเข้ามาของชาวตะวันตกที่เริ่มเข้ามาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๓ ซึ่งได้เพิ่มขึ้นในสมัยรัชกาล ที่ ๔ ภายหลังทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ที่เปิดให้มีการค้าเสรี ทำให้มีชาวต่างประเทศหลากหลายอาชีพ และต่างวัตถุประสงค์เดินทางเข้ามาในสยามมากขึ้น มีทั้งที่เป็นพ่อค้า กัปตัน กลาสีเรือ และกงสุล ของประเทศต่าง ๆ รวมถึงชาวต่างประเทศที่ต้องการเข้ามาทำงานแสวงโชค การที่มีชาวประเทศ เข้ามาในเมืองไทยเป็นจำนวนมากนี้ นอกจากทำให้รัฐไม่สามารถปรับปรุงการบริหารบ้านเมือง ให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงเป็นผลให้ไม่สามารถควบคุมดูแลความสงบเรียบร้อยได้ อย่างทั่วถึง ประกอบกับปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ทำให้ไทยขาดเสรีภาพในการพิจารณาตัดสิน ที่เกิดขึ้นจากชาวต่างประเทศกระทำความผิดในประเทศไทยได้ ทำให้มีชาวต่างประเทศ และผู้อาศัย ร่วมรณ ซึ่งโดยมากเป็นชาวจีนเข้าไปจดทะเบียนคนคนในบังคับของตะวันตก กล้าประพฤติตนเป็น โจรผู้ร้าย โดยไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมือง ส่งผลให้เกิดปัญหาโจรผู้ร้ายเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งส่วนหนึ่ง เป็นชาวต่างประเทศ และผู้จดทะเบียนเป็นคนในบังคับของตะวันตก เข้ามาก่อนคดีในประเทศไทย จากข่าวเรื่อง “โจรผู้ร้าย” ในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลเตอร์ ซึ่งคนร้ายที่ก่อเหตุเป็น

๑๖ “ข่าว “ชาวกรุงเทพฯ”. แหล่งเดิม.

๑๗ “ข่าว “โจรผู้ร้ายจากหลักหนังสือในโรงพิมพ์” หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกเรียลเตอร์. เล่ม ๒. ใบที่ ๑๒. วันที่ ๑๒ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๑๔๑.

๑๘ แหล่งเดิม.

๑๙ “ข่าว “โจรผู้ร้าย”. หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกเรียลเตอร์. เล่ม ๑. ใบที่ ๘. วันที่ ๑๖ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๔๘-๔๙.

ชาวโปรตุเกส ชื่อ นายฟอนซิกา ได้เข้าไปขโมยของในวังพระเจ้านองยาเธอกรมหลวงวงษาธิราชสนิท ได้ทรัพย์สินสิ่งของมีค่าไปหลายอย่าง (ข่าวมีได้ระบุว่านายฟอนซิกา เป็นใครจึงสามารถเข้าไปในวังเจ้านายพระองค์นี้ได้) แต่ไทยไม่มีอำนาจทางศาลในการพิจารณาตัดสินคดีต้องส่งผู้ร้ายให้กงสุลประเทศนั้นๆ ตัดสิน ถึงแม้ว่าผู้เสียหายจะเป็นเจ้านายชั้นสูง และเป็นผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่ในประเทศเพียงใดก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถเรียกร้องความชอบธรรมจากการพิจารณาคดีได้ แม้ว่าผลการตัดสินจะไม่ได้ได้รับความยุติธรรมก็ตาม การที่ไทยถูกลิดรอนเสรีภาพจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตนี้ทำให้ชาวต่างประเทศ และผู้จดทะเบียนเป็นคนในบังคับของต่างประเทศ ประพฤติตนเป็นคนร้ายมากขึ้น เนื่องจากทราบว่ามีโอกาสไม่ต้องขึ้นศาลไทย

เพื่อเป็นการแก้ปัญหาโจรผู้ร้าย และรักษาความสงบเรียบร้อยในกรุงเทพฯ ทางราชการจึงจัดตั้งกองโปลิศ^๑ ทำหน้าที่เป็นกองตระเวน ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๐๔ เพื่อปฏิบัติหน้าที่ครั้งแรกในท้องที่สำเพ็ง^๒ โดยในระยะแรกตำรวจกองตระเวนที่ทำหน้าดูแลความสงบเรียบร้อยนี้มิได้เป็นคนไทย แต่ได้ว่าจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาทำหน้าที่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนชาติแขกมลายูแขกอินเดีย ที่เคยเป็นลูกเรือของกัปตันเอมส์^๓ โดยกองโปลิศที่ตั้งขึ้นนี้มีชื่อเรียกว่า “กองโปลิศคอนสเทเบิล” (Police Constable) ตั้งอยู่บริเวณโรงกะทะ ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ในพื้นที่ของเขตสัมพันธวงศ์ ในพื้นที่ของธนาคารไทยพาณิชย์ในปัจจุบันการปฏิบัติหน้าที่ของกองตระเวนในระยะแรกประสบปัญหาอยู่มาก เนื่องจากยังไม่มีระเบียบข้อบังคับ อำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติงาน นอกจากนั้นการมีกองตระเวนที่ทำหน้าที่โดยชาวต่างชาติเป็นเรื่องใหม่ จึงยังไม่เป็นที่คุ้นเคยของประชาชน และมองเห็นว่าเป็นของแปลก เนื่องจากรูปร่างหน้าตาเป็นแขกผิวคล้ำ เครื่องแต่งกายที่ผิดแปลกออกไปจากเจ้าหน้าที่ของรัฐอื่นๆ ซึ่งจะโปกผ่ายืนตรวจตราความสงบเรียบร้อยตามท้องถนน ตรอกซอกซอยต่างๆ รวมถึงภาษาที่พูด จึงไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากประชาชนทำให้ประสบปัญหาจาก

^๑ กองโปลิศ หรือ กองตระเวนนี้ คนในสมัยนั้นจะนิยมเรียกว่า “หมาด่า” ซึ่งเป็นภาษามลายู ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากเป็นการเรียกตามเจ้าหน้าที่กองตระเวนที่เป็นชาวแขกมลายู จากการที่กองตระเวนปฏิบัติหน้าที่อยู่ในท้องที่สำเพ็งซึ่งมีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงมีคำพูดติดปากหากมีใครถูกจับว่า “หมาด่าเลี้ยะ” ซึ่งเป็นภาษามลายูปนจีน แปลว่า ถูกตำรวจจับ อ้างจาก ทวีศักดิ์ สุภาษา. (๒๕๒๐). *การจัดการและบทบาทของตำรวจในมณฑลกรุงเทพฯ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. หน้า ๗๓-๗๔.

^๒ แหล่งเดิม. หน้า ๗๓.

^๓ กัปตันเอมส์ เป็นคนเชื้อชาติอังกฤษ มีอาชีพเป็นกัปตันเรือใบขนาดใหญ่ ตระเวนค้าขายอยู่ในน่านน้ำมหาสมุทรแอตแลนติก แล้วเปลี่ยนเส้นทางเข้ามาค้าขายในเอเชียแถบอินเดีย ลังกา สิงคโปร์ พม่า และไทย ต่อมาได้เปลี่ยนอาชีพมาเป็นช่างรับเหมาก่อสร้างในกรุงเทพฯ ภายหลังได้เข้ามาเป็นผู้บัญชาการกองโปลิศ อ้างจาก ทวีศักดิ์ สุภาษา. (๒๕๒๐). *เล่มเดิม*. หน้า ๗๓.

ปฏิบัติหน้าที่ และบางครั้งถูกประชาชนกลั่นแกล้งขณะปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานของตระเวนก็คือ ปัญหาที่คนในบังคับของต่างชาติ การวิวาท ปล้นจี้ และการทำร้ายร่างกายซึ่งเกิดขึ้นอยู่เสมอ^๖ ดังปรากฏในข่าว “วังราวที่สำเพ็ง”^๗ กองตระเวนถูกคนร้ายเอาขวานฟันที่หน้าผาก ขณะเข้าจับกุมคนคนร้ายที่ยังราวทรัพย์สินของชาวบ้าน และจากข่าว การลักลอบขายฝิ่น^๘ ซึ่งกองตระเวนได้เข้าจับกุมผู้ลักลอบค้าฝิ่นที่ห้างของชาวต่างประเทศ พบว่าผู้กระทำผิดเป็นลูกจ้างของห้างที่เป็นชาวจีน^๙ โดยถือตนว่าเป็นลูกจ้างของชาวยุโรปจึงไม่เกรงกลัวต่อการกระทำผิดด้วยคิดว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐและกองตระเวนจะเกรงกลัวไม่กล้าเข้าตรวจค้นและจับกุม ที่เป็นเช่นนี้เพราะคนเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้จดทะเบียนเป็นคนในบังคับของต่างชาติ รัฐบาลไทยจึงไม่อาจใช้อำนาจบังคับและนำตัวมาดำเนินคดีตามกฎหมายไทยได้ การลักลอบค้าฝิ่นที่เกิดขึ้นบ่อยๆนี้ แม้ว่าทางการจะเข้มงวด และได้ดำเนินการปราบปรามอยู่เสมอก็ตาม

ผลงานของกองตระเวน สามารถช่วยลดปัญหาโจรผู้ร้าย ทำให้ผู้ร้ายเกรงกลัวช่วยแก้ปัญหาก็ได้บ้าง ดังที่หมอบรัดเลย์บรรยายถึงกองตระเวนไว้ว่า “...ในตลาดสำเพ็งมีกองตระเวนสะพายกระบี่ เพื่อดูแลความปลอดภัยไม่ให้โจรผู้ร้ายทำร้ายราษฎร...”^{๑๐} แต่ก็ยังพบว่าการทำงานของกองตระเวนในระยะแรกยังไม่ดีนัก เนื่องจากยังขาดประสบการณ์ จึงประสบปัญหากองตระเวนถูกทำร้ายร่างกายบ่อยๆ การแก้ปัญหาโจรผู้ร้ายประสบผลดีเพียงชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น

เนื่องจากในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่า มีคดีที่เกิดขึ้นจากการปล้นจี้ชิงทรัพย์ และลักพาเด็กเพื่อหวังเอาทรัพย์สินอยู่เสมอ เนื่องจากราษฎรจะแต่งตัวให้แก่บุตรหลานด้วยเครื่องประดับมีค่า แล้วมักปล่อยให้เที่ยวตามลำพังโดยไม่มีผู้ดูแล ผู้ร้ายเมื่อพบเห็น

^๖ แหล่งเดิม. อ้างจาก ชีวบุล จิตตารัตน์. คู่มือตำรวจนครบาล. หน้า ๕๐๕.

^๗ ข่าว “วังราวที่สำเพ็ง”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบที่ ๑๐. วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๗๔-๗๕.

^๘ ข่าว “ลักลอบขายฝิ่น”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบที่ ๖. วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๓๑.

^๙ เหตุที่การลักลอบค้าฝิ่นที่โดยมากกระทำโดยชาวจีนนี้ สืบเนื่องมาจากในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีชาวจีนนำเอาฝิ่นเข้ามา ทำให้มีการสูบฝิ่นแพร่หลายในหมู่ชาวจีน และได้แพร่หลายมาถึงชาวไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงออกประกาศคนไทยสูบฝิ่น และได้ออกตรวจจับผู้ที่ลักลอบสูบฝิ่นอย่างกวัดข้น ทำให้มีการลักลอบซื้อขายฝิ่นกันในราคาแพง เป็นเหตุให้มีการชกชิงกันของชาวจีนเพื่อลักลอบค้าฝิ่นเกิดขึ้นทั่วไป.

^{๑๐} ข่าว “ข่าวกองตระเวน”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบที่ ๑๕. วันที่ ๕ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๑๓๒.

เด็กแต่งตัวด้วยเครื่องประดับของมีค่า จึงลักพาตัวเด็กไปฆ่าเพื่อหวังเครื่องแต่งตัว” ทำให้เกิดคดีลักพาตัวและนำเด็กไปฆ่าชิงทรัพย์บ่อยๆ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงออกประกาศเพื่อป้องกันปัญหาโจรผู้ร้ายว่า หากผู้ใดพบเด็กที่มีเครื่องประดับติดตัวโดยไม่มีผู้ใหญ่ดูแลให้จับตัวเด็กนั้นส่งต่อนายอำเภอกรมพระนคร หรือจะแก้เอาแต่ของนั้นมาก็ตาม แต่ห้ามมิให้ทุบตีทำให้เด็กได้รับบาดเจ็บ แล้วนำมาส่งมอบให้กรมพระนครบาล เพื่อให้กรมพระนครบาลปรับโทษแก่พ่อแม่ของเด็ก ให้จ่ายเงินแก่ผู้จับเด็กมาส่งเท่ากับราคาของนั้น การดำเนินมาตรการนี้ช่วยให้คนร้ายที่คิดจับตัวเด็กมาฆ่าหวังชิงเครื่องประดับ ซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย เปลี่ยนใจนำเด็กมาคืนให้แก่รัฐแทน ก็จะกลายเป็นการกระทำที่ถูกต้องโดยมิต้องลักลอบอีกต่อไป และการที่รัฐจะมอบเงินให้แก่ผู้จับเป็นเงินเท่ากับทรัพย์ที่แต่งตัวเด็ก ก็เป็นการเพียงพอที่จะจูงใจให้นำเด็กมาส่ง เพราะการที่รัฐจ่ายเงินเท่ากับมูลค่าเครื่องแต่งตัวย่อมเป็นที่พอใจแก่คนร้าย เนื่องจากการที่คนร้ายก่อคดีลักขโมยปล้น ย่อมต้องการเงินมากกว่าทรัพย์สิน หากได้ทรัพย์สินก็จะนำไปขายแลกเงิน ดังนั้นการที่ออกประกาศดังนี้ย่อมเป็นที่พอใจแก่คนร้าย ให้ส่งเด็กคืนให้แก่ทางการแลกกับเงินรางวัล ซึ่งมาตรการนี้สามารถช่วยลดปัญหาโจรผู้ร้ายลักพาเด็กเพื่อฆ่าหวังชิงทรัพย์ได้ นอกจากนี้รัฐยังได้ออกประกาศเพื่อข่มขู่มิให้พ่อแม่ทอดทิ้งไม่นำเงินมาไถ่ตัวเด็ก โดยออกประกาศต่อไปว่า ถ้าหากไม่มีผู้ใดมารับเด็กกลับไป ให้ส่งตัวเด็กที่ถูกจับไปเป็นไพร่หลวง โดยเด็กผู้ชายให้นำไปหัดโขน เด็กผู้หญิงให้เป็นละครหลวงอย่างเร็ว เพื่อให้พ่อแม่หวั่นกลัวว่าลูกจะได้รับความลำบาก ยินยอมเสียค่าปรับเพื่อมารับเอาเด็กกลับไป ส่วนผู้ที่คิดจะแต่งตัวให้กับเด็กด้วยเครื่องประดับมีค่าก็จะเกรงกลัว ไม่กล้าปล่อยเด็กทิ้งไว้ตามลำพัง หรือหากไม่สามารถดูแลเด็กได้ตลอดเวลาจะไม่นำเครื่องประดับมาแต่งตัวให้เด็ก” ซึ่งได้มีการออกประกาศลักษณะเดียวกันนี้มาก่อนแล้ว” แต่ภายหลังออกประกาศ ปรากฏว่าไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากราษฎร เนื่องจากราษฎรมักจะมีความนิยมแข่งขันกันแต่งตัวให้บุตรหลานเพื่อแสดงความมั่งมี จึงได้ออกประกาศลักษณะเดียวกันอีกครั้ง โดยมีมาตรการและบทลงโทษที่ชัดเจนขึ้น” นอกจากนี้ส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดโจรผู้ร้ายชุกชุมเนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป คนรายนอกจากเป็นชาวไทยแล้วยังมีชาวต่างชาติ และผู้ที่ไปจดทะเบียนเป็นคนในบังคับของต่างชาติ ซึ่งโดยมากเป็นชาวจีนเข้าไปจดทะเบียนเป็นคนในบังคับของต่างชาติ เพื่อให้ได้สิทธิต่างๆ

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. ประกาศห้ามมิให้แต่งตัวเด็กด้วยเครื่องทองเงินแล้วปล่อยไปเที่ยวโดยลำพัง. หน้า ๒๕๘-๒๕๙.

^๒ แหล่งเดิม

^๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. ประกาศห้ามมิให้เอาเครื่องประดับทองเงิน แต่งกายให้เด็ก ที่ยังไม่รู้จักหลักหลบโจรผู้ร้าย. หน้า ๒๕๐-๒๕๕.

^๔ แหล่งเดิม.

เมื่อกระทำความผิดรัฐบาลไทยจึง ไม่สามารถนำตัวมาชำระคดีตามกฎหมายไทยได้ นำไปขึ้นศาลให้กงสุลชาตินั้นๆ เป็นผู้พิจารณาตัดสินคดี จึงทำให้ผู้กระทำผิดที่เป็นชาวต่างชาติ และคนในบังคับของต่างชาติทวีจำนวนขึ้น เนื่องจากไม่เกรงกลัวต่ออำนาจของรัฐบาลไทย ดังเช่นกรณีของนายพอนซิกาที่ลอบเข้าไปลักทรัพย์ในวังของกรมหลวงวงษาธิราชสนิทอยู่หลายครั้ง^๑ เป็นทรัพย์สินที่มีค่าจำนวนหลายรายการ แต่เมื่อขึ้นศาลกงสุลโปรตุเกสตัดสินเพียงให้ไล่นายพอนซิกาออกจากประเทศ ส่วนทรัพย์สินที่ขโมยไปกลับมิได้รับการชดใช้หรือได้คืนแต่อย่างใด ซึ่งไม่ยุติธรรมต่อเจ้าทุกข์ และเป็น การส่งเสริมให้ผู้กระทำผิดกำเริบมากขึ้น ดังนั้นปัญหาโจรผู้ร้ายจึงยากที่จะขจัดให้หมดไปได้

๑.๒.๒ ปัญหาการปล้น และโจรสลัด

หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ ได้เสนอข่าวการปล้นชิงทรัพย์ และโจรสลัดปล้นเรือสินค้าของราษฎรที่ทำการค้าขายตามแม่น้ำลำคลองและในท้องทะเล โดยได้กล่าวถึงข่าวการปล้นชิงทรัพย์ จำนวน ๖ ข่าว และโจรสลัดปล้นเรือสินค้า จำนวน ๔ ข่าว รวมทั้งสิ้น ๑๐ ข่าว

ปัญหาโจรปล้นทรัพย์สินของประชาชน และทำร้ายเจ้าทรัพย์ ที่ปรากฏเป็นข่าวในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ ซึ่งได้ก่อคดีไว้มากมาย สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง ซึ่งยากแก่การปราบปรามของรัฐ ได้แก่ ข่าว "ความปล้น"^๒ (ข่าวที่หนึ่ง) มีข่าวว่า โดยคนร้ายได้ก่อคดีเข้าปล้นบ้านเรือนของประชาชน ในกรุงเทพฯ แต่ยังตามจับไม่ได้ โดยมีข่าวลือว่าโจรกลุ่มนี้ได้นำของที่ขโมยได้มาชุกซ่อนไว้ที่สำเพ็ง และข่าว "การขโมยใหญ่"^๓ ซึ่งปรากฏว่าได้มีคนร้ายชาวจีนนัดฝ่าเรือน เพื่อปล้นบ้านกับตันโรเบิร์ต แต่เจ้าของบ้านมาพบเข้า จึงเกิดการต่อสู้กัน คนร้ายได้ใช้มีดฟันเจ้าของบ้านและผู้อาศัยได้รับบาดเจ็บสาหัส นอกจากข่าวการปล้นที่เกิดขึ้นในเมืองหลวงแล้ว ยังมีข่าวการปล้นตามหัวเมืองอีกหลายข่าว เช่น ข่าว "ผู้ร้ายเมืองชล"^๔ ซึ่งมีหัวหน้าโจรชื่ออ้ายแจ่ม มีพรรคพวกประมาณ ๑๐ คน ได้ปล้นชิงทรัพย์แก่ผู้คนที่เดินทางผ่านในระแวกนั้น หากขัดขืนก็จะฆ่าเจ้าทรัพย์จนตาย ได้สร้างความหวาดให้แก่ประชาชน นอกจากนั้น อ้ายแจ่มและพรรคพวกมักจะจุดเอาลูกเมียของชาวบ้านไปข่มเหงรังแกอยู่เสมอ

^๑ ข่าว "การลักลอบค้าฝิ่น". หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์เดอร์. เล่ม ๑. ใบบที่ ๘. วันที่ ๑๖ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๔๘-๔๙.

^๒ ข่าว "ความปล้น". หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบบที่ ๖. วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๓๓.

^๓ ข่าว "การขโมยใหญ่". หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบบที่ ๕. วันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๒๓.

^๔ ข่าว "ผู้ร้ายเมืองชล". หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์เดอร์. เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๙. วันที่ ๒๗ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๙๙-๑๐๐.

ส่วนเจ้าเมืองก็นิ่งดูตาย เพราะแก่มาแล้ว หรือแม้แต่เจ้าภาษีไม้ขนสั๊กที่เมืองชัยนาทได้ถูกโจรบุก ปล้นทรัพย์สินมีค่า พร้อมทั้งเงินหลวงอีก ๗๐ ชั่ง ในข่าว "การปล้นของหลวง" ซึ่งโจรได้จับเอาเจ้า ภาษีกับภรรยามัดไว้ ส่วนบ่าวไพร่ในบ้านต่างพากันหนีเอาตัวรอด เป็นต้น จากปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุมเกินกว่ารัฐจะดูแลได้ทั่วถึงนี้ รัฐได้วางนโยบายเพื่อแก้ปัญหาดังนี้ ประการแรก กำหนดให้เจ้า บ้านมีอำนาจในการป้องกันบ้านเรือนของตน หากมีผู้บุกรุกเข้ามาในเขตบ้านเรือน สามารถจับกุมผู้ บุกรุก แจ้งให้นายอำเภอรอบ เพื่อส่งให้แก่กรมพระนครบาล เอาไปชำระความ^๖ ดังพระราชหัต ตเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวดังนี้

...อนึ่งกฎหมายไทย ข้าพเจ้าได้ประกาศไว้แต่ก่อนทำสัญญากับอังกฤษว่า อำเภอกองตระเวน น้อยตัว คนพลมาก ถิ่นฐานบ้านเรือนใคร ใครรักษา ถ้ามีผู้บุกรุก เข้ามาก่อการ...ตีรันฟันแทงในรั้ว ในกำแพง ที่ถิ่นฐานบ้านของใครให้เจ้าบ้านเป็นผู้ชนะผู้บุกรุกแท้..."

ประการที่สอง ให้พรรคพวกของผู้ร้าย บรรดาญาติพี่น้อง บุตร และภรรยา มามอบตัว กับเจ้าหน้าที่รัฐ และสารภาพแล้ว มาลู่แก่โทษ จะมีรางวัลให้ และได้รับการอภัยโทษไม่ต้องตกเป็น ไพร่หลวง เนื่องจากรัฐทางตีว่าบ้านเมือง ประสบปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุมกว่าแต่ก่อน ถึงแม้จะใช้วิธี ปราบปรามก็ไม่หมด จึงดำเนินนโยบายผ่อนปรนแทน ดังข้อความในประกาศดังนี้

"...ในกาลทุกวันนี้ ผู้ร้ายปล้นมีชุกชุมกว่าแต่ก่อน เมื่อจับตัวอายผู้ร้ายมาได้ชำระเป็นสัตย์แล้ว บุตร ภรรยาและเจ้าสำนักผู้สมคบร่วมคิดกันกับอายผู้ร้ายก็ต้องพลอยรับโทษเสมออายผู้ร้ายแลทั้งอาย ผู้ร้ายตกเป็นไพร่หลวง บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดว่า ให้บุตรภรรยาบ่าวทาสแลญาติพี่น้องเจ้าสำนัก อาศัยของผู้ร้าย ผู้ใดผู้หนึ่งมีความร้อนใจนำเอาสิ่งของที่อายผู้ร้ายได้มาไว้ มาสารภาพลู่แก่โทษ ต่อ ตระลาการตามสัตย์จริงไม่ปิดบังไว้ แต่ก่อนยังไม่มีผู้ขัดถึงแล้ว จะให้มีบำเหน็จความชอบแก่ผู้นั้นโดย

^๖ ข่าว "การปล้นของหลวง". หนังสือจดหมายเหตุขางกอรีคอร์ตเตอร์ เล่มที่ ๒ ฉบับที่ ๑๕ วันที่ ๒๔ กันยายน ค.ศ. ๑๘๖๖ หน้า ๑๘๓.

^๗ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ.-๒๓๙๔-๒๔๐๔. ประกาศกำหนดอำนาจเจ้าบ้านแลเจ้าพนักงานในการจับกุม. หน้า ๒๕๘-๒๕๙.

^๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ฉบับที่ ๒๒ ถึงคณะทูตานุทูต ลง ณ วันอังคาร มกราคม จ.ศ. ๑๒๑๙ (พ.ศ. ๒๔๐๐). หน้า ๕๔.

สมควร ถ้าต่อไปมีผู้ชักทอดถึงแล้วจึงนำของกลางมาสารภาพลูกโทษ จะโปรดให้ผู้นั้นพ้นโทษไม่ต้องตกเป็นไพร่หลวง...”

ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นจากโจรสลัด ก็ได้ทวีความซุกซมขึ้น เช่นเดียวกับปัญหาการปล้น ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ได้ส่งเสริมให้การติดต่อการค้าขายทั้งในและนอกประเทศ มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นกว่าเดิม โดยมีเรือค้าขายมากถึงปีละ ๓๐๐-๔๐๐ ลำ^๖ แต่ขณะเดียวกันก็เรือโจรสลัดก็เพิ่มจำนวนขึ้นด้วย ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากการที่รัฐได้ปรับปรุงวิธีการจัดเก็บภาษีของรัฐ เพื่อทดแทนรายได้ที่ขาดไป จากการยกเลิกการผูกขาดสินค้า โดยอนุญาตให้มีการค้าฝิ่น กลับพบว่าได้มีการลักลอบนำฝิ่นเถื่อนมาขายอยู่เสมอ ซึ่งพบเห็นในข่าว **การลอบขายฝิ่น**^๗ โดยกองตระเวนและเจ้าภาษี ได้ทำการจับกุมชาวจีนที่ลักลอบค้าฝิ่น และบ่อนเบี้ยก็มีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ประชาชนบางส่วนหมกมุ่นกับอบายมุขจนมิได้ทำมาหากิน ซึ่งผลกระทบที่ตามมาก็คือ มีคนร้ายวิ่งราว ปล้น และลักขโมย เพิ่มขึ้น เพื่อนำเงินไปสูบฝิ่น และเล่นการพนันที่พบใน **ข่าวคนร้ายเมืองนครไชยศรี**^๘ ซึ่งมีคนร้ายเป็นพวกติดฝิ่น รวมกลุ่มกันปล้นทำร้ายทั้งชาวเรือและชาวบ้าน ที่หาบของผ่านมาในทางเปลี่ยว หรือไม่เว้นแม้แต่พระสงฆ์อยู่เสมอ ล่าสุดได้เอามิดฟันหญิงที่เฝ้าขังไว้ในโรงสีได้รับบาดเจ็บสาหัส

ปัญหาโจรสลัดได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ เรือสินค้า และเรือสำเภา ของประชาชนที่แล่นผ่านไปมาระหว่างเมืองต่างหวั่นเกรงความปลอดภัย จากพวกโจรสลัดจะดักปล้นเรือ ดังข่าวการปล้นเรือในแม่น้ำเจ้าพระยาที่ปรากฏในข่าว **ความปล้น**^๙ (ข่าวที่สอง) ว่าได้มีผู้ร้ายประมาณ ๒๐ คน เข้าปล้นเรือที่ล่องมาจากภาคเหนือ ขณะนำเรือมาจอดหน้าวัด ได้จับเอาเจ้าของเรือมัดไว้ แล้วเก็บทรัพย์สินมีค่าไป ทางกรยังตามจับตัวไม่ได้ และข่าวการปล้นเรือบรรทุกน้ำตาลจากเมืองเพชรบุรี ที่ล่องเรือกลับมาจากการบรรทุกน้ำตาลมาขายในกรุงเทพฯ บริเวณบางยี่สานกับบางกระบูน

^๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). *ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑*. ประกาศให้เจ้าสำนักพรคพวกของผู้ร้ายมาลูกโทษ. หน้า ๒๕๗.

^๗ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (๒๕๔๗). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔*. หน้า ๓๖๕.

^๘ ข่าว “การลอบขายฝิ่น” หนังสือจดหมายเหตุขบถกกรีกอร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบที่ ๕. วันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๓๑.

^๙ ข่าว “ข่าวคนร้ายเมืองนครไชยศรี” หนังสือจดหมายเหตุขบถกกรีกอร์เดอร์. เล่มที่ ๒. ใบที่ ๕. วันที่ ๒๕ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๕๗-๕๘.

^{๑๐} ข่าว “ความปล้น”. หนังสือจดหมายเหตุขบถกกรีกอร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบที่ ๖. วันที่ ๑๕. พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๓๓.

โดยเรือโจรสลัดได้แล่นตรงเข้ามาใกล้ แล้วเอาหม้อไฟโยนใส่คนท้ายเรือ จากนั้นจึงเอาตะขอเกี่ยวเรือให้ติดกันแล้วไล่เจ้าของเรือและลูกเรือจนตกน้ำไป และได้ขึ้นปล้นเอาทรัพย์สินมีค่าในเรือไปจนหมดสิ้นแล้วแล่นเรือออกทะเลหนีไป ในข่าว "การสลัดระหว่างยี่สาน" นอกจากนั้นในท้องที่ชลบุรีตั้งแต่ช่องแสมสารจนถึงเกาะสีชัง ได้มีพวกโจรสลัดชาวจีน คอยดักรับเพื่อปล้นเรือสินค้าในข่าว "เรื่องสลัดปล้นเรือลูกค้า" โดยโจรสลัดเหล่านี้ จะคอยดักรับเรือที่แล่นผ่าน หากพบว่าเรือลำใดแล่นขัดลมผ่านมาลำพังเพียงลำหรือสองลำ ก็จะล่องเรือแจวหัวท้าย ๒ คน โดยให้คนอื่น ๆ ชุกลงใต้ท้องเรือ เพื่อเข้ามาทำที่เป็นเรือบอกขายสินค้า หรือไม่ก็ทำเป็นสนใจซื้อสินค้า เมื่อได้จังหวะก็จะกระโดดขึ้นปล้นเรือ ทำร้ายเจ้าของเรือให้ตกน้ำหนีไป แล้วกวาดเอาทรัพย์สินมีค่าบนเรือนำไปขายต่อที่เมืองจันทบุรี ซึ่งทางราชการกำลังเร่งตรวจจับโจรสลัดเหล่านี้ เนื่องจากเรือสินค้าต่างต้องอาศัยเส้นทางนี้เดินเรือนำสินค้าไปขาย เช่น พริกไทย ไม้จันทน์ เป็นต้น

ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสหัวเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะหัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันออก และชายฝั่งทะเลตะวันตกซึ่งเป็นหัวเมืองปักษ์ใต้^๖ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายการเสด็จในครั้งนี้ เพื่อเป็นการตรวจตราบ้านเมือง ได้ใกล้ชิดกับขุนนางและข้าราชการในท้องถิ่นเพื่อปรึกษาข้อราชการ รวมถึงรับฟังคำร้องทุกข์ต่างๆ ของราษฎร เพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับโจรสลัดรบกวนโจรสลัด ที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่เรือสินค้าและเรือสัญจรของประชาชนที่แล่นผ่านไปมาระหว่างเมือง โดยพวกโจรสลัดได้สร้างความเดือดร้อนหนักขึ้น โดยเฉพาะใน จ.ศ.๑๒๑๕ เรือรบอังกฤษสองลำออกลาดตระเวน แล้วไล่พวกโจรสลัดมาถึงเขตเมืองปราณบุรี ได้มาจอดเรือรบอยู่หน้าเมืองเพื่อซื้อเสบียงอาหาร แต่ปรากฏว่าพวกราษฎรในเมืองพากันแตกตื่นเกรงกลัวเรือรบ และได้พากันหลบหนีเข้าไปในป่าเนื่องจากเข้าใจผิด เป็นต้น^๗ ฉะนั้นปัญหาโจรสลัดจึงเป็นเรื่องที่ต้องเร่งแก้ไข เพราะหากปล่อยปละละเลยไว้จะส่งผลกระทบต่อการค้าขายของไทยได้ เนื่องจากภายหลังจากที่ไทยได้ทำสัญญาทางการค้ากับประเทศทางตะวันตก ทำให้มีเรือสินค้าจำนวนมากเดินทาง

^๖ ข่าว "การสลัดระหว่างยี่สาน". หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๒. ใบทที่ ๑. วันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๔-๕.

^๗ ข่าว "เรื่องสลัดปล้นเรือลูกค้า". หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๒. ใบทที่ ๑. วันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๔-๕.

^๘ เรื่องสลัดปล้นเรือลูกค้า หัวเมืองชายฝั่งตะวันออก ได้แก่ ชลบุรี อ่างศิลา ช่องแสมสาร ระยอง จันทบุรี ตราด ส่วนหัวเมืองตะวันตกชายฝั่งตะวันตก ซึ่งเป็นหัวเมืองปักษ์ใต้ได้แก่ ปราณบุรี ประจวบคีรีขันธ์ กำเนิดนพคุณ ชุมพร ไซยา นครศรีธรรมราช สงขลา อ้างจาก จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. (จ.ศ.๑๒๒๑). บัญชีเจ้าหน้าที่ประจำเรือกลไฟต่างๆ. เลขที่ ๘๒. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

^๙ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๑๕). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. หนังสือเจ้าเมืองสิงคโปร์ถึงเจ้าพระยาพระคลัง. เลขที่ ๑๐๗. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

ไทยได้ทำสัญญาทางการค้ากับประเทศทางตะวันตก ทำให้มีเรือสินค้าจำนวนมากเดินทางหลังไหลเข้ามาติดต่อค้าขายในเมืองไทย จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่ไทยต้องปราบปรามให้พวกโจรสลัดหมดสิ้นไป เพื่อเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ชาวต่างประเทศได้ว่า ไทยสามารถให้ความคุ้มครองแก่ชีวิตและทรัพย์สินของชาวต่างประเทศได้ ที่สำคัญคือเพื่อเป็นการป้องกันมิให้ชาวต่างประเทศ ถือโอกาสเข้ามาละเมิดพรมแดนของได้ หากไทยยังไม่สามารถจัดการกับปัญหาโจรสลัดให้เป็นที่ยอมรับ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จ จึงทรงแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นโดยเสด็จพระราชดำเนิตตามหัวเมือง หรือมอบหมายให้ขุนนางผู้ใหญ่หน้าเรือบของไทยออกตรวจตรา เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นแสนยานุภาพทางการทหาร และความพร้อมของเรือรบไทย และอาวุธที่พร้อมเพียงทันสมัยที่ใช้ในการกวาดล้างผู้ร้าย ให้โจรสลัดได้ยำเกรง ส่วนราษฎรก็ได้อุ่นใจว่ารัฐสามารถปกป้องคุ้มครองให้แก่ราษฎรได้ โดยรัฐบาลไทยได้แสดงให้เห็นว่ากำลังทางทหารและอาวุธที่พร้อมเพียงทันสมัย^๑

การเสด็จประพาส และตรวจตราหัวเมือง นอกจากจะเสด็จโดยพระองค์เองแล้ว ได้ทรงมอบหมายให้ขุนนางผู้ใหญ่ ที่ไว้วางพระราชหฤทัย เช่น เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ กรมหมื่นวิศุณนารถ พระองค์เจ้าคัตถนายกยุคล นำเรือรบภูพานไพร้ เรือรบเสนินทรประดิษฐ์ เรือเขจรชลคติ ออกไปเยี่ยมเยียนหัวเมืองปักษ์ใต้ทุกเมือง เพื่อตรวจตราสภาพบ้านเมือง คอยรับฟังข้อราชการและเป็นที่ปรึกษาให้แก่ขุนนางในหัวเมือง รวมถึงรับคำร้องทุกข์จากราษฎร^๒ เพราะถ้าเจ้าเมืองอ่อนแอเกินไปก็จะเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องโจรผู้ร้ายชุกชุม และโจรสลัดก่อเหตุคดียปล้นสะดมเรือลูกค้าในเขตอ่าวไทยมากขึ้น ทำให้นโยบายของรัฐต้องมุ่งให้ความสำคัญไปที่การให้ความช่วยเหลือและคอยตรวจตราหัวเมืองชายทะเลและหัวเมืองปักษ์ใต้นั้น เพราะเรือของโจรสลัดก็มีขนาดใหญ่กว่าเดิม เรือประจำเมืองที่มีอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ จึงไม่สามารถปราบปรามให้หมดสิ้นได้ จึงต้องอาศัยเรือกลไฟซึ่งมีความคล่องตัวสูงกว่าเรือแบบเดิมที่เคยใช้มา”

๒ ปัญหาการคมนาคมทางน้ำ

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าจะมีการสร้างถนนหนทางบ้างแล้วก็ตาม แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยังใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก ดังนั้นการคมนาคมทางน้ำจึงเป็นสิ่งจำเป็น

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๒๓). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. ประกาศเรื่องการแต่งเรือรบลาดตระเวนตรวจตราบ้านเมืองตามชายฝั่งทะเล. เลขที่ ๑๓๙. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

^๒ แหล่งเดิม.

^๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๑๕). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. เกณฑ์แลหัวเมืองปักษ์ใต้ต่อกำปั่นลาดตระเวน. เลขที่ ๗๐. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

ที่ผู้คนนิยมใช้ในไปมาหาสู่ระหว่างกัน ผู้คนมักจะนิยมปลูกบ้านอยู่ริมคลอง และอาศัยเรือเพื่อใช้ในการสัญจร ในสมัยนั้นทุกบ้านต่างต้องมีเรือ เพื่อใช้ในการะกิจต่างๆ เช่นเดียวกับที่คนในปัจจุบันต้องอาศัยรถ ดังนั้นแม่น้ำลำคลองจึงมีความสำคัญต่อการดำรงชีพ นอกเหนือจากนำมาใช้ในการอุปโภคบริโภคแล้ว แม่น้ำลำคลองเหล่านี้ยังเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ และสัตว์น้ำหลากหลายชนิด เมื่อประชากรมากขึ้น ทุกคนใช้ต่างต้องการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำลำคลอง เพื่อใช้ประโยชน์ที่ต่างกัน โดยต่างฝ่ายต่างคำนึงถึงแต่ความสะดวกสบาย และประโยชน์ส่วนตน โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสม จึงต้องใช้กฎระเบียบเข้ามาควบคุม เพื่อมิให้ราษฎรต้องเกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน อันเนื่องมาจากอุบัติเหตุ และการทะเลาะเบาะแว้งที่เกิดขึ้น

ซึ่งในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดส์ ได้นำเสนอข่าวที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการคมนาคมทางน้ำทั้งสิ้น ๘ ข่าว ซึ่งโดยมากเกิดขึ้นจากเกิดขึ้นจากการขาดระเบียบวินัย และความมั่งก่ายของคนในสังคม จึงเป็นต้นเหตุของการสูญเสียทั้งต่อชีวิต และทรัพย์สิน รวมถึงข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจากการทะเลาะเบาะแว้ง เกี่ยวกับการใช้สาธารณะประโยชน์ร่วมกัน

๒.๑ การทิ้งขยะ หรือ นำสิ่งกีดขวางใด ๆ มาขวางเส้นทางสัญจร

เกิดการกีดขวางของถนนในสังคม โดยจะนำสิ่งของต่างๆ มากีดขวางมาไว้ในลำคลอง ทั้งโดยเจตนา หรือไม่เจตนาก็ตาม เช่น เมื่อเรือล่มแล้วไม่รีบกู้ การทิ้งขยะ หรือนำกิ่งไม้ ท่อนไม้ หรือสิ่งของอื่นๆ มาขวางในคลอง เช่น การจอดเรือกีดขวาง หรือการนำอุปกรณ์ดักจับสัตว์น้ำมาขวางเส้นทางเดินเรือ เป็นต้น ทำให้เรือสัญจรไปมาไม่สะดวก ซึ่งแม่น้ำลำคลองสาธารณะประโยชน์ของทุกคน การใช้ประโยชน์จึงต้องแบ่งปันกัน มิใช่ใช้สิทธิของตนฝ่ายเดียว จนผู้อื่นไม่สามารถใช้ประโยชน์ร่วมด้วยได้ จึงต้องมีกฎหมายเพื่อใช้เป็นข้อตกลงร่วมกันให้ทุกคนปฏิบัติตาม

ในหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์ดส์ ได้กล่าวถึงข่าวปัญหาการคมนาคม ที่เกิดขึ้นจากการทิ้งขยะ หรือนำสิ่งกีดขวางใด ๆ มาขวางเส้นทางสัญจร จำนวน ๖ ข่าว ดังปรากฏในข่าว ความขัดข้องในแม่น้ำ (ข่าวที่๑)^๑ ซึ่งเกิดขึ้นจากเรือสำเภาของพระภิกษุสมบัติบริบูรณ์ ได้จมอยู่ในแม่น้ำหน้าวัดเศวตฉัตรแถวบางลำพูล่วงนานแล้ว แต่ยังไม่มียุใดกู้เรือขึ้นมา ซึ่งหากปล่อยไว้จะเป็นอันตราย เนื่องจากเมื่อน้ำขึ้นจะมองไม่เห็นเรือที่จมอยู่ ทำให้เรือที่แล่นผ่านมาอาจชนกับเรือที่จมอยู่ได้นำเป็นอันตรายได้ และ (ข่าวที่๒)^๒ ในคลองบางกอกใหญ่แถวป้อมวิชัยประสิทธิ์ ที่มีเรือมาจอดปักหลักลอยอยู่กลางคลองอยู่หลายลำ ทำให้กีดขวางการสัญจรในคลอง โดยเฉพาะเวลากลางคืน

^๑ ข่าว “ความขัดข้องในแม่น้ำ” (ข่าวที่๑). หนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์ดส์. เล่มที่ ๑. ใบที่ ๖. วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ค.ศ.๑๘๖๕. หน้า ๓๐.

^๒ ข่าว “ความขัดข้องในแม่น้ำ” (ข่าวที่๒). เล่มเดิม.

เรือเล็กที่ผ่านมามองไม่เห็นจึงอาจเป็นอันตรายได้จึงควรให้รัฐจับกุมหรือปรับแก้ผู้ที่จอดเรือกีดขวางทางสัญจร^๙ หรือการที่มีผู้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนนำเอาสิ่งต่างๆ เช่น เศษไม้หรือใบไม้มาทิ้งถมไว้ในลำคลอง จนเป็นพื้นที่งอกออกมาหน้าบ้าน แต่ทำให้ลำคลองคับแคบลงทำให้เรือสัญจรไปมาไม่สะดวกจาก (ข่าวที่๓)^{๑๐} พบว่าในคลองบางกอกใหญ่หน้าบ้านพระยาเสนาฯ มีคนเอากิ่งไม้หรือสิ่งของอื่นๆ ทิ้งลงในคลองจนทำให้ยื่นแหลมล้ำเข้ามาในคลอง ท่านควรจะห้ามปรามว่าไฟร์มิให้ทำเช่นนี้อีก ส่วนในข่าวสุดท้าย (ข่าวที่๔)^{๑๑} ได้กล่าวเตือนถึงผู้ที่เอาส่งกีดขวาง เช่น ผู้ที่นำต้นซุงไปปิดคลองตามลำคลองเล็กๆ ที่ต้องใช้เป็นเส้นทางสัญจรของเรือนั้น เป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำเพราะทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน จากข่าวข้างต้นแสดงถึงการขาดระเบียบวินัยของคนในสังคม และความมั่งง่ายของคนในสังคม

นอกจากนั้นในข่าว ของขัดข้อง^{๑๒} การที่ชาวบ้านจะนำอุปกรณ์ดับสัตว์น้ำ เช่น โพงพางมาชิงขวางไว้กลางลำน้ำต่างๆ เมื่อมีผู้ล่องเรือ แพ มาในเวลากลางคืนมองไม่เห็นไปชนเข้าก็จะได้รับความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สิน เพราะหากพลัดตกไปในโพงพางก็อาจทำให้ถึงแก่ความตายได้ จึงควรที่จะให้เจ้าของจุดคบเพลิงไว้ เพื่อให้เรือที่ล่องผ่านมาสังเกตได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้มีพระราชบัญญัติกฎหมายตราท่อน้ำ เป็นพระราชบัญญัติ แพ โพงพาง และของลอยน้ำ ๓ มาตรา โดยในมาตราที่ ๓ ได้กำหนดให้โพงพางมีลูกบวบยื่นออกมากลางน้ำ ในเวลากลางคืนจะต้องจุดได้ หรือ คบเพลิงเพื่อให้แสงสว่าง และมีเขาสัตว์เป่าให้สัญญาณ ถ้าปฏิบัติตามนี้แล้วมีเรือแพมาชน หรือโดนถูกเรือทำให้โพงพางขาดเสียหายเจ้าของโพงพาง จะเรียกชดใช้ค่าเสียหายไม่ได้ หากเรือแพมาโดนถูกเรือถูกโพงพางเรือล่มแพแตก เสียสิ่งของและผู้คนล้มตาย จะให้เจ้าของเรือเจ้าของโพงพางชดใช้ก็ได้เช่นกัน และห้ามไม่ให้เจ้าของโพงพางเอาไม้ไผ่ผูกขวางช่องไว้ หรือห้ามมิให้เอาเชือกขึงและเอาไม้ขวางไว้กีดขวางทางเดินเรือ หากกระทำแล้วมีเรือผ่านมาชนกับเชือก และไม้ที่ขึงไว้ล้มลงเสียหายเท่าใด ให้เจ้าของโพงพางชดใช้ค่าเสียหาย ถ้าหากมีคนตายให้เจ้าของโพงพางต้องชดใช้ค่าปรับเป็นเงินค่าคนตามกฎหมายเดิม ดังข้อความในประกาศดังนี้

^๙ แหล่งเดิม.

^{๑๐} ข่าว "ความขัดข้องในแม่น้ำ" (ข่าวที่๓). แหล่งเดิม.

^{๑๑} ข่าว "ความขัดข้องในแม่น้ำ" (ข่าวที่๔). แหล่งเดิม.

^{๑๒} ข่าว "ของขัดข้อง" หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๑. ใบทที่ ๗. วันที่ ๑ มิถุนายน ค.ศ.

...โพงพางมีลูกบวบทอดเรียงกันออกมาลงน้ำก็ดี เวลากลางคืนให้มิได้ คบเพลิง และเขากะบือเป่าให้สัญญาณ ถ้าเรือแพขึ้นล่องมาโดน ถูกเรือและโพงพางขาดลุดไปประการใดก็ดี เจ้าของเรือเจ้าของโพงพาง จะให้ผู้มาโดนชดใช้ค่าเสียหายไม่ได้ เพราะว่าเรือคัดซ้อนผูกติดกัน และลูกบวบโพงพางรุงรังมาก หากเรือแพมาโดนถูกเรือถูกโพงพาง เรือล่มแพแตกเสียสิ่งของและผู้คนล้มตาย จะให้เจ้าของเรือเจ้าของโพงพางชดใช้ไม่ได้ แต่ห้ามไม่ให้เจ้าของโพงพางเอาไม้ไผ่ผูกขวางช่องไว้ หากจะชิงเชือกรั้งลูกบวบให้หยุดยัดกันไม่ห้าม แต่ห้ามมิให้เอาเชือกชิงและเอาไม้ขวางให้กีดขวางทางเดินเรือ หากกระทำและมีเรือผ่านมาชนกับเชือกและไม้ที่ชิงไว้ล้มลงเสียสิ่งของมากเท่าใด ให้เจ้าของโพงพางชดใช้ค่าเสียหายที่ของในเรือล่ม ถ้าหากมีคนตายให้ชดใช้ค่าคนทอนตามกฎหมายเดิม...”

และจากข่าว **“ความขัดข้อง”** ของคลองตะพานหันที่เกิดปัญหาคลองตื้นเขิน เนื่องจากเรือประจำท่าที่จอดอยู่มักจะทิ้งขยะลงในคลอง หรือข่าว **“ติเรื่องปิดคลอง”** (ข่าวที่หนึ่ง) ชาวบ้านคลองหัวกระบือทะเลาะกับคนล่องเรือบรรทุกเกลือทุกวัน เพราะชาวบ้านจะเอาไม้มาปิดคลองเพื่อดักกุ้ง ทำให้เรือสัญจรผ่านไปมาไม่ได้

๒.๒ การขาดระเบียบในการเดินเรือ

ปัญหาการคมนาคมที่เกิดขึ้นจากการขาดระเบียบในการเดินเรือ ปรากฏในข่าวจากหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์เดอร์ จำนวน ๓ ข่าว ซึ่งในข่าว **“เรือไฟโดนเรือพระที่นั่ง”**^๙ ที่เกิดขึ้นจากเรือของหลวงพิศาสุผล เจ้าของเรือไวกองแกน นิ่งชนกับเรือพระที่นั่งอาชาวดี ขณะกลับเรือบริเวณหน้าตำหนักแพ ถึงแม้หลวงพิศาสุผลรับซ่อมแซมเรือให้ดีเหมือนเดิม แต่การกลับเรือในที่ห้ามกลับย่อมเป็นอันตราย ซึ่งเรือเจ้าพระยาที่มีชาวต่างประเทศเป็นกัปตัน ไม่เคยเกิดอุบัติเหตุเช่นนี้เลย เนื่องจากเรือเจ้าพระยาจะไปกลับเรือบริเวณวัดสมอราย ซึ่งเรือของหลวงพิศาสุผล

^๙ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔. พระราชบัญญัติกฎหมายท้องน้ำ, บุกรุก ห้ามยิงปืน และการเที่ยวอาละวาดของพวกกลาสิ. หน้า ๒๕๗.

^{๑๐} ข่าว “ความขัดข้อง”. หนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบทที่ ๑๒. วันที่ ๒๑ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๙๔.

^{๑๑} ข่าว “ติเรื่องปิดคลอง”. หนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์เดอร์. เล่มที่ ๒. ใบทที่ ๙. วันที่ ๒๗ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๑๐๑.

^{๑๒} ข่าว “เรือไฟโดนเรือพระที่นั่ง”. หนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบทที่ ๗. วันที่ ๑ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๓๙.

ก็ควรกระทำดังนั้นบ้าง เพื่อความปลอดภัย ชาวอุบัติเหตุที่ปรากฏเกิดขึ้นในครั้งนั้นเนื่องจากการขาดระเบียบวินัย และการมก่งายของคนในสังคม เกิดขึ้นเพราะกลับเรือในที่ไม่ควรกลับ^๖

จากข่าว เหตุที่บางบอน^๗ ได้ก็เป็นการเสนอความเห็นในการแก้ปัญหา ที่เกี่ยวข้องกับ การจัดระเบียบในการเดินเรือ โดยให้ความเห็นว่าคลองบางบอนคับแคบ และตื้นเขิน มีเรือค้าขาย จากที่ต่างๆ ล่องเข้ามาติดต่อค้าขายเป็นจำนวนมาก จึงทำให้การสัญจรติดขัด โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้งน้ำน้อย ทำให้เรือที่บรรทุกของสดมาค้าขายต้องขาดทุน เนื่องจากของที่นำมาจำหน่าย เช่น ผักเน่าเสีย ผู้ลงบทความนี้จึงได้ให้เสนอ ในการแก้ไขปัญหาว่า ควรให้รัฐบาลจัดระเบียบการเดินเรือ โดยแบ่งเป็นเส้นทาง โดยให้เรือล่องเข้ากรุงเทพฯ ชิดขวา เรือออกจากกรุงเทพฯ ชิดซ้าย และกำหนดบทลงโทษแก่ผู้ที่ฝ่าฝืน ก็จะสามารถแก้ไขปัญหการจราจรติดขัดได้ ซึ่งเป็นวิธีเดียวกับการจัดระเบียบการเดินรถในปัจจุบันที่แบ่งถนนออกเป็นสองด้าน คาดว่าหมอบรัดเลย์น่าจะนำความคิดนี้มาจากวิธีการเดินรถบนท้องถนนที่เคยพบเห็นในยุโรป และจากข่าว "ความขัดข้อง" ในคลองตะพานหันที่กว้างประมาณ ๗ วา แต่ในคลองมักจะมีเรือลำใหญ่ๆ จอดซ้อนล่ายอยู่ในคลอง ทำให้เหลือทางเดินเรือเพียง ๕-๗ ศอก ซึ่งเมื่อทางแคบการเดินเรือจึงลำบาก เกิดอุบัติเหตุเรือชนกัน จนเป็นเรื่องวิวาทอยู่บ่อยๆ

๓ ปัญหาการปลอมแปลงเงิน

ภายหลังจากการที่ประเทศไทยได้ยกเลิกระบบการผูกขาดสินค้า และได้เปิดการค้าเสรีขึ้น หลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ ๔ เมื่อ พ.ศ.๒๓๙๘ ทำให้มีชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวยุโรปเข้ามาค้าขายในประเทศไทย ในยุคนั้นมีเรือสินค้าเป็นจำนวนมากเข้ามาค้าขาย ในกรุงเทพฯ ภายใน ๑๙ เดือน นับตั้งแต่วันลงนามในสนธิสัญญากับอังกฤษ มีเรือสินค้าเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยมากถึง ๑๐๓ ลำ เป็นผลให้มีรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมากไปจากเดิม ที่มีเรือสินค้าจากต่างประเทศเพียงไม่กี่ลำ คาดว่าเรือที่เข้ามาค้าขายมีจำนวนเพิ่มขึ้นกว่าเดิมถึง ๑๐ เท่า เศรษฐกิจเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลให้เมืองไทยกลายเป็นเมืองท่าที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก^๘ ภายในระยะเวลาไม่ถึงปี ดังนั้น "เงิน" จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวกลางที่ใช้ใน

^๖ แหล่งเดิม.

^๗ ข่าว "เหตุที่บางบอน".

^๘ ข่าว "ความขัดข้อง". หนังสือจดหมายเหตุบางกอกเริคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๑. ใบทที่ ๑๒. วันที่ ๒๑ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๕. หน้า ๙๔.

^๙ สุนันท์ ไชยเมล์. (๒๕๒๔). สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. หน้า ๖๒-๖๓.

แลกเปลี่ยนสินค้า แต่ปัญหาคือจะใช้เงินสกุลใดในการซื้อขาย ในยุคแรกชาวต่างประเทศได้นำเงินเหรียญ "รูปนิก" หรือที่เรียกกันว่าเงินเหรียญแมกซิโก มาใช้ในการซื้อขายสินค้ากับชาวไทย แต่คนไทยยังไม่คุ้นเคยกับเงินเหรียญเหล่านี้ เนื่องจากยังชินอยู่กับการใช้เงินพดด้วงที่มีลักษณะเป็นก้อนกลม หรือเบี้ยหอย จึงไม่ยอมรับเพราะเกรงว่าจะเป็นเงินปลอม และไม่มีความเข้าใจอัตราการแลกเปลี่ยนเงินระหว่างเงินเหรียญกับเงินไทย แม้ว่ารัฐบาลจะออกประกาศให้ประชาชน ยอมรับเงินเหรียญต่างประเทศใช้ในการซื้อขายสินค้าได้ รวมทั้งได้ชี้แจงทราบถึงอัตราการแลกเปลี่ยนระหว่างเงินสองสกุล เงินที่ได้มานี้สามารถนำมาขึ้นเงินกับรัฐบาลได้^๑ แม้ว่าต่อมาประเทศคู่ค้าของไทยจะยอมเอาเงินเหรียญมาแลก เป็นเงินพดด้วงเพื่อซื้อขายสินค้าและขจัดปัญหาประชาชนไม่ยอมรับเงินเหรียญต่างประเทศก็ตาม แต่ปริมาณความต้องการเงินที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในขณะที่การผลิตเงินของไทยยังมีได้ใช้เครื่องจักรจึงไม่สามารถเพิ่มการผลิตได้ เตาหนึ่งผลิตได้ราววันละ ๒๕๐ บาท เตาหลวงมี ๑๐ เตา จึงผลิตเงินพดด้วงได้มากที่สุดเพียงวันละ ๒๕,๐๐๐ บาท ไม่พอให้ชาวต่างประเทศแลก เพราะมีผู้ขอแลกเงินถึงวันละ ๒๖๘,๘๒๗ เหรียญ ทำให้มีเงินที่ผลิตไม่ทันให้ลูกค้าแลก ต้องคั่งค้างอยู่อีกหลายหมื่นเหรียญ ผู้ที่รอแลกเงินต่างต้องการเอาเงินไปซื้อสินค้าโดยเร็ว จากวิกฤตการณ์ที่ประเทศไทยไม่สามารถผลิตเงินได้ทัน ทำให้กงสุลของบางประเทศกล่าวว่าให้รัฐบาลไทยเลิกทำเงินบาท และคิดทำเงินบาทอย่างประเทศไทย แล้วนำมาใช้ในกรุงเทพฯ ดังข้อความในจดหมายเหตุการณ์ที่ ๔ ว่า

...ครั้งนั้นผู้ว่าการกงสุลอังกฤษและอเมริกันเร่งรัดเราผู้ปกครองฝ่ายประเทศสยามยิ่งนัก ให้ทำเงินบาทให้ทันประสงค์ลูกค้า ลงทีว่ขอให้ปิดเสีย อย่าให้ผู้ครองประเทศสยามทำเงินบาทติดราใช้ต่อไปเลย ลูกค้าอังกฤษ อเมริกัน บางคนว่าจะไปนำเงินบาทอย่างประเทศสยามมาใช้ในกรุงให้เหมือนทั้งตราทั้งน้ำเงิน...^๒

การที่มีคนประเทศใดๆ ผลิตเงินขึ้นเลียนแบบประเทศใดประเทศหนึ่งนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ และไม่เคยมีปรากฏมาก่อน จึงเป็นที่วิตกกังวลต่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเกรงว่าจะมีประเทศใดๆ ผลิตเงินเลียนแบบประเทศไทยโดยอ้างว่าเป็นพระราชประสงค์ จึงได้แจ้งกับกงสุลอเมริกาว่า ขออย่าให้มีคนในบังคับของอังกฤษนำเงินปลอมมาซื้อขายในประเทศ

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. เรื่องประกาศพิทักษ์เงินเหรียญนอก. หน้า ๑๓๑-๑๓๔.

^๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. (กระดาษฝรั่ง). (จ.ศ. ๑๒๒๒). เส้นหมึก. หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ ๑๐๐.

ไทยเลย” นอกจากนั้นยังมีผู้ทำเงินปลอมเข้ามาขายในกรุงเทพฯ โดยผลิตจากกวาดึง แล้วเอาไปขายที่ฮ่องกง แล้วบรรทุกเรือเข้ามาขายที่กรุงเทพฯ^๒ รวมถึงปัญหาการปลอมแปลงเงินที่เกิดขึ้นในประเทศ โดยมีผู้คิดปลอมแปลงเงินพดด้วง โดยจะใช้วิธีเอาดีบุก หรือทองแดงยัดใส่เป็นแกนกลางไว้ภายใน ส่วนภายนอกหุ้มด้วยเงิน การตรวจสอบทำได้ยากจะต้องใช้วิธีตัดหรือใส่เตาหลอมจึงจะรู้ว่าปลอม ตรวจดูด้วยตาเปล่าได้ยาก ส่วนตราหลวงที่ใช้ประทับนั้น มีขนาดเล็ก ลวดลายที่สร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ ไม่ประณีตนักทำให้ง่ายต่อการลอกเลียนแบบ” ภายหลังรัฐบาลได้แก้ปัญหาเหล่านี้โดยเปลี่ยนจากเงินพดด้วงเป็นเงินเหรียญ และจัดตั้งโรงกษาปณ์ที่ใช้เครื่องจักรช่วยในการผลิตเงินเป็นครั้งแรกในประเทศไทย พ.ศ.๒๔๐๓^๓ แต่ปัญหาการปลอมแปลงเงินก็ยังมีได้หมดไป ยังคงมีผู้ลักลอบทำเงินเหรียญเหล่านี้ ด้วยวิธีการต่างๆ อยู่เสมอ แม้ว่าทางการจะมีบทลงโทษที่รุนแรงก็ตาม

ปัญหาการปลอมแปลงเงินพดด้วงและการผลิตเงินไม่ทันให้ชาวต่างประเทศนำไปแลกเพื่อซื้อสินค้าเงินในสมัยรัชกาลที่ ๔ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก้ปัญหาเหล่านี้ โดยการผลิตเงินเหรียญขึ้นใช้ ในปี พ.ศ.๒๔๐๕ ได้ผลิตเงินจากดีบุก (ตะกั่ว) ผสมกับ ทองแดง โดยทำเป็นสองขนาด คือ ขนาดใหญ่ เรียกว่า “อัฐ” * ราคาเทียบเท่า ๘ อันเฟื้อง มูลค่าอันละ ๑๐๐ เปี้ย และขนาดเล็ก เรียกว่า “โสฬส” ราคา ๑๖ อันเฟื้อง เท่ากับ

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. (กระดาศฝรั่ง). (จ.ศ.๑๒๒๒).
เส้นหมึก. หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ ๙๘.

^๒ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ ๔ เรื่องจดหมายเหตุกงสุลอังกฤษ. (กระดาศฝรั่ง).
(ร.ศ.๘๕). เส้นหมึก. เลขที่ ๒/๔.

^๓ หลวงพิสุจน์พานิชย์ลักษณ์. (๒๔๘๑). มหารัชฎาธิเบนทร์. ในงานพระราชทานเพลิงศพ ท่านผู้หญิงหม่อมราชวงศ์อรุณ วรพงศ์พิพัฒน์ พ.ศ.๒๔๘๑. หน้า ๑๓.

^๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. (กระดาศฝรั่ง). (จ.ศ.๑๒๑๙).
เส้นหมึก. หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ ๕๒.

* มาตราเงิน

๑ ชั่ง	เท่ากับ	๒๐ ตำลึง	(๘๐ บาท)
๑ ตำลึง	"	๔ บาท	
๑ บาท	"	๔ สลึง	(๖๔ อัฐ)
๑ สลึง	"	๒ เฟื้อง	(๑๖ อัฐ)
๑ เฟื้อง	"	๔ ไพ	(๘ อัฐ)
๑ ไพ	"	๒ อัฐ	
๑ อัฐ	"	๒ พล หรือ โสฬส	

อันละ ๕๐ เปี้ย และผลิตเหรียญทองแดงอีก ๒ ขนาด โดยขนาดใหญ่ เรียกว่า "ซีก" ราคา ๒ อัน
เฟื้อง และขนาดเล็ก เรียกว่า "เสี้ยว" ราคา ๔ อันเฟื้อง นอกจากนั้นยังได้สร้างเหรียญทองคำ ๓
ขนาดลดหลั่นกันดังนี้ ขนาดใหญ่ เรียกว่า "ทศ" ราคา ๑๐ อันต่อหนึ่งซัง (ประมาณอันละ ๘ บาท)
ขนาดกลาง เรียกว่า "พิศ" ราคาอันละ ๔ บาท และขนาดเล็ก เรียกว่า "พัสดึง" ราคาอันละ ๑๐ สลึง
และธนบัตรกระดาษขึ้นเรียกว่า "หมาย" โดยมีตราลัญจกร ๓ ดวง ทุกๆ ใบและทรงผลิตเช็ด เรียกว่า
"ใบพระราชทานเงินตรา" มีขนาดใหญ่กว่าหมาย มีตัวอักษรพิมพ์และประทับตราพระราชลัญจกร
ด้วยชาติ ๒ ดวง ด้วยคราม ๑ ดวง และเป็นลายดุน ๑ ดวง มีราคาต่างกันโดยผู้ที่รับสามารถนำเงิน
ไปขึ้นได้ที่พระคลังมหาสมบัติ แต่เงินที่ผลิตจากกระดาษนี้ยังไม่เป็นที่คุ้นเคย ประชาชนไม่นิยมใช้
จึงไม่แพร่หลาย"

เงินเหรียญที่ผลิตที่จาก "ทองแดง" นั้นสามารถใช้ได้ดี ส่วนเงินที่ผลิตจาก "ทองคำ" และ
"ดีบุกผสม" ประสบปัญหาเมื่อผลิตออกใช้ คือ เหรียญที่ผลิตจากทองคำนั้น ประชาชนจะนำไปเก็บไว้
หรือเอามาใช้ตกแต่งเป็นเครื่องประดับ หรือนำมาเจาะร้อยห้อย เพราะเป็นของแปลกและสวยงาม
แต่ไม่นำมาใช้จ่ายในการซื้อขาย ทำให้เหรียญทองที่ผลิตจำนวนน้อยหมดไป ส่วนเหรียญที่ทำจาก
ดีบุกผสมนั้นผลิตขึ้นใช้เป็นจำนวนมาก เป็นที่นิยมใช้กันโดยทั่วไป แม้จะไม่ได้รับการยอมรับจาก
ประชาชนในช่วงแรกเนื่องจากยังไม่คุ้นเคย" แต่เงินที่ผลิตจากดีบุกผสมมีข้อเสียคือ ไม่ทนทาน
สึกกร่อนชำรุดง่าย" ที่สำคัญคือมีผู้ที่นำไปปลอมแปลงบ่อยๆ และเอาไปขายให้ประชาชนในราคาถูก
พบว่าผู้กระทำโดยมากมักเป็นชาวจีน"

* กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร. ตำนานเงินตรา. (กระดาษฝรั่ง). ม.ป.ป. เล่มหมึก. เลขที่ สป.๒.๕๖/๔๔.

* พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑.
เรื่องประกาศให้ใช้กะแปะอัฐโลหะที่ทำขึ้นใหม่. หน้า ๒๒-๒๘.

* พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑.
เรื่องประกาศห้ามมิให้นับอัฐโลหะที่พื้นแข็งๆ. หน้า ๓๑.

* พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑.
เรื่องประกาศห้ามมิให้นับอัฐโลหะที่พื้นแข็งๆ. หน้า ๑๘๙-๑๙๑.

ปัญหาการปลอมแปลงเงินนี้ ได้ปรากฏหลักฐานในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ว่าได้มีการปลอมแปลง “เงินอัฐ”^{*} โดยพบว่ามีข่าวที่เกี่ยวข้องกับ ปัญหาการปลอมแปลงเงิน จำนวน ๓ ข่าวด้วยกัน ได้แก่ ข่าว “ทำอัฐปลอม”^๑ ซึ่งการแก้ไขปัญหามาตามความคิดเห็นของ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ โดยหมอบรัดเลย์ได้ให้ความเห็นว่าเป็นเพราะชนิดของโลหะที่ใช้ทำเงินอัฐนี้ ทำด้วย “ตะกั่ว” เป็นของหาง่ายและมีราคาถูกทางจึงทำให้ง่ายต่อการปลอมแปลง แก้ไขจึงควรให้ รัฐเปลี่ยนชนิดของโลหะที่ใช้ทำเงินเสียใหม่เป็น “ทองแดง” เพราะหลอมยากกว่า และมีราคาสูงกว่า ด้วย (เมื่อการทำปลอมมีต้นทุนสูง ผู้ที่คิดจะทำปลอมก็ไม่คุ้ม) ตามแบบประเทศอังกฤษ และ อเมริกา ซึ่งตามข่าวก็มิได้ระบุให้ทราบว่าประเทศที่ใช้โลหะทองแดงทำเงินใช้แล้ว จะมีการปลอมแปลงเกิดขึ้นบ้างหรือไม่ และประเทศเหล่านี้เคยใช้โลหะชนิดของใดในการผลิตเงิน นอกเหนือจากใช้ ทองแดงอีกบ้างหรือไม่ ถ้าหากมีแล้ว ผลจากการใช้โลหะต่าง ๆ ชนิดกัน จะส่งผลต่อจำนวนผู้ลักลอบปลอมแปลงที่เพิ่มขึ้นหรือน้อยลงบ้างหรือ ข้อมูลเหล่านี้มิได้มีการแจ้งให้รัฐบาลไทยทราบ จึงทำให้ ข้อเสนอไม่น่าเชื่อถือมากพอ ส่วนขั้นตอนการทำเงินด้วยทองแดงนั้น สามารถผลิตได้จาก เครื่องจักรเครื่องเดิมที่มีอยู่ ได้ไม่ยากใช้เวลาในการผลิตไม่นานนัก ส่วนการดำเนินแก้ไขปัญห โดยภาครัฐ กระทำโดยรัฐบาลได้ให้เงินสินบนแก่ผู้ที่แจ้งเบาะแส การทำเงินปลอม โดยให้เงินแก่ ผู้แจ้งเป็นเงิน ๓ ชั่ง และครั้งนี้ผู้แจ้งคือ จีนหล่อ ก็ได้รับเงินรางวัลค่าตอบแทนจากรัฐบาลไปแล้ว ดังนั้นว่านโยบายการ ปรามปรามผู้ที่ทำเงินปลอม โดยให้สินบนค่านำจับนับว่าใช้ได้ผล เนื่องจาก สามารถจับกุมตัวผู้กระทำผิดได้ และข่าวต่อมาคือ “การที่จะเปลี่ยนอัฐตะกั่วเป็นอัฐทองแดง”^๒ ที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ว่ากงสุลเดนมาร์ก ได้สนับสนุนให้รัฐเปลี่ยน ชนิดของโลหะที่ใช้ทำเงิน เสียใหม่จากตะกั่วเป็นทองแดง โดยเพื่อแก้ไขปัญหาการทำเงินปลอม โดยจะเสนอตัวเป็นผู้ผลิตเงินเหรียญจากทองแดงให้แก่รัฐ ได้ให้ข้อเสนอแก่รัฐบาล ซึ่งรัฐบาลไทย

* เงินเหรียญที่ผลิตจากโลหะผสมของดีบุกและทองแดง แล้วพิมพ์ลายเป็นภาพขุนต้ำ ด้านหนึ่งเป็นรูปจักรและ ข้างอยู่ตรงกลาง มีอักษรไทยอยู่ด้านบน มีตัวเลขอังกฤษขนานสองข้าง และมีตัวหนังสือจีนด้านล่าง ตัวหนังสือ บอกจำนวนเงินไว้สามภาษาคือ ไทย จีน อังกฤษอีกด้านหนึ่งพิมพ์ตรามงกุฎ ซึ่งเป็นตราประจำรัชกาล อ้างจาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). *ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑*. เรื่องประกาศ ให้ใช้กะแปะอัฐแลโสฬสที่ทำขึ้นใหม่. หน้า ๒๒-๒๔.

^๑ ข่าว “ทำอัฐปลอม”. *หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์*. เล่ม ๑ ใบที่ ๑๐ วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. (เดือน ๘ แรม ๑๕ ค่ำ จ.ศ. ๑๒๒๗). หน้า ๓๐.

^๒ ข่าว “การที่จะเปลี่ยนอัฐตะกั่วเป็นอัฐทองแดง” *หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์*. เล่ม ๑. ใบที่ ๑๓ วันที่ ๕ กันยายน ค.ศ. ๑๘๖๕. (เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๕ ค่ำ จ.ศ. ๑๒๒๗). หน้า ๓๔.

การดำเนินแก้ไขปัญหาโดยตอบโต้ ไวโน ชาว “หนังสือหลวงว่าด้วยอัฐแลฝรั่งเศส”^๖ โดยรัฐได้นำประกาศจาก “หนังสือหลวง” โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงได้ตอบบทความของกงสุลเดนมาร์ก ผู้ที่ให้คำแนะนำเรื่องการแก้ปัญหาเรื่องเงินอัฐปลอม และตอบข้อเสนอของกงสุลเดนมาร์ก ที่ตีพิมพ์ในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ “เรื่องอัฐปลอม” ประกาศไวโนหนังสือหลวง โดยให้นำมาตีพิมพ์ไวโนหนังสือพิมพ์ว่าไม่ประสงค์ให้ผู้ใดผลิตเงิน “อัฐทองแดง” ให้แก่รัฐบาลไทย แต่รัฐบาลไทยต้องการทองแดงเพื่อนำมาผลิตเอง จึงสนใจให้มีผู้ออกทองแดงมาเสนอขายราคาให้แก่รัฐบาลในราคาถูก ก็จะเป็นที่สนใจมากกว่า

ส่วนนโยบายการแก้ปัญหาเรื่องอัฐปลอม ทรงดำริว่าเรื่องการที่มีคนทำเงินอัฐปลอมมาใช้นั้น สามารถทำปลอมได้ก็จริง แต่คาดว่าจะทำได้เพียงวันละไม่มาก จึงไม่เป็นที่วิตกกังวล และให้ความเห็นว่าเงินอัฐที่ใช้อยู่ในขณะนี้ ก็ดีกว่าเบี้ยหยดที่ใช้อยู่แต่ก่อน หากเมื่อเทียบกับเงินสังกะสีที่ใช้อยู่ในประเทศเวียดนามแล้ว ก็ถือว่าเงินอัฐของไทยมีคุณภาพดีกว่ามาก โดยได้ทรงอธิบายความแตกต่างระหว่างเงินอัฐจริงกับอัฐปลอม การที่ได้ลงประกาศนี้ก็เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ทราบ เพื่อสามารถนำไปพิจารณาแยกแยะได้ถูกต้อง และรู้ได้ว่าเงินที่ได้รับมาปลอมหรือไม่ นอกจากนั้นรัฐบาลจะผลิตเงินขึ้นใหม่ โดยผลิตจากทองแดง คือ “เงินซีก” และ “เงินเสี้ยว” โดยจะนำออกมาใช้ในเร็วๆ นี้* มีสองชนิดด้วยกัน ชนิดแรกเป็นเงิน “สองแปดต่อเฟื้อง” (เงิน ๒ เหรียญ มีค่ารวมกันเป็น ๑ เฟื้อง) เรียกว่า “เงินกึ่ง” หรือ “เงินซีก” มีค่าอันละครึ่งเฟื้อง ส่วนชนิดที่สองเป็นเงิน “สี่แปดต่อเฟื้อง” (เงิน ๔ เหรียญ มีค่ารวมกันเป็น ๑ เฟื้อง) เรียกว่า “เงินขา” หรือ “เงินเสี้ยว” จึงมีพระประสงค์ให้หยุดพูดหรือแสดงความคิดเห็นเรื่องจะให้เปลี่ยนเงินอัฐตะกั่วเป็นทองแดงได้แล้ว เพราะเป็นที่รำคาญพระราชหฤทัย

การปลอมแปลงเงิน เป็นผลมาจากปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ประการแรก กรรมวิธีที่ใช้ในการผลิตเงินยังไม่มีมาตรฐานที่ดีพอ แม้จะใช้เครื่องจักรในการผลิตเงิน แต่ยังไม่มีความมั่นคงมากนัก ลวดลายของเหรียญทำขึ้นอย่างหยาบๆ ยังไม่มีความละเอียดเพียงพอ ทำให้ผู้ที่คิดโกง เพียงใช้ดินสอพองหล่อแทนแบบพิมพ์ แล้วหยอดตะกั่วใส่ลงไปก็สามารถทำได้ใกล้เคียง ประการที่สอง ผลิตจากวัสดุที่ไม่มีคุณภาพ ทำให้ง่ายต่อการปลอมแปลง

^๖ ชาว “หนังสือหลวงว่าด้วยอัฐแลฝรั่งเศส”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์. เล่ม ๑. ใบที่ ๑๔. วันที่ ๒๐ กันยายน ค.ศ. ๑๘๖๕. (เดือน ๑๐ แรม ๑๕ ค่ำ จ.ศ. ๑๒๒๗). หน้า ๔๐.

* เรื่อง เงินซีก, เงินเสี้ยว ได้มีประกาศ และนำออกมาใช้ เมื่อวันพุธ เดือนอ้าย แรม ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง สัปตศก จ.ศ. ๑๒๒๗ ซึ่งเป็นระยะเวลาหลังจากลงขานี้ได้ประมาณ ๓ เดือนเศษ

อ้างอิง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. เรื่องประกาศให้ใช้เบี้ยทองแดงซีกเสี้ยว. หน้า ๑๘๗-๑๘๘.

เช่นเงินเหรียญที่ผลิตจาก ดีบุกผสม เป็นของที่หาง่าย มีราคาถูก สามารถหลอมละลายได้ง่าย โดยไม่ต้องใช้ความร้อนสูง ผู้ที่ปลอมแปลงจึงไม่จำเป็นต้องมีเครื่องจักร ก็สามารถปลอมแปลงได้ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ ประการแรก ประชาชนยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างเงินจริงกับเงินปลอม จึงไม่สามารถพิจารณาแยกแยะได้ ประการที่สอง เกิดจากการแทรกแซงของชาวต่างประเทศ เช่น ชาวจีน ได้ลักลอบทำเงินปลอมจากต่างประเทศ แล้วนำเข้ามาขายในกรุงเทพฯ ประการที่สาม เจ้าหน้าที่ของรัฐให้มีส่วนร่วมในการกระทำผิด หรือรู้เห็นเป็นใจในการปกปิดความผิด เจ้าหน้าที่ของรัฐย่อหย่อนต่อหน้าที่ ละเลยไม่จับกุมผู้ร้ายที่หนีการกระทำผิดจากต่างเมืองเข้ามาหลบซ่อนตัว ทำให้คนร้ายไม่ถูกจับตัวมาดำเนินคดี

ปัญหาการปลอมแปลงเงินพบว่า ผู้ที่กระทำความผิดส่วนมากเป็นชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งกระทำความผิดโดย แอบลักลอบทำขณะล่องเรือ หรือใช้วิธีเข้าบ้านหรือโรงเรียนเพื่อประกอบการ แล้วนำไปขายให้แก่ประชาชนในราคาถูก^๖ นอกเหนือจากชาวจีนที่อยู่ในเมืองไทยแล้ว ยังมีชาวจีนลักลอบทำเงินปลอมจากต่างประเทศแล้วส่งต่อเป็นทอดๆ เข้ามาขายในประเทศไทย เช่น มีผู้ลักลอบทำเงินปลอมที่กวางตุ้ง ส่งไปขายต่อที่ฮ่องกง แล้วบรรทุกเรือเข้ามาขายที่กรุงเทพฯ^๗

หลักฐานที่มีพบว่าการปลอมแปลงเงิน ส่วนมากมักจะไม่ค่อยเกิดขึ้นในเมืองหลวง แต่จะเกิดขึ้นจากหัวเมือง โดยขณะที่เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้มงวดและตรวจจับผู้ที่ทำเงินปลอมที่กรุงเทพฯ พวกคนร้ายก็จะย้ายไปหลบซ่อนและทำเงินปลอมตามหัวเมืองต่างๆ แทน อาทิ หัวเมืองปัตตานี แล้วจึงส่งมาขายที่กรุงเทพฯ^๘ สามารถตรวจจับผู้ที่ทำเงินปลอมที่เมืองไชยา นครศรีธรรมราช พังงา และชุมพร ได้เป็นอันมาก^๙ สืบเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการในเรื่องนี้ว่า การที่มีคนร้ายจากหัวเมืองปัตตานีได้สมคบคิดกันทำเงินบาท และเงินเหรียญแดงปลอมขึ้นใช้สอยในบ้านเมืองมากขึ้น โดยไม่เกรงพระราชอาญานั้น ให้เร่งสืบจับตัวมาให้หมดสิ้นอย่าให้หลบหลีก หลงเหลืออยู่ได้^{๑๐} นอกจากนั้นยังมีประชาชนและข้าราชการ มีส่วนร่วมในการปลอม

^๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๔๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑ เรื่องประกาศให้ใช้กะแปะอัฐแลโสฬสที่ทำขึ้นใหม่. หน้า ๒๒-๒๔.

^๗ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ ๔ เรื่องจดหมายเหตุกงสุลอังกฤษ. (กระดาดฝรั่ง). (ร.ศ. ๘๕). เล่มหมึก. เลขที่ ๒/๕.

^๘ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร. ตำนานเงินตรา. (กระดาดฝรั่ง). ม.ป.ป. เล่มหมึก. เลขที่ สบ. ๒.๕๖/๔๔.

^๙ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ ๔. เล่มที่ ๑๑ ว่าด้วยให้ข้าหลวงส่งกรมการสมรู้ทำเงินแดงเข้ามาชำระ ณ กรุงเทพฯ. (กระดาดฝรั่ง). (จ.ศ. ๑๒๑๘). เล่มหมึก. เลขที่ ก.ห.

^{๑๐} แหล่งเดิม.

แปลงเงินด้วย ได้จับผู้ที่ปลอมแปลงเงินได้ที่เมืองปราจีนบุรี โดยอำแดงบุญซึ่งเป็นภรรยาของหมื่นพินิจเป็นผู้ทำเงินปลอม อำแดงบุญรับสารภาพว่าร่วมมือกับสามีคือหมื่นพินิจทำเงินปลอม ภายหลังหมื่นพินิจถึงแก่กรรมตนก็ได้ทำเงินปลอมตลอดมา ที่เมืองไชยา จับกุมอ้ายอุ่น เป็นบ่าวของหลวงปลัด อ้ายอุ่นให้การว่าข้าราชการหลายคนได้แก่ หลวงปลัด หลวงเมือง หลวงรองเมือง หลวงกลาง และอำแดงหนูเป็นภรรยาพระหลังสวน เป็นผู้ลงทุนให้ทำเงินปลอม แล้วพระหลังสวนได้ให้อ้ายโต อ้ายเพชร อ้ายดำ ช่วยกันทำเงินปลอม และเมื่อสอบสวนถึงสามครั้งแล้ว อ้ายอุ่นก็ให้การยืนยันเหมือนเดิม จึงได้นำผู้ต้องหาไปชำระคดีที่กรุงเทพ^๑

ปัญหาเกี่ยวกับการปลอมแปลงเงินการแก้ไขโดยภาครัฐ ดังนี้

๑. ให้ราษฎรรู้จักพิจารณาเงินปลอมโดยนำมาเปรียบเทียบกับเงินดี

โดยรัฐบาลจะชี้แจงให้ประชาชนทราบถึงลักษณะของเงินปลอม โดยออกประกาศแจ้งให้ประชาชนทราบถึงข้อแตกต่าง เพื่อใช้เปรียบเทียบระหว่างเงินจริงและเงินปลอม ดังข้อความในประกาศที่ได้แจ้งเรื่องเงินปลอมไว้ถึงหลายเรื่องด้วยกันได้แก่ ประกาศเรื่องเงินทำอัฐปลอมว่า "...เงินเหรียญแดงแลอัฐปลอมนั้นผิดกับของหลวง ผิดขรุขระไม่เกลี้ยงแลขอบบิดเพ่งไฟล้อยู่ อัฐนั้นผิดมากที่เนื้ออ่อนหักโอนไปได้ง่าย ให้เทียบกันดูกับอัฐหลวง ก็จะได้รู้ได้ไม่สงสัยเลย..."^๒ หรือจากประกาศด้วยเรื่องมีผู้ทำเงินปลอมและประกาศอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำเงินปลอม ได้ทรงกล่าวถึงการพิจารณาเงินปลอมอย่างละเอียด นอกจากนั้นยังได้นำเงินปลอมที่ทรงรับแลก มาแจกจ่ายให้กับประชาชนที่ต้องสัมผัสกับเงินบ่อยๆ เพื่อใช้เป็นตัวอย่างเปรียบเทียบ ซึ่งผู้ที่ได้รับการแจกจ่ายเงินปลอมตัวอย่างเหล่านี้ได้แก่ บรรดาห้างร้านต่างๆ นายบ่อนการพนัน และเจ้าภาษีนายอากร เป็นต้น ดังข้อความในประกาศต่างๆ ดังนี้

"...เดี๋ยวนี้มีผู้ทำอัฐปลอมใช้ขึ้น อัฐปลอมนั้นเห็นจับได้ง่ายดอก แต่ซึ่งไม่รู้เพราะไม่สังเกต...เมื่อได้อัฐปลอม ใ้ไว้มากแล้วพัน ๔ เดือนไปจึงจะพระราชทานมาให้ทุกแห่งทุกตำบล ใครที่เป็นที่ค้าทำขาย ถ้าท่านทั้งหลายรู้จักเลือกฟันเขาบ้างแล้ว พวกทำปลอมใช้ก็จะระอาไปเองดอก..."^๓

^๑ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ ๔. เล่มที่ ๑๑. ว่าด้วยให้ข้าหลวงส่งกรมการซึ่งสมรู้ทำเงินแดงเข้ามาชำระ ณ กรุงเทพ. (กระดาษฝรั่ง). (จ.ศ.๑๒๑๘). เส้นหมึก. เลขที่ กท.

^๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ.๒๔๐๕-๒๔๑๑ ประกาศเรื่องเงินทำอัฐปลอม. หน้า ๑๘๘.

^๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ.๒๔๐๕-๒๔๑๑. ประกาศให้ผู้ถูกใช้อัฐปลอมนำมาทูลเกล้าฯ ถวาย. หน้า ๑๔๖-๑๔๗.

“...เมื่อเงินเหรียญปลอมได้เข้ามามาก...จะทรงแจกจ่ายไปเป็นตัวอย่างในลูกค้าใหญ่ๆ แลนายบ่อน แลเจ้าภาชีนายอากรที่รับเงินมากๆ สำหรับเทียบเลือกเงินดีเงินแดง โดยจะมีผู้ทำปลอมต่อไป มีผู้รู้จักเสียมากด้วยกันแล้วก็ใช้ผิดเคืองเข้าก็จะเลิกไปเอง กำลังดาตูพอรูดอกอย่าเพิ่งไป...”

“...บัดนี้พระราชทานอัฐติและอัฐร้ายเป็นคู่กันมาให้ราษฎรผู้ขายของดูเป็นตัวอย่าง ให้รู้จักว่าของดี ของปลอมผิดกันชัดที่รูปมงกุฎและเลข ๘ ฝรั่ง ตัวหนังสือฝรั่ง เส้นลายในตัว ขอบของอัฐไม่กลม และมีแพรรอยตัดอยู่ใต้มงกุฎลงไป...”^๖

แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากปลอมแปลงเงิน สามารถได้โดยการให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับเงินปลอม โดยการประชาสัมพันธ์ของรัฐบาล เพื่อชี้แจงถึงข้อแตกต่างระหว่างเงินจริงกับเงินปลอม รวมถึงแจกจ่ายตัวอย่างเงินปลอมให้แก่ประชาชนนำไปเป็นตัวอย่าง ไว้เปรียบเทียบเมื่อรับเงินด้วย ซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุดในหนึ่ง เนื่องจากข้อเท็จจริงแล้วคงไม่มีใครใดยอมรับเงินปลอมหรืออยากมีเงินปลอม เก็บไว้ในครอบครอง หากเป็นเพราะความไม่รู้ จึงไม่สามารถแยกแยะได้ ทำให้ปัญหาเงินปลอมแพร่ระบาดไปอย่างรวดเร็ว และคนร้ายฉวยโอกาสจากสถานการณ์เหล่านี้ ในการผลิตเงินปลอมได้อย่างกว้างขวาง เพราะเมื่อประชาชนมีความรู้แล้วก็เลือกรับเงินปฏิเสธเงินปลอม เนื่องจากทราบได้ว่าเงินที่ได้รับมาปลอมหรือไม่ ทำให้ปัญหาเงินปลอมลดลง ในที่สุดผู้ที่ทำเงินปลอม เมื่อไม่สามารถนำเงินปลอมที่ผลิตออกมาใช้ได้ ก็จะเลิกผลิตและปัญหาเงินปลอมก็จะหมดไป

๔. ให้ราษฎรช่วยกันสอดส่องดูแลแหล่งทำเงินปลอม หากละเลยจะถูกลงโทษเสียค่าปรับ

รัฐได้ขอความร่วมมือจากราษฎร โดยให้ช่วยกันสอดส่อง หากผู้ใดพบเห็นแหล่งทำเงินปลอมขึ้นที่ใดก็ให้แจ้งเจ้าหน้าที่ หรือหาผู้ใดได้รับเงินปลอมมา ก็ให้สืบทอดว่าได้รับเงินปลอมนั้นมาจากที่ใด ทำขึ้นที่ไหน” และคอยสอดส่องดูว่ามีผู้ลักลอบทำเงิน อยู่ในเขต ละแวกบ้านตนหรือไม่ หากผู้ใดไม่ให้ความร่วมมือละเลยก็จะมีโทษปรับ ดังข้อความในประกาศเรื่องเงินทำอัฐปลอมไว้ดังนี้

^๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. ประกาศด้วยเรื่องมีผู้ทำเงินปลอม. หน้า ๑๔๘.

^๗ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. (กระต่ายฝรั่ง). (จ.ศ. ๑๒๒๖). เส้นหมึก. หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ ๑๑๘.

^๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. (กระต่ายฝรั่ง). (จ.ศ. ๑๒๒๕). เส้นหมึก. หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ ๑๐๗.

“...แต่นี้ไปราษฎรให้ระวังคนใกล้ๆ อย่าให้มีคนอาศัยลักลอบทำอัฐปลอม และทำเงินแดงหล่อ ให้สืบเสาะคนในวังวัดที่ของตนอยู่เสมอ...ถ้าแม้นคนในวังวัดไม่เอาใจใส่ระวังพวกอื่นนอกวังวัดรับสินบน นำจับได้ ถ้าที่อาศัยของผู้ร้ายเป็นที่มีเจ้าของให้เช่า จะปรับให้เจ้าของใช้สินบน ถ้าผู้ร้ายเป็นเจ้าของที่ของผู้ร้ายเอง จะให้เนรเทศรายคนในวังวัด เสียสินบนตามสมควรแก่ศักดิ์ใหญ่แลน้อย...”

๕. ให้ผู้ที่มีเงินปลอมนำมาแลก และหากพ้นเวลาไปแล้ว ใครใช้อัฐปลอมจะมีโทษปรับ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงออกประกาศให้ผู้ที่มีเงินปลอม หรือสงสัยว่าเงินที่มีอยู่จะเป็นเงินปลอม นำเงินเหล่านั้นมาแลกได้ที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ได้ทุกวัน ดังข้อความในประกาศว่า

“...บัดนี้โปรดเกล้าฯ ว่า ใครมีอัฐลวดลายไม่ดี เป็นที่สงสัยว่าปลอม ก็อย่าให้ใช้สอยกันต่อไป ให้มาแลกเอาอัฐดีที่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ทุกวันไปใช้ จะรับแลกให้อัฐต่ออัฐ เหมือนอัฐดีไม่เลือกดอก อัฐที่เป็นที่สงสัยให้เอามาแลกเสียให้หมดในภายใน ๔ เดือนนี้...เดี๋ยวนี้ใครได้รับไว้ผิดหนอยถูกหนอย ก็ให้เอามาเปลี่ยนเป็นอัฐดี หรือขึ้นเอาเงินไปใช้ก่อนเถิด ยังไม่ถือโทษให้รับเอาอัฐเป็นที่ยสงสัยมาแลกเอาอัฐดีไป หรือเอามาขึ้นเงินไปโดยเร็ว แต่ในภายใน ๔ เดือน ในปีชวดฉศกนี้ อย่าได้ตื่นตกใจไปเลย...”^๖

การออกประกาศนี้เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของราษฎรไม่ให้อายุต้องเดือดร้อนเพราะเงินปลอม แม้ว่าจะเป็นวิธีที่ดี แต่ก็เปิดโอกาสให้ผู้ผลิตเงินปลอมนำมาแลกเงินด้วย แต่รัฐบาลก็ยอมเพื่อจะได้ทราบว่าจำนวนเงินปลอมมีจำนวนมากเพียงใด อีกทั้งเป็นการช่วยเหลือราษฎรอีกด้วย ดังข้อความที่ทรงตรัสในประกาศว่า “...ประกาศนี้ให้เป็นไปภายใน ๔ เดือนในปีชวดฉศกนี้ ถึงเสียพระราชทรัพย์ไปก็ไม่ทรงไม่เสียดาย เพราะปีนี้ฝนแล้งข้าวแพง ผู้ที่จับเงินปลอมมาถวายจะได้เงินดีไปซื้อข้าวกิน กำลังคนที่ทำปลอมจะทำได้เร็วเท่าไร เงินปลอมจะมีเท่าไรจะได้อ้อ...”^๗ ส่วนโทษปรับแก่ผู้ที่ใช้อัฐปลอมต่อไปนั้น ได้ลงประกาศแจ้งในต่อมาต่อมา จากประกาศเรื่องเงินทำอัฐปลอม ได้ปรากฏข้อความไว้ดังนี้ “...ถ้ามีใครมีอัฐปลอมอย่าให้ใช้กันต่อไป หรือเมื่อเสียดายจะขึ้นใช้กันอยู่

^๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. ประกาศเรื่องเงินทำอัฐปลอม. หน้า ๑๘๙-๑๙๑.

^๗ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. ประกาศให้ผู้ถูกใช้อัฐปลอมนำมาทูลเกล้าฯ ถวาย. หน้า ๑๕๗.

^๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. ประกาศด้วยเรื่องมีผู้ทำเงินปลอม. หน้า ๑๔๙.

ถ้ามีผู้จับได้เป็นอัฐก่อนอัฐปลอม จะให้ผู้เอามาใช้เสียเบี้ยปรับให้ผู้จับ อัฐละสองอัฐสามอัฐ...”^๖ หากผู้ที่มีเงินปลอมแล้วนำมาแลก ในเมื่อพ้นจากระยะเวลา ๔ เดือนไปแล้ว รัฐบาลให้นำมาแลกได้ แต่จะไม่ให้ราคาเท่ากับจำนวนเงินจริง โดยจะคิดอัตราแลกให้ตามที่รัฐบาลกำหนด ผู้แรกจะต้องรวบรวมไว้แล้วนำมาชั่งขายคืนให้แก่รัฐบาล ตามประกาศเรื่องเงินทำอัฐปลอม ดังนี้ “...ถ้าอัฐปลอมของใครเป็นอัฐก่อนให้เก็บรวบรวมเป็นตึกแล้วเอาไปรวบรวมเป็นตึกหนักได้เจ็ดตำลึง แล้วขึ้นเอาเงินเพื่องต่อคลังไปจะให้เจ็ดตำลึงต่อเพื่อง หรือ ๘ อัฐ หรือ ๑๖ โสฬสตามแต่ปรารถนา...”^๗

๖. การให้รางวัลแก่ “ผู้ที่นำเงินปลอมมาแลก และผู้แจ้งเบาะผู้ทำแสการทำเงินปลอม” จะลงโทษ “ผู้ที่ละเลยไม่สอดส่องดูแลผู้ที่อาศัยในบริเวณบ้าน และละแวกใกล้เคียง” หรือ “ผู้ที่มีที่ดินและบ้านให้ผู้อื่นเช่าแล้วปล่อยให้ทำเงินปลอม” ปรากฏใน จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔ ซึ่งได้ประกาศให้ผู้ที่ได้เงินปลอม ไม่ว่าจะป็นข้าราชการหรือราษฎร ที่ได้รับเงินปลอมนำมาทูลเกล้าถวาย ถ้าทรงเห็นว่าเป็นเงินปลอมจะพระราชทานรางวัลให้แก่ผู้ถวาย” หรือ ที่จากข้อความในประกาศว่าด้วยเรื่องมีผู้ทำอัฐปลอม ว่าหากผู้ใดจับผู้ที่ทำเงินปลอมหรือนำเงินปลอมได้แล้ว นำมาถวายให้ทอดพระเนตรพระราชทานรางวัลให้ ดังข้อความในประกาศว่า “...บัดนี้ถ้าใครได้อัฐปลอมเป็นข้าราชการก็ดี ราษฎรก็ดีให้เอามาทูลเกล้าถวายทอดพระเนตร ถ้าทรงเห็นว่าเป็นอัฐปลอมแท้จะพระราชทานรางวัลแก่ผู้เอามาถวาย แต่ถ้าจะเอาแผ่นตะกั่วมีลายอย่างอื่นไม่คล้ายกับอัฐหลวงจนเป็นที่สงสัยมาถวายไม่ได้รางวัล...”^๘ และประกาศให้รางวัลนำจับแก่ผู้แจ้งเบาะและผู้ที่ทำเงินปลอมจากประกาศเรื่องเงินทำอัฐปลอม ว่าหากผู้ใดจับตัวคนทำอัฐปลอม หรือเงินแดงบาทปลอม นำส่งพร้อมทั้งเครื่องมือที่ใช้ทำเงินปลอมได้ จะพระราชทานรางวัลให้เป็นเงินให้ตั้งแต่ ๘๐ บาท หรือ ๑๐๐ บาท และสูงสุดถึง ๑๒๐ บาท ตามแต่เห็นสมควร หากละเลยปล่อยให้ผู้อื่นที่อยู่ใกล้เคียงหรือให้ผู้อื่นเช่าที่ทำเงินปลอมโดยไม่แจ้งแก่รัฐบาลจะมีโทษปรับ ดังข้อความในประกาศดังนี้

“...แต่ถ้าไปราษฎรให้ระวังคนใกล้ๆ อย่าให้มีคนอาศัยลักลอบทำอัฐปลอม และทำเงินแดงหล่อให้สืบเสาะคนในวังวัดที่ของตนอยู่เสมอ ถ้าจับตัวคนทำอัฐปลอมหรือเงินแดงปลอมเป็นแผ่นเงินบาท

^๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. ประกาศเรื่องเงินทำอัฐปลอม. หน้า ๑๔๙.

^๗ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. ประกาศเรื่องเงินทำอัฐปลอม. หน้า ๑๔๙-๑๕๑.

^๘ จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. (กระดาษ์ฝรั่ง). (จ.ศ. ๑๒๒๖). เส้นหมึก. หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ ๑๑๓.

^๙ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. ประกาศว่าด้วยเรื่องมีผู้ทำอัฐปลอม. หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

มาส่งได้พร้อมทั้งเครื่องมือ หรือสลักสำคัญ จะพระราชทานรางวัล ๘๐ บาท ๑๐๐ บาท ๑๒๐ บาท ตามสมควรแก่การที่เป็นมากแล่น้อย ถ้าแม่คนในวังวัดไม่เอาใจใส่ระวัง พวกอื่นนอกวังวัดรับสินบนนำจับได้ ถ้าที่อาศัยของผู้ร้ายเป็นที่มิเจ้าของให้เช่า จะปรับให้เจ้าของใช้สินบน ถ้าผู้ร้ายเป็นเจ้าของที่ของผู้ร้ายเอง จะให้เฉลี่ยรายคนในวังวัด เสียสินบนตามสมควรแก่ศักดิ์ใหญ่แล่น้อย..."

๗. ให้ผู้ทำเงินมาสารภาพผิดแล้วจะยกโทษให้

รัฐบาลได้ออกประกาศ ให้ผู้ที่ทำเงินปลอมแล้วมาสารภาพ โดยรัฐบาลจะยกโทษให้ ซึ่งมาตรการนี้ เป็นไปเพื่อบรรเทาปัญหาจากการปลอมแปลงเงิน เนื่องจากทุกครั้งที่สามารถจับกุมผู้ที่ปลอมแปลงเงินได้ จะพบว่าผู้คิดปลอมแปลงเงินด้วยวิธีต่างๆ ที่หลากหลาย ต่างไปจากเดิม และทวีจำนวนขึ้น ดังนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้เงินปลอมแพร่หลาย จึงต้องให้มีการนิรโทษกรรมแก่ผู้ทำผิด ดังข้อความในประกาศว่า ...ตุลาการได้ตัวผู้ทำเงินแดงมาชำระแล้วเป็นความจริง จะโปรดพระราชทานรางวัลให้กับผู้ที่มาลู่กะโทษตามสมควร แล้วจะโปรดยกโทษผู้นั้นเสีย ไม่ให้ถูกเขียนตีจองจำ และเสียเงินทอง ถ้าไม่มาลู่กะโทษมีผู้มาฟ้องร้องขัดทอดถึง จะเอาตัวผู้นั้นเป็นโทษตามพระราชกำหนด..."^๖

๘. ให้นายบ่อนการพนันช่วยทำลายเงินปลอม

ปรากฏใน เอกสารรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเป็นหนังสือสารตราท่านเจ้ายาอรรคมหาเสนามาถึงพระยาราชบุรี พระยาภาณุจนบุรี พระยาเพชรบุรี พระยานครเขื่อนขันธ์ เกี่ยวกับการควบคุมการเล่นการพนันว่า ให้นายบ่อนตามหัวเมืองเหล่านี้ ช่วยเจ้าหน้าที่ของรัฐสอดส่องดูแล หากพบเห็นนักพนันคนใด นำเงินปลอมมาเล่นพนันในบ่อน ให้นำเงินปลอมเหล่านั้นทำลาย แล้วนำส่งให้เจ้าหน้าที่รัฐ ดังข้อความที่กล่าวถึงดังนี้ "...ถ้านักเลงมีชื่อเอาเงินแดงมาเล่นที่บ่อน ให้นายบ่อนผู้ทำอากร เก็บเงินแดงผ่าเสียส่งไปเป็นหลวงจงทุกงวด..."^๗

๙. ให้เจ้าหน้าที่ตรวจตราจับกุมผู้ที่ทำเงินปลอม

ในยุคนี้ผู้ที่กระทำความผิดในคดีต่างๆ มักจะนิยมใช้วิธีหลบหนีไปตามหัวเมืองอื่นๆ แล้วรอให้คดีความเงียบหายไปจึงกลับมา หลังจากนั้นบางครั้งก็จะก่อคดีเช่นเดิมขึ้นอีก เหตุที่เป็นดังนี้เพราะว่า

^๖ แหล่งเดิม. หน้า ๑๔๔.

^๗ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (จ.ศ.๑๒๑๗). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. (กระดาษฝรั่ง). เส้นหมึก. หอสมุดแห่งชาติ เลขที่ ๗๐.

^๘ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ ๔. สารตราท่านเจ้ายาอรรคมหาเสนามาถึงพระยาราชบุรี พระยาภาณุจนบุรี พระยาเพชรบุรี พระยานครเขื่อนขันธ์ เกี่ยวกับการควบคุมการเล่นการพนัน. (กระดาษฝรั่ง). (จ.ศ.๑๒๑๔). เส้นหมึก. เลขที่ กท.

ข้าราชการที่มีอำนาจเกี่ยวข้อง เช่น เจ้าเมืองมักจะไม่สนใจเมื่อผู้ร้ายหลบหนีจากที่อื่นเข้ามา จึงทำให้คนร้ายหนีคดีไปได้เสมอ เพราะเจ้าเมืองมักคิดว่าธุระไม่ใช่ และคดีไม่ได้เกิดขึ้นในท้องที่ ความรับผิดชอบของตนจึงนิ่งเฉยเสีย แต่จากปัญหาการปลอมแปลงเงินในครั้งนี้ ทำให้ทางรัฐบาลมีหนังสือส่งไปให้หัวเมืองต่างๆ ช่วยเหลือในการจับกุม เช่น คดีทำเงินปลอมที่สุโขทัย โดยนายภู ซึ่งเป็นผู้ร้ายได้หนีเข้ามาในกรุงเทพฯ ทางราชการจึงมีหนังสือให้หัวเมืองต่างๆ ช่วยกันจับกุม โดยบอกลักษณะรูปร่างให้ทราบโดยละเอียด เพื่อช่วยต่อการจับกุม ได้บรรยายลักษณะของคนร้ายไว้ว่า “...มีรูปร่างต่ำ อ้วน ผมหงอก หน้ากลม หน้าผากทะเหลิก ผิวเนื้อสองสี อายุ ๔๐ ปี...” โดยจะมอบหมายให้ข้าราชการที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในแต่ละเมือง เช่น เจ้าเมือง และนายด่านคอยตรวจตรา ผู้ที่แปลกปลอมเข้ามาอย่างเข้มงวด หากพบเบาะแสหรือสืบทราบว่าเป็นคนร้ายหนีไปอยู่ที่เมืองใดก็ให้รีบแจ้งไปยังกรุงเทพฯ เพื่อจะได้ส่งข้าหลวงไปนำตัวผู้กระทำความผิดมาดำเนินคดีต่อไป หากพบว่าผู้ใดมีส่วนรู้เห็นในการช่วยเหลือผู้กระทำความผิดจะได้รับโทษ ดังหนังสือราชการที่มีถึงพระยาเทพวอธขุนว่า ให้แต่งตั้งข้าหลวงและกรรมการถือหนังสือไปถึงเจ้าเมือง ให้สืบจับเอาตัวมาชำระเสีย อย่าให้ผู้ใดผู้หนึ่งขัดขวางป้องกันไว้ ให้คนร้ายหลบหนีออกไปนอกเขตแดนได้”

จากปัญหาเรื่องเงินปลอม และการดำเนินการแก้ไขปัญหาเรื่องเงินนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัวทรงเข้าพระทัย และไม่ต้องการให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน จากการได้รับเงินปลอม จึงทรงดำเนินการแก้ไขปัญหาย่อยๆ ค่อยเป็นค่อยไป เริ่มจากสืบทราบว่ามีผู้ทำเงินปลอมได้จริงหรือไม่ เมื่อจับได้ก็ให้นำตัวมาสอบสวนเพื่อไต่ถามถึงวิธีทำเงินปลอม เพื่อรัฐจะได้รู้เท่าทันและหาทางแก้ไขข้อบกพร่องต่อไป จากนั้นจึงประกาศรับแลกเงินปลอมจากประชาชน เพื่อจะได้ทราบว่าเงินปลอมใช้อยู่จำนวนเท่าไร ทั้งยังเป็นการช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับเงินปลอมไม่ให้สูญเงินเปล่า ในภาวะบ้านเมืองข้าวยากหมากแพง หากเกินกว่ากำหนดให้แลกแล้ว ก็ยังเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีเงินปลอมนำมาแลกเงินได้ โดยให้แลกเพียงอัตราตามมูลค่าหน้าหนัของวัสดุนั้นๆ และหากพบว่ายังมีผู้นำเงินปลอมมาใช้จึงเริ่มลงโทษ การแก้ไขปัญหาระยะยาวทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป คือ เงินที่ผลิตขึ้นในอัตราใหม่ จะเปลี่ยนมาใช้ทองแดงเพื่อปลอมแปลงได้ยาก และทนทาน

^๖ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ ๔. เล่ม ๑๑. ให้สืบจับนายภู ผู้ทำเงินแดงหนีมาแต่เมืองสุโขทัย. (กระดาศฝรั่ง). (จ.ศ.๑๒๑๘). เล่มหมึก. เลขที่ กท.

^๗ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ ๔. เล่ม ๒๗. ตอบเมืองราชบุรีให้เร่งสืบจับอ้ายฉิมผู้ทำเงินแดง. (กระดาศฝรั่ง). (จ.ศ.๑๒๑๘). เล่มหมึก. เลขที่ กท.

^๘ กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ ๔. เล่ม ๑๑. ว่าด้วยให้ข้าหลวงกรรมการซึ่งสมรู้ทำเงินแดงเข้ามาชำระ ณ กรุงเทพฯ. (กระดาศฝรั่ง). (จ.ศ.๑๒๑๘). เล่มหมึก. เลขที่ กท.

ส่วนของเดิมก็ยังคงผลิตให้ใช้แบบเก่าต่อไป ในขณะที่การปลอมแปลงยังมีไม่มากนัก ดังนั้นการผลิตเงินอัฐด้วยดีบุกผสมก็ยังเป็นทางเลือกที่ดีกว่าในเรื่องของต้นทุนการผลิต

๕ ปัญหาการเกิดอัคคีภัย

การเกิดอัคคีภัยเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นบ่อยๆ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งปรากฏเป็นข่าวในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ โดยกล่าวข่าวเพลิงไหม้ไว้ ๔ ข่าวด้วยกัน จากข่าวเพลิงไหม้ที่เกิดขึ้นนี้ สามารถสรุปถึงสาเหตุของการเกิดเพลิงไหม้ว่า เกิดขึ้นจากปัจจัยหลักสองประการด้วยกัน คือ ประการแรก เกิดขึ้นจากความประมาทเลินเล่อ* ของเจ้าของบ้าน และโรงเรียนประการที่สอง เกิดขึ้นจากการลักลอบวางเพลิงของคนร้าย” ซึ่งการลักลอบวางเพลิงของคนร้ายโดยมากมีวัตถุประสงค์เพื่อก่อความวุ่นวาย และต้องการฉกชิงทรัพย์สิน ความเสียหายที่เกิดจากเพลิงไหม้นี้ก่อให้เกิดความสูญเสียแก่ชีวิตและทรัพย์สิน มิใช่เพียงเจ้าของบ้านต้นเพลิงเท่านั้น เหตุไฟไหม้ในแต่ครั้งได้นำความเสียหายมาสู่ชุมชน และบ้านใกล้เคียงอีกด้วย โดยเหตุเพลิงไหม้เหล่านี้จะเกิดชุกชุมในช่วงเดือน ๑๒ เดือนอ้าย เดือนยี่ เดือน ๓ และเดือน ๔ ซึ่งเดือนดังกล่าวนี้ตรงกับช่วงลมแรง และเริ่มเข้าสู่หน้าแล้ง” ดังนั้นเมื่อเกิดเพลิงไหม้ขึ้นในช่วงหน้าแล้งประชาชนจะหาน้ำมาดับไฟยาก เนื่องจากน้ำในลำคลองแห้ง ทำให้น้ำนำมาดับไฟทัน” เพลิงจึงลุกลามสร้างความ

* อ่านรายละเอียดจากข่าว เหตุไฟไหม้. “...เพลากลางวัน อีหินทุงเข้ากินแล้วลืมไปหาได้ดับเชื้อเพลิงไม่... ลงไปอาบน้ำที่ต้นท่า...วิ่งขึ้นไปจะดับก็ไม่ทัน...” อ้างจาก หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ เล่มที่ ๑. ใบบที่ ๑๐. วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๗๓-๗๔. และข่าว ว่าด้วยเหตุไฟไหม้. “...เพลามากสองยามเสด, บังเกิดไฟไหม้ที่แขวงวัดระฆัง...ไฟนั้นไหม้จากเตาไฟเบนไฟทุงเข้า, เพราะเจ้าของเรือนหาระวังไม่...” อ้างจาก หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ เล่มที่ ๑. ใบบที่ ๑๓. วันที่ ๕ กันยายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๑๑๐. และข่าวเหตุไฟไหม้. “เวลาค่ำประมาณยามเสดเกิดเพลิงไหม้ประมาณยี่สิบหลังที่บ้านเสือ...เพราะทาสถือได้เข้าไปในห้องนอนของนายที่เจ็บอยู่, เพลิงติดมุ้งขึ้นไม่ทันรู้ตัว...” อ้างจาก หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๕. วันที่ ๒๙ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๕๕.

๒ ข่าว ความไฟไหม้. “...ในคืนวันนั้นที่โรงสี...พวกเดินตระเวนคนหนึ่งเห็นเพลิงติดหลังคาโรงสีนั้น, ก็ร้องปลุกคนขึ้นให้ดับไฟก็ดับทัน. ได้เห็นไม้คัตไฟฝรั่งเป็นกำมือ ๑ ห่อ อยู่ในกระดาดฟางหลายชั้นไฟติดกระดาดฟางอยู่ยังหาถึงที่ไม้คัตไฟไม่ ถ้าไม่ดับอีกประเดี๋ยวก็จะถึงไม้คัตไฟ...” อ้างจาก หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๒๑. วันที่ ๒๒ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๒๖๓.

๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔. ประกาศให้ระวังเพลิงไหม้ คัดจากหมายรับสั่ง. หน้า ๘๗.

๔ ข่าว “เหตุไฟไหม้”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๕. วันที่ ๒๙ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๕๕.

เสียหายแก่ทรัพย์สิน และบ้านเรือนของประชาชนในละแวกใกล้เคียงมากกว่าในเดือนอื่นๆ บางคราวชาวบ้านหนีเพลิงไม่ทัน ต้องตายในเพลิงก็มี หรือบางครั้งชาวบ้านที่มีได้ไฟใหม่ก็พลอยแตกตื่นไปด้วย เป็นเหตุให้แตกตื่นตกใจต้องพลอยเสียทรัพย์สิน สิ่งของกระจัดกระจายเสียหายเป็นอันมาก”

ภาครัฐได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาลไฟไหม้ โดยในส่วนของพระอารามหลวงได้ทรงออกประกาศห้ามมิให้เอาแผงไม้ไผ่ ใบจาก มาทำเพิง กันสาด ฝากันห้อง ในกฎของพระอารามหลวง^๖ หากพบว่าพระอารามหลวงแห่งใดดัดแปลงกฎนี้ นำแผงไม้ ใบจากมาต่อเติม จะให้เจ้าคณะอารามนั้นๆ นำพระสงฆ์นั้นมาลงโทษตามโทษานุโทษ เนื่องจากทรงเห็นว่ากฎที่ทำด้วยไม้ไผ่ ใบจาก นอกจากไม่สวยงามแล้วไม่เป็นระเบียบแล้ว ยังเป็นเหตุให้เกิดไฟไหม้ได้ง่าย เพราะไม้ไผ่ และจาก จะเป็นเชื้อไฟติดอย่างดี สามารถติดไฟได้ง่ายเมื่อยามเกิดไฟไหม้” ซึ่งชาว เหตุไฟไหม้ฯ ในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ ก็ได้กล่าวถึงหลังคามุงจากว่ามีคุณสมบัติแห่งกรอบเมื่อประกอบเข้ากับลมที่พัดแรงในหน้าแล้ว จึงเป็นต้นเหตุของไฟไหม้ได้อย่างง่ายดาย โดยได้เตือนสติผู้คนให้ระมัดระวังหลังคามุงจากจะเป็นเชื้อเพลิงก่อให้เกิดไฟไหม้ไว้ดังนี้ “...น่านี้เป็นน่าแล้ง, ลมพัดกล้ำหลังคาจากแห่งกรอบติดไฟง่าย ๆ นึก...”^๗ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ออกประกาศมิให้พระสงฆ์ดัดแปลงต่อเติมกฎด้วยไม้ไผ่และใบจาก มีใจความดังนี้

“...ได้ทอดพระเนตรเห็นกฎวิหารที่พระสงฆ์อาศัยอยู่นั้นเป็นดีกว่าไม้งาม มักพอใจเอาแผงไม้ไผ่บ้าง จากบ้าง มาทำเป็นพะเพิง ทำเป็นฝากันห้องบ้าง เป็นหอนกบ้าง เป็นกันสาดบ้าง ดูรุงรังไม้งาม อย่าให้มีเลย ก็เป็นรังไฟรังไฟ ไม้งามบ้านงามเมือง...”^๘

สำหรับราชฎานั้นก็ให้ช่วยทางการสอดส่องความเรียบร้อย โดยให้ราชฎช่วยกันระมัดระวังมิให้เกิดไฟไหม้ ดูแลรักษากันเรือนของตนให้เรียบร้อยและคอยสอดส่องระวังมิให้คนร้ายมาลอบวางเพลิงในบ้านของตนได้ เนื่องจากพบว่ามีคนร้ายชุกชุม โดยลอบวางเพลิงบ้านเรือนของประชาชน เพื่อฉวยโอกาสชิงทรัพย์สินของมีค่า ส่วนข้าราชการก็ให้ช่วยกันสอดส่องดูว่ามีโรงเรือน

^๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔. ประกาศกำหนดโทษผู้ร้ายทั้งไฟ. หน้า ๓๐๑.

^๗ แหล่งเดิม. หน้า ๕๑-๕๒.

^๘ แหล่งเดิม.

^๙ ชาว “เหตุไฟไหม้ฯ”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์. เล่มที่ ๒. ใบที่ ๕. วันที่ ๒๙ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๕๕.

^{๑๐} แหล่งเดิม. หน้า ๕๒.

ใครกว้างเปล่าขาดเจ้าของดูแลรักษาให้ นายอำเภอหรือทิ้งเสีย เพื่อป้องกันมิให้เป็นต้นเพลิงลุกลามได้ หากพบเพลิงไหม้ขึ้นที่ใดให้นำเจ้าของบ้านต้นเพลิงมาลงโทษ” ซึ่งได้ปรากฏในข่าว “ว่าด้วยเหตุไฟไหม้” ในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ ไว้ดังนี้ “...เพลิงประมาณสองยามเศษ, บังเกิดไฟไหม้ที่แขวงวัดระฆัง. เมื่อขณะไฟไหม้นั้น, เจ้าของเรือนหาอยู่ไม่, ไฟนั้นไหม้จากเตาไฟเป็นไฟพุ่งเข้า, เพราะเจ้าของเรือนหาระวังไม่. เหตุตั้งนั้นอำเภอเขาได้เกาะเอาตัวเจ้าของเรือนไปในเพลิงกลางคืนนั้นเอง. แลเจ้าของเรือนนั้นได้เสียเงินหกบาท. เขาจึงปล่อยให้มาบ้าน.”^๒ หรือจากข้อความในประกาศว่า

...เทศกาลเดือน ๑๒ เดือนยี่ เดือน ๓ เดือน ๔ เป็นฤดูแล้ง ลมว่าวพัดกล้า มักเกิดเพลิงไหม้บ้านเรือน อาณาประชาราษฎร เลือกจะมีอ้ายผู้ร้ายตชิงวิ่งราวตัดช่องย่องเบามีชุกชุมกำเริบขึ้นเนื่องๆ ราษฎร จะจับโจรผู้ร้ายนั้นได้โดยยาก ให้นายอำเภอประกาศป่าวร้องข้าราชการและราษฎรให้ตั้งจำหล่งจตุรอกทุกถนน เป็นระยะทางเหมือนอย่างตามเคยมาแต่ก่อน อนึ่งให้เจ้าของบ้าน...ระวังรักษาเรือนโรง บ้านของตัว อย่าให้มีอ้ายผู้ร้ายไปลอบจุดไฟเรือนโรงบ้านของตัวได้ ถ้าแลบ้านใดมีเรือนโรง บ้านร้างเปล่าอยู่ไม่มีคนอยู่เฝ้ารักษา ก็ให้นายอำเภอหรือแย่งเสีย อย่าให้เป็นเชื้อเพลิงขึ้นได้ ถ้าบ้านใด เกิดเพลิงไหม้เรือนโรงบ้าน จะเอาเจ้าของเรือนโรงบ้านมาทำโทษ...อนึ่งโจรผู้ร้ายลอบจุดไฟ...ก็ให้ เจ้าของบ้านนายอำเภอจับเอาอ้ายคนร้ายไว้ให้จงได้ แล้วให้มาส่งกับผู้รับสั่ง จะได้พิจารณาเอาโทษ ตามโทษานุโทษ...”

นอกจากนั้นยังได้ทรงกำหนดโทษแก่ผู้ลักลอบวางเพลิงให้มีโทษหนักขึ้นกว่าเดิม คือ มีโทษถึงประหารชีวิต จากกฎหมายเดิมที่กำหนดโทษไว้เพียงจำคุก ตัดมือ และจำคุก^๓ เนื่องจากเห็นว่า มีผู้กระทำความผิดมากขึ้น โดยไม่เกรงกลัวกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งความผิดในการลักลอบวางเพลิงนั้น ถือเป็นการกระทำความผิดขั้นรุนแรง จึงสมควรลงโทษสถานหนักกว่าคนร้ายประเภทอื่น เพราะเป็นการกระทำให้ผู้อื่นสูญเสียทรัพย์สิน ซึ่งความเสียหายที่เกิดขึ้นนี้บางครั้งคิดเป็นมูลค่ามหาศาล เนื่องจาก ผู้ทรัพย์สินเหล่านี้มิได้มีเพียงของราษฎรคนใดคนหนึ่งเท่านั้น เพราะเมื่อเกิดเพลิงไหม้ก็จะลุกลามไปยังบ้านเรือนข้างเคียงเป็นบริเวณกว้าง รวมไปถึงทรัพย์สินซึ่งเก็บไว้ในคลังของหลวงด้วย

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔. ประกาศห้ามให้ระวางเพลิงไหม้ คัดจากหมายรับสั่ง. หน้า ๘๗-๘๘.

^๒ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ เล่มที่ ๑. ใบบที่ ๑๓. วันที่ ๕ กันยายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๑๑๐.

^๓ แหล่งเดิม.

^๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔. ประกาศกำหนดโทษผู้ร้ายทั้งไฟ. หน้า ๓๐๑-๓๐๒.

ซึ่งทางการจะนำสิ่งของต่าง ๆ ไปเก็บไว้ในคลังหลวง ที่มีเก็บไว้กระจายอยู่ทั่วทุกหนแห่งในเมือง หากเกิดเพลิงไหม้แล้วก็จะพลอยทำให้ทรัพย์สินของทางการเสียหายไปด้วย จึงควรมีโทษเสมือนกับทำลายของหลวง อีกทั้งยังทำให้ประชาชน ซึ่งอยู่ในละแวกใกล้เคียงที่บ้านเรือนมิได้ถูกเพลิงไหม้ ต้องพลอยแตกตื่นก็ต้องเสียขวัญและทรัพย์สินต้องเสียหายกระจัดกระจายไปด้วย ซึ่งความเสียหายที่สำคัญที่สุด คือ เมื่อเกิดเพลิงไหม้แล้วมักพบว่ามีผู้คนที่ย้ายอยู่ในบ้านเรือนหนีออกมาไม่ทัน ต้องตายในกองเพลิงเป็นอันมาก ซึ่งกฎหมายเก่ากำหนดโทษผู้ลักลอบวางเพลิงไว้เพียงโทษสถานเบาเท่านั้น โดยมีได้ลงโทษถึงประหารชีวิต ทำให้มีผู้ร้ายไม่เกรงกลัวจึงมีผู้กระทำความผิดเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก จึงโปรดเกล้าให้กำหนดโทษแก่ผู้ร้ายลอบวางเพลิงให้หนักขึ้นกว่าเดิม โดยกำหนดโทษไว้ว่าหากสามารถจับตัวผู้ร้ายลอบวางเพลิงได้ จะให้ลงโทษถึงประหารชีวิต และจะพระราชทานรางวัลเป็นเงินจำนวนมาก แก่ผู้ที่จับตัวคนร้ายนำส่งให้ทางการ ส่วนโทษของผู้ใดลอบวางเพลิงในเรือนนั้น หรือเรือนอื่นก็ดี หากนายเงินจับตัวทาสได้ เมื่อชำระคดีแล้วนายเงินไม่มีส่วนรู้เห็น จะโปรดเกล้าพระราชทานเงินหลวงเพื่อใช้เป็นค่าตัวทาสให้แก่นายเงินตามสมควร^{*}

นโยบายของรัฐในการแก้ปัญหาเพลิงไหม้ได้ดำเนินนโยบายในการกำหนดโทษแก่ผู้กระทำความผิดเป็นหลัก โดยในส่วนของสงฆ์ได้มอบหมายให้ผู้ปกครองคณะสงฆ์ในแต่ละวัดเป็นผู้ลงโทษพระสงฆ์ที่ละเมิดต่อเติมกุฏิสงฆ์ ในวัดที่เป็นพระอารามหลวง ด้วยไม้ไผ่และจาก ซึ่งเป็นวัสดุที่สามารถเป็นเชื้อเพลิงก่อให้เกิดไฟไหม้ได้ง่าย ที่ละเลยให้เกิดเพลิงสามารถบรรเทาปัญหาเพลิงไหม้ ส่วนราษฎรมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ นายอำเภอ และกองตระเวน เป็นผู้ตรวจตราความเรียบร้อยเฝ้าระวังมิให้เกิดไฟไหม้ ส่วนประชาชนนอกจากจะมีหน้าที่ระมัดระวังมิให้เกิดไฟไหม้ในอาคารบ้านเรือนของตน ซึ่งหากประมาทให้ไฟไหม้บ้านเรือนของตนจะต้องถูกลงโทษปรับแล้ว ยังจะต้องมีหน้าที่ในการช่วยรัฐสอดส่องความเรียบร้อยของบ้านเมือง มิให้ผู้ใดลักลอบวางเพลิงในอาณาบริเวณบ้านของตนด้วย

โดยรัฐมีรางวัลเป็นเครื่องจูงใจให้แก่ผู้ที่สามารถจับตัวคนร้ายลอบวางเพลิงได้ หากผู้ใดจับตัวคนร้ายได้ รัฐก็จะให้รางวัลค่านำจับเป็นการตอบแทน ส่วนผู้ร้ายที่กระทำความผิดที่พบว่ามีเพิ่มขึ้น รัฐกำหนดบทลงโทษที่รุนแรงแก่ผู้กระทำความผิดเพิ่มขึ้น สำหรับผู้ร้ายลอบวางเพลิงให้ประหารชีวิต จากเดิมที่มีบทลงโทษเพียงเฆี่ยนตี จำคุก หรือ รัยแรงที่สุดก็คือตัดมือ ก็ยังมีได้ทำให้ผู้กระทำความผิดเกรงกลัว รัฐจึงได้กำหนดโทษสูงขึ้น เพื่อมิให้มีผู้ใดกล้ากระทำความผิด ซึ่งนับว่าเป็นนโยบายที่ดีและได้ผล แม้จะไม่สามารถขจัดปัญหาการเกิดเพลิงไหม้ลงได้แต่สามารถช่วยลดการจำนวนการเกิดเพลิงไหม้ และการลักลอบวางเพลิงลงได้

^{*} แหล่งเดิม.

บทที่ ๓

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับข้าราชการ

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับข้าราชการ คือ ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจากความประพฤติดของข้าราชการ ปรากฏเป็นข่าวในหนังสือจดหมายเหตุข บางกอกรีคอร์เดอร์ ได้แก่ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้านายเชื้อพระวงศ์ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้าเมือง ปัญหาที่เกิดขึ้นจากตุลาการ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้าภาชีนายอากร ปัญหาที่เกิดขึ้นจากนายด่าน และปัญหาที่เกิดขึ้นจากบ่าวของขุนนางผู้ใหญ่ เป็นต้น

ข้าราชการ หรือ ขุนนาง คือ บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ เพื่อทำงานให้กับรัฐ เป็นผู้รับนโยบายของรัฐไปปฏิบัติ และมีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของประชาชน* บุคคลที่เข้ารับราชการเป็นขุนนางมิได้มีเพียงสามัญชนเท่านั้น แต่รวมไปถึงเจ้านาย เชื้อพระวงศ์ และชาวต่างประเทศที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นขุนนางด้วย เช่น ชาวจีน มอญ และชาวยุโรป ซึ่งขุนนางในประเภทหลังนี้จะได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เฉพาะอย่าง เท่านั้น เช่น ควบคุม คนชาติเดียวกันที่อยู่ในเมืองไทย หรือเป็นเจ้าภาชีนายอากร เป็นต้น ขุนนางถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญของการเมืองการปกครอง เนื่องจากขุนนางจะทำหน้าที่เป็นคนกลางระหว่างราษฎรกับพระมหากษัตริย์ หากขุนนางปฏิบัติหน้าที่ดี ก็สามารถช่วยให้งานของรัฐดำเนินไปตามพระราชประสงค์ได้ ดังนั้น การคัดเลือกบุคคลเข้ารับราชการต่างๆ จึงมีความสำคัญ แต่แม้ว่ารัฐจะมีหลักเกณฑ์ในการคัดสรรขุนนางดีเพียงใด ก็ไม่อาจเลือกบุคคลเข้ารับราชการให้ได้ดีทุกคน จึงมีข้าราชการบางส่วนที่ขาดคุณธรรม ใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ ทุจริตในหน้าที่ ฉ้อราษฎร์บังหลวง ดังนั้นปัญหาการทุจริตในหน้าที่ และขาดความยุติธรรมในการตัดสินใจตัดสินคดีความต่างๆ รวมถึงเป็นผู้ไม่มีความรู้ความสามารถเพียงพอ ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ไม่มีประสิทธิภาพ อีกทั้งการที่ส่วนกลางของภาครัฐ ไม่สามารถเข้าไปควบคุมดูแลข้าราชการในหัวเมืองที่ห่างไกลได้อย่างทั่วถึง

* การแต่งตั้ง ผู้ที่เป็นเชื้อสายขุนนางเดิมมักจะมีโอกาสในการได้รับการพิจารณา แต่งตั้งมากกว่า แต่ไม่ถึงกับเป็นการสืบตระกูลโดยตรง เพราะสังคมไทยยังเปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ความสามารถทุกคนมีโอกาสเป็นขุนนางได้ หากมีคุณสมบัติเหมาะสม เนื่องจากแต่งตั้งยังคงพิจารณาเลือกจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ

ยศและพระราชทินนาม ได้แก่ สมเด็จเจ้าพระยา เจ้าพระยา พระยา พระ หลวง ขุน หมื่น เป็นต้น โดยราชทินนามมักจะตั้งให้สอดคล้องกับตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบ สถานภาพ ขุนนางสมัยก่อน จะเป็นผู้มีสถานภาพทางสังคมที่ได้รับการยกย่อง และเป็นที่ยอมรับจึงทำให้ขุนนางบางคนเป็นผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นนั้นๆ ไปด้วย โดยเฉพาะขุนนางในหัวเมือง.

ทำให้ข้าราชการเหล่านี้ บางคนได้ได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเข้าพระทัยถึงปัญหาเหล่านี้เป็นอย่างดี ในรัชสมัยของพระองค์จึงได้ทรงมีพระบรมราโชบายเกี่ยวกับการควบคุมข้าราชการให้มากขึ้น โดยทรงออกประกาศต่าง ๆ และกฎหมายเพื่อควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการ

๑. ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้านาย เชื้อพระวงศ์

ในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ได้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้านาย และเชื้อพระวงศ์ จำนวน ๑ ข่าว ซึ่งมีสาเหตุเกิดขึ้นจากการติดสุราของพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นถาวรรวยศ^{*} ที่ทรงเสวยสุราแล้วเมาตลอดทั้งวัน จนไม่สามารถทรงงานราชการในกรมฝัฟาย และเกณฑ์ขาดกวาดถนน ตามที่ได้ทรงแต่งตั้งมอบหมายให้มีประสิทธิภาพได้ นอกจากนั้นยังเป็นที่เล่าลือจน เป็นที่เสื่อมเสียมาถึงพระเกียรติยศในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยว่า เมื่อกรมหมื่นถาวรรวยศ เมาสุราแล้วมักจะไปเที่ยวขอสุรา หรือสิ่งของอื่นๆ จากโรงสุรา จนเป็นที่ติเตียนของคนทั่วไปแต่ไม่มีผู้ใดกล้าห้ามปราม หมอบรัดเลย์คาดว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คงยังไม่ทรงทราบจึงได้ตีพิมพ์ลงในข่าว ความกรุงเทพฯ^๒ เรื่องกรมหมื่นถาวรรวยศ พร้อมทั้งแสดงความเห็นว่า หากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าห้ามกรมหมื่นถาวรรวยศ ดื่มสุราสักปีสองปีก็จะช่วยรักษาให้มีสติตั้งเดิมได้ แต่หากปล่อยไว้ไม่ทรงห้ามปรามกรมหมื่นถาวรรวยศก็จะสร้างแต่ความเดือดร้อนเพิ่มขึ้นทุกวัน ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้านายติดสุราจนเสียนงานราชกิจนี้ มิได้มีเพียงกรมหมื่นถาวรรวยศเท่านั้น ยังมีเจ้านายพระองค์อื่นอีกแต่มิได้กล่าวถึงในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ได้แก่ กรมหมื่นนอลงกรกฎกิจปรีชา^๓ ซึ่งมีพฤติกรรมคล้ายกัน คือ ติดสุรา จนเป็นเหตุให้งานราชกิจเสียหาย จนไม่สามารถทรงงาน

^{*} เป็นเชื้อพระวงศ์ที่ใกล้ชิด ได้ทรงแต่งตั้งมอบหมายให้ดูแลราชการ ในกรมฝัฟาย และเกณฑ์ขาดกวาดถนน. อ้างจาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). *ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔ ประกาศห้ามมิให้เฝ้ากรมหมื่นถาวรรวยศ แลกรมหมื่นนอลงกรกฎกิจปรีชาที่วัง* นอกจากผู้เป็นกรมขึ้น.. หน้า ๓๐๓-๓๐๔.

^๒ ข่าว “ความกรุงเทพฯ”. หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ปีที่ ๒๔. วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๒๓๖-๒๓๗.

^๓ แหล่งเดิม.

^๔ ทรงแต่งตั้งมอบหมายให้ดูแลราชการในกรมแสงปิ่น และช่างในกรมแสง. อ้างจาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). *ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔. ประกาศห้ามมิให้เฝ้ากรมหมื่นถาวรรวยศ แลกรมหมื่นนอลงกรกฎกิจปรีชาที่วัง* นอกจากผู้เป็นกรมขึ้น. หน้า ๓๐๓-๓๐๔.

ราชการในกรมแสงปืน และช่างในกรมแสง ตามที่ได้ทรงแต่งตั้งมอบหมายให้มีประสิทธิภาพได้ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้านาย และเชื้อพระวงศ์ ซึ่งเกิดขึ้นจากการติดสุราของพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นถาวรรยศ นอกจากส่งผลให้งานราชการเสียหายแล้ว ยังสร้างความเดือดร้อนให้แก่ราษฎรด้วย ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบจึงได้ดำเนินการแก้ไข โดยออกประกาศห้ามมิให้เฝ้ากรมหมื่นถาวรรยศที่วัง นอกจากผู้รับราชการได้บังคับบัญชาในกรมนั้น^๑ โดยดำริถึงเรื่องนี้ว่า “...ห้ามอย่าให้คนอื่นนอกนี้ไปเฝ้าที่วังด้วยธุระใดๆ ก็ดี ถึงจะมีผู้มาบอกมารับสั่งให้หา ก็อย่าให้ไป...เพราะไปพบเสด็จกำลังเฝ้าอยู่เกลือกจะทรงกริ้วด้วยเหตุอันมิได้ควร และจะทรงตะเถิบชกตองทำการเกินๆ...”^๒ เนื่องจากทรงทราบถึงพฤติกรรมของกรมหมื่นถาวรรยศว่า ตามปกติมักจะทรงเสวยสุราเป็นประจำ และจะทรงเฝ้ามาอยู่เสมอ เมื่อเฝ้าแล้วมักจะทะเลาะวิวาท สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้เฝ้ารอบข้างอยู่เสมอ จึงห้ามมิให้ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้อง นอกเหนือจากข้าราชการได้บังคับบัญชาเข้าเฝ้าที่วังของกรมหมื่นถาวรรยศ เพราะหากผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องเข้าไปเฝ้ามีเรื่องทะเลาะวิวาท หรือถูกทำร้ายร่างกาย เมื่อเกิดเรื่องขึ้นแล้วยากแก่การตัดสินคดีความเพราะไม่มีพยาน อีกทั้งตามกฎหมายได้ให้ความคุ้มครองแก่เจ้าของบ้าน ให้ผู้เข้าไปวิวาทกับเจ้าของบ้านจะต้องเป็นผู้แพ้คดี เนื่องจากถือว่าเป็นผู้บุกรุก แต่ก็ทรงกำหนดให้ละเว้นแก่ผู้ที่ถูกกรมหมื่นถาวรรยศเรียกให้ไปเข้าเฝ้าว่า หากเกิดเรื่องวิวาทขัดใจกับเจ้าของวังจะไม่ถือเป็นบุกรุก เพราะเจ้าของวังเป็นผู้เรียกเข้ามาเองว่า “เมื่อเจ้าของบ้านเจ้าวังไปเชิญไปหาตัวคนบ้านอื่นมาในวังในบ้านของตัวแล้ว ผู้ที่เชิญ...พูดขัดคอกับเจ้าของบ้าน ชกตีกับเจ้าของวัง...จะตัดสินเอาเป็นบุกรุกไม่ได้เพราะเจ้าของวัง...ไปหาเองยอมให้เข้าไปเอง...”^๓ ดังนั้นจึงประกาศให้ข้าราชการต่างกรมหากมีธุระใดๆ ให้มารอเข้าเฝ้าในพระบรมมหาราชวังจะเป็นการดีกว่า ส่วนข้าราชการผู้ได้บังคับบัญชาของกรมหมื่นถาวรรยศ แม้จะเข้าเฝ้าก็ให้ระมัดระวังเช่นกัน สำหรับผู้ถือพระบรมราชโองการ หรือเชิญรับสั่ง ถือเป็นข้อยกเว้น โดยจะทรงให้ความคุ้มครองทุกประการ ดังข้อความในประกาศว่า

...วังเจ้าต่างกรม...นี้พระองค์เจ้าเจ้าวังมีปกติมักทรงเฝ้าอยู่ไว้ใจยาก มักจะก่อความขึ้นง่าย ๆ เพราะฉะนั้นให้ข้าราชการตำแหน่งอื่น นอกจากกรมที่บังคับไว้ นั้น เว้นเสีย อย่าเข้าไปเลย ถึงมีเหตุที่ควรจะให้เฝ้าก็ให้คอยเฝ้าในพระราชวังนี้เถิด แลกรมที่ออกชื่อมาก่อน ว่าเป็นกรมขึ้นอยู่ในบังคับ...นั้น เมื่อมีเหตุในราชการควรไปเฝ้า หรือมีรับสั่งให้หาไปด้วยราชการก็ต้องไปเฝ้า ถึงกระนั้นก็ให้ระวัง เมื่อเวลาเจ้าทรงเฝ้าอยู่อย่าเข้าไปเฝ้าและอย่าทู่เมียงให้ขัดเคืองขึ้นได้ อนึ่งถ้ามีการดวน หรือการที่ควร

^๑ แหล่งเดิม.

^๒ แหล่งเดิม.

^๓ แหล่งเดิม.

ข้าราชการจะไปที่วัง...นั่น คือมีพระบรมราชโองการรับสั่งให้ไปเชิญเสด็จกิติ ฑุลถามการงานใดๆ กิติ เชิญพระอาการกิติ เมื่อถึงพบเสด็จ หรือมิพบเสด็จ หรือไปพบเมื่อยังไร เมื่อไม่ได้ราชการตาม พระราชประสงค์ ให้กลับมาทูลพระกรุณาในทันที ย่ารอไว้ช้า เมื่อเสด็จขึ้นแล้ว ให้จดหมายเข้ามาใน ตามเหตุนั้น ในการที่มีพระบรมราชโองการรับสั่งให้ไปถึงมีวิวาทบาทคล่องขึ้น จะเอาตามประกาศไว้ ก่อนไม่ได้ ชื่อว่าข้าในกรมหมื่นแห่งผู้รับสั่ง...”

ประกาศข้างต้นนี้ได้ออกประกาศไว้ตั้งแต่ วันเสาร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก จ.ศ.๑๒๒๐ ซึ่งได้ออกก่อนการตีพิมพ์ข่าวในหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกกรีตอร์เดอร์ ซึ่งได้นำมา ที่ตีพิมพ์ไว้ เมื่อเดือน ๔ ขึ้น ๑ ค่ำ จ.ศ. ๑๒๒๗ นับเป็นระยะเวลาที่ห่างกันถึงเกือบ ๗ ปี หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงออกประกาศเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่าตลอดระยะเวลา ๗ ปีที่ผ่านกรมหมื่นถาวรรวยศ มายังคงเสวยสุรามาโดยตลอด ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อ การทรงงานแล้ว ยังทรงประพฤติดนให้เป็นที่น่าเสียดายพระเกียรติมากขึ้น ซึ่งเป็นข่าวลือในหนังสือพิมพ์ ว่าทรงออกไปขอสุรา และสิ่งของต่างๆ จากโรงเหล้ามาเสวย สร้างความเบื่อนายให้แก่ผู้ถูกรบกวน

เนื่องจากเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีประกาศแต่เพียงการป้องกัน และควบคุมมิให้กรมหมื่นถาวรรวยศ ก่อเหตุทะเลาะวิวาทกับผู้ที่มาเข้าเฝ้าในวังเท่านั้น โดยมีได้ ดำเนินการเพิ่มเติมใดๆ เช่น กำหนดบทลงโทษใดๆ หรือให้ปลดออกจากราชการ หรือสั่งห้ามมิให้ กรมหมื่นถาวรรวยศ จดเว้นการเสวยสุราในเวลาราชการ และพระอุปนิสัยจากฤทธิ์สุรามาโดยตลอด โดยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่สามารถทรงทัดทานได้ จากประกาศนี้จึงทำให้ ทราบว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบถึงพฤติกรรมของกรมหมื่นถาวรรวยศ เป็นอย่างดีมิใช่ไม่ทรงทราบ ซึ่งในประกาศฉบับนี้มีได้กล่าวถึง ว่าไว้ได้ทรงดำเนินมาตรการใดๆ

ซึ่งภายหลังการออกประกาศนี้ คาดว่ากรมหมื่นถาวรรวยศคงจะเสวยสุราหนักขึ้น และมีข่าว ว่าได้ประพฤติดนให้เสื่อมเสียพระเกียรติ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งหมอบรัดเลย์ ได้ทราบและนำมาตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์^๖ เนื่องจากเริ่มมีข่าวลือว่าทรงออกไปขอสุราและสิ่งของ ต่างๆ จากโรงเหล้ามาเสวยเป็นที่เสื่อมเสียพระเกียรติมากขึ้น เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในประกาศฉบับก่อนเพียงแต่ป้องกัน และป้องกันมิให้ผู้ที่เกี่ยวข้องไป เข้าเฝ้า เพื่อควบคุมมิให้กรมหมื่นถาวรรวยศไปก่อเหตุทะเลาะวิวาทกับผู้ที่มาเข้าเฝ้าในวังเท่านั้น

^๖ แหล่งเดิม. หน้า ๓๐๔-๓๐๕.

^๗ ข่าว “การร้ายทางศรีษะกระบือ”. หนังสือจดหมายเหตุบางกอกกรีตอร์เดอร์. เล่ม ๑. ใบที่ ๒๔. วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๒๓๖-๒๓๗.

จากประกาศฉบับก่อนนี้^๑ ทำให้ทราบว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของกรมหมื่นถาวรรยศ และได้ทรงเคยแก้ไขปัญหานี้ด้วยการออกประกาศมาแล้วครั้งหนึ่ง แต่ต่อมากรมหมื่นถาวรรยศได้ทรงเสวยสุราและเมามากขึ้น ได้สร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนตามที่ ซึ่งแต่ก่อนเมื่อทรงเมาก็เพียงแต่อยู่ในวังเท่านั้น

๒. ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้าเมือง

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้าเมือง ที่พบเห็นในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ พบว่ามีจำนวน ๓ ข่าว ซึ่งเกิดขึ้นจากสาเหตุสองประการ คือ ประการแรกเกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่ที่ไม่มีประสิทธิภาพ และละเลยการปฏิบัติหน้าที่ ประการที่สองเกิดขึ้นจากการใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ เช่น รับสินบน ข่มเหงราษฎรให้ได้รับความเดือดร้อน เป็นต้น ซึ่งตัวอย่างของข่าวที่เกิดขึ้นจากเจ้าเมือง ได้แก่ ข่าว “การร้ายทางศีรษะกระบือ”^๒ คนร้ายได้ปล้นชิงทรัพย์ผู้สัญจรทางเรือในคลองสี่สะกระบือ เมื่อชาวบ้านต้องฟ้องที่กรมเมืองก็ต้องเสียเงิน แต่ผู้ร้ายติดคุกไม่ถึงเดือนก็พ้นโทษออกมา และก่อคดีหนักขึ้นกว่าเดิมทั้งกลางวันกลางคืน จนชาวบ้านเอือมระอาไม่อยากมาฟ้องร้องให้เป็นความอีก หรือจากข่าว “ผู้ร้ายเมืองชลฯ”^๓ กล่าวถึงผู้ร้าย ชื่ออ้ายแจ่ม และพรรคพวกได้ปล้นฆ่าชิงทรัพย์ผู้คนในละแวกนั้นเป็นที่หวาดกลัวของชาวบ้าน เมื่อต้องการลูกเมียบ้านใด ก็จะถูกเอาไป เมื่อร้องเรียนเจ้าเมืองฯ ก็ไม่เอาใจใส่ อ้างว่าตนมีอายุมากแล้ว จะดำเนินการจับกุมก็ไม่ไหวให้ชาวบ้านไปจับนำมาส่งเอง ครั้นจับได้แล้วเจ้าเมืองก็ไม่จองจำ แต่กลับปล่อยตัวผู้ร้าย ไปเสีย ซึ่งไม่นานอ้ายแจ่มก็ได้ก่อคดีและถูกจับตัวได้อีก แต่เจ้าเมืองก็ไม่ลงโทษปล่อยออกไปอีกเป็นเช่นนี้บ่อยๆ และข่าว “จีนกง จินฟ่ง บ้านโรงเหล้าเมืองสวรรคได้ขอลงพิมพ์ตามเรื่องที่มีข้างท้ายนี้”^๔ ได้กล่าวถึงพระสรศบุรี เจ้าเมืองสวรรคบุรี และญาติพี่น้อง รวมถึงขุนนางได้บังคับบัญชาได้ร่วมกันใช้อำนาจในทางมิชอบ ข่มเหงราษฎรให้ได้รับความเดือดร้อน รับสินบน นอกราษฎร์

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). *ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔* ประกาศห้ามมิให้เจ้ากรมหมื่นถาวรรยศ แลกรมหมื่นอลงกรกฎกิจปรีชาที่วัง นอกจากผู้เป็นกรมขึ้น. หน้า ๓๐๓-๓๐๕.

^๒ ข่าว “การร้ายทางศีรษะกระบือ”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบที่ ๑. วันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๕.

^๓ ข่าว “ผู้ร้ายเมืองชลฯ”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบที่ ๙. วันที่ ๒๗ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๙๙-๑๐๐.

^๔ ข่าว “จีนกง จินฟ่ง บ้านโรงเหล้าเมืองสวรรคได้ขอลงพิมพ์ตามเรื่องที่มีข้างท้ายนี้”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบที่ ๑๗. วันที่ ๒๔ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

คดีโกง ทำงานไม่มีประสิทธิภาพ ประพัตดินไม่ดีกินเหล้าและเล่นการพนัน เมื่อเจ้าเมืองไม่เอาใจใส่
ต่องานราชการ และใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ จึงเป็นเหตุทำให้เกิดโจรผู้ร้ายชุกชุมขึ้น
มีคดีที่ได้รับการร้องเรียนทั้งสิ้น ๘ คดี* เป็นต้น

ดังนั้นการแต่งตั้งเจ้าเมืองเพื่อปกครองในหัวเมืองจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นตำแหน่งที่
เกี่ยวข้องกับการดูแลทุกข์สุขของประชาชนโดยตรงในบรรดาปัญหาสังคมที่พบในหนังสือ จดหมาย
เหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้าเมือง และกรรมการเมือง เนื่องจากเจ้าเมือง
เป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครอง โดยเฉพาะในหัวเมืองที่ห่างไกลจากเมืองหลวง ส่งผลให้การ
ควบคุมดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าเมืองเป็นไปได้ยาก ยิ่งหัวเมืองห่างไกลจากการดูแลของรัฐมาก
ขึ้นเท่าไร เจ้าเมืองก็จะยังมีโอกาสใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบมากขึ้นเท่านั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นจาก
เจ้าเมืองใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ ส่งผลให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนอยู่เสมอ ดังนั้น
ในการคัดเลือกผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งและแต่งตั้งเจ้าเมือง จึงเป็นเรื่องที่รัฐจะต้องพิจารณาอย่าง
รอบคอบ เพราะเจ้าเมืองเป็นตำแหน่งที่สำคัญ คือบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์
ให้เป็นผู้มีอำนาจในการปกครองหัวเมืองนั้นๆ เจ้าเมืองนอกจากทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลทุกข์สุขของ
ประชาชนแล้ว ยังเป็นผู้มีอำนาจในการควบคุมขุนนางในเมืองของตนด้วย ดังนั้นเพื่อเป็นการ
แก้ปัญหาจากการที่เจ้าเมืองประพัตมิชอบ สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงกำหนดคุณสมบัติและหน้าที่ของเจ้าเมือง รวมถึงวิธีการในการ

* คดีทั้ง ๘ มีดังนี้ คดีที่ ๑ พระสรครบุรี หลวงปลัด หลวงมหาดไทย หลวงภักดีบริรักษ์ผู้ช่วยหลวงสัสดี
ขุนชำนาญอักษร เสมียนตรา นายเมฆขุนผู้ตาสกลาง คนเหล่านี้ล้วนแต่เป็นญาติพระสรคร ได้ ร่วมกันตั้งบ่อน
ถั่วโป และไพ่ บนเรือนพระสรคร คดีที่ ๒ เจ้าเมืองกรมการ ชำระความผู้ร้ายได้ของกลางแล้ว ไม่คืนของกลาง
ให้แก่โจรยี่เจ้าของเดิม และได้ปล่อยผู้ร้ายเสีย คดีที่ ๓ จักรวราฎฐที่ซื้อช้าง โค กระบือ ที่สืบ ได้ว่าเจ้าของซื้อมา
จากที่ไกล เมื่อทราบก็แต่งเรื่องให้คนเป็นโจรยี่ อ้างว่าเป็นของเจ้าเมืองกรมการ เพื่อนำ มาเป็นของตน และได้นำ
ตัวราษฎรมาขังไว้เพื่อเอาเงินค่าธรรมเนียม คดีที่ ๔ ราษฎรมาร้องเรียนกับพระสรครว่าได้รับความเดือดร้อนจาก
การเก็บอากรค่าน้ำแพง แต่ก็ได้รับการบ่ายเบี่ยงไม่ชำระคดีให้ คดีที่ ๕ เจ้าเมืองกรมการ จับหญิงที่ร่างกายผอม
เหลือง และยังมีสามี บังคับขู่เข็ญเอาเงิน โดยสร้างพยานเท็จว่าหญิงนั้น ได้ทำแท้งมา ต้องเสียเงินจำนวนมาก
จึงจะพ้นข้อกล่าวหา คดีที่ ๖ เจ้าเมือง ปลัด หลวงมหาดไทย เป็นคน สุบยาฝิ่น เมื่อมีคนถวายฎีกา และนำมา
สาบาน พระสรคร หลวงปลัด ไม่ยอมรับ แต่หลวงมหาดไทย ยอมรับ จึงถูกถอดและลงโทษจำคุก จากนั้นได้
หลบหนีไป ส่วนพระสรครก็ยังคงพิจารณาคดีไม่เป็นธรรมคดีโกงต่อไป คดีที่ ๗ เจ้าเมืองรับสินบนจากราษฎรเมื่อมี
คดีความฟ้องร้องกัน โดยแกลังถ่วงคดีให้ชักช้าเพื่อช่วยเหลือผู้ให้สินบน คดีที่ ๘ พระสรคร และพรรคพวกที่ติด
การพนัน ทะเลาะวิวาทกับจีนเจ้าของบ่อน ได้ส่งนักเลงมาทำร้ายจีนนายบ่อนหลายคน ซึ่งทั้ง ๘ คดีนี้ เกิดขึ้นจาก
เจ้าเมืองกรมการ ก่อความเดือดร้อนให้ประชาชน เหตุเพราะเจ้าเมืองกินเหล้าเล่นการพนัน และคดีโกง อ้างจาก
หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกเรียลไทม์ เล่ม ๒. ใบที่ ๑๗. วันที่ ๒๔ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

แต่งตั้งเจ้าเมืองอยู่หลายประการ เพื่อใช้ในการพิจารณาคัดเลือก ผู้มาดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองและแต่งตั้งเจ้าเมืองตามสถานการณ์ และความเหมาะสม เพื่อเป็นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเจ้าเมืองไว้ดังนี้

๒.๑ การแต่งตั้งเจ้าเมือง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีหลักเกณฑ์ในการแต่งตั้งเจ้าเมืองและขุนนางประจำเมือง เพื่อคัดเลือกผู้ที่เหมาะสมเข้าดำรงตำแหน่งโดยการกำหนดคุณสมบัติรวมถึงการแต่งตั้ง ซึ่งการแต่งตั้งเจ้าเมืองนั้นสามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น การแต่งตั้งตามความสามารถ ซึ่งมักจะเป็นผู้มีหน้าที่เคยทำงานในลักษณะเดียวกันนี้มาก่อน* หรือทรงแต่งตั้งตามคำกราบบังคมทูลของเจ้าเมือง* ซึ่งพบว่าในบางกรณีพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอาจไม่ทรงเห็นชอบตามคำกราบบังคมทูลของของขุนนาง หรือเจ้านายที่เสนอชื่อผู้ที่ทรงดำริว่าไม่เหมาะสม จึงไม่แต่งตั้งตามคำกราบบังคมทูลก็ได้** ฉะนั้นการแต่งตั้ง หรือ เลื่อนยศข้าราชการตามหัวเมือง ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติหลายประการเช่น ความสามารถ ความดีความชอบสืบเชื้อสายจากเจ้าเมืองเดิม เป็นต้น เพื่อเป็นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับเจ้าเมือง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระบรมราโชบายในการแต่งตั้งเจ้าเมืองและกรม การเมือง นอกเหนือจากที่เคยกระทำกันมาแล้วยังทรงพิจารณาแต่งตั้งตามความเหมาะสมตามลักษณะต่างๆ ดังนี้ คือ

* เช่น เมื่อพระบริรักษ์ภูธรเจ้าเมืองพังงาถึงแก่กรรม ได้ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระภักดินุชิต(ผู้เป็นบุตร) ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ช่วยว่าราชการเมือง ขึ้นเป็นพระบริรักษ์ภูธรเจ้าเมืองสืบแทน อ้างจาก จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. (จ.ศ.๑๒๒๓). พระราชทานสัญญาบัตรพระบริรักษ์ภูธรผู้ว่าราชการเมืองพังงา. เลขที่ ๒๑. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

*ในการแต่งตั้งขุนนางประจำเมืองนั้น โดยมากจะโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตามคำกราบบังคมทูลของเจ้าเมือง เช่น พระยาชุมพรมีหนังสือกราบบังคมทูลว่า นายบุญคงบุตรจางวางด่านเมืองไชยยา เป็นคนซื่อตรง เป็นที่ยกย่องของราษฎร มีความรู้ความสามารถ ควรจะได้รับใช้ราชการ จึงทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายบุญคงขึ้นเป็นหลวงรามภักดียกบัตรเมืองชุมพร อ้างจาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๑๙). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. พระราชทานสัญญาบัตรหลวงรามภักดี หลวงภักดีชุมพร ผู้ช่วยว่าราชการเมืองชุมพร. เลขที่ ๑๙. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

** ในการแต่งตั้งขุนนางประจำเมืองนั้น โดยมากจะโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งตามคำกราบบังคมทูลของเจ้าเมือง เช่น พระยาชุมพรมีหนังสือกราบบังคมทูลว่า นายบุญคงบุตรจางวางด่านเมืองไชยยา เป็นคนซื่อตรงเป็นที่ยกย่องของราษฎร มีความรู้ความสามารถ ควรจะได้รับใช้ราชการ จึงทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งนายบุญคงขึ้นเป็นหลวงรามภักดียกบัตรเมืองชุมพร อ้างจาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๑๙). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. พระราชทานสัญญาบัตรหลวงรามภักดี หลวงภักดีชุมพร ผู้ช่วยว่าราชการเมืองชุมพร. เลขที่ ๑๙. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

๒.๑.๑ การแต่งตั้งจากผู้มีเชื้อสายขุนนางประจำเมืองนั้น ๆ

ผู้มีเชื้อสายขุนนาง มิได้หมายความว่าถึงเฉพาะทายาททางสายโลหิตที่สืบทอดจากเจ้าเมืองเดิมแต่เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงขุนนางในพื้นที่ๆ ได้รับการเลื่อนชั้นเพื่อดำรงตำแหน่งด้วย ดังที่เคยปฏิบัติมา พบว่าบุคคลที่มีโอกาสได้เป็นเจ้าเมือง โดยมากจะเคยดำรงตำแหน่งเป็นขุนนางในหัวเมืองนั้นๆ มาก่อน แม้ว่าขุนนางเหล่านี้มิใช่เชื้อสายจากเจ้าเมืองคนเดิม ต่างก็เคยเป็นขุนนางในหัวเมืองนั้นๆ หรือเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายตกทอดมาจากขุนนางเดิม ที่เป็นเช่นนี้เพราะระบบขุนนางของไทย มิได้ปล่อยให้ทายาทของเจ้าเมืองเป็นผู้ผูกขาดการปกครองแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นกรมการเมือง หรือขุนนางประจำเมืองนั้นๆ ต่างก็มีโอกาสได้เลื่อนยศขึ้นเป็นเจ้าเมืองได้ ข้อดีของการแต่งตั้งเจ้าเมืองด้วยวิธีนี้ คือ เจ้าเมืองมีโอกาสได้ใกล้ชิดกับประชาชนมาก่อน จึงทำให้เข้าใจปัญหาของท้องถิ่นที่ตนปกครองได้ดี ซึ่งช่วยให้การปกครองเป็นไปโดยเรียบร้อย ส่วนข้อเสียของการแต่งตั้งด้วยวิธีนี้ คือ หากเจ้าเมืองคนใดขาดความยุติธรรม ราษฎรก็จะขาดที่พึ่ง เพราะเจ้าเมืองและกรมการเมือง มักเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกัน จึงไม่สามารถคาดหวังได้ว่าหากขอความช่วยเหลือจากขุนนางคนใดคนหนึ่งแล้ว จะได้รับความคุ้มครองและได้รับความยุติธรรมเพียงพอ ซึ่งปัญหาเจ้าเมืองปกครองเมืองโดยขาดความยุติธรรมนี้ จะพบมากในหัวเมืองที่ห่างไกลจากเมืองหลวง คือ ยิ่งห่างไกลจากเมืองหลวงไปมากเท่าไร ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้าเมืองก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นตามระยะทาง เนื่องจากระยะทางที่ห่างไกล ยิ่งห่างไกลมากเพียงใดก็จะมีผลให้เจ้าเมืองทวีมีอำนาจมากขึ้น เพราะเมื่ออยู่ห่างไกลอำนาจของรัฐบาลก็จะเข้าไปควบคุมดูแลได้น้อยลง* นอกจากนี้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติระหว่างเจ้าเมือง ยังเป็นอีกปัญหาความรุนแรงขึ้น เพราะปัญหามิได้จำกัดอยู่แต่เพียงเขตเมืองเดียวอีกต่อไป แต่ขยายไปถึงเมืองข้างเคียงที่เป็นเครือญาติด้วย เช่น เจ้าเมืองพังงา ตะกั่วป่า และภูเก็ต ต่างเป็นเชื้อสายเดียวกันกับเจ้าเมืองพังงาทังสิน^๖ ดังนั้นการแต่งตั้งเจ้าเมืองด้วยวิธีนี้จึงมีทั้งข้อดีและข้อเสีย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมิได้ใช้วิธีการแต่งตั้งเจ้าเมืองจากการสืบทอดเพียงอย่างเดียว แต่ทรงนำวิธีการอื่นๆ เลือกใช้ตามความเหมาะสมด้วย

* นิธิ เอียวศรีวงศ์ เปรียบเทียบลักษณะดังกล่าวว่าเป็น “อาณาจักรแสงเทียน” หมายถึง อำนาจการปกครองของพระมหากษัตริย์ในศูนย์กลางหนึ่งๆ เป็นเสมือนเทียนที่ถูกจุดขึ้นในห้องมืดแสงสว่าง หรือ อำนาจที่เข้มข้นแต่เพียงในอาณาเขตที่ใกล้เทียนเท่านั้น ยิ่งห่างไกลออกไปเพียงใด แสงเทียนที่เปรียบเสมือนพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ก็ยิ่งสลัวลง อ้างจาก นิธิ เอียวศรีวงศ์. (๒๕๔๔). “จากรัฐชายขอบถึงมณฑลเทศาภิบาล : ความเสื่อมสลายของกลุ่มอำนาจเดิมในเกาะภูเก็ต,” ใน *กรุงแตกมพระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทย : ว่าด้วยประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์*. หน้า ๑๖๗-๒๒๕.

^๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๒๐). *จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. ตอบเมืองไชยาว่าด้วยให้หลวงวิเศษภักดีว่าที่พระปลัด*. เลขที่ ๔๓. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

๒.๑.๒ การแต่งตั้งตามความเหมาะสมกับสภาพเมือง

ในหัวเมืองชายฝั่งทะเลที่ต้องติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ มักมีกรณีพิพาทระหว่างคนไทยกับคนในบังคับของต่างชาติเกิดขึ้น ดังเช่นกระบุรีที่เป็นเมืองหน้าด่านเดิมของชุมพร ต่อมาเมื่อมีการค้าขายเจริญขึ้นเพราะมีแร่ดีบุกมาก เมื่อเจ้าเมืองกระบุรีคนเดิมถึงแก่กรรม จึงทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระยาอภัยภูงคตทิสบริรักษ์ซึ่งคนในบังคับของอังกฤษขึ้นเป็นเจ้าเมืองกระบุรี เพื่อแก้ปัญหาเรื่องผู้ร้ายข้ามแดน และการวิวาทระหว่างคนไทยกับคนในบังคับของอังกฤษที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ หรือ ทรงแต่งตั้งพระพิเทศพานิช (William Thomas Ludwings) ซึ่งเคยเป็นกงสุลไทยประจำสิงคโปร์ และเป็นคนในบังคับของอังกฤษ ขึ้นเป็นเจ้าเมืองกระบุรี และเลื่อนยศขึ้นเป็นพระยา อภัยภูงคตทิสบริรักษ์สยามประชานุกิจ แทนพระยาอภัยภูงคตทิสบริรักษ์^{*}

๒.๑.๓ การแต่งตั้งขุนนางจากเมืองหลวงไปเป็นเจ้าเมือง

การที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งขุนนางจากเมืองหลวง ไปเป็นเจ้าเมืองนั้น อาจเป็นไปได้เพื่อลดอำนาจทางสายตระกูลของเจ้าเมืองเดิม และเป็นการตัดสินใจในการสืบทอดอำนาจของบุตรและเครือญาติของเจ้าเมืองเดิม ซึ่งวิธีนี้พบไม่บ่อยนัก เช่น เมื่อทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระอนุรักษโยธาเจ้ากรมทวนทองซ้าย ขึ้นเป็นเจ้าเมืองชุมพรแทน พระยาชุมพรเจ้าเมืองคนเดิมที่ถูกถอดยศเนื่องจากถูกกล่าวหาว่ารับสินบน และปิดบังความผิดของเจ้าเมืองไชยา จึงถูกนำตัวมาลงโทษที่กรุงเทพฯ^{*}

^{*} พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๓๐). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. สารตราว่าด้วยพระราชทานบัตรพระยาอภัยภูงคตทิสบริรักษ์ เมืองกระบุรี. เลขที่ ๒๑. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

^{*} เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ ทรงเห็นว่าตำแหน่งเจ้าเมืองชุมพรว่างอยู่สืบเนื่องมาจากสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ถอดพระยาชุมพรออกจากตำแหน่งเจ้าเมืองเนื่องจากรับสินบนในการนำจับเงินแดงจากผู้ลักลอบขายฝิ่น แล้วปล่อยตัวเสียไม่ดำเนินการตามกฎหมาย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าเป็นความผิดครั้งแรกจึงโปรดเกล้าให้กลับไปดำรงตำแหน่งเดิม ต่อมาพระยาชุมพรกระทำความผิดซ้ำอีก ในฐานะปิดบังความผิดของเจ้าเมืองไชยา คือ พระยาไชยา ได้ถูกหลวงภักดีโอสตรกรมการเมือง ฟ้องว่าพระยาไชยาได้ข่มเหงราษฎร ซึ่งตามปกติพระยาชุมพรต้องรายงานเรื่องนี้ให้ทางสมุหกลาโหมทราบ เนื่องจากเมืองชุมพรเป็นเมืองข้างเคียงกับเมืองไชยา เพราะสมุหกลาโหมเป็นผู้มีอำนาจควบคุมหัวเมืองฝ่ายใต้โดยตรง แต่พระยาชุมพรกลับรายงานเข้าไปที่พระบรมราชวังซึ่งไม่มีอำนาจหน้าที่โดยตรง จึงทำให้เรื่องเงียบไปชั่วขณะ นับเป็นการเจตนาปิดบังความผิดของพระยาไชยา ต่อมาหลวงภักดีโอสตรได้เดินทางเข้ามาถวายฎีกาในกรุงเทพฯ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทราบความ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ถอดพระยาชุมพรออกจากตำแหน่งเสีย แล้วนำตัวมาขังไว้ในกรุงเทพฯ เพราะพระยาชุมพรไม่เอาใจใส่ในราชการ และปกปิดความผิดของ พระยาไชยา อ้างจาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๑๔). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. พระราชทานบัตรพระยาชุมพร. เลขที่ ๑๒. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

๒.๒ การกำหนดหน้าที่ของเจ้าเมือง

เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้าเมือง ละเลยต่อการปฏิบัติหน้าที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงกำหนดหน้าที่ต่างๆ ของเจ้าเมืองให้มีความชัดเจน โดยระบุถึงภารกิจที่เจ้าเมืองต้องรับผิดชอบ เพื่อให้เจ้าเมืองประพฤติปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกันและป้องกันไม่ให้เจ้าเมืองหลบหลีกความรับผิดชอบในหน้าที่ หรือ อ้างความไม่รู้ เพื่อเป็นการแก้ตัว ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงกำหนดหน้าที่ต่างๆ ของเจ้าเมืองไว้ในหนังสือพระราชทานสัญญาบัตรเจ้าเมือง^๑ เพื่อประทานให้แก่เจ้าเมือง โดยได้กำหนดหน้าที่ของเจ้าเมือง และสิ่งที่เจ้าเมืองจะต้องปฏิบัติ และรับผิดชอบไว้ดังนี้

๑. ให้ความยุติธรรมแก่ราษฎร ในการตัดสินพิพากษา อรรถคดีทั้งปวง
๒. บำรุงราษฎร สมณชีพราหมณ์ให้อยู่เย็นเป็นสุข
๓. ทนุบำรุงพระพุทธศาสนา บำรุงวัด ปฏิสังขรณ์วัดวาอารามที่รกร้างอยู่ และเป็นผู้ดำเนินการบำรุงพุทธศาสนา
๔. รับผิดชอบในเรื่องเกี่ยวกับภาษีอากรที่อยู่ในเขตเมืองของตน เช่น การเร่งรัดภาษีไม่ให้ตกค้าง การเก็บภาษีตามพิกัดที่ตั้งไว้ และการควบคุมรายได้ที่เกิดขึ้นในเมืองนั้น
๕. เตรียมพร้อมในด้านกำลังรบ เช่น สำรวจบัญชีผู้คนที่อยู่ในเขตเมือง สำรวจยังฉาง เสี่ยงอาหาร กระสุนดินดำ ป้อม คู หอรบ ให้เรียบร้อยพร้อมที่จะใช้การได้ทันที
๖. ในหัวเมืองที่ติดต่อกับอาณาจักรอื่น เจ้าเมืองต้องจัดกองลาดตระเวนตรวจด่าน สืบข่าวและป้องกันผู้ร้ายตามพรมแดนรวมทั้งป้องกันการอพยพออกจากราชอาณาจักร
๗. ชักชวน เกี้ยยกล่อม ผู้คนที่หลบซ่อนอยู่ในป่า ให้ออกมาตั้งบ้านเรือนและสักเลกให้เรียบร้อย
๘. ปราบปรามโจรผู้ร้ายในเขตเมืองของตนให้สงบราบคาบ และให้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ซึ่งว่างอยู่ให้เรียบร้อย
๙. เมื่อตำแหน่งขุนนางว่างลง เจ้าเมืองจะต้องเสนอรายชื่อผู้สมควรจะได้รับตำแหน่งนั้นขึ้นไป เพื่อจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๑๘). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. สารตราว่าด้วยพระราชทานสัญญาบัตรพระยาชุมพร. เลขที่ ๑๓. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

๑๐. ควบคุมขุนนางใต้บังคับบัญชา ให้ประพฤติถูกต้องตามธรรมเนียมราชการและระเบียบประเพณีต่างๆ
๑๑. ชำระข้าราชการและคนที่ลักลอบสุบผืน
๑๒. ต้องทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาปีละสองครั้ง คือ ในวันตรุษเดือนห้า และวันสารทเดือนสิบสอง โดยกระทำที่วัดในเมืองของตน (หากเป็นเมืองที่อยู่ใกล้เมืองหลวง ต้องเข้ามาทำพิธีที่กรุงเทพฯ) ตามธรรมเนียมที่เคยถือปฏิบัติกันมา^{*}

๒.๓ สอดส่องพฤติกรรม ของเจ้าเมืองมิให้มีการรับสินบน

ในการแต่งตั้งเจ้าเมืองมักพบปัญหาการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ซึ่งเกิดขึ้นจากการทุจริตรับสินบนของขุนนาง ซึ่งปัญหาทุจริตนี้มิได้เกิดขึ้นจาก การรับสินบนระหว่างขุนนางกับราษฎรเท่านั้น แต่พบว่าการรับสินบนยังเกิดขึ้นระหว่างขุนนางด้วยกัน คือ การรับสินบนของขุนนางชั้นผู้ใหญ่จากขุนนางชั้นผู้น้อยด้วย ที่เกิดขึ้นจากการแต่งตั้งเจ้าเมือง ได้แก่ ผู้ที่ประสงค์จะดำรงตำแหน่งเจ้าเมือง แต่ขาดคุณสมบัติและความสามารถ ก็จะติดสินบนแก่ขุนนางผู้ใหญ่ที่มีอำนาจหรือรับราชการใกล้ชิดเบื้องพระยุคล์ เพื่อให้ช่วยกราบทูลสนับสนุน ให้ได้รับการแต่งตั้งดำรงตำแหน่งเจ้าเมือง เนื่องจากในการแต่งตั้งเจ้าเมือง นอกจากแต่งตั้งตามความสามารถและความเหมาะสม แต่งตั้งแก่ทายาทที่สืบทอดสายโลหิตในตระกูล หรือแต่งตั้งตามความสามารถแล้ว ยังมีการแต่งตั้งจากการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขุนนางจากเมืองหลวงเป็นกรณีพิเศษด้วย จึงมีขุนนางบางจำพวกที่ขาดคุณสมบัติ และความสามารถ แต่ต้องการหาทางให้ตนได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าเมือง จะใช้วิธีการให้สินบนกับขุนนางชั้นผู้ใหญ่ และผู้ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ เพื่อหวังว่าผู้ใกล้ชิดเหล่านั้นจะช่วยกราบบังคมทูล ให้ทรงแต่งตั้งเพื่อเป็นเจ้าเมือง เช่น กรณีพระพิจิตร เจ้าเมืองพิจิตร ได้ติดสินบน ขุนนางผู้ใหญ่และเจ้านาย เพื่อช่วยให้ได้เป็นเจ้าเมืองสุโขทัยซึ่งเป็นเมืองใหญ่ และมีตำแหน่งที่สูงกว่า แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากเรื่องราวดังกล่าวถูกเปิดเผยเสียก่อน^{*} การให้สินบน

^{*} พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๑๘). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. สารตราว่าด้วยพระราชทานสัญญาบัตรพระยาชุมพร. เลขที่ ๑๓. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

^{*} เมื่อเจ้าเมืองสุโขทัยถึงแก่กรรมลง พระพิจิตรต้องการให้ตนได้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าเมืองสุโขทัยแทน จึงได้ติดต่อกับพระณรงค์เรืองเดช ช่วยเหลือตนให้ได้เป็นเจ้าเมืองสุโขทัย พระณรงค์เรืองเดชจึงให้พระอาจารย์ซังที่เป็นน้องชายของตน ซึ่งบวชอยู่เข้ามาดำเนินเรื่องในกรุงเทพฯ โดยได้ติดต่อกับพระองค์เจ้ามณฑลเลิศ เพื่อนำความขึ้นกราบบังคมทูล หากดำเนินการสำเร็จ จะให้เงินตอบแทนแก่พระองค์เจ้ามณฑลเลิศ เป็นเงิน ๑๒ ชั่ง แต่การดำเนินการไม่ประสบผลสำเร็จและเรื่องราวได้ถูกเปิดเผยขึ้น อ้างจาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๒๐). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. คำให้การพระอาจารย์ซัง เรื่องให้สินบนพระองค์เจ้ามณฑลเลิศ. เลขที่ ๘๔. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

ของขุนนางเพื่อให้ตนได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองนั้น ต้องใช้เงินทองเป็นจำนวนมาก ผู้จ่ายสินบน เพื่อให้ได้รับตำแหน่ง จึงถือว่าเป็นการลงทุนอย่างหนึ่ง เมื่อผู้ลงทุน เสียเงินไปมากก็ย่อมต้องหวังผลตอบแทน เมื่อได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองแล้ว ก็ย่อมต้องการถอนทุนคืน ผลสุดท้ายผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนก็คือประชาชนนั่นเอง ซึ่งได้มีการติดสินบน เพื่อหวังตำแหน่งของขุนนาง เมื่อได้มาได้เข้ามาดำรงตำแหน่งมียศและอำนาจ แต่เป็นผู้ที่ไม่มีคุณสมบัติ และความสามารถเพียงพอ จึงปฏิบัติหน้าที่ไม่มีประสิทธิภาพ ส่วนผู้ที่สามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งได้โดยอาศัยการติดสินบน เมื่อเข้ามาดำรงตำแหน่งก็จะมุงกอบโกยผลประโยชน์ใส่ตน และต้องการทรัพย์สินเพื่อทดแทนเงินสินบนที่ได้เสียไป จึงทำขุนนางประเภทนี้เป็นบุคคลที่ไม่มีคุณธรรม ใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบทุจริตในหน้าที่ และขาดความยุติธรรม แม้ในการพิจารณาตัดสินคดีความต่างๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงทราบ และทรงรังเกียจบุคคลประเภทนี้ ดังข้อความในประกาศความว่า

...ให้ประกาศแก่ข้าทูลละอองธุลีพระบาท ฝ่ายหน้าให้ทาบทั่วกันว่า อ้ายพระ อ้ายหมื่น อ้ายหลวง หรือ อ้ายหมื่นเจ้อเจอะกล้า เป็นคนกรุงบ้าง คนในหัวเมืองบ้าง ที่อยากจะเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองในหัวเมืองนั้นๆ หานายหน้าเที่ยวเดินเสี้ยสินบนถวายพระองค์เจ้า เจ้าจอมข้างในบ้าง หรือ เดินขุนนางผู้ใหญ่ ผู้น้อยตามพนักงานบ้าง หรือ เดินตามบุตรหลานชายหญิงของขุนนางก็มีบ้าง เสียสินบนแรงขอให้ช่วยเพ็ดทูลว่ากล่าวให้ได้ตั้งไปเป็นผู้สำเร็จราชการที่เรียกว่า เจ้าเมือง ในหัวเมือง เอก โท ตรี จัตวา นั้นๆ ฝ่ายผู้เห็นแก่สินบน ก็ต่างคนต่างรับ แล้วต่างคนต่างก็หาอุบายเพ็ดทูลเย่อหยิ่งไปกันต่างๆ ตามสติปัญญา ผู้ที่อยากจะเป็นผู้สำเร็จราชการหัวเมือง สู้เป็นหนี้สินกู้ยืมท่านผู้อื่น สู้เสียดอกเบี้ยมาเสียสินบนไป ได้เป็นผู้สำเร็จราชการหัวเมืองเหล่านั้น ขอให้ท่านทั้งปวงตลอดจนผู้ดีไพร่รู้จักเถิดว่ามันมิใช่คนเป็นผีโพงผีฟ้า สู้เสียเงินทองเป็นหนี้สินผูกดอกผู้อื่นไป ด้วยคิดว่าจะไปกินเลือดเนื้อมนุษย์ หรือเอาเลือดเนื้อมนุษย์ในเมืองนั้นมาใช้หนี้ได้ทัน จึงคิดการดังนั้นเพราะหัวเมืองเป็นการไกลพระเนตรพระกรรม ไกลหูไกลตาท่านผู้หลักผู้ใหญ่ จะพูดบังคับบัญชาไปคดๆ โกงๆ ก็อาจจะทำได้ทุกอย่าง เพราะตัวไปนั่งซังในที่สูง ไม่มีผู้ขัดขวางได้ จะพรรณนาภิรยาของผู้สำเร็จราชการหัวเมืองที่ทำผิดๆ ไปนั้น จะรำพันไปสมุดเล่มหนึ่งก็ไม่พอ...ทรงพระกรุณาแก่ไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์ ที่แยกบ้านอยู่ต่างบ้านห่างเมืองไกลหาที่พึ่งได้ด้วยยากอยู่ กลัวผู้ที่หาความผิดมิได้ จะได้รับความทุกข์ ความยาก เบียดเบียนข่มเหงต่างๆ แต่ผู้สำเร็จราชการเมืองแลกรมการเมืองผู้ใหญ่ ที่ใจเป็นผีโพงผีฟ้า ซึ่งเสียสินบนมากๆ อยากจะไปอยู่นั้น ถ้ามีผู้กราบทูลแนะนำขอร้องให้ (แต่งตั้ง) ผู้ใด มักทรงรังเกียจนักที่จะตั้งไป กลัวจะเป็นบาปเป็นกรรม กลัวจะเหมือนเอาผีโพงผีฟ้าไปปล่อยให้กินราษฎร เพราะเคยทรงเห็นมาแล้วแต่ครั้งแผ่นดินก่อนๆ ผู้ที่เสียสินบนไปเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองเช่นนี้ อยู่ไปไม่ช้าราษฎรก็อพยพหนีไปอยู่แขวงอื่น....

พระบรมราชโองการข้างต้น ได้แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบและเข้าใจถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากขุนนางเป็นอย่างดี จึงทรงห่วงใยทุกข์สุขของราษฎร และได้มีพระบรมราโชบายเกี่ยวกับการควบคุมขุนนาง โดยทรงให้ความสำคัญตั้งแต่การพิจารณาแต่งตั้งขุนนางข้าราชการเข้าดำรงตำแหน่ง โดยเฉพาะผู้ที่มาดำรงตำแหน่งเจ้าเมือง ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญ เพราะเจ้าเมืองเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองเมือง และได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนของพระองค์ ให้เป็นผู้ที่ดูแลทุกข์สุขของราษฎรในท้องถิ่น ดังนั้นพิจารณาแต่งตั้งเจ้าเมือง จึงเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ เพราะหากได้เจ้าเมืองที่ดีแล้ว ก็จะทำให้บ้านเมืองก็จะมีความสงบสุขเรียบร้อย ราษฎรก็จะอยู่เย็นเป็นสุข

๓. ปัญหาจากตุลาการ

ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจากข้าราชการตุลาการ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญ เนื่องจากการได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ ให้เป็นตัวแทนพระองค์ในการบำบัดทุกข์สุขของประชาชน โดยมีหน้าที่ในการพิจารณาคัดสินคดีความต่างๆ ด้วยความเป็นธรรม แต่บทพร่องต่อการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ได้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากตุลาการไว้จำนวน ๓ ข้อ ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัจจัยสองประการด้วยกัน คือ ประการแรก เกิดขึ้นจากการตัดสินคดีความไม่เป็นธรรม และประการที่สอง เกิดขึ้นจากการรับสินบนของตุลาการในการพิจารณาคดี ตัดสินคดีความต่างๆ ในศาล ของคณะตุลาการ เกิดขึ้นจากการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เห็นแก่พวกพ้อง

ปัญหาการรับสินบนของตุลาการ ได้ปรากฏเป็นข่าวในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ จากข่าวดังต่อไปนี้ การร้ายทางศีรษะกระบือ^๑ คนร้ายได้ปล้นชิงทรัพย์ผู้สัญจรทางเรือในคลองศีรษะกระบือ เมื่อชาวบ้านต้องเสียเงินในการมาฟ้องแต่ผู้ร้ายติดคุกไม่ถึงเดือนก็พ้นโทษออกมา ชาวบ้านซึ่งต้องทำมาหากิน จึงไม่อยากเสียเวลามาฟ้องร้องเป็นความอีก เพราะผู้ชำระคดีมักจะเรียกเอาเงิน ชาวบ้านมีมาแต่เมืองสมุทรสงคราม^๒ ว่าตุลาการศาลมักจะรับสินบนจากผู้มีเงินทอง เพื่อช่วยเหลือในคดีความต่างๆ เช่น ช่วยให้การพิจารณาคดีความชักช้าบ้าง หรือหากเสียเงินไถ่ถอนตัวก็สามารถพ้นคดีไปได้ ทำให้คนร้ายได้ใจมักจะก่อคดีขึ้น แล้วนำเงินไปติดสินบน

^๑ ข่าว “การร้ายทางศีรษะกระบือ”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบท ๑. วันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๕.

^๒ ข่าว “ชาวมีมาแต่เมืองสมุทรสงคราม”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบบท ๒๔. วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๒๒๔-๒๒๕.

ตุลาการศาลก็พันธุ์" หรือจากข่าว ความฟ่องเจ้าภาษีเรือ" ซึ่งมีดังใจความในข่าวดังนี้ "...ว่าจะไป ฟ่องโรงศาลกรมใด ๆ ก็ดี, ต้องเสียเงินออกไปก่อน, ท่านตระลาการก็ดี, ก็ให้เห็นแก่คนมีเงิน, ที่ไหน จะเห็นแก่คนจนก็จะแกลังกวดความเสีย. ความก็จะเนิ่นนานป่วยการซื้อขาย..."

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงแก้ปัญหาโดยเปลี่ยนแปลงระเบียบ การถวายฎีการ้องเรียนใหม่ ซึ่งแต่เดิมขบวนยุติธรรมของไทย มีขั้นตอนในการร้องเรียนคดี ความต่าง ๆ ที่ซับซ้อน โดยขั้นตอนการร้องเรียนในคดีความมีสองแบบ คือ เมืองหลวง และหัวเมือง

โดยในเมืองหลวง หากผู้ใดมีเรื่องเดือดร้อนมิได้รับความเป็นธรรมต้องการร้องเรียน จะต้อง ไปยื่นเรื่องฟ้องร้องที่ขุนศรีธรรมราชผู้เป็นเจ้าศาล แล้วเจ้าศาลจะนำเรื่องราวที่ร้องเรียนมาเสนอต่อ พระศรีภูริปริชา ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ประทับฟ้อง คือ มีหน้าที่วินิจฉัยว่าเรื่องราว ที่ร้องเรียนมานั้นมีมูล หรือไม่มีมูลที่พอจะฟ้องร้องกันได้ เมื่อผ่านการประทับฟ้องแล้วตุลาการก็จะมีหมาย หรือไปนำตัวผู้ ที่เป็นจำเลยมาชำระ ซึ่งการชำระคดีจะเป็นหน้าที่ของศาลต่าง ๆ เช่น ศาลกรมเมือง ศาลกรมนา ศาลกรมคลัง เป็นต้น โดยแยกแยะตามลักษณะของความผิดนั้น ว่าเข้าข่ายอำนาจการพิจารณาคดี ของกรมใด นอกจากนี้ผู้ที่เป็โจทก์จะต้องเสียค่าธรรมเนียมต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น ค่าเชิงประกัน คำสั่ง ค่าเทียบ คำชี้ คำสืบพยาน ค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าคัดทูล ค่าใส่บท ค่าปรึกษาชี้ขาด ค่ารักษาสำนวน รวมเป็นเงิน ๒๓.๑๒ บาท^๑

ส่วนหัวเมืองต้องยื่นฟ้องต่อเจ้าเมืองและจะต้องเสียเพื่อเป็นเงินค่าธรรมเนียมอีกเป็นจำนวน มากเช่นกัน ดังนั้นการคดีความฟ้องร้องกันถึงศาล จึงเป็นเรื่องที่ต้องใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นผู้ฟ้องร้องต้องเสียเวลาในการทำมาหากิน ขั้นตอนที่ยุ่งยากต้องใช้เงินจำนวนมาก เสียเวลา โดยยังไม่ทราบว่าการตัดสินจะเป็นเช่นไร ทำให้ประชาชนทั่วไปไม่อยากฟ้องร้อง

^๑ ข่าว "ข่าวมีมาแต่เมืองสมุทรสงคราม" (ย่อหน้าที่ ๑) "พวกหนึ่งเป็นคนมั่งมีเงินทอง, ก็ถือตัวว่าเป็นคน มั่งมี. ถ้าใครเดือดร้อนผู้ใดก็ชวนพวกเพื่อนแลหาช่วยกันกลุ่มมุดจ้นตายแล้ว. เกิดความขึ้นตกไปกระลาการสารใด ชำระ, ก็เอาเงินติดสินบนกระลาการการสารนั้น. ให้ชักความให้เนิ่นช้า. บางทีความเป็นสัจแล้วก็เอาเงินเสียถ่าย ถอนไปได้ก็เป็นหลายราย. ครั้นถ่ายออกจากโทษแล้วก็กลับกำเริบมากขึ้นอีกกว่าแต่ก่อน." และ ข่าวเดียวกันจาก ในย่อหน้าที่ ๓ "พวกเพื่อนอำยสินที่เป็นคนมั่งมีเงิน, ก็เห็นออกไปแก่งกำไได้อยู่ที่เมืองสมุทรสงครามอีกบ้าง. แต่ตัว อำยสินยังติดคุกอยู่..." อ้างจาก แหล่งเดิม.

^๒ ข่าว "ความฟ่องเจ้าภาษีเรือ". หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์ดอร์. เล่ม ๒. ใบที่ ๑๓. วันที่ ๒๗ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๑๕๔.

^๓ แหล่งเดิม.

^๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔. หน้า ๙-๑๒.

เมื่อพิจารณาแล้วระบบการศาลจึงเป็นเสมือนเครื่องมือ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของผู้ที่มีฐานะร่ำรวยเท่านั้น ส่วนราษฎรที่ยากจนก็ต้องทนกับไม่ชอบธรรมในสังคม และความเสียเปรียบหากเป็นสิ่งที่พอทนได้ ซึ่งถ้ายังถูกรังแกจนถึงที่สุดก็มักจะหาทางออกโดยวิธีอพยพหลบหนี สำหรับที่พึงซึ่งเป็นทางออกสุดท้ายของราษฎรเมื่อได้รับความเดือดร้อน คือ การยื่นฎีกาต่อพระมหากษัตริย์ แต่โอกาสในการได้ยื่นฎีกาก็ไม่มากนัก เพราะพระมหากษัตริย์มักไม่ค่อยเสด็จออกประพาสหัวเมืองไกลๆ จึงทำให้ราษฎรที่อยู่ไกลจากเมืองหลวงหาโอกาส ยื่นฎีการ้องเรียนได้ยากตั้งแต่สมัยก่อนจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก การยื่นฎีกาของผู้ที่ต้องการจะร้องเรียนถวายฎีกาจะต้องถูกโบยก่อน ๓๐ ที เพื่อเป็นการยืนยันว่าผู้ร้องเรียนมีความเดือดร้อนจริง มิได้เป็นการกลั่นแกล้งหรือกล่าวโทษผู้ใด ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงโปรดให้เลิกการโบยเสีย แต่การที่ราษฎรจะมีโอกาสได้ถวายฎีกาก็ยังเป็นเรื่องยากและมีโอกาสน้อย ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้ง “กลองวินิจฉัยฎีกา” สำหรับให้ราษฎรที่มีเรื่องทุกข์ร้อนต้องการร้องเรียนได้ตีก่อนจะเข้าถวายฎีกา แต่การถวายฎีกาต้องเสียเงินค่าฎีกา ต่อกรมวังเป็นเงิน ๕ บาท ทำให้ราษฎรไม่ยากร้องเรียนถวายฎีกา^๖

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญเรื่องการยื่นฎีกาของราษฎรมาก เนื่องจากการที่พระองค์ทรงผนวชเป็นระยะเวลานานได้ใกล้ชิดราษฎร จึงทรงทราบถึงความยากลำบาก และความเดือดร้อนของราษฎร เรื่องการร้องเรียนถวายฎีกา เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ในปีแรก จึงทรงเปลี่ยนแปลงระเบียบการฎีกาใหม่ โดยพระองค์เสด็จออกรับฎีกาเอง โดยเสด็จออกรับเดือนละ ๔ ครั้ง คือ ในวันขึ้น ๗ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ และวันแรม ๗ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ โดยผู้ที่จะยื่นฎีกาจะต้องมายื่นเรื่องราวด้วยตนเอง หากวันใดที่เสด็จออกมารับฎีกาไม่ได้ ก็ให้ยื่นเรื่องราวต่อขุนนางวังหลวงหรือวังหน้า เพื่อจะได้นำความขึ้นทูลเกล้าต่อไป^๗ สำหรับวันที่มีพระราชานุกิจมากจะทรงมอบหมายให้ พระเจ้าลูกเธอกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส ทรงออกรับฎีกาของราษฎรแทน^๘

เมื่อการถวายฎีกาง่ายขึ้น ราษฎรก็เข้ามาถวายฎีกามากขึ้น แต่ทรงมีพระราชภารกิจมากขึ้น จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลรับฎีกา โดยมีพระยาเพชรพิชัยเป็นผู้รับฎีกาของราษฎรแทน

^๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๑๓). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. พระราชบัญญัติเรื่องให้ราษฎรร้องถวายฎีกา. เล่มที่ ๕๙. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

^๗ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๒๑). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. ประกาศเรื่องทูลเกล้าถวายฎีกา. เล่มที่ ๒๖. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

^๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๑๓). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. พระราชบัญญัติเรื่องให้ราษฎรร้องถวายฎีกา. เล่มที่ ๕๙. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

และให้กรมล้อมพระราชวังเป็นผู้นำเรื่องราวขึ้นทูลเกล้าฯให้ทรงทราบต่อไป ภายหลังทรงโปรดให้ขุนนางผู้ใหญ่ คือ สมเด็จพระยาบรมมหาราชวัง สมเด็จพระยาบรมมหาราชวัง สมเด็จพระยาบรมมหาราชวัง เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ และเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ และเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ทั้งสิ้นรับเรื่องราวร้องทุกข์จากราษฎรได้นอกจากนั้นยังมอบหมายให้ขุนนางผู้ใหญ่เหล่านี้ มีอำนาจในการวินิจฉัยปัญหาในคดีบางอย่างที่มีความยุ่งยากในการพิจารณาตัดสินด้วย^๒ ส่วนการตัดสินหรือชำระเรื่องราวของราษฎรนั้น ทรงมอบหมายให้ขุนนางผู้ใหญ่ เช่น เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส พระยาสิทธิราชฤทธิไกร พระยาอภัยภูเบศร์ พระยาอภัยภูเบศร์ เป็นผู้ชำระคดี^๓ โดยขอบเขตอำนาจในการพิจารณาของขุนนางแต่ละท่านจะพิจารณาว่าเรื่องราวเกิดขึ้น อยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบของผู้ใด เช่น หัวเมือง กรมท่า กลาโหม หรือ มหาไทย์ การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปิดโอกาสให้ราษฎรเข้าถวายฎีกาได้อย่างกว้างขวางเป็นผลดีต่อราษฎร เพราะการฟ้องร้องมิได้จำกัดว่าจะต้องทำเฉพาะในเขตท้องที่เกิดคดีเท่านั้น

๔. ปัญหาจากเจ้าภาษีนายอากร

ปัญหาการฉ้อโกงของเจ้าภาษีนายอากร ซึ่งได้ตั้งปรากฏข่าวในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ พบว่าเกิดขึ้นจากสาเหตุสามประการคือ ประการแรก "การฉ้อราษฎ์" ประการที่สอง "การฉ้อหลวง" และประการที่สาม "การใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ" และโดยการฉ้อราษฎ์จะเกิดขึ้นจากเจ้าภาษีนายอากร "เก็บภาษีจากราษฎรเกินกว่าพิกัดที่รัฐกำหนด" ส่วนการฉ้อหลวงเกิดขึ้นจากเจ้าภาษีนายอากร "ทุจริตลอกทำสัญญาให้รัฐเสียประโยชน์" และ "การยื่นขอฟ้องภาษีขาด" ในการนำส่งเงินภาษีให้รัฐ เพื่อจ่ายค่าภาษีให้แก่รัฐต่ำกว่าที่เป็นจริง "ทุจริตในการนำส่งเงินภาษีให้รัฐ" ส่วนประการสุดท้ายเกิดขึ้นจากเจ้าภาษีนายอากร "ใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ ชิงทรัพย์ ข่มเหง รังแกประชาชน"

๔.๑ เจ้าภาษีฉ้อราษฎ์ โดยเก็บภาษีจากราษฎรเกินกว่าพิกัดที่รัฐกำหนด

ข่าวที่เกิดขึ้นจากการที่เจ้าภาษีนายอากรฉ้อราษฎ์ ซึ่งเจ้าภาษีนายอากรจะเรียกเก็บภาษีจากราษฎรเกินกว่าพิกัดที่รัฐกำหนด ได้ตั้งปรากฏข่าวในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๒๑). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. ประกาศเรื่องทูลเกล้าฯถวายฎีกา. เลขที่ ๒๖. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

^๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๑๓). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. พระราชบัญญัติเรื่องให้รับคำฟ้องร้องทุกข์ของราษฎร. เลขที่ ๕๖. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

^๓ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ.๑๒๒๒). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. บัญชีผู้ถวายฎีกา กล่าวโทษคดีต่างๆ. เลขที่ ๘๔. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

มีจำนวนทั้งสิ้น ๕ ข่าว จากข่าวดังต่อไปนี้ “คำตัดสินเล่นชั้น ๆ”^๑ ซึ่งกล่าวถึงเรื่องการตัดสินคดีของรัฐ โดยเปรียบเทียบคดีการฉ้อโกงทั้งสองคดี คือ การฉ้อราษฎร์ของเจ้าภาษีฝ่ายที่เก็บภาษีเกินพิกัด และการฉ้อหลวงของของเจ้าภาษีเหล็ก และข่าว “ดีเรื่องภาษีเกลือ”^๒ ที่เจ้าภาษีตั้งพิกัดเอง คิดภาษีไม่เป็นธรรมซ้ำซ้อน การใช้เครื่องตวงวัดที่ไม่ได้มาตรฐานในแต่ละด่าน ทำให้ราษฎรต้องจ่ายภาษีเพิ่มเมื่อตวงวัดเกลือแล้วขาดหรือเกินจากที่แจ้งไว้ และข่าว “ความฟ้องเจ้าภาษีเรือ”^๓ มีผู้ฟ้องร้องว่าเจ้าภาษีเรือชยนาทว่าเรียกเก็บภาษีจากเรือทุกลำที่สัญจรผ่าน ทั้งที่ทางราชการได้ประกาศให้เรือล่องจากกรุงเทพฯ ได้รับการยกเว้น และให้เรียกเก็บเพียงภาษีเรียกประจำท่าเท่านั้น เมื่อฟ้องร้อง ก็มักจะตุลาการเข้าข้างเจ้าภาษี และข่าว “ความฟ้องเจ้าภาษีหมู”^๔ เรียกเก็บภาษีหมูเกินกว่าพิกัดที่ตั้งไว้ และข่าว “เงินลูกค้ำกับเจ้าภาษีเรือ”^๕ ซึ่งได้มีผู้ร้องเรียนว่า เจ้าภาษีกรุงเทพฯ และสุพรรณบุรี ได้เรียกเก็บภาษีเรือจากพวกราษฎรอื่นๆ ทั้งที่ทรงมีประกาศโปรดเกล้าฯ ให้ยกเว้นภาษีเรือแก่เรือสัญจร แต่เจ้าภาษีกลับเรียกเก็บภาษีจากพวกตน และกล่าวว่าเป็นเรือบรรทุกสินค้า

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัวได้ ทรงตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจึงได้จากเจ้าภาษี นายอกรเจ้าภาษีฉ้อราษฎร์ คิดภาษีเกินพิกัด ซึ่งเป็นเรียกเก็บภาษีอากรจากราษฎร เกินกว่าที่ ทางรัฐได้ตั้งไว้ ทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐมิได้เอาใจใส่ตรวจตราเจ้าภาษี จึงทำให้มีเจ้าภาษีที่เรียกเก็บภาษีเกินกว่าพิกัดเพิ่มขึ้น เรียกเก็บภาษีจากราษฎร โดย ขาดความเป็นธรรม ใช้อำนาจเอารัดเอาเปรียบราษฎร อีกทั้งการที่เจ้าภาษีเมื่อรับทำภาษีแล้ว บางส่วนขายช่วงให้กับผู้อื่นเป็นทอดๆ ตามระยะทางตั้งแต่เมืองหลวงไปจนถึงหัวเมืองปลายทาง โดยเฉพาะหัวเมืองปากน้ำใต้ ที่มีระยะทางไกลจากเมืองหลวงมาก ทำให้ผู้ที่รับซื้อช่วงภาษีไม่เรียกเก็บตามพิกัดภาษี เจ้าภาษีจึงหาทางเอารัดเอาเปรียบราษฎรที่ไม่รู้พิกัดในท้องตรา ต้องยอมเสียให้ตามแต่ผู้ที่รับซื้อช่วงจะเรียกเก็บ เพราะเจ้าเมือง กรมการเมือง นายบ้าน นายอำเภอ มิได้คัดพิกัด

^๑ ข่าวก “คำตัดสินเล่นชั้นๆ”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบบที่ ๑๓. วันที่ ๕ กันยายน ค.ศ.๑๘๖๕. หน้า ๑๐๘.

^๒ ข่าวก “ดีเรื่องภาษีเกลือ”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบที่ ๙. วันที่ ๒๗ มิถุนายน ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๑๐๑.

^๓ ข่าวก “ความฟ้องเจ้าภาษีเรือ”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบที่ ๑๓. วันที่ ๒๗ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๑๕๔.

^๔ ข่าวก “ความฟ้องเจ้าภาษีหมู”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบที่ ๑๓. วันที่ ๒๗ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๑๕๔.

^๕ ข่าวก “เงินลูกค้ำกับเจ้าภาษีเรือ”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบที่ ๒๑. วันที่ ๕ ธันวาคม ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๒๕๙.

ในท้องตราประกาศให้ราษฎรทราบ^๑ เพื่อเป็นการแก้ปัญหานี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ประกาศพิกัตภาษีอากรแจกให้ราษฎรทราบอย่างทั่วถึง^๒ โดยไม่ประสงค์ การให้ราษฎรต้องยอมเสียภาษีเกินกว่าพิกัด หากพบว่าเจ้าภาษีอากรผู้ใดเรียกเก็บภาษีจากราษฎร เกินกว่าพิกัดที่รัฐประกาศไว้ ให้ราษฎรนำหนังสือประกาศพิกัตภาษีอากรมาแสดง หากเจ้าภาษี ยังขัดขึ้นเก็บภาษีเกินกว่าพิกัด ให้ราษฎรมาฟ้องร้องต่อเจ้ากระทรวงที่ภาษีขึ้นอยู่^๓ ดังข้อความ ในประกาศดังนี้

“ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุนมหาลิทธิโวหาร แต่งคำประกาศแก่ราษฎรทั้งปวงให้รู้ทั่วกันว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระองค์ ซึ่งได้เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติ...ก็ได้อาศัยเงินภาษีอากร ต่างๆ ที่เรียกว่าพระราชทรัพย์เป็นกำลังราชการแผ่นดิน ถ้าไม่มีเงินภาษีอากรแล้ว ก็ไม่อาจดำรง รักษาแผ่นดินให้เป็นสุขได้...จึงได้มีธรรมเนียมให้เรียกภาษีอากรกับราษฎรตามพิกัดมาจนทุกวันนี้ และการซึ่งตั้งเจ้าภาษีอากรให้ออกไปเก็บก็ได้พิกัตภาษีอากรแจ้งอยู่ใน ท้องตราแล้ว ได้ให้หัวเมือง ออกคัดลอกคัดท้องตราไว้ทุกหัวเมือง แล้วให้ประกาศแก่นายบ้านนายอำเภอกำนันให้ประกาศกับ ราษฎรให้รู้ทั่วตามพิกัดในท้องตรา ก็เมื่อประกาศนั้น ราษฎร ได้รู้บ้าง มิได้รู้บ้าง ที่ไม่รู้พิกัดในท้อง ตรานั้นมีมาก เพราะฉะนั้นเจ้าภาษีไปเก็บเหลือพิกัดไป ราษฎรที่มีได้รู้ก็ยอมให้เก็บ ไม่มีใครอาจ ฟ้องร้องว่ากล่าวได้...ทรงทราบก็มีพระราชหฤทัยประสงค์จะให้ราษฎรทั้งปวงอยู่เย็นเป็นสุข จึง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คิดพิกัตภาษีอากรทั้งปวง ตีพิมพ์แจกไปทุกแขวงทุกตำบล ให้ราษฎร รู้พิกัตภาษีอากรจงทั่วกัน แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ถ้าเจ้าภาษีอากรมาเก็บเงินแก่ราษฎรเหลือเกิน นอกจากพิกัดที่ตีพิมพ์นี้แล้ว ก็ให้ราษฎร ผู้ได้รับความเดือดร้อนมาฟ้องต่อเจ้ากระทรวงที่ภาษีอากร ขึ้นอยู่ในพระคลังนั้นๆ”^๔

ซึ่งพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการแก้ไขปัญหานี้ พบว่า ไม่สามารถแก้ไขปัญหาการเอารัดเอาเปรียบของเจ้าภาษีนายอากร ที่เรียกเก็บภาษีอากรเกินกว่า พิกัดที่ทางการกำหนดไว้ได้ เพราะแม้ราษฎรได้ทราบประกาศของทางราชการแล้วก็ตาม แต่ก็ยัง ปรากฏว่ามีเจ้าภาษีจำนวนมากยังคงเรียกเก็บภาษีเกินกว่าพิกัด โดยราษฎรจำนวนมากต้อง

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. ประกาศพิกัตภาษี เรือ ดึก แพ โรงร้าน. หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

^๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔. ประกาศพิมพ์โฆษณาพิกัตภาษีอากร. หน้า ๙๔-๙๕.

^๓ แหล่งเดิม.

^๔ แหล่งเดิม.

จ่ายภาษีเกินกว่าอัตราที่เป็นจริงให้แก่เจ้าภาษี แม้ว่าจะทราบพิกัดภาษีที่ถูกต้อง และทราบว่าเป็นการเรียกเก็บที่ไม่ถูกต้องก็ตาม ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าราษฎรส่วนใหญ่มักไม่ยอมมีเรื่องราวฟ้องร้องกับเจ้าภาษี เพราะต้องเสียเวลาทำกิน และเกรงว่าเมื่อร้องเรียนแล้วจะไม่ได้ความเป็นธรรม ราษฎรจำนวนมากจึงจำต้องยอมให้เจ้าภาษีเรียกเก็บภาษีเกินพิกัด ดังนั้นการพิมพ์ประกาศแจ้งพิกัดภาษีให้ราษฎรทราบ จึงไม่เพียงพอที่จะแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นจากเจ้าภาษีเรียกเก็บภาษีเกินกว่าพิกัดได้ เพราะข้อความในประกาศนี้เป็นเพียงการป้องกัน และแจ้งให้ราษฎรทราบเท่านั้น แต่ไม่ได้กำหนดบทลงโทษใดๆ ที่ชัดเจนแก่เจ้าภาษีที่กระทำความผิด จึงทำให้บรรดาเจ้าภาษีนายอากรทั้งหลายไม่เกรงกลัว และเก็บภาษีเกินพิกัดต่อไป

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักว่าปัญหาการเอารัดเอาเปรียบของเจ้าภาษีในการเรียกเก็บภาษีเกินกว่าพิกัดทวีขึ้นเรื่อยๆ ต่อมาจึงทรงออกประกาศเรื่องเจ้าภาษีที่เก็บภาษีเกินกว่าพิกัด และการเก็บภาษีไม่เป็นธรรมของเจ้าภาษี ซึ่งหากตรวจพบว่าเจ้าภาษี และเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ใดกระทำความผิดก็ให้นำตัวมาลงโทษ เพื่อมิให้ราษฎรต้องเดือดร้อน^๙ ดังข้อความในประกาศดังนี้

...ให้ผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการมีใจเมตตากรุณาแก่ราษฎร รับหมายประกาศตีพิมพ์นั้นแจกไปให้ราษฎรรู้ทั่วกัน อย่าให้เป็นใจด้วยเจ้าภาษีแลยอมให้เจ้าภาษียักย้ายเก็บภาษีให้เหลือๆ เกินๆ ให้ผิดท้องตราแลหมายประกาศไป ถ้าผู้สำเร็จราชการการเมืองกรมการคุมเหมาราษฎร ให้เสียภาษีเกินพิกัดตามใจเจ้าภาษีถ้าได้ความว่าทำจริงจะให้มีโทษด้วย ฝ่ายเจ้าภาษีเล่าจงมีความเมตตากรุณาแก่ราษฎร ภาษีจะมีประโยชน์ถ้าไรก็เพราะราษฎรทำมาหากินโดยคล่องโดยสะดวกจะได้ทำมากขึ้น ให้เจ้าภาษีเก็บภาษีโดยซื่อสัตย์ตามพิกัดท้องตรา อย่าให้เรียกเหลือเกินผิดจากพิกัดท้องตราแลหมายประกาศนี้...ฝ่ายราษฎรทั้งปวงเล่าก็ให้ยอมเสียภาษีให้ เจ้าภาษีตามพิกัดในหมายประกาศนี้... แลให้เจ้าภาษีกับราษฎรจมีความอ่อนน้อมต่อกัน ความทะเลาะวิวาทก็จะไม่บังเกิดมีต่อกัน...

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสอดส่องทุกข์สุขของราษฎรเสมอ นอกจากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ออกประกาศให้พิมพ์โฆษณาพิกัดภาษี ตีพิมพ์แจกไปทุกแห่ง เพื่อให้ราษฎรทุกคนทราบพิกัดภาษีอย่างทั่วถึง จะได้ไม่ถูก เจ้าภาษีเอารัดเอาเปรียบ และให้ราษฎร

^๙ ประกาศพิมพ์โฆษณาพิกัดภาษีอากร ได้ประกาศเมื่อ วันพุธ เดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ปีชวด จศก จ.ศ.๑๒๑๖ ต่อมาได้พิมพ์ ประกาศพิกัดภาษี เรือ ตึก แพ โรงร้าน เนื่องจากพบว่ายังมีเจ้าภาษีอากรที่เก็บภาษีอากรเกินพิกัดอยู่ จึงได้พิมพ์ประกาศเกี่ยวกับเรื่องนี้อีกครั้ง อีกครั้งเมื่อ วันจันทร์ เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีกุน เบญจจศก จ.ศ. ๑๒๒๕.

^{๑๐} แหล่งเดิม. หน้า ๑๒๐.

ที่ได้รับความเดือดร้อนจากการที่เจ้าภาษีอากร เรียกเก็บภาษีจากราษฎรเกินกว่าพิกัดที่ตั้งไว้ มาร้องเรียนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐได้แต่การออกประกาศแจ้งพิกัดภาษีให้ราษฎรทราบ เพียงอย่างเดียว นั้นไม่สามารถแก้ไขปัญหาเจ้าภาษีเก็บภาษีเกินพิกัดได้ เนื่องจากในประกาศฉบับแรกนั้นมิได้ระบุโทษแก่เจ้าภาษีนายอากรที่เก็บภาษีเกินพิกัดเพียงแต่ระบุว่าให้ราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อน มาฟ้องต่อเจ้ากระทรวงที่ภาษีอากรขึ้นอยู่เท่านั้น จึงเป็นเหตุให้เจ้าภาษีอากรไม่เกรงกลัวลักกระทำผิดเป็นจำนวนมาก

การกระทำความผิดของเจ้าภาษีนี พบว่ามีได้กระทำเพียงลำพัง แต่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีอำนาจในการปกครองบ้านเมือง ซึ่งมีส่วนร่วมรู้เห็นและสนับสนุนให้เจ้าภาษีอากรกระทำผิดด้วย ได้แก่ ผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ เป็นต้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงออกประกาศขึ้นอีกฉบับหนึ่ง คือ ประกาศพิกัดภาษี เรือ ตึก แพ โรงร้าน โดยเนื้อหาในประกาศได้กล่าวถึงการที่ผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ ว่ามีส่วนรู้เห็นเป็นใจกับเจ้าภาษี ให้เรียกเก็บภาษีเกินกว่าพิกัดจะต้องมีโทษด้วย เพื่อเป็นให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเกรงกลัว ทั้งยังเป็นการทอนอำนาจและอิทธิพลของเจ้าภาษีนายอากร มิให้ใช้อำนาจข่มเหงประชาชนได้อีกด้วย

แม้ว่าการพิมพ์ประกาศพิกัดภาษีอากรทั้งสองครั้ง จะไม่สามารถทำให้เจ้าภาษีอากรเลิก เก็บภาษีเกินพิกัดให้หมดไปได้ แต่การพิมพ์ประกาศพิกัดภาษีอากรแจ้งให้ราษฎรทราบ และมีบทลงโทษแก่เจ้าภาษีที่ และเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมกับเจ้าภาษีนายอากรกระทำผิด เพื่อให้ข้าราชการเหล่านี้เกรงกลัว ก็สามารถช่วยบรรเทาปัญหาให้ทุเลาลงได้

๔.๒ เจ้าภาษีฉ้อหลวง โดยการทุจริต ลักลอบทำสัญญาให้รัฐเสียประโยชน์ และฟอกขาดภาษี

การฉ้อหลวงของเจ้าภาษีนายอากรที่ทุจริต ซึ่งเกิดขึ้นจากการลักลอบ ทำสัญญาให้รัฐเสียประโยชน์ และฟอกขาดภาษี โดยแจ้งเท็จว่าเก็บภาษีได้ต่ำ เพื่อจะได้นำส่งเงินภาษีให้แก่รัฐต่ำกว่าความเป็นจริง เป็นต้น ซึ่งปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ จำนวนทั้งสิ้น ๗ ขว่ว ได้แก่ ขว่วที่เกี่ยวข้องกับ “การฉ้อหลวง” ที่เกิดขึ้นจากการลักลอบทำสัญญา ให้รัฐเสียประโยชน์จากชาวเรือ “คำสัญญาด้วยสุรากร”^๖ ซึ่งเจ้าภาษีสุรา (หลวงบริบูรณ์สุรากร) ได้ลอบทำสัญญากับ กองสุลฝรั่งเศส (โอบาร์ต) โดยอนุญาตให้ฝรั่งเศสนำสุราฝรั่งเศสเข้ามาขายในประเทศได้โดยเสรี ซึ่งทางรัฐยังมีได้อนุญาตทางราชการมิได้ดำเนินการแก้ปัญหาแต่อย่างใด เพียงแต่ภายหลังจากที่หมอบรัดเลย์ได้นำสัญญาลับ ที่กระทำขึ้นระหว่างหลวงบริบูรณ์สุรากรกับ

^๖ ขว่ว “คำสัญญาด้วยสุรากร”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบที่ ๕. วันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ.๑๘๖๕. หน้า ๒๑.

กงสุลฝรั่งเศส (โอบาร์ต) มาตีพิมพ์ ทำให้ทั้งสองฝ่ายต้องหยุดการเคลื่อนไหว และการทำสัญญานั้น ถือเป็นอันยกเลิกไปในที่สุด แต่ทางรัฐบาลก็ได้ออกมาตรการหรือบทลงโทษ เพื่อควบคุมความประพฤติของเจ้าภาษีมิให้กระทำการมิชอบให้รัฐเสียหายแต่ประการใด ทั้งนี้อาจเกรงว่าจะเป็นการกระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์กับกงสุลฝรั่งเศส ซึ่งมีอิทธิพลอยู่ในขณะนั้น

ข่าวการฉ้อหลวงที่เกิดขึ้นจากการแจ้งฟ้องขาดของเจ้าภาษี โดยเจ้าภาษีได้แจ้งเท็จว่าเก็บภาษีได้ต่ำ เพื่อจะได้นำส่งเงินภาษีให้แก่รัฐต่ำกว่าความเป็นจริง และข่าว “เรื่องราวฉ้อเหล็ก”^๕ ซึ่งหลวงพิไชยวารี ได้ทำหนังสือร้องเรียนว่าหลวงภาษีวิเสศฉ้อโกงเหล็กหลวง ซึ่งได้มีผู้ลงโต้ตอบต่อมาว่า ข่าวที่ลงบอกความจริงไม่หมดและคดีนี้ได้ตัดสินไปแล้วโดยให้ผู้กระทำผิดนำเงินมาจ่ายคืนให้แก่หลวง แต่หลวงพิไชยวารียังไม่พอใจผลการตัดสิน และยังโกรธเคืองหลวงวิเสศภาษีอยู่ จึงมิได้ลงเรื่องทั้งหมด รวมทั้งผลของการพิจารณาคดี แม้เรื่องการฉ้อโกงเหล็กหลวงของทั้งสองข่าวนี้นี้ จะมีการลงโต้ตอบของทั้งสองฝ่ายเพื่อแก้ความก็ตาม แต่ข้อเท็จจริงก็คือมีการฉ้อหลวงจริง และได้มีการพิจารณาคดีตัดสินให้ผู้กระทำผิดชดใช้เงินหลวงคืนแก่หลวงแล้ว และจากข่าว “คำตัดสินเล่นขันฯ”^๖ หรือข่าว “ตีคำพวกเคยทำภาษี”^๗ ซึ่งเข้าในกรมของกรมหลวงวงษาธิราชสนิท ได้กล่าวติเจ้าภาษีเหล็ก (หลวงภาษีวิเสศ) ที่ได้ลงบทความกล่าวเปรียบเปรยเรื่องการเก็บภาษี โดยพาดพิงมาถึงเจ้านายของตนว่าเป็นการไม่เหมาะสม และข่าว “ความฟ้องขาดแปลกประหลาดหู”^๘ ซึ่งเจ้าภาษีฝ่ายมักจะฟ้องภาษีขาด (ทำภาษีแล้วขาดทุน) นั้นไม่เป็นธรรมเนียมการเอาเปรียบผู้อื่น และทำให้รัฐเสียประโยชน์ ซึ่งต่อมาเจ้าภาษีฝ่ายได้มาแก้ความเกี่ยวกับเรื่องนี้ ในข่าว “เจ้าภาษีฝ่ายแก้ความ”^๙ ถึงข้อเท็จจริง เรื่องที่เกิดขึ้น และข่าว “ภาษีต่าง ๆ เป็นความขัน”^{๑๐} ภาษีอากรใน

^๕ ข่าว “เรื่องราวฉ้อเหล็ก”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบบที่ ๑๑. วันที่ ๗ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๕. หน้า ๗๗-๗๘.

^๖ ข่าว “คำตัดสินเล่นขันฯ”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบบที่ ๑๓. วันที่ ๕ กันยายน ค.ศ.๑๘๖๕. หน้า ๑๐๘.

^๗ ข่าว “ตีคำพวกเคยทำภาษี”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบบที่ ๑๕. วันที่ ๕ ตุลาคม ค.ศ.๑๘๖๕. หน้า ๑๓๐.

^๘ ข่าว “ความฟ้องขาดแปลกประหลาดหู”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบที่ ๑๓. วันที่ ๒๗ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๑๕๔.

^๙ ข่าว “เจ้าภาษีฝ่ายแก้ความ”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบที่ ๑๓. วันที่ ๒๗ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๑๕๔.

^{๑๐} ข่าว “ภาษีต่าง ๆ เป็นความขัน”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบที่ ๑๔. วันที่ ๙ กันยายน ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๑๖๖-๑๖๗.

ขณะนั้นหลายรายการมีกำไรมาก แต่รัฐกลับมีรายได้น้อย เหตุที่รายได้ไม่เพิ่มขึ้นนั้น เกิดขึ้นจากการประมูลภาษีแต่ละครั้ง เจ้าภาษีเดิมมักจะเป็นผู้ผูกขาดการประมูลภาษี เนื่องจากไม่มีผู้ใดกล้าประมูลแข่งกับเจ้าภาษีเดิม ทำให้รัฐขาดรายได้ โดยเฉพาะในเมืองเพชรบุรีที่ภาษีมีกำไรดี พบว่ามีเจ้าภาษีคนเดิมเพียงสามคน เป็นผู้ที่ได้รับเลือกให้ทำภาษีทุกครั้งจึงเป็นเรื่องน่าขัน

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากเจ้าภาษีฉ้อหลวงการฟอกขาดภาษี และการผูกขาดการประมูลภาษีโดยเจ้าภาษีคนเดิม โดยใช้อำนาจมิให้ผู้ใดเข้ามาประมูลภาษีแข่งนั้น ทำให้รัฐสูญเสียรายได้เป็นจำนวนมาก ซึ่งรัฐบาลได้ดำเนินการแก้ไขปัญหานี้ โดยปัญหาการฟอกขาดภาษี นั้นรัฐมิได้มีมาตรการใดๆ นอกจากให้เจ้าหน้าที่สืบสวนคดีที่ต้องสงสัยว่าฉ้อเงินหลวง ซึ่งหากพบว่าเป็นความจริงก็จะให้ชดใช้เงินคืนให้แก่หลวง ซึ่งเห็นได้จากข่าวกรณีฉ้อเหล็กในข่าว “เรื่องราวฉ้อเหล็ก”^๑ ซึ่ง หลวงพิไชยวารีได้ทำหนังสือร้องเรียนว่า หลวงภาษีวิเศษฉ้อโกงเหล็กหลวง ซึ่งภายหลังได้มีผู้ลงโต้ตอบต่อมาว่า คดีนี้ผู้กระทำความผิดได้ถูกตัดสินคดีไปแล้วโดยให้ผู้กระทำความผิดนำเงินมาจ่ายคืนให้แก่หลวงเป็นต้น ส่วนอีกหนทางหนึ่งเมื่อรัฐพบว่าเจ้าภาษีฟอกขาดภาษีบ่อยๆ ก็จะแสวงหาผู้มาทำภาษีแทน ซึ่งเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปสนใจเข้ายื่นเรื่องขอทำภาษีได้ หากผู้ใดเสนอรายได้ให้แก่รัฐมากกว่า ก็จะได้รับพิจารณาให้เป็นเจ้าภาษีคนใหม่ต่อไป ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นจากการผูกขาดการประมูลภาษีโดยเจ้าภาษีคนเดิม ซึ่งอาศัยอำนาจจากการเป็นเจ้าภาษีเดิม ทำให้ผู้ประมูลรายใหม่ไม่มีโอกาส หรือกล้าประมูลประมูลแข่งด้วย ได้ทรงเปิดโอกาสให้ผู้ประสงค์จะทำภาษีสามารถยื่นเรื่องขอรับทำภาษีอากรได้ โดยออกประกาศว่าด้วยผู้ที่รับทำภาษีอากรต่างๆ ให้ทำเรื่องรายขึ้นตามกรม” ดังนี้

...ตั้งแต่นี้ไป จีนหรือไทยผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งจะเป็นเจ้าภาษีรายใหม่ ยังไม่เคยมีมาแต่ก่อน เมื่อเห็นว่าพอจะเก็บพระราชทรัพย์ทูลเกล้าฯ ถวายเป็นประโยชน์กับแผ่นดินได้ ถ้าผู้นั้นขึ้นในกรมมหาดไทย... กรมพระกลาโหม...กรมท่า...พระคลังสินค้า...ก็ให้มายื่นกับกรม...ถ้าภาษีอากรรายเก่าที่มีอยู่แล้วเห็นเจ้าภาษีอากรคนเก่าทำมีกำไร แต่หาบวกขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายไม่ จะมาประมูลพระราชทรัพย์ให้ทวีมากขึ้นไปนั้น...ให้ยื่นเรื่องราวกับเจ้าพนักงาน...ถ้าสงสัยเจ้าพนักงานว่าจะเห็นกับหน้าผู้อื่นจะไม่ทำโดยซื่อสัตย์สุจริต ก็ให้หานายหน้าข้างหน้าหรือข้างใน ให้นำเรื่องราวขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา

^๑ ข่าว “เรื่องราวฉ้อเหล็ก”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียกออร์เดอร์ เล่ม ๑. ใบที่ ๑๑. วันที่ ๗ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๗๗-๗๘.

^๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔. ประกาศว่าด้วยผู้ที่รับทำภาษีอากรต่างๆ ให้ทำเรื่องรายขึ้นตามกรม. หน้า ๑๔๐-๑๔๑.

ให้ทรงทราบ...พร้อมทั้งผู้ประกัน เมื่อทรงเห็นว่าควรจะได้แก่ผู้ใด ก็จะไปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงาน
ให้กับผู้นั้นทำไป...”

๔.๓ ใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ ชิงทรัพย์ ข่มเหง รังแก ประชาชน

ข่าวที่เกี่ยวข้องกับเจ้าภาชีอากรใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ ซึ่งได้ปรากฏข่าวในหนังสือ
จดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เรื่องการตรวจจับสุราเถื่อนของนายอากรสุราและพรรคพวก
มักใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบในการดำเนินการจับกุม ได้ทำร้ายร่างกาย ชิงทรัพย์ ข่มเหง รังแก
เจ้าของบ้าน โดยใช้อำนาจปล้นเอาทรัพย์สิน และจุดเอาลูกเมียของเจ้าของบ้านไปด้วย เนื่องจาก
กฎหมายในการจับกุมสุราเถื่อน อนุญาตให้ยึดทรัพย์สินของผู้กระทำผิดได้ ซึ่งในการจับกุมบางครั้ง
ก็เป็นการใส่ร้ายเพื่อหวังเงินรางวัลค่าสินบนนำจับ ของพรรคพวกของนายอากรสุรา โดยจะสืบหา
ว่าบ้านใดมีฐานะดีร่ำรวย ก็จะนำสุราเถื่อนไปซุกซ่อนในบ้านนั้น และส่งพรรคพวกไปตรวจจับ
ซึ่งการตรวจจับโดยมากกระทำไม่ถูกต้องตามที่ทางราชการกำหนด คือ ในการตรวจจับแต่ละครั้ง
กฎหมายได้กำหนดให้นายอากรจะต้องนำเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น กรรมการกำนัน และนายอำเภอ
ไปด้วยขณะจับกุม เพื่อมิให้นายอากรแจ้งเท็จ และใช้อำนาจข่มเหงรังแกราษฎร ซึ่งการนำผู้กระทำ
ความผิดที่จับได้มาลงโทษ สามารถทำได้เมื่อพบเครื่องมือที่ใช้ในการต้มสุราเถื่อนด้วย จึงจะเชื่อถือ
ได้ว่าการกระทำความผิดจริง หากไม่พบจะไม่ถือว่าผิดโทษ แต่นายอากรเหล่านี้มักไม่กระทำตาม
ข้อกำหนดของการจับกุมสุราเถื่อน เมื่อจับกุมได้แล้ว ก็จะพาลยึดทรัพย์สินเงินทอง และลูกเมียไป
กระทำตามความพอใจ เป็นเหตุให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน”

ข่าวที่เกี่ยวข้องกับการการตรวจจับสุราเถื่อน ของนายอากรสุราและพรรคพวก ซึ่งใช้อำนาจ
มิชอบข่มเหงราษฎร โดยทำร้ายเจ้าของบ้าน และยึดทรัพย์สินมีค่า รวมถึงข่มเหงรังแกลูกเมียของ
เจ้าของบ้าน พบว่าคดีที่เกิดขึ้นโดยมากไม่มีมูลและถูกใส่ความ ส่วนบางคดีหากเป็นความจริง
ก็ถือเป็นการใช้อำนาจหน้าที่กระทำเกินกว่าเหตุ ซึ่งปรากฏในข่าวจากหนังสือจดหมายเหตุฯ
บางกอกรีคอร์ดเดอร์ จำนวน ๓ ข่าว ดังนี้จากข่าว “ตัดสินเรื่องน้ำสุราเถื่อน”^๙ ซึ่งทางราชการได้
พิจารณาคัดสินคดีลงโทษแก่เจ้าภาชีและพรรคพวก เมื่อสอบสวนพบว่าได้กระทำความผิดจริง
ในข่าว “คำสรรเสริญตัดสิน”^{๑๐} แต่คดีอื่นๆ ที่มีลักษณะเดียวกันจำนวนมากไม่ได้รับความเป็นธรรม

^๙ แหล่งเดิม.

^{๑๐} ข่าว “ตัดสินเรื่องน้ำสุราเถื่อน”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ปีที่ ๑๗. วันที่ ๒๔
ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

^{๑๑} แหล่งเดิม.

^{๑๒} ข่าว “สรรเสริญตัดสิน”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ปีที่ ๑๗. วันที่ ๒๒
พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๒๔๒.

เนื่องจากคดีนี้เป็นคดีพิเศษกว่าคดีอื่น เพราะได้ทรงแต่งตั้งให้เจ้าพระยาสมุหกลาโหม เป็นผู้ดูแล
ดำเนินการพิจารณาและตัดสินคดี โดยทั่วไปการพิจารณาคดีจะแบ่งความรับผิดชอบตามพื้นที่
โดยจะแบ่งเขตความรับผิดชอบออกเป็นสองฝั่ง คือ หัวเมืองฝ่ายตะวันตก และฝ่ายตะวันออก
ซึ่งมอบหมายให้เจ้าพระยาสมุหกลาโหม และเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดีเป็นผู้ดูแลในเขต
ท้องที่ดังกล่าว ทำให้มีความแตกต่างกันในการตัดสินคดีดังนั้นหมอบรัดเลย์มีความปรารถนาให้คดี
ทุกคดีมีมาตรฐานการตัดสินที่ดี เช่นเดียวกันเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี ได้ชี้แจงถึงเรื่อง
การตัดสินคดีว่า แท้จริงแล้วใช้กฎหมายเดียวกันคือ หากผู้ใดลักลอบต้มสุราเถื่อน นายอากรสามารถ
ปรับไหม และยึดทรัพย์สินได้ แต่จะต้องมีเจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองเข้าร่วมขณะจับกุมด้วย และต้อง
มีของกลางคือ เครื่องมือที่ใช้ในการทำสุรา แต่คดีนี้ขาดเจ้าหน้าที่บ้านได้แก่นายอำเภอก และกำนัน
รวมถึงไม่พบของกลางในการจับกุม ดังนั้นผู้ที่ถูกจับกุมจึงไม่ยินยอม และได้ต่อสู้จนเป็นเหตุให้
ได้รับบาดเจ็บ ส่วนพรรคพวกของนายอากรตาย ดังนั้นการตัดสินของเจ้าพระยาสมุหกลาโหม
จึงมีความเห็นว่าทั้งสองฝ่ายต่างมีความผิดคือ ผู้ถูกจับกุมมีผิดฐานฆ่าผู้อื่นตาย ส่วนพวกของนาย
อากรสุราก็มีความผิด เพราะไม่กระทำตามระเบียบของการเข้าจับกุมสุราเถื่อน คือ ขาดเจ้าหน้าที่
ของรัฐไปเป็นพยานร่วมด้วย และในการจับกุมไม่พบของกลาง จึงตัดสินให้ฝ่ายผู้ถูกจับกุมในคดีสุรา
เถื่อน ต้องเสียค่าปรับฐานกระทำให้ผู้อื่นตาย ซึ่งเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดีกล่าวว่า
ผลการตัดสินคดีของเจ้าพระยาสมุหกลาโหมนี้ แม้สองฝ่ายจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ตามต่างไม่มี
ผู้ใดกล้าโต้แย้ง เพราะเกรงในอำนาจบารมีของท่านเจ้าพระยาสมุหกลาโหม แต่การตัดสินของ
กรมท่ากลาง (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี) ไม่สามารถกระทำเช่นนั้นได้ เนื่องจากนาย
อากรไม่ยอม นอกจากนั้นยังพบข่าวเกี่ยวกับการจับสุราเถื่อนโดยไม่เป็นธรรม ในข่าว “เรื่องตัดสิน
ต่อไป” ซึ่งราษฎรได้ร้องเรียนว่าถูกนายอากร นำสุราเถื่อนมาซุกซ่อนไว้ในบ้านของตน ได้เข้าทำ
การจับกุม และยึดทรัพย์สินในบ้านพร้อมทั้งภรรยา และนำตนมาขังโดยไม่มีความผิดเมื่อฟ้องร้อง
ถวายฎีกาแล้ว ตุลาการได้ตัดสินคดีความนายอากรโดยให้ชดใช้เงินบางส่วนคืนเท่านั้น นอกจากนั้น
ในข่าวเดียวกันนี้ยังมีผู้ร้องเรียนเกี่ยวกับการจับกุมสุราเถื่อนว่านายอากรได้รับทรัพย์สิน และข่มขืน
รังแกลูกเมียของตนอีกหลายคดี ซึ่งหมอบรัดเลย์ได้ให้ความเห็นว่า การจับกุมสุราเถื่อนนี้มีความ
วุ่นวาย เจ้าภาษีนายอากรมักสร้างวุ่นวายแก่ประชาชนอยู่เสมอ จึงประสงค์ให้ทางรัฐ
เปลี่ยนแปลงวิธีการจับกุม โดยไม่ควรให้เจ้าภาษีและนายอากรเหล่านี้ มีอำนาจยึดทรัพย์สินจากราษฎร

“ข่าว “เรื่องตัดสินต่อไป””. หนังสือจดหมายพิเศษ บางกอกเรียลไทม์. เล่ม ๒. ปีที่ ๒๒. วันที่ ๕
มกราคม ค.ศ.๑๘๖๗. หน้า ๒๗๐-๒๗๒.

การแก้ไขปัญหานายอากรสุราตรวจจับสุราเถื่อน ซึ่งเจ้าหน้าที่มักใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบในการดำเนินการจับกุม ซึ่งได้ทำร้ายร่างกายเจ้าของบ้าน ใช้อำนาจปล้นเอาทรัพย์สิน มีค่าธรรมเนียมของเจ้าของบ้านมาข่มขืนนั้น แม้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงมีพระบรมราชโบาย หรือประกาศเพิ่มเติม แต่ทรงสวดส่องทุกข์สุขของทวยราษฎร์ และการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการ โดยเฉพาะผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินคดีความต่าง ๆ อยู่เสมอ เช่น เมื่อมีข่าวคดีความที่เกิดขึ้นในเรื่องนี้ได้ แต่ภายหลังจากที่หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดส์ที่ได้ลงข่าวคดีที่เกิดขึ้นจากการตรวจจับสุราเถื่อนของนายอากรโดยมิชอบ ต่อเนื่องกันหลายคดีจึงได้ส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นขุนนางผู้ใหญ่ โดยทรงแต่งตั้งมอบหมายให้มีอำนาจดูแลคดีความเหล่านี้ ได้แก่ เจ้าพระยาสมุหกลาโหม และเจ้าพระยาทิพากรวงษ์มหาโกริบตี ให้ความสนใจต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งขุนนางบางท่านได้ลงแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการพิจารณาคดี และแก้ความที่มีผู้ข้องใจเกี่ยวกับความถูกต้อง และความยุติธรรมในการตัดสินคดี เพื่อชี้แจงให้ผู้ที่ข้องใจได้รับความกระจ่าง เกี่ยวกับการพิจารณาตัดสินคดีความ โดยเฉพาะเจ้าพระยาทิพากรวงษ์เป็นผู้ที่ลงบทความแก้ในคดีตัดสินเรื่องการจับสุราเถื่อนมากที่สุด เพราะเป็นผู้ที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าตัดสินคดีไม่เป็นธรรม ต่างจากการตัดสินในคดีที่คล้ายกันของเจ้าพระยาสมุหกลาโหม ซึ่งเจ้าพระยาทิพากรวงษ์ได้ต้องออกมาชี้แจงผ่านหนังสือพิมพ์ โดยให้เหตุผลของการพิจารณาว่าท่านได้พิจารณาตามข้อกฎหมายโดยมิได้เข้าข้างฝ่ายใด แม้จะทราบว่ายานายอากรสุรากระทำผิดจริง แต่ก็ไม่สามารถตัดสินตามความเห็นส่วนตัวได้ การพิจารณาคดีต้องอาศัยการสืบพยาน และพิจารณาลงโทษไปตามที่ข้อกฎหมายจะอำนวยเท่านั้น มิฉะนั้นฝ่ายนายอากรก็จะไม่ยินยอมเช่นกัน ซึ่งเจ้าพระยาทิพากรวงษ์ ได้ชี้แจงไปว่า ท่านมิได้มีอำนาจและบารมีมาก ดังเช่นเจ้าพระยาสมุหกลาโหม ซึ่งเมื่อตัดสินคดีแล้วจึงไม่มีผู้ใดกล้าโต้แย้ง จึงต้องพิจารณาคดีไปตามหลักฐานพยานแล้วจึงตัดสินคดีหรือลงโทษตามข้อกฎหมายเท่านั้น

คดีความเรื่องการจับสุราเถื่อน โดยมิชอบของนายอากรและพรรคพวกนี้ ได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ราษฎร และความวุ่นวายแก่เจ้าหน้าที่ในพิจารณาตัดสินคดี ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเอาใจใส่ต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งเจ้าพระยาทิพากรวงษ์ ก็ได้ให้ความเอาใจใส่ต่อความเดือดร้อนของราษฎรที่เกิดขึ้นจากนายอากรจับสุราเถื่อนไม่เป็นธรรมเช่นกัน จึงได้สั่งการให้ผู้ว่าราชการเมืองที่ท่านมีอำนาจปกครอง ให้กวาดขันและสวดส่องดูแลเรื่อง ผู้แจ้งเบาะแสเพื่อรับสินบนนำจับสุราเถื่อนว่า ให้ความรอบคอบมากขึ้น คือ หากมีผู้ใดมาแจ้งเรื่องการต้มสุราเถื่อน ก็ให้นายอากรพา ผู้นั้นมาให้ผู้ว่าราชการเมืองสอบสวนก่อน หากเห็นว่าผู้รับสินบนมีหลักฐานแน่ชัด และสอบสวนแล้วว่าพูดน่าเชื่อถือมีมูลจริง จึงให้แต่งตั้งคณะกรรมการไปจับกุมร่วมกับพวกของนายอากร หากจับไม่ได้หรือสอบสวนภายหลังแล้วพบว่าแจ้งความเท็จ หรือพบว่าเจ้านาสุราเถื่อน

ไปชุกซ่อนเพื่อใส่ความผู้อื่น หากจับได้จะปรับเงินแก่ผู้แจ้งเพื่อรับสินบน และคืนของให้แก่ผู้ที่ถูกจับกุม แต่ก็ยังพบว่าจากการพิจารณาตัดสินของเจ้าพระยาทิพพากรวงศ์ ซึ่งตัดสินคดีสุราโดยให้นายอากรคืนของที่ยึดได้แก่ผู้จับกุม ส่วนเรื่องที่ถูกจับกุมแจ้งว่านายอากร และพรรคพวกได้ข่มขืนลูกสาวตนนั้น เจ้าพระยาทิพพากรวงศ์ ได้สอบสวนแล้วนายอากรไม่ยอมรับ นอกจากนั้นยังไม่มีพยานรู้เห็น จึงไม่สามารถเอาผิดจากนายอากรได้ เนื่องจากไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่านายอากรและพรรคพวกกระทำจริงหรือไม่ ส่วนการพิจารณาลงโทษแก่นายอากรที่ชุกซ่อนสุราเถื่อน ก็ยังไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องนี้ จึงไม่สามารถตัดสินลงโทษนายอากรได้ จึงกระทำได้เพียงให้ความยุติธรรมแก่ฝ่ายผู้ที่ถูกจับ และป้องกันมิให้ราษฎรผู้บริสุทธิ์ ต้องได้รับความเดือดร้อนจากการแจ้งเท็จของผู้ต้องการเงินสินบน นอกจากนั้นยังมีคำสั่งห้ามมิให้มีการรับเอาทรัพย์สินสิ่งของต่างๆ ของผู้ต้องหาที่ถูกจับ และห้ามมิให้นายอากรปรับใหม่ผู้ต้องหาตามใจชอบ หากตรวจสอบพบว่าผู้ต้องหากระทำผิดจริง ให้นายอากรส่งเรื่องเข้ามายังเจ้ากระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เพื่อให้ทางการปรับใหม่ตามอัตราที่กำหนดเท่านั้น ซึ่งการออกหนังสือควบคุมความประพฤติของนายอากร ในการจับกุมสุราเถื่อนนี้นายอากรจำต้องปฏิบัติตาม มิฉะนั้นหากทางราชการตรวจพบจะต้องถูกลงโทษ และไม่ให้สิทธิแก่นายอากร ในการยึดทรัพย์ของผู้ต้องหามาเป็นประโยชน์ส่วนตน หรือคิดค่าปรับใหม่ตามใจชอบ แต่จะต้องส่งเรื่องให้เจ้ากระทรวงพระคลังมหาสมบัติเป็นผู้พิจารณาค่าปรับเท่านั้น ซึ่งมาตรการต่างๆ ที่ออกบังคับใช้นี้ ช่วยให้ราษฎรได้รับความเป็นธรรม เมื่อถูกนายอากรตรวจจับสุราเถื่อนมากขึ้น ซึ่งช่วยป้องกันมิให้นายอากรใช้อำนาจหน้าที่เกินขอบเขตลงได้

๕. ปัญหาที่เกิดขึ้นจากนายด่าน

ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจากนายด่าน ซึ่งเป็นข้าราชการที่ได้รับการแต่งตั้งให้มีหน้าที่รับผิดชอบในการตรวจตราเรือสำเภาผ่านด่านว่าได้รับอนุญาตให้บรรทุกสินค้า และผ่านการเสียภาษีโดยถูกต้องหรือไม่ แต่จากข่าวพบว่านายด่านเหล่านี้ ได้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบ ทำร้ายร่างกาย ข่มเหง และรีดไถราษฎร ซึ่งในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ได้กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากนายด่าน จำนวน ๒ ข่าว

ราษฎรที่สัญจรทางเรือต่างได้รับความเดือดร้อน จากการเรียกตรวจสินค้าของนายด่าน ซึ่งจะทำหน้าที่ตรวจตราเรือที่บรรทุกสินค้า ว่าได้ผ่านการเสียภาษีโดยถูกต้องหรือยัง และตรวจตราว่ามีของต้องห้ามบรรทุกมาด้วยหรือไม่ เมื่อราษฎรที่ได้ผ่านการตรวจตราจากนายด่านแล้วยังต้องผ่านการตรวจตราเรือ เพื่อเสียภาษีกับเจ้าภาษีนายอากรอีก โดยเจ้าภาษีนายอากรจะตั้งโรงภาษีขึ้นสำหรับเก็บเงินค่าด่านภาษีอากรจากราษฎรที่สัญจรทางเรือเช่นกัน ทำให้ราษฎรต้องเสียเวลาจอดเรือและผ่านขั้นตอนการตรวจที่ยืดยาก ซึ่งเจ้าหน้าที่เหล่านี้มักอาศัยเป็นช่องทางให้เอารัดเอาเปรียบ

จากประชาชน นอกจากนั้นโรงภาษีและด่านเหล่านี้ ได้ถูกตั้งอยู่ตลอดเส้นทาง การเดินเรือที่มีอยู่หลายแห่ง ราษฎรจึงต้องชำระการถูกเอาเปรียบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในข่าวจากหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ พบว่ามีผู้ร้องเรียนผ่านหนังสือพิมพ์เรื่องเจ้าหน้าที่ด่านข่มเหงราษฎรในข่าว “ความพวกด่านบางไพรข่มเหง”^๑ ซึ่งได้มีผู้ร้องเรียนว่าเป็นชาวจีนบรรทุกข้าวเปลือกใส่เรือเพื่อล่องมาขายกรุงเทพฯ แต่เมื่อมาถึงด่านปรากฏว่าน้ำเชี่ยวมาก ทำให้เรือที่บรรทุกของหนักไม่สามารถจอดได้ทัน จึงจอดเลยด่านเป็นเหตุให้นายด่านลงเรือตามมาทำร้าย และกล่าวหาว่าหนีด่าน ได้ยึดเอาหางเสือ ใบพาย และหลักแจว ของราษฎร โดยราษฎรจะต้องจ่ายเงินหรือเป็นสินค้ำให้แก่นายด่านตามที่ถูกเรียกร้อง มิฉะนั้นจะไม่คืนของที่ยึดให้ต่อเมื่อเสียเงินให้แล้ว จึงจะสามารถผ่านไปได้ และจากข่าว “ด่านบางบอน”^๒ นายด่านก็มีพฤติกรรมเช่นเดียวกัน ซึ่งเรือของราษฎรที่ล่องผ่านไปมาต่างได้รับความเดือดร้อน เพราะด่านเหล่านี้มีจำนวนหลายหลายด่าน ตั้งอยู่ตลอดลำคลอง ดังปรากฏ ในข่าว “ติเรื่องภาษีเกลือ”^๓ ซึ่งเรือของผู้ค้าเกลือ นอกจะต้องจอดเรือเพื่อให้นายด่านตรวจตราสินค้ำแล้ว เมื่อแล่นเรือผ่านโรงภาษี ยังจะต้องจอดเรือให้เจ้าภาษีตรวจตราสินค้ำและเก็บภาษีเกลืออีก ซึ่งเป็นการตรวจและเก็บที่ซ้ำซ้อนด่านเหล่านี้ของที่มีอยู่ตลอดเส้นทาง ในหลายๆ ด่านเจ้าหน้าที่มักใช้เครื่องตวงวัดที่ไม่ได้มาตรฐาน เมื่อผ่านการตรวจในแต่ละด่านจึงไม่ได้จำนวนไม่เท่ากับที่แจ้งไว้ ก็จะถือโอกาสเอารัดเอาเปรียบ หรือเรียกเก็บภาษีเพิ่ม

ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชน โดยให้ออกประกาศให้ตั้งโรงภาษีกับด่านรวมอยู่ในที่เดียวกัน^๔ เพื่อไม่ให้ราษฎรต้องเดือดร้อนจากการถูกเรียกตรวจซ้ำซ้อน ดังข้อความในประกาศว่า

...ราษฎรชาวกรุงเทพฯ แลคนหัวเมืองขึ้นลงไปมาเนื่องๆ บางพวกกล่าวติเตียนชาวด่านแลเจ้าภาษีว่า ขาดต่างๆ ให้ได้ความเป็นข่าวว่า ราษฎรมาถึงด่านขุนหมื่น ชาวด่านเรียกเรือให้จอดตรวจดูสิ่งของต้องห้าม ครั้นไปถึงโรงภาษีเจ้าภาษียกเรียกดูสิ่งของบรรดาที่ต้องตามพิกัตภาษี ถ้าผ่านเรือขึ้นลงพ้นด่าน

^๑ ข่าว “ความพวกด่านบางไพรข่มเหง”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบบที่ ๑๔. วันที่ ๒๐ กันยายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๑๑๕-๑๑๖.

^๒ ข่าว “ด่านบางบอน”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบที่ ๙. วันที่ ๒๗ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๙๙.

^๓ ข่าว “ติเรื่องภาษีเกลือ”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบบที่ ๙. วันที่ ๒๗ มิถุนายน ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๑๐๐.

^๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. ประกาศให้ตั้งที่เก็บภาษีรวมอยู่กับด่าน. หน้า ๑๙๕-๑๙๗.

แลโรงภาษีไป ชาวด่านว่าราษฎรชาวเรือหนีด่าน จับเอาตัวราษฎรมาบังคับให้ทำขวัญด่าน ราษฎรไม่ทำก็ทักเรือ แลเก็บเอาแจวเอาหางเสือไว้ ราษฎรต้องเสียค่าไถจึงจะไปได้ ลงที่ชาวด่านกับราษฎรเกิดวิวาทชกตีกันก็มี ฝ่ายเจ้าภาษีนั่นถ้าเรือไม่แวะโรงภาษีก็แต่งคนไปเอาเรือราษฎรมาตรวจดูสิ่งของในลำเรือต้องตามภาษี พาลว่าราษฎรหนีปรับไหมเอาสิ่งของไว้จนสิ้น ก็บัดนี้ด่านกับโรงภาษีก็แยกย้ายกันตั้ง ราษฎรไปมาทางวันหนึ่งต้องจอดด่าน จอดโรงภาษีถึงเก่าแห่งสิบแห่ง ถ้าแม้ราษฎรกับชาวด่านเจ้าภาษีมียความวิวาทไม่มีพยานแล้ว ยากที่จะชำระได้ความจริง จะไม่จัดการเสียให้เรียบร้อยก็เห็นเป็นที่ลำบากแก่ราษฎรทั้งหลายมากนัก ตั้งแต่หนีสิบไปให้บังคับเจ้าภาษีให้ยกโรงภาษีบรรดาตั้งเก็บเรียกอยู่ ณ แขวงหัวเมือง ให้มารวมตั้งติดอยู่กับด่านจงทุกแห่งทุกตำบล ราษฎรจอดด่านแล้ว ให้เจ้าภาษีมาตรวจดูสิ่งของที่ต้องตามภาษี ก็ให้เจ้าภาษีเก็บเรียกอยู่ ณ แขวงหัวเมือง ให้มารวมตั้งติดอยู่กับด่านจงทุกแห่งทุกตำบล ราษฎรจอดด่านแล้ว ให้เจ้าภาษีมาตรวจดูสิ่งของที่ต้องตามภาษี ก็ให้เจ้าภาษีเก็บเรียกเอาแต่ราษฎรตามพิกัตท้องตรา เมื่อเจ้าภาษีมียความวิวาทราษฎรจะได้อ้างชาวด่านเป็นพยาน ถ้าชาวด่านจับสิ่งของต้องห้ามได้หรือชาวด่านจะวิวาทกับราษฎรจะได้อ้างเจ้าภาษีเป็นพยาน ห้ามไม่ให้เจ้าภาษีแยกย้ายตั้งอยู่ต่างหาก จากด่านเหมือนแต่ก่อน เจ้าภาษีขึ้นไปตั้งโรงภาษีที่แห่งใดพ้นด่านไปหลายเส้น จนนต้องราษฎรจะต้องแวะเป็นหลายแห่งไปนั้น จะมาร้องว่าราษฎรจะไม่จอดโรงภาษีนั่นไม่ได้ จะต้องให้เป็นพยานอยู่กับเจ้าภาษี...ถึงชาวเรือที่จะต้องเสียภาษีไม่แวะโรงภาษีที่ไปเที่ยวตั้งเอาตามอำเภอใจ จะให้บังคับไม่ติดต่อกับด่านนั้นมาให้ปรับไหมทำโทษให้ก็ทำตามไม่ได้ แลที่ๆ จะตั้งโรงภาษีเหนือด่านท้ายด่าน และท้ายด่าน ...สวนที่บ้านของราษฎรมีเจ้าของ ให้ชาวด่านแลเจ้าภาษีไปว่าชื่อว่าเช่าตามราคาพอสมควร ถ้าราษฎรไม่ยอมขายไม่ยอมให้เช่าจะว่ากล่าวขัดขวางไปอย่างไร ให้ผู้สำเร็จราชการเมือง กรมการ กำนัน หาดตัวราษฎรเจ้าของที่มาว่ากล่าวผ่อนปรน ให้ชาวด่านแลเจ้าภาษีได้ตั้งเรียกภาษีสมควรตามรับสั่ง...”

การออกประกาศนี้ แม้จะไม่สามารถช่วยขจัดนายด่านที่คดโกง รีดไถ ช่มเหรงราษฎรให้หมดไป แต่สามารถช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของราษฎร จากการถูกนายด่านเอารัดเอาเปรียบได้ แม้ว่าในความเป็นจริงว่ามีนายด่าน และเจ้าภาษี จำนวนไม่น้อยที่ต่างมีพฤติกรรมรีดไถ และช่มเหรงราษฎร เช่นกัน แต่การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศให้ทั้งนายด่านและเจ้าภาษีตั้งด่านอยู่ด้วยกัน ด้วยหวังว่าจะมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งช่วยเป็นพยานให้แก่ราษฎรเมื่อเกิดข้อพิพาทได้บ้าง หรือมีฉันทนการตั้งด่านในพื้นที่เดียวกันจะช่วยแบ่งเบาภาระจากราษฎรมิให้ต้องจอดแวะให้เจ้าหน้าที่ตรวจบ่อยๆ ซึ่งการมีด่านตรวจมาก ๆ จะยังเป็นช่องทางให้ข้าราชการเหล่านี้ฉ้อโกงใช้อำนาจเอารัดเอาเปรียบจากราษฎรมากขึ้น

^๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. ประกาศให้ภาษีตั้งอยู่กับด่าน. หน้า ๑๙๕-๑๙๗.

๖ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากบ่าวของขุนนางผู้ใหญ่

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากบ่าวของขุนนางผู้ใหญ่ มีสาเหตุมาบ่าวไพร่ของขุนนาง และเจ้านาย ที่มีนายคอยช่วยเหลือผู้กระทำผิด ขุนนางให้ความคุ้มครองแก่คนร้าย บ่าวของขุนนางผู้ใหญ่ ประพฤติตนเป็นนักเลงอันพาล และสุบผีน ลักขโมย ซึ่งคนเหล่านี้ได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ ประชาชนการจะปราบปรามให้หมดสิ้นไปก็ยาก เพราะมีขุนนางคอยให้การสนับสนุน ดังปรากฏเป็น ชาวในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ ดังต่อไปนี้ “ข้าวมี่มาแต่เมืองสมุทรสงคราม” ว่ามีคนร้ายถือตัวเป็นบ่าวขุนนางผู้ใหญ่ เมื่อเกิดคดีความก็เข้ามาขอความช่วยเหลือจากเจ้านาย มีเจ้านายคอยช่วยเหลือต่างๆ จนบ่าวพันผิด ชาวคนร้ายที่ถนนเจริญกรุง ซึ่งได้กล่าวถึงคนร้ายไว้ ว่า “...เกิดคนร้ายขึ้นจำพวกหนึ่ง, เทียวปล้นสดมชกตี่ชิงวิ่งราวฝูงราษฎรอยู่เนืองๆ มิได้ขาด. แต่อายเหล่าร้ายกำเริบเพราะเหตุว่ามีที่พึ่งแข็งแรงนัก, จึงได้ทำอันตรายฝูงราษฎรอยู่เป็นนิจ...”^๒ หรือจากข่าว “ติเรื่องปิดคลอง” จากชาวในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เรื่อง “ติเรื่อง ปิดคลอง” (ข่าวที่ ๒)^๓ ซึ่งหมอบรัดเลย์ได้ตีพิมพ์ข่าวบ่าวไพร่ของขุนนางผู้ใหญ่หลายท่าน ได้ตั้งตน เป็นนักเลงบ้าง และทำร้ายร่างกายเพื่อชิงทรัพย์สินของชาวบ้านบ้าง บุคคลเหล่านี้จะมีพรรคพวก อาศัยอยู่ที่ศาลาบริเวณสะพานวัดราชบูรณะ และคอยดักทำร้ายผู้ที่มาจอดพักเรืออยู่บริเวณสะพาน เพื่อชิงทรัพย์สินของผู้ที่นำเรือมาจอด เมื่อเจ้าของเรือที่ถูกชิงทรัพย์ได้ไล่ตามคนร้าย ไปจนถึง ต้นสะพาน จึงพบบ่าวของขุนนางผู้ใหญ่ที่เฝ้ายามไม้ซุงก็จำได้ ซึ่งบ่าวไพร่เหล่านั้นได้เข้าขัดขวาง การไล่จับคนร้าย ซึ่งภายหลังหมอบรัดเลย์ได้ลงข่าวนี้ ได้มีขุนนางผู้ใหญ่ได้ลงบทความเพื่อแก้ข่าว ดังกล่าวโดยได้ลงบทความตอบโต้ ซึ่งหมอบรัดเลย์ได้นำมาตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ฉบับต่อมาใน ข่าวเรื่อง “ตอบความผู้ร้าย” ซึ่งพบข้อสังเกตว่าบรรดาขุนนางมักออกมาปกป้อง และปฏิเสธข่าว บ่าวไพร่ประพฤติดีมีชอบ ช่มเหิงราษฎร โดยจะขอลงบทความเพื่อแก้ข่าวที่นำมาตีพิมพ์ร้องเรียน เกี่ยวกับพฤติกรรมของบ่าวไพร่ของพวกเขาตนอยู่เสมอ ดังข้อความที่ว่า

^๑ ข่าว “ข้าวมี่มาแต่เมืองสมุทรสงคราม”. หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๑. ใบที่ ๒๔. วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๒๒๔-๒๒๕.

^๒ ข่าว “ชาวคนร้ายที่ถนนเจริญกรุง”. หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบที่ ๖. วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๖๘.

^๓ ข่าว “ติเรื่องปิดคลอง”. หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบที่ ๙. วันที่ ๒๗ มิถุนายน ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๑๐๑.

^๔ แหล่งเดิม.

^๕ ข่าว “ตอบความผู้ร้าย”. หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่ม ๒. ใบที่ ๑๐. วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๑๐๙-๑๑๐.

...ครั้นได้ดูหนังสือพิมพ์แจ้งความแล้ว, ได้ไล่เสียงใต้ถามหาได้ความไม่, เพราะไม่มีตัวโจทมายังยืน ว่ากล่าวร้องฟ้อง. ข้อซึ่งว่าบ่าว...อยู่ที่ศาลา ทั้งกลางวันกลางคืนในบ้านนายไม่มีใครจะอยู่, เพราะนายไม่ว่าอายเหล่านี้ จึงเป็นผู้ร้าย. ความข้อนี้ว่ากระทบกระทั่งหาจริงไม่, ด้วยวิไลนายเสียเงินทองไปช่วย บ่าวมา, ก็ปรารุณจะให้มีให้ช่วยการ, ไม่มีผู้ใดจะอยากให้บ่าวหลบหลีกไปเป็นคนพาล, ด้วยกลัวจะ เกิดถ้อยความขึ้น. เงินของนายก็ต้องพลอยเป็นภัยไป...

คาดว่าผู้ที่ลงบทความตอบโต้ อาจเป็นขุนนางผู้ใหญ่ที่มีชื่อถูกพาดพิงถึงบ่าวไพร่ในข่าวของ หนังสือพิมพ์ที่ได้ตีพิมพ์ในฉบับก่อนหน้านี้ นอกจากนั้นผู้ที่ลงบทความตอบโต้ ได้แสดงความไม่พอใจ เกี่ยวกับการที่มีผู้มาร้องเรียนถึงพฤติกรรมของบ่าวไพร่ของขุนนาง ซึ่งขุนนางผู้ที่ลงตอบโต้ ได้ปฏิเสธถึงเรื่องที่เกิดขึ้นทั้งหมด และได้ว่ากล่าวถึงการร้องเรียนผ่านหนังสือพิมพ์ด้วยวาจารุนแรง ว่าเสมือนหนึ่งเป็นหมาลอบกัดนั้น สักเกตว่าน่าจะเป็นเพราะการที่หนังสือพิมพ์ได้ลงชื่อของขุนนาง ที่เป็นนายของบ่าวไพร่ซึ่งเป็นคนร้ายนั้น เป็นการทำให้ตนเสื่อมเสียชื่อเสียง แม้ว่าเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นจะเป็นจริงหรือไม่ก็ตาม การยอมรับว่าบ่าวไพร่ของตนกระทำความผิดนั้น ย่อมกระทบถึง ชื่อเสียงของตนว่าปกครองดูแลบ่าวไพร่ไม่ดี ซึ่งการออกมาปกป้องนี้อาจไม่ได้กระทำเพื่อปกป้อง บ่าวไพร่ของตนเท่านั้น แต่ประเด็นสำคัญน่าจะเป็นการกระทำเพื่อปกป้องตนเองและชื่อเสียงของตน มากกว่า ซึ่งขุนนางที่ถูกพาดพิงแสดงความไม่พอใจ และว่ากล่าวผู้ที่มาร้องเรียนผ่านหนังสือพิมพ์ ซึ่งได้นำมาตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไว้ดังนี้

...ซึ่งผู้ลงหนังสือพิมพ์ไม่ดุดกรอว่ากล่าวตามใจนั้นหาจริงไม่. ถ้าจริงเหมือนดังกล่าวว่ามีผู้บอกเล่า. เขาก็เป็นตัวพยานอยู่แล้ว, เหตุไรจึงไม่ไปฟ้องร้องนายให้ตัดสินชำระว่ากล่าวให้. ถาสงไสยว่านายจะ เข้ากับบ่าวคงจะไม่ชำระตัดสินโดยเที่ยงธรรม. ถ้าคิดดังนั้นโรงศาลของท่านก็ยังมี, ควรที่จะไปว่า กล่าวฟ้องร้องขึ้น....เหตุไรจึงไม่ทำไปตามเรื่อง. ฤามีความรังเกียจสิ่งใดจึงต้องไปลงหนังสือพิมพ์. คล้ายหนังสือพิมพ์ทั้งทำเล่นง่าย ๆ. หนังสือพิมพ์มิใช่เจ้าของแผ่นดินตัดสินให้, ก็ไม่ได้ตามชอบใจของ ตัว. เราเห็นว่าผู้ไปลงหนังสือพิมพ์. ความที่ควรจะฟ้องได้ไม่ฟ้อง, ไปลงหนังสือพิมพ์เหมือนไม่นับถือ แผ่นดิน. ถ้าขึ้นจะลงพิมพ์โต้ตอบกันไปมา, เขาจะเป็นหมาลอบกัด...

เมื่อเหตุการณ์เป็นดังนี้ หากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าอยู่หัว ไม่ทรงเร่งแก้ไขหรือ ทรงดำเนินพระบรมราโชบายใดๆ ก็จะทำให้ราษฎรเข้าใจว่านายเข้าข้างลูกน้อง และให้การคุ้มครอง บ่าวไพร่ของตนจริง จึงทำให้ไม่กล้าที่จะร้องเรียนเมื่อถูกบ่าวไพร่ของผู้ใหญ่รังแก เพื่อให้ราษฎร รับทราบว่าพระองค์ทรงห่วงใยทุกข์สุขของราษฎร และคอยขจัดปัดเป่าความเดือดร้อนของราษฎร อยู่เสมอ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ออกประกาศเพื่อกำหนดบทลงโทษ ให้ผู้กระทำผิดเกรงกลัว อีกทั้งยังเป็นการป้องกันไม่ให้ขุนนางใช้อำนาจหน้าที่ ช่วยเหลือบ่าวไพร่

ในทางที่ผิดได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังมีข่าวที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติของบ่าวผู้ใหญ่ ซึ่งได้ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เรื่อง **ฟ้องบ่าวผู้ใหญ่**^๑ (ข่าวที่สอง) ที่กล่าวถึงบ่าวของขุนนางผู้ใหญ่ว่ามักตั้งตนเป็นผู้ร้าย และนักเลง มักก่อคดีทะเลาะวิวาท ช่มเหล่งรังแก ทำร้ายราษฎร นอกจากนั้นยังประพฤติดนเป็นโจร ชิงทรัพย์ สร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนอยู่เสมอ แต่เจ้าทุกซ์ไม่กล้าร้องเรียนเนื่องจากกลัวเกรงเพราะเห็นว่าเป็นบ่าวของขุนนางผู้ใหญ่

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงความเดือดร้อนที่ราษฎรได้รับจากการที่บ่าวไพร่ของเจ้านายและขุนนาง ในการอวดอ้างอำนาจและชื่อเสียงของเจ้านายตน ช่มเหล่งรังแกราษฎร ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้ประพฤติดนเป็นผู้ร้าย นักเลง และสุบผิ้น เนื่องจากทรงทราบว่าเป็นบ่าวไพร่ที่ได้การชุบเลี้ยงจากผู้มีอำนาจ ได้แก่ เจ้านาย และขุนนางผู้ใหญ่ ซึ่งการที่คนร้ายเหล่านี้ได้พึ่งพิงจากผู้มีอำนาจ ทำให้ไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมือง หากปล่อยไว้ นับวันจะยิ่งก่อความเดือดร้อนให้แก่ราษฎร

จึงได้ทรงมีพระบรมราชโองการ ให้นำบ่าวไพร่ของเจ้านาย และขุนนางเหล่านี้มาชำระความ ซึ่งการดำเนินการในครั้งนี้ได้สร้างความไม่พอใจแก่บรรดาเจ้านายและขุนนาง ที่บ่าวไพร่ของตนต้องถูกนำตัวมาสอบสวน เนื่องจากเข้าใจว่าหากบ่าวไพร่ตนหรือบ่าวไพร่ของผู้ใด ต้องโทษหรือถูกนำมาสอบสวนเป็นเรื่องน่าอับอาย เพราะเป็นการทำลายชื่อเสียงและนำความเสื่อมเสียมาสู่ตน ดังนั้นการดำเนินการตามพระบรมราชโองการให้ชำระคดี ที่เกิดขึ้นจากบ่าวไพร่ของผู้มีอำนาจเหล่านี้ จึงเป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากไม่ได้รับความร่วมมือจากบรรดาขุนนางและเจ้านาย หรือไม่ขุนนางที่บ่าวไพร่ถูกนำตัวมาสอบสวนก็จะเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ โดยได้ทรงกล่าวถึงไว้ในประกาศเรื่องผู้ที่เอาใจช่วยเกื้อหนุนคนสุบผิ้นหัวไม้ ดังนี้

...ครั้นมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าให้ตั้งกองชำระ ถูกญาติพี่น้องของพวกบ่าวไพร่ของท่านผู้มีบุญมีบันดาศักดิ์ฯ ก็กลับเป็นที่โทมนัสน้อยใจว่า เสียนามเสียชื่อ และคนสุบผิ้นกินผืน คนหัวไม้ทุบตีฆ่าฟันผู้คน คนฉกชิงวิ่งราว ชวนกันปล้น คนฉ้อคมเทงราษฎร คนลักข้างลักม้า โค กระบือ คนขัดขวางภาษีอากรค่าน่าน้ำ คนตั้งส้องขัดขวางไม่ให้สักเลขทาสลูกนี้ คนต้มเล้าขาย คนเหล่านี้เป็นเครื่องประดังสำหรับผู้มีบุญมีบันดาศักดิ์ เหมือนขุนพลแก้ว ขุนคลังแก้ว นางแก้ว ข้างแก้ว ม้าแก้ว...^๒

^๑ ข่าว "ฟ้องบ่าวผู้ใหญ่". หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์เดอร์. เล่ม ๒. ปีที่ ๑๓. วันที่ ๒๗ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๑๕

^๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (จ.ศ. ๑๒๒๑). จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔. ประกาศเรื่องผู้ที่เอาใจช่วยเกื้อหนุนคนสุบผิ้นหัวไม้. เลขที่ ๓๒. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

การที่ขุนนางผู้น้อยบางคน จำต้องให้ความช่วยเหลือ เข้าข้างฝ่ายคนชั่วให้พ้นผิด ก็เพราะเกรงใจว่าเป็นบ่าวไพร่ของขุนนางผู้ใหญ่ จึงเกรงว่าหากกระทำการใดๆ ให้เป็นที่ไม่พอใจ หรือขัดเคืองแก่ขุนนางผู้ใหญ่ จะเป็นเหตุให้หน้าที่การงานของตนไม่เจริญก้าวหน้า เพราะจะเป็นเหตุให้ ขุนนางผู้ใหญ่โกรธเคือง ส่วนขุนนางผู้น้อยที่หวังจะได้รับการส่งเสริม และอุปถัมภ์จากขุนนางผู้ใหญ่ ต้องคิดถึงประโยชน์ข้างหน้า ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงทราบดีถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงได้มีพระบรมราโชวาท พระราชทานแก่ขุนนางที่ออกไปปลุกเสกว่า

...ด้วยแต่ก่อนได้ทรงทราบข่าวเป็นแน่จึ่งเป็นธรรมดาว่า ข้าราชการในกรุงเทพฯ มหานคร แลหัวเมืองก็ดี มักประพฤติการเพื่อแผ่การภายหน้า แลเหลียวซ้ายขวาระวังตัว นอกจากจะวังราชการของพระเจ้าอยู่หัว กลัวสนกลัวคม เกรงพระองค์เจ้าองค์นั้นๆ แลข้าราชการผู้อื่นฝ่ายหน้าฝ่ายในที่โปรดปราน ถ้าจะเอาแต่ราชการอย่างเดียวทำนก็จะพยายบาท ถ้าระแวงผิตลง ท่านก็จะเพ็ดทูลซ้ำเติมให้ต้องพระราชดำริติเตียนมา แลถอดออกจากยศบรรดาศักดิ์ หรือกาลยัดไปเมื่อหน้า ถ้าท่านพระองค์นั้นๆ ได้เป็นใหญ่ยิ่งขึ้นไป ก็จะไม่ซุบเสียงไว้ในฐานันดรแลไม่เลื่อนที่ทางให้...

ในระบบการปกครองของไทยในสมัยก่อน ขุนนางซึ่งมีฐานะเป็นมูลนาย เป็นผู้ที่มีอำนาจในการควบคุมไพร่ในสังกัด จึงมีลักษณะเป็นสังคมอุปถัมภ์ ขุนนางบางคนจึงให้ความช่วยเหลือแก่คนของตนในรูปแบบต่างๆ เช่น ให้สิทธิในการไม่ต้องสักเลกเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นไพร่หลวง ให้ทางราชการใช้แรงงาน แต่จะให้คนของตนขึ้นทะเบียนเป็นไพร่สม*ในบังคับตนแทน เป็นต้น ทำให้บุคคลเหล่านี้ ไม่มีสังกัด จึงต้องอาศัยบารมีของขุนนางที่ให้ความคุ้มครองแก่ตน เพราะหากไม่มีอำนาจของขุนนางคุ้มครอง ก็จะต้องถูกทางการนำตัวไปลงโทษ ซึ่งถ้าหากขุนนางที่ให้ความคุ้มครองแก่ตนเป็นผู้มีอำนาจมาก ก็จะทำให้ไม่มีขุนนางคนใดกล้าแตะต้อง บุคคลเหล่านี้จึงสามารถประพฤติตนเป็นนักเลง ก่อความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงได้มีพระบรมราชโองการให้กำหนดโทษแก่ขุนนางที่ไม่เอาใจใส่ต่อความประพฤติของบ่าวไพร่ ซึ่งปัญหาที่เกิดจากบ่าวไพร่ของขุนนางผู้ใหญ่ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากขุนนางที่มีบ่าวไพร่มากแล้ว ดูแลความประพฤติของบ่าวไพร่ตนไม่ทั่วถึง หรือขุนนางให้ท้ายแก่บ่าวไพร่ที่กระทำผิด ทำให้บ่าวไพร่ของขุนนางผู้ใหญ่

* พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, (๒๔๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔. หน้า ๑๐๙-๑๑๑.

* ไพร่สม คือ เป็นไพร่ที่ต้องขึ้นกับมูลนาย โดยมูลนายมีอำนาจในการ ใช้งานไพร่เหล่านี้ให้ทำงานส่วนตัวของตนได้.

เหล่านี้ถือตนว่าเป็นบ่าวไพร่ของผู้มีอำนาจในบ้านเมือง เมื่อกระทำความผิดก็จะอวดอ้างชื่อของนาย เพื่อให้ราษฎรเกรงกลัวไม่กล้าแจ้งความดำเนินคดี หรือเมื่อถูกจับตัวมาดำเนินคดี เมื่อเจ้าหน้าที่สืบทราบว่าเป็นบ่าวไพร่ของขุนนางผู้ใหญ่ ก็มักจะเกรงขามมีขุนนางเหล่านั้นแล้วปล่อยตัวผู้กระทำผิดไปโดยมิได้ลงโทษ ทำให้บ่าวไพร่ของขุนนางผู้ใหญ่กล้าประพฤติตนเป็นคนร้ายหนักขึ้นกว่าเดิม หรือหากผู้ใดถูกเจ้าหน้าที่ดำเนินคดีตามกฎหมาย ก็มักจะมีขุนนางบางพวกที่คอยถือหางลูกน้องตนช่วยเหลือให้คดีความชักช้าและพ้นผิดไปในที่สุด ทำให้บ่าวไพร่ของขุนนางผู้ใหญ่เหล่านี้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน โดยไม่เกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมือง ประพฤติตนเป็นนักเลง ทำร้ายร่างกาย ทะเลาะวิวาทกับผู้อื่น บ้างก็ประพฤติดนเป็นผู้อยู่ชิงทรัพย์ เพื่อหาเงินมาดื่มสุรา เสพยาฝิ่น หรือเล่นการพนัน โดยถือตนว่ามีนายเป็นขุนนางผู้ใหญ่ให้ความคุ้มครอง” หากเกิดคดีความขึ้น บ่าวไพร่ไปกระทำความผิด ชิงทรัพย์ผู้อื่น แล้วทำร้ายร่างกาย หรือฆ่าเจ้าทรัพย์ แล้วก็มักจะหนีเข้ามาขอความช่วยเหลือจากเจ้านายของตน ซึ่งเจ้านายที่เป็นขุนนางบางคน ก็มักจะให้ความช่วยเหลือบ่าวไพร่ของตนให้พ้นความผิด หรือช่วยเหลือถ่วงเวลาให้ความฟ้องร้องชักช้า เมื่อเจ้าทุกข์ร้องเรียนแล้วเรื่องก็เงียบหายไป เมื่อเวลาผ่านไปเนิ่นนานคดีความก็จะเงียบหายไป เนื่องจากเจ้าทุกข์เลิกติดตามคดีไปในที่สุด”

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแก้ปัญหาขุนนางใช้อำนาจหน้าที่มิชอบ ก้าวก่ายในการตัดสินใจของศาลตุลาการ ส่งผลให้การพิจารณาคดีขาดความยุติธรรม ถ่วงเวลาให้คดีความของราษฎรให้ชักช้า ทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน โดยได้ทรงออกประกาศห้ามไม่ให้ผู้มีอำนาจเข้าไปเกี่ยวข้องในการพิจารณาคดี” ดังข้อความในประกาศว่า “... ห้ามมิให้...เอาพระนามเจ้าตั้งกรมเจ้ายังไม่ตั้งกรม แลชื่อขุนนางไม่ได้เป็นแม่กองมากตี่ขุนศาล...อย่าให้ขุนศาลกดความของราษฎรไว้ให้เห็นช้าเป็นอันขาดทีเดียว...”^๕ เพื่อให้การพิจารณาคดีมีความธรรม และได้ทรงกำหนดโทษแก่ผู้ที่ไม่เอาใจใส่ต่อความประพฤติของบ่าวไพร่ของตน หรือส่งเสริมให้บ่าวไพร่

^๕ ข้าว “ติเรื่องปิดคลองฯ” (ข้าวที่ ๒). หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกเรคคอร์ด. เล่ม ๒. ใบทที่ ๙. วันที่ ๒๗ มิถุนายน ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๑๐๑.

^๖ ข้าว “ข้าวมียาแต่เมืองสมุทรสงคราม ฯ”. หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกเรคคอร์ด. เล่ม ๑. ใบทที่ ๒๔. วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๒๒๔-๒๒๕.

^๗ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ.๒๓๙๔-๒๔๐๔. ประกาศห้ามไม่ให้ผู้มีอำนาจเข้าไปเกี่ยวข้องในการพิจารณาคดี (พบต้นฉบับในหมายเหตุรับสั่ง เดือน ๗ ปีขาล จศก). หน้า ๗๐-๗๑.

^๘ แหล่งเดิม.

ของตนก่อความเดือดร้อนต่างๆ ไว้ในประกาศเรื่องข้าเจ้าแข็งบ่าวนายแรง ข่มเหงราษฎร^๑ เนื่องจากทรงทราบว่ามีบ่าวของขุนนางผู้ใหญ่ และผู้อยู่ใต้บังคับของเจ้านาย ผู้มีอำนาจมักกดขี่เจ้านายของตน สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนอยู่เสมอๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะเจ้านายของตนไม่เอาใจใส่หรือ ส่งเสริมและคอยให้ความช่วยเหลือ บ่าวไพร่ ลูกน้องใต้บังคับ ในทางที่ผิด เมื่อเกิดคดีความราษฎรต่างกลัวอำนาจเกรงจะไม่ได้รับความเป็นธรรม หากไม่ยอมความเกรงก็จะถูกขู่อาฆาตทำร้ายในภายหลังจึงไม่มีผู้ใดกล้าฟ้องร้อง หรือเมื่อมีคดีฟ้องร้องก็พบว่า มีการใช้อำนาจหน้าของขุนนางในการช่วยเหลือพวกพ้องของตนในการพิจารณาคดี และตัดสินบนแก่เจ้าหน้าที่ศาลตุลาการราษฎรจึงไม่ได้รับความเป็นธรรมในการพิจารณาคดี ดังข้อความในประกาศว่า

...คนทุกวันนี้พากันคุมสมัครพรรคพวกชวนกันเสพสุราเมาแล้ว ถือตัว อวดตัวต่างๆ ...ว่าเป็นข้าเจ้าแข็งบ่าวนายแรงบ้าง แลเป็นลูกจ้างพวกพ้องของชาวต่างประเทศบ้าง แลเป็นสมัครพรรคพวกของเศรษฐีมีทรัพย์บ้าง แล้วก็กดขี่ทำทนายว่าไม่กลัวใคร...แล้วเจ้านายกงสุลจะช่วย หรือเพื่อนฝูงที่มีเงินจ้างตระลาการหันเหไปเมื่อถือใจดังนั้น บ้างอวดอ้างเอาเปล่าๆ แล้วก็เที่ยวทำข่มเหง ชกตี ฟันแทง แย่งชิงคนเดินทางบ้าง บุกรุกเข้าไปในบ้านในเรือน โรงร้าน ทุบตี ฟันแทงเจ้าของบ้าน เจ้าของเรือน โรงร้าน ทุบตี ฟันแทงเจ้าของบ้าน เจ้าของเรือน เจ้าของโรงเรือน เจ้าของร้านให้มีบาดเจ็บบ้าง ทำสิ่งของต่างๆ ให้แตกหักเสียหาย หรือแย่งชิงเอาไปเสียบ้าง การเป็นความดังนี้เนื่องๆ ฝ่ายทวยราษฎรที่เงาะเหล่าลาดก็รังเกียจไปว่าในหลวงแลข้าราชการคงจะเข้าด้วยคนหลวง ไม่ทำโทษกันนักหนาจะเป็นเวรอาฆาตไป หรือเจ้าที่แข็งแรง เมื่อนานไปโตใหญ่ขึ้น จะพยายามอาฆาตขัดเคืองหรือกลัวว่าตระลาการจะเกรงบุญเจ้านายที่แข็งแรง หรือเกรงใจคนนอกประเทศอยู่ หรือจะเห็นแก่สินบนของกำนัล จะปรับให้ความตัวแพะต้องเสียเบี้ยปรับหรือจะไกลเกลี้ยให้เป็นเสมอเล็กแล้วกันก็กลัวจะเป็นเวลาอาฆาตเพราะที่ฟ้อง ก็พากันอดอ้อมนึ่งเสีย หรือฝากตัวเข้าพวกพาลนั้นเสีย ด้วยเหตุนี้พวกพาลนั้นจึงกำเริบใจมากขึ้น...เมื่อผู้ทำผิดเป็นข้าเจ้าแข็งบ่าวนายแรง หรือให้ของกำนัลแลสินบน ก็อ้อแอ้ งอนแง่น ไปดังนั้น ก็ให้เห็นเป็นอยู่บ้างจริง...เพราะยังหนุ่มอยู่ก็คิดถึงตัว ที่แก่อยู่ก็คิดถึงบุตรหลาน..."^๒

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบข้อเท็จจริงก็มีใ้ตั้งนอมนพระทัยต่อทุกข์สุขของราษฎร โดยทรงออกประกาศให้เจ้าหน้าที่ของรัฐคอยสอดส่องจับกุมผู้กระทำผิดซึ่งอ้างตนเป็นคนของหลวง และบ่าวไพร่ของขุนนาง ที่มีพรรคพวกตั้งแต่ ๕ คนขึ้นไป กระทำการข่ม

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (๒๕๑๑). *ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔*. พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๐๔. ประกาศเรื่องข้าเจ้าแข็งบ่าวนายแรงข่มเหงราษฎร. หน้า ๔๓๔-๔๓๗.

^๒ แหล่งเดิม. หน้า ๔๓๔-๔๓๕.

เหกราษฎร ให้ส่งเรื่องทูลเกล้าถวายให้ทรงทราบ เพื่อให้ทรงวินิจฉัยและสั่งการให้เจ้ากระทรวงชำระความต่อไป หากเป็นคดีที่สงสัยว่ามีผู้มีอำนาจเข้าไปเกี่ยวข้อง ซึ่งเกรงว่าการคดีจะไม่ได้รับความยุติธรรม ก็ให้ทรงแต่งตั้งตุลาการศาลที่สมควรเชื่อถือได้เป็นผู้ชำระคดี หากเจ้านายและขุนนางผู้ใดทราบว่ามีบ่าวไพร่ของตนสมคบพรรคพวกร่วมกันกระทำความผิด แต่ยังไม่มีความฟ้องร้องก็ให้เร่งจับตัวมากักขัง อย่าได้พบเห็นเจ้าชายหรือขุนนางผู้ใดให้ท้าย หรือส่งเสริมช่วยเหลือให้คนของตนให้หลบหนีไปได้ โดยระบุไว้ว่าเมื่อมีผู้กล่าวหา หรือถูกขัดทอด จะต้องเร่งเอาตัวบ่าวไพร่นั้นมาส่งต่อกรมพระนครบาลภายใน ๑๐ วัน หากไม่สามารถติดตามนำตัวมาส่งให้ทางการได้ ทางราชการจะให้สินบนนำจับตั้งแต่ ๑๐๐-๕๐๐ บาท ตามแต่ฐานะ หรือ ยศของเจ้านายและตำแหน่งของขุนนาง และคิดค่าตัวนำจับตามความผิดโทษหนักเบาของผู้กระทำความผิด ส่วนเจ้านายและขุนนางที่มีส่วนร่วมรู้เห็นยอมให้บ่าวไพร่ของตนหนีไปได้นั้น จะต้องเสียค่าสินบนนำจับให้แก่ผู้ที่จับได้” ดังข้อความในประกาศดังนี้

...ตั้งแต่บัดนี้ไปเมื่อหน้า ถ้ามีคนใด พวกใดเป็นคนหลวง ข้าเจ้าบ่าวนายก็ดี เมาสุราคุมสมัครพรรคพวกตั้งแต่ ๕ คนขึ้นไป ทำข่มเหกราษฎร ด้วยกลุ่มรวม ชกตี ฟัน แหว่ง ขว้างทิ้งก็ดี บุกรุกเข้าไปในบ้านในเรือน โรงร้านก็ดี...ให้ผู้ต้องข่มเหงต้องพิพาททำเรื่องราวไปยื่นต่อกรมพระนครบาล หรือเจ้ากรมปลัดกรม กองตระเวนชายขวา ให้ชันสูตรบาดแผลตรวจหาสิ่งของที่แตกหักหายทั้งปวงตามธรรมเนียม แลให้เจ้ากระทรวง กรมพระนครบาล ตามเอาจับตัวผู้กระทำความผิดมาชำระไปตามเคยนั้นก่อน...ให้เอาแต่ความจริงที่ควรจะได้สืบพยานรังวัดสมได้มาทูลเกล้าถวาย...ให้สืบสังกัดชื่อเสียงผู้ล่วงเกินทำผิดนั้นให้ได้ความใสในเรื่องราวมาตามได้ เมื่อทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว เมื่อทรงพระราชดำริเห็นว่าเจ้ากระทรวงควรจะชำระไป ก็จะได้ทรงดัดเตือนให้เจ้ากระทรวงชำระ ถ้าทราบว่าเป็นพวกพ้องมากโตใหญ่ หรือมีเหตุการณ์ที่เป็นที่สงสัยว่าตระลาการศาลรับสั่งที่ควรจะได้เร่งให้ชำระสืบตามจับผู้กระทำความผิดเป็นการร้อน...บ่าวไพร่ของผู้ใดไปคุมสมัครพรรคพวกข่มเหกราษฎรดังนี้ เจ้าหม่อมขุนนางรู้แล้ว ถึงความจะไม่มีใครฟ้อง อย่าเพ้อดีใจว่าราชการเกรงบุญเกรงวาสนาไม่กล้าฟ้องร้อง...อย่าเพ้อดีใจเพลินไปดังนี้ จงเร่งจับเอาตัวข้า เอาตัวบ่าว ของตัวที่ทำผิดมากักขังไว้ก่อน อย่าให้ท้าย ยุแหยงให้หลบหนี เมื่อความมีแล้วอย่ามาลัด...เมื่อข้าแลบ่าวไพร่ของเจ้าใด นายใด มีผู้กล่าวหาหรือถูกขัดทอด จะต้องเรียกตัวมาเป็นจำเลยในความอย่างนี้ ถ้าส่งตัวไม่ได้ภายในสิบวันแล้ว จะประกาศบนให้มีผู้จับตั้งแต่ ๑๐๐ บาทขึ้นไป ๕๐๐ บาทลงมา ตามวาสนาเจ้าแลนายที่แข็งและอ่อน หรือฝีมือชื่อเสียงผู้ผิดนั้นกล้าและอ่อน ถ้ามีผู้ส่งหรือนำจับได้นั้น แต่เจ้าหม่อมขุนนางที่ทำให้คนหนี จะต้องเกาะเร่งให้ใช้เงินหลวงที่เสียเป็นสินบนแลรางวัลนั้นจงเต็ม...”^๑

^๑ แหล่งเดิม. หน้า ๔๓๕.

^๒ แหล่งเดิม. หน้า ๔๓๕-๔๓๗.

^๓ แหล่งเดิม.

พระบรมราชโองการนี้เป็นผลให้ขุนนางหรือเจ้านาย ที่มีบ่าวไพร่จึงต้องระมัดระวังควบคุมความประพฤติของคนในปกครองให้ดี โดยจะอ้างว่าไม่รู้ไม่เห็นไม่ได้ อีกเป็นการป้องกันไม่ให้ขุนนางใช้อำนาจหน้าที่ช่วยเหลือบ่าวไพร่ในทางที่ผิด แต่มาตรการแก้ไขปัญหาลำนี้จะมีผลบังคับใช้เพียงบ่าวไพร่ของขุนนางที่ช่องสุมพรรคพวกเกินกว่า ๕ คนขึ้นไป ซึ่งกระทำความผิดในคดีรุนแรงเท่านั้น หากเป็นความผิดเล็กน้อย เพียงการวิวาท ตี ฟัน แทะ หรือชกชิงวิ่งราว และไม่มีพยาน แต่มีผู้ร้ายเกินกว่า ๕ คนขึ้นไป ก็ให้ฟ้องร้องกันไปตามขั้นตอนมิให้ถวายฎีกา ต่อเมื่อพิจารณาคดีแล้วศาลตุลาการพิจารณาไม่เป็นธรรมเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จึงให้มาร้องถวายฎีกาในภายหลัง ส่วนคดีที่มีผู้กระทำความผิดมีจำนวนน้อยกว่า ๕ คน ก็มีได้อยู่ในข้อบังคับใช้ที่กำหนดไว้ในประกาศนี้ เนื่องจากทรงเห็นว่าการที่บ่าวไพร่ของขุนนาง รวมสมัครพรรคพวกตั้งแต่ ๕ คนขึ้นไปนั้น ถือว่าเป็นการช่องสุมโจร จึงมีบทลงโทษที่รุนแรงกว่าการกระทำความผิดโดยลำพังหรือเพียงสองสามคน ซึ่งการรวมกลุ่มตั้งเป็นพรรคพวกกันตั้งแต่ ๕ คนขึ้นไป หากปล่อยไว้บุคคลเหล่านี้ก็จะมีพรรคพวกเพิ่มขึ้น สร้างเครือข่ายอิทธิพลกว้างไปเรื่อยๆ จนยากแก่การที่รัฐจะปราบปรามของรัฐ ดังนั้นรัฐจึงต้องให้ความสำคัญในการดำเนินการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นการตัดไฟเสียแต่ต้นลม ซึ่งภายหลังการออกประกาศฉบับนี้เท่ากับเป็นการบังคับให้บรรดาขุนนาง ต้องสอดส่องควบคุมความประพฤติของคนในปกครอง และบรรดาบ่าวไพร่ของตน หากจะใช้อำนาจหน้าที่ช่วยเหลือบ่าวไพร่ในทางที่ผิดก็ต้องระมัดระวังมากขึ้น หากพบบ่าวไพร่ของกระทำความผิดจริง นายก็ต้องมีส่วนได้รับโทษ และเสียเงินปรับด้วย

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับข้าราชการ เกิดขึ้นจากสาเหตุสำคัญ ๒ ประการคือ ประการแรก การปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการ ได้แก่ ปฏิบัติหน้าที่ไม่มีประสิทธิภาพ การละเลยต่อการปฏิบัติหน้าที่ ประการที่สอง ความประพฤติของข้าราชการ ได้แก่ การใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบหาประโยชน์ใส่ตน และ การข่มเหงประชาชน เป็นต้น ปัญหาข้าราชการ มักเกิดขึ้นในหัวเมืองมากกว่า ในเมืองหลวง เนื่องจากห่างไกลจากอำนาจรัฐในการควบคุม รัฐจึงต้องมีมาตรการในการควบคุมขุนนางในการปฏิบัติหน้าที่ โดยเฉพาะในหัวเมืองที่ห่างไกล เพื่อมิให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน

บทที่ ๔

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ

ชาวตะวันตกได้เริ่มเดินทางเข้ามาในเอเชีย ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อติดต่อค้าขาย เผยแพร่ศาสนา และแสวงโชค โดยได้เริ่มเข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยอยุธยา ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ ส่วนใหญ่ได้เข้ามาเพื่อทำการค้า และเผยแพร่ศาสนา ได้ยอมปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง ซึ่งในยุคนั้นชาวตะวันตกมิได้มีจุดประสงค์ เพื่อยึดครองดินแดนเหมือนกับชาติจักรวรรดินิยมในยุคต่อมา ถ้ามีการยึดดินแดนก็จะยึดเฉพาะบริเวณเมืองท่า แต่ภายหลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมของยุโรป ในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ทำให้บรรดาประเทศตะวันตกต้องการวัตถุดิบมาป้อนโรงงานอุตสาหกรรม เมื่อโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักรในการผลิตสินค้า จึงสามารถผลิตได้มากกว่าเดิมที่ใช้แรงงานคน ทำให้สินค้าที่ผลิตได้มีปริมาณมากเกินกว่าความต้องการบริโภคจึงต้องการระบายสินค้าส่วนเกินนี้ออกไปยังดินแดนโพ้นทะเล ชาวตะวันตกพบอุปสรรคจากการแสวงหาวัตถุดิบ และสินค้าในยุโรป จึงทำให้ชาวตะวันตกเปลี่ยนรูปแบบจากการค้าขายมาเป็นการคุกคามเพื่อครอบครองดินแดน โดยวิธีล่าอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศส เพื่อแข่งขันกันครอบครองดินในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อครอบครองทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ในแถบนี้

ในหนังสือจดหมายเหตุขางกอรีคอร์ดอร์ ได้กล่าวถึงปัญหาสังคมที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐบาล โดยเกิดขึ้นจากการคุกคามของฝรั่งเศส รวมทั้งสิ้น จำนวน ๑๕ ข่าว ซึ่งเกิดขึ้นจากปัญหาการคุกคามดินแดนกัมพูชา จำนวน ๓ ข่าว และจากปัญหาการรูดอ้างอำนาจของกงสุลฝรั่งเศส จำนวน ๑๒ ข่าว

๑ ปัญหาขยายอิทธิพลของฝรั่งเศส ในดินแดนกัมพูชา

การขยายอาณานิคมของชาวตะวันตกในเอเชีย ได้เริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๔ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่ออังกฤษทำสงครามกับพม่าใน พ.ศ. ๒๓๖๗ ซึ่งพม่าแพ้สงครามใน พ.ศ. ๒๓๖๘ ต้องเป็นฝ่ายเสียค่าปฏิกรรมสงครามรวมทั้งเสียแคว้น ยะไข่ ตะนาวศรี อัสสัม และมณีปุระ ให้แก่ฝรั่งเศส ส่วนด้านตะวันออกของไทย ฝรั่งเศสก็ได้พยายามแผ่ขยายอำนาจเพื่อเข้าครอบครองเวียดนาม และตามด้วยกัมพูชาเป็นอันดับต่อมา ซึ่งเป็นผลมาจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ และการเมืองภายใน ฝรั่งเศสจึงหันมาสนใจเวียดนาม ซึ่งขณะนั้นได้เกิดเหตุบาทหลวงที่เผยแพร่ศาสนา ได้ถูกชาวเวียดนามฆ่าตายในเวียดนาม ฝรั่งเศสจึงถือเป็นเหตุ

เข้ารุกรานเวียดนามใน พ.ศ. ๒๔๐๔ เวียดนามได้เป็นฝ่ายยอมแพ้ ต้องเสียดินแดนทั้งสามมณฑล ทางด้านตะวันออกของเวียดนามใต้ (Cochin China) ให้แก่ฝรั่งเศส และใน พ.ศ. ๒๔๑๐ ฝรั่งเศส ได้เข้ายึดดินแดนทางตะวันตกของกลุ่มน้ำโขงได้ โดยในขณะที่ฝรั่งเศสเข้าครองครองอำนาจ ในเวียดนาม ก็ได้พยายามที่จะหาหนทางเข้ายึดครองกัมพูชา ซึ่งเป็นการอ้างสิทธิการเข้าครองครอง อำนาจแทนเวียดนามทั้งที่กัมพูชาเป็นเมืองขึ้นของไทย ซึ่งฝรั่งเศสได้ยกกองทัพเข้ายึดครอง กรุงพนมเปญใน พ.ศ. ๒๔๐๗ โดยฝรั่งเศสได้บีบให้ไทยจำต้องยอมเซ็นสัญญายอมรับฐานะของ ฝรั่งเศสเหนือดินแดนกัมพูชา ยกเว้น เมืองพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ

๑.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและกัมพูชา

กัมพูชาได้เคยเป็นเมืองขึ้นของไทยมาแต่โบราณตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา^๖ ต่อเมื่อยาม ที่บ้านเมืองของไทยเกิดความวุ่นวาย และภาวะคับขัน กัมพูชาก็มักจะแข็งเมืองคิดตั้งตนเป็นอิสระ อยู่เสมอ ดังเช่นเมื่อภายหลังครั้งพระเจ้ากรุงธนบุรียกกองทัพเอกราช และสถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็น เมืองหลวง องค์สมเด็จพระนารายณ์ราชาฯ ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินของกัมพูชา ก็ได้ส่งเครื่องราช บรรณาการมาถวายเหมือนก่อน และไม่ยอมเป็นเมืองขึ้น พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงได้จัดทัพออกไปตี ภายหลังกัมพูชาจึงยอมอ่อนน้อม เป็นประเทศราชดังเดิมใน จ.ศ. ๑๑๓๔ (พ.ศ. ๒๓๕๕)^๗ และต่อมา ในสมัยพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ภายหลัง พ.ศ. ๒๓๕๕ กัมพูชาได้ขึ้นตรงต่อสองฝ่ายทั้งเวียดนาม และไทย และได้ส่งบรรณาการให้แก่ทั้งสองฝ่าย แต่ต่อมาทั้ง ๓๔ หัวเมืองใหญ่ได้ไปขึ้นต่อเวียดนาม จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดสงครามระหว่างเวียดนามกับไทย เพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่ในกัมพูชาตลอดเวลา ๑๔ ปี ไทยจึงได้กัมพูชาคืนกลับคืนมา^๘

จวบจนสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความสัมพันธ์ส่วนพระองค์ระหว่างองค์ พระนโรดมกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความแน่นแฟ้นขึ้น เนื่องจากภายหลัง สงครามระหว่างไทยกับเวียดนาม กษัตริย์ไทยเป็นผู้ที่มีอำนาจแต่เพียงผู้เดียวในการประกอบพิธี ราชากิเชกแก่กษัตริย์กัมพูชา และกัมพูชาได้ส่งบรรณาการ เพื่อแสดงถึงการยอมรับการมีอำนาจ ของไทยทุกปี นอกจากนั้นในสมัยนี้พระเจ้าแผ่นดินกัมพูชา ยังทรงส่งพระโอรสมาศึกษาเล่าเรียน และเข้ารับการอบรมที่กรุงเทพฯ^๙ ซึ่งสิทธิในการปกครองกัมพูชาในฐานะเมืองประเทศราชของไทย

^๖ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (๒๕๒๖). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑. หน้า ๑๙-๒๑.

^๗ แหล่งเดิม.

^๘ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (๒๕๒๖). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒. หน้า ๑๑๓-๑๑๕.

^๙ เพ็ญศรี ดูก. (๒๕๑๙). การฟื้นฟูทางพระราชไมตรีและสัมพันธ์ภาพทางการทูตระหว่างไทยและฝรั่งเศส ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๙-๒๔๑๐). หน้า ๕.

ต่างเป็นที่ยอมรับ และรับรองของนานาประเทศ รวมถึงนักการทูตของฝรั่งเศส เช่น มอนติญญี (Montigny) ซึ่งเป็นราชทูตของพระเจ้านโปเลียนที่สาม ที่ได้เข้ามาทำสัญญากับไทยใน ค.ศ.๑๘๖๕ ได้ให้การยอมรับสิทธิของไทยเหนือดินแดนกัมพูชา^๑ ส่วนนายพลเรือโบนาร์ต (Bonard)^{*} ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายจากฝรั่งเศสให้มาทำสัญญากับเวียดนามได้ยอมรับว่า กัมพูชาจะทำได้โดยยอมแล้วแต่รัฐบาลไทยจะส่งไป แต่ถึงกระนั้นท้ายสุดฝรั่งเศสก็ไม่ยอมรับอย่างเป็นทางการว่า กัมพูชาเป็นประเทศราชของไทย^๒

๑.๒ การเข้ามาขยายอำนาจของฝรั่งเศสจากเวียดนามสู่กัมพูชา

กัมพูชาเป็นเมืองที่มีความสำคัญ จึงเป็นที่ต้องการของประเทศข้างเคียง โดยเฉพาะไทยกับเวียดนาม มาทุกยุคทุกสมัย เพื่อแย่งชิงอำนาจในดินแดนกัมพูชา จึงได้เกิดสงครามระหว่างเวียดนามกับไทยมาตลอด โดยไทยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการกวาดต้อนผู้คนเพื่อนำมาเป็นแรงงาน ส่วนเวียดนามนั้นมีจุดประสงค์เพื่อต้องการที่ดินในการเพาะปลูก ส่วนฝรั่งเศสก็ต้องการได้กัมพูชาไว้ในอำนาจเช่นกัน โดยฝรั่งเศสคาดการณ์ว่าจะใช้แม่น้ำแม่โขงไหลผ่าน กัมพูชาสายนี้เป็นเส้นทางเชื่อมต่อไปยังประเทศจีนในมณฑลยูนนาน ซึ่งฝรั่งเศสหวังว่าจะเป็นตลาดการค้าแห่งใหม่ เมื่อได้กัมพูชามาแล้วจะช่วยส่งเสริมให้อำนาจของฝรั่งเศสในภูมิภาคนี้เข้มแข็งขึ้น และทำให้โอกาสที่ฝรั่งเศสจะยึดเวียดนามได้เป็นเมืองขึ้นได้มีมากขึ้น^๓

วัตถุประสงค์ของฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามาในเวียดนามยุคแรกนั้น เริ่มมาจากความสนใจทางการค้า และต้องการเผยแพร่ศาสนา ดังนั้นการติดต่อกับเวียดนามในตอนต้น ฝรั่งเศสจึงดำเนินนโยบายทางการทูต แต่เวียดนามมิได้ให้ความสนใจที่จะเปิดประเทศให้ฝรั่งเศสได้เข้าไปค้าขายหรือเผยแพร่ศาสนา เนื่องจากหวั่นเกรงต่อท่าทีของฝรั่งเศส และปัญหาความวุ่นวายที่จะเกิดขึ้นในประเทศ^๔ ซึ่งเกิดจากชาวต่างประเทศที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เมื่อชาวฝรั่งเศสเข้าไปอยู่

^๑ แหล่งเดิม. หน้า ๕. อ้างจาก F. 069/39 Sir R. Schomburgk-Lord Russell. No.34 September 29th 1863.

^{*} นายพลเรือโบนาร์ต (Bonard) ภายหลังได้รับการแต่งตั้งให้เข้ามาดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการของเขตปกครองฝรั่งเศสในโคชินจีน อ้างจาก สุวิทย์ พิทักษ์. (๒๕๑๘). ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส ตั้งแต่ ร.ศ.๑๑๒ ถึง ร.ศ.๑๒๖ (ค.ศ.๑๘๙๓-๑๙๐๙). หน้า ๑๐.

^๒ เพ็ญศรี ดูก. (๒๕๑๘). เล่มเดิม. หน้า ๘. อ้างจาก D.G.E. Hall, A History of South-East Asia, p.650.

^๓ แหล่งเดิม. หน้า ๕.

^๔ บัณฑิต อินทรชัยศรี. (2520). พระบรมราโชบายด้านการปกครองที่เกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงในพระราชอาณาจักรของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.๒๓๙๔-๒๔๑๑). หน้า ๕๕.

ในประเทศจึงไม่ได้รับการต้อนรับ และการปฏิบัติที่ดี นอกจากนั้นกษัตริย์ผู้ครองเวียดนาม คือ พระเจ้า ตือ ดึก (Tu Duc) ไม่ทรงอนุญาตให้ ชาวฝรั่งเศสเข้ามาเผยแพร่ศาสนา จึงเกิดความขัดแย้ง ระหว่าง พระเจ้า ตือ ดึก กับบาทหลวงชาวฝรั่งเศสบ่อยๆ และที่ได้ทวีรุนแรงขึ้น จนถึงขั้นประหารชีวิตทั้งบาทหลวงชาวฝรั่งเศสและชาวเวียดนาม รวมถึงราษฎรที่เข้ารีตอีกเป็นจำนวนมาก ใน พ.ศ. ๒๓๙๑-๒๔๐๑ ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้แก่ฝรั่งเศสมาก^๖ แต่ฝรั่งเศสก็ได้พยายามส่งทูตเข้าไปในเวียดนามอีกครั้งใน พ.ศ. ๒๓๙๙ แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จอีก บรรดาบาทหลวงจึงได้ร้องขอให้ฝรั่งเศสใช้กำลังทางทหารจัดการกับเวียดนามที่ได้ฆ่าบาทหลวงชาวฝรั่งเศสตายเป็นจำนวนมาก ซึ่งฝรั่งเศสจึงใช้เหตุนี้เป็นข้ออ้าง เพื่อกู้รณเวียดนามใน พ.ศ. ๒๔๐๔ ซึ่งฝรั่งเศสได้ตัดสินใจใช้อำนาจทางทหารเพื่อเข้าครอบครองเวียดนาม ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๐๐ และสามารถยึดโคชินไชนาได้สำเร็จ ใน พ.ศ. ๒๔๐๕ ซึ่งเวียดนามได้เป็นฝ่ายยอมแพ้ และสามารถครอบครองดินแดนทั้งสามมณฑลทางด้านตะวันออกของเวียดนามได้ (Cochin China) ใน พ.ศ. ๒๔๑๐^๗ หลังจากได้เข้ายึดดินแดนทางตะวันตกของกลุ่มน้ำโขงได้สำเร็จ ฝรั่งเศสก็ได้เร่งหาหนทางขยายอิทธิพลเพื่อครอบครองกัมพูชาต่อไป

โดยในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๘๖๑ โดยนายพลเรอชาเนอว์ (Charner) ได้ส่งคนไปเจรจากับพระเจ้าแผ่นดินกัมพูชา (องค์ันโรตม) ว่าฝรั่งเศสจะช่วยให้กัมพูชาเป็นอิสระจากไทย แต่องค์ันโรตมไม่ทรงตอบรับความช่วยเหลือจากฝรั่งเศส เนื่องจากไทยมีบุญคุณที่ช่วยให้กัมพูชาหลุดจากอำนาจเวียดนาม และขณะนี้ไทยก็ได้ส่งข้าหลวงมาประจำอยู่ที่เมืองอุดงมีชัย ซึ่งเป็นเมืองหลวงของกัมพูชาด้วย^๘ ซึ่งหากกัมพูชาจะกระทำการใดก็ต้องขอความเห็นชอบจากกรุงเทพฯ เสียก่อน แต่การดำเนินการแยกกัมพูชาออกจากไทย โดยอ้างสิทธิที่ฝรั่งเศสได้รับต่อจากเวียดนามในครั้งนี้ยังไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากนายพลเรอโบนาร์ด (Bonard) ซึ่งผู้ว่าราชการในดินแดนโคชินจีนของฝรั่งเศส ได้พ้นไปจากตำแหน่งเสียก่อน^๙

๑.๓ การทำสัญญาระหว่างฝรั่งเศสกับกัมพูชา

เมื่อนายพลเรอลากรองดิแอร์ (de la Grandirer) ได้เข้ามารับตำแหน่งแทนนายพลเรอโบนาร์ด (Bonard) เขาได้ส่งรายงานไปยังกระทรวงทหารเรือใน ค.ศ. ๑๘๖๓ (พ.ศ. ๒๔๐๖) เพื่อต้องการให้ฝรั่งเศสให้ความสำคัญ และเร่งให้การสนับสนุนการยึดครองกัมพูชา โดยมีใจความว่า "...กัมพูชามีความสำคัญสำหรับเวียดนามใต้ของฝรั่งเศส ทั้งในด้านการเมือง การทหาร และ

^๖ ทิพย์อุบล ดาปสุวรรณ. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ๒. หน้า ๒๕๒-๒๖๐.

^๗ เพ็ญศรี ดูก. (๒๕๑๙). เล่มเดิม. อ้างจาก D.G.E. Hall. A History of southeast asia. p.648-649.

^๘ เล่มเดิม. หน้า ๖-๘. อ้างจาก D.G.E. Hall. A History of South-East Asia. p.650.

^๙ สุวิทย์ พักขาว. (๒๕๑๘). เล่มเดิม. หน้า ๑๐-๑๑.

เศรษฐกิจ...”^๑ ภายหลังจากที่ได้รายงานฝรั่งเศสทราบ ได้เร่งดำเนินการเพื่อขยายอิทธิพลเข้าครอบครองกัมพูชา ซึ่งในการปฏิบัติหน้าที่ของนายพลเรือลากรองดิแอร์นั้น บางครั้งจะสั่งการโดยพลการ โดยไม่รอฟังคำสั่งของกระทรวงทหารเรือ และรัฐบาลฝรั่งเศสเสียก่อน เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๓ (พ.ศ.๒๔๐๖)^๒ นายพลเรือลากรองดิแอร์ ได้นำเรือรบสองลำมาที่อุดงมีชัย^๓ แล้วนำร่างสัญญาที่เขาได้ร่างไว้เรียบร้อยมาให้ห้องคั่นโรดมลงนามยอมอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศส ซึ่งห้องคั่นโรดมได้ทรงปฏิเสธ และขอรายงานให้ทางกรุงเทพฯ ทราบก่อน เมื่อโปรดเกล้าประกาศการใด ก็จะได้รับไปปฏิบัติตามรับสั่งแต่นายพลเรือลากรองดิแอร์ไม่ยินยอม บังคับให้ห้องคั่นโรดมทรงลงพระนามในสัญญา ๑๙ ข้อ และให้แปลเป็นภาษากัมพูชาให้เสร็จภายในวันเดียว โดยอนุญาตให้แก้ถ้อยคำได้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น และในวันที่ ๑๑ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๓ นายพลเรือลากรองดิแอร์ก็ได้นำสัญญากลับไป^๔

๑.๔ การดำเนินนโยบายของรัฐไทย เพื่อทวงสิทธิในการปกครองกัมพูชา

ภายหลังการยอมลงนามทำสัญญาของกัมพูชากับฝรั่งเศส สถานภาพของกัมพูชาถือว่าได้ตกอยู่ใต้อำนาจของฝรั่งเศสแล้ว แต่ทางรัฐบาลไทยไม่ยินยอม เนื่องจากไทยถือว่ากัมพูชาเป็นเมืองประเทศราชของไทยมานาน และกัมพูชาได้ส่งบรรณาการให้แก่ไทยทุกปี ซึ่งการกระทำของกัมพูชาดังนี้จึงเท่ากับเป็นการยอมรับสถานในการเป็นเมืองประเทศราช ไทยจึงไม่ยอมรับสัญญาที่กัมพูชาได้ทำไว้กับฝรั่งเศส ซึ่งการกระทำของฝรั่งเศสนี้ถือว่าการกระทำโดยมิชอบ เพราะองค์นโรดม ซึ่งเจ้าครองกัมพูชาก็ยังมิได้แจ้งเรื่องให้ฝ่ายไทยทราบ และยังมีได้รับความยินยอมจากไทยเสียก่อน อีกทั้งการทำสัญญาในครั้งนี้ของนายพลเรือลากรองดิแอร์ (de la Grandirer) ก็กระทำโดยไม่ถูกขั้นตอน เนื่องจากขณะทำสัญญานายพลเรือลากรองดิแอร์ ยังมิได้รายงานให้ทางรัฐบาลฝรั่งเศส และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ เช่น กระทรวงต่างประเทศซึ่งต้องมีหน้าที่รับรู้เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นใน แต่กลับมิได้รับรายงานในเรื่องนี้ และกระทรวงทหารเรือซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาที่ควรจะต้องมีอำนาจสั่งการ ก็ควรจะได้รับทราบถึงแนวทางในการปฏิบัติเสียก่อน

^๑ เพ็ญศรี ดูก. (๒๕๑๙). เล่มเดิม. หน้า ๕.

^๒ สุวิทย์ พักขาว. (๒๕๑๘). เล่มเดิม. หน้า ๑๑. อ้างจาก จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๑๒๕. เลขที่ ๑๓. พระยาปราจีนบุรี (ข้าหลวงไทยประจำอุดงมีชัย) – สมุหนายก วันเสาร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๙ ปีกุน เบญจศก (๑๕ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๓).

^๓ เพ็ญศรี ดูก. (๒๕๑๙). เล่มเดิม. หน้า ๑๐.

^๔ สุวิทย์ พักขาว. (๒๕๑๘). เล่มเดิม. หน้า ๑๑. อ้างจาก จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔ จ.ศ. ๑๑๒๕. เลขที่ ๑๓. พระยาปราจีนบุรี (ข้าหลวงไทยประจำอุดงมีชัย) – สมุหนายก วันเสาร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๙ ปีกุน เบญจศก (๑๕ สิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๓).

จึงถือว่านายพลเรือลากรองติแอร์ ได้กระทำลงไปโดยพลการ โดยมีได้รับความเห็นชอบหรือคำสั่งจากผู้บังคับบัญชา คือ กระทรวงทหารเรือก่อน

ซึ่งทางฝ่ายรัฐบาลไทยได้ทำหนังสือประท้วง ไปยังนายดุรงแอง เดอ ลูส (Drounyn de Lhuys) รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศของฝรั่งเศส^๙ และทำหนังสือชี้แจงไปถึงนายพลเรือ ลากรองติแอร์ด้วย ซึ่งทางกระทรวงต่างประเทศของฝรั่งเศสไม่ได้รับรู้เรื่องราวมาตั้งแต่ต้น จึงมิได้แสดงความเห็น หรือมีหนังสือตอบโต้รัฐบาลไทย แต่ได้ส่งหนังสือไปต่อว่ากระทรวงทหารเรือและอาณานิคมว่าเหตุใดจึงกระทำโดยพลการ โดยมีได้ปรึกษากระทรวงต่างประเทศเทศ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเสียก่อน ส่วนนายพลเรือลากรองติแอร์ ได้มีหนังสือตอบรัฐบาลไทยมาว่า "...กัมพูชาเป็นเมืองเอกเทศไม่ได้ขึ้นกับเมืองใด...ความที่เมืองกัมพูชาจะเกี่ยวข้องกับแผ่นดินไทยอย่างไร ฝรั่งเศสไม่ห้ามกัมพูชาทำหนังสือสัญญา กับเมืองใกล้เคียง แต่ไม่ต้องปรึกษาเมืองอื่น..."^{๑๐} หลังจากนั้นได้เกิดการโต้เถียงระหว่างทั้งสองกระทรวงอยู่เป็นเวลานาน จนท้ายที่สุดพระเจ้าบรมโกศได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่า การที่กระทรวงทหารเรือ และอาณานิคมดำเนินการไปนั้น "ชอบแล้ว"^{๑๑} แต่รัฐบาลไทยก็ยังคงไม่ยอมรับในสถานภาพของกัมพูชาว่าได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของฝรั่งเศส

เมื่อทราบว่าการเจรจากับรัฐบาลฝรั่งเศสไม่ประสบผลสำเร็จ ไทยจึงได้ลอบทำสัญญาลับกับกัมพูชา เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๖๓ (พ.ศ. ๒๔๐๖) และได้ให้สัตยาบันในวันที่ ๒๒ มกราคม ค.ศ. ๑๘๖๔ (พ.ศ. ๒๔๐๖) ซึ่งควรจะมีผลตามกฎหมายแล้ว แต่ภายหลังฝรั่งเศสทราบข่าวจากหนังสือพิมพ์เสตรทไทม์ (Straits Times) จึงได้ยื่นเรื่องมายังรัฐบาลไทย โดยต้องการให้การทำสัญญาลับระหว่างไทยกับกัมพูชาในครั้งนี้เป็นโมฆะ เพราะเป็นการขัดต่อสัญญาที่กัมพูชาได้เคยทำไว้กับฝรั่งเศส จากสถานการณ์นี้ได้กระตุ้นให้ฝรั่งเศสต้องเร่งทำสัตยาบันสัญญาของตนกับกัมพูชาโดยเร็วที่สุด เพื่อให้มีผลตามกฎหมาย ดังนั้นฝรั่งเศสได้ทำสัตยาบันกับกัมพูชาในวันที่ ๑๒ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๔^{๑๒} จึงทำให้ความหวังที่ไทยจะได้คืนสิทธิในการปกครองกัมพูชาเป็นไปได้น่า

^๙ เพ็ญศรี ดูก. (๒๕๑๙). เล่มเดิม. หน้า ๑๓. อ้างจาก *Lettre an Phya Phraklang a Drounyn de Lhuys*. (22 Septenbre 1863). "Siam" T. II. และจดหมายเหตุนิตยสารที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๒๕. เลขที่ ๕๘. เจ้าพระยาพระคลัง - อัศมิวัล เตลาดีเย. วันที่ ๒๒ กันยายน ค.ศ. ๑๘๖๓.

^{๑๐} จดหมายเหตุนิตยสารที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๒๕. เลขที่ ๕๘. เจ้าพระยาพระคลัง-อัศมิวัล เตลาดีเย. วันที่ ๕ ตุลาคม ค.ศ. ๑๘๖๓.

^{๑๑} เพ็ญศรี ดูก. (๒๕๑๙). เล่มเดิม. หน้า ๑๓-๑๕.

^{๑๒} แหล่งเดิม.

๑.๕ การคุกคามของฝรั่งเศสในไทย

เพื่อสร้างความกดดัน และบีบบังคับให้ไทยเกรงกลัว ฝรั่งเศสจึงได้แสดงแสนยานุภาพทางการรบเพื่อข่มขู่ไทยด้วยการใช้ "นโยบายปืนเรือ" กับไทยเป็นครั้งแรกโดยส่งเรือรบมิตรราย (Mitraille) มาจอดเพื่อข่มขู่ไทยอยู่ที่หน้ากงสุลฝรั่งเศส โดยแจ้งให้ไทยทราบว่าฝรั่งเศสต้องการให้ไทยยกเลิกสัญญาฉบับกับกัมพูชาเสีย^๑ ซึ่งในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์เดอร์ ได้ลงข่าวเกี่ยวกับเรื่องการนำเรือรบของฝรั่งเศสเข้ามาในไทยไว้ด้วย ในข่าว "เมืองไทย"^๒ ตั้งใจความว่า

...มีกำปั่นรบ, ของฝรั่งเศส, มาถึงเมื่อวันเสาร์เดือนห้าขึ้นสิบสามค่ำ, ชื่อไมเตรล์, ถืออำนาจเจ้าเมืองฝรั่งเศส, มาเพื่อจะให้เมืองไทยเลิกหนังสือสัญญา, ที่เมืองไทยได้ทำไว้แก่เมืองกัมพูชาแต่ณปีชวดนั้น, ให้จงได้..."

ดังนั้นไทยจึงจำต้องยอมเจรจากับฝรั่งเศส เพื่อยกเลิกสัญญาฉบับที่ได้ทำไว้กับกัมพูชาตามความประสงค์ของฝรั่งเศสแม้ว่าไทยจะไม่เห็นด้วยก็ตาม เนื่องจากอำนาจทางการของฝรั่งเศสเป็นสิ่งที่ไทยทราบดี จำต้องใช้นโยบายผ่อนปรนเพื่อรักษาเอกราชของบ้านเมืองไว้ เพราะหากว่าไทยกระทำการใดๆ ให้เป็นที่สร้างความไม่พอใจให้ขัดเคืองแก่ฝรั่งเศสๆ ก็จะมีเหตุเข้ารุกรานไทยเช่นเดียวกับที่ได้กระทำกับชาติอื่นๆ ในภูมิภาคนี้มาแล้ว

โดยกงสุลของฝรั่งเศสประจำประเทศไทย คือ โอบาเรต์ (Aubaret) ได้รับคำสั่งจากพระเจ้านโปเลียนที่สาม ให้มาทำสัญญากับไทยในเรื่องกัมพูชา ซึ่งฝ่ายไทยจำต้องยอมลงนามในสัญญาเมื่อวันที่ ๑๔ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๕ (พ.ศ. ๒๔๐๘)^๓ ซึ่งหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์เดอร์ได้เสนอข่าวการทำสัญญา พร้อมทั้งได้นำข้อสัญญาของทั้งสองฝ่ายที่ได้กระทำขึ้น นำมาตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ด้วย ในข่าว "คำสัญญาใหม่"^๔ โดยมีตัวแทนจากฝ่ายไทยและฝรั่งเศสเป็นผู้ลงนาม

^๑ จดหมายเหตุฯ ที่ ๔ จ.ศ. ๑๒๒๖. เลขที่ ๑๒๗. ร.๔-องคินโรดม. วันเสาร์ แรม ๕ ค่ำ เดือนห้า. วันที่ ๑๕ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๓.

^๒ ข่าว "เมืองไทย". หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบบที่ ๔. วันที่ ๑๕ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๑๗.

^๓ แหล่งเดิม.

^๔ ข่าว "คำสัญญาใหม่". หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบบที่ ๕. วันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๒๐-๒๑.

^๕ แหล่งเดิม.

ในสัญญาร่วมกัน ซึ่งฝ่ายไทย คือ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่สมุหกลาโหม ส่วนฝ่ายของฝรั่งเศส คือ กงสุลฝรั่งเศส โอบาเรต์ (Aubaret) โดยมีสาระสำคัญ ๗ ข้อ ดังนี้

ได้ตกลงทำสัญญากันว่าด้วยเมืองกัมพูชา

๑. พระเจ้ากรุงสยามยอมรับการป้องกันเมืองกัมพูชาของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส
๒. ให้ยกเลิกสัญญาระหว่างไทยกับกัมพูชาที่ทำไว้เมื่อ ค.ศ. ๑๘๖๓
๓. พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสสัญญาจะไม่เอาเมืองกัมพูชาไปรวมกับเมืองเวียดนาม
๔. ดินแดนเมืองพระตะบอง เสียมราฐ และเมืองลาว ให้ยังคงอยู่ในอำนาจของสยาม
๕. ให้กัมพูชาเป็นอิสระ แต่หากพระเจ้ากรุงกัมพูชายังคง ต้องการส่งบรรณาการแก่พระเจ้า

กรุงสยามตามธรรมเนียมเดิมก็สามารถกระทำได้

๖. เจ้ากัมพูชาสามารถเลือกอยู่ในเขตของไทยหรือของฝรั่งเศสได้
๗. รัฐบาลกัมพูชารับประกันที่จะให้กัมพูชาปฏิบัติตามสัญญานี้^๑

ซึ่งสาระสำคัญในสัญญาข้อที่ ๕ ก็ได้ระบุเรื่องการส่งบรรณาการของกัมพูชาให้แก่ไทยด้วย จึงเท่ากับเป็นการยอมรับว่า กัมพูชาและไทยผูกพันกันในฐานะใด แต่ฝรั่งเศสก็ยังยืนยันว่า กัมพูชาไม่ใช่ของไทย และรับทราบเรื่องการส่งบรรณาการของกัมพูชาให้แก่ไทย ซึ่งฝรั่งเศสต้องการให้การส่งบรรณาการเป็นเพียง การแสดงความนับถือต่อกันเท่านั้น มิได้ให้หมายความเป็นอย่างอื่น ดังเนื้อหาของสัญญาของสัญญาในข้อที่ ๕ ที่ได้กล่าวถึงไว้ดังนี้

...เมืองกัมพูชาต้องอยู่เป็นสิทธิแก่ตัวไม่ขึ้นแก่ผู้ใด, ต้องอยู่เป็นเมืองกลาง, ฝรั่งเศสฝ่ายหนึ่ง, แลไทยฝ่ายหนึ่ง, แต่ว่าเพราะเหตุธรรมเนียมก่อนๆ พระเจ้ากรุงกัมพูชาต้องใช้เจ้าพนักงานมาคำนึงสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม, แลต้องใช้เจ้าพนักงานมาคำนับสำเ็จพระเจ้าเอมปีรฝรั่งเศสเวลาหนึ่งด้วย. การมาคำนับนั้นต้องรู้แจ้งว่าเป็นการนับถือเท่านั้น, ไม่เป็นการอันตรายประการใดประการหนึ่งกับความ เป็นสิทธิแก่ตัว. ถ้าพระเจ้ากรุงกัมพูชาส่งบรรณาการเหมือนตามเคยมาแต่ก่อนๆ, ไทยกับกัมพูชาจะไปมาหากันโดยทางไมตรี, ฝรั่งเศสก็ไม่ห้ามปราม...^๒

ดังนั้นฝ่ายไทยจึงต้องยอมลงนามในสัญญา เพื่อยอมรับเสรีภาพของกัมพูชา ซึ่งหมอบรัดเลย์ได้ลงข่าว พร้อมทั้งนำหนังสือสัญญาที่ไทยลงนามร่วมกับฝรั่งเศส นำมาตีพิมพ์

^๑ แหล่งเดิม.

^๒ ข่าว "เมืองฝรั่งเศส". หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์. เล่มที่ ๑. ใบบที่ ๔. วันที่ ๑๕ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๑๖-๑๗.

ในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ อย่างรวดเร็ว ก่อนที่หนังสือสัญญาลงนามนี้จะส่งไปถึงพระเจ้าแผ่นดินโปเลียนในฝรั่งเศสเสียอีก

ซึ่งสัญญาที่สร้างขึ้นทั้ง ๗ ข้อนี้ ภายหลังจากฝ่ายไทยได้ขอบอกเลิกสัญญา ซึ่งส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนจากอังกฤษเนื่องจากทั้งฝ่ายไทยและอังกฤษ ต่างหวั่นเกรงต่ออำนาจของฝรั่งเศสที่เริ่มแผ่อิทธิพลเข้ามาในไทย ซึ่งอังกฤษหวั่นเกรงว่าอาจส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ของอังกฤษในแหลมมลายู จึงให้การสนับสนุนไทยที่จะต่อต้านอิทธิพลของฝรั่งเศส ซึ่งไทยได้บอกเลิกสัญญาเมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๖๖ การบอกเลิกสัญญาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสนั้น แท้ที่จริงฝรั่งเศสก็มีความประสงค์จะบอกเลิกด้วย เนื่องจากสัญญาเดิมที่ไทยได้ตกลงกับฝรั่งเศสนั้น มีคำว่า “ลาว” อยู่ในข้อ ๔ ซึ่งมีใจความดังนี้

“...เขตแดนเมืองบัตบอง, เมืองนครเสียมราบ, และเมืองลาวของไทย, ซึ่งติดต่อเขตแดนกัมพูชา, ฝรั่งเศสยอมรับให้คงอยู่ตามที่ซึ่งได้สังเกตกันในการนี้, พวกกัมพูชาก็ไม่ล่วงเข้ามาเบียดเบียนในเขตแดนของไทย, ฤ็ก็ไม่ล่วงเข้ามาเบียดเบียนในเขตแดนกัมพูชา...”^๑

การที่ฝ่ายฝรั่งเศสต้องการให้ไทยแก้สัญญา เนื่องจากฝรั่งเศสต้องการให้ไทยตัดคำว่า “ลาว” ออกไป เพราะมองการณ์ไกลว่า หากฝรั่งเศสรับรองว่าลาวเป็นของไทยตามข้อ ๔ ก็เท่ากับเป็นการยอมรับว่าลาวเป็นของไทยตามเงื่อนไขสัญญา ซึ่งจะอุปสรรคต่อการขยายอำนาจในการปกครอง และเสียประโยชน์ของฝรั่งเศสในอนาคต นอกจากนั้นในสัญญาที่สร้างขึ้น ยังมีความเข้าใจผิดในเรื่องของการตีความหมายของภาษา ที่ต่างมีความเข้าใจไม่ตรงกัน ในเรื่องการสื่อสารระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในการทำสัญญา ซึ่งภายหลังจากฝรั่งเศสได้กำหนดให้มีการทำสัญญาขึ้นใหม่ในวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๘๖๗^๒ โดยไทยต้องยอมปฏิบัติตาม เนื่องจากทราบดีว่าบัดนี้ไทยไม่อาจกลับไปมีอำนาจเหนือกัมพูชา และสามารถดูแลกัมพูชาได้ดังก่อน ส่วนฝรั่งเศสก็มีอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัย จึงทำให้อำนาจทางทหารที่เข้มแข็งเกินกว่าไทยจะต่อกรด้วยได้ หากขัดขืนก็คงไม่ต่างจากประเทศเพื่อนบ้านที่ต้องสูญเสียเอกราช รวมถึงต้องสูญเสียทรัพย์สินอีกเป็นจำนวนมหาศาลเพื่อชดใช้ค่าเสียหายจากปฏิกรณ์สงครามให้แก่ชาติตะวันตก ทั้งที่ประเทศเหล่านั้นเป็นฝ่ายเข้ามารุกรานก่อนก็ตาม

^๑ แหล่งเดิม. หน้า ๒๐.

^๒ สุวิทย์ พิกขาว. (๒๕๑๘). ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศสตั้งแต่ ร.ศ. ๑๑๒ ถึง ร.ศ. ๑๒๖ (ค.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๐๙). หน้า ๑๓. อ้างจาก พระยาราชเสนา. ประมวลหนังสือสัญญาใหญ่และอนุสัญญา. หน้า ๒๒-๒๖.

๒ ปัญหาการคุกคามของฝรั่งเศส จากการอวดอ้างอำนาจของกงสุลฝรั่งเศส

กงสุล คือ บุคคลที่เป็นตัวแทนของประเทศต่างๆ ตามที่รัฐบาลของประเทศนั้นๆ ส่งมาเพื่อทำหน้าที่ทางการทูต และพิทักษ์ประโยชน์ของคนในชาติของตน ดังนั้นกงสุลจึงเป็นผู้มีบทบาทต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เริ่มมีกงสุลของประเทศต่างๆ เข้ามาประจำอยู่ในประเทศไทยเกิดขึ้นหลายประเทศ แต่กรณีของกงสุลผู้อวดอ้างใช้อำนาจในยุคนั้น คือ กงสุลของฝรั่งเศส นายโอบาเรต์ (Gabriel Aubahret) ก่อนที่โอบาเรต์จะเข้ามาเป็นกงสุลฝรั่งเศสประจำไทย เขาเคยทำงานอยู่ในจีนและเวียดนามมาก่อน จึงเมื่อเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในไทยจึงประพุดติเช่นเดียวกับที่เคยกระทำในจีนและเวียดนาม คือ ใช้อำนาจทางทหารข่มขู่ จากนั้นนายโอบาเรต์ (Gabriel Aubahret) จึงเดินทางเข้ามารับหน้าที่กงสุลประจำประเทศไทยเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๐๗

เมื่อเริ่มเข้ามาทำงานในเมืองไทย กงสุลของฝรั่งเศส นายโอบาเรต์ (Gabriel Aubahret) ก็ได้แสดงอำนาจ และความเป็นเจ้ายศเจ้าอย่าง โดยจะกล่าวอวดอ้างอำนาจของฝรั่งเศสเพื่อข่มขู่ไทยเสมอ เช่น เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจัดพระราชพิธีเฉลิมพระชนม์พรรษาขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๐๘ ซึ่งทรงโปรดเกล้าให้จัดงานเลี้ยงขึ้นเป็นประจำทุกปีในรัชสมัยของพระองค์ โดยจะทรงมีพระราชสาส์นเชิญไปยังกงสุลประเทศต่างๆ ประจำไทย รวมถึงพ่อค้าชาวยุโรปและมิชชันนารีที่อาศัยในประเทศ ให้มาร่วมในงานเลี้ยงพระราชทานเช่นนี้เสมอมาทุกปี แต่เมื่อกงสุลโอบาเรต์ได้เข้ามาประจำในไทย และได้รับเชิญให้เข้าร่วมงานเลี้ยงพระราชทานก็ได้แสดงความไม่พอใจเกี่ยวกับการจัดเลี้ยงในพระราชพิธี ซึ่งเขาได้มีหนังสือส่งมาถึงเจ้าพระยาพระคลังว่า

...กงสุลได้ทราบว่วันเกิดนั้น เจ้าชีวิตจะเชิญทุกกงสุล แลนายห้างทุกคนไปกินโต๊ะในวัง กงสุลยังไม่ยินยอมว่า เมื่อเวลากินโต๊ะนั้นไม่มีที่ว่างหากสำหรับกงสุลต้องไปนั่งปลวนกับคนอื่น ทำเป็นดังนั้นผิดธรรมเนียมนัก วันเกิดนั้นเป็นเหมือนวันสมโภชใหญ่ในราชการ กงสุลฝรั่งเศสอยู่ที่นี่แทนที่อำเภอฝรั่งเศส มีความยินดีนักในพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม แต่เมื่อมีราชการดังนั้นไม่ควรอยู่ปนกับคนอื่นๆ ขอให้เจ้าคุณแปรให้ทราบด้วย ถ้ากินปนกันกินดังนี้ กงสุลจะไปไม่ได้...^๑

หนังสือที่กงสุลฝรั่งเศส มีไปถึงเจ้าพระยาพระคลังนี้ เป็นผลให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้จัดที่แยกสำหรับกงสุล และพ่อค้าออกจากกันไม่ปะปนกัน เพื่อเป็นการแสดงการให้เกียรติแก่กงสุลโดยเฉพาะ ต่อมากงสุลโอบาเรต์ได้ขอเจรจากับรัฐบาลเพื่อนำเหล่า

^๑ เอกสารรัชกาลที่ ๔. (จ.ศ. ๑๒๒๗). หนังสือกงสุลฝรั่งเศสถึงเจ้าพระยาพระคลัง. ๑๐ มกราคม ๒๔๐๘.

แฟ้ม ร.๔.๒/๑๕. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

ฝรั่งเศสเข้ามาขายในไทย สำหรับเรื่องการขนานนำเหล่าฝรั่งเศสมาขายนี้ ได้เจรจาต่อจากกงสุลซาโนล (Zanole) ซึ่งเคยขนานนำเหล่าฝรั่งเศสเข้ามาขายในเมืองไทย โดยขอเจรจากาษาในอัคราร้อยละสาม แต่ฝ่ายไทยก็ไม่ยินยอม เพราะถือว่าเหล่ามีเจ้าภาษียอยู่แล้ว แต่ก็ห้ามหากฝรั่งเศสจะนำเหล่าของตนมาขายให้แก่คนยุโรปด้วยกัน โดยให้เสียภาษียในอัคราร้อยละสาม แต่หากจะขายให้คนไทย จะต้องขายเหล่าให้แก่เจ้าภาษียเท่านั้น^๑ ซึ่งฝรั่งเศสก็ได้ต่อรองโดยอ้างว่ามีได้เป็นการละเมิดสัญญาเนื่องจากสัญญานั้นได้ระบุไว้แต่เพียงผืนเท่านั้นที่เป็นสินค้าที่ต้องขายให้แก่เจ้าภาษีย ส่วนเหล่ามิได้อยู่ในเงื่อนไขของสัญญา จึงได้นำเหล่าฝรั่งเศสมาขายมากขึ้น ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยก็ได้ทำการจับกุมผู้ที่นำเหล่าฝรั่งเศสไปขาย ต่อมาฝรั่งเศสได้ยื่นข้อเสนอดต่อฝ่ายไทยอีก โดยขอยอมเสียภาษียเขาเขาเฉพาะเหล่าอย่างเดียวเป็นอัคราร้อยละ ๖-๑๐ แต่มีข้อแม้ว่า ไทยจะต้องห้ามชาติอื่นไม่นำเหล่าเข้ามาขายแข่งกับเหล่าฝรั่งเศส^๒ ซึ่งฝ่ายไทยก็ไม่ยินยอมเช่นกัน เพราะหากกระทำเช่นนั้นเท่ากับเป็นการละเมิดสัญญากับชาติอื่น ซึ่งสัญญาระบุไว้ว่าถ้าหากไทยให้สิทธินี้แก่ฝรั่งเศส ก็ต้องให้แก่ชาติอื่นด้วย จึงต้องเสนอแนวทางใหม่ต่อฝรั่งเศส คือ ยอมให้ฝรั่งเศสนำเหล่าเข้ามาขายได้ แต่ผู้ที่รับช่วงไปขายจะต้องเสียค่านุญาตปีละ ๑๖๐ บาท^๓ ซึ่งฝรั่งเศสก็ไม่ยินยอมเช่นกันเห็นว่าตนมิได้ผิดข้อสัญญาและได้ปฏิบัติตามสัญญาแล้ว การที่ไทยขัดขวางเรื่องการนำเหล่าฝรั่งเศสมาขายเพราะการเปิดทางให้เหล่าฝรั่งเศสมาขายแข่งกับเหล่าไทย หากอนุญาตแล้วฝรั่งเศสก็อาจจะนำเหล่าเข้ามาขายตัดราคาให้ต่ำกว่าเหล่าไทย ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อรายได้ของเจ้าภาษีย หากการขายเหล่ามีจำนวนมากๆ และถ้าหากเจ้าภาษียเหล่าเก็บภาษียได้น้อยก็จะไม่ทำภาษีย และไม่มีผู้ใดต้องการประมูลภาษียอีกต่อไป รัฐก็จะขาดรายได้ไปด้วย ซึ่งปัญหาเรื่องการนำเหล่าฝรั่งเศสเข้ามาขายนี้ได้ยืดเยื้อจนมาถึงสมัยของกงสุลโอบาเรต์

ดังนั้นเมื่อกงสุลโอบาเรต์เข้ามารับตำแหน่งในไทย จึงได้พยายามผลักดันเรื่องนี้อีกครั้ง แต่ไม่ประสบความสำเร็จจึงได้แอบไปติดต่อกับหลวงบริบูรณ์สุรากร ซึ่งเป็นเจ้าภาษียเหล่าและหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดอร์ ได้นำมาตีพิมพ์ไว้ในข่าว คำสัญญาด้วยสุรากร^๔

^๑ เอกสารรัชกาลที่ ๔. (จ.ศ.๑๒๒๓). หนังสือเจ้าพระยาพระคลังถึงกงสุลฝรั่งเศส. ๑๑ มกราคม ๒๔๐๔. แฟ้ม ร.๔.๒/๑๔. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

^๒ เอกสารรัชกาลที่ ๔. (จ.ศ.๑๒๒๓). หนังสือกงสุลฝรั่งเศสเกี่ยวกับการเบิกร่องและการขายเหล่าในไทย. ๘ พฤศจิกายน ๒๔๐๔. แฟ้ม ร.๔.๒/๑๔. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

^๓ เอกสารรัชกาลที่ ๔. (จ.ศ.๑๒๒๓). หนังสือเจ้าพระยาพระคลังถึงกงสุลฝรั่งเศส. ๓ เมษายน ๒๔๐๔. แฟ้ม ร.๔.๒/๑๔. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

^๔ ข่าว "คำสัญญาด้วยสุรากร". หนังสือจดหมายเหตุฯบางกอกรีคอร์ดอร์. เล่ม ๑. ใบที่ ๕. วันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๒๑.

ชาวที่หมอบรัดเลย์นำมาตีพิมพ์นี้ ได้สร้างความไม่พอใจแก่กงสุลโอบาเรต์เป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นหนังสือสัญญาที่ทำกันอย่างอย่างลับๆ โดยหลวงบริบูรณ์สุรากรยินยอมให้จำหน่ายเหล่าฝรั่งเศสได้โดยเสรี ซึ่งสัญญานี้ให้มีผลบังคับใช้เฉพาะในกรุงเทพฯ^๑ และไม่ได้รับซื้อเหล่าของชาติอื่น ซึ่งหมอบรัดเลย์ได้สืบทราบ และนำเอาหนังสือสัญญาระหว่างหลวงบริบูรณ์สุรากรกับกงสุลฝรั่งเศส มาตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ภายหลังข่าวนี้ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ได้สร้างความประหลาดใจให้แก่กงสุลฝรั่งเศสมาก เพราะว่าเป็นสัญญาลับที่ทำขึ้นกับหลวงบริบูรณ์สุรากร เหตุใดหมอบรัดเลย์จึงทราบข่าวนี้ได้ ซึ่งหมอบรัดเลย์ก็มีได้ชี้แจงว่าทราบข่าวมาจากที่ใด ซึ่งสงสัยกันว่าอาจเป็นข้าราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นผู้ขอให้หมอบรัดเลย์นำมาตีพิมพ์^๒ เพราะต้องการให้สัญญานี้เป็นโมฆะ เนื่องจากอาจถูกกงสุลฝรั่งเศสบังคับให้ทำสัญญาก็เป็นได้ โดยหวังว่าหากตีพิมพ์สัญญานี้ลงในหนังสือพิมพ์แล้วจะได้รับความสนใจและสัญญานี้จะถูกสั่งให้ยกเลิก ภายหลังข่าวนี้ถูกตีพิมพ์เผยแพร่ สัญญานี้ก็ไม่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลไทย เนื่องจากหากสัญญานี้มีผลไม่เพียงแต่เจ้าภาษีอากรจะต้องขาดรายได้จากการเก็บภาษีเท่านั้น แต่รัฐก็ต้องได้รับผลกระทบนี้ด้วยเช่นกัน คือ สูญเสียรายได้จากเงินภาษีสุรา ซึ่งเป็นสินค้าที่ขายได้กำไรดีเพราะรัฐบาลเป็นผู้ผูกขาด โดยห้ามขาดมิให้มีการต้มสุราเถื่อน ดังนั้นหากปล่อยให้สัญญานี้สมบูรณ์ ประเทศคู่สัญญาอื่นๆ ก็ขอทำสัญญานี้เช่นเดียวกัน รัฐบาลไทยจะต้องเสียประโยชน์ ดังนั้นเมื่อฝ่ายไทยทราบเรื่องจึงก็ไม่ยอม อีกทั้งการกระทำของหลวงบริบูรณ์สุรากรจะเป็นการละเมิดสัญญาข้อ ๑๐ ที่ไทยได้ทำไว้ประเทศคู่ค้าชาติตะวันตก ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ ว่าหากไทยตกลงทำสัญญาใดๆ กับชาติอื่น ก็ต้องยินยอมให้ประเทศของตน ได้ทำสัญญาเช่นเดียวกันนี้ด้วย รัฐบาลก็จะขาดรายได้เป็นเงินจำนวนไม่น้อย

ขณะนั้นเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ไทยกำลังเจรจากับฝรั่งเศสเรื่องดินแดนกัมพูชา โดยหมอบรัดเลย์ก็ได้ตีพิมพ์เรื่องราวเกี่ยวกับฝรั่งเศสไว้ด้วยเช่นกัน ในข่าว "เมืองฝรั่งเศส" ว่าฝรั่งเศสและอังกฤษเป็นประเทศคู่แข่งกัน แต่ฝรั่งเศสมีเมืองในปกครองน้อยจึงต้องการหาเพิ่ม แต่อังกฤษมีเมืองอยู่ในความดูแลอยู่มากแล้วจึงไม่ต้องการเพิ่มเติมอีก และเหตุที่ฝรั่งเศสต้องการได้กัมพูชา

^๑ แหล่งเดิม.

^๒ "...ข้าพเจ้าขอให้มองซิเออร์โอโยเรต, ผู้ว่าที่กงสุลฝรั่งเศสทราบว่า, เมื่อเวลาที่ข้าพเจ้าได้ตีพิมพ์หนังสือสัญญานั้น, จะเป็นเพราะท่านเสนาบดีฝ่ายไทยสั่ง, ฤาขอให้ตีนั้นก็หาไม่ได้...หาได้อาไศรยแก่ท่านเสนาบดีผู้ใดไม่..." อ้างจาก ชาว "กงสุลฝรั่งเศส" หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกปริคคอร์ดอร์ เล่มที่ ๑, ใบทที่ ๕, วันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๕, หน้า ๒๑.

"ข่าว "เมืองฝรั่งเศส". หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกปริคคอร์ดอร์ เล่ม ๑ ใบทที่ ๕ วันที่ ๑๕ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๕ หน้า ๑๖-๑๗.

ไว้ในอำนาจเมื่อฝรั่งเศสอยากได้กัมพูชาจึงได้ส่งตัวแทน ไปเจรจาหว่านล้อมให้กัมพูชายอมอยู่ใต้บังคับให้ฝรั่งเศสเป็นผู้ดูแล^๑ ซึ่งหนังสือจดหมายเหตุขางกอร์กีร์เดอร์ ได้รายงานสถานการณ์ระหว่างฝรั่งเศสกับกัมพูชาอย่างต่อเนื่อง เพราะเข้าใจว่าคนไทยกำลังสนใจ ในข่าวเรื่อง "เมืองไทย" โดยฝรั่งเศสได้นำเรือรบเดินทางเข้ามาในไทย เพื่อแสดงแสนยานุภาพทางการรบ ในการทำสัญญาเรื่องดินแดนกัมพูชา เพื่อข่มขู่ให้ไทยเกรงกลัวยอมลงนามในสัญญา รวมถึงการนำเสนอข่าวเรื่องการทำสัญญาเกี่ยวกับชายแดนกัมพูชา ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส โดยมีเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์เป็นตัวแทนฝ่ายรัฐบาลไทย และกงสุลฝรั่งเศสโอบาเรต์ ในเป็นตัวแทนของรัฐบาลฝ่ายฝรั่งเศส ซึ่งหมอบรัดเลย์ได้ตีพิมพ์ในข่าว คำสัญญาใหม่^๒ แต่กงสุลฝรั่งเศสกับแสดงความไม่พอใจ เนื่องจากหมอบรัดเลย์ นำหนังสือสัญญาไปที่ตีพิมพ์ก่อน ที่หนังสือสัญญานี้จะส่งไปถึงพระเจ้าแผ่นดินสยามไปเสียก่อนที่สามจึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กงสุลฝรั่งเศสไม่พอใจหมอบรัดเลย์ นอกเหนือจากเรื่องการนำหนังสือสัญญาลับที่สร้างขึ้นระหว่างหลวงบริบูรณ์สุรากร กับกงสุลฝรั่งเศสมาตีพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งหมอบรัดเลย์ก็ทราบว่างกงสุลฝรั่งเศสไม่พอใจ จึงได้นำมาลงไว้ในข่าวเรื่อง กงสุลฝรั่งเศส^๓ มีใจความว่า

...ข้าพเจ้าได้ยินว่า, กงสุลฝรั่งเศสมีความน้อยใจนักหนา เพราะข้าพเจ้า, ได้รับเรื่องความหนังสือสัญญากรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส, ที่ว่าถึงความฝรั่งเศสจะช่วยอุปถัมภ์เมืองเขมรนั้น, และได้ตีพิมพ์ลงก่อน เพราะเจ้าเมืองฝรั่งเศส ยังมีได้รับหนังสือสัญญานั้นว่าชอบถูกต้องแล้ว.... และ ...อีกข้อหนึ่งได้ยินว่า, ท่านกงสุลฝรั่งเศสนั้น ไม่ชอบใจ, เพราะเหตุที่ข้าพเจ้าได้หนังสือเรื่องความกงสุลฝรั่งเศสกับหลวงบริบูรณ์สุรากรสัญญากันนั้น, ที่ใจความว่าจะให้กงสุลฝรั่งเศส, เป็นเจ้าพนักงานในการขายเล่าฝรั่งเศสนั้น, แลข้าพเจ้าได้ตีพิมพ์หนังสือสัญญานั้นลงก่อนท่านเสนาบดียังมีได้รับว่าความซึ่งกงสุลฝรั่งเศสกับหลวงบริบูรณ์สุรากรสัญญากันนั้น, จะชอบตกลงกันถ้าไม่, ท่านกงสุลจึงได้ขัดใจไป...

^๑ แหล่งเดิม.

^๒ ข่าว "เมืองไทย". หนังสือจดหมายเหตุขางกอร์กีร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบที่ ๔. วันที่ ๑๕ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๑๗.

^๓ ข่าว "คำสัญญาใหม่". หนังสือจดหมายเหตุขางกอร์กีร์เดอร์. เล่ม ๑ ใบที่ ๕ วันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๕ หน้า ๒๐-๒๑.

^๔ ข่าว "กงสุลฝรั่งเศส". หนังสือจดหมายเหตุขางกอร์กีร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบที่ ๕. วันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๒๔.

^๕ แหล่งเดิม.

ฝรั่งเศสกำลังต้องการขยายอำนาจ เพื่อครอบครองกัมพูชา” จึงส่งเจ้าหน้าที่ของฝรั่งเศสเข้ามาเจรจากับไทย เพื่อขอให้ไทยทำสัญญากับฝรั่งเศสเรื่องดินแดนกัมพูชา โดยฝรั่งเศสได้ขอให้ฝ่ายไทยยกเลิกสัญญาเดิมที่ได้ทำไว้กับกัมพูชา และได้ขอให้ร่วมกันทำสัญญาเรื่องเมืองกัมพูชาขึ้นใหม่กับฝรั่งเศสโดยฝ่ายไทยต้องยอมลงนามในสัญญา เพื่อยอมรับเสรีภาพของกัมพูชาซึ่งหมอบรัดเลย์ได้ลงข่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างรวดเร็ว ก่อนที่หนังสือสัญญาลงนามนี้จะส่งไปถึงพระเจ้าบรมโกศที่สาม ซึ่งได้สร้างไม่พอใจให้แก่กงสุลโอบาเรต์ ที่หมอบรัดเลย์นำหนังสือสัญญามาตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ก่อนกงสุลโอบาเรต์ส่งไปให้พระเจ้าบรมโกศทรงทราบเพื่อให้ตรวจสอบและเห็นชอบก่อน^๒

นอกจากนั้นยังมีคดีความ ที่เกิดขึ้นระหว่างบาทหลวงฝรั่งเศสกับพระยาวิเสศ จากข่าวเรื่องความกงสุลฝรั่งเศสอีก” โดยพระยาวิเสศ เป็นขุนนางไทยที่นับถือคริสตศาสนา ส่วนยอนมาตินเป็นบาทหลวงฝรั่งเศส ตามปกติทั้งสองคนนี้ก็ไม่น่าจะยุ่งกัน ต่อมาได้มีเรื่องวิวาทระหว่างกันจนต้องขึ้นศาลระหว่างประเทศ และได้โต้เถียงกันอย่างรุนแรงขณะกำลังพิจารณาคดีความ^๓ จากนั้นยอนมาตินได้กลับมาเล่าเรื่องกงสุลโอบาเรต์ฟัง และขอร้องให้กงสุลโอบาเรต์ช่วยหาทางถอดพระยาวิเสศออกจากตำแหน่งเสีย โดยกงสุลโอบาเรต์ได้กราบทูลขอตั้งให้นายลามาช ซึ่งเป็นชาวฝรั่งเศสที่ทำหน้าที่ทหารรักษาพระองค์ดำรงตำแหน่งพระวิเสศแทน กงสุลโอบาเรต์จึงให้นายลามาชเป็นผู้ถือหนังสือนำขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยกล่าวโทษและขอให้ปลดพระวิเสศออกจากตำแหน่ง และให้แต่งตั้งนายลามาชเป็นพระยาวิเสศแทน ก่อนที่ตนจะกลับไปฝรั่งเศส โดยถึงอ้างพระนามพระเจ้าบรมโกศว่า หากแต่งตั้งนายลามาชแล้วจะเป็นที่พอใจของพระเจ้าบรมโกศหรือไม่ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วไทยมิได้เป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส การดำเนินการพิจารณาแต่งตั้งข้าราชการคนใดขึ้นดำรงตำแหน่งจึงเป็นเรื่องภายใน ซึ่งถือเป็นสิทธิขาดของรัฐบาลไทย โดยไม่จำเป็นต้องขอความเห็นชอบ หรือแต่งตั้งขุนนางตามคำสั่งของฝรั่งเศส

^๑ ข่าว “เมืองฝรั่งเศส” หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีตอร์เตอร์ เล่ม ๑ ใบที่ ๔ วันที่ ๑๕ เมษายน ค.ศ. ๑๘๖๕ หน้า ๑๖-๑๗.

^๒ ข่าว “กงสุลฝรั่งเศส” หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีตอร์เตอร์ เล่มที่ ๑ ใบที่ ๕ วันที่ ๑ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๖๕ หน้า ๒๙.

^๓ ข่าว “ความกงสุลฝรั่งเศสอีก” หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีตอร์เตอร์ เล่มที่ ๑ ใบที่ ๑๓ วันที่ ๕ กันยายน ค.ศ. ๑๘๖๕ หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

^๔ “...ถ้าได้โปรดตั้งมั่งเขียละมาขึ้นแทนที่พระยาวิเสศแล้ว เอ็มบิรอร์เจ้าเมืองฝรั่งเศสก็จะดีพระไทยมาก...” อ้างจาก ข่าว “ความกงสุลฝรั่งเศสอีก” หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีตอร์เตอร์ เล่มที่ ๑ ใบที่ ๑๓ วันที่ ๕ กันยายน ค.ศ. ๑๘๖๕ หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

เพื่อเป็นการเอาใจฝรั่งเศสแต่อย่างใด ดังนั้นการกระทำของกงสุลโอบาเรต์ดังนี้ จึงเป็นการก้าวก่ายต่อการเมือง และอำนาจการปกครองของรัฐ โดยไม่เคารพสิทธิในการบริหารบ้านเมืองของไทย

นายลามาชได้ถือหนังสือเพื่อขอเข้าเฝ้าถวายในกลางดึก โดยไม่เกรงกลัวต่อผู้ใดเพราะถือวิสาสะว่าเป็นทหารใหญ่ ได้ตรงไปยังหน้าพระที่นั่ง ซึ่งไม่เคยมีผู้ใดกล้ากระทำมาก่อนเพราะเป็นการผิดธรรมเนียมการเข้าเฝ้าของไทย อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพิ่งหายประชวร และทรงฟังพระธรรมเทศนาอยู่จึงตกพระทัย^๑ แต่เมื่อทราบว่ามีฐานะเร่งด่วน ก็รับสั่งให้ส่งหนังสือถวาย แต่นายลามาชไม่ฟังต้องการให้ทองพระเนตรดูในทันที จึงทรงรับมาอ่านและจะให้สืบทายานต่อไป แต่นายลามาชไม่พอใจ ได้ส่งเสียงดัง และแสดงกิริยาก้าวร้าว จนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทรงเตือนว่า "... เจ้าเป็นผู้ใดเล่า, เป็นแต่คนที่ได้รับเบี้ยหวัดหลวง, ไม่ใช่คนที่ได้ไปศึกษาข้าราชการดอก. อย่าแทรกตัวเข้ามาทำเป็นผู้ใหญ่, แต่ก่อนเป็นแต่พ่อครัว..." แล้วก็ตรัสให้นายลามาชไปเสีย แต่เขาก็ไม่ไปและยังได้แสดงโทสะด้วยเสียงอันดังจนไม่สามารถทรงฟังเทศน์ได้ จึงได้รับสั่งให้นำตัวนายลามาชออกไปเสีย ซึ่งการกระทำของนายลามาชนี้ถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม ซึ่งถือเป็นเรื่องร้ายแรงมากสำหรับสังคมไทยในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชที่พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจสูงสุด ภายหลังนายโอบาเรต์กลับเป็นฝ่ายแสดงความไม่พอใจเรื่องนายลามาช จึงได้มีหนังสือไปยังเจ้าพระยาพระคลัง ดังใจความดังนี้

...อนึ่งข้าฯรู้จักแล้ว เวลานั้นเจ้าชีวิตรสปประมาตถูกคุมขังในบ้านเมืองฝรั่งเศสอันเปนอันมาก คอแวรเมนต์ไทยต้องรู้จักแน่ บ้านเมืองฝรั่งเศสไม่ยอมให้ผู้ใด อาจสปประมาตดังนั้น แล้วข้าฯได้ทราบจะแจ้งตั้งแต่หลายวันแล้ว บ้านเมืองไทยมีใจเปนศัตรูบ้านเมืองฝรั่งเศส แลอีกเดือนหนึ่งข้างหน้าข้าฯจะถึงปารีส ข้าฯจะกราบทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้ทราบโดยแจ้ง เดียวนี้ข้าฯบอกอามิรัลที่เมืองไซ่ง่อน ให้อามิรัลที่เมืองไซ่ง่อน ให้อามิรัลเอาใจใส่ดูแลเอาใจใส่บ้านเมืองไทยทำอะไรลงไป ในเวลาที่ข้าฯไม่อยู่ที่บางกอก..."^๒

การใช้อำนาจคุกคามการข่มขู่ไทยของกงสุลโอบาเรต์ยังต่อเนื่องมาถึง เมื่อทางการไทยส่งหม่อมราชวงศ์ทัต ซึ่งเป็นหัวหน้าศาลต่างประเทศ ไปเจรจาเพื่อไกล่เกลี่ยปัญหาเรื่องพระวิเสศ

^๑ ...ในหลวงไม่สบายพระไทย, มิได้เสด็จออกหลายเวลาแล้ว, แต่ในเวลาวันนั้นค่อยสบายพระไทย, จึงนิมนต์พระสงฆ์มาถวายธรรมเทศนา. ขณะนั้นมวงเซียะละมาซิถือตัวว่าเป็นนายทหารใหญ่, มิได้อำไครยกแกล้ใคร. จึงแทรกเอาหนังสือเข้าไปตรงหน้าพระที่นั่ง....ผิดขนบธรรมเนียมเมืองสยาม, ด้วยเคยหาหมิ่นมาดั่งนั้นไม่...อ้างจาก ข้าฯ "ความกงสุลฝรั่งเศสอีก". หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีกอร์เดอร์. เล่มที่ ๑. ใบทที่ ๑๓. วันที่ ๕ กันยายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

^๒ เอกสารรัชกาลที่ ๔. แฟ้ม ร.๔.๒/๑๖. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

ที่ไม่สามารถตกลงกันได้ โดยกงสุลฝรั่งเศสได้แสดงโทสะออกมาด้วยการทำร้ายร่างกายจนได้รับบาดเจ็บ ได้จับผมของหม่อมราโชทัยแล้วลากตัวออกไปข้างนอก แล้วก็ถีบออกไปเสียแล้วยังได้หยิบเอาพานหมากของหม่อมราโชทัย ที่ถือว่าเครื่องยศประจำตนและเป็นของสูง เพราะเป็นของที่ได้รับพระราชทาน ขว้างจากบันไดลงมาจนแตกกระจาย^๑ ซึ่งการกระทำของกงสุลโอบาเรต์นี้ เป็นการดูหมิ่นเกียรติยศของไทย โดยไม่เห็นแก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากทำลายเครื่องยศ ที่ถือเป็นของพระราชทานเพื่อเป็นเครื่องแสดงยศนั้นเท่ากับเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพและพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ไทยด้วยนั้น นับว่าเป็นเรื่องใหญ่หากทางการไทยไม่สามารถระงับความไม่พอใจไว้ได้ ก็จะไปสู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรงได้ ซึ่งจะกระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วย แต่ทางการไทยก็มีคำตอบได้ประการใด

จากการลงข่าวของหม่อมบรัดเลย์ในกรณีกงสุลโอบาเรต์ ซึ่งสร้างความไม่พอใจแก่กงสุลโอบาเรต์ตลอดมา รวมถึงเรื่องการเข้าเฝ้าของนายลามาชในยามวิกาลตามคำสั่งของกงสุลโอบาเรต์ ในขณะที่เพิ่งทรงหายจากประชวร โดยเข้ามาโวยวายขณะเพิ่งเทศน์อยู่นั้น ก็นับเป็นเรื่องใหญ่เพียงพอที่จะขับไล่ทั้งสองออกจากประเทศได้แล้ว แต่รัฐบาลไทยไม่ต้องการเกิดข้อพิพาทกับฝรั่งเศส ซึ่งทราบอยู่ว่าฝรั่งเศสต้องการจะหาเหตุมีเรื่องกับไทย ในกรณีใดกรณีหนึ่งรวมถึงปัญหาเรื่องชายแดนกัมพูชา ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐบาลไทยไม่ต้องการให้เกิดขึ้น จึงประณิษฐานยอมด้วยการส่งหม่อมราโชทัยไปเจรจากับกงสุลโอบาเรต์ และได้ทำร้ายหม่อมราโชทัยขณะเข้าพบ เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้มีข่าวลือ และตีพิมพ์ในหนังสือของหม่อมบรัดเลย์ไปต่างๆ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงนำหนังสือหลวงที่ได้ทรงพระอักษรเพื่อชี้แจงถึงเรื่องที่เกิดขึ้น ในข่าว “หนังสือหลวงฯ” ถึงข่าวที่เกิดขึ้น จากกรณีนายลามาชกับพระยาวิเศษซึ่งมีกงสุลฝรั่งเศสมาเกี่ยวข้องด้วยนั้นว่า ประการแรก คดีความกรณีนายลามาชกับพระยาวิเศษสงครามนั้น ได้ทรงให้แต่งตั้งให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์เป็นผู้สอบสวนคดีแล้ว ซึ่งหลังจากนั้นทั้งในหลวงและกงสุลโอบาเรต์ ก็มีได้มีการติดต่อถึงกันอีกเลย ที่หนังสือพิมพ์ตีพิมพ์ว่ากงสุลเขียนหนังสือมาขู่ในหลวงและในหลวงทรงเขียนโต้ตอบนั้นไม่จริง ประการที่สอง เรื่องหม่อมราโชทัยนั้น ในหลวงก็มีได้ทรงใช้ให้ไปหากกงสุลโอบาเรต์ แต่ได้ให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ เป็นผู้ชำระความในคดีนี้แทน โดยเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ต้องการทราบข้อเท็จจริง จึงขอให้หม่อมราโชทัยไปหากกงสุลโอบาเรต์ เมื่อไปแล้วก็มีได้ถูกทำร้ายแต่ประการใด เพียงแต่กงสุลโอบาเรต์ยังไม่พุดด้วย

^๑ ข่าว “ความกงสุลฝรั่งเศสอีก”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๑. ใบที่ ๑๓. วันที่ ๕ กันยายน ค.ศ. ๑๘๖๕. หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

แล้วหม่อมราโชทัยก็กลับมาและได้มีหนังสือไปถึงเจ้าพระยาพระคลัง โดยที่ในหลวงมิได้ทรงมีส่วนเกี่ยวข้องเลย จึงได้ทรงชี้แจงเพื่อมิให้คนเอาไปส่อเสียกันผิดๆ ประการที่สาม เมื่อกงสุลฝรั่งเศส โอบาเรต์ ได้เข้าเฝ้า เพื่อกราบทูลลากลับฝรั่งเศส ในหลวงจึงทรงประทานของที่ระลึกให้แก่กงสุล และไม่ได้สนทนากันถึงเรื่องคดีนายลามาชกับพระยาวิเศษเลย เนื่องจากได้แต่งตั้งผู้ชำระความไปแล้ว

จึงได้ทรงชี้แจง เพื่อมิให้คนส่อเสียกันผิดๆ และอ้างชื่อในหลวงไปพูด และทรงรับรองว่า ข่าวลือต่างๆ นั้นไม่เป็นความจริง ดังข้อความว่า “อะไรๆ ก็มาลงเอาแต่ในหลวงรำไป, ให้ไปบอกแล้ว ก็ไม่เชื่อ, ขึ้นแต่แค่คำเล่าลืออย่างเดียวมานัก, ไม่จริงเลยทีเดียว” จึงเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาเองว่า จะเชื่อในหลวงหรือข่าวที่หนังสือพิมพ์ได้รับข้อมูลมา ซึ่งมองได้สองประเด็นคือ ประการแรก ข่าวที่หมอบรัดเลย์ได้รับทราบมาจะเป็นความจริงเนื่องจากมีแหล่งข่าวที่ดี จึงได้รับทราบก่อนใคร เหมือนเช่น ข่าวสัญญาเรื่องสุรา ระหว่างหลวงบริบูรณ์สุรากรกับกงสุลโอบาเรต์ ซึ่งเป็นสัญญาฉบับแต่หมอบรัดเลย์กลับสามารถนำมาลงในหนังสือพิมพ์ได้

ซึ่งการที่รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงออกมาปฏิเสชนี้ คาดว่าอาจเป็นเพราะไม่ต้องการให้คดีความบานปลายออกไป จึงต้องการยุติปัญหาทั้งหมด เพื่อมิให้ฝรั่งเศส อ้างมารุกรานได้ ประการที่สอง ข่าวที่หมอบรัดเลย์ได้รับทราบมาจากกรณีกงสุลโอบาเรต์ในครั้งนี้ อาจไม่เป็นความจริงก็ได้ และเป็นเพียงข่าวลือ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจทรงเข้าพระทัยว่า หากไม่ทรงออกมาชี้แจง จะทำให้ข่าวลือนี้น่าประหลาดออกไป เมื่อราชทูตทราบ อาจแสดงความไม่พอใจต่อการกระทำของนายลามาช ทั้งที่นายลามาชมีฐานะต่ำต้อย เป็นเพียงนายทหารคนหนึ่ง ซึ่งเมื่อเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มิได้แสดงความเคารพ ดังเช่นธรรมเนียมไทยปฏิบัติ อีกทั้งการกระทำของกงสุลโอบาเรต์ต่อหม่อมราโชทัย ในขณะที่หม่อมราโชทัยขอเข้าพบ หากการทำความร้ายหม่อมราโชทัยเป็นเรื่องจริง ก็ถือได้ว่าเป็นเรื่องใหญ่ เนื่องจากหม่อมราโชทัยเป็นทั้งขุนนางผู้ใหญ่ และเชื้อพระวงศ์ที่ได้รับการไว้วางพระทัย และได้รับมอบหมายหน้าที่สำคัญในราชการเสมอมา ส่วนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นประมุข ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงเป็นประดุจสมมุติเทพ การเข้าเฝ้าในยามวิกาล โดยไม่สนใจว่าจะพึงทรงหายจากประชวร หรือส่งเสียงดังโวยวายขณะทรงฟังเทศน์นั้น ล้วนเป็นกริยาที่ไม่เหมาะสม เป็นเรื่องที่ไม่มิผู้ใดกล้ากระทำเช่นนี้มาก่อน ซึ่งในหนังสือหลวงก็มีได้ทรงชี้แจงเกี่ยวกับเรื่องนี้ จึงเป็นไปได้ว่าการกระทำของนายลามาช ซึ่งหมอบรัดเลย์ได้นำมาตีพิมพ์นั้น เป็นความจริงก็เพียงพอแล้ว ก็ส่งผลให้ราชทูตไม่พอใจชาวฝรั่งเศส และกงสุลฝรั่งเศสได้ ซึ่งหากราชทูตที่ไม่พอใจพากันกระด้างกระเดื่อง ต่อชาวฝรั่งเศสที่อาศัยในเมืองไทย ก็จะมีลูกหลานจนอาจเกิดข้อพิพาท ซึ่งจะส่งผลให้กระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์ไทยกับฝรั่งเศสได้

จึงต้องทรงยุติเรื่องนี้ให้เร็วที่สุด เนื่องจากกงสุลฝรั่งเศสจะกลับประเทศ เพื่อเข้าเฝ้าพระเจ้า
นโปเลียนเพื่อกราบทูลราชกิจต่างๆ ซึ่งอาจรวมถึงการรายงานเกี่ยวกับประเทศไทยด้วย
ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงไม่ทรงประสงค์ให้ เกิดข้อพิพาทกับกงสุลฝรั่งเศส
ก่อนเดินทางกลับประเทศ เพราะอาจกราบทูลยุ้งให้พระเจ้านโปเลียนส่งกำลังทหารมาโจมตีไทย
ก็เป็นได้ รัฐบาลไทยจึงต้องใช้ความอดทน เพื่อประนีประนอมให้สถานการณ์ดีขึ้นก่อนที่กงสุล
ฝรั่งเศสจะเดินทางกลับ ซึ่งภายหลังรัฐบาลไทยเพียงแต่ รายงานพฤติกรรมของกงสุลโอบาเรต์ไปยัง
ผู้สำเร็จราชการฝรั่งเศสที่ไชนง่อน และได้ยืนยันขอให้ย้ายกงสุลโอบาเรต์ออกไปจากกรุงเทพฯ
ซึ่งปรากฏในข่าวกรุงเทพฯ^๙ ว่า กงสุลฝรั่งเศสได้เดินทางกลับฝรั่งเศส โดยได้ออกไปวันที่ ๕
กันยายน ค.ศ.๑๘๖๕^{๑๐} ซึ่งยังไม่ทราบผลว่าจะได้กลับมาดำรงตำแหน่งเดิมหรือจะย้ายไปที่ใด
โดยก่อนไปได้มากล่าวคำขอโทษกับในหลวง และได้แอบให้นาวามาขอโทษกับหม่อมราชวงศ์ด้วย^{๑๑}

ซึ่งภายหลังอีก ๑๐ เดือนต่อมา ปรากฏว่ากงสุลโอบาเรต์ได้กลับเข้ามารับตำแหน่งเดิมอีก
โดยหนังสือพิมพ์ได้ลงข่าวตั้งแต่ทราบว่ากงสุลโอบาเรต์ จะกลับมาดำรงตำแหน่งเดิม
ในข่าว กงสุลฝรั่งเศส^{๑๒} และเมื่อกงสุลโอบาเรต์เดินทางกลับมาถึงกรุงเทพฯ แล้ว หมอบรัดเลย์ก็ได้
ตีพิมพ์ข่าวการกลับมาของกงสุลโอบาเรต์อีกในข่าว มนเชียโอบาเร ว่ากงสุลโอบาเรต์จะเดินทาง
กลับมาดำรงตำแหน่งกงสุลฝรั่งเศสอีกครั้ง โดยจะมาถึง ในวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ค.ศ.๑๘๖๖
(พ.ศ.๒๓๐๙)^{๑๓} ซึ่งเมื่อกลับได้ไม่นานอีกไม่กี่เดือนต่อมาได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ค.ศ.๑๘๖๖ (พ.ศ.๒๓๐๙)^{๑๔} โดยพระเจ้านโปเลียนได้ทรงมี
พระราชสาส์น พร้อมทั้งถวายพระแสงกระบี่มีอักษรจารึกว่า “ของเอมเปอเรอฝรั่งเศส ถวายพระเจ้า
แผ่นดินสยาม” และพระแสงอันยอมถวายเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ มีอักษรจารึกว่า “ของพระยุพราชกุมาร

^๙ ข่าว “ข่าวกรุงเทพฯ”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๑. ใบบที่ ๑๔. วันที่ ๒๐ กันยายน
ค.ศ.๑๘๖๕. หน้า ๑๒๐..

^{๑๐} ตรงกับวันอังคาร เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๕ ค่ำ

^{๑๑} ข่าว “ข่าวกรุงเทพฯ” หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๑. ใบบที่ ๑๔. วันที่ ๒๐ กันยายน
ค.ศ.๑๘๖๕. หน้า ๑๒๐.

^{๑๒} ข่าว “กงสุลฝรั่งเศส” หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๙. วันที่ ๒๗ มิถุนายน
ค.ศ.๑๘๖๕. หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

^{๑๓} ตรงกับเดือน ๘ แรม ๑๕ ค่ำ. อ้างจาก ข่าว “กงสุลฝรั่งเศส”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์.
เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๙. วันที่ ๒๗ มิถุนายน ค.ศ.๑๘๖๕. หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

^{๑๔} ตรงกับวันศุกร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๗ ค่ำ อ้างจากข่าว “กงสุลฝรั่งเศส” หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์.
เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๒๑. วันที่ ๒๒ ธันวาคม ค.ศ.๑๘๖๖. หน้า ๒๖๔.

ฝรั่งเศสถวายพระยุพราชกุมารสยาม”^๑ แต่กงสุลฝรั่งเศสมิได้มอบให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในทันที ซึ่งเป็นเรื่องที่ท้าทายพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินมากที่สุด เมื่อได้ทรงทราบในภายหลัง เมื่อเคานต์โบวัวร์ และคณะเจ้าชายฝรั่งเศสถูกเชิญให้ไปเยี่ยมที่สถานกงสุลฝรั่งเศสริมแม่น้ำเจ้าพระยา ท่านเคานต์เล่าว่าเป็นความคิดของโอบาเรต์เองที่จะยึดพระราชสาส์น และของขวัญจากพระเจ้าแผ่นดินไปเสียทันที ๓ ไวก่อน เพื่อเป็นหลักประกันในระหว่างการต่อรองเรื่องเมืองกัมพูชา” ซึ่งในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ หมอบรัดเลย์ได้ตีพิมพ์แจ้งให้ทราบว่ามีพระราชดำรัสยืนยันว่า โอบาเรต์นำเข้ามาถวายจริงในปีเถาะ (พ.ศ. ๒๔๑๐) ซึ่งเป็นปีถัดมา หรือตั้งพระราชกระแสรับสั่งว่า “กงสุลโอบาเรต์ได้อากระบี่เหนืบรรณาการกรุงฝรั่งเศสมามอบให้ข้าฯ แลลูกชายจุฬาลงกรณ์บุตรของฯ แล้วแต่วันจันทร์ เดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ” รวมเวลาที่พระแสงกระบี่ของพระเจ้าแผ่นดินได้ถูกกงสุลฝรั่งเศสโอบาเรต์ หน่วงเหนี่ยวเป็นเวลาถึง ๑ ปี”

กงสุลฝรั่งเศสได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ภายหลังกลับมารับตำแหน่งกงสุลในไทยอีกครั้ง ซึ่งปรากฏใน ข่าวกงสุลฝรั่งเศส^๒ ว่าเมื่อกงสุลฝรั่งเศสได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ แล้ว ได้ขอให้ทรงถอดเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ออกจากตำแหน่งสมุหพระกลาโหม ซึ่งหมอบรัดเลย์ให้ความเห็นว่า เป็นการผิดธรรมเนียมของกงสุลของประเทศยุโรป เพราะแม้จะเป็นราชทูตก็ไม่มีสิทธิกล่าวโทษ หรือขอให้ปลดข้าราชการผู้ใหญ่ของประเทศใดๆ ได้ ดังข้อความในข่าวว่า

... ถ้าจะโปรดให้ท่านอยู่ที่กลาโหมต่อไปกรุงสยามกับฝรั่งเศสจะอยู่เป็นสุขไม่ได้...ควรที่จะตกลงถอดเสีย...ถ้าความนี้เป็นความจริง ก็ผิดอย่างธรรมเนียม ที่เคยมี ในประเทศยุโรป แต่เดิมมาถึงมาว่า จะเป็นราชทูตใหญ่จะว่ากล่าวโทษ, ผู้ที่เป็นสำเร็จราชการแผ่นดินเหมือนยังท่านก็ได้...”^๓

^๑ ขจร สุขพานิช. (๒๕๒๔). ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยบางกอก ในบทความ “หมอบรัดเลย์และมิชชันนารีอเมริกัน”. หน้า ๘๐.

^๒ ไกรฤกษ์ นานา. (๒๕๔๗, กรกฎาคม). “คดีแพะรับบาป ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เหตุทูตฝรั่งเศสอุปาทนสบประมาทไทย” ใน ศิลปวัฒนธรรม. หน้า ๑๒๕. อ้างจาก Le comte de beauvoir. (1866). *Voyage Autor du Monde*.

^๓ แหล่งเดิม. อ้างจาก Bangkok Recorder ฉบับพิมพ์ 15 May 1866.

^๔ “ข่าวกงสุลฝรั่งเศส” หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๒๑. วันที่ ๒๒ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๒๖๔.

^๕ “ข่าวกงสุลฝรั่งเศส” หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๒๑. วันที่ ๒๒ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๖๖. หน้า ๒๖๔.

นอกจากนั้นหมอบรัดเลย์ได้ให้คำแนะนำว่า ที่เป็นเช่นนี้เพราะไทยไม่มีกฎหมายหรือธรรมเนียมการตั้งกงสุล หากไทยมีกฎหมายเรื่องธรรมเนียมการแต่งตั้งกงสุลเช่นในประเศยุโรป หากกงสุลฝรั่งเศสประพฤติตนไม่ดี ไทยสามารถใช้อำนาจตามกฎหมายเรื่องธรรมเนียมการแต่งตั้งกงสุล นำมาใช้ขับไล่กงสุลฝรั่งเศสออกไปจากประเทศได้ และให้ความเห็นว่าการที่กงสุลฝรั่งเศสขอให้ถอดเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ออกจากตำแหน่งนี้ ไม่ควรที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงปฏิบัติตาม เนื่องจากการทำของกงสุลฝรั่งเศสในครั้งนี้ นอกจากเป็นการก้าวก่ายต่อการเมืองของไทยแล้ว ยังจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของไทย เพราะการกระทำเช่นนี้ไม่ต่างจากการบังคับให้ทรงตัดแขนขา หากเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในประเศยุโรป เช่น อังกฤษ หรือ ฝรั่งเศส หรือ ประเทศอื่นๆ แม้จะเป็นราชทูตใหญ่หากกระทำเช่นกงสุลฝรั่งเศส ประเทศที่ถูกละเมิดก็สามารถส่งหนังสือที่ราชทูตถือมาคืนให้แก่ราชทูตได้ โดยสามารถขับไล่ออกจากประเทศได้ แต่กงสุลฝรั่งเศสมีอำนาจต่ำกว่าราชทูต ดังนั้นไทยจึงสามารถใช้อำนาจตามธรรมเนียมการตั้งกงสุลของยุโรปนำมาใช้ เพื่อขับไล่กงสุลฝรั่งเศสออกจากเมืองไทยได้เช่นกัน"

เหตุที่กงสุลฝรั่งเศสต้องการให้ถอดเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ออกจากตำแหน่ง แม้จะเป็นสิ่งที่กงสุลไม่ควรกระทำ เพราะเป็นการก้าวก่ายต่ออำนาจทางการเมืองของไทยแล้ว ยังเป็นผลสืบเนื่องมาจาก ในปีนั้น (พ.ศ. ๒๔๐๙) ได้มีการเจรจาเรื่องการปักปันดินแดนของไทยกับกัมพูชา ซึ่งมีเขตแดนติดต่อกับอาณานิคมฝรั่งเศสทางอินโดจีน จึงต้องการให้ถอดถอนเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ออกเนื่องจากหากเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ยังคงดำรงตำแหน่งอยู่ ก็จะเป็นผู้ขัดขวางผลประโยชน์ของประเทศฝรั่งเศสในเรื่องพรมแดน เมื่อได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็เคยกราบทูลไปแล้วแต่ก็ไม่ทรงโปรด ซึ่งได้สบโอกาสขณะทรงเสด็จพระราชดำเนินกลับจากพระอารามหลวงเพื่อเสด็จเข้าวัง เมื่อทอดพระเนตรเห็นกงสุลโอบาเรต์ จึงตรัสถามว่ามีธุระอันใด ซึ่งกงสุลโอบาเรต์ก็ได้กราบบังคมทูลว่า มีความประสงค์จะให้ทรงถอดเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ออกจากการปักปันพรมแดน โดยกงสุลโอบาเรต์ชี้ว่าหากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงปฏิบัติตามความประสงค์ เกรงว่าจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศจะต้องขาดสะบั้นลงและอาจเกิดสงครามขึ้นได้ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มิได้ทรงตรัสตอบประการใด ได้ทรงรับเสด็จเข้าพระบรมมหาราชวัง" โดยกงสุลโอบาเรต์พยายามเบี่ยงเบนประเด็นให้กลายเป็นว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหยาบเกียติของพระเจ้าแผ่นดินเพื่อที่จะอ้างเหตุทำสงครามกับไทย ฝรั่งเศสจะได้ส่งกองทัพมาขับไล่ถอดถอนเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์

^๖ แหล่งเดิม.

^๗ ขจร สุขพานิช. (๒๕๒๔). เล่มเดิม. หน้า ๘๒.

ออกไปให้พ้นทาง” เมื่อกงสุลโอบาเรต์ทราบที่ไม่สามารถพยายามทูลขอให้ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปลดเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ได้สำเร็จ ก็มีได้กระทำการขัดขวาง คณะกรรมการปักปันเขตแดนอย่างไรอีก

เมื่อรัฐบาลไทยดำเนินเรื่องปักปันเขตแดนเสร็จแล้ว คณะทูตไทยประกอบด้วยเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) จางวางมหาดเล็ก บุตรคนโตของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์^๒ ได้เป็นราชทูต อันเชิญพระราชสาส์นไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินที่ประเทศฝรั่งเศส การเจรจาทางการทูตประสบผลสำเร็จ คือ ไทยสามารถครอบครองดินแดนพระตะบอง เสียมราฐมาจนถึงปลายแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”

เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการกราบบังคมทูลให้ถอดเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ออกจากตำแหน่งสมุหพระกลาโหมของกงสุลโอบาเรต์นี้ หมอบรัดเลย์ได้นำไปตีพิมพ์ ซึ่งทำให้กงสุลโอบาเรต์ ไม่พอใจ จนนำไปสู่การฟ้องร้องหมอบรัดเลย์ในข้อหาหมิ่นประมาท โดยกล่าวว่าที่หมอบรัดเลย์ตีพิมพ์ข่าวเรื่องเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์นั้นไม่เป็นความจริง โดยกงสุลอังกฤษ คือ มิสเตอร์น็อกซ์ รับอาสาช่วยเป็นทนายฝ่ายจำเลยให้หมอบรัดเลย์ ส่วนกงสุลอเมริกัน คือ มิสเตอร์ฮูด^๓ เป็นผู้พิพากษาในศาลกงสุล ส่วนพวกฝรั่งที่อาศัยในกรุงเทพฯ ต่างเอาใจช่วยฝ่ายหมอบรัดเลย์ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่โปรดให้คดีความยืดเยื้อ จึงทรงห้ามมิให้ข้าราชการผู้ใดไปเบิกตัวเป็นพยานว่าได้เห็นเหตุการณ์ที่หน้าพระบรมมหาราชวัง ซึ่งขณะที่เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จพระราชดำเนินกลับจากพระอารามหลวงอยู่หน้าวัง ซึ่งในขณะนั้นมีข้าราชการผู้รู้เห็นอยู่บ้าง แต่ไม่มีผู้ใดกล้าไปเบิกความเป็นพยานว่า ได้รู้เห็นเหตุการณ์ดังกล่าว

เมื่อหมอบรัดเลย์ไม่มีพยาน จึงไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเชื่อได้ว่า เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นจริง มิได้เป็นการกลั่นแกล้งปั่นเรื่องให้กงสุลโอบาเรต์ต้องเสื่อมเสีย โดยแม้ว่าภายหลังหมอบรัดเลย์จะได้ตีพิมพ์แก้ไขข่าวที่นำเสนอผิดพลาดไปแล้วก็ตาม ในข่าวแก้ความมอเซียวอบาเร^๔ โดยหมอบรัดเลย์ได้ทำหนังสือชี้แจงถึงกงสุลโอบาเรต์ เพื่อลงพิมพ์ข่าวเรื่องคำแก้ตัว ซึ่งมีใจความว่าหมอบรัดเลย์ได้ยอมรับว่าข่าวที่ได้ตีพิมพ์เรื่องกงสุลฝรั่งเศส ขอให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปลดเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ออกจากตำแหน่งสมุหพระกลาโหมนั้น เป็นการเข้าใจผิดไปบ้าง

^๑ แหล่งเดิม.

^๒ ตำแหน่งจางวางมหาดเล็ก ซึ่งเป็นบุตรชายคนโตของ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์.

^๓ แหล่งเดิม. หน้า ๘๓.

^๔ แหล่งเดิม. หน้า ๗๙.

^๕ ข่าว “คำแก้ความมอเซียวอบาเร”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๒. ปีที่ ๒๓. วันที่ ๒๐ มกราคม ค.ศ. ๑๘๖๗. หน้า ๒๘.

เนื่องจากข้อเท็จจริง คือ “กงสุลฝรั่งเศสขอให้ทรงปลดเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ออกจากตำแหน่ง คณะกรรมการพิจารณาปักปันเขตแดนในกัมพูชาเท่านั้น มิใช่ปลดจากตำแหน่งสมุหพระกลาโหม” จึงเป็นการเข้าใจผิด และได้ข่าวแก่ความเพื่อมิให้กงสุลฝรั่งเศสต้องเสื่อมเสีย เพื่อเป็นการยุติเรื่องราว เนื่องจากหากคดีความไม่ยุติ ก็จะทำให้กระทบมาถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งหมอบรัดเลย์ไม่ปรารถนาจะให้ต้องทรงเดือดร้อนด้วย หากเกิดกรณีพิพาทขึ้นก็จะเป็นเหตุให้ฝรั่งเศสซึ่งต้องการหาเหตุรุกรานไทย โดยนำเหตุการณ์ในครั้งนี้มาเกี่ยวข้อง ดังนั้นหมอบรัดเลย์ จึงต้องแพคดีเนื่องจากในขาดพยาน และกงสุลโอบาเรต์ก็ยังไม่ยอมความ ศาลได้พิพากษาให้หมอบรัดเลย์เป็นผู้แพ้ความ โดยต้องเสียค่าปรับเป็นเงิน ๕๐๐ เหรียญ^๖ ภายหลังคดียุติลงชาวไทย และชาวต่างประเทศ ต่างพากันเรียไรเงินค่าไหมปรับจ่ายให้ฝ่ายกงสุลโอบาเรต์ เมื่อเรื่องราวยุติแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดพระราชทานเงินให้แก่หมอบรัดเลย์จำนวน ๒๐๐๐ เหรียญอเมริกัน เพื่อเป็นการช่วยเหลือให้แก่หมอบรัดเลย์ ในฐานะที่ได้ทรงใช้สอยถวายยารักษาโรคให้แก่บรรดาข้าราชการฝ่ายใน^๗

พฤติกรรมของกงสุลโอบาเรต์ ที่ได้แสดงอำนาจคุกคามต่อเมืองไทย โดยอวดอ้างอำนาจของฝรั่งเศสมาโดยตลอด แต่ไทยพยายามแก้ไขปัญหาย่างระมัดระวังเพื่อให้ปัญหาคลี่คลายไปในทางที่ดีและยุติความขัดแย้งอันที่จะนำพาความวุ่นวาย และนำไปสู่การใช้กำลังในการคุกคามต่ออำนาจอธิปไตยของไทย ซึ่งหากไทยไม่สามารถระงับความไม่พอใจไว้ได้ก็จะส่งผลต่อความอยู่รอดของประเทศไทยต่อไปได้

ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนโยบายของรัฐ ทั้งในเรื่องขยายอิทธิพลของฝรั่งเศส ในดินแดนกัมพูชา ดินแดนกัมพูชา และปัญหาการคุกคามของฝรั่งเศส จากการอวดอ้างอำนาจของกงสุลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลไทยต้องดำเนินนโยบายทางการทูตในการผ่อนปรน เพื่อหลีกเลี่ยงข้อพิพาท ทำให้ไทยต้องยอมเสียเปรียบในการทำสัญญาต่างๆ โดยเฉพาะเมื่อฝรั่งเศสต้องการขยายอิทธิพลมายังกัมพูชา ซึ่งได้เรียกร้องให้รัฐบาลไทยแก้ไขสัญญา และทำสัญญาใหม่กับฝรั่งเศสเรื่องกัมพูชา ซึ่งการเข้ามาเจรจาฝรั่งเศสได้มีอาวุธ และกำลังทางทหารร่วมเดินทางมาด้วย โดยนำเรือรบเข้าข่มขู่ ขณะเข้ามาเจรจาสัญญา หากไทยมีข้อโต้แย้ง หรือขัดขืนใดๆ ฝรั่งเศสก็พร้อมจะนำกำลังและเรือรบที่ได้เตรียมมา ยึดครองไทยได้ทันที ซึ่งเป็นวิธีการที่ฝรั่งเศส ได้ใช้กับได้เมืองอื่นๆ มาแล้ว และปัญหาการอวดอ้างอำนาจของกงสุลฝรั่งเศสโอบาเรต์

^๖ ข่าว “ตัดสินคดีกงสุลฝรั่งเศสกับหมอบรัดเลย์”. หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์. เล่มที่ ๒. ปีที่ ๒๔. วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๖๘. หน้า ๒๔๘-๓๐๐.

^๗ ขจร สุขพานิช. (๒๕๒๔). เล่มเดิม. หน้า ๘๓.

ที่พร้อมจะหาข้อพิพาทกับไทยอยู่ตลอดเวลา รัฐบาลไทยต้องอดทนต่อการยั่วยุต่างๆ โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นประมุขของประเทศ มีอำนาจสูงสุดในบ้านเมือง แต่การกระทำของนายลามาชที่เป็นเพียงนายทหารคนหนึ่ง ที่บุกเข้าเผ้ากลางดึกโดยไม่เกรงใจ หรือคำนึงถึงความเหมาะสม รวมถึงได้แสดงกิริยาก้าวร้าวในแผ่นดินไทยโดยมิได้เกรงต่อผู้ใด ไม่เว้นแม้แต่พระเจ้าแผ่นดิน และแต่การกระทำของกงสุลโอบาเรต์ ที่อวดอ้างอำนาจของตน และจะใช้กำลังทางทหารยึดครองไทยตลอดเวลา ใช้อำนาจก้าวก่ายการเมืองของไทยเมื่อต้องการให้ไทยปฏิบัติตามมักจะข่มขู่เสมอ โดยที่ไทยต้องอดทนต่อการกระทำของกงสุลฝรั่งเศส เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาข้อพิพาทกับฝรั่งเศส

บทที่ ๕

บทสรุป

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้มีหนังสือพิมพ์ เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย มีชื่อว่า "หนังสือจดหมายเหตุ BANGKOK RECORDER." ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ภาษาไทยที่ออกโดยมิชชันนารีชาวตะวันตก โดยมีหมอบรัดเลย์เป็นเจ้าของและบรรณาธิการ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ และ ๔ ซึ่งว่าการออกหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ทั้งสองครั้งนี้ไม่ประสบความสำเร็จ และต้องปิดตัวลงเพราะขาดทุน เนื่องจากในขณะนั้นความนิยมอ่านหนังสือพิมพ์ยังไม่แพร่หลาย ผู้อ่านยังคงจำกัดอยู่ในกลุ่มของชนชั้นนำของประเทศ ได้แก่ เจ้านาย ขุนนาง และประชาชนอีกจำนวนมากนัก ดังนั้นจึงทำให้ราคาหนังสือพิมพ์มีราคาแพงมาก

หนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ นอกจากเป็นแหล่งความรู้ ให้ข่าวเหตุการณ์บ้านเมือง ยังเป็นสื่อที่มีบทบาทต่อสังคม ช่วยเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับรัฐบาล โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดง ความคิดเห็น และร้องเรียนเรื่องราว ต่างๆ ผ่านทางหนังสือพิมพ์ให้ทางการได้ทราบ เพื่อดำเนินการแก้ไขต่อไป ซึ่งเป็นวิธีที่ง่ายสะดวก และรวดเร็วกว่าขั้นตอนวิธีการการฟ้องร้องของรัฐ ที่ยุ่งยากและต้องผ่านขั้นตอนเสียเวลานาน กว่าคดีความที่ร้องเรียน ได้รับการพิจารณาตัดสิน และปัญหาต่างๆ จะได้รับการแก้ไข ส่วนรัฐบาลก็ได้อาศัยประโยชน์จากหนังสือพิมพ์ เพื่อแจ้งประกาศของทางราชการให้ประชาชนทราบผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์ ประชาชนจึงมีโอกาสดำเนินการขอทราบข่าวสารทางราชการมากขึ้น

ปัญหาสังคมไทยที่น่าเสียดายนี้ ได้รวบรวมข่าวที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ เพื่อศึกษาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในยุคนั้น ทำให้ทราบถึงปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้น รวมถึงการดำเนินการแก้ไขของรัฐบาลไทยในยุคนั้น ซึ่งหลักฐานที่ได้จากหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์นี้ พบว่ามีข้อมูลที่แตกต่างไปจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์อื่น จึงมีความสำคัญและควรค่าแก่การศึกษา นอกจากนั้นช่วงเวลาในสมัยรัชกาลที่ ๓ และ ๔ ยังเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยกำลังเริ่มเข้าสู่ยุคปรับปรุงประเทศ ซึ่งตรงกับระยะเวลาที่หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งเมื่อศึกษาแล้วจึงพบว่าหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ไม่มีข่าวที่เกี่ยวข้องกับปัญหาสังคมไทยอยู่เลย ดังนั้นข่าวที่นำมาใช้ในการศึกษาปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น จึงเป็นข่าวจากหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทั้งสิ้น

เนื่องจากเนื้อหาและรูปแบบของการออก "หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์" ทั้งสองรัชกาลนี้มีความแตกต่างกัน คือ เนื้อหาในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีเนื้อหาลักษณะคล้ายหนังสือสารคดีมากกว่าหนังสือพิมพ์ ซึ่งให้ความสำคัญมากกว่าการนำเสนอข่าว จึงเป็นกับการนำเสนอความรู้ ด้านการแพทย์ ตำรายา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี พงศาวดาร และประวัติศาสตร์ของ

ยุโรปเป็นหลัก ส่วนข่าวสารที่น่าเสนอ โดยมากเป็นข่าวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายนอกประเทศ และเป็นข่าวจากทวีปยุโรป ซึ่งต่างจากหนังสือที่ออก ในสมัยรัชกาลที่ ๔ จึงจะมีลักษณะเป็นหนังสือพิมพ์ คือ ได้ที่มีการเสนอข่าวเหตุการณ์ต่างๆ มากขึ้น โดยข่าวที่นำมาลงมีทั้งข่าวจากภายในและภายนอกประเทศ ในปริมาณใกล้เคียงกัน ซึ่งพบว่าการนำเสนอความรู้ด้านการแพทย์ สารคดีความรู้ต่างๆ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีน้อยลง

ปัญหาสังคมไทยที่พบในหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์นั้น พบว่ามีด้วยกันหลากหลายปัญหา แต่ปัญหาที่พบมากที่สุด คือ ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปทุษร้ายต่อร่างกาย ชีวิต และทรัพย์สิน ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นจากโจรผู้ร้าย และการลักขโมยมากที่สุด เป็นปัญหาที่พบจากหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์เดอร์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทำให้ทราบว่าในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีโจรผู้ร้ายชุกชุม เป็นปัญหาที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่คนในสังคมมากที่สุด ซึ่งมีได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนทั่วไปเท่านั้น จากข่าวที่ปรากฏพบว่าแม้แต่ในวังก็ต้องประสบปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุมเช่นกัน พบว่ามีผู้ร้ายลักลอบเข้าไปขโมยเงินในท้องพระคลังได้ หรือแม้แต่วังเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ เช่น กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ก็มีผู้ลอบเข้าไปขโมยของได้เช่นกัน ซึ่งปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุมนี้เป็นปัญหาสืบเนื่องมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมา ซึ่งพบว่าในสมัยมีโจรผู้ร้ายชุกชุมจนทางการไม่สามารถปราบปรามได้ จึงนี้ได้มีการตรากฎหมายโจรห้าเส้นขึ้น เพื่อให้ราษฎรช่วยทางการสอดส่อง และจับกุมโจรผู้ร้าย มิฉะนั้นจะถูกลงโทษ ซึ่งการแก้ปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุมนี้ แม้ว่าจะได้พยายามแก้ไขมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ แล้ว แต่ทำได้เพียงช่วยให้ปัญหาบรรเทาเบาบางลง และต่อเนื่องเรื่อยมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งพบว่าข่าวโจรผู้ร้ายมีจำนวนมากกว่าข่าวอื่น ที่พบในหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์

เมื่อประเทศไทยเริ่มติดต่อค้าขายกับประเทศตะวันตกในปลายรัชกาลที่ ๓ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบอร์นี ระหว่างไทยและอังกฤษ ใน พ.ศ. ๒๓๖๕ ซึ่งมีผลให้ไทยต้องยกเลิกการผูกขาดสินค้าบางประเภท เป็นผลให้รัฐขาดรายได้มูลค่ามหาศาลตามผลของสัญญา ที่ระบุให้ประเทศคู่สัญญาสามารถค้าขายกับราษฎรได้โดยตรง รัฐจึงต้องปรับปรุงการเก็บภาษีอากรภายในประเทศ และได้เริ่มใช้ระบบเจ้าภาษีนายอากร โดยรัฐเปิดให้ผู้สนใจประมูลภาษี เพื่อดำเนินการจัดเก็บภาษีแทนรัฐ ไพร่หลวงที่เคยส่งสิ่งของแทนการเกณฑ์แรงงาน ค่อยๆ เปลี่ยนเป็นการเก็บ ส่วยเงินเพื่อเป็นเงินค่าราชการแทน ที่เรียกกันว่าไพร่ส่วย เป็นต้น ระบบเงินตราจึงเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน แทนที่ระบบการแลกเปลี่ยน นำมาสู่ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นตามมา เช่น เกิดปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุมขึ้น จนรัฐบาลไม่อาจควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ ต้องตรากฎหมายโจรห้าเส้นขึ้น เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือรัฐจับโจร รวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดเก็บภาษีอากรที่ตราขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ส่งผลให้ประชาชนจำนวนมากหมกมุ่นในอบายมุข จนไม่มีเวลา

ประกอบอาชีพ เมื่อต้องการหาเงินด้วยการเป็นโจร เพื่อนำเงินมาเสพผิ่น หรือ ชำระหนี้จากการเล่นการพนัน เมื่อไม่มีเงินต้องเป็นโจร เป็นผลให้โจรผู้ร้ายชุกชุมตามมา

ปัญหาที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ โดยมากเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นต่อเนื่องมาจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในสมัยรัชกาลที่ ๓ แต่ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้ทวีความรุนแรงขึ้น ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ระหว่างไทยกับอังกฤษ ในพ.ศ. ๒๓๙๘ ซึ่งเป็นสัญญาที่ส่งผลกระทบต่อสังคมของไทยทั้ง ด้านการค้า และด้านการเมืองปกครอง สำหรับด้านการค้าได้ส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของคนในสังคม คือ เงินตราเริ่มเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม เมื่อการค้าขายเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ประชาชนเริ่มสนใจการผลิตสินค้า ปลุกพืชผลเพื่อนำมาขาย แทนการผลิตเพียงเพื่อบริโภคในครัวเรือน แต่ก็ต้องประสบข้อจำกัดเรื่องการเกณฑ์แรงงานของไพร่ ทำให้ไม่สามารถทำงานเพื่อตนเองได้เต็มที่ ในขณะที่ชาวจีนไม่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขนี้ จึงเป็นข้อได้เปรียบกว่าคนไทย เป็นผลให้คนจีนจำนวนมากสามารถเลื่อนฐานะทางสังคม มีฐานะร่ำรวยผู้มั่งคั่งจากการเข้ามาค้าขาย บ้างก็ได้กลายเป็นข้าราชการ จากการประมูลเพื่อรับทำภาษีได้เป็นเป็นเจ้าภาษี นายอากร ซึ่งชาวจีนจำนวนมากที่ได้เป็นเจ้าภาษีนี้ เมื่อข้าราชการก็มักใช้อำนาจหน้าที่มีขอบอาทิ การโกงเงินภาษี การเรียกเก็บภาษีเกินจากพิกัดที่ทางราชการกำหนด หรือ การที่เจ้าภาษีและนายอากรสุราใช้อำนาจข่มเหงทำร้ายร่างกาย และยึดทรัพย์สินมีค่าจากประชาชน ขณะตรวจจับสุราเถื่อน ส่วนปัญหาด้านการปกครอง เกิดขึ้นจากการคุกคามของชาติตะวันตก รัฐบาลไทยจะต้องเผชิญกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากชาวตะวันตก และผู้จดทะเบียนเป็นคนในบังคับ ซึ่งอาศัยในประเทศไทยที่ได้รับการคุ้มครองสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เป็นผลให้เมื่อเกิดข้อพิพาทรัฐบาลไทยที่ไม่สามารถตัดสินคดี ที่เกิดขึ้นได้โดยอิสระ เมื่อเกิดคดีความขึ้นกงสุลของชาติตะวันตกมักตัดสินคดีโดยไม่เป็นธรรม รัฐจึงต้องพยายามแก้ไขปัญหาโดยการประนีประนอม เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้ข้อพิพาทที่รุนแรง และป้องกันมิให้ปัญหานั้นบานปลายออกไป ซึ่งจะเป็นข้ออ้างในการรุกรานเอกราชของประเทศได้ ดังที่ประเทศใกล้เคียงและเพื่อนบ้านของไทยกำลังประสบ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นผลกระทบที่สืบเนื่องมาจากการเปิดเริ่มประตูกการค้าของประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๓ และต่อเนื่องมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงทั้งสิ้น

การศึกษาเรื่อง “ปัญหาสังคมที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์” นี้ ผู้วิจัยพบว่าการพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์ จากต้นฉบับมีข้อผิดพลาดอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น เลขหน้าของหนังสือสับสน มีเลขหน้ากระโดด หรือ ซ้ำอยู่หลายแห่ง ส่วนภาษาที่ใช้ มีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ที่ทับศัพท์ โดยสะกดตามสมัยนั้นๆ จึงประสบปัญหาจากการตีความ เนื่องจากเป็นภาษาในสมัยก่อน จึงมีโครงสร้างของภาษา การใช้คำสำนวนที่ต่างจากปัจจุบัน บางส่วนตีความและเข้าใจยากต้องอ่านทำความเข้าใจหลายๆ หน อีกทั้งเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นโดยชาวต่างประเทศ จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่สนใจศึกษา

เรื่องนี้ ต้องประสบกับข้อจำกัดเรื่องการตีความ นอกจากนั้นหมอบรัดเลย์ได้นำคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษมาใช้เป็นจำนวนมาก ส่วนมากจะทับศัพท์ด้วยภาษาไทย ซึ่งสะกดต่างจากในปัจจุบัน ทำให้ยากต่อการทำความเข้าใจ ต้องเดาจากประโยคข้างเคียง หรือ เนื้อเรื่อง ประการสุดท้าย ชาวที่หมอบรัดเลย์นำเสนอ ต่างจากการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ในปัจจุบัน เรื่องเนื้อหาของข่าวบางครั้งสั้นเกินไป ไม่ชัดเจน และขาดรายละเอียดของข่าว นอกจากนั้น ข่าวต่างๆ ที่หมอบรัดเลย์นำเสนอส่วนมากไม่ชัดเจน ไม่ต่อเนื่อง ขาดการติดตามข่าว ดังนั้น บางข่าวจึงเป็นข่าวที่กล่าวขึ้นมาลอยๆ แล้วก็หายไป ไม่มีรายละเอียดและข้อมูลมากนัก รวมถึงข่าวที่หมอบรัดเลย์เสนอยังมีจำนวนไม่มากนัก ข่าวนำเสนอขาดความน่าเชื่อถือ

การศึกษาเรื่อง “ปัญหาสังคมที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์” นี้ ผู้วิจัยพบว่าการพิมพ์ต้นฉบับของหนังสือ มีข้อผิดพลาดอยู่เป็นจำนวนมาก ประการแรก วันเดือนปีทางจันทรคติที่ระบุไว้ในบางฉบับไม่ตรง จึงต้องใช้วันเดือนปีทางสุริยคติที่ได้ตีพิมพ์ไว้เป็นภาษาอังกฤษมาเทียบด้วย ประการที่สอง เลขหน้าของหนังสือพิมพ์พบว่าพิมพ์ผิดพลาดหลายแห่งทำให้การอ้างอิงค่อนข้างสับสน มีเลขหน้ากระโดด หรือซ้ำ อยู่หลายแห่ง ประการที่สาม บทความที่ตีพิมพ์ผิดพลาดเป็นจำนวนมาก บางคำสามารถอาจคาดคะเนได้ว่าเกิดขึ้นจากการเรียงพิมพ์ผิดพลาด เนื่องจากเป็นภาษาโบราณบางคำจึงยากแก่การคาดเดาว่าพิมพ์ผิด หรือ มีความหมายตามนั้นจริงๆ ประการสุดท้าย การทำความเข้าใจความหมายของเนื้อหา เนื่องจากภาษาที่ใช้ มีทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ที่ทับศัพท์โดยสะกดด้วยภาษาไทย ตามสำเนียงที่คนไทยในยุคนั้นออกเสียง บางครั้งเพี้ยนมากจนยากแก่การคาดเดา จึงประสบปัญหาจากการตีความหมายของคำ ว่าต้องการสื่อถึงคำใดในภาษาอังกฤษ และพบว่าคำๆ เดียวกันแต่เขียนสะกดต่างกันหลากหลายแบบ เช่น การสะกดภาษาไทยชื่อข้าราชการและเจ้านาย การในคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ เนื่องจากเป็นภาษาในสมัยก่อน จึงมีโครงสร้างของภาษา สำนวนที่ต่างจากปัจจุบัน และบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ก็คือหมอบรัดเลย์ที่มีใช้คนไทย แต่เป็นแต่เพียงฝรั่งที่อยู่เมืองไทยมานาน จึงทำให้ยากต่อการเข้าใจ ส่วนตีความก็เป็นเรื่องยาก เพราะต้องใช้เวลาอ่าน ละทำความเข้าใจหลายๆ หน และต้องอาศัยการเดาจากประโยคข้างเคียง หรือเรื่องที่กล่าวถึง ดังนั้นจึงเสนอให้มีผู้ที่สนใจทำการวิจัยทางด้านการใช้ภาษา หรือการแปลความของหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์ โดยตรงให้มากขึ้น ประการสุดท้าย ชาวที่หมอบรัดเลย์นำเสนอ ต่างจากการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ในปัจจุบัน เนื่องจากเนื้อหาของข่าวบางครั้งสั้นเกินไป ไม่ชัดเจน และขาดรายละเอียดของข่าว ไม่ต่อเนื่อง ขาดการติดตามข่าว ดังนั้นบางข่าวจึงเป็นข่าวที่กล่าวขึ้นมาลอยๆ แล้วก็หายไป ไม่มีรายละเอียดและข้อมูลมากนัก ต้องศึกษาจากหลักฐานร่วมสมัยที่ได้กล่าวถึงเรื่องเดียวกันประกอบ รวมถึงข่าวที่นำเสนอบางครั้งขาดการกลั่นกรอง เมื่อติดตามแล้วจึงทราบว่าเป็นเพียงข่าวลือ จึงต้องอาศัยหลักฐานร่วมสมัยนำมาวิเคราะห์ประกอบให้ข้อมูลมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (ร.ศ.๑๐๙). ราชกิจจานุเบกษา ในรัชกาลที่ ๔.
กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ.
- บริตเล, ดี. บี. (ไมโครฟิล์ม). (เส้นหมึก). หนังสือจดหมายเหตุ THE BANGKOK
RECORDER (เล่ม ๑-๒). หอสมุดแห่งชาติ. เลขทะเบียน มฟ. ๓๐/๐๓๔ ฝบว.
- _____. (ไมโครฟิล์ม). (เส้นหมึก). หนังสือจดหมายเหตุ THE BANGKOK RECORDER
(เล่ม ๑-๒). หอสมุดแห่งชาติ. เลขทะเบียน มฟ. ๓๐/๐๓๕ ฝบว.
- _____. (ไมโครฟิล์ม). (เส้นหมึก). หนังสือจดหมายเหตุ THE BANGKOK RECORDER
(เล่ม ๑-๒). หอสมุดแห่งชาติ. เลขทะเบียน มฟ. ๓๐/๐๓๖ ฝบว.
- _____. (March ๑st ๑๘๖๕, จ.ศ.๑๒๒๖ ถึง February ๑๖th ๑๘๖๗, จ.ศ.๑๒๒๘).
(กระดาษฝรั่ง). (เส้นหมึก). หนังสือจดหมายเหตุ THE BANGKOK RECORDER
(เล่ม ๑-๒). ห้องขจร สุพานิช สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

ภาษาไทย

- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔-
๒๔๐๔. ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระมหาวงศาจารย์อินทโชตเถระ ณ เมรุหลวง
หน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช
๒๕๑๑. พระนคร: โรงพิมพ์เหรียญทองการพิมพ์.
- _____. (๒๕๑๑). ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๑. ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ พระมหาวงศาจารย์อินทโชตเถระ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์
วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๑. พระนคร: โรงพิมพ์
เหรียญทองการพิมพ์.
- _____. (๒๕๓๗). ราชกิจจานุเบกษา ในรัชกาลที่ ๔. ใน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมให้พิมพ์พระราชทาน ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายประกอบ หุตะสิงห์ ณ
เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ที่ ๒๔ ธันวาคม
พุทธศักราช ๒๕๓๗. กรุงเทพฯ: สำนักราชเลขาธิการ.
- บริตเล, ดี. บี. (๒๔๖๘). ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๓๑ จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้า
มาประเทศสยาม. แปลโดย นายป่วน อินทวงศ์. ใน งานศพพระยาสารสิน
สวามิภักดิ์ (เทียนฮี้ สารสิน) เดือนตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๖๘. กรุงเทพฯ: โสภณ
พิพรรฒธนากร.

_____. (๒๕๓๖). หนังสือจดหมายเหตุ *The Bangkok Recorder*. ใน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์พระราชทาน ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสมหมาย อุนตระกูล ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ที่ ๒๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้ง.

ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา. (๒๕๑๔). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร.

ทิพากรรณศัมาโกษาธิบติ (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา. (๒๕๓๘). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓*. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา.

_____. (๒๕๔๕). *หนังสือแสดงกิจจานุกิจ*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าคุรุสภา.

_____. (๒๕๔๗). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ.

ปาลเลกัวซ์, สังฆราช. (๒๕๒๐). *เล่าเรื่องกรุงสยาม=Description du Royaume Thai ou Siam*. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ: ก้าวหน้า.

เอกสารชั้นรอง

ภาษาไทย

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์พานิช. (๒๕๒๘). *ประวัติหมอบรัดเลย์*. ใน *หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย*.

กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ขจร สุขพานิช. (๒๕๐๘). *ก้าวแรกของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย*. ม.ป.ท: ม.ป.พ.

_____. (๒๕๒๔). *ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอก*. กรุงเทพฯ:

ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. (๒๕๒๕). *จดหมายเหตุการอนุรักษ์*

กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริ

ราชสมบัติครบ ๕๐ ปี. (๒๕๔๒). *ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๔*.

กรุงเทพฯ: คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี.

คทาวิรุฬ โลกพิพัฒนา. (๒๕๔๗, กรกฎาคม). *หมอบรัดเลย์*. *ศิลปวัฒนธรรม*. ๒๕(๙):

๗๗-๘๖.

คทาวิรุฬ โลกพิพัฒนา และรักอร่าม ปิฎกานนท์. (๒๕๔๗, กรกฎาคม). *Marcellus บ้านเกิด*

หมอบรัดเลย์. *ศิลปวัฒนธรรม*. ๒๕(๙: ๖๘-๗๑).

จรัญ พรหมอยู่. (๒๕๓๖). *ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ชิต ชินพัฒน์. (๒๕๔๑). *ฉลาดเปรื่องเฟื่องประดิดินหมื่นปี*. กรุงเทพฯ: มัลลย์.

ณรงค์ พ่วงพิศ และพลศักดิ์ จิรไกรศิริ (บรรณาธิการ). (๒๕๒๖). *สังคมไทยใน ๒๐๐ ปี*.

กรุงเทพฯ : งานตำราและคำสอน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

- ณรงค์ เส็งประชา. (๒๕๒๖). *ปัญหาสังคม*. กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต.
- ดำรง ไกรครวญ. (๒๕๒๘). *การพิมพ์กับหมอบรัดเลย์*. ใน *หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย*.
กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทองปลิว ชมชื่น. (๒๕๒๒). *โครงสร้างสังคมไทย*. นครปฐม: ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา
มหาวิทยาลัยศิลปากร ณ พระราชวังสนามจันทร์.
- นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. (๒๕๓๖). *วิเคราะห์ปัญหาสำคัญ ๆ ในสังคมไทยและแนวทางแก้ไข*.
กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (๒๕๓๙). *สังคมไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ
เผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา.
- ประสงค์ ชัยรัตน์. (๒๕๒๘). *งานพื้นฐานทางการแพทย์ของหมอบรัดเลย์*. ใน *หมอบรัดเลย์
กับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์. (๒๕๔๗). *นโยบายทางด้านเศรษฐกิจของรัฐในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิกัลย์ พงศ์พินิตานนท์. *ศาสนากับหมอบรัดเลย์*. ใน *หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ:
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิลเลียม แอล บรัดเลย์. (๒๕๒๙). *สยามแต่ปางก่อน=Siam Then : The foreign Colony in
Bangkok Before and After Anna*. แปลโดย ธัญญา ผลอนันต์ และ
เก่งกาจ งามขจรวิวัฒน์. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (๒๕๒๗). *สยามสามสมัยจากสายตาสหอบรัดเลย์*. แปลโดย ธัญญา ผลอนันต์ และ
เก่งกาจ งามขจรวิวัฒน์. กรุงเทพฯ: เพื่อชีวิต.
- เวลลา, วอลเตอร์ เอฟ. (๒๕๑๔). *แผ่นดินพระนั่งเกล้า*. แปลโดย นิจ ทองโสภิต. พระนคร:
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ศิลปชัย ชาญเฉลิม. (๒๕๓๗). *หมอบรัดเลย์กับกรุงสยาม*. กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์.
- สุกัญญา ตีระวนิช. (๒๕๒๖). *หนังสือพิมพ์ไทยจากปฏิวัติ ๒๔๗๕ สู่ปฏิวัติ ๒๕๑๖*. กรุงเทพฯ:
ไทยวัฒนาพานิช.
- _____. (๒๕๒๘). *หมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม*. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์พิมพ์เนศ.
- สุทธิวาทนฤพุมิ, หลวง. (๒๕๑๗). *ประวัติศาสตร์กฎหมาย*. กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา.
- สุพัตรา สุภาพ. (๒๕๓๑). *ปัญหาสังคม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (๒๕๓๖). *กฎหมายตราสามดวงกับสังคมไทย*.
กรุงเทพฯ : องค์การคำครุสภา.
- อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (๒๕๒๕). *โครงสร้างสังคมและสภาพของสังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์
ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๘*. กรุงเทพฯ : ฝ่ายโสตทัศนศึกษา สำนักหอสมุดกลาง
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

_____. (๒๕๒๗). *สังคมไทยในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๑๖)*. แปลโดย
ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข และพรณี นัตรพลรักษ์. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อดุลย์ ต้นประยูร. (๒๕๒๔). *ปัญหาสังคม*. กรุงเทพฯ: บารมีการพิมพ์.

อานนท์ อาภาภิรม. (๒๕๑๗). *ลักษณะสังคมและปัญหาสังคมของไทย*. กรุงเทพฯ:
ไทยวัฒนาพานิช.

อุบลวรรณ มีชูชน. (๒๕๔๗). *หมอบรัดเลย์กับการประกาศศาสนา*. ศิลปวัฒนธรรม. ๒๕(๙) :
๙๕.

แฮร์ริส, เทาเซนต์. (๒๕๑๕). *บันทึกประจำวันของเทาเซนต์ แฮร์ริส = The complete journal of
Townsend Harris, first American consul and minister of Japan*. แปลโดย
นันทา วรเนติวงศ์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ภาษาอังกฤษ

Bradley, William Lee. (๑๙๘๑). *Siam Then*. California: William Carey Library.

วิทยานิพนธ์

กฤษณา รังษิยนันท์. (๒๕๒๕). *การขยายตัวขององค์กรคริสเตียนและผลที่มีต่อสังคมไทย
ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๑-๒๕๐๐*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

จริยวรรณ อาภรณ์รัตน์. (๒๕๒๕). *ปัญหาของรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวกับคนเอเชียในบังคับของอังกฤษและฝรั่งเศส*. วิทยานิพนธ์ปริญญา
อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ถ่ายเอกสาร.

ทวีศักดิ์ สุภาษา. (๒๕๒๐). *การจัดการและบทบาทของตำรวจในมณฑลกรุงเทพฯ รัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
ถ่ายเอกสาร.

บัณฑิต อินทรชัยศรี. (๒๕๒๑). *พระบรมราโชบายด้านการปกครองที่เกี่ยวกับการสร้าง
ความมั่นคงภายในพระราชอาณาจักรของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๑๑)*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.

- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (๒๕๒๓). การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย ศึกษาบทบาทของ
มิชชันนารีไปเตสแตนต์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๑-๒๔๑๑. วิทยานิพนธ์ปริญญา อ.ม.
(ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ถ่ายเอกสาร.
- ศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว. (๒๕๕๓). การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาและกลวิธีการเขียนในการ
เสนอข่าวและบทความในหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์ดเดอร์. วิทยานิพนธ์ อ.ม.
(ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- สาวิตรี หัพพะสุด. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ
(พ.ศ. ๒๓๙๘-๒๔๕๓). วิทยานิพนธ์ปริญญา อ.ม. (ประวัติศาสตร์).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สุนันท์ ไชยเมล์. (๒๕๒๔). สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- สุพจน์ เจียมใจ. (๒๕๒๗). การศึกษาวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๙๓. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- สุภาภรณ์ จรัสพัฒน์. (๒๕๒๓). ภาษีฝิ่นกับนโยบายด้านการคลังของรัฐบาลไทย พ.ศ. ๒๓๖๗-
๒๔๖๘. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- เสาวนีย์ ฉัตรแก้ว. (๒๕๔๑). การนำเสนอวัฒนธรรมของชาติตะวันตก ในหนังสือพิมพ์ของ
มิชชันนารีระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕. วิทยานิพนธ์ นศ.ม.
(วารสารสนเทศ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- เสาวลักษณ์ แซ่ลี. (๒๕๓๙). การศึกษาการใช้ภาษาในหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุบางกอก
รีคอร์ดเดอร์. สารนิพนธ์ อ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.

ภาคผนวก

ภาคผนวก

ปัญหาสังคมในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียคอร์ดอร์

สมัยรัชกาลที่ 4 ค.ศ. 1865-1867 (พ.ศ. 2407-2408) ทั้งสิ้น 48 ฉบับ

เล่มที่ 1 ค.ศ. 1865-1866 (พ.ศ. 2407-2408) จำนวน 24 ฉบับ

ลำดับที่	หัวข้อข่าว	หน้า
๑	เมืองฝรั่งเศส	๑๔๗
๒	เมืองไทย	๑๔๙
๓	คำสัญญาใหม่	๑๕๐
๔	คำสัญญาด้วยสุราการ	๑๕๑
๕	กองตระเวน	๑๕๓
๖	การขโมยใหญ่	๑๕๔
๗	กงสุลฝรั่งเศส	๑๕๕
๘	คำสัญญาด้วยการสุราการ	๑๕๖
๙	ความขัดข้องในแม่น้ำ	๑๕๘
๑๐	เหตุเกิดที่บางบอน	๑๖๐
๑๑	การลอบขายฝิ่น	๑๖๑
๑๒	กองตระเวน	๑๖๓
๑๓	ความปล้น	๑๖๔
๑๔	เรือไฟโดนเรือพระที่นั่ง	๑๖๕
๑๕	เรื่องผู้ร้าย	๑๖๖
๑๖	ของขัดข้อง	๑๖๘
๑๗	กองตระเวน	๑๖๙
๑๘	โจรผู้ร้าย	๑๗๐
๑๙	กองตระเวน	๑๗๑
๒๐	การขโมย	๑๗๒
๒๑	กองตระเวน	๑๗๓
๒๒	เหตุเพลิงไหม้	๑๗๔
๒๓	หัวไม้	๑๗๕
๒๔	วังราวที่สำเพ็ง	๑๗๖

เล่ม ๑ (ต่อ)

ลำดับที่	หัวข้อข่าว	หน้า
๒๕	คนโทษหนีไป	๑๗๗
๒๖	ทำอัฐปหลอม	๑๗๘
๒๗	กองตระเวน	๑๗๙
๒๘	เรื่องราวฉ้อเหล็ก	๑๘๐
๒๙	คำตอบหลวงวิชัยวารี	๑๘๕
๓๐	ความขัดข้อง	๑๘๗
๓๑	การที่จะเปลี่ยนอัฐตะกั่วเป็นอัฐทองแดง	๑๘๘
๓๒	ความกงสุลฝรั่งเศสอีก	๑๘๙
๓๓	คำตัดสินเล่นชั้นๆ	๑๙๕
๓๔	ว่าด้วยเหตุไฟไหม้	๑๙๗
๓๕	หนังสือหลวงว่าด้วยอัฐแลฝรั่งเศส	๑๙๘
๓๖	ความตอบคำตัดสินชั้นๆ	๒๐๐
๓๗	ความพวกด้านบางไทรخمเหง	๒๐๒
๓๘	ข่าวกรุงเทพฯ	๒๐๔
๓๙	คำติพวกเคยทำภาษี	๒๐๕
๔๐	ตลาดสำเพ็ง	๒๐๗
๔๑	การลักโคกระบือ	๒๐๘
๔๒	ข่าวร้ายที่เมืองสมุทรสงคราม	๒๐๙
๔๓	ข่าวมีมาแต่เมืองสมุทรสงคราม	๒๐๒
๔๔	ความกรุงเทพฯ	๒๑๔
๔๕	กงสุลฝรั่งเศส	๒๑๖
๔๖	การสลักระหว่างยี่สาน	๒๑๘
๔๗	การร้ายทางศิริษะกระบือ	๒๑๙
๔๘	ข่าวที่กรุงเทพฯ	๒๒๐
๔๙	การทิ้งธงไปอาศัยธงอื่น	๒๒๑
๕๐	เหตุไฟไหม้	๒๒๒
๕๑	ข่าวคนร้ายเมืองนครไชยศรี	๒๒๓
๕๒	กฎหมายสำหรับกงสุล	๒๒๕

เล่มที่ 2 ค.ศ. 1866-1867 (พ.ศ. 2408-2409) จำนวน 24 ฉบับ

เล่มที่	หัวข้อข่าว	หน้า
๕๓	กฎหมาย International Law	๒๒๗
๕๔	ข่าวคนร้ายที่ถนนเจริญกรุง	๒๒๘
๕๕	ข่าวกรุงเทพฯ	๒๒๙
๕๖	คันชั่งถึงทนานฉ้อ	๒๓๐
๕๗	เรื่องสลัดปล้นเรือลูกค้า	๒๓๑
๕๘	ด้านบางบอน	๒๓๒
๕๙	ผู้ร้ายเมืองชลฯ	๒๓๓
๖๐	ดีเรื่องภาษีเกลือ	๒๓๔
๖๑	ดีเรื่องปิดคลอง	๒๓๖
๖๒	กงสุลฝรั่งเศส	๒๓๘
๖๓	ตอบความผู้ร้าย	๒๓๙
๖๔	เรื่องจับยาฝิ่น	๒๔๒
๖๕	โจรผู้ร้ายจกหลักหนังสือในโรงพิมพ์	๒๔๓
๖๖	ไพร่หลวงฟ้อง	๒๔๔
๖๗	ฟ้องบ่าวผู้ใหญ่	๒๔๖
๖๘	ความฟ้องเจ้าภาษีเรือ	๒๔๗
๖๙	ความฟ้องเจ้าภาษีหมู	๒๔๘
๗๐	ความขโมย	๒๔๙
๗๑	ความฟ้องขาดแปลงประหลาดหู	๒๕๐
๗๒	ฟ้องตระลาการชำระเลิก	๒๕๒
๗๓	เจ้าภาษีฝ้ายแก้ความ	๒๕๓
๗๔	ภาษีต่าง ๆ เป็นความขึ้น	๒๕๕
๗๕	รับสินบนปล่อยผู้ร้าย	๒๕๖
๗๖	หนังสือหลวงฯ	๒๕๘
๗๗	รางวัล ๖ ตำลึง	๒๖๐
๗๘	ดีคำคนโกง	๒๖๑
๗๙	การปล้น	๒๖๔
๘๐	คำขุนกลางแก้	๒๖๕

ลำดับที่	หัวข้อข่าว	หน้า
๘๑	ตัดสินเรื่องน้ำสุราเถื่อน	๒๖๖
๘๒	เงินแสงฟ่อง	๒๗๒
๘๓	เงินกงเงินฟุ้งบ้านโรงเหล้าเมืองสวรรค	๒๗๓
๘๔	ขโมยใหญ่	๒๗๖
๘๕	ว่าด้วยฝรั่งเศสอยู่ในกรุงเทพฯ	๒๗๗
๘๖	คำสรรเสริญตัดสิน	๒๘๑
๘๗	คำร้องแลคำตัดสินเงินขาวเรือฉลอมกล่าวโทษขุนด่าน	๒๘๔
๘๘	การผู้ร้ายวิ่งราว	๒๘๖
๘๙	คนมาแต่เมืองนคร	๒๘๗
๙๐	จับน้ำสุราเถื่อน	๒๘๘
๙๑	เงินลูกค้ากับเจ้าภาษีเรือ	๒๙๓
๙๒	ความไฟไหม้	๒๙๔
๙๓	กงสุลฝรั่งเศส	๒๙๕
๙๔	เรื่องตัดสินต่อไป	๒๙๖
๙๕	ความกงสุลฝรั่งเศสกับหมอปรีดเล	๓๐๐
๙๖	คำแก้ความมอเชียออบาเร	๓๐๑
๙๗	ตัดสินคดีกงสุลฝรั่งเศสแลหมอปรีดเล	๓๐๒

๑ เมืองฝรั่งเศส

๑ เมืองฝรั่งเศส.

๑ เมืองฝรั่งเศส อยู่เคียง กัน กับ เมือง อังกฤษ, แล
เป็น คู่แข่ง กัน กับ เมือง อังกฤษ. แต่ฝรั่งเศสมีเมืองชั้น น้อย
กว่าเมืองชั้นอังกฤษนัก. เพราะเหตุนี้ฝรั่งเศส ถึง ครอบงำกับ
อังกฤษ ในมหาสมุทรทั่วโลกก็มีได้. เอ็มบิวจัวร์เมืองฝรั่งเศส
จึง คิด โหมหนัสนัก. ตั้งใจว่า จะเที่ยว หาเหตุซึ่ง จะได้ ชอง
อังกฤษ เพื่อ จะเอา เมืองชั้นเป็น ของ ทัว. เจ้าเมือง ฝรั่งเศส ตลอด
จะได้ที่สำคัญชั้นเป็น ของ ทัว, เพื่อ จะได้มี กำลัง เข้มแข็งขึ้น
ทั่วโลก. อันเมือง ที่ เป็น สำคัญ นั้น เปรียบ เหมือน ลูก กุนแจ,
ถ้าได้ลูก กุนแจ แล้ว เมื่อใด, ก็ได้ สม ความ ปากหนาเมืองนี้.

๑ เหตุอัน จ้าวเมืองฝรั่งเศส, ครั้น ได้เห็น เมือง เม็กซิโก,
เกิดคิดขึ้นในเมื่อ แล มีกำลัง น้อย, แล เห็น ว่า เมือง อยู่ในทิศ
ทิศที่อยู่เคียง กับ เมือง เม็กซิโกนั้น, เกิดคิดใหญ่ขึ้นใน
ทิศทิศทวีป, แล เมือง อยู่ในทิศทิศจะ วาง กาน ยกทัพไปช่วย
เมือง เม็กซิโกมิได้, จ้าวเมืองฝรั่งเศส เห็นว่า ได้ช่อง โอกาส
จะยกไปตีเมืองเม็กซิโก, ให้อยู่ในอำนาจของ ทัวก็จะได้
คิดแล้ว ก็ยกทัพข้าม มหาสมุทร, ไปตีเอาเมือง เม็กซิโกได้บ้าง
เล็กน้อยก็เห็น. แล คอยหาช่อง ที่ จะ ต่อยไป. มีข้ากั้ก็ส่ง
ไปตีอีกเป็นครั้งที่สองก็ได้. แล้วจึง ต่อยๆ ไปจนได้เม็กซิโก
อยู่ในอำนาจของ ทัวหมด. นี่และ จึงว่าเมืองที่สำคัญ
นั้น เปรียบ เหมือน ลูก กุนแจ, ที่ จะ ไข โลภย์ฝ่าย ทวิษิต.
ลูก กุนแจ นั้น ก็อยู่ใน เงามือ ฝรั่งเศสแล้ว. แต่ จ้าวเมืองฝรั่งเศส
ศกหยาก จะได้ลูก กุนแจ ที่ จะ ไข ทั้งฝ่าย ทวิษิต ทวิษิต ออก บ้าง
จึง คิด เห็นว่า ประเทศ ที่มีพญา เป็น ที่ สำคัญ, ถ้าเรา ได้ที่ นั้น มา
อยู่ในอำนาจของ เราแล้ว, ก็จะเป็น เหมือน ลูก กุนแจ ไข โลภย์
ฝ่าย ทวิษิต ทวิษิต ออก ได้. เห็นว่าเมือง กากูชา มีกำลัง น้อย, แล
ผู้ที่ครอง เมือง มีปัญญา น้อย ทวิษิต. ถึง มาทว่า กากูชาชั้น อยู่ใน
เมืองไทยๆ ก็มีกำลัง น้อย ทวิษิต. แม้นเรา ทำอุบายให้กัมพูชา
มาอยู่ในอำนาจของ เราได้แล้ว, เมืองไทย จะ ต่อสู้กับ เรา

ให้ออกไปจากเมืองกัมพูชาก็มีได้. คือทั้งนี้แล้วจึงจัดแจง
ให้ขุนนางเข้ามาทำไม้ตรี กับกับจ้าวเมืองกัมพูชา. เป็นใจ
ความว่า, เจ้าเมืองกัมพูชา, ยอมให้เจ้าเมืองฝรั่งเศสเป็นใหญ่
ที่ปากน้ำมะกรง, ที่เป็นแม่น้ำใหญ่ในเมืองกำพูชา, แม่น้ำเมือง
ไทยจะไปมาค้าขายก็ตั่งชอแก่ฝรั่งเศสก่อน. แลเมืองฝรั่งเศส
ตั้งสัญญาไว้ว่า, จะอุปถัมภ์เมืองกัมพูชามีให้เสื่อมเสียไปได้.
แต่เห็นเป็นคำอุบาย ฝอหลวงให้จ้าวเมืองกัมพูชา หลงไหล.

๑ เรื่องนี้จะมีอีกต่อที่หลัง. ๖๖

๒ เมืองไทย^๒

๑ เมืองไทย. ๖๖

๑. ชนึ่งมีกำปั่นรบ, ของฝรั่งเศส, มาถึงเมื่อณวันเสาร์
 เดือนห้าขึ้นสิบสามค่ำ, ชื่อไมเทรส์, กษัตริย์เจ้าเมืองฝรั่งเศส,
 มาเพื่อจะให้เมืองไทยเลิกหนังสือสัญญา, ที่เมืองไทยได้
 ทำไว้แก่เมืองกัมพูชาแต่ณปีชวภนั้น, ให้จงได้.

^๒ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกริเตอร์เคอร์ เล่มที่ ๑. ใบบที่ ๔. (๒๔๐๗). หน้า ๑๗.

๑ ความ ยอมรับ ขั้ว สัญญา, พร้อม ภัย ท่าน เจ้า พระยา ศรี
สุริยวงษ์ ที่ สมท พระกตาทิมา เปรี๊ยนไธร์ มี นิคเทศ, โดย พระนาม
ของ พระบาท สมเด็จพระเจ้า กรุง สยาม ฝ่าย หนึ่ง, แล มงขิออ
โอมารศ กงสุล ฝรั่งเศส อพพิเชยตตเลียบชอนคอนเนอร์, โดย พระ
นามแห่ง สมเด็จพระเจ้า นโปเลออนเอมมีเรียลฝรั่งเศสฝ่าย หนึ่ง,
ควั๊ย คชเวนแมน กรุง สยาม ฝ่าย หนึ่ง, กับ คชเวนแมน ฝรั่งเศส
ฝ่าย หนึ่ง. มี ใจ พร้อม กัน ทดลง ใต้ ลักทิม ใต้ ลักเวจ ความ เมือง

๑ ข้อ ๓ ว่า, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสยาม, จ. ๒๒๓
 รัชกาลที่ ๑๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
 เสด็จไปประทับ ณ เมือง...

๑ ข้าราชการ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จฯ พร้อมด้วย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ทรงเปิดงานวันเด็กแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๖๑ ณ ศูนย์การค้าเซ็นทรัลเวิลด์ กรุงเทพมหานคร

^๓ หนังสือจดหมายเหตฯ วารงกกรักร์เดอร์ เล่มที่ ๑. ปีที่ ๕. (๒๔๐๗). หน้า ๒๐-๒๑.

๑๐ ข้อ ๕ ว่า, เมืองเขมร ต้อง อยู่เป็น สหิณี แก่ กัว ไม่ จิน แก่ ผู้ใด, ต้อง อยู่เป็น เมือง กลาง, ฝรั่งเศษ ฝ่าย หนึ่ง, แล ไทย ฝ่าย หนึ่ง, . แต่ ว่า เพราะ เหตุว่า จอมเมืงม ก่อน ๆ พระเจ้า กรุง เขมร ต้อง ใช้ เจ้า พนักงาน มา คำนับ สมเด็จ พระเจ้า กรุง สยาม, และ ต้อง ใช้ เจ้า พนักงาน มา คำนับ สมเด็จ พระเจ้า เอ็มบรัช ฝรั่ง เศษ เวลา หนึ่ง ด้วย. การ มา คำนับ นั้น ต้อง รู้ จะ แจ้ง ว่า เป็น การ นับ ถิ่น เท่านั้น, ไม่ เป็น อัน ทราบ ประการใด ประการ หนึ่ง กับ ความ เป็น สหิณี แก่ กัว. ถ้า พระเจ้า กรุง เขมร ส่ง ขรรณา การ เหมือน ตาม เคย มา แก่ ก่อน ๆ, ไทย กับ เขมร จะ ไป มา หา กัน โดย ทาง ไม่ กวี, ฝรั่ง เศษ ก็ ไม่ ห้าม ปราบ.

๑๑ ข้อ ๖ ว่า, เจ้า เขมร เคย เข้า มา อาศัย อยู่ ณ เมือง ไทย, คณวณแมน ฝรั่ง เศษ ไม่ ขัด ขวาง, ซึ่ง เจ้า เขมร จะ เข้า มา อยู่ เมือง ไทย ต่อ ไป. ถ้า เจ้า เขมร จะ ไป อยู่ใน ที่ ของ ฝรั่ง เศษ, คณวณแมน ไทย ก็ ไม่ ขัด ขวาง ห้าม ปราบ.

๑๒ ข้อ ๗ ว่า, คณวณแมน ฝรั่ง เศษ รั้ง ให้ เขมร ประพฤติ ตาม ข้อ สัญญา, ซึ่ง ว่า มา นั้น จง ทุก ประการ. ได้ เขียน เป็น อักษร ไทย, อักษร ฝรั่ง เศษ, ข้อ ความ ต้อง กัน เขา เป็น แน่ ไก.

๑๓ ข้อ ๘ ว่า, ได้ ลง ข้อ ประทับ ทรา ทั้ง สอง ฝ่าย ที่ กรุง เวท มหานคร, เมื่อ ฅวัน สุกร์ เกิดขึ้น ห้า แรม สี่ ค่ำ ปี ฉลู สัปทศก, ศักราช ๑๒๕๗ ตรง กัน กับ วันที่ ๑๔ เดือน เอปรีล, ครุช ศักราช ๑๘๖๕.

๑๔ ข้อ ๙ ว่า, เมื่อ ลง ข้อ ประทับ ทรา ข้อ สัญญา นี้ ฅวัน เกิดขึ้น ห้า แรม สี่ ค่ำ ปี ฉลู สัปทศก, ที่ จวน เจ้า พระยา พระกลาโหม. หนังสือ จก ทนาย เหตุ ชื่อ สยาม ไทม์, ได้ บอก ว่า, กับ บัณฑิต แล นาย รอง กับ บัณฑิต หลาย คน ที่ เรือ รบ ฝรั่ง เศษ นั้น, ได้ ขึ้น มา ที่ จวน เจ้า พระยา พระกลาโหม, เพื่อ จะ ทูล การ ประทับ ทรา ข้อ สัญญา ใหม่ นั้น แล จะ เป็น พยาน ด้วย. แต่ หนังสือ บอก ความ นั้น, หา ถูก ไม่. กับ บัณฑิต แล นาย รอง กับ บัณฑิต เรือ รบ นั้น ไม่ ได้ ขึ้น มา ทูล ทอก, มี แ่ กงสุล ฝรั่ง เศษ อยู่ ล้อม ฝรั่ง เศษ แล เสมียน เจ้า พระยา พระกลาโหม กับ ทัว ทาน.

คำสัญญา ด้วยสุรากร

๑ หนังสือสัญญา, กองสุลฝรั่งเศส กับ หลวง บริบูรณ์ สุรากร กรุงเทพฯ. ๖

๑ ข้อที่ ๑ ว่า, เล่า ฝรั่งเศส ชายไทย ไม่มีสัก จวง อะไร, คนที่รับ พนักงาน ชายนั้น, ถา กรสุรา ไม่ห้าม ปราบ คงให้ ชาย ทม อาณาไร.

๑ ข้อที่ ๒ ว่า, เมื่อ มี กำปั่น ลำหนึ่ง เข้า มา ถึง กรุงเทพฯ. ๖
แต่ กำปั่น ลำ นั้น, มี เล่า ตำรับ นาย ห้างๆ นั้น คง บอก กองสุล ว่า มี เล่า มา ค้ำ ค้ำ, แล้ว นั้น คง คง ให้ กองสุล, หนังสือ เจ้า พนักงาน

อยู่เมือง ฝรั่งเศส ยัง ขึ้น ว่า เล่า นั้น เช่น เล่า ฝรั่งเศส จริง.

๑ ข้อที่ ๓ ว่า, เมื่อ กองสุล รู้ ความ แล้ว, กองสุล จะ บอก ขาว ให้ เจ้า ภาณี ทวาย.

๑ ข้อที่ ๔ ว่า, เมื่อ นายห้าง อยาก ให้ คน ที่ กรุงเทพฯ ๖ ชาย เล่า แทน ทวี เจ้า, คง บอก กับ กองสุล เสีย ก่อน, แล้ว คง ส่ง บานู ชี เป็น ชี คนไทย, มี ค้ำ คน, และ คน เหล่า นั้น นาย ห้าง ให้ คลก ค้ำ กั้น นั้น, กองสุล พริ้มใจ กับ เจ้า ภาณี ให้ หนังสือ ดับ ค. นั้น ให้ มี อาณา ชาย เล่า ได้. และ ใน หนังสือ นั้น คง มี ทวา กองสุล แล ทวา เจ้า ภาณี ค้ำ, และ ค้ำ ขวค คง มี ทวา เจ้า ภาณี บัก ไว้. กอง จัป สุรา ปลอม นั้น, จะ ได้ รู้ เป็น สำคัญ ว่า เล่า ค้ำ นี้ เล่า ขวค นี้ เช่น เล่า ฝรั่งเศส กั้น นั้น, ไม่ มีความ เกี่ยว กัน.

๑ ข้อที่ ๕ ว่า, คง รู้ จะ แจ้ง ว่า, หนังสือ สัญญา นี้ ว่า ค้ำ เล่า ฝรั่งเศส เท่านั้น ไม่ ว่า ค้ำ เล่า อื่น ๆ กั้น นั้น, ผู้ ซึ่ง มี อาณา ชาย เล่า คง รู้ แน่. ทาง ที่มี ใจ ชั่ว อยาก ใช้ หนังสือ นี้, และ จะ ชาย เล่า ปลอม ที่มี ยี่ห้อย ฝรั่งเศส. ถ้า คน ทำ เช่น นี้ กองสุล จะ ค้ำ เขา หนังสือ มวย เสีย, ฎว่า ขวค ที่ เจ้า ภาณี อย จัป ให้ มี นั้น, ผู้ นี้ อย่า ได้ มา ชั่ง ทก กับ กองสุล, ๆ ไม่ ออก พัง คน เช่น นี้.

๑ ข้อที่ ๖ ว่า, ถ้า ผู้ ไทย อยาก จะ รู้ ทวา ยี่ห้อย ขวค, ที่ เป็น เล่า ฝรั่งเศส จริง, ฎ เช่น เล่า ปลอม ที่ บ้าน กองสุล ฝรั่งเศส มี ทวา ยี่ห้อย ท่าง ๆ, ถ้า ผู้ ไทย อยาก จะ มา กู้ ก็ มา ได้.

๑ ข้อที่ ๗ ว่า, หนังสือ สัญญา นี้, เจียน เป็น อักษร ฝรั่งเศส อักษร ไทย, ใช้ ใน จังหวัด แขวง กรุงเทพฯ ๖ ทั้ง แค้น ค้ำ ไป ทุกคน คง ถึง ตาม.

๑ หนังสือ สัญญา นี้ จะ ประทับ ทวา ใน วันใด นั้น หา แจ้ง ไม่ แต่ ข้าพเจ้า ได้ ยืนยัน ว่า, คง ได้ ทำ ใน ระหว่าง สาม เดือน นี้ แน่.

๖ การขโมยใหญ่

การขโมยใหญ่

๑๐. ณวันอังคาร เกือบ หก ชั่วโมง, เวลา กลางคืน ได้ ๔ กลุ่ม, มีชายผู้ร้ายแปดคน, ตก ฝ่าเรือน กับ บัณฑิต โรเบิร์ต เข้าไปไว้ในเรือน. กับ บัณฑิต โรเบิร์ต เห็น ชายผู้ร้าย, จึง เข้า จับ ชายจีนผู้ร้าย. ชายผู้ร้าย ต่อสู้ฟัน ถูก กับ บัณฑิต โรเบิร์ต, กับ หญิง มาแต่ เมือง จีน คนหนึ่ง, ทั้ง สอง คน นั้น ถูก พัน เป็น บาดแผล โลหิตไหล, แทะ จะ ถึง แก่ ความตาย. แล้ว มีคนบอก นายหัวอะเมริกัน ไป เชิญ หมอ คำนะมา รักษา ทั้ง, จึง ได้ รอดพ้นจาก ความตาย. ฝ่าย ชายผู้ร้าย นั้น เห็น จะ ถูก พัน มี บาดแผลด้วย, เพราะ ได้ เห็น โลหิต ไหล ระบาย ไป ตาม ทาง ที่ ชายผู้ร้ายหนีไปนั้น. เมื่อ พิจารณา หัก เห็น ว่า, บาดแผล ที่ ชายผู้ร้าย ถูก พัน นั้น, จะ เป็น ที่ ส่อ ภัย ให้ สืบ เสาะ พิจารณา หา เหตุ จับ เชี่ยว ชายผู้ร้าย ได้. ควร จะ จับ ผู้ร้าย นั้น มา ปราบ โทรม มีโทษให้จงหนัก, เพื่อ จะ ให้ คนอื่น เกรง กลัว อย่า ให้ ญ่ เบี่ยง อย่าง กัน ทำ ความชั่วสืบไป.

๑๑. ณวัน เดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำ ปี ฉลู คปศศก, มีชายจีนผู้ร้าย ลอบ เข้าไป, ใน กำปั่น กรุง เทพ ชื่อ ฟอซง, ขโมยเอา นาฬิกา สำหรับ เติน เรือ ใบหนึ่ง นาฬิกานั้น มี ชื่อ ผู้ทำ จาก ล. ไว้ว่า ฟรันทัม จก เลข ลง ไว้ว่า, ๒๗๗๗๕. ราคา นาฬิกา นั้น ๑๕๐ บาท. มัน ขโมย เอา กล้อง ส่องธนู หนึ่ง, แล ผ้าขาว หนึ่งหลายเลา. พระยาไพรมุณย์ บ่น ว่า, ถ้า ผู้ใด มา บอก ให้ รู้ เ็นว่า, ผู้ใด เป็น ขโมย นำไป จับ ตัว ได้ พิจารณา เป็น สัจ แล้ว จะ ให้ เงิน สิบบน แก่ ผู้ นำ จับ ตัว ได้ นั้น ๕๐ เหรียญ.

๑ กงสุลฝรั่งเศส ๗

๑ ข้าพเจ้าได้เห็นว่า, กงสุลฝรั่งเศส มีความน้อยใจ นักหนา. เพราะข้าพเจ้า, ได้รับ เรื่อง ความ หนังสือสัญญา กรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส, ที่ว่า ถึง ความ ฝรั่งเศส จะช่วยอุปถัมภ์เมืองเซมรนั้น, แลได้ตีพิมพ์ลงก่อนเพราะเจ้าเมืองฝรั่งเศสยังมีได้รับ หนังสือสัญญา นั้นว่า ขอ ถู ท้อง แลแล้ว.

๒ แลอีก ข้อหนึ่ง ได้ยินว่า, ท่านกงสุลฝรั่งเศส นั้นไม่ชอบใจ, เพราะเหตุที่ข้าพเจ้าได้ตีพิมพ์เรื่อง ความ กงสุลฝรั่งเศสกับหลวงบริบูรณ์สุภากรสัญญาณินั้น, ที่ใจความว่าจะให้กงสุลฝรั่งเศส, เป็นเจ้าพนักงานในการขายเอาฝรั่งเศส นั้น. แลข้าพเจ้าได้ตีพิมพ์หนังสือสัญญา นั้น ลงก่อนท่านเสนาบดียังมีได้รับว่า, ความ ซึ่ง กงสุลฝรั่งเศสกับหลวงบริบูรณ์สุภากรสัญญาณินั้น, จะขาย ถก ลงกัน ถู ไม่, ท่านกงสุลจึงได้ชักใจไป.

๓ ข้าพเจ้า จะขอให้มีธงชี้แจง โยธาเรศ, ผู้ว่าที่ กงสุลฝรั่งเศส หมายว่า, เมื่อเวลา ที่ข้าพเจ้าได้ตีพิมพ์หนังสือสัญญา นั้น, จะเป็นเพราะท่านเสนาบดีฝ่ายไทยสั่ง, ฤๅขอให้ตีพิมพ์นั้น ก็หามิได้. แต่ข้าพเจ้าได้ฉบับหนังสือสัญญา ทั้งสอง นั้น, เหมือนได้ข่าว อย่างอื่น, หาได้เอาไคร่แก่ ท่านเสนาบดีผู้ใดไม่. ข้าพเจ้าพิจารณาเหตุ เห็นเป็นแน่ใจว่า เป็น ความ สักย ความจริง อย่างนั้น, แลเห็นว่าเป็น ความที่ควร คนทั้งปวง จะรู้, จึงได้ตีพิมพ์ลงไว้ใน หนังสือ จดหมาย เหตุ, ที่เรียกว่า บางกอก รีคอเดอ. จะควร มีควร ประการใด สัก แลแล้วแต่ ความ สักย จะว่าต่อไป.

^๗ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอเดอร์ เล่มที่ ๑. ปีที่ ๖. (๒๔๐๗). หน้า ๒๔.

๘ คำสัญญาด้วยการสุรากร^๔

๑ คำสัญญาด้วยการสุรากร

๑ หนังสือสัญญา กงสุล ฝรั่งเศส กับ หลวง บริบูรณ์ สุรากร, ที่ จัดทำ ได้ ที่ พนม พัง ใน รศ. หมาย ใบ ก่อน นั้น, ก็ เป็น เห็น ความ ผิด กัน กับ ใน หนังสือ สัญญา เกิม, ที่ กรุง เทพ ได้ ทำ สัญญา ไว้ กับ, เมือง อังกฤษ, เมือง อเมริกา, เมือง เติน ซุม มาก, เมือง แซน ซีแอต ดี กรี ปะ ปลิก, แล เมือง โปตุเกส, แล เมือง ปะรอย เซีย ที่ เรียก ว่า ทอย-ชะ นั้น. คำ สัญญา แก่ เมือง ปะรอย เซีย ใน ข้อ ๒๓ ว่า, ประเทศ ทอยชะ ทั้ง หลาย ที่ เข้า ใน สัญญา นี้, แล คน ชาว ประเทศ นั้น, จะ ได้ เสมอ เท่า กัน ผล ประโยชน์ ทั้ง สิ้น ทุก อย่าง, ซึ่ง ประเทศ สยาม ให้ แล้ว, ฤๅ ยัง จะ ยอม ให้ ให้ แก่ ชาว ประเทศ อื่น ๆ นั้น (เหมือน กัน) ๑ ข้อ สัญญา นี้ เหมือน ไม่ ใช้ สำนวน ไทย ความ จึง มี ไป. แต่ ใจ ความ นั้น ว่า ถ้า กรุง เทพ ฯ จะ ยอม ให้ เมือง ฝรั่งเศส มี ผล ประโยชน์ มากกว่า เมือง อื่น เมื่อใด, ก็ จะ ต้อง ให้ เมือง ปะรอย เซีย, แล เมือง อื่น ๆ ทั้ง ปวง ที่ เป็น ไมตรี กับ กรุง เทพ, ฯ ให้ มี ผล มี ประโยชน์ เหมือน กัน. ถ้า แม้น สยาม เมือง นอก เป็น ของ ต้อง ห้าม แด่ เกิม, ครั้น มา ภายหลัง ยอม ให้ ฝรั่งเศส เข้า มา ขาย, ก็ จะต้อง ยอม ให้ เมือง อังกฤษ, แล เมือง อื่น ๆ ทั้ง ปวง ที่ เป็น ไมตรี กับ นั้น, ขาย ได้ ด้วย มี ผล มี ประโยชน์ เสมอ กัน, จะ ไม่ ต้อง ทำ หนังสือ สัญญา กับ หลวง สม บัติ สุรากร เลย. ข้อ ซึ่ง กงสุล ฝรั่งเศส, เป็น คน รู้ ชอบ ธรรมเนียม เมือง พม่า, แล ใจ ความ คำ สัญญา ไมตรี ที่ กรุง เทพ ฯ ได้ ทำ ไว้ แก่ เมือง ต่าง ๆ นั้น, แล้ว มา ทำ หนังสือ สัญญา กับ หลวง บริบูรณ์ สุรากร นั้น, ฤๅ ผิด ประสงค์ นี้. ฤๅ เหมือน การ เด็ด ๆ ทำ เสน.

^๔ หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๑. ใบที่ ๖. (๒๔๐๗). หน้า ๒๕-๓๐.

๑ แต่ในใจข้าพเจ้านี้, พิจารณาหัดเห็นว่า, การที่ขาย
สุรา เพื่อให้คนเสียเงิน, เป็น การชั่วทั้งสิ้น, เพราะสุรา นั้น
ไม่ใช่ของ ที่ จะบำรุงชีวิตไว้, เป็น ของ มีพิษมาก, กระทำ
ให้ใจดำ เวียห่าง ๆ นึก, ให้เสียเงินเสียเวลาเสียใจเสียชีวิต
เปล่า ๆ. ควร ที่ ท่านเสนาบดี จะ จัด แงห้าม ข้าม, ไม่ให้
ขายสุรา เมือง นคราฏสุรา เมืองนี้. ถ้าวันใด แต่ ที่ จะ คง
ใช้ ใน การ วิชิต่าง ๆ เท่านั้น. เพราะ ความชั่วร้าย ที่ มัน ให้
เกิดขึ้น ใน บ้าน ใน เมือง, มากกว่า ความ ดี ที่ มัน ให้ เกิด ขึ้น
นั้น. เป็น หลาย ร้อย เท่า พัน เท่า.

ความขัดข้องในแม่น้ำ

๑ ทวีที่นำวิกเสวตมัตต บาง ลำพู ล่าง นั้น, มีเรือ ทะ
เกา ลำหนึ่ง ล่ม จม อยู่ใน แม่น้ำ ริม คลอง, เป็น ของ กัก ก่อง
มาหลายเดือนแล้ว. ก็เป็นเวลา ที่ ขาวว น้ำ ขึ้น ใหญ่ ก็มี ไท
เห่น สิ่ง ไท ใน ลำ เรือ นั้น เป็น ที่ สังเกต ได้. กู นำ กลัว เรือ แพ้
ขึ้น ลง ไป มา ไท เค้า, ก็ จะ ลม ลง เป็น อันตราย ต่าง ๆ ได้ ยิน
ว่า, คอแวนแมน ฝ่าย ไทย ยัง กำลัง จัก แจง จะ เขา เรือ ที่ จม อยู่
นั้น ขึ้น. เขา ว่า เป็น เรือ ของ พระพาศรีสมบัติ บริบูรณ์, เจ้า เจ้า
ไค ยิน ชาว กั้น นั้น, ก็ มีความ สบายใจ, เป็น การ ที่ ท่าน ขาว
จะ กระทำให้ สำเร็จ โดย เร็ว. ถ้า เป็น เรือ ล่ม แล คน ตาย, ฤ
ทรัพย์สิน ของ อื่น ๆ เสีย, เพราะ เรือ ที่ กัก ขาวว ใน แม่น้ำ นั้น,
ผู้ที่ เป็น เจ้า ของ เรือ นั้น, ต้อง ใช้ ทรัพย์สิน ของ ที่ เขา, ตาม
กฎหมาย แม่น้ำ.

๑ อื่น ใน ลำ คลอง บางกอก ใหญ่, ริม ป้อม ไชยประสิทธิ์
นั้น, มี เรือ บัก หลัก ลอย ซอ้น อยู่ กลาง คลอง เป็น อัน มาก, ใน
เวลา กลาง คืน กลาง วัน, ก็ ขาวว ทาง เคน เรือ ไป มา นึก. บาง
ที่ เวลา กลาง คืน เค็น มืด, เรือ เล็ก ไป มา ไม่ เห็น ไท
เข้า ลม ลง เป็น อันตราย ต่าง ๆ ถึง เป็น เรือ ใหญ่ สัก หนึ่ง. เรือ
ที่ บัก หลัก ลอย ซอ้น นั้น, ก็ เป็น ที่ กัก ขาวว ไป มา ลำบาก, เพราะ
กลัว ว่า ไม่ หลัก ที่ บัก นั้น, จะ ไท เก่ง ฤ ะทุ เป็น อันตราย
ต่าง ๆ. การ ที่ เขา ทำ เช่น นี้, ก็ เห็น ว่า เป็น ความ ผิด ทก กฎ
หมาย ทั้ง น้ำ ขึ้น, ขาวว ที่ จะ จับ ผู้ ทำ ผิด นั้น, ไป ว่า กล่าว ปริน
ไศม ฤ ให้ เข้ม หลาย, จึง จะ สม ขาว.

* หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคอร์ด เล่มที่ ๑. ใบที่ ๖. (๒๔๐๗). หน้า ๓๐.

๑. ช้างเจ้า, พิเคราะห์ดู ลำคลอง เล็กๆ ในแขวง กรุง
เทพฯ นี้, เป็นทางที่คนจะต้องเดินเรือเข้าออกไปมา
มาก ๆ. บางที่เป็นคลองที่จะไปวัด. บางที่เป็นคลองที่
จะไปบ้านต่าง ๆ, ถึงมีกีดกันกฎหมายห้าม, ก็ไม่ควรที่ผู้ใด
จะเอาไม้ซุงถ้ำเรือใหญ่, ลงปักขวางคลองไว้, ให้เรือไปมา
เข้าออกได้ความลำบากยากแค้นนัก. กุศลบุคคลเขาไม้ซุง
เป็นหลายท่อนไปทั้งไว้, ที่กลางถนนฝั่งถนน, ที่เป็น
ทางที่คนต้องข้ามแฉกเป็นอันมาก, ก็จะเป็นความผิด
ตามสมควรนักฉันใด, การที่ปักคลองในแขวงกรุงเทพฯ,
ก็สมควรเหมือนกันนั้น, ควรที่ท่านผู้ใหญ่ที่อยู่วิมลของ
ไปมาลำบากนั้น, จะเอาใจใส่ดูแลสิ่งของที่ชักชวนนั้น, ว่า
กล่าวห้ามปราม. ถ้าชักชวนไม่ทำตาม, ก็ควรจะกราบบังคม
ทูลพระกรุณาให้ทรงทราบ, จึงจะสมควร, เพราะสมเด็จพระ
เจ้าแผ่นดิน, จะเสด็จพระราชดำเนินเที่ยวประพาสไปทุกแห่ง
ไม่ไ้, จึงตั้งขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยไว้, ค่ายพระเนตรที่พระ
กรรมฐานไม่ดู.

๒. ช้างเจ้าได้เห็น ลำคลอง บางคลองใหญ่, ที่นำบ้าน
พระยาสาธิตนั้น, งอกแหลม ออกมาในลำคลอง, เพราะเขา
ถึงไม้สระทั้งถมลงไปริมลำคลอง, จนเนื้อที่คลองนั้น กอน
งอกออกมาเป็นแผ่นดินเขตรแดนบ้านของ ท่าน. บ้างที่
ท่านจะหาได้สังเกตดูไม่. ถ้าท่านได้สังเกตดูรู้แล้ว, ก็ควร
ที่ท่านจะห้ามปรามเสีย, อย่าให้เกิดเหตุดังนี้ต่อไปเลย.

เหตุ ที่ บาง บอน

๑ ด้วยคลอง บาง บอน นั้น เป็น ที่ น้ำชน กัน, ตอน นั้น นัก เป็น ที่ คับ แควย คับ, ทาง นั้น เป็น ที่ สำคัญ นัก, เพราะ สิ้น ค้า เมือง เพชรบุรี, แล เมือง ราชบุรี, แล เมือง นครไชยศรี, แล เมือง อะไร ๆ นั้น, เขาก็ มา ตาม ทาง นั้น ทั้ง สิ้น. ครั้น ถึง คราว น้ำ น้อย แล้ว, เรือ แพน้อย ใหญ่ ก็ คึกคัก ทั้ง กัน นัก เหลือ จะ ประมาณ. บาง ที่ จน ขึ้น แล เรือ ลำ บั้น เล็ก ๆ, จะ ลัก ลัก ตัก ไป ให้ พัน ที่ คึก นั้น, ก็ได้ ความ ลา ยาก ยาก แก่น นัก. บาง ที่ เป็น เรือ ใหญ่ เชื้อ ชน หนึ่ง, ก็ ต้อง คึกคัก อยู่ สอง คืบ สาม คืบ ยัง ไป ไม่ ได้. บาง ที่ เรือ บั้น ทุก ผล ไม่ แล ผล ของ สวน เป็น สิ้น กั แล้ว, เจ้า ของ นั้น ยาก จะ มา ให้ ถึง ท้น ตลาด ทั้ง น้ำ โดย เร็ว, เพราะ กว สิ้น ค้า นั้น จะ นำ ไป, ก็ มา ไม่ ได้. บาง ที่ ผล ไม่ นำ เสีย ทั้ง ลา ยาก ทน, เจ้า ของ เสีย ใจ นัก. เหตุ อย่าง นี้ ย่อม ยัง เกิด ขึ้น ที่ นั้น เหนือ ๆ. ถ้า มี ธรรมเนียม กฎหมาย ว่า เรือ ออก ไป ฝั่ง สวน, เรือ เข้า มา ฝั่ง พลแล้ว, เรือ นั้น ก็ ไม่ ไหว จะ คึกคัก มาก. ถึง จะ มี เรือ ใหญ่ คึก อยู่ กลาง คลอง ก็ ภา จะ หลีก เลี่ยง กัน ไป ได้. แต่ กาล ทุก วัน นี้ ไม่มี ท่าน ที่ เป็น อิศร บังคับ. เรือ จึง สับ สน แหก แหก กัน นัก, เข้า ออก ไม่ เป็น ลำ คับ, ทวน ที่ คอ. เวลานั้น จะมี กฎหมาย, เขียน ที่ ไม่ กระดาน ครึ่ง ไร่ กับ ไม่ หลีก อัน สูง, บอก ว่า เรือ มา แล ฝั่ง พล, เรือ ไป ออก ไป ฝั่ง สวน เด็ด. ถ้า มี ฝั่ง ท่าน เจ้า พนักงาน จับ ตัว ได้. เพจนา เป็น สัตย์ แล้ว จะ ให้ ปรีช ไหม ตาม โทษานุ โทษ

^{๑๐} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๑. ใบที่ ๖. (๒๔๐๗). หน้า ๓๐.

๑๑ การลอบขายฝิ่น^{๑๑}

การลอบขายฝิ่น

๑. หนึ่ง พุทธ เกื่อน หก แรมค่ำ หนึ่ง มี หลุสัพทัก, ลูกจ้าง
ของเจ้าภานุรัตน์, กับ มีศเทศเสมซเป็น นายกอง เควนใหญ่,
กับ ลูกจ้างกอง เควน ห้าคน หกคน, ลง ไปช่วย ลอบดู ที่ ห้าง
มีศเทศ บิ๊กเซนต์แปก คิคเนน กำปะนี. หมายถึง จะมี คน ซ่อน เร้น
ลัก ลอบ ขาย ฝิ่น อยู่ ที่ นั้น บ้าง. ได้ เข้า ไป ค้น เบ็ด หิม ทุแล้ว ก็
ไต่ เหน ฝิ่น เป็น อัน มาก. ใน คับ ไล่ ผ่า ของ เขา, ก็ มี ฝิ่น แรก จะ
ทุกใบ. ทาง ใบ ก็ มี น้อย วา คา ฝิ่น เพียง มาก เกี้ยว. ทาง ใบ ก็
มี มาก วา คา ถึง ๒๐๐ บาท. เหน ที่ พวก ลูกจ้าง เบ็ด ทะเล็ก นั้น
ไต่ ทำ ฝิ่น ขาย มาก, หลาย เกื่อน หลาย วัน มา แล้ว. จัฟเจ้าพิ
เพราะ หัก เหมือน เขา จะ ทำ ฝิ่น ใน ที่ นั้น, เพราะ มี เกวี่ง ระชะ
นะ ต่าง ๆ ส่วรับ ทำ ฝิ่น, แล ระชะนะ นั้น เล่า เรา ก็ ไต่ เก็บ มา.
เหน ที่ ลูกจ้าง เบ็ด ทะเล็ก จะ คิก อ่า ใน การ นั้น, เพราะ จัฟเจ้าพิ
เหน ฝิ่น นั้น, เขา แรก จำ ยขาย กัน ทัว ไป ใน ๔. คน ๕. คน.
แต่ นายการผู้ นั้น มี ฝิ่น อยู่ มาก. จัฟเจ้าพิ ทัว ส่ว คัญ ไต่ ลัก คน.
ควว ที่ จะ รับ เสือ ได้ หมก, แต่ พวก กอง เควน กับ พวก เจ้า ภานุ
รัตน์ เหน นั้น น้อย ทัว นึก จึง รับ มิ ได้ หมก. แต่ ลัก คน ที่ รับ
ไต่ นั้น เรา ก็ ไป หมายถึง จะ ลง เรือ. เขา ก็ ร้อง ให้ เรือ ระเพื่อน
กัน มา ช่วย แกะ. บันดา พวก เพื่อน เขา ก็ มา ประมาณ ๕๐ คน
๖๐ คน, แต่ ใน ๕๐ คน ๖๐ คน นั้น, มี คน ที่ เขา ว่า เป็น คน
เบ็ด ทะเล็ก ลูกจ้าง ใน ขนไฮกำปะนี บ้าง. ไต่ คอ สู้ กับ คน กอง เควน
หกคน, เขา ไต่ ภาค คนไทย สอง คน เก็บ เขา ฝิ่น นั้น ไป ครวย ไม่
แพ้ แก่ เขา. แต่ คนไทย อีก สอง คน นั้น ลูกจ้าง ของ เจ้า ภานุ
รัตน์, เขา ก็ คิก กลัว จึง ปล่อย คนไทย ทั้ง สอง นั้น เสือ. แต่
ลูกจ้าง เบ็ด ทะเล็ก ที่ คอ สู้ นั้น, ถือไม้ ทะบอง ถือ อีก ขว้าง ที่ กอง
เควน กับ พวก เจ้า ภานุรัตน์. มีศเทศพันธ์ ที่ อยู่ใน พวก มีศเทศบัก
เซนต์แปกเนน กำปะนี นั้น, ก็ ออก มา ห้าม ปราบ พวก ลูกจ้าง เบ็ด

^{๑๑} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเร็คอร์เดอร์ เล่มที่ ๑. ใบที่ ๖. (๒๔๐๗). หน้า ๓๑.

ทะเล็กเห็นเหลือกำลังแล้ว, จึงให้พวก พ้อง ของ มีศุทอนัก
เอนแปลไปเอาปืนมาหลาย บด, เพื่อ จะ ยิง พวก ที่ ที่กอง
เทวน, ๆ เหน กิ่ง นั้น ก็ กลัว จึง หนี ไป.

๑ ข้าพเจ้าผู้เขียน หนังสือนี้, พิจารณาเห็นว่า การ ที่
พวก จีน ที่กอง เทวน, แลเอา คน ไทย ออกเสีย แปล่า ๆ นั้น
เคยมีอยู่เนื่อง ๆ. แลเมื่อ ขณะ ยังมี ใต้ จักร มหาราช เจ้านั้น,
ไป ลงโทษ ถึง สาคัก, ก็ การ ร้าย อย่างนี้ จะ ไม่ รู้ สิ้น. กอง
เทวน ก็ ทำ การ ครั้ง นั้น การ ที่ ควร จะ ทำ. ถ้า ลูก กอง เทวน
จะไม่ ลง มือ ทวย ก็ จะ เกือบ เขาผีนั้น นั้น มี ใต้. เหตุ คำนึง นี้ เมื่อ
คณเรนแมน ยัง กำลัง รบ เกือบ ภายวิ เพราะ ชายผีนั้น. คณเรนแมน
ยัง ต้อง การ พวก กอง เทวน ไป ช่วย จักร คน ร้าย ลอบ ฆ่า ชายผีนั้น,
นั้น. ข้าพเจ้า มีความ ใจ ใจ ว่า คณเรนแมน จะ ช่วย อุปถัมภ์ ใน การ
นี้, แล ให้ จักร ทำ ไทย ทุก คน, ที่ ใต้ มา ที่ พวก กอง เทวน ชัก
ขวาง ไม่ ให้ กอง เทวน ทำ การ ของ ตัว ให้ สำเร็จ ได้.

๑ ข้าพเจ้า หา ความ สะบาย มี ใต้, เพราะ นาย ห้าง มีศุท
นักเอนแปลเอน กำเปนี้, เป็น นาย ห้าง ชาติ ยุย ที่ ๒, อัน
ลูก จ้าง เบ็ญเล็ก ของ เขา ลัก ลอบ ฆ่า ชายผีนั้น มาก ๆ, ที่ จ้าง มา ใน
๓ ขวบ ชาติ ยุย ๔ ขวบ ชาติ ยุย นี้.

ยังมี นาย ห้าง ยุย, ที่ ข้าพเจ้า สงสัย กลัว ว่า ลูก จ้าง ของ
เขา, จะ เป็น คน ลัก ลอบ ฆ่า ชายผีนั้น ทวย, เหน ว่า ลูก จ้าง ของ
เขา เป็น ชาติ จีน. เขา ก็ คิด ว่า เรา เป็น ลูก จ้าง นาย ห้าง ชาติ ยุย
รบ, แล นาย กอง เทวน จะ ไม่ อาจ มา คำนึง ท้อง เรา ได้. แล
ข้าพเจ้า ชอบ ใจ นี้, เพราะ นาย ห้าง ชาติ ยุย ทั้ง สอง ห้าง, ได้
ช่วยให้ กอง เทวน ไป คำนึง หา บันฑา ใน พวก ลูก จ้าง ของ ท่าน. แล
ข้าพเจ้า หวัง ใจ ว่า นาย ห้าง อื่น ๆ, จะ ช่วย พวก กอง เทวน เช่น
นี้, ไม่ ชำ นาน ที่ เขา มา จัก ลอบ ฆ่า ชายผีนั้น ยัง นี้, จะ เล็ก เล็ก
มก, แล นาย ห้าง ชาติ ยุย, ที่ ยัง สงสัย ยัง เล็ก น้อย, ว่า
เขา ยอม ให้ ลูก จ้าง ที่ ลัก ลอบ ฆ่า ชายผีนั้น นั้น, ก็ จะ พ้น เขา สงสัย
ตัว แล.

๑๒ กองตระเวน^{๑๒}

กองเตเวน

- ๑) บาดูซื้อจับคนทำผิด, ที่กำนันขึ้นหมายของ ตะเวน บอดู.
- ๑) ตั้งแต่วันขึ้นการ เกิดขึ้น หก ขึ้น คำ หนึ่ง, มา จม ตั้ง
 ๑๗ วัน พุทธ เดือน หก แรม สอง คำ, รวม เป็น ๑๗ วัน ทั่วกับ
 จับ ขโมย เสือ ผ้า ต่าง ๆ ได้ สอง คน.
 จับ คน แยก ของผิด เวลา กลาง คืน ได้ สอง คน.
 จับ คน ตีฟัน พวก ไปลัก ได้ คน หนึ่ง.
 จับ คน เป็น ลูก นี้ เขา ได้ สอง คน ๆ หนึ่ง เป็น นี้ ๗๖ บาท,
 คน หนึ่ง ๓๕ บาท.
 จับ คน วิวาท พัน แหง กัน ได้ คน หนึ่ง.
 จับ คน ลอย ลัก ขา ยืน ได้ ตาม คน.
 จับ คน ถือ เครื่อง สากรา วร ได้ สอง คน.
 จับ คน เกะกะ ทำ รังแก ที่ โรง พวก หญิง คน ชั่ว ได้ คน หนึ่ง.
 จับ คน พัน เมีย ของ ตัว มี บาด แผล นำ กลับ ได้ คน หนึ่ง.
 จับ คน ฉะตะ วิวาท ซก ตี กัน ได้ สอง คน.
 จับ คน วัง รว ตาม ถนน หลวง ได้ คน หนึ่ง.
 จับ คน ที่ ไม่ ทำ ตาม สัญญา ว่า จะ ให้ ๒๐๐ บาท นั้น ได้ คน หนึ่ง.
 จับ ตาม หนี นาย เงิน ได้ คน หนึ่ง.

^{๑๒} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๑. ใบบที่ ๖. (๒๔๐๗). หน้า ๓๒-๓๓.

ความ ปล้น

๑. เมื่อ สาม ขวบ สี่ขวบ ชาติภัยผัน มาแล้ว, มีข่าว ภา
กันว่าผู้ร้ายประมาณ ๒๐ คน, ปล้นแหกรร่อน เข้าไปขโมย
เอาเงิน, ภาเอาของไปในห้อง ส้มพวง, หากมีผู้ใดที่ใน
ห้องส้มพวง จะ ชัก ขวางไม่. ข่าว ที่เลื่อง ภาเช่นนี้ ไม่ ถูก.
บางคน ที่ไม่ กลัว ความ มุสา, ภา ความ ต่าง ๆ เพื่อ จะ คิด
ทาง พา ไร ใส่ โทษ เขา ที่ มี ไร ทำผิด, แล คน เช่น นั้น ก็ มีถม.
ไป ทุกวัน. ภา คนผู้ ร้าย นั้น หนี ไป ตาม ทอง สำเพง จริง ใช้,
พวก กง เถวน ที่ ตั้ง อยู่ห้อง สำเพง คง จะ ไล่ เหน. ครั้น ได้
ความ ได้ เลื่อง เขา ถึง ความ นั้น, เจ้า ก็ ว่า, มี ไร เหตุ นั้น เหย.

๒. แต่ เป็น ความ จริง ด้วย การ ปล้น นั้น เป็น ดัง นี้, มีเรื่อง
ในแม่น้ำเจ้าพระยา ลำหนึ่ง, มี ลูกเรือ ๒๐ คน, เขา ภาย
เรือมา แอ่นเข้า, ที่ เรือ ลำหนึ่ง อัน หลง มา แต่ฝ่าย นั้น นั้น จอก
นำวิก ลำปลัด. เจ้าของ เรือ นั้น ชายคน หนึ่ง หญิงคน หนึ่ง เขา
มีเงิน อยู่ใน ห้อง เรือ ๒๐. ซึ่ง กับ ทอง คำ น้ำ หนัก สิบ สอง บาท,
แล คน ร้าย ๒๐ คน ก็ ตอง เข้าไป จับ คน ทั้ง สอง นั้น, มี ไร มี
ไล่ หลังไว้. แล้ว บอกว่า ถ้า แม่น ร้อง ขึ้น แล้ว ตัก น้ำ เรา จะ
ฆ่า เสีย ที่ เหยื่อ, แล้ว เขาก็ เกย เอาเงิน ทอง หมก, ภา กัน หนี
ไป หนี. ทุกวัน นี้ ก็ สงบ เรื่อย อยู่หา ว่า จะ ไป แห้ง ไก ไม่.
หาก มีผู้ ใด หนึ่ง ได้ เห็น ว่า พวก เหล่า ร้าย ขึ้น ไปใน ทอง,
สำเพง ไม่, คง จะ หนี ไป ตาม ในลำ แม่น้ำ เป็น แน่น. ๖

๓. ข้าพเจ้า เห็น ว่า, ความ ปล้น เกิด ที่ ชุกชุม ขึ้น, จึง
หวัง ภัย สมบัติ ของ เรา กัน ทั้ง หลาย จะ ไร ไร จะ, จะ บวช
จาก อัน ตราย แต่ เวลา ขึ้น เถียว ก็ ไม่ ได้.

^{๑๓} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๑. ปีที่ ๖. (๒๔๐๗). หน้า ๓๓.

๑๔ เรือไฟโดนเรือพระที่นั่ง^{๑๔}

เรือไฟ โดน เรือ พระที่นั่ง

๑ วัน ศุกร์ เกือบ หก ชัน สี่คำ บั้ ฉลุศัษย์ทศก, เวลาห้าโมง เข้าเรือ ไร่ทองแกนนิง, กระบี่คัน ชื่อ วิลิษณ์ชัณ นั้น, แล่น ชัน ไป ถึง ปาก คลอง บางกอกน้อย, ทรง ทำหนักแพ พระบวร ราช วัง. เรือ กำปั่น พระ ที่นั่ง ออก แอบ มั่ง เวียง กัน อยู่ ๓ ลำ, เรือ พระที่นั่ง แอมเบรอก ซะณ เบื่อ ลำ ๑, เรือ พระที่นั่ง ประพวน พัน ลำ ๑, เรือ พระที่นั่ง ฮาขาวคิวก, ชื่อ อังฤทธะดีแวน ลำ ๑, เรือ ไร่ทองแกนนิง, เบน กลับ หัวเรือ ไป โคน, เรือ พระที่นั่ง ฮาขาวคิวก กระแทก ทั้ง ลำ, กรวย ช้อน พัง ไป ลง ทัก ปล่อง ไฟ ทศ. เรือ ไร่ทองแกนนิง ลำ นี้, เป็น เรือ หลวงพิศาสสุพล, เจ้า ของ เรือ รับ ทำใช้ ให้ ก็ กัง เก่า, มี พก พ้อง ของ เรือ อยู่ใน พระบวรราช วัง คือ พระวิสุวารี, เขา รับ ชุระกัน ทำใช้. เจ้า ของ เรือ ก็ ได้ คยาย ไม่ มีความ ร้อนใจ. การ ที่ กลับ เรือ ทรง นำ ทำหนักแพ, พระบวร ราชวัง นั้น ไม่ใช่ ที่ ๆ ควร จะ กลับ ที่ นั้น เลย, เพราะ ว่า น้ำ แทรง มา แแต่ ปาก คลอง บางกอกน้อย, เรือ เจ้า พระยา เขาก็ ได้ ชัน ไป กลับ เสมอ ทุก ทวาร, แต่ เขา หา ได้ กลับ ทรง นำ ทำหนักแพ ไม่, เขา ชัน ไป กลับ ถึง นำ วัด สมอราย จึง ไม่ ได้ มี เหตุ, นี้ เรือ ไร่ทองแกนนิง, ไป กลับ ที่ นำ ทำหนักแพ โคน เรือ หลวง, ก็ ไม่ ได้ เสีย ทรพัสสิ้น เท่าใด. ถ้า ไป โคน เรือ นอก เจ้าแล้ว, เจ้า ของ เรือ คง จะ เอา เรือ เข้า อยู่, เจ้า ของ เรือ ที่ โคน ก็ จะ ต้อง เสีย ทรพัสสิ้น มาก. ต่อ ไป วัน นำ ถ้า แม้น ท่าน ทั้ง ปวง จะ ชัน ไป กลับ ไร่ฯ แล้ว, ก็ ไม่ ควร จะ กลับ ที่ นั้น เลย, ควร จะ ต้อง ชัน ไป กลับ ตาม อย่าง เรือ เจ้า พระยา, จึง จะ ชะลอ แฉ้ง ความ มา ณ วัน พุธ เกือบ หก แรม สิบ ห้า คำ บั้ ฉลุศัษย์ทศก.

^{๑๔} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีตอร์เดอรั เล่มที่ ๑. ใบที่ ๗. (๒๔๐๗). หน้า ๓๔.

๑๕ เรื่องผู้ร้าย^{๑๕}

เรื่องผู้ร้าย

๑ อำเภอสีม่าน อยู่ริม น้ำผึ้ง ทวัน ๕๕ ทรง ทัก พระยา โพลญ์
 ซ้ำม, ทำเรื่อง ราว มา ร้องว่า, อำเภอ ทิม แม่ค้า เขา ของ ไป
 เข้า ทัก อำเภอ สีไว้. ณวัน เกื่อน เรก ชัน สาม คำ, อำเภอ ทิม
 ไป ไชกญ แะ ทัก, จะ เขา ของ มา จาบ, จึง รู้ ว่า ผู้ร้าย ตก ของ
 มี รอย ัก ผา กระทาน ห้อง ทัก. ของ หาย ไป, ณั้ ม่วง วัน ๕๖
 หีบ เป็น น้ำ ๑๑๔ ผืน, ณั้ จาว ทาน ๑๕ ผืน, ณั้ จาว
 เปลือก กระเทียม ๑๕ ผืน. ได้ บอก ความ ต่อ อำเภอ สีไว้ ของ
 ทัก, เจ้า ของ ทัก ไม่ รู้ ว่า หาย ไป เมื่อ ไ. จึง ได้ ทำ เรื่อง ราว มา
 ร้อง เมื่อ ณวัน เกื่อน เรก ชัน สาม คำ, ว่า มี ผู้ร้าย ซัก ทัก, ขอ ให้
 ช่วย พิพณา, ให้ ให้ ผู้ ชำระ ลง ไป กู้, มี รอย ชำระ กัก
 ผา กระทาน กั้น ห้อง ทัก. ครั้น ได้ ตาม ได้ ความ ว่า หาย ของ
 เจ้า ของ บ้าน ชัม สัว เพื่อน กัน มา ไว้ คั้น หนึ่ง, แต่ เมื่อ วัน สง
 กราน กั แล้ว. จึง เขา ทัก ทาย ของ เจ้า ของ บ้าน ชัม มา สัก คน
 เขา ได้ ได้ เถียง ใน เวลา เขื่อน วัน นั้น. นำ คน ที่ เป็น ผู้ร้าย เสีย
 ไป, จับ ได้ ว่า เป็น พิรุณ, ซัก ตาม กั รับ, ซัก เพื่อน กัน ว่า ได้ กั
 ทัก กัน สาม คน คือ, ชัย ให้ ชัย ศุภ ชัย นุ่ม, รับ เป็น สัก ย้นำ
 สิ่ง ของ ที่ เขา ไป จาบ. ชำระ ความ สาม วัน ได้ จึง เสรี ถึง สิ้น

^{๑๕} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๑. ใบที่ ๗. (๒๔๐๗). หน้า ๓๔-๔๐.

๑ ของเจ้าของ } ทิวผู้วัย
 อำเภอ ทิม }

อ้าย } ผ้าผืนเงิน ๕๗ หีบเป็นผ้า ๑๑๔ ผืน } เงินชั่งสิบห้าตำลึง
 ทุก } ชาย กับ อำเภอ เงิน บ้าน ทลาค นชัย }

ผ้าขาว ทรา นก ๔ กีบ } ให้เงิน ๖ ตำลึง ๒ บาท
 ผ้าขาว เปลือกกระเทียม ๑๓ กีบ }
 อี บัว มารคา อี บัว ชาย }

ผ้าขาว เปลือก กระเทียม กีบ ๖ } เงิน ๒ ตำลึง
 ชาย กับ อำเภอ รอค บ้านโรงครัว }
 วิก ประทุม คงคา }

อ้าย } ผ้าขาวเปลือกกระเทียม ๑๑ กีบ } เงิน ๖ ตำลึง ๓ บาท
 ไท } ชายให้อำเภอเพ่งพี่ อ้าย จันโท } สิบ
 บ้านสำเริง }

อ้าย } ผ้าขาว เปลือก กระเทียม ๑๐ กีบ } ให้เงิน ๑๑ ตำลึง
 ฝูม } ผ้าขาว ทรา นก ๑๐ กีบ }
 อี บัว มารคา อี บัว ชาย }

๑๖ ของชีวิตบ้าง^{๑๖}

ของชีวิต คง

๑ ข้าพเจ้า เห็น ความอีก อย่าง หนึ่ง ว่า, โพงพาง ที่ซึ่ง ลูกทุ่ง ขวาง แม่ แก่ อยู่ ทุก แห่ง หลาย ตำบล, เห็น เป็น โทษ แก่ ราษฎร หลาย อย่าง นึก. คือ ล่อง แพร มา โคน เค้า, เจ้า ของ โพงพาง ก็ พัน แพร แหก, ไม่ ก็ หาย. แล เรือ มา โคน เค้า, เรือ ก็ ล่ม, เสีย ของ. ทาง ที่ คน พลัก เข้า ไป ใน โพงพาง, คน ก็ ตาย แล ย ทุก ปี. ประโยชน์ ที่ ได้ เป็น ของ แผ่นดิน, ค่า เครื่อง มือ ของ ละ สาม คำสั่ง เท่านั้น ก็ ไม่ มาก นึก. ถ้า ไป รด ให้ ยก เลิก เสีย ก็ จะมี คุณ แก่ ราษฎร มาก.

๑ หนึ่ง ได้ ประมาณ สาม เดือน แล้ว, ข้าพเจ้า ได้ ไป เห็น ความ ลำ แม่ น้ำ ทำ จีน, ไป ตัก ้วย เรือ ฉลอม, ลูก เมีย ไป ตัก ้วย เป็น เวลา กลาง คืน เกือบ มืด นึก, ไป โคน เสา โพงพาง ที่ เขา บัก ถึง ัว หา ได้ ดอน เสีย ไม่. แทบ จะ เป็น อัน ตราย ให้ เรือ เกือบ ล่ม. ถ้า เป็น เรือ ย่อม ๆ แล ้ว คง ล่ม เป็น แท้. ลูก เมีย ก็ คง เป็น อัน ตราย แก่ ชีวิต. ทั้ง นั้น ต้อง ไป ไม่ สะบาย เลย, เพราะ มี เสา หลัก โพงพาง, ที่ บัก ถึง ัว ใน แม่ น้ำ นั้น เหนือ ๆ. เหตุผล ประการ ใด, ท่าน เคา เวิน เมนต์ จึง มี ได้ ห้าม ปราบ แล ปราบ โหม เจ้า ของ ผู้ ที่ บัก หลัก เสา โพงพาง นั้น เลา. ถ้า เขา บัก ถึง ัว เช่น นั้น, ก็ ควร ที่ เจ้า ของ จะ จัก แรง ให้ มี ได้ เพลิง เป็น สำคัญ ัว, แล ต้อง เป่า เขา ัว เขา ้วย, ให้ มี เสียง ัว ตัก ้วย, เรือ ชน ล่อง ไป มา จะ ได้ ัว เป็น สำคัญ. อะ

^{๑๖} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๑. ใบที่ ๗. (๒๔๐๗). หน้า ๔๐.

กองเตเวน

๑ บาดูซี่ รับ คน ทำ ผัก ที่ กับ บั๊คนแฮมส์, นาย กง เศวน
 ไก่ชกมา. ทั้ง แถ่นวัน เสาร์ เก็ดน หก แรม สี่ คำ, มา จน
 ถึง ฅวัน อาทิตย์ เก็ดน เทจ ฅั้น สี่ คำ, บั๊ ฅลู่ สั๊ปกศก. รวม เป็น
 สิบหกวัน ฅ้วย กัน. คือ รับ ผู้ ร้าย ฅโมย ฅีบ สอง ใบ ไก่ ฅน ๑
 รับ ผู้ ร้าย ฅโมย ฅึงเกง ไก่ ฅน ๑. รับ ผู้ ร้าย ฅโมย ฅัก ไก่ ฅน ๑
 รับ ฅน เสก ฅูวมา ไก่ ฅน ๑. รับ ทาน ฅนึ๋ นายเงิน ฅัก ๒ ฅน
 รับ ฅน เป็น ลูก ฅี่ เซา ๑๒๐. ฅาก ไก่ ฅน ๑
 รับ ฅน ฅาย ฅนึ๋ ฅั้ง ฅ้าม ไก่ ฅน ๑
 รับ ฅน รัง ราว ตาม ฅน ฅลวง ไก่ ฅน ๑
 รับ ฅน ฅึล ฅเวรง ฅากราว ฅัก ๓ ฅน
 รับ ผู้ ร้าย ฅโมย ฅอง ฅำ ฅากา ๔๒๐. ฅาก ไก่ ฅน ๑
 รับ ฅน ทำ ลวง เกิน ไก่ ฅน ๑

^{๑๗} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีตอร์เตอร์ เล่มที่ ๑. ใบที่ ๗. (๒๔๐๗). หน้า ๔๐.

๑๘ โจรผู้ร้าย^{๑๘}

โจร ผู้ร้าย

๑ วัน พุทธศักราชขึ้นปีใหม่เก่า, ปี คชศักราชเวลา
โมงเช้า ฟอนซิกา พุกเก็ก, ไปที่วัง พระเจ้าน้องยาเธอ กรม
หลวงวงษาธิราชสนิท, ๗ ยังไม่พบม คั่น. ฟอนซิกาเข้าไป
ขโมยเอา นาฬิกา ของค่า, คุง นามิเก้อ, มีสายสร้อยทอง ค่า
ใหญ่ กว้าง, มีกลีบ รูปเจ้าจอมมารกา กลีบหนึ่ง, กลีบเข็ม
กลีบหนึ่ง, มีคนเห็นเป็นหลายคน. พระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหลวงวงษาธิราชสนิท, ให้หม่อมราชวงศ์ไทยตระลาการ ศาล
ต่างประเทศ, ลงไปฟ้อง กับ มีศเทศโม กงสุล พุกเก็ก, ๗ ให้
เสมียน ขึ้น มา คั่น แพบอนซิกา. ใต้ของ ๗ กรมหลวงวงษา
ธิราชสนิท, ที่ ฟอนซิกา ลัก ไปแต่ก่อน ๗ เป็นหลายสิ่ง.

๑ ทาย ฟอนซิกา ขึ้น ขึ้น ความ ว่า, ฟอนซิกา ลัก หีบใส่เงิน
ของ กรมหลวงวงษาธิราชสนิทไป, เขาผ้าแดงเช่นเย็บ รง ห่อ
หีบให้ ทาย ฟอนซิกา แยกไป แพบ, เวลาเช้า กรมหลวงวงษาธิ
ราชสนิท ยัง ไม่พบม คั่น เหมือน กัน, แต่ ทาย เกิดมา
แล้ว. ใน หีบ นั้น มีเงิน กงสิยซัง เต็ม กง ๗ กิ่ง, กงผ้าขาว
หักซังเศศ กง กิ่ง, กงไหม เขียว คุ้ม ทอง หูทอง, เงิน สาม
ซังเศศ กง กิ่ง, กงเขยิบ ค้วยไหมทอง, ใส่ทอง ๕๕ บาท
กง กิ่ง. ฟอนซิกา ลัก ของ กรมหลวงวงษาธิราชสนิทไป, แต่
ก่อน เป็น อัน มาก. ฟอนซิกา ไม่ไ้ทำ มาหา กินสิ่งไร, แบท
หอย ตัวละ ๑๐๐ บาท ๒๐๐ บาท เนื้อง, เป็น นักเลง เล่นไป,
เล่นไฟ, แล้วช่วย ทาย ไว้เป็นหลาย คราว หลาย คน, ชื่อ น

^{๑๘} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคอร์ด เล่มที่ ๑. ปีที่ ๘. (๒๔๐๗). หน้า ๔๘-๔๙.

๑๙ กองตระเวน^{๑๙}

กองเตเวน

๑ บานูชี จับ คน ทำผิดที่ ถีบขี้คันเขมส์, นายกอง เตเวน
ได้บอกมา. ตั้งแต่วัน อาทิตย์ก่อนเรก ชันส์คำ, บั ผด
สัปดาห์. มาจน ถึง วัน อาทิตย์ก่อน เร็ก แรม ตาม คำ, รวม
เป็น สิบสี่ วัน ด้วย กัน.

จับผู้ ร้ายขโมยผ้า ส่อง ไก่คน ๑.

จับ คน เป็น ลูกหนี้ ไก่คน ๑.

จับ คน ลัก ขายฝิ่น ด้วย หาม ไก่ ๖ คน.

จับ คน ถู เครื่อง สากราด ไก่ ๒ คน.

จับ ทานหนี้ นายเงิน ไก่คน ๑.

จับ คน ร้ายแทงฟันผู้หญิง ไก่คน ๑.

จับผู้ ร้ายวิ่ง ราว ของ แท่ง ทัว ไก่คน ๑.

จับ คน หัวไม้ที่ หมายถึง จะฆ่า คน นั้น ไก่คน ๑.

^{๑๙} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกกรีกอร์เดอร์ เล่มที่ ๑. ใบที่ ๘. (๒๔๐๗). หน้า ๕๐.

การ ขโมย

๐ ฌ็อง เสาร์ เกิดขึ้น แปด ชั่วคน คำหนึ่ง ปี ฌ็อง สิบปีเศษ, จู่ๆ คนหนึ่ง มา กล่าว ความ ที่ ทำนอง คง เกวณ, เป็นใจ ความ ว่า, มี เงิน ประมาณ ๓๐๐๐ เหรียญ, ที่ เขา ขโมย เขา ออก จาก กำแพง ซื่อ ฟ้า ที่ รม น้ำ อยู่ ปาก อ่าว ทะเล ไบบลิค หด เคียน แล้ว นั้น. แล คน นั้น กล่าว ว่า ผู้ ที่ ขโมย นั้น, ให้ เงิน เป็น สิบคน แก่ ตัว เ็น เงิน ๘๐ เหรียญ, เพื่อ จะ มี ให้ ใคร รู้ ความ นั้น. ครั้น เมื่อ ฌ็อง ชาติ ชัย ชื่น สอง คำ, ข้าพเจ้า ก็ มี ศิษย์ ได้ ไป รับ เงิน จาก หมอช จิน คนหนึ่ง ที่ อยู่ สำเพง, เงิน นั้น ๔๘ เหรียญ. หมอช ได้ รับ เงิน นั้น ไว้ กับ มี ผู้ มี ชัย, ที่ เข้า ส่วน ใน การ ขโมย นั้น. เงิน เวียน นั้น คำ เพราะ อยู่ น้ำ ใต้ หลาย เคียน, ข้าพเจ้า ได้ ฝาก เงิน นั้น ไว้ ที่ กองสกล ชิงกฤษ เมื่อ ฌ็อง จิน ทร ชื่น สาม คำ. ข้าพเจ้า จับ ได้ เจ็ด ได้ สอง คน ที่ เขา พ้อง ว่า เป็น ขโมย, ข้าพเจ้า ได้ จับ ไว้ คอย ก้าว เวลา ที่ จะ ตัก สิ้น ความ. ใน สอง คน นั้น แต่ คน หนึ่ง เป็น ลูกจ้าง ใน เรือ ชัย ออก, เขามัก เรียก ว่า เป็น กบิลัน เรือ ออก ๆ นั้น เขา ได้ จ้าง ไป ช่วย เขา เรือ ฟ้า ที่ นั้น ชื่น, เขา ได้ รับ จ้าง ช่วย เป็น หลาย เคียน, แต่ การ นั้น ยัง มิ ได้ แก้ว. ข้าพเจ้า คอย ก้าว เวลา ที่ จะ ตัก สิ้น ความ นั้น, โดย ข้าพเจ้า หวาด จะ รู้ ว่า จะเป็น สัจ หลา ไม่.

^{๒๐} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๑. ปีที่ ๙. (๒๔๐๗). หน้า ๕๙.

๒๑ กองกระเวน^{๒๑}

กองเตวน

๑ บัญชีจับคนทำผิด, ที่กบฏันเฮม นายกองเตวนได้
 บอณา, แต่ณวันพุธ เดือน ๗ แรม สี่ค่ำ, จน ถึง ณวัน พุธ
 หักงัก เดือน แปด ขึ้น หก ค่ำ สวี เป็น ๑๔ วัน ทั่ว กัน.

- ๑ จับคน แบก ของ ไป ผิดเวลา ได้คน หนึ่ง.
- ๑ จับ ลูก นี้ เป็น เงิน ๒๔๑ เหรียญ คน หนึ่ง.
- ๑ จับ ลูก นี้ เป็น เงิน ๒๐๐ ร้อย เหรียญ ได้คน หนึ่ง.
- ๑ จับ คน ยี่อ แย่ง ปั้น ชัน ได้ สอง คน.
- ๑ จับ คน ยี่อ แย่ง นาฬิกา ได้คน หนึ่ง.
- ๑ จับ คน ขโมย เสื้อผ้า ได้คน หนึ่ง.
- ๑ จับ คน ขโมย เงิน สาม ตำลึง ได้คน หนึ่ง.
- ๑ จับ คน ขโมย ไข่ ได้คน หนึ่ง.
- ๑ จับ คน ถีบเครื่อง สากรวก ได้ สอง คน.
- ๑ จับ ทาน หนึ่ง นาย ได้ สาม คน.
- ๑ จับ คน ที่กัน ทั่วไม้ คบของ พันกัน ทั่วมีด ได้ห้าคน.
- ๑ จับ คน ที่รับ เงิน ขโมย ๙๐ เหรียญ, เขา หมายถึง เป็น
 เงิน ที่ เวื่อ ฟัก ที่ จม น้ำ นั้น ได้คน หนึ่ง.

^{๒๑} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๑. ใบที่ ๙. (๒๔๐๗). หน้า ๖๐.

๑ เหตุไฟไหม้ ๓๖

๑ วันอังคาร เดือนแปด แรมสามค่ำ, บัณฑิตย์ศักดิ์ศก เพราะ
 บ่าย ประมาณ สอง โมงเศษ, เรือนโรงผู้มีชื่อ ตำบล บางรัก
 ทรงหลังอยู่เจ้าพระยา นิกรบดินทร์, เพลิงไหม้เรือนโรง ราษฎร
 ๒๒ เจ้าของ, เรือน ๕๐ หลัง, โรง ๑๘ หลัง, รวม ๖๘ หลัง.
 สืบข่าว บ้านใกล้เคียงได้ความว่า, เพลิงไหม้ขึ้นที่ หมู่บ้าน
 นายสิบ อากัง ก่อน. ชื่อ ทาย นายสิบ อากัง เป็น ต้น ไฟ. ได้
 ทวีขึ้น มา ตาม ให้การ ว่า, เพลิงกลาง วันขึ้น หง เข้า
 ก็น แล้ว ลม ไป ทาได้ คับ เชื้อเพลิงไหม้. ขึ้น ลง ไป ขอบ น้ำ
 ที่ขึ้น ทำไกล กับ เรือน ประมาณ ๑๐ วา ๑๒ วา. ขึ้น ยัง ขอบ น้ำ
 อยู่, ได้ ขึ้น ผู้มีชื่อ ร้อง ขึ้น ว่า ไฟไหม้. ขึ้น แล ขึ้น ไป เหนไฟ
 ศึก ขึ้น ที่ ผา ศรัทไฟ ที่ขึ้น หง เข้า ก่อน. ขึ้น วัง ขึ้น ไป
 ะ คับ ก็ ไม่ ทน, ไฟไหม้ ขึ้น ไป ถึง หลังคา. ขึ้น ก็ ภา บุกร
 วังหนีไป. ตาม ได้ความ แต่เท่านี้.

๑ แต่พวกชาวเมืองไทย ที่เสียทรัพย์สินเพราะไฟไหม้ เมื่อวัน
 อังคาร เดือนแปด แรมสามค่ำ บัณฑิตย์ศักดิ์ศกนั้น, หลวงนาวา
 เป็นผู้เสียมาก. ลูกไฟ ลม หอบ ข้าม สวนผลไม้ไป ตกลง ที่
 คุก หลวงนาวา มุง จากไหม้ คอ ๆ ไปเป็น อัน มาก. เขาคับ ไม่
 ไก้, เพราะใน ขณะ นั้น น้ำใน คลองแห้ง, ไฟจึงได้ ไหม้ โอริเอส
 เทลไฮเทิล ของ ไทเออ แอนก่าปะนี้ หมกสิ้น ที่เก็บ, เหลือ อยู่
 แต่ ฟูก ที่นอน กับ บัญชีข้าง, ทวีกับยี่สิบ แวศที่นั้น, แทบ จะ
 สิ้นชีวิตร ภายใไฟนั้น, แต่ได้ ขึ้น ข่า ว่า คง จะ รอด. มี
 ข่า ว่า ต้นไฟ นั้น, เกิดเพราะ หลิง มีชื่อ, กำลัง ทอกล ปลา
 ทวย น้ำ มี พร้อ. เมื่อ น้ำมี ร้อน กล้า, จึง เขา ปลา ขึ้น หนึ่ง
 ทอกล ลง ใน น้ำนั้น, จึง กระเด็น ออกไป ทักไฟไหม้ ลก โพลง ขึ้น
 ศึก หลังคา จาก, แล้ว ไหม้ลาม ไป เช่น ว่า มา แล้ว นั้น.

^{๒๒} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีกอร์เดอร์ เล่มที่ ๑. ใบที่ ๑๐. (๒๔๐๗). หน้า ๗๓-๗๔.

๒๓ หัวไม้^{๒๓}

๑ หัวไม้ ๖๖

๑ ใน กาลเวิ้ง ๆ นั้น, ยังเกิดเหตุร้ายขึ้นอย่างหนึ่ง, คือใน
 กรุงเทพฯ นั้น. มีเด็กชายคนหนึ่ง, อายุ ประมาณ ได้ ๑๔ ปี. เป็น
 ลุงจ้าง อยู่ใน เรือสกนธ์ ลำหนึ่ง, ที่เป็นของ พวกสำรับนำ
 ร้องน้ำ. แล มี คนพวกหนึ่ง, มาชวน ให้เด็กนั้น ขึ้น ไปบนบก.
 แล เมื่ออยู่บนบก นั้น, มัน เขามีก แหง เด็กนั้น เข้า ที่สี่ค่าง
 แทบ จะ ถึง หัวใจ. แต่เด็กนั้น หา ทาย ไม่. ชายผู้ร้ายนั้น ก็
 หนีไปได้. แต่มี ชาย คนหนึ่ง, หญิง คนหนึ่ง, ให้ชายผู้ร้าย
 ขึ้น มือกไป แหง เรือนั้น, เขา จับ ตัวไว้ ได้แล้ว. แล ความ ร้าย ทั้ง
 นี้, เกิดขึ้น เพราะ เหตุผล ประการ ใด, ยัง หา รู้ ชัก ไม่.

^{๒๓} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกริเตอร์เดอร์ เล่มที่ ๑. ใบที่ ๑๐. (๒๔๐๗). หน้า ๗๔.

๒๕ คนโทษหนีไป^{๒๕}

๑ คนโทษหนีไป ๖๖

๑. หนึ่งเจ้าพระยาไต่ถามข่าวว่า, ผู้ซื้อ ฮาฮอย, อีกชื่อหนึ่งว่า แซม, เป็นชาวจีน, เป็น กับมัน เว็ส สกเนอ, ที่เรียกว่า ซอก นั้น, เขาจับตัวเกาะมาไว้, เพราะมีโทษฟ้องหากกล่าวโทษว่า, เป็นผู้ร้ายไต่ขโมยเงิน ๓๐๐๐ เหรียญ, จาก เว็ส ฮังกฤษ ที่ซื้อ ว่า ฟัก, ที่ จม น้ำ อยู่ ปากน้ำ นั้น. เขา ตัว มา จำไว้ที่ตึกกงสุล ฮังกฤษ หนึ่ง, แล้ว ข้าย จิน ผู้ร้าย นั้น, มัน ก็ คัก ชัก กง เหล็ก นำ ค้าง ตึก หนีไปได้.

^{๒๕} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๑, ใบบที่ ๑๐. (๒๔๐๗). หน้า ๗๕.

๑ ทำอิฐปลอม ๒๖

๑ วันอาทิตย์เกิดน แยกชั้น คำหนึ่ง, บิดลูสปีตักจัน หล่อ
อยู่โรงเคียว กับ จัน เสียง อยู่, มา รับ ถินบด เป็น เงิน สาม
ซึ่งว่า จัน เสียง อยู่ เป็น จัน เมือง แท้ จัว, มา เข้า โรงธำแคง
ชวน, อยู่ ที่ สำ เพง ใน กรอก วัค ยวน ว่า, จัน เสียง อยู่ ทำอิฐ
ปลอม. มา ให้ พวก ไป ลึก ไป ช่วย กัน. จัน ไท่ ทัว จัน เสียง อยู่, ผู้
ทำ อิฐปลอม คน หนึ่ง. จัน เตย, จัน ชิวฮี้ ผู้ รับ เขา อิฐ ไป เทียว
จำ น่าย สอง คน, ไท่ แบบ พิม ที่ ทำ อิฐปลอม, ทำ ด้วย กิน สอ
พอง สอง อัน. อิฐปลอม ทำ แล้ว ๓๕๘ อิฐ. เมื่อ ไป จัน นั้น
เป็น เพลา กลาง วัน ถ้า ถึง ทำ อยู่. ๒๖

๑ ขั้วเจ้า พิเคราะห์, การ ที่ ทำ อิฐปลอม นั้น น่ากลัว จะ
เป็น ความ อับยศ แก่ บ้าน เมือง ทวี มาก ชน. เพราะ อิฐ นั้น
ทำ ด้วย ทกัว มี ราคา ต่ำ, แล หล่อ หลอม ง่าย ด้วย, จรรมนิยม
อังกฤษ แล เมือง อเมริกา นั้น, เมื่อ จะ ทำ อิฐ ที่ เรือกว่า เซ็นต์
แล เมื่อ อังกฤษ ทำ อิฐ เรือกว่า ไป ชี นั้น, ก็ เขา ทอง แคง ที่
หลอม ยาก, แล คุ้ย มี ราคา มาก หน่อย หนึ่ง, ใน ๑๐๐ เซ็นต์
นั้น ที่ ใช้ เป็น เรือ หนึ่ง, แล ราคา ของ แคง นั้น, ประมาณ แทบ
จะ ถึง กึ่ง เรือ หนึ่ง. แล อิฐ ที่ ทำ ด้วย ทกัว นั้น, ก็ ก็ กว้า หุ้ย
เบียด มาก อยู่ แล้ว, แต่ ยัง ต่ำ กว่า อิฐ ของ แคง อยู่. ถ้า พระเจ้า
แผ่นดิน กรุง สยาม ทรง พระ กรุณา ไป ฎให้ ยก อิฐ ทกัว เสีย,
ใช้ อิฐ ทำ ด้วย ทอง แคง, ก็ เห็น ว่า จะมี คุณ แก่ กรุง สยาม เป็น
อัน มาก, แล เห็น ว่า มี เครื่อง ที่ สำรับ ทำ เงิน แล อิฐ นั้น, พร้อม

^{๒๖} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๑. ปีที่ ๑๐. (๒๔๐๗). หน้า ๗๕.

๒๗ กองตระเวน^{๒๗}

๑ กองตระเวน ๖๖

๑ บาลชัยจับคนทำผิด, ที่กัมบัตัน เหมนายกองตระเวน
บอกมา, ทั้งแต่เกี้ยนแปดขึ้น ห้าคำ จนถึงแรมห้าคำ, รวม
เป็น ๑๕ วันด้วยกัน. ๖๖

- ๑ จับคนวิ่งเครื่องฮาวุธได้คนหนึ่ง.
- ๑ จับคนฟันพวกกองไปลิสได้คนหนึ่ง.
- ๑ จับคนลักเรือหนีไปได้สองคน.
- ๑ จับคนที่มีไม้เท้าตามคำสั่งญาติคนหนึ่ง.
- ๑ จับคนขโมยไก่ห้าคน.
- ๑ จับคนวิวาทตีกันได้สองคน.
- ๑ จับคนแฉกกันได้คนหนึ่ง.
- ๑ จับคนปล้นเฮาผ้าเจ้าสี่สิบห้าได้คนหนึ่ง.
- ๑ จับคนตีฟันหญิงมีครรภ์ได้คนหนึ่ง.
- ๑ จับทาสหนีนายได้คนหนึ่ง.
- ๑ จับคนชักจูงพวกกองไปลิสได้คนหนึ่ง.

^{๒๗} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๑. ใบบที่ ๑๐. (๒๔๐๗). หน้า ๗๕-๗๖.

๒๘ เรื่องราวฉ้อเหล็ก^{๒๔}

๑ เรื่องราวฉ้อเหล็ก ๓๖

๑ ข้าพเจ้า หลวงพิไชยวารี, ทำเรื่อง รว มากราบเรียนเจ้าคุณ รามวง, แด่ ยืน ท่าน พระภาณุ ศาสตร รับ สั่งผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่, ขอ ท่าน ได้นำ ขึ้น กราบ เรียน เจ้าคุณผู้ใหญ่ ได้ทราบ, ด้วย หลวง ภาณุวิเศษ นำ ความ ไม่จริง ขึ้น กราบ เรียน เจ้าคุณผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่, ทั้ง แค่ว่า ได้เข้า ทำ เกณฑ์ เหล็ก, รูปพรรณสั่ง หลวงไว้ ๑๗ เกียน, ได้เบิกเงินแค่ สาม เกียน. ความ จัชนี ทำจริง ไม่. ข้าพเจ้า สืบ ความตาม ฎีกา ออก เหล็กจำนวน ยี่สิบแปด ศก, กับ บั จวด น ศก, สอง ปี ต่อ กัน มี รายเดือน ซัก ขึ้นดังนี้. เกียน ๓๐๐๐ หาบ, ฎีกา ข้าง ขึ้น ๔ แผ่น, ข้าง แรม ๔ แผ่น. เกียน สิบ ๔๔๐๐ หาบ, ฎีกา ข้าง ขึ้น ๑๒ แผ่น ข้าง แรม ๑๒ แผ่น. เกียน สี่ ๔๔๐๐ หาบ, ฎีกา ข้าง ขึ้น ๑๒ แผ่น ข้าง แรม ๑๒ แผ่น. เกียน ห้า ๔๔๐๐ หาบ, ฎีกา ข้าง ขึ้น ๑๒ แผ่น ข้าง แรม ๑๒ แผ่น. เกียน หก ๖๐๐๐ หาบ, ฎีกา ข้าง ขึ้น ๑๕ แผ่น ข้าง แรม ๑๕ แผ่น. เกียน เจ็ด ๗๒๐๐ หาบ, ฎีกา ข้าง ขึ้น ๑๔ แผ่น ข้าง แรม ๑๔ แผ่น. เกียน แปด ๗๒๐๐ หาบ, ฎีกา ข้าง ขึ้น ๑๔ แผ่น ข้าง แรม ๑๔ แผ่น.

๑ ใน เจ็ด เกียน ข้าง บน นี้, รวม เหล็ก ๓๗๔๐๐ หาบ. เงิน รายนี้ หลวง ภาณุวิเศษ ได้ รับ ไป เสรี แล้ว.

เกียน เก้า ๗๖๐๐ หาบ, ฎีกา ข้าง ขึ้น ๑๔ แผ่น ข้าง แรม ๑๔ แผ่น. เกียน สิบ ๗๖๐๐ หาบ, ฎีกา ข้าง ขึ้น ๑๔ แผ่น ข้าง แรม ๑๔ แผ่น. เกียน สิบเอ็ด ๗๖๐๐ หาบ, ฎีกา ขึ้น ๑๔ แผ่น ข้าง แรม ๑๔ แผ่น. เกียน สิบสอง ๗๖๐๐ หาบ, ฎีกา ขึ้น ๑๔ แผ่น ข้าง แรม ๑๔ แผ่น. เกียน สิบสาม ๗๖๐๐ หาบ, ฎีกา ข้าง ขึ้น ๑๔ แผ่น ข้าง แรม ๑๔ แผ่น. เกียน สิบสี่ ๗๖๐๐ หาบ, ฎีกา ข้าง ขึ้น ๑๔ แผ่น ข้าง แรม ๑๔ แผ่น. เกียน สิบห้า ๗๖๐๐ หาบ, ฎีกา ข้าง ขึ้น ๑๔ แผ่น ข้าง แรม ๑๔ แผ่น.

เจ็ด เกียน ที่ สอง นี้, รวม เหล็ก ๕๐๒๐๐ หาบ เงิน อยู่ พี่ เมีย ได้ เข้า มา เป็น เจ้า ภาณุ. เงิน ได้ เบิก ไป แล้วยัง, ยัง ไม่ ได้ เบิก ไป ยัง.

^{๒๔} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกปริศนารัตน์ เล่มที่ ๑. ใบบท ๑๑. (๒๔๐๗). หน้า ๗๗-๗๘.

๑ ฎีกาขอเหล็กมีแจ้งอยู่ดังนี้, เกียน สี่, เกียน ห้า, เกียน หก, ทั้งแต่ข้าพเจ้าทำเรื่อง รว รุกธ เกลา ฯ ถวาย ครั้ง ก่อน. แล้วฎีกา ตาม เกียน นั้น ยัง ไหว เรว ช่ง ช่ง กัน อยู่, จะ ถวาย เรือน ไป ยัง หา ได้ ไม่. แต่ ถวาย ที่มี ฎีกา สิบสี่ เกียน รวม เหล็ก เก้า หมื่น พัน หาย, เงิน หลวง ไท โยธ ภาส หาย จะ สี่ บาท, รวม เงิน สี่ พัน สี่ ร้อย ห้าสิบ ช่ง ได้ สี่ เหล็ก รูป พระศรี พระคลัง ใน ขวา ๑๕๖๐๐ หาบเศษ. แต่ เงิน ค่า ถ่าน ๑๓๔๓ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ยัง ไม่ ไ้ เบิก. ข้าพเจ้า ขึ้น เรื่อง รว ครั้ง นี้, ตาม จัป ไล่ ทิน แล้ว เงิน ค่า ถ่าน นี้, เรน จะ ไม่ กล้า เบิก จะ ช่ง ทั้ง เสีย, เขา ทัว รอก ไป ครั้ง นี้. ราย เงิน เบิก ราก ท้อง พระคลัง, กับ ส่ง ทัว เหล็ก หัก ใช้ กัน แล้ว, ยัง เกิน เงิน อยู่ ที่ หลวง ภาษี วิเศษ ชัก มาก. ราย เงิน ค่า ถ่าน ที่ ยัง ไม่ ไ้ เบิก นั้น, ทัว เงิน ค่า ถ่าน จำนวน นี้ เก่า ของ พระยา สมบัติ ชาติ ยาด เบิก ไป ยัง หา เสรี ไม่. ครั้น หลวง ภาษี วิเศษ จะ เบิก ค่า ถ่าน นี้ ใหม่ เจ้า หน้ กงาน พระคลัง มหา สมบัติ ยัง ไม่ ยอม เบิก ให้, จะ เบิก เงิน ค่า ถ่าน ช่ง ได้ นี้ หนัก เหล็ก ก่อน. ครบ นี้ แล้ว จึง จะ เบิก เงิน ค่า ถ่าน นี้ ใหม่ ได้. ครั้น หลวง ภาษี วิเศษ เข้า มา รับ เป้น เป้า เกี่ เหล็ก ได้ ทำ เกียน หก เกียน, ขอบ เข้า กับ พระยา สมบัติ ชาติ ยาด, คิด หา กิน ทัว กัน ได้ แล้ว. จึง แ่่ง จิน อยู่ เข้า มา ประมุข แ่่ง ภาษี เหล็ก ก่อน. จิน เกียน เปน ประกัน, จิน อยู่ จิน เกียน เปน ช่ น้ ช่ง เมื่อบ หลวง ภาษี วิเศษ. ครั้น ผู้ ขึ้น เปน เจ้า ภาษี เหล็ก ก่อน, จะ ช่ง จำ เหล็ก ให้ แ่่ง หลวง ภาษี วิเศษ, ๆ กลัว ความ นั้น จะ สว่าง ไป แ่่ง หู คน อื่น, กลัว ความ จะ ไม่ มี ก ทัว เหล็ก ก็ อยู่ ตาม เจ้า ภาษี ร้อย ชัก สาม, เจ้า ภาษี เหล็ก ก่อน ได้ เกิน ภาณูชี, มี หนึ่ง อยู่ ใน ๔๐๐๐๐ หาบ. เบิก เงิน หลวง น้า หนัก เหล็ก มี หนึ่ง ถึง หก หมื่น เจ็ด พัน หาย. คิด ทด เปน ราย เกียน ๆ หนึ่ง มี เหล็ก อยู่ ใน ทั้ง น้า แต่ เพียง ๓๐๐๐ หาบ เศษ เท่า นั้น. ราย ฎีกา ใช้ การ ก็ มาก จะ เหล็ก ทัว เหล็ก ตัก พัน สาม ร้อย, พัน สี่ ร้อย หาย, มี

ตัวเหล็กจำนวน เก้าแสน อยู่นี้เพียงเท่านี้.

๑ ทั้งแต่เงินอยู่ฝั่เมื่อหลวง ภาษีวิเศษ, เข้ามาเป็นเจ้าภาษี, ก็ได้ออกเหล็กเกือบละ ๗๖๐๐ หาบเสมอทุกเดือนมา, ในท้องนี้ไม่มี ตัวเหล็ก จะซื้อ จะขาย. ถ้าต้องจ่ายเหล็ก เกือบหนึ่งถึง ๗๖๐๐ หาบทั้งนี้จริงแล้ว. จ่ายสามเดือนก็หมดเหล็กในจำนวน ปีหนึ่ง, ซึ่งมีอยู่ในกรุงเทพ ฯ ต่อไปอีก ลักแปดเดือน, เก้าเดือนนั้น, ไม่มีเหล็ก จะใช้จน สัก หาบหนึ่ง. ของไม่มีหลวง ภาษีวิเศษเข้ามาพูดเป็นมี. หากินโกง ๆ ทั้งนี้, ทว่า ฎีกา ออกเหล็ก สอง ยศที่มี มาณูชี้เจ็ดเดือน, เข้มขึ้นกัน. ผู้ขึ้นเป็น เจ้าภาษี ออกเหล็กเจ็ดเดือน รวมเหล็ก ๓๗๔๐๐ หาบ. แต่เงิน อยู่ฝั่เมื่อให้เข้ามาเป็น เจ้าภาษี, ออกเหล็กเจ็ดเดือนรวมเหล็ก ๕๓๒๐๐ หาบ. หัก ยศเจ้าภาษี คนเก่า เจ็ดเดือนแล้ว. เงิน อยู่ออกเหล็กเกิน ๑๕๕๐๐ หาบ, คิดเป็นเงิน ๗๗๐ ชั่ง. พลอย ใ้ค่า ถ่าน ๔๘๑ ชั่ง ทำค่าถึง รวมเป็นเงิน ๑๒๕๑ ชั่ง ทำค่าถึง. เจ็ดเดือนได้เปรียบกว่าเจ้าภาษี คนขึ้น ออกเหล็ก, เงิน หลวง จะ ต้อง เสีย ไปเปล่า ถึงเท่านี้.

๑ ข้อหนึ่งคิด ตามจำนวน มาณูชี้ ออกเหล็ก ๑๔ เดือน, รวมเหล็ก ๘๑๐๐๐ หาบ. เงิน ค่าเหล็ก เกิน ตาม พิกัด หาบจะ สิบบาทเงิน ๔๕๕๐ ชั่ง. เงิน ค่าถ่าน คิดเพียง ราคา ถ่าน หาบละ สิบ สลึง, เงิน ๒๘๔๓๓ ชั่ง สิบห้า ทำค่าถึง รวม เงิน ๗๓๘๘๓ ชั่ง สิบห้า ทำค่าถึง. หักส่งเหล็ก เงิน ๓๐๐๐๐ ชั่ง. เงิน หลวง จะ ต้อง เสีย ไปเปล่า ๔๓๘๘๓ ชั่ง สิบห้า ทำค่าถึง. เงิน ยศ รายนี้ หลวง ภาษีวิเศษ คิด ข้อไว้ ใ้ความ พิกัด อย่างเก่า. เกษ พระบารมี พระเจ้าอยู่หัว เงิน รายนี้ ยศ ตก อยู่ใน พระคลังมหา สมบัติ, ยี่สิบห้า วัน

เบิกไปเสร็จไม่. หลวง ภาณุวิเศษ พุก ขวัก ยัง ตาม ลูกค้า ไทย
จีนว่า, ตัวไก่อรของทุนส่ง เหล็ก หลวง. เงินค้าง อยู่ในท้องพระ
คลัง หลายพันชั่ง ยังเบิกไม่ได้. พุก ขวัก อย่างนี้มานานแล้ว,
คือเงิน ที่คิด ผิดไว้ ได้รายนี้. ถึงแม้เกิด ความ มี ภาระการ
ชำระ ราย ผิด เหล็ก หลวง นี้ ได้จริงแล้ว. หลวง ภาณุวิเศษ ก็ สิ้น
พูดว่า เงิน ค้าง อยู่ใน ท้อง พระคลัง. ข้าพเจ้า จึง ทำคำมา กราบ
เรียน ไต่ ท้าว กรมฯ เจ้าว่า, หลวง ภาณุวิเศษ ผิด พระราชทรัพย์
ของ หลวง, เป็น ความ สัก สืบ ได้ ชัด คง นี้.

๑ ความ ที่ว่า มา นี้ จะ จริง ๆ ไม่, ข้าพเจ้า ผู้ เป็น เจ้า ของ
หนังสือ นี้ หา รู้ ไม่.

คำตอบ หลวง พิไชยวารี

๑ ข้าพเจ้า ได้ทราบ ความ ตาม ซึ่ง หลวง พิไชยวารี มา ลง หนังสือพิมพ์ บางกอก วิกฤเทอ นั้น ที่ ท่าน. แต่ หลวง พิไชย วารี ยัก ยัก ยัก ความ สำคัญ ไว้ข้อ หนึ่ง, ครี ว่า เติม หลวง พิไชย วารี ร้อง กล่าว โทษ, พระยา สมัยคยาธิยาน เจมน์ ราชภานุ หลวง ภาสวิเศษ, ว่า ด้วย ขบ ก็กกัน ผิด เงิน ผิด เหล็ก หลวง, ความ นี้ ทรง ทราบ ได้ มา ของ ชลี พระบาท แล้ว. ไปรณ เกล้า ตั้ง พระธรรมาการ ๔ นาย ให้ ชำระ, แต่ พันหว เจ้า ท่าน ที่ สมุห์ พระกระลาโหม เป็น ประ ธานา ชัยภี ในการ นี้, พระธรรมาการ ชำระ ได้ จำนวน เหล็ก ของ หลวง กัง แล้ว. หลวง พิไชย วารี คำ เรื่อง รว มา ขึ้น แก่ พระธรรมาการ ฉบับ ๑, อยู่ อีก ๔ วัน มา ขึ้น อีก ฉบับ ๑, รวม เป็น ๒ ฉบับ, ความ ถูก กัน เสงี่ยม ที่ ลง หนังสือพิมพ์, เมื่อ พระธรรมาการ นำ ขึ้น กรวย เวียน พันหว เจ้า ท่าน ที่ สมุห์ พระกระลาโหม นั้น. พันหว เจ้า ท่าน พิจารณา โดย ละเอียด, เห็น ว่า ไม่ ต้อง ที่ ชำระ, พันหว เจ้า ท่าน จึง ให้ คลัง หลั เรื่อง รว เขียน ด้วย นามัก กัน ให้ หลวง พิไชย วารี ไป, ที่ คลัง หลั เรื่อง รว นั้น ว่า.

๑ วัน สุกร์ เดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๓๗ ปี ฤศ ค่ำ ปศุ ศก พระธรรมาการ นำ เรื่อง รว หลวง พิไชย วารี ๒ ฉบับ นั้น, ขึ้น กรวย เวียน พันหว เจ้า ท่าน ที่ สมุห์ พระกระลาโหม ทราบ แล้ว. พันหว เจ้า ท่าน มี บัญชา ว่า, ไทย จีน ทั้งหลาย ซึ่ง รับ ทำ ภาษี อากร ทั้ง ปวง นั้น, เพราะ เห็น ว่า มี เสศ ค่าไว้ จึง ใ้ รับ ทำ ตาม พิณ เจ้า พันก งาน ทั้ง ไว้ นั้น ทุก ๆ ภาษี อากร. แต่ ซึ่ง หลวง พิไชย วารี ว่า หลวง ภาสวิเศษ รับ ทำ ภาษี ที่ เหล็ก คีต ผิด หลวง นั้น, หลวง

^{๒๔} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๑. ใบทที่ ๑๒. (๒๔๐๗). หน้า ๙๑.

จริง, ก็คงเอาทั้ง ความใน เรื่อง รวทั้ง คัก หลัง เรื่อง รว ลงพิมพ์ให้หมด. ท่าน ทั้ง หลาย ที่ได้อ่าน นั้น จะ ได้อ่าน พิจารณา ดู แล ระยะเวลาการชำระ ได้เงิน หลวง คั้น แต่ พระยา สมบัติ ชาติยาต, รมัน ราชนาถา, ๓๓๓๓ ซึ่ง นั้น ก็เป็น ความ ชอบ หลวง พิไชย วารี. ซึ่ง หลวง พิไชย วารี ยัง ถู โง่ ถู โกรท แต่ ความ นั้น, ข้าพเจ้า เหน ไม่ สม กับ เป็น คน มีความ ชอบ เลย.

ภาสี วิเสศ ก็ มิได้ เป็น เจ้า พนักงาน เบิก เงิน จ่าย เงิน. หลวง ภาสี วิเสศ รับ ทำ ภาสี ที่ เหล็ก ก็ รับ สัญญา พิทักษ์, ท่อ เจ้า พนักงาน ตาม อย่าง เจ้า พนักงาน ให้ จิน นาย เตา ทำ มา แต่ ก่อ ณ. ถึง งวด ถึง บัด นี้ ต้อง ส่ง เงิน ภาสี ตาม รับ ทำ. จะ ซาก ทุน ได้ กี่ ไร ก็ ขยับ กับ หลวง ภาสี วิเสศ. เรื่อง รว ๒ ฉบับ นี้ ไม่ ต้อง ที่ ชำระ, จึง คัก หลัง คั้น เรื่อง รว ให้ หลวง พิไชย วารี ไป.

๑ ความ คัก หลัง นี้ ไม่ ชอบ ใจ หลวง พิไชย วารี, ๆ มีความ โกรท คลั่ง แสบ จะเป็น ยั, บัด ความ คัก หลัง เรื่อง รว ไว้. หลวง พิไชย วารี เอา แต่ ความ ของ ตัว มา ลง พิมพ์, ประทาน ให้ ท่าน ทั้ง หลาย ทราบ. แต่ ข้าพเจ้า ไม่ เหน ว่า หลวง พิไชย วารี เป็น คน ฉลาด, เหมือน คำ คน ไม่ รู้ การ สรรเสริญ. ถ้า เป็น คน ฉลาด

๓๐ ความขัดข้อง^{๓๐}

ความผิดยิ่ง

๑) คลอง ทะพาน หิน กว้าง ประมาณ ๗ วา, ทั้งแต่ปาก
 คลอง เข้าไป ถึง ทะพาน หิน, เรือ ถูก กัด ล้ำ ใหญ่ ๆ จดก ชื่น
 ล้ำ กัน ออก มา ค่อยๆ คลอง สี่ ลำ ห้า ลำ จน คลอง แยก. มี ช้าง
 เรือ เกิน อยู่ ประมาณ ห้า ศอก บ้าง, หก ศอก บ้าง, เจ็ด ศอก บ้าง.
 เรือ เจ้า ออก โทน กัน แยก หัก วิวาท กัน อยู่ เนือง ๆ. คลอง ก็ ขึ้น
 ขึ้น กว่า แต่ ก่อน เป็น อัน มาก, เพราะ เรือ จดก ประจำ ที่ อยู่, ทั้ง
 ยาก เบื่อ แล อะไร ๆ ลง ใน คลอง ๆ เป็น ที่ ซา ไสย เรือ แร่ว เรือ
 พาย ไป มา ทั่ว กัน, ซึ่ง ลูก ต้า มา เจด คำ ขาย หา ประโยชน์ แก่
 ตน ฝ่าย เกียว นั้น หา ควร ไม่. ทำให้ เสีย ประโยชน์ แก่ ท่าน ผู้
 อื่น เป็น อัน มาก, ประโยชน์ แผ่นดิน ก็ ไม่มี. ทุก เหมื่อน คลอง ไบ้
 มี เจ้า ของ. ครั้น คลอง กัน มาก ขึ้น เงิน แผ่นดิน ก็ จะ ต้อง ชด
 จ้าง ลูก ของ.

^{๓๐} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีวิวเดอร์ เล่มที่ ๑. ใบที่ ๑๒. (๒๔๐๗). หน้า ๔๔.

๓๑ การที่จะเปลี่ยนอิฐตะกั่วเป็นอิฐทองแดง^{๓๑}

การที่จะเปลี่ยนอิฐตะกั่วเป็นอิฐทองแดง

๑ ข้าพเจ้าผู้เขียนชื่อท้ายนี้ขอแจ้งความมายังท่านทั้งหลายให้ทราบทั่วกัน. ด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินประเทศสยาม, ทรงคิดทำอิฐฟัดให้ราษฎรใช้แทนเบี้ยหย่อนนั้น, ด้วยทรงพระปณิธานว่าราษฎรผู้ใดทำอิฐฟัดขึ้น, เช่นนี้, ศุภนั้นก็เป็นที่ยอมรับแล้ว, สมกับพระเกียรติยศซึ่งได้พระนามปรากฏไปกับนา ๆ ประเทศทั้งปวง. แต่อิฐฟัดนั้นทำด้วยตะกั่ว, คนจะคิดทำปลอมนั้นง่ายนัก. อิฐหลวงใช้ ๖๔ อันเป็นบาท ๘ อันเป็นฟอง, คนที่ทำอิฐปลอมทำขาย ๑๐๐ อิฐ สาม สี่ถึงฟอง, ราคาถูกกว่าอิฐหลวงมาก. ถ้าในหลวงจับได้ก็มีโทษ. แต่อย่างนั้นยังมีผู้คิดทำอิฐปลอมขายด้วยเหตุนั้นว่ามีกำไรมาก, จึงยังกล้าทำอิฐปลอม. ข้าพเจ้าคิดเห็นว่าอิฐตะกั่วปลอมก็ง่าย, แลก็ง่าย. ถ้าในหลวงคิดทำเป็นอิฐเป็นฟัดทองแดง, คนจะคิดทำอิฐปลอมนั้นก็ยาก. ด้วยลายทองแดงนั้นไม่ละลายได้, ใช้ได้ช้านาน, สมกับทรงพระปณิธานที่คิดไว้, จะให้เป็นเกียรติยศไปภายหน้า. ถึงผู้อื่นจะยังทำอย่างอื่นก็ยาก, ด้วยเป็นของเรอญ้อยู่แล้ว.

๑ ข้าพเจ้าจึงคิดจะถวายเงินหลวง, ขึ้นกับแผ่นดินปีละ ๔๐๐ ชั่ง, ขอทำอิฐทองแดงมาให้ท่านใช้แทนอิฐตะกั่ว.

นี้, ราคาอย่างเดียวกันกับอิฐตะกั่วมิให้ขาดได้. ท่านทั้งหลายทั้งปวงซึ่งได้ขึ้นหนังสือพิมพ์ประกาศของข้าพเจ้านี้, เห็นว่าจะมีผลประโยชน์ก็ได้ตอบหนังสือพิมพ์, ประมูลเงินมาให้ข้าพเจ้าทราบในคราวหนังสือพิมพ์หน้าอีก. ถ้าไม่มีผู้ใดตอบแล้ว, ข้าพเจ้าจะทำเรื่องราวถวายในหลวงขอทำตามที่ข้าพเจ้าคิดมานี้, ไม่ยอมให้ผู้ใดมาคิดประมูลต่อภายหลัง.

๑ หนังสือประกาศมาฉนั้นเห็นสืบขึ้นสืบหาค่าประมูลลัทธิศา. ข้าพเจ้ามีศรัทธาเชื่อว่าเป็นที่ลงสู่เกล้า.

^{๓๑} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ เล่มที่ ๑. ปีที่ ๑๓. (๒๔๐๗). หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

๑ ความ กงสุล ฝรั่งเศส อีก

๑ ข้าพเจ้าเป็นข้าราชการไทย, เพราะมวงเซียโยนาเรส ที่เป็น กงสุล ฝรั่งเศส ใน กรุงเทพมหานคร, ที่ ได้ ประพฤติ การ จริยวัตร ใน ขนบธรรมเนียม กงสุล ชาติ ยุโรป, เป็น การ ที่ เขา ได้ คุม หมี นู ถูก เคาเวอเมเน เมือง สยาม นึก. ถ้า แม้น การ ที่ ฎ กั้น นั้น เป็น ความจริง โดยมาก, ก็ จำ เป็น เข้าใจ ว่า, กงสุล ฝรั่งเศส นั้น, ได้ กระทำ ความผิดใหญ่จริง, คุม หมี นู จะ หา เหตุ แก่ ตัว มิได้. ข้าง นี้ ได้ มา แต้ ปาก หลาย จำพวก, เห็น ว่า คง จะ ปรากฏ ออก ความจริง มาก. ถ้า ขี้ ไก่ ไม่ ถูก คง จะมี แต้ น้อย.

๑ ความ เถื่อน นั้น ว่า, มี บาทหลวง ที่เป็น ประทาน คนหนึ่ง, ชื่นชอบ มา คิน ได้ เป็นใหญ่ ใน ศาสนา สำหรับ บ้าน นั้น. มิได้ ชอบ กัน กับ พระยาวิเศษ บ้าน ยวน นั้น. ฝ่าย กงสุล ฝรั่งเศส มีความปรารถนา จะ ใ้ ฤๅษี พระยาวิเศษ ออก เสี่ยง จาก ที่, จะ ให้ ทั้ง มวงเซียโยนาเรส ที่เป็น นายทหาร หลวง, ให้ ใ้ ที่ พระยาวิเศษ ค้ำ. จึง มี หนังสือ ฝาก ไป ถวาย เป็นใจ ความว่า, ซึ่ง พระยาวิเศษ นั้น เป็น คน ไม่ คดี, ได้ เป็น เสี่ยง หลวง ใน ศาสนา บาทหลวง นึก, หาก ควร จะ ให้ คง อยู่ใน ที่ พระยาวิเศษ ไม่. ขอ ให้ ทั้ง มวงเซียโยนาเรส ขึ้น แทน พระยาวิเศษ, เพราะ เห็น ว่า มวงเซียโยนาเรส นี้ มีความชอบในราชการมาก, แล พวก บาทหลวง ก็ เห็น ว่า เป็น คน คดี ค้ำ. ถ้า ได้ โปรด ทั้ง มวงเซียโยนาเรส ขึ้น แทน ที่ พระยาวิเศษ แล้ว, เอ็มบิรอร์ เจ้าเมือง ฝรั่งเศส ก็ จะ ดี พระไทย มาก. ข้าง ข้าพเจ้า ปรารถนา จะ ให้ ทั้ง เสี่ยง ก่อน เมื่อ ข้าพเจ้า จะ ทูล ลา ไป ยัง เมือง ปารีส.

๑ ครั้น อยู่ มา. ถึง ฌวน เสาเคื่อนสีย ซัน หัก ค้า, มี ศเทอ มา คิน กับ พระยาวิเศษ เป็น ความ กัน, ที่ ศาล ทาง ประเท,

^{๓๒} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกกรีกอร์เดอร์ เล่มที่ ๑. ปีที่ ๑๓. (๒๔๐๗). หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

มีความทู่หมัด เกือบ เสียงดังขึ้นในท่ากลาง กระลาภ, แล
ชาติไทย ยวบ ก็ไต่ขึ้น เป็นหลายคน. อยู่มาวันหนึ่ง มีศ.ขอ
มาคืน ได้กล่าวไทย ท่าน พระยาวิเศษ แก่ กงสุลฝรั่งเศสว่า, พระ
ยาวิเศษ ได้ทำมิชเตอร์ มาคืน ต่อหน้าคน ทั้งปวง, ว่า เป็น คน พห
หา ความ จริง มิได้, หากว่า ที่ คน ทั้งปวง จะ วางใจ ไม่. ฝ่าย
พระยาวิเศษ แก่ ตัวว่า, มีศ.ขอมาคืน ได้ทำจำพเพ็ญก่อน, ว่า
เป็น คน โทหกั่ว ขี้ขลาด ไม่ควน จะนับ ถือข้อไป. นิต แล เป็นใจ ความ
ที่ ลำบาก นั้น. ความถูก กัน ว่า พระยาวิเศษ นั้น มี พยานหลายคน
หลายชาติว่า, คำ ที่ แก่ตัว นั้น เป็น คำ จริง.

๑ ฝ่าย กง สุล ฝรั่งเศส, รับ คำ มีศ.ขอ มาคืน พ้อง, ก็ มีใจ
เชื่อ หาได้สืบ พยาน ให้ อย่างไร แท้ ตาม กฎหมาย ไม่. จึง เขียน
หนังสือ ให้ มง เซียส มาซี ถือ เข้า ไป กราบ ขอล ถวาย ใน พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เมื่อ ณ วันที่ ขึ้น เดือน สิบ ขึ้น เจ็ด
ค่ำ เพลา แยกทุ่ม. เจ้าถือ หนังสือ ครอง เข้า ไป ยัง ที่ เสด็จ นั้น,
ก็ มีท ธรรมเนียมนัก. ควรจะไป เวียน กับ ท่าน ผู้ใหญ่ ที่ ว่า การ ฝ่าย
ต่างประเทศ ให้ ท่าน กราบ ก่อน, จึง จะ ควร. ใจ ความ ใน หนังสือ
กงสุล ฝรั่งเศส ที่ ให้ ขูล เกล้า ถวาย นั้น ว่า, พระยาวิเศษ ได้ ทำ
ผู้ เป็น ประทาน ใน สำนึก มากหลวง, ก็ ทำ กลาง สด ค้าง
ประเทศ, เป็น คน ขี้ ขี้ขลาด, หากว่า จะ ตรี ให้ เป็น พระยา ต่อ
ไป ไม่, เหน ควร จะ ถอด เลีย จาก ที่ ที่ เคียว. ถ้า ใน หลวง จะ เอา
ไร ให้ ยืน ขึ้น ใน ตำแหน่ง นั้น, กงสุล ฝรั่งเศส ควร ที่ จะ เข้าใจ
ว่า, เป็น การ ที่ พระเจ้า กรุง สยาม นี้, คูหมั่น ถูก ถูก ใน สำนึก มาก
หลวง ทั้ง เคาเวอเมนต์ ฝรั่งเศส ด้วย, เพราะ ว่า จะ เป็น การ หักทำ
ลายใน ทาง พระ วาซี ไม่จริง.

๑๐ หนังสือนี้ มงเจียละมาซี, ถือเข้าไปในเพลาคืนวัน
นั้น. ในหลวงไม่สบายพระไทย, มีไข้เสียด ออกหลายเวลา,
แล้ว, แต่ในเวลาคืนวันนั้น ค่อยสบายพระไทย, จึงนิมนต์
พระสงฆ์มาถวายธรรมเทศนา. ในขณะนั้น มงเจียละมาซี
ก็คิดว่า เป็นนายทหารใหญ่, มีศักดิ์ใคร่แก่ใคร. จึงแซกร
เขาหนังสือเข้าไป ทรงนำพระธำมรงค์. ที่ทำคั้นนั้น ก็ฝึกจน
บรมเนียน เมืองสยาม, กว้างหาเคยมีมาคั้นนั้นไม่. ครั้นทอด
พระเนตรเห็นคั้นนั้น ก็ตกพระไทย. จึงตรัสถามว่า, เหตุไร
เจ้าจึงเข้ามาเมื่อเวลาฝึกจนบรมเนียนเช่นนี้เล่า. ฝ่าย
มงเจียละมาซี จึงทูลตอบว่า, ท่านกงสุลฝรั่งเศสใช้ให้ข้าพเจ้า
ถือเขานี้สื่อนมาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย, เป็นการ
รื้อน.
ด้วยมีความปรารถนาที่จะให้ทอดพระเนตรดูในเวลา
เกี่ยวนี้.

๑๑ ข้าพเจ้าผู้เขียนหนังสือนี้ พิจารณาเห็นว่า, หาก
ที่จะโปรดให้มงเจียละมาซี, ถวายทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวาย. ควรที่จะรับไว้เสีย จากที่เขานี้ทันใด. เพราะ
มงเจียละมาซีมิใช่เป็นกงสุลฝรั่งเศส, แต่มีศักดิ์สูงให้เป็น
ผู้ช่วย. เขาถือหนังสือเข้าไปฝึก. หากได้ไปหาท่านผู้
สำเร็จราชการตามจนบรมเนียนเมืองสยามไม่, แลได้ฝึก
อย่างประเทศยุโรป, กว้างหาจะมีกระดียวในประเทษยุโรป
ให้คนถือหนังสือเขาอย่างนี้ไม่. ถ้าได้โปรดให้เขามาได้
คั้นนี้แล้ว, นำสัตว์เข้าไปเลี้ยง นานหน่อยหนึ่ง จะเกิดมีอันตราย
ต่าง ๆ นานา.

๑๒ เป็นความอัศจรรย์นัก ที่ในหลวงได้ยอมให้มงเจีย
ละมาซีเข้าไปคั้นนี้. เมื่อได้ทรงทราบแล้วว่าเป็นการรื้อน, จึง
ทรงอานก็เข้าพระไทย. จึงมีรับสั่งให้สืบพยาน, พิจารณา

สอบ สอน ท้ายท่า ตาม ความ นั้น. แต่ มงเขี้ยวละม้าย มีใจร้อน
รอนัก, ออกเสียง ทั้งขึ้นใน ถ้า กลาง สงฆ์ แล จักรวรรดิ
เคยเผ้า ย่นนั้น ว่า, ไม่ ท้อง การเลยที่ จะ พิจารณา ความ นี้ ต่อไป.
ข้าพเจ้า ได้ ยื่น คำ พระภา วิเศษ คำ มีศกธ มาทิด เอง, ให้เขียน
เขาเสีย ที่ เคียวเกิด, กองสุต ฝรั่ง เศษก็ เหน เขามี ความผิดใหญ่
จริง.

๑. ข้าพเจ้า ว่า, ใน หลวง ทวีต งาม มงเขี้ยวละม้าย ว่า, เจ้าเป็น
ผู้ใดเล่า, เป็น แต่คน ที่ ได้ รับ เขี้ยวใน หลวง. ไม่ใช่ คน ที่
ได้ ปกษาข้อ จักรวรรดิ ออก. อย่า แทรกตัวเจ้า มา ทำ เป็น ผู้ใหญ่.
แต่ ก่อน เป็น แต่ พ่อ ครวี่. แล้ว จึง ทวีต ว่า, ไป เสีย เกิด. แต่ ฝ่าย
มงเขี้ยวละม้าย ก็ ยัง หา ไป ไม่, กำลัง พุก เสียง ทั้ง ลำ แดง
ซึ่ง ความ โทโส อยู่. เป็น อัจฉริยะจริง ที่ ใน หลวง ได้ ออก ถิ่น พระ
ไทย นัก. จึง ทรง ทวีต แก่ มงเขี้ยวละม้าย ต่อ ไป ว่า, เจ้าหา
ได้ เป็น ที่ รอง กองสุต, ถ้า ผู้ ที่ ตั้ง ช่วย กองสุต ไม่. การ กองสุต
มี อยู่ ใน หนังสือ กองสุต นั้น หมก, มี ใช้ ชั่ว ของ เจ้า ที่ จะ ว่า จะ
ไร ใน การ นั้น. ใน ความ ที่ กองสุต ฝรั่ง เศษ เขียน มา นั้น, เขา
จะ เขา เป็น ชั่ว เอง, ไม่ ยอม ให้ เจ้า แทรก ความ เข้า ว่า เลย. ถึง
กระ นั้น มงเขี้ยวละม้าย ก็ ยัง ไม่ ไป, ยัง กำลัง บ่น พิมพ์ ทำ อยู่.

เมื่อขณะนั้น ถึงเวลาที่ในหลวงยังทรงฟังธรรมเทศนาอยู่, ก็ฟังไม่ได้, เพราะมวงเชื้อละมามีทำวนวายทั้งนั้น. จะทนอีกไม่ได้. จึงมีรับสั่งให้ภักดีมวงเชื้อละมาลี ออกไปปล่อยเสียบจากหน้าพระที่นั่ง.

๑ ข้าพเจ้าผู้เขียนหนังสือนี้ เห็นเป็น ควร การ นัก, หา ควร ที่ผู้ใด จะ ทักทาย ไม่.

๑ เมื่อ ณวัน อังคาร ก่อน สิบ ขึ้น แรก ค่ำ, มวงเชื้อละมาลี ก็ไปเล่าความที่เกิดขึ้นเมื่อคืนวันนั้น, ให้กงสุลฝรั่งเศส ฟัง. กงสุลฝรั่งเศสได้ ฟัง แล้ว, ก็เขียน หนังสือ กรวย ทูล, เป็นใจ ความว่า, การ ที่ ล้ม มวงเชื้อละมาลี นั้น เป็น การ ใหญ่. เรา เห็น เป็น แน่ ว่า เขา เวอ เมนต์ สยาม, กับ เขา เวอ เมนต์ ฝรั่งเศส เป็น สตรี กัน แล้ว. เรา จะ ชวน ลา ไป แล้ว, สัก เดือน ครึ่ง จะ ถึง เมือง ปารีส, แล จะ กล่าว ความ นี้ ให้ เอ็ม บัรโร เจ้าเมือง ฝรั่งเศส ทรง ทราบดี ทมด, เรา จะ ไป เมือง ไช้จ๋อน เสียบ ก่อน, จะ ได้ กล่าว ความ นี้ ให้ แอค มิวรัล ฟัง, แอค มิวรัล แม่ทัพ เรือ ฝ่าย ฝรั่งเศส, จะ ได้ เอา เป็น ธุระ ที่ จะ เกิด ใน กรุง เทพ นี้.

๑ ข้าพเจ้าผู้เขียนหนังสือนี้ เห็นว่า, ถ้า แน่น ความ ที่ ฎก กัน เห็น ว่า มา นี้, เป็น ความ จริง โดยมาก แล้ว, กงสุล ฝรั่งเศส ไม่ มีความ สัจ ที่ จะ ฟัง ซาไครย แก่ ตัว ได้. ถ้า เอ็ม บัรโร เจ้าเมือง ฝรั่งเศส จะ ทรง เห็น ด้วย กงสุล, ก็ ควร ที่ จะ เข้าใจ ว่า, เขา เวอ เมนต์ ฝรั่งเศส ตก อยู่ใน ความ าสัจ ฐาธรรม แล้ว. “แต่ การ พิภกษา เป็น ความ สัจ ก็ หัน กลับ ออก ไป เสียบ แล้ว, แล ความ สัจ ธรรม ก็ ยืน อยู่ แต่ ภายนอก โลก นัก. ความ จริง ได้ ล้ม ลง ใน ถนน. แล ความ เทียง แท้ ก็ เข้า มา มี ได้ แล้ว.”

๑ ข้าพเจ้าได้ยินข่าวที่ ควร จะ เชื่อ ว่า, ใน หลวง ภอ พระ ไทย จะ ได้ พวก ขวัญ นั้น, จึง เลือก เขา ขุนนาง คน หนึ่ง ใน ภาษา ของ เขา ตาม ที่ ชอบใจ, แล จะ ได้ ตั้ง คน นั้น ขึ้น เป็น พระยา วิเสศ ตาม ชอบใจ เขา. แต่ ที่ จะ ตั้ง ผู้ใด ๆ ที่มิใช่ ชาว เมือง ไทย ขึ้น เป็น พระยา แทน ไม่ได้ โดย.

๑ แล มีข่าว ที่น่าเชื่อว่า, มีเศรษฐีคนหนึ่งที่เป็น ประเทคน
นั้น, เป็น คน ที่ได้เขียนผู้ หญิง คน หนึ่ง, ซึ่ง เป็น ชาตไทย, ที่
เกิน ขนาดนัก. พิจารณาเป็น สัจ,จึง ปรึบหมาย มีเศรษฐีคนหนึ่ง,เป็น
เงิน สิบ ล้าน. ข่าว ภาว่า เป็น ใจ คณิก.

๑ แล มีข่าว ภา กัน ว่า, ใน หลวง ประสง จะ ให้กงสุล ฝรั่งเศส
เทศ เข้าใจ ให้ถูก ต้อง ใน ความนั้น, จึง ใช้ หม่อมราชธิดา ไป ทา
กงสุล ฝรั่งเศส, เพื่อ จะ สำแดง ความ ตาม ที่ ท่าน ได้ เสนอ ได้ เข้าใจ,
หมาย ว่า กงสุล จะ เห็นด้วย จะ ได้ ถวาย จาก ความ โทโส. ครั้น
หม่อม ราชธิดา ไป ถึง แล้ว, ก็ สำแดง ความ ได้ น้อย หนึ่ง. กงสุล
ฟัง ก็ ไม่ ชอบ, จึง ตก ชื่น จั๊ย เขา แหม หม่อมราชธิดา ได้, แล้ว ถาก
ตัว ออก ไป นอก เรือน, แล้ว ก็ ถึย เขา ว่า, ไป เรียบ เรียบ. แล้ว กง
สุล หยิบ เขา พาน หมาย ทิ้ง ลง ไป จาก บัน ไต.

๑ ฝ่าย จัฟเจ้า ได้ รู้ จัก หม่อม ราชธิดา มา จำนวน ประมาณ
๓๐ ปี แล้ว, แล ท่าน ได้ เรียบ หนังสือ อังคฤข กับ จัฟเจ้า ได้ สิบ ปี
กว่า, จัฟเจ้า จึง รู้ ใน ใจ ท่าน เลือดยด, ด้วย เป็น คน มี อวิชาไสย
ที่ จะ หา ใจ ที่ เหมือน ก็ เป็น อัน ยาก. จึง เข้าใจ ว่า ถ้า ผู้ใด
จะมี ใจ โกรธ แก่ ท่าน, ผู้ นั้น คง จะ เป็น คน ผิด โดย แท้.

๓๓ คำตัดสินเล่นชั้นๆ^{๓๓}

คำตัดสินเล่น ชั้น ๆ

๑ เมื่อฉวนเก๋นเก็บกู้เงินกู้ยืม, มีเงินพวกหนึ่งเข้าซื้อกันหลายสิบคน, ทำเรื่องราวกล่าวโทษเงินเล็กเจ้าภาษีฝ้าย ทำผิดพิทักษ์สัญญาเก็บเงินภาษีฝ้ายเกินอย่างธรรมเนียมไป. ความถึงพระเจ้าแผ่นดินทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว พระราชทานเรื่องราวให้กรมหลวงวงษาธิราชสนิท, เป็นพระลาการชำระให้ไว้ความจริงโดยยุติธรรม. พระลาการชำระเห็นว่า, เจ้าภาษีซื้อราษฎรผิดพิทักษ์สัญญา, เก็บเงินเกินไป. ทักกันว่าเจ้าภาษีผิด, แล้วลงพระอาญาจำคุกสามศอกแก่โทษ. แล้วให้คืนเงินให้แก่ราษฎร, การก็เป็นสำเร็จแล้วแก่กัน. ลูกข้าในท้องนี้ภักดีสรวลเป็นอันมาก, ด้วยผู้ทำภาษีอากร จะยังถือพิทักษ์สัญญาตามที่เคยขอเมตตาขียนไว้, ไร้ความก็จะไม่ให้ข้อหลวงยังราษฎร. จะขียนฎีกาขึ้นเป็นพระกรุณาของพระเจ้าแผ่นดิน, และ เคารพขอเมตตาทุก ๆ ประเทศ.

๑ เมื่อฉวนเก๋นเก็บกู้เงินสิบห้าคำในหนึ่งท้อง บางท้องก็ขอเมตตาเรื่อง ความฟ้อง รายซื้อเหล็กหลวง, ขี้เก๋นเว้นเงินรายซื้อมีแรงอยู่ในเรื่องราวนั้นแล้ว. ครั้นมาฉวนเก๋นเก็บแรมสิบห้าคำ, มีคำขอ, ก็หาได้แก้ในข้อความไม่. มีคำอ้าง ๆ ๑๗ ๑ ที่สมทพระกลาโหม ทักสินไม่ให้ชำระ ยกว่าเป็นภาษีมีกำไร. เราผู้พิเคราะห์หนังสือเห็นว่า คำฟ้องเขาว่า

^{๓๓} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๑. ปีที่ ๑๓. (๒๔๐๗). หน้า ๑๐๘.

ซื้อ, คิดกันว่าเป็นมีกำไรนั้น เหน จะไม่ถูก. ถ้าอย่างนี้
ที่เจ้าภยีนับซื้อไว้ ไค้นั้น ก็ จะ ต้อง ว่า มีกำไร เหมือน กัน, จะ
ต้อง คืนเงิน ให้ ภยีน ทำไม. ความ สอง เรือง นี้ คิดกัน หา ถูก
กัน ไม่. ข้าง หนึ่ง ขึ้น ข้าง หนึ่ง ลง. เราพิจารณาที่ ดู เหน จะ เป็น
คนที่ ยก ไค้เงิน ที่ ซื้อไว้, แก่เขา ไม่ ไค้ แล้ว, ซอยเขา ซื้อ
ๆ พอ ๗ มา ยัง จะ ไค้ พัน จ้าระ ไป. ด้วย ใน หนึ่ง สัปดาห์ นั้น หา
มี ซื้อ เจ้า ของ ไม่. แล้ว ข้าพเจ้า ได้ ความ ว่า จิน อยู่ เจ้า ภยีน เหล็ก
ก้อน ทำ ภยีน เงิน หลวง ห้า ร้อย ชั่ง เสก, ไค้ ขึ้น พียง ซาก ลง มา
เหลือ เงิน ๔๐ ชั่ง. คิด เข้า พียง ซาก มากกว่า ๑๒ เท่า, ทั้ง แด่
ข้าพเจ้า มา อยู่ใน การ สยาม นี้ ๘ ปี, ไม่ เคย ไค้ ยิน ว่า เจ้า
ภยีน คน ไค้ พียง ซาก ถึง อย่าง นี้, ท่าน ที่ เคย เข้า มา อยู่ กใน แล
คน เมือง นี้ เคย ทราบ อย่าง นี้ ยัง ฤ ไม่. ข้าพเจ้า ยาก จะ ไค้
รู้, พิจารณา ที่ ดู ซื้อ จิน อยู่ เป็น ผู้ พียง ซาก, จะ เป็น จิน อยู่ ที่ ใน
เรื่อง รว หลวง พิไชยวารี, ที่ หลวง พิไชยวารี พียง ซาก ว่า เป็น คน
ชก เหล็ก คบ คิด กัน ซ้อ หลวง, จะ เป็น จิน อยู่ คน นั้น ฤ ไม่
ใช่. ถ้า ข้าพเจ้า รู้ ว่า ไค้ ฤ ไม่ ไค้, สืบ ได้ ความ แล้ว, จะ ได้ คิด
สั้น ให้ พัง ใน การ หลง. ด้วย หนึ่ง สัปดาห์ นี้ ไค้ อยู่ ประมาณ ว่า,
เหมือน กถ้อง สอง, ของ โกล แล เหน ไค้, มี กถ้อง แล้ว จ้า จะ
ต้อง สอง จั่ง จะ ชอบ.

๑ ความ สอง เรือง นี้, พียง ซาก ว่า มี เหมือน กัน แด่ แปร,
ข้าง หนึ่ง มี หลวง ข้าง หนึ่ง มี ภยีน, กับ เงิน ผิด กัน
กว่า ๔๐ เท่า. ฤ ไร จะ หา เขา ไม่ จัง, ก็ ควร จะ มี โทษ,
ข้าพเจ้า ผู้ พิจารณา จึง เหน ว่า เป็น ความ คิด กัน กัน ๆ.

๓๔ ว่าด้วยเหตุไฟไหม้^{๓๔}

ว่าด้วยเหตุไฟไหม้

๑ เมื่อ ณ วัน อังคาร เดือน สิบ ขึ้น แปดค่ำ, เพลกประมาณ
สอง ยามเศษ, ยังเกิดไฟไหม้ที่แขวงวัดระฆัง. เมื่อ
ขณะไฟไหม้นั้น, เจ้าของเรือนหาอยู่ไม่. ไฟนั้นไหม้จาก
เตาไฟเป็นไฟพุ่งเข้า, เพราะเจ้าของเรือนหาระวังไม่. เหตุ
ทั้งนั้น ข้าพเจ้าได้เฝ้าเจ้าของเรือนไปในเพลิงกลาง
คืนนั้นเอง. แลเจ้าของเรือนนั้นได้เสียเงินหกบาท.
เขาจึงปล่อยให้มาบ้าน.

^{๓๔} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๑. ปีที่ ๑๓. (๒๔๐๗). หน้า ๑๑๐.

๓๕ หนังสือหลวงว่าด้วยอัฐแลฝรั่งเศ^{๓๕}

๑ หนังสือหลวงว่าด้วยอัฐแลฝรั่งเศฯ

๑ คนที่เขียนหนังสือลงพิมพ์ซ้ำจากเจ้าชู้, ด้วยเรื่อง
อัฐที่จะให้ทำของแกงนั้น, ด้วยคิดอย่างไร. ผู้อ่านก็รู้
อยู่แล้ว, ก็ผู้เขียนผู้คิดนั้นเป็นข้าของกำกั่วว่า, เจ้าชีวิต
เมืองไทยเป็นข้าอะไร ๆ ให้ทำอะไรทำหมกไม่จริง. ก็อย่า
เขียนไปให้เหน็ดเหนื่อย. ถ้าอยากหากำไร, ก็ให้ทำของแกง
แกง, ของแกงก็อัน, มาขายเป็นสินค้า. ถ้าภาวเขาจะ
ซื้อได้ก็จะซื้อบ้าง. แต่อย่าพาโลเลว่าสั่ง. แต่ที่จะห้าม
ให้เลิกอัฐที่จะ, บอมนให้คนอื่นทำอัฐของแกง มาขายนั้น,
ไม่ยอมแล้วอย่าคิดเลย. ผู้มีมือไทยเดี๋ยวนี้ของแกงก็ทำได้,
แต่ว่าตัวของแกงหายาก. ก็บอกเป็นของมีขึ้นถมไป
แผ่นดินไทย, ก็ทำให้ตามของที่มีในแผ่นดินของตัว. ถึงคน
หลวมทำปลอมได้ง่าย, ก็ไม่หลวมได้วันหนึ่งก็อัฐนัก. อันนี้
ก็ไม่เหมือนกันของหลวง, หักก็รู้ว่าอัน. เมื่อราษฎร
เชื่อใช้กันก็ใช้กันไป. ก็เมื่อมาสั่งหลวงมาขึ้นเงินหลวง
ก็บอกง่ายบอกว่าอัฐคืออัฐปลอม, หักก็ผิดนั้น. ก็
เนื้ออัฐในหลวงนั้น, พวกทำปลอมจะหลอกล่อไม่ลง,
เพราะเป็นคิยุคนของแกงแลสังกะสีแข็ง. ถ้าอัฐปลอมใคร
เขามาสั่งหลวง, หักก็บอกไปขึ้นโขนไปจับได้ง่าย ๆ.
เมื่อเป็นอัฐปลอมแล้วจะมาขึ้นเขาเงินแต่ในหลวง, ก็
ได้แต่หนักก็เลิกทำถึงต่อเพียง, เหมือนคิยุคนเปล่า. ถ้าเป็น
อัฐแข็งของแท้, ก็ให้แปดอัฐต่อเพียงตามราคา. อย่าเขียน
หนังสือบ่นเพื่อไปเลยก็เกียจอ่าน. ถึงลงหนังสือพิมพ์
จารก็ไม่ขาย, เพราะว่ายัยอัฐดีกว่ายัยหอยที่เคยใช้กัน
มาแต่ก่อน, แดงงามกว่าแปะสังกะสีฉนวนอยู่แล้ว.

๑ อันนี้ยัยของแกงก็จะทำขึ้นเร็ว ๆ, สองแปะต่อ
หนึ่งเรียกว่ากึ่งตุ๋น, อย่างหนึ่งสี่แปะต่อเพียงเรียกว่าตา

^{๓๕} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๑. ปีที่ ๑๔. (๒๔๐๗). หน้า ๑๑๓.

๑๑. หนึ่งในเรื่อง ความ ฝรั่ง เสก นั้น, ทั้ง แก่ กงสุล ฝรั่ง เสก, ให้มีเทศาภิบาล, หลวงอุปเทศ ทวยหาญ, นำเอา หนังสือ มา ถวาย ใน หลวง, ๆ สั่งให้พระยา ศรี สรรพ ไป กราบเรียน เจ้าพระยา ศรีสุริยวงษ์ให้ชำระ เรื่อง ความ พระยา วิเศษสงคราม นั้น. แล้ว ต่อ ไป ใน วัน อื่น ๆ, กงสุล ฝรั่ง เสก ไม่ ได้ เขียน หนังสือ อะไร มา ถึง ใน หลวง เลย. ใน หลวง ก็ ไม่ ได้ เขียน หนังสือ อะไร ไป ถึง กงสุล เลย. ที่ มา ลง พิมพ์ ว่า กงสุล เขียน หนังสือ มา ชู ใน หลวง, ๆ มี หนังสือ ไป ถึง กงสุล นั้นผิด ที่ เกี่ยว.

๑๒. หนึ่งใน หม่อม ราชทัณฑ์ ใน หลวง ก็ ไม่ ได้ ใช้ ให้ ไป ทา กงสุล. เรื่อง ความ พระยา วิเศษ นั้น, ใน หลวง ได้ สั่ง ไป แล้ว ว่า, ให้ เจ้าพระยา ศรีสุริยวงษ์ ชำระ. เจ้าพระยา ศรีสุริยวงษ์ จะ ชำระ. จึง ให้ หม่อมราชทัณฑ์ ลง ไป ทา กงสุล, ขอให้ ใคร ๆ ชื่น มา พึง ความ. ครั้น กงสุล โกรธ ไม่ พுக ด้วย หม่อมราชทัณฑ์, ๆ กลับ มา แล้ว เจ้าพระยา พระคลัง จึง มี หนังสือ ไป ถึง กงสุล. ใน หลวง ไม่ ได้ สั่ง ไป เลย, ก็ มา ลง พิมพ์ เอา ใน หลวง เปตา ๆ ไม่จริง เลย. ต่อ มา ถึง วัน กงสุล ฝรั่ง เสก มา เฝ้า, กราบ ถวาย บังคม ลา จะ ไป แล้ว. ใน หลวง จึง ได้ มี หนังสือ ไป ถึง กงสุล, ว่า ด้วย สิ่ง ของ เล็ก น้อย ให้ แก่ กงสุล, ที่ กงสุล ขอ ไว้ แต่ ก่อน นั้น ทาง ทา. ไม่ ได้ ว่า ด้วย เรื่อง ความ พระยา วิเศษสงคราม เลย. เพราะ ความ เรื่อง นั้น, ใน หลวง ได้ สั่ง ให้ ชำระ แล้ว. อะไร ๆ ก็ มา ลง เอา แต่ ใน หลวง ว่า ไป, ให้ ไป บอก แล้ว ก็ ไม่ เชื่อ, ชื่น แต่ แก่ คำ เล่า ภา อย่าง เคียด มาก นึก, ไม่ จริง เลย ที่ เกี่ยว.

๓๖ ความตอบคำตัดสินชั้น^{๓๖}

๑ ความ ตอบ ที่ ตี สิ น ชั น ๗ ๖

๑ ข้าพเจ้าได้ดู บารงการขอเทอไบที่ ๑๓ นั้น, มี
เป็น ยารบาล กันว่า, ตักสินเล่นชั้น ๗. ข้าพเจ้าพิเคราะห์
ก็เห็น ด้วยว่า, ตักสินชั้น ๗ เหมือน เทกเกิดใหม่ รู้จัก
แต่กินนม ยี่ไม่รู้จักกิน เชา นั้น. ข้าพเจ้า ก็ เป็น คน ได้ ทำ
ภาษีอากร อยู่เหมือนกัน. ท่านผู้ ตักสิน นั้น ต้องพิเคราะห์
ละเอียดว่า, ทำการ อย่างไร จึง เป็น ช้อ หลวง, ประพฤติ
การ อย่างไร จึง เป็น ช้อ ราษฎร. แล การ ช้อ ๒ อย่าง นี้
ว่า เหมือน กัน นั้น, ข้าพเจ้าผู้ทำ ภาษี อากร ทั้งหลาย ยอมไม่
ได้. ข้าพเจ้า ขอ สำแดง การ ช้อ ราษฎร ให้ ท่าน พัง คัก น้อย
หนึ่ง ว่า, ถ้า เจ้า ภาษี คนใด เคย เรียก ภาษี อากร แก่ ราษฎร มาก
กว่า พัง คัก ที่ ท่าน เสนาบดี ตั้ง ไว้ แล้ว, เจ้า ภาษี คน นั้น เป็น ช้อ
ราษฎร. ซึ่ง เงิน ทั้งหลาย พ้อง เงิน เลก นั้น, อย่า ต้อง เอา ท่าน
ผู้ใหญ่ผู้น้อย มา ตักสิน เลย. ให้ แก่ ตุ ก จ้าง แว เวือ ภาย เวือ

ภาย เวือ, ตักสิน ก็ ได้, ว่า เงิน เลก ช้อ ราษฎร, เพราะ เรียก
ภาษี เกิน พิกัด. ก็ เป็น ช้อ ราษฎร อยู่เอง.

๑ ข้อที่ว่า คำ พ้อง ว่า ช้อ ตักสิน ว่า เป็น มี ถ้า ไหว เหน จะ
ไม่ ถูก นั้น. ข้าพเจ้า จะ ตักสิน ให้ ท่าน พัง เป็น ช้อ ๗. ข้อ
หนึ่ง ถ้า เจ้า ภาษี ทั้ง หลาย ไม่ ได้ รับ ผูก ขาก, เคย ได้ แกะ ไว
ส่ง เท่านั้น. ถ้า เป็น กัน นี้ ผู้ใด เคย เงิน ได้ มาก, ส่ง เจ้า
พนักงาน แก่ น้อย, ผู้ นั้น เป็น ช้อ หลวง. ข้อ สอง ผู้ใด รับ
เงิน หลวง, ไป ช้อ แล จ่าย ต่าง ๆ น้อย ทั้ง บานูจี มาก, ผู้ ทำ
กัน นี้ ก็ เป็น ช้อ หลวง. ข้อ สาม ถ้า ผู้ใด เป็น คน ผู้ เบิก จ่าย

^{๓๖} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ดส์ เล่มที่ ๑. ใบที่ ๑๔. (๒๔๐๗). หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

ญาติอย่างหนึ่ง, จะจ่าย จะใช้กันเร็วๆ. อย่าพูดเพื่อจะ
ไปเลย, ที่เกี่ยว อานที่เกี่ยว พัง.

๑ ถ้าพวกโรงพิมพ์ได้จกหมายนี้แล้ว, ก็จงเอาจก
หมายนี้ ลงพิมพ์ด้วย, ถ้าจะนึกหา ย่นเพื่อไปว่าอะไรอีก, ก็
ให้ย่นไป ไม่ถือโทษ, แต่เห็นว่าย่นเพื่อไปนั้น, เห็นว่าย่น
ไม่มีใคร คิดทำตาม. เหมือนทะเลแครฟแล รถมไฟ, พวก
ไปจะให้ช้อ จะให้พิศวง, จนจกเสียแล้ว ที่เกี่ยว อานที่เกี่ยว
ที่เกี่ยว พัง. ถ้าจะเอา แค่งของ เล่นเล็กน้อย, อย่าง ประ
หลาดๆ, อย่าง บาลูน แลอื่น ๆ, ถ้าของใด ๆ ที่จะใช้เป็น
ประโยชน์ เล็กน้อย กอทำได้, ควร จะต้อง การ ตามภาษา เมือง
นอกเมือง ณ, ยัง จะ ทำ บ้างอยู่. ดูแต่พวกสี่เจ้า, พวก
เลื่อยไม้. เอะอะ ๆ มาทำก็ไม่เห็นว่าได้การอะไรเท่าไร.

ความพวกด่านบางไทรข่มเหง

๑๐ ฌวัน ประศิกเคื่อน สิบ แรม สอง ค่ำ ปี ฤๅ สัปตศก จิน
 สี่, จิน พง, มา รัง ฤๅ กัถา ไทย ชาว ค่าน บางไทร ว่า, ข้าพเจ้า
 บัณฑุกเจ้า เป็ลลือถ้อง เรือใหญ่ ลง มาขายยัง กรุง เทพฯ พวก
 ค่าน บางไทร รัง เรือให้ข้าพเจ้า แวะ เข้า ฤๅ ที่ ค่าน, หน้าเขี้ยว
 เรือ หนัก ฤๅ ไม่ หนัก. เรือ ก็ ลอย เลย ค่าน ลง ไป, พวก ค่าน ที่
 นั้น ภา กัน ลง เรือ ตาม มา เกย เขา แจว สาม เล่ม ทาง เสือ ข้าพเจ้า
 ไป เสียบ. เรือ ข้าพเจ้า ก็ ลอย ไป ประ คณัง อยู่. ข้าพเจ้า จึง ลง เรือ
 เล็ก ขึ้น ไป ที่ ค่าน ขอ เขา แจว แล ทาง เสือ, พวก ชาว ค่าน ว่า, มึง
 หนัก ค่าน, ฤๅ จะ เขา เงิน มึง. ข้าพเจ้า จิน สี่, จิน พง, ถาม ว่า จะ
 เขา เท่าไร, มึง มี อยู่ เท่าไร ก็ เขา มา ให้ ฤๅ เลิก. ข้าพเจ้า ว่า
 ไม่มี. เขา ก็ ทำ เปน คำ ขยาย ค่าง ๆ ไม่ ควร จะ เขา ลง พิมพ์.
 แล ว่า มึง หนัก เขา กว ไป ใส่ ขื่อ เสียบ. แล เข้า เตะ ตีบ เขา ข้าพเจ้า
 ข้าพเจ้า กัถา จึง ว่า มี เงิน ฤๅ กว มา สี่ บาท. เขา ว่า สี่ บาท, ก็
 เขา มา เลิก. ข้าพเจ้า กัถา ต้อง ให้ เงิน สี่ บาท เขา, จึง ได้ แจว
 สาม เล่ม แล ทาง เสือ มา, พวก ค่าน ทำ ทั้ง นี้ ข้าพเจ้า ได้ ความ
 เก็ดก ฤๅ นยาก แก้น หนัก.

๑๑ แต่ พวก ค่าน บางไทร, ได้ ทำ ข่มเหง ฤๅ กัถา ถ้อง เรือ
 เขา พวก ข้าพเจ้า, เข้ายื้อ แ่ง จึง เขา เขา เป็ลลือ ถ้าง, แล ถ้าง
 พาลพาโลเขาเงินบ้าง. บ่ สม ทำ ข่มเหง ข่ง ว่า มา ทุก ครั้ง ๆ.
 พวก ข้าพเจ้า ได้ ความ เก็ดก ฤๅ นนัก.

๑๒ อนึ่ง ข้าพเจ้า ผู้ เจ้า ของ หนังสือ จก หมาย เหตุ นี้ ได้ บิน ข่า
 ว่า, เมื่อ ฌวัน ศก ฤๅ สิบ ขึ้น สี่ ค่ำ, ฤๅ ศักราช ๑๒๒๗ ปี

^{๓๗} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๑. ใบที่ ๑๔. (๒๔๐๗). หน้า ๑๑๕-๑๑๖.

ฉลุ สัปตศก. จีน รุ่ง, จีน มิ่ง, จีน หยง, จีน พง, จีน ก้อ, จีน กุน, จีน เล็ก, จีน อู๋, จีน คง, จีน เกีย, จีน โหมง. รวม ๑๑ คน เป็นจีนผูกป, พวกจีนเหล่านี้ ไปเที่ยวซื้อเข้าเปลือก, ณแขวงกรุงเก่าบ้าง, เมือง ลพบุรี บ้าง, เมือง ช่างทอง บ้าง, ทั้งแต่ฉวัน เดือนแปด เดือนเก้า, เดือนสิบ, ได้เข้าเปลือก บันทุกเรือ ล่อง ลงมา ถึงท่าบางไชว. ผู้รักษาก็หาได้เรียกเรือ พวกจีนเหล่านี้ไม่, แต่เรือจีนเหล่านี้ ลอย คล้อย ใต้ท่าลงมา. ผู้รักษาท่านก็พากันลงเรือ มาตาม. ถึงเรือพวกจีนเหล่านี้, ภากันขึ้น บนเรือ แล้ว, ปลอกเอาแจว หัวเรือ แจวท้ายเรือ, กับหางเสือเรือไว้แล้ว, ก็พากัน กลับ มา ที่ท่า. เรือพวกจีนเหล่านี้, ก็ลอย หัน ปะ ค้าง คึกอยู่, แต่จีน รุ่ง ชำแคง เขียว, ก็ลงเรือเล็ก มา ท่อว่าผู้รักษาท่าน. ครั้น ถึงผู้รักษาท่าน, ทุว่าฮัยเจ็ก คน นี้ หนึ่ง ท่าน. ก็ภากัน กลม รม ชก ค่อย เตะ ถีบ เจ็ก คน นั้น ฟก ซ้ำ ทำ เขียว. จีน รุ่ง ก็พลก้ ตก น้ำ, ว้าย น้ำ ไม่ เปน. ชำแคง เขียว ภรรยาคูหา จะ รม น้ำ ทาย, จึง จับ มือ ผูก ขึ้นมา, จีน รุ่ง จึง รอด จาก ความ ตาย. แต่พวกจีน ๑๑ ลำเหล่านี้, ผู้รักษาท่าน ก็ให้ทำ ช่มเหลง ชก ค่อย เตะ ถีบ ทุก ลำไป. แล้วผู้รักษาท่าน ก็บังคับ ให้ถ่ายแจว แล หางเสือ, ที่ ยึด แ่ง เขา มา นั้น, พวกจีน เจ้า ของเรือ, ก็ถ่าย ทุก ลำ ไป นั้น. คือ จีน รุ่ง เสีย ค่า ถ่ายเงิน คำถึง สอง บาท, จีน กุน เสีย ค่า ถ่ายเงิน สาม บาท, จีน มิ่ง เสีย ค่า ถ่ายเงิน สาม บาท, จีน หยง เสีย ค่า ถ่ายเงิน สอง คำถึง, จีน คง เสีย ค่า ถ่ายเงิน คำถึง สอง บาท, จีน ก้อ เสีย ค่า ถ่ายเงิน คำถึง บาท, จีน กุท เสีย ค่า ถ่ายเงิน คำถึง บาท, จีน เล็ก เสีย ค่า ถ่ายเงิน หก คำถึง, จีน อู๋ เสีย ค่า ถ่ายเงิน สาม บาท, จีน พง เสีย ค่า ถ่ายเงิน บาท สาม คำถึง, จีน เกีย เสีย ค่า ถ่ายเงิน บาท หนึ่ง, จีน โหมง เสีย ค่า ถ่ายเงิน สอง บาท. รวม เปน ๑๑ คน ๑๑ ลำ, เสีย ค่า ถ่าย เปน เงิน สิบ สอง คำถึง บาท คำถึง, แล พวกรักษาท่าน, กระทำ ช่มเหลง เรือ รว เช่น นี้, ข้าพเจ้า เห็น ว่า ราษฎร จะ ได้ ความ เกื้อหนุน ยิ่ง นึก.

๓๘ ข้าวกรุงเทพฯ^{๓๘}

ข้าวที่ กรุงเทพฯ ข

๑. อนึ่ง มงเขี้ยวเบรี, กงสุต ฝรั่งเศสได้ ออกไป
เมื่อณวันอังคาร เดือน ๓๐ ขึ้นสิบห้าค่ำ, ทั้งแก่นั้น มา
จึง มีความสุขหาได้เกิด ความขึ้น เคื่อง สิ่งใดไม่. ท่าน
จะ ถัดมา อีก ฤกษ์ไร หา รู้แน่ไม่. ถ้าท่าน จะ เป็น
กงสุต ท่อไป ที่ไหน ๆ, เรา เห็น ควร จะเป็น ที่อื่น, ที่ ไม่
สู้ มี เหตุ คักใจ ท่าน เหมือน ที่ กรุงเทพฯ นี้. กงสุต เมื่อ จะ
ไป, ถัดมา ขอโทษ แก่ ใน หอวง เป็น ความ ถัด กระชับ,
กระชาบ, ให้ บ่าว ไป ขอโทษ หม่อม ราชาธิบดี. แต่ มงเขี้ยว
มาสิ หอวง อุปเทศ ฝรั่งเศส นั้น, เรา ได้ ยิน ชาว ว่า จะ เดือน
จาก ที่ นั้น, แต่ จะ เดือน ขึ้น ฤกษ์ เดือน ดง, ก็ หา แจ้ง ไม่.
ถ้า จะ ไปรค ให้ เดือน ขึ้น อยู่ ฝ่าย นายทหาร, ก็ จะเป็น
ความ อิศาร วรยี่ไจ แก่ คน ทั้งปวง.

^{๓๘} หนังสือจดหมายเหตุนั้น บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๑. ปีที่ ๑๔. (๒๔๐๗). หน้า ๑๒๐.

๓๘ คำติพวกเคยทำภาษี^{๓๔}

ติ คำ พวก เคย ทำ ภาษี

๑ ข้าพเจ้าเข้าใจในกรม มีความเจ็บร้อน, กว๊วเหน่หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง, ออก ธาระบาลว่า, ความ คอบ ตก สิ้น ชันชัน. ใน ข้อ คั้น นั้น เหมือน จะ ชัก เอา อำนาจ พระ สะกั บัญญา พระเจ้า นัง บา เรอ กรมหลวง วงษา อิศราช สนิท, ลง เปรียบ กับ บัญญา ลูก จ้าง แรว เรือ. ซึ่ง ว่า อย่าง นี้ ไม่ ควร เลย. กว๊ว เรือ จัน เล็ก เจ้า ภาษี ผ้าย, ช่อ ราษฎร เก็บ ภาษี เกิน พิกัด. มี จัน ทั้งหลาย ถวาย ฎีกา, ทรง พระ มหา กรุณ พระราชทาน ฎีกา ให้ พระเจ้า นัง บา เรอ กรมหลวง วงษา ฯ ชำระ. ครั้น เปน สักว่า, จัน เล็ก ช่อ รัง, จึง พระเจ้า นัง บา เรอ ฯ ทรง ตก สิ้น ให้ คืน เงิน ให้ แก่ ราษฎร. จัน ลูก ค้า ทั้งหลาย มีความ ยิน ดี สรรเสริญ ยิ่ง นึก, มี จิว มี หนึ่ง เปน ๓ ๖ ๙ วัน สมโภช พระราช วัง เกิม. ทั้ง เกรียง สักการ บูชา บาย หน้า ต่อ พระบรม มหา ราช วัง, ถวาย นมัสการ พระเชษฐ พระคุณ พระเจ้า แผ่นดิน. แล้ว ถวาย พร เปน อัน มาก ตาม ธรรมเนียม จัน. การ อัน นี้ ก็ ก้อง เจริญ พระเกียรติยศ ทรง สยาม มาก. ก็ เพราะ พระเจ้า นัง บา เรอ ฯ เสกฯ พระราช ดำเนิร โดย พระกระมเส ที่ เปน บุติธรรม, ไม่ ทรง ประคอบ ใน โทษ ที่ เปน กิ ของ คน ไม่ มี ขาย ประพฤติ. การ นี้ เปน ที่ ปฤคา ปโมช ของ คน เปน อัน มาก. ซึ่ง มา ติ ว่า, ลูก จ้าง แรว เรือ ก็ ตก สิ้น ใ้ นั้น, ช่ว นึก ไม่ ถูก เลย. ลูก จ้าง แรว เรือ จะ คืน เงิน ที่ เจ้า ภาษี ช่อ, ให้ แก่ ราษฎร ไ้ ฤ. สักเกต ภู สำนวล คำ พุก นั้น, ส่อ ว่า ผู้ พุก นั้น ไ้ ไร นึก. แล้ว ส่อ ไ้ ไร ถึง ใจ แล อธิบาย ว่า เปน ไ้ ไร กว๊ว.

๑ ใน คำ ว่า เปน พวก เคย ทำ ภาษี อากฯ นั้น, เปน แ่

^{๓๔} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ดส์ เล่มที่ ๑. ใบที่ ๑๕. (๒๔๐๗). หน้า ๑๓๐.

เคยแหวเหื่อให้เขาไปเก็บ ภาษี ออก กรมวัง. ด้วยสันดาน
เคยอย่างนั้น, จึงช้าง ท่านผู้ใหญ่มากเปรียบได้. ฤๅจะ
เป็น หลวง ภาษี ๑ ออก ทอม, ด้วยเงินเล็กเข้า ภาษี น้อย เป็น
หนึ่ง ชำแคง สิ้น ภรรยา หลวง ภาษี ๑. ในเรื่องความนั้น, ก็
เป็น เรื่อง หลวง ภาษี ๑ ช้อ เหล็ก ด้วย. หลวง ภาษี ๑ จึง มี
ความเจ็บใจ. แล้วใน ค่ำ ทอม นั้น ช้อม แอ้ม ๆ, แก้วก็ไม่
ไหว หลก. โทหาว่า หลวง ภาษี ๑ รับเงิน หลวง ไปมาก,
ช้อ เหล็ก ส่ง น้อย, ทั้ง ภาษี มาก, ช้อเงิน ถึง สิ้น พินิจ์ เสศ.

๑ ในใบ ทอม ว่า, การช้อ หลวง เป็น สาม อย่าง, แก้ว
อย่าง ที่สอง ว่า, ผู้ใด รับเงิน หลวง ไป, ช้อจ่าย ต่าง ๆ น้อย,
ทั้ง ภาษี มาก, ผู้ทำทั้งนี้ ก็ เป็น ช้อ หลวง. ทอม อย่าง นี้
เหมือน เสก สกิม สกิม หักผูก, ด้วย คำ นั้น เป็น คำ ดีก กับ ทัว
ก็หาไม่รู้. ในข้อที่แก้ กับคนอื่น ๆ ก็ไม่ ทรง. เหลือเขา
หาว่าดีก มัก, ให้การ ว่า ช้อพเจ้า ไม่ ได้ ดีก กระบือ. ฤๅจะ
ถามว่า ไปไหน มา, บอกว่า สาม วา สอง สอก. แก้ว ครอง เจ้า
ช้อหนึ่ง ก็ เจ้า ทัว. แล้วเขา พระนาม พระเจ้า น้อย บา เรอ ๑
ไปเปรียบ เทียบ ที่ไม่งาม ด้วย. เมื่อ หลวง ภาษี ๑ สิ้น พระ คุณ
ท่าน ไม่ น้อย ท่าน แล้ว, เจ้า นาย ของ เขา ๆ ยัง น้อย ถ้วน อยู่.

๔๐ ตลาดสำเพ็ง^{๔๐}

ตลาด สำเพ็ง

๑. อนึ่ง เมื่อข้าพเจ้าเที่ยวไป ตรวจ ตลาด นั้น, ก็ได้ เห็น
 ลูก ของ คนวน ทั้ง อยู่ ตาม ท่าหนึ่ง แห่ง คน เป็น ปกติ, สะบาย
 กระบี่ อยู่ ทุกคน, เป็น สำคัญ ว่า, ใน หลวง ไค้ ไปรท ได้ ภู แล รักษา
 ใน ทั้ง ตลาด, มี ให้ เกิด โร แล ผู้ ร้าย ย่ำ ยี่ บั ทา ราษฎร ได้.
 ข้าพเจ้า เห็น คน ทั้ง ปวง กลัว อำนาจ หลวง ที่ มี ใน กระบี่ แห่ง ลูก
 คนวน เหล่า นั้น, จึง ไม่ ท้อง กลัว สิ่ง สิ่ง สิ่ง ไก เลย. ข้าพเจ้า
 นี้ ก็ ถึง พระ เกษ พระ คุณ ใน หลวง, แล สรรเสริญ ว่า, กรุง เทพ
 นี้ ก็ ขึ้น กว่า แท้ เก๋น มาก, เพราะ พระ บารมี พระ มหา กระษัตริย์
 จึง เป็น ทุก. ขอ ให้ ชนมาย ขึ้น นาน ให้ ทรง พระ ปัญญา ประเสริฐ
 จะ ได้ บำรุง กรุง เทพ ที่ ขึ้น กว่า แท้ ทุก ๆ ปี.

^{๔๐} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์ เล่มที่ ๑. ใบที ๑๕. (๒๔๐๗). หน้า ๑๓๒.

๔๑ การลักโคกระบือ^{๔๑}

กำร ลักโค กระบือ

๑ ข้อหนึ่ง, แจกเขมร บ้านครัว ตั้ง แก้ววัด บรมนิวาศธก
ไป, ทั้ง กอง สม คบ นักเลง ลักโค กระบือ กับ ข้อโค กระบือ,
มาฆ่าเขาเนื้อ ซึ่ง ข่ายวันละ แก้ว สิบ ตัว. เกือบหนึ่ง ถึง
สามร้อยเศษ, ปีหนึ่ง ก็นับพัน. ไม่เป็น ประโยชน์กับ บ้าน
เมืองเลย. ถ้าห้าม ปราบ เสียไม่ให้ทำการ เช่นนี้ ก็จะเป็น ประ
โยชน์กับ บ้าน เมือง. ราษฎร ที่มีโค กระบือ โดย จะ หาย ถ้าไม่
ฆ่าเสีย, ก็คง จะ คิด ตาม ถ้าย กอนได้.

๑ การ ขโมยโค กระบือ, ที่ ว่ามา นี้, ผู้มีชื่อ เป็นใหญ่
ได้เขียน มาให้ข้าพเจ้า, แล ได้ข้อ ให้ลง พิมพ์. ข้าพเจ้า เห็น ว่า
จะเป็น ความ จริง กระมัง. ขอเรียน พวก แจกที่ ข่ายเนื้อวัว ที่
นอกควาย นั้น, ได้ ข้อ ตัว วัว มา จาก ขโมย ที่บ้าน เขมร นั้น. บาง
ทีผู้ที่ ข้อ ตัว วัว ไปฆ่าเสีย นั้น, จะ ไม่รู้ว่า เป็น ของ ขโมย.
ได้ยิน ชาว ว่า ไม่มีใคร อาจ กล่าวโทษ คน ร้าย นั้นเลย, เพราะ
เขาหาใครช่วยรื้ออำนาจ ท่านผู้ใหญ่. เพราะ เหตุนี้ผู้ ลักโค กระบือ
นั้น, จึง ออ ยาก ทำ ความ ชอบใจ ของ ตัว ทุก ๆ วัน.

๑ ข้าพเจ้ามีความ หวังใจ ว่า, ถ้าใน หลวง ได้ทราบ ถึง
เหตุร้ายนี้แล้ว, ก็คง จะมี รับ สั่ง ให้ชำระ การ นั้นโดยเร็ว,
เพราะ ท่าน ประกอบ ด้วย ความ ยุติธรรม, ประสงค์จะให้ ราษฎร
อยู่เย็นเป็นสุข, ปราศจากอันตราย. ข้าพเจ้าพิเคราะห์
ดูเห็นว่า การ อาศัย ธรรมะยังมีอีก หลาย อย่าง, ที่ได้ฟัง
หาใครช่วยรื้ออำนาจผู้ใหญ่ใน ประเทศสยาม นี้ เหมือนกัน.

๑ ข้อให้ท่าน ทั้งปวง ที่มีใจ ซื่อสัตย์ แก่ บ้าน เมือง, ได้
กล่าว การ ร้ายต่าง ๆ ที่ได้ เห็นให้ข้าพเจ้า ลง พิมพ์, จะได้
เป็น ทาง พระ เนตร พระ วรรณ, เพื่อ จะ กล่าวโทษ ผู้ ร้าย. อย่า
กลัวว่า ข้าพเจ้า จะ บอกให้ ช่างผู้ ร้าย รู้จัก ชื่อ ของ ท่าน ทั้งหลาย
เลย. แต่กว่า ต้อง มี หนังสือ ฝาก มา ถึง ข้าพเจ้า, ให้ข้าพเจ้า รู้
ว่าความผิดนั้นยังไร, แล คือผู้ใด เป็นผู้ กล่าวโทษ. ข้าพเจ้า
จึง จะ ยัก ชื่อ ของ เขา ไว้ไม่ให้ ผู้ใด รู้.

^{๔๑} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกกรีตอร์เตอร์ เล่มที่ ๑. ปีที่ ๑๖. (๒๔๐๗). หน้า ๑๔๒-๑๔๓.

๔๒ ข่าวร้ายที่เมืองสมุทรสงคราม^{๔๒}

ข่าวร้ายที่เมืองสมุทรสงคราม

๑ เจ้าพระเจ้าได้ความว่า, เมื่อวัน บัณฑุกาล, จันทน์
ที่เป็นน้องเขยหลวง รักษ์ วิเศษ, ซึ่ง หลวง รักษ์ วิเศษ ได้ให้
ออกไม่เป็น นาย ข้าราชการ ที่เมือง สมุทรสงคราม, เป็น ที่ขุน
อินทร์ ชาติ นัน, ได้ถูก สมัก พัก พวกใน โรง เล่าประมาณ ๓๐
คน, ไปจับ น้ำ กระเชา ที่ กอ ตัน บ้าน แขวง เมือง สมุทรสงคราม.
ได้ ตี และ มา แล้ว กรมการ ยัง ทัก กัน ชั่วระไม่. พวก โรง เล่า ก็
เอา ทัก กัน เหล่านั้น มา จำ ความ ใส่ โสร่ง สั้น กุด แระ ไว้. แต่ คน
ที่ จับ ไว้ มา นั้น มี ลูก สาว คือ มา คน หนึ่ง, อายุ ประมาณ ๑๓ ปี
๑๔ ปี. พวก โรง เล่า ยัง อาจ ทำ การ ช่มเหลง ช่ม ชื่น ผลัก เปลี่ยน
กัน มา ต.ณ. หญิง นั้น ต้อง ให้ คน ใน โรง ช่วย. จันทน์ เป็น
ที่ขุน อินทร์ ชาติ, กับ จันทน์ เป็น น้อง หลวง รักษ์ วิเศษ ที่
เป็น หลานพี่, กับ คน ใน โรง ที่ ลา กับ หัวเราะ เขา เข่น เลียด. มี
คน หนึ่ง กลับ เอา หญิง นั้น มา เข้มข่ม ๓๐ ถึง ๓๐ ที่ ด้วย หวายเป็น
หญิง นั้น ทน ทำ ถึง คน มาก มิ ไ้, หวายเป็น เมื่อ เล่า
เหลือทน ถึง แก่ ความ ตาย ใน ระหว่าง ๖ วัน ๗ วัน นั้น. แล้ว พวก

^{๔๒} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๑. ใบที่ ๒๒. (๒๔๐๗). หน้า ๒๑๑-๒๑๒.

ในโรง เล่าช่วยกัน บัด ความ นั้น ไว้มิ ให้ชาว บ้าน รู้. แล้ว เขา
 สห หลึง นั้น ไปฝัง เสีย. จึง มี พวก พ้อง ของ หลึง นั้น รู้ ความ
 ไป พ้อง กับ เจ้าเมือง กรมการ ๆ. ก็ มี หมาย ไป เกาะ ทัว พวก โรง
 เล่า มา แก่ ค่ะ. พวก โรง เล่า ชัก ขึ้น เป็น หลาย ครั้ง หามา ไม่.
 การ อย่าง นี้ ข้าพเจ้า ไม่ เคย ได้ยิน ได้ฟัง เลย, โทษ เจ้า ก็ มี
 ไม่ใช่ การ ของ ข้าพเจ้า ก็ จริง อยู่, กว๊าน เหน ว่า ทำ การ อดาย
 คาย นึก. ข้าพเจ้า อยู่ เมือง บ้าน นอก ก็ จริง, ข่าย ไก่ ๖๙ ปี แล้ว.
 ทั้ง แ่ นาย อากูร เข้า มา ทำ เทา สรา ก็ มาก แล้ว, ไม่ มี ใคร ได้
 ทำ ของ อากูร ถึง กัน นี้. ข้าพเจ้า สืบ ได้ ความ ว่า, จัน นิม ที่ เป็น
 ชุน อินทร์ อากูร นั้น เป็น ชาว กรุง เก่า, เป็น น้อง อี อ่า ที่ เป็น
 ปรา ชาติ. กระตาการ ขำระ เป็น สัตว์ ว่า, อี อ่า เป็น ปะรา ชาติ จริง.
 โทษ ทั้ง กระเวน สัก หน้า เป็น ตะพุ่น หลึง ข้าง อยู่ วัง จัน เกษม.
 จัน นิม ได้ เข้า มา เป็น น้อง เขย หลวง ภาณี วิเศษ, ไป ทำ เทา สรา
 เมือง สมุทรสงคราม, พวก จัน นิม เคย ผิด ด้วยการ เมณธรรม
 การ ขัว หมอน พึ่ง จะ สงบ ไป ไม่ ขำ มิ ใช้อย่าง. จัน นิม ยัง ข้า เจ้า
 อีก เล่า.

๑. นี่ ข้าพเจ้า อดาย ทราบ ความ ให้ เลือดยก, เขา เงิน
 ๔ บาท ไป แดง เงิน ปลีก ที่ โรง เล่า. พวก ที่ ทำ ความ ผิด
 คนี ไป จาก โรง เล่า สอง คน. จัน เจียบ น้อง หลวง ภาณี วิเศษ อยู่
 ที่ โรง เล่า, จึง ห้าม คน ใน โรง ว่า อย่า วิทก เลย. หลวง ภาณี วิเศษ
 พี่ ของ เรา เป็น คน มี ส่วนใหญ่ ใน โรง เล่า คว๊าน, ตก เข้า ไป ใน
 กรุง เทพ ๔ แล้ว. หลวง ภาณี วิเศษ ก็ คง จะ ช่วย เกรว เห็น รุก
 ยา เสีย กรว เทียว, ความ ก็ จะ เจียบ ไป ได้. อย่า ว่า แต่ ความ

นึกหนึ่งเท่านั้นเลย. ถึงความโตยิ่งกว่านี้ก็ไม่เป็นไร. พวกเราอย่าได้ตกใจหนีไปข้างไหนเลย. ความเรื่องข่มขืนนี้ กรมการก็ได้บอกเข้าไปยังกรุงเทพฯ หลายเดือนแล้ว. แต่ได้ความว่า, ทกกระทรวงคลังมหาสมบัติ, จะชำระแล้วทุกอย่างหายไป. แต่เรื่องทุกอย่างนั้น, จะไปได้ทุกอย่างไม่ได้, คอยฟังคราวหลังเถิด, จะสมคำจีนเจียนว่าทุกอย่าง.

๑ ข้าพเจ้าเจ้าของหนังสือนี้, พิเคราะห์ดูพระอาการไทย, พวกเป็นความถูกเหมือนเรือรั่ว, แลถึงน้ำรั่วนั้น. พวกเป็นความซึ่งถือใจว่า, ถึงจะทำความผิดก็ไม่กลัว, เขาเงินทองเข้าทุกบิตก็หายรั่วได้. คิด ๆ ดูก็น่าหัวเราะเป็นประมาทหมิ่นของราษฎรผู้เป็นความในร่มทองของตัว, ไม่

มีความกลัวความอาย, ก็จะต้องโดยคนนอกประเทศภาษาต่าง ๆ, ที่เข้ามาอยู่ในกรุงสยามนี้ก็มีมาก, เป็นที่ระแวงเขี่ยคำนินทาต่าง ๆ, ได้ยินเขารู้ว่ากาญจนาภรณ์, ผู้พิพากษาถ้าเป็นอาสจจารธรรมไปตามสันนิษฐาน, ไม่สมที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินที่ท่านเป็นบุคิธรรม, ได้ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงค้ำไปเลย.

๔๓ ขาวมีมาแต่เมืองสมุทรสงคราม^{๔๓}

๑ ขาว มี มา แต่ เมือง สมุทรสงคราม ๖๖

๑ ว่าที่เมืองสมุทรสงครามนี้มีคนร้ายตัวไม่ไปน. ๓
พวก ๆ หนึ่ง เป็น คน ไม่มี บิคา มาวท ภารบา แลกรอบกรว. คุม
สมัก พัก พวก เทียว ที่ ชิง วัง ราว ชาว บ้าน อยู่ เมือง ๆ. บาง
ที่ คน เกิน ทาง กลางสวน ที่ เป็ลยว ๆ ทุ่งฉัใหม่ ห่มผ้าแพรฤมี
แหวน ทอง ใส่อยู่, ก็ ใส่ ผ้าพัน เลือให้ คอย. แล้ว ก็ เอา
เอา สิ่ง ของ ที่ แ่ง ทั่ว ไป ได้, แล้ว ก็ คอย คน ไป เลือ คาง
เมือง. เจ้า เมือง กรมการ จะ จับ ก็ ไม่ ได้. ที่ ความ
เจ็บบ จัก ราง ไป, แล้ว ก็ ทัม มา ชุ่ม ชุ่ม อยู่ ตาม วักร้าง ห้าง
สวนร้าง, คอย ทำร้าย ราษฎร ชาวบ้าน ค่อย ไป อีก. พวก
หนึ่ง เป็น ข้าราชการ ใหญ่ ๆ แล เป็น บ่าว ท่าน ขุนนาง โส ๆ, ก็ เลือ
ทั่ว ว่า เป็น ข้าราชการ บ่าว นาย แสง แสง. ครั้น มีความ อัก ใจ
ผู้ใด, ก็ ภา พวก เพื่อน ขวณกัน กลั้ม รุม ที่ พื้น แสง แสง ถึง ความ
ทวย. แล้ว ภา บทร ภารบาหน้า เข้า มา หา เจ้า นาย เลือ. เจ้า
นาย ของ ข้าราชการ นั้น ก็ ช่วย แล ช่วย ไซ ไป ต่าง ๆ. ความ
ควร จะ แพร่ เร็ว ก็ จัก ได้ เน้น จ้า, ภา ได้ โงะระอา ความ ก็ จัก
ราง ไป. พวก หนึ่ง เป็น คน มั่งมี เงิน ทอง, ก็ เลือ ทั่ว ว่า เป็น
คน มั่งมี. ถ้า โกรธ เคือง ผู้ใด ก็ ขวณ พวก เพื่อน แล ทาย
ช่วยกัน กลั้ม รุม ที่ จน คอย แล้ว. ครั้น เกิด ความ ขึ้น ตก ไป
กระดากการ สาร โส ภาร, ก็ เอา เงิน สิบ สิบ บน กระดากการ สาร
นั้น, โงะระอา ความ ได้ เน้น จ้า. บาง ที่ ความ เป็น สัจแล้ว
ก็ เอา เงิน เลือ คาง ลอย ไป ได้ ก็ เป็น หลาย ราย. ครั้น ค่าย
ออก จาก โทษ แล้ว ก็ กลับ ค่าย เวบ มาก ขึ้น อีก กว่า แ่ง ๆ นั้น.

๑ คน ร้าย จำพวก ที่ ๑ ที่ ไม่มี ครอบ ขาว ครอบ เก่ง กัน กัน นั้น
ชื่อ ข้ายสิน. ครั้น ทำร้าย ชาวบ้าน หลาย ราย นั้, เจ้า เมือง
กรมการ ผู้ใหญ่ ใน เมือง นั้น, เห็น ว่า ถ้า ไม่ คิด จับ ทั่ว เลือให้
ได้ แล้ว, ก็ จะ เกิด ความ มาก มาก ใหญ่ โท ไป. จึง เรือ ไร เงิน
กัน ออก เป็น เงิน ครา ๒๐๐ บาท, บน จัน โทเล ให้ พ่อ ทั่ว
ฝัน จึง จับ ทั่ว ได้. ครั้น จับ ทั่ว ได้ แล้ว ก็ ส่ง เข้า มา ยัง กรุง
เทพ ๖. ความ ก็ เห็น เจ็บบ ๆ อยู่.

^{๔๓} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๑. ใบทที่ ๒๓. (๒๔๐๘). หน้า ๒๒๔-๒๒๕.

๑ แต่พวกเพื่อนย้ายสิน ที่เป็น คน มั่ง มีเงิน, ก็ไหน
ออกไป เก่ง ถ้า อยู่ที่ เมือง สมุทรสงคราม อีก บ้าง. แต่ คิว
นายสิน นั้น ยัง ที่ร ทุก อยู่. ถ้า นาน ไป ย้ายสิน ก็ไหน จะหนีถูก
ชก ไป ได้เช่น ย้าย แคงถึก. แต่ จิน ไหวหน่า รัย สินบน รัย
ย้ายสิน นั้น, เป็น ทุกชั้นก็ อยู่ว่า ถ้า ย้ายสิน หลุด ไป ได้แล้ว,
คง จะฆ่า จิน คนนั้น เสีย เป็น แน่.

๑ คน รัย พวก ที่ สอง ที่ ถือ ทวี เป็น ข้าเจ้า บ่าว นาย แฉงแวง
นั้น ชื่อ นายเทย, ภาพวกเพื่อน ไป เสพยสุรา ที่ แพ น้ำโรง
เทาศุรา, แล้ว ก็ฆ่า คน ทายเสีย คน หนึ่ง ที่โรง เทาศุรา. พวก
พี่น้อง คนตายไป พ่อ ก็ไม่ เหน เจ้าเมือง กรมการ รัย ทวี นายเทย
ได้. นายเทย หนี เข้ามา หาเจ้า นาย ที่ใน กรุงเทพ ฯ, เหน
สั่ง แต่พวกเพื่อน นายเทย เข้ามา ยัง กรุงเทพ ฯ, สั่ง เข้ามา
หลายเคชัน แล้ว, ก็ เหน ความ เจ็บอยู่. นายเทย ทวี รัย
สำคัญนั้น, ก็ กลับ ออกไป อยู่บ้าน ได้สบายใจ.

๑ คน รัย ทวี ไม้ที่ ๓ ที่เป็น คน มั่ง มีเงิน นั้น มากหลาย
รายนัก เหลือ ที่ จะ พรอมหาซื้อ. การ ที่เป็น คังนี้ ข้าพเจ้าผู้
เจ้าของ หนังสือ นี้ เหน ว่า ความ จะยังไม่ ทราย ถึงในหลวง.

๑ ความ กรุงเทพฯ

๑ เราผู้เจ้าของ ทหมายเหตุ, มีความเศร้าหมองใจเพราะ
 ชาวกรุงเทพฯ พระเจ้าแห่งเธอกรมหมื่นถาวรยศ, ไปเก็บ
 เสวยสุราเมาและ ะทุกวัน. แลความที่ภานี้เป็นความ
 รังเพราะผู้ใหญ่ฝ่ายไทยและฝ่ายชาวยุโรป, ได้รู้ได้เห็น
 โดยมาก, แลคำที่ภานี้ว่าพระเจ้าแห่งเธอกรมหมื่น
 ถาวรยศ, ไปเก็บตามโรงคงไป, แลโรงสุราจะสุราสว
 บ้าง, และสิ่งจะเส็ดนั้นยัง. คนทั้งปวงก็ไม่ฮาระชก
 ขึ้นได้, ด้วยเคยเช็ดเคยดลมาหลายครั้งแล้ว. กรม
 หมื่นถาวรกระทำดังนี้เป็นอันบ่อยนัก, เพราะท่านเป็นเจ้า
 ใหญ่. ถึงแม้ว่าไพร่ทาสทั้งนี้ก็เป็นที่น่าอาย, แต่
 หากว่าเป็นไพร่ทาสก็มีคนนิยมนำไม่. นี่ท่านเป็นเจ้า
 มีกรมแล้วเก็บทำดังนี้เนื่องๆ, คนที่ได้รู้ได้เห็นก็ชวน
 กันติเตียนต่าง ๆ, แลความจึงได้ขึ้นไป. ชาวยุโรปทั้งปวง
 ก็พากันเสียใจด้วย. คุณหมื่นในหลวงจะไม่ทรงทราบ
 ความชั่วกรมหมื่นถาวรยศ. ถ้าได้ทรงทราบก็เห็นจะ
 ห้ามปรามมิให้ทำดังนี้ต่อไป. ข้าพเจ้าผู้เจ้าของหนังสือนี้
 ทราบว่า, เจ้าชายและขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยผู้ใดผู้หนึ่ง, ไม่
 ฮารอบทูลพระกรุณาไว้ในหลวงทรงทราบได้. ข้าพเจ้า
 จึงปลงใจลงว่า จะเขาเป็นอะไรเอง. ครั้นจะถึงความเสีย,
 ก็หาสมควรที่เป็นคนวิสัยไร่ศึกถึงพระเดชพระคุณไม่.
 แต่จะเป็นคนจากจากเมตตากรมหมื่นถาวรยศด้วย. ชึ่ง
 ข้าพเจ้าเห็นว่าในหลวงแต่พระองค์เดียว, มีอำนาจที่จะห้าม
 ปรามกรมหมื่นถาวรยศให้เลิกจากได้. ถ้าจะห้ามผู้ใด ๆ
 มิได้ถวายสุรากรมหมื่นถาวรก็ควร. ถ้ายังสั่งห้ามกรมหมื่น
 ถาวรยศให้ชดสุราลงได้สักปีหนึ่งสองปี, กรมหมื่นถาวร
 ยศก็จะคืนที่ถึงเก่าจะได้เป็นความสรวลเสียว, เพราะท่าน
 เป็นเจ้าใหญ่, คนเมาสุรานี้ถ้าจะว่าเหมือนกับคนบ้า. แต่ใน

^{๔๔} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๑. ปีที่ ๒๔. (๒๔๐๘). หน้า ๒๓๖-๒๓๗.

ประเทศยุโรปนั้น, ถ้าเป็นบ้านแล้ว ก็จะมีธรรมเนียมให้เด็ก
จริงรักษาไว้แต่โดยดี, แลบ้านสูงได้ใจ สดสบายขึ้น มีนัย
ให้คนบ้านต่ำมาก. คนบ้านก็กลัว หายจากบ้านโดยมาก. อันจะ
ปล่อยคนบ้านไว้แต่ตามลำพังนั้น, ก็มักเกิดความวุ่น
วาย ๆ บางทีคนบ้านไปเที่ยวดื่มแกล, ว่าผู้พันคนทั้งไฟ
เผาเอาเรือน, กระทำบ้านเมืองให้เป็นอันตรายต่าง ๆ, จะไว้
ใจคนบ้านนั้นมิได้. จึงมีธรรมเนียมในประเทศยุโรป และแอม
ริกา, เมื่อเห็นผู้ใดเป็นบ้านแล้ว, ก็เอาตัวไปไว้ที่
หัดบิลล์ แปลเป็นไทยว่าที่รักษาโรคต่าง ๆ.

๑. นั้นที่ข้าพเจ้ามีใจกลัวถึงพิณพ์, กล่าวโทษผิดของ
กรรมหมื่นการวश्यकเจ้านั้น, ใช้จะมีใจเจ็บแค้นผูกพยา
ยาตนั้นมิได้. เพราะเห็นแก่แผ่นดินดิน แลเห็นแก่กรรมหมื่น
การวश्यकด้วย, บัญชาจะให้กรรมหมื่น การวश्यक ทรง สละ
ละการชั่ว, ประพฤติการสุจริตที่สมควร. กรรมหมื่นการว
श्यक จะให้ความ สบายดีเพราะพระบารมีในหลวง. ถ้าใน
หลวงไม่เอาเป็นธุระแล้ว, เห็นว่ากรรมหมื่น การวश्यक จะ
วุ่นวายหนักขึ้นไม่รู้จัก ๆ.

๔๕ กงสุลฝรั่งเศส^{๔๕}

กงสุลฝรั่งเศส

๑ หนังสือจดหมาย อังกลุช มา แต่เมือง บัววิศ, ชื่อ คา
ลิก นายเม็กเซนเซอ, ได้ลงพิมพ์เมื่อ ณ วัน พุธ เดือน ๑๒ ขึ้น
สาม ค่ำ, เป็นหนังสือ เลงเอา ข่าว ที่ มา แต่กรุง เทพ ฯ ที่
ว่า ด้วย มลเชื้อโอเบเว กงสุล ฝรั่งเศส, ได้ทำ วุ่นวาย ใน
กรุงเทพ เมื่อ ครั้ง ก่อน นั้น. ใน หนังสือ นั้น เป็นใจ ความว่า ใน
บังกอก เกิด ความ ผิด ประสาธ นึก, คือ กง สุณ ฝรั่งเศส ได้ เกิด
ความ ชัด ค่อง กัน กับ พระเจ้า แผ่นดิน สยาม. เรา ได้ คิด เรื่อง
ความ นั้น ออก จาก หนังสือ บังกอก วิทอเคอ, ที่เป็น ภาษา อังกฤษ
เป็น จดหมาย เหตุ ประเสริฐ ที่ ควร จะ เชื่อ. ความ ที่ เรา
ชัก นั้น ได้ลง พิมพ์ ใน ใบ น้ น้ ข้าง โนน, แต่หา ได้ คง ให้
หมก ไม่, เพราะ ที่ นั้น น้อย คับ แคบ ขย. ถ้า ผู้ใด ๆ อ่าน ใน น้
ที่ ชัก ออก นั้น ก็คง เห็นว่า, กงสุลฝรั่งเศส นี้ เป็น การ ทุ
เหมือน จะเป็น ความ ผิดใหญ่ จริง, ไม่ สม กับ ขุนนาง ฝรั่งเศส
ที่มี ชื่อเสียง ว่า เป็น คน รู้ใน อาชาไสย ก็ นี้, แล ขุน นาง
ฝรั่งเศส ย่อม ถือ ทว่า, เป็น คน ที่มี อาชาไสย กว่า เมือง อื่น ๆ.
พวกข้าพเจ้า เห็นว่า, เคาเวเมนต์ฝรั่งเศส จะ ไม่ รับ การ มล
เชื้อโอเบเว นั้น เลย. แล คง จะ ห้าม ปราบ ใน การ ชั่ว นั้น เมื่อ คำ
ฟ้อง จะ มา ถึง เคาเวเมนต์ แล้ว, แล เคาเวเมนต์ จะ ชัก ขวาง ไว้

^{๔๕} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีกอร์เดอร์ เล่มที่ ๑. ใบบที่ ๒๔. (๒๔๐๘). หน้า ๒๓๗-๒๓๘.

๑ ข้าพเจ้าผู้เป็นเจ้า ของหนังสือ จดหมายเหตุใน ราชอาณาจักรนี้, มีความหวังใจว่า คนที่ก็มีปัญญา กอปร มาร คงจะปลงใจ เห็นพร้อมใจ กัน, ใน การฝึก ของ มน เชื้อโฮเบร นั้น, ถ้า มนเชื้อโฮเบร ได้ รู้ว่า, ทวีตแล ตูกระโทม วิทยารพาทม ที่ สมควร แล้ว, ข้าพเจ้า จะมีได้ ลง พิมพ์กล่าวโทษ ท่านต่อไปอีก เลย. แต่ข้าพเจ้า ได้ยินข่าว ว่าเมื่อ ท่าน จะ ออก จากกรุงสยามนี้ ท่าน ก็รู้ว่า ทวีต จริ่ง, แต่หาได้ ไป ตูกระโทม สรรพาทโดยดีไม่. ความ ที่ ท่าน จะไป ขอโทษ เอง ก็หาไปไม่ใช้ให้ ยาว ไป ตูกระโทม แต่หม่อมราชวงศ์ หะ แทนทวี ท่าน, ได้ทำเช่นนั้น เป็นการ ตูกระโทม วิชา วิชา ทุกข์.

การ สลัด ว่าง ยี่สาน

๑ ข้าพเจ้าได้ทราบแต่ลูกคำ ฟานิชว่า, เรือมันทุกน้ำ
กาลครั้ง. ยี่ฉมเมื่อจะเพชบุรี. มีชาย ลูกจ้าง สาม คน,
หญิง เจ้าของ เรือหนึ่ง, เกือบๆ เจ้าของ เรือหนึ่ง, เป็น ห้า
คน, บินทุก น้ำกาลเมื่อเจ้ามา ชาย ผนวกอพ. จำหน่ายน้ำกาล
แล้วกลับออกไป. พวกยี่ปากอ่าวเมือง สมุทรสงครามกับเพื่อน
เรือหลายลำ. ณวัน ขึ้นแปด คำ เกือบ สาม ปีฉลุ สิบหกนี้, เพ
ณที่ขึง คั้น ออก จาก ปาก อ่าว เมืองสมุทรสงคราม. ใช้ใบ เถียบ
ฝั่ง ไป เมืองเพชรบุรี ด้วยเพื่อน เรือหลาย ลำ. เรือ กูและ สาม วา
สอง สอก พ่วง ห้าย เรือ นั้น ไป ลำหนึ่ง. เรือจีน คีตะ ประสม
สอง เสาลำหนึ่ง ใหญ่. ใช้ใบ คล้อไป. ไก่บิน เสียงผู้หญิง
พูด แล เสียง กระเจี๊ยบ สี่สอง อยู่ใน เรือ นั้น, เหมื่อน เรือคำ
ชาย. ถึง ว่าง ยี่สาน บ้าง กระบุน, จีน เรือใหญ่ เหม เรือ
น้ำกาล นั้น ล้ำหลัง ห่าง เพื่อน. ไก่ก็ แล่น ตก ลง เข้า ไป ใกล้
แล้ว ตก ใบ เสาลำ เรือ ลง เสี่ย, ออก มา ขึ้น ก็ไล่ แล เคื่อง
ธาวู ท่างๆ พริ้ม กัน อยู่ข้าง คีตะ เรือ ประมาณ ยี่สิบ คน เสศ.
พวกชาว เรือ เหล่า นั้น เหม ก็ ตกใจ ก็กลัว. คน ใน เรือ กูและ
พ่วง มา นั้น, ตก เชือก ผูก พ่วง ออก เสี่ย จาก กัน. จีน พวก
โจร เขามือ เฟื่อง ทั้ง ตก คน ห้าย. ตก น้ำ หนี ไป ขึ้น เรือ กูและ
ลำนั้น ไก่. พวกโจร เขาขอ เกียว ห้าย เรือ เหม่น ให้ ชัก. แล้ว
ลง ไปไล่ เจ้าของ เรือ แล ลูกจ้าง โทก ลง น้ำ หนี ไป แล้ว. คั้น
เก็บ เอา พืช คุสึง ของ เงิน ทราผ้า เสื่อ สั้น เซิง. ทั้ง ไว้ แก่ เรือ
หาหาไปไม่. แล้วใช้ ใบ แล่น ออก ว่าง เทล ลึก. คน ที่
โทก หนี ไป เทล นั้น, อย่าง ถึง บ้าง ไม่ ถึง บ้าง, เหม่น ย่อฮ่อน
แล้ว เรือ กูให้ เพื่อน เรือ ช่วย. เรือ กูและ ลำนั้น ช่วย, ไก่
รถ ชั่วคราว ไป. เรือ ของ ทัว จึง กลับ ไป บ้าน ไก่.

^{๔๖} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๑. (๒๔๐๘). หน้า ๔-๕.

การ ร้าย ทาง ศีลระกระบือ

๑ มีคนพูดกันว่า, คนเป็นผู้ร้ายก็แย่งชิงเอาทรัพย์สินของ ไทย จีน, ที่มันทุกเรือ ล่องไป มา ทาง คลอง ศีลระกระบือ เสมอ ทุก เดือน มิไ้เว้น. เขา รู้ จัก ทั่ว คน เป็นผู้ร้าย, ชื้อ อ้ายแก้ว, อ้ายขุนเนน, อ้ายขาว, อ้ายสี่, อ้ายขุนอิน. บ้าน อยู่ริม วัคไซร แขวง กรุงเทพ ฯ อ้ายนั้น เป็น มอญ บ้าน อยู่ริม วัคกก, แต่ อ้ายจันทิ บ้านลุดจวัก ทั่ว ผู้ร้าย เหล่า นี้ หมก. คน ที่ ถูก ร้าย แย่งชิง รู้ จัก ทั่ว จะ มา พ้อง ที่ กรมเมือง, ก็ ต้อง ลงทุน เสียเงิน แล้ว ไ้ ไม่คุ้มทุน. อ้ายผู้ร้าย ทั้ ๓ วรรณ ไม่ ถึง เดือน ก็ หลุดไป. เพราะ เช่น นี้ ผู้ร้าย กำเริบ นึกกลางวัน ก็แย่งไ้. ถ้า จะ ชำระเอา ผู้ร้าย พวก นี้ คง เข้าคุก จน ทาย แล้ว. สืบถาม ชาวบ้าน บางบอง กู, ก็รู้แน่ ที่ เกี่ยว, ว่า คน เป็นผู้ร้าย แย่งชิง กลางวัน ตาม น้า บ้าน นั้น อยู่ ที่ ไหน เขาก็รู้แน่. แต่ ชาวบ้าน ก็ กลัว ว่า, บอกร้าง แล้ว จะต้อง มา เป็น ความ กับ ผู้ร้าย. อย่าง หนึ่ง ผู้ชำระ จะ เรียกเอาเงิน, คน ที่ ก็ ก็ หลุดหนี เอา ตัว รอกไม่ เป็น ทูระ.

^{๔๗} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีกอร์เตอร์ เล่มที่ ๒. ใบทที่ ๑. (๒๔๐๔). หน้า ๕.

๔๘ ชาวที่กรุงเทพฯ^{๔๘}

ชาวที่กรุง เทพ

๑ มีข่าวมาว่า, มีอ้ายผู้ร้าย ลอบ เอา เหล้าไม้ รวบรวม
ลง ไม้ ตรี, เมื่อ กำลัง เข้า ไป ถวาย อุจจาระ ถูก ที่ ริม ทวาร หนัก.
ก็ ยิน ชาว ว่า เจ็บ หนัก น่า กลัว จะ ไม่ รอด.

๑ อึ่ง ไก่ ยิน ชาว ว่า ภาษี เรือ นั้น, ทรง พระ กรุณา ไป รด
เกล้า ๆ ให้อภัย เสีย, คือ เรือ ที่ ยืน ทุก สิ้น ค่ำ ซึ่ง ยัง เกิด ใน
แขวง เมือง สยาม เขา มา ขาย ใน กรุง เทพ ๆ ก็ ไม่ ต้อง เสีย ภาษี
เรือ เลย. ที่ ท่าน ไก่ ไป รด ครั้ง นี้ คง จะเป็น คุณ ประ โยชน
แก่ ราษฎร มาก, จะ ไก่ ค้า ขาย สดวก กว่า แรก ก่อน. ชาว นั้น
ไหน จะเป็น แน่.

๑ อึ่ง ไก่ ยิน ชาว ว่า, ณ วัน เดือน ๕ ขึ้น เจ็ด ค่ำ พระ บุก
สมเด็จ พระ รอม เกล้า พระ พุทธเจ้า อยู่ หัว, จะ เสด็จ ไป ประภาศ

^{๔๘} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๒. (๒๔๐๘). หน้า ๑๙.

๔๙ การทิ้งธงไปอาศัยธงอื่น^{๔๙}

การที่ทิ้งธงไปหาใครย ธงอื่น

๑ เรื่อง ที่อยู่ข้างท้ายนี้ ถัดออกจากหนังสืออินทรีหน้าขึ้น นัลลอ, เปรียบเป็นคำไทยว่ากฎหมายที่ อยู่ในระหว่าง เมือง ต่อ เมือง, ผู้ที่ คัด ความ เรือง นี้ เป็น คน ชำนาญในเรื่อง อินทรีหน้าขึ้น นัลลอ. เราผู้ เป็น เจ้า ของ จกหมายเหตุนี้, ใ้ เอา เรือง นั้น มา ว่า ให้ เหนือ เป็น ลำคณนี้, เพราะจะให้ คน ทั้งปวง ที่ หา ใคร ย ร่ม ทง ไทย. ใ้ พิหารณา คุ คุย ใ้ ยิน ชาว ว่า คน หลาย คน ที่ เป็น ชาว สยาม, เข้า วัค เป็น พวก มากหลวง ฝรั่งเศส, เราเข้าใจ ว่า ไม่ ใ้ อยู่ใน ร่ม ทง สยาม แล้ว, เพราะ มากหลวง ฝรั่งเศส ใ้ รับ ไว้ เป็น ลูกศิษย์, ใ้ เข้า อยู่ใน ร่ม ทง ฝรั่งเศส แล้ว. คุ คน พวก นั้น มัก ถู กั ว่า วัค เป็น ชาว ฝรั่งเศส, ไม่ ควร ที่ จะ ถู กั เสีย ภาณ. เมื่อ เจ้า ภาณ นี้ จะ เกษ ภาณ แก่ คน พวก นี้, คน พวก นี้ ก็ ขั ขวาง เนือง คุ ลาง ที่ ก็ เอา ทง ฝรั่งเศส ยั วัค ที่ ท้าย เรือ, คน ทั้งปวง เหน ก็ เข้าใจ ว่า เป็น คน ฝรั่งเศส. ผู้ที่ ประพุก คุ เช่น นี้, ถ้า ถู กั ทง ไทย บัญญา คัก นิต คุ น้อย ก็ จะ เหน ว่า, ทำ เช่น นี้ ไม่ คั ที่ เกียว, คุ เหมือน จะ ใ้ บ้าน เมือง ก็ จะ ยั ยั เป็น หลาย ฝ่าย. คือ พวก ที่ ถู กั สาคณา ฝรั่งเศส ก็ จะ ถู กั ว่า เป็น พวก ฝรั่งเศส. คน ที่ เข้า วัค เป็น พวก ไปเรศคณ ก็ จะ เข้าใจ ว่า เป็น อังกฤษ บ้าง, เป็น อะเมรিকা บ้าง ตาม คุ. เหมือน ที่ เมือง พม่า, พวก อะเมรিকা ไป สั สอน สาคณา ใ้ ลูกศิษย์ กว่า คุนั้น คน. ถ้า คุ สั สอน สาคณาใหม่ เป็น ชาว เมือง ใ้ ลูกศิษย์ จะ พลย เป็น คน ชาว เมือง นั้น ตาม คุ ใ้, ที่ จะ เข้าใจ, ว่า คุนั้น คน ที่ พม่า นั้น เป็น ชาว อะเมรিকা เหมือน คุ เสียแล้ว. แต่ คน คุนั้น คน นั้น ไม่ ใ้ ถู กั วัค คุนั้น เลย ถึง คุ ก็ ไม่ ยอม ใ้ ถู กั วัค เช่น นั้น, เพราะ เป็น การ ที่ จ แยก ยั ใ้ คน ใน บ้าน เมือง เป็น สอง ฝ่าย ไม่ ชอบ เลย.

^{๔๙} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรีคอร์ด เล่มที่ ๒. ใ้ที่ ๕. (๒๕๐๘). หน้า ๕๐-๕๒.

๕๐ เหตุไฟไหม้^{๕๐}

๑๐ · เหตุไฟไหม้ ๗

๑. ครั้น อาทิตย เกิดขึ้น ชก ขึ้น แล้ว เวลา ค่า ประมาณ ยาม
 เสด็จเกิดเพลิงไหม้ เรือน ประมาณ ชั่วครึ่ง หลัง ที่ บ้าน เสือ. ไก่
 ยืน ว่าเกิดเพลิงไหม้ ที่ บ้าน พระยาพิชัย ท่าน, เพราะ นาย ก่อ
 ได้เข้าไปใน ห้อง ของ นาย ที่ เจ็บ อยู่, เพลิง ติด มุ้ง ขึ้น
 ไม่ทัน รู้ตัว, ประเดี๋ยวไฟไหม้ ถึง หลังคา เรือน. ไก่ ครั้น
 นั้น คน ไม่ได้ คาย ด้วยไฟ. เรือน ที่ ไฟไหม้ นั้น, ไก่ ยืน ว่า
 เป็น เรือน ผ่า กระดาน มาก. นี่แหละ ก็ เป็น เหตุ ที่ จะ ให้
 คน ทั้งปวง ระวัง ไฟ อย่าให้ ตะเกียง ฤๅ บุหรี่ ใกล้ มุ้ง ไก่. ถ้า
 แม้น ว่า ลม พัด มา ก็ จะ ติด มุ้ง เข้า, เพราะว่า น้ำ นี้ เป็น น้ำ
 แฉ้ง, ลม พัด กล้า หลัง คา จาก แห้ง กระบวยไฟ ติด ง่าย ๆ นึก.
 ประการ หนึ่ง เมื่อ จะ นอน, อย่า รุก ไล่ ตาม ตะเกียง ใกล้ มุ้ง.
 ครั้น ว่า นอน หลับ ไป แล้ว, ลม จะ พัด มุ้ง ปลิว มา ถูก ไฟ, ๗
 ก็ จะไหม้ มุ้ง ขึ้น, กว่า จะ รู้ตัว คื่น ขึ้น มา ก็ จะ คับ ไม่ หัน.
 นี่ เป็น ความ เตือน สละ.

^{๕๐} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ใบที่ ๕. (๒๔๐๘). หน้า ๕๕.

๕๑ ชาวคนร้ายเมืองนครไชยศรี^{๕๑}

ชาวคนร้าย เมืองนครไชยศรี

๑ มีข่าว มา จาก เมือง นครไชยศรี, เป็นใจความว่า, ทุกวันนี้ ราษฎร ชาวบ้าน ชาววัด ชาวเรือ ไม่มีความสุข, เพราะ เกิดคน ชน อีก จำพวกหนึ่ง. คือ อ้ายจัน, ภรรยา ชื่อ อีตับ, ลูกชื่อ อีนุ่ม, บ้าน อยู่ ที่ สะท้านบ แคว้น เมือง นครไชยศรี. เป็น คน สุขุมเยือกเย็น. แล้ว มี พวกเพื่อน หลาย คน, รวม กัน ทำ อันตราย แก่ ชาวบ้าน ชาวเรือ อยู่เนือง ๆ. ครั้งหนึ่ง เขา ไฟ รุกเผา โรงงมโป, เพราะ ขอเงิน แก่ ขุนพิทักษ์ ไม่ให้. ครั้งหนึ่ง ไปขอเงินพระ ๆ ไม่ให้ก็ คำพระ ให้. ยังมีชื่ออยู่ อีก หลาย คน. อ้ายเหล้าร้ายนี้, คือ อ้ายจัน เสี่ยง รัก ช้าง ช้าง. เป็น เพื่อน ของ อ้ายจัน สุขุมเย็น ด้วย อ้ายจัน. อ้ายเบี้ยเป็น นัก เลง ปล้น เรือ แล หาบ คชน คนเดิน ทาง เปลี่ยน. อ้ายท้วม ๑ อ้ายกัก ๑ อ้ายแฉ่ง ๑ อ้ายหลั่ว ๑ อ้ายผาย ๑ อ้ายขาว ๑ อ้ายค้อ ๑. ครั้งหนึ่ง อ้ายค้อเข้า ปล้น ที่ ชิง นายบุก, เขาเครื่อง ทองเหลือง ทองขาว ไป หลายสิ่ง, แล้ว เขามี ก้อน เขาผู้หญิง ที่ เฝ้า โรง เข้า แค้น สิบ พัน ยี่สิบ ทั้งตัว เมื่อ เร็ว ๆ. อีนุ่ม เป็น คน สุขุมเยือกเย็น ค่ำบด บ้าน อยู่ โรงเหล็ก, หนึ่งในชื่อนาม อีหว่าง ๑ อ้ายคน เหล้า นี้ อ้ายจัน มี ภรรยา ที่ ออกชื่อ ช้าง กัน นั้น เป็น นาย กัก.

๒ อื่นๆ ที่วัดเขาเรียก ว่า อ้อม นัยอ้อมใหญ่, ข้าพเจ้า เที่ยง ไป ที่ โขโบสถ์วิหาร เหนือ มีแต่ แคน ครั้ง เปลา ๆ บ้าง, ทอง หายไป บ้าง, เช่นนี้ มี ศัก ๕๐ เสก. ครั้น ชาวบ้าน สืบรู้ว่า อ้ายเหล้านี้ ทำความชั่วแล้ว, จะ พ้อง หาดกล่าวโทษ ต่อเจ้าเมือง กรมการ ก็กล่าวว่า จะ เอา ไฟ เผา เรือน บ้าง. ก็ กลัว โยกไป ต่าง ๆ เช่นนี้, ความจริง นิ่ง อยู่ไม่ ชิ่ง. บัดนี้ ข้าพเจ้า เหนือ มี ช่าง ทวยว่า, มี กล้อง สำ รับ ส่อง ของ ไกล ได้ เหนือ ไกล. ข้าพเจ้า จึง ให้อะไร ใส่ อยากจะให้ ท่าน ทั้งหลาย ส่อง กล้อง นี้ ให้ เห็น ชัด ว่า เป็น ความ จริง, เช่น กับ อ้ายเหล้าร้าย ที่ สะท้านบ. ถ้าไม่มี จกหมายเหตุนี้ แล้ว ไหน เรย ท่าน ผู้ใหญ่ จะ ได้ ทราบ, เพราะ เหตุ ที่ ว่า ราษฎร ที่ รู้ ว่า คน ร้าย, ทำ การ ไม่ ชอบใน แผ่นดิน ซึ่ง ต้อง ห้าม แล้ว. ก็ เข้าใจ กัน เสีย

^{๕๑} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีกอร์เดอร์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๕. (๒๔๐๘). หน้า ๕๗-๕๘.

ว่ามีใช้ การของ คน, ซึ่ง จะ ไปว่า กล่าวให้ เหน เทจ แลจริง,
 บัวยการ ทำกิน เช่นนี้ ก็มี โภยมาก. ที่ ข้าพเจ้า บอกชื่อ อ้าย คน
 ขั้ว มา ข้าง คั่น หนังสือ มา นี้ ให้ท่าน ทราบ, ถ้า จะ ไปมา ทาง
 นั้นจะ ได้ระวัง ให้ ัง มาก.

๑ ข้าพเจ้าผู้แต่ง หนังสือ นี้, มีความ ยิน ค่ำด้วย พระ
 เจ้าแผ่นดิน, ด้วย เขา พระ ไทยให้ ฝูง ราษฎร เป็นอัน มาก กว่า
 แก่ ก่อน. ด้วย ทรง เหนว่า ราษฎร ทุกวันนี้ มีความ คับ แค้น
 เป็นอัน มาก, เพราะ ผู้ที่ จะ ต่าง พระเนตร พระกรรม นั้นหา ผู้
 จะมีใจ ปรียบ ทูชให้ คุชไม่. จึง ได้ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้มี ช้อง ร้อง ถวาย ฎีกา ขุนศาล กระลาการ ไท, ไม่ ต้อง ที่
 กลอง เหมือนก่อน ๆ. ข้าพเจ้า เหน เป็นแน่ ว่า ทรง รักไพร่ เป็น
 อันยิ่ง. ข้าพเจ้า ขอ ให้ท่าน ทรง พระชนมายุยืนนาน กว่า ร้อย
 ปี จินไป.

อ้ายผู้ร้าย รายนี้, ข้าพเจ้า เจ้าของ รทหมายเทศุได้ บอก ตาม
 ที่ได้ ยิน, พิจารณา เหน ว่า คง จะ มีความ จริง โภยมาก. ขอ
 ขอเวรณเมนต์สืบ สนวน พิจารณา ดู ก่อน ว่า, การ นั้น จะ เจริญ
 ประการใด. ถ้า เป็น การ จริง ก็ ควร ที่ จะ จับ ตัว มา ทำโทษ
 ตาม โทษานโทษ. ถ้า เป็น การ ไม่ จริง ก็ จะ ได้ เหน ซักว่า ไม่
 จริง, ใช้ ข้าพเจ้า จะ ให้ขอเวรณเมนต์ จับ ตัว คน เหล่านั้น มา ทำ
 โทษ ที่ เกี่ยว. ข้าพเจ้า ว่า ทั้ง นี้ ว่า ตาม รู้ ตาม ได้ ย่น.

กฎหมาย สำหรับ กงสุล

๑ เป็น หนังสือ ฝาก ถึง เจ้า ของ บางกอกวิคตอเรีย ว่า, เรื่อง ความ ที่ ว่า ด้วย กงสุล ที่ มี ใน หนังสือ พิมพ์, ออก เมื่อ วัน พฤหัสบดี เดือน ๖ ปี ๑๒ คำ นั้น, ว่า เป็น ความ ที่ ควร จะ ให้ คน ทั้งปวง รู้ กฎหมาย สำหรับ บังคับ กงสุล, แต่ ยัง หา ความ ไม่. ยัง อีก ข้อ หนึ่ง ที่ ควร จะ ลง พิมพ์ ใน ครั้ง นี้, คือ ข้อ ความ ที่ กัก ออก จาก กฎหมาย อินเทอร์เน็ต นานอ. มี มี ศาสนา วิถี ที่ เขียน ไว้ ว่า ด้วย กงสุล ใด ๆ ที่ ประพฤติ การ ผิด, ไม่ ชอบ ด้วย ธรรมเนียม คอเวเนเมนต์ เมือง ที่ ตั้ง อยู่ นั้น. ทาง ที่ ก็ ทำ รุณ ราว ต่าง ๆ ให้ เกิด ความ เหนือ ๆ. กฎหมาย ข้อ อินเทอร์เน็ต นานอ, มี อำนาจ จะ ให้ คอเวเนเมนต์ นั้น ได้ เสีย ให้ พัน เมือง ได้. ข้อ ความ ที่ กัก ออก จาก อินเทอร์เน็ต นานอ นั้น.

๑ คือ ว่า กงสุล ทั้งปวง ไม่ เหมือน ทั่ว, ถึง กงสุล ทั้งปวง มี ธรรมเนียม ที่ จะ ให้ บ้าน เมือง ทั้งปวง นั้น คือ อยู่ ตาม บศศก, ที่ จะ เข้าใจ ว่า ควร เมือง ทั้งปวง จะ นับ ถึง ทั่ว, แล ไป รก ให้ อยู่ ที่ สูง เหมือน ราชทูต นั้น ไม่ ได้. ไม่ มี เมือง ใด ๆ ที่ จะ ต้อง จำ เป็น รับ กงสุล, เว้น ไว้ แต่ ที่ เหน ชอบ ด้วย. ถ้า ได้ รับ ให้ มา ตั้ง แล้ว, ก็ ควร ที่ จะ ไป รก ให้ อยู่ สบาย, กว่า กงสุล จะ ได้ ทำ ผิด สิ่ง ใด สิ่ง หนึ่ง ที่ ควร จะ เป็น โทษ. การ ที่ จะ รับ เขา กงสุล ไว้ นั้น เช่น ชะ ของ เจ้า เมือง. เมื่อ จะ รับ นั้น ต้อง มี หนังสือ เรียก ว่า เอกซิกวาเทอ. ถ้า กงสุล ใด ๆ ประพฤติ ผิด กฎหมาย เมือง ที่ ตั้ง อยู่ นั้น, เจ้าเมือง มี อำนาจ ที่ จะ เรียก เขา หนังสือ เอกซิกวาเทอ คืน ได้, แล ลงโทษ ตาม กฎหมาย เมือง ที่ เขา ตั้ง อยู่ นั้น, ถ้า จะ ได้ ให้ ไป เสีย ก็ ได้ ตาม ที่ คอเวเนเมนต์ ที่ กงสุล ได้ จัก ขวาง นั้น จะ เหน ชอบ.

๑ ควร ที่ คอเวเนเมนต์ สบม จะ รับ เขา ข้อ นี้ เป็น แบบ อย่าง,

^{๕๒} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกวิคตอเรีย เล่มที่ ๒. ปีที่ ๖. (๒๔๐๘). หน้า ๖๔.

เพราะ เป็น แบบ อย่าง ทั่ว ไป ได้ ใน เมือง ใหญ่ น้อย ทั้งปวง. อัง
 กฤษ ฤา อเมริกา ฝรั่งเศส ก็ ต้อง ประพฤติ ตาม กฎหมาย นี้. ถ้า
 กงสุล เมือง ใด ๆ ประพฤติผิด กฎหมาย กรุง เทพ ฯ คอเวอเมนต์
 จะ คืบ เขา หนังสือ เอกซิควาเทอ ก็ ได้. เจ้า เมือง ที่ เป็น เจ้า ชอง
 กง สุล นั้น จะ ก็ เคียง ก็ ไม่ ได้, ฤา จะ ก่อ เหตุ ก่อ ความ สิ่ง
 ใด สิ่ง หนึ่ง ก็ ไม่ ได้. กฎหมาย นี้ ไม่ ยอม ให้ เมือง ใหญ่ ช่มช้
 เมือง เล็ก. ถึง กงสุล ฝรั่งเศส จะ มา ทำ การ ผิด กฎหมาย
 แล ชนบ ธรรมเนียม ไทย, ทำให้ คอเวอเมนต์ ได้ ความ เคือง
 ใจ ต่าง ๆ, ถึง ว่า กรุง เทพ ฯ จะ เล็ก เมือง ฝรั่งเศส ใด ก็ ไม่
 ควร ที่ ไทย จะ เกรง. จะ ควร คืบ เขา หนังสือ เอกซิควาเทอ
 เสีย ไม่ ให้ เป็น กงสุล ต่อ ไป, เมือง ทั้งปวง คง จะ เหน ชอบ
 ค่าย.

กฎหมาย อินเทอร์เน็ต

๑. ทุกวันนี้ กรุง สยาม เป็นไม้ คิ้ว เมืองใหญ่ฝ่าย ควัน ตก หลอย เมือง, ชาว ที่ คอเวอเมนต์ สยาม จะ รู้ จัก กฎหมาย สำหรับ เมือง คอ เมือง. ถ้า ไม่รู้ ความ ก็ จะแพ้แก่ เขา จะ เสียเปล่า ๆ เพราะ ว่า ไม่รู้. ถ้า เกิด ความ ชื่น คอเวอเมนต์ จะ ต้อง เทียว งาม คงสุก ช่าง โฉน โฉน นี้ ไม่ ควรเลย, ชะย ที่ จะ ให้รู้ ไว้ให้เสีย. เปรียบ คน ที่ จะสู้ สงคราม, ถ้า ไม่ หักให้รู้ ในทางอื่น เสียก่อน ก็สู้เขาไม่ได้. สงคราม ที่เคย เป็น เมือง คอ เมือง มี ๒ อย่าง, อย่าง หนึ่ง รบ คิ้ว ขึ้น, อย่าง หนึ่ง รบ คิ้ว กฎหมาย. เคียงนี้ คอเวอเมนต์ สยาม ต้อง การ หักให้ รู้ กฎหมาย อินเทอร์เน็ต นานถอ แปล เป็น ภาษาไทยให้จบ. ครั้ง นี้ มีคนในกรุงเทพ ที่ จำแนก ใน การ แปล เป็นไทย. เหตุไร คอ เวอเมนต์ ไม่ จ้าง ให้แปล. หนังสือ กฎหมาย อินเทอร์เน็ต

ที่ มีคเคออีเลมอ, ไล่แก่งไว้เป็น ๔ เล่มใหญ่, ได้ยิน ว่า มีคน ที่ จะ รบ แปล เล่ม ละพัน เหรียญ. อีก อย่าง หนึ่ง เป็น เล่มใหญ่ ที่ มีคเคออีเลมอ ไล่แก่งไว้, ได้ยินว่า เขา จะ แปล เล่ม นั้น เป็นราคา ๒ พัน ๕ ร้อย เหรียญ. ถ้า แปล ออก เป็น ไทย เสียอีก ก็แล้ว, ก็ จะแปล ประโยชน์แก่ เมือง ไทยหลาย แสน เหรียญ. คอเวอเมนต์ เสีย ค่ายเงิน ค่าจ้าง ๆ. เปรียบ เหมือน จะสู้ศึก มา เสีย ค่าย กระสุน ดินดำ, เป็น ความ ไม่ สมควร เลย. คอเวอเมนต์ เมือง จีน ไล่จ้าง คน แปล กฎหมาย นั้น แล้ว. เรือรบล่า เทียวไทย ลง ทะน้ำ เป็น ๕ หมื่น ๖ หมื่น เหรียญก็ ไม่เสีย ค่ายกฎหมาย จะ มี ประโยชน์แก่ เมือง มากกว่าเรือ รพ หลาย เท่า

^{๕๓} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรี๊ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๖. (๒๔๐๔). หน้า ๖๔-๖๕.

๕๕ ข้าวกรุงเทพฯ^{๕๕}

ข้าว กรุงเทพฯ

๑๐ ว่าเมื่อเร็ว ๆ นี้, มีคนเข้าไปลักเงินในท้องพระคลังหลวง ๕๓ ชั่ง. เขาว่าการนี้เป็นเพราะทหารตำรวจเผ้าละเมินไป. ได้ยินว่าเมื่อเงินหายนั้นทหารเผ้าพระคลังอยู่ก็หลายคน. บางคนว่าหายคราวเดียว. บางคนว่าหายทีละเล็กทีละน้อยมา นาน.

^{๕๕} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลลิตี เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๗. (๒๔๐๘). หน้า ๗๗.

๕๖ คันทรงถึงทนานน้อย^{๕๖}

คันทรงถึง ทนาน น้อย

๑ ขำพเจ้า ทั้ง ตีอีกประการหนึ่ง, คันทรง ที่ซ่ง ของชาย
 ตาม ทลาค นั้น เป็น คันทรง โกง, พวก หมาก ก็ไม่ จับ พวก ที่
 ใช้ คันทรง โกง นั้น เลย, เพราะ พวก หมาก ทำ เขา ว่า คันทรง นั้น
 เหมือน กัน หมก. ถ้า แล ไกร จะ ซื่อ สิ่ง ไก ก็ ต่อ เขา ตามใจ ไม่
 ต้อง ซ่ง ก็ ได้. ถ้า ยาก จะ ซ่ง ก็ ให้ ซื่อ ตาม คันทรง จิน. ขำพ
 เจ้า เห็น ว่า การ นี้ เหมือน ซื่อ แมว ใน ทุ่ง ไม่ คดี เลย. ขำพเจ้า
 ซื่อ เจ้า จิน ด้วย ถึง ขำพเจ้า จิน ก็ ไม่ ยอม ให้ ขำพเจ้า ซื่อ. ถึง
 ขำพเจ้า นั้น ก็ เปน ถึง ที่ ทรา กู เหมือน จะเป็น ทรา ผู้ มี อำนาจ
 ถึง ของ จิน ลูก กำนัน เขา เห็น มี ทรา ที่ ประจำ ไม่. ถึง ที่ ทวง
 เจ้า ชาย ทุก วัน นี้ เจ้า ชาย คน นั้น ถึง ให้ สูง ขึ้น ได้. ทนาน
 ทวง เจ้า เล่า ก็ ทำ แต่ ปาก ทนาน ไว้ ให้ ยาว ๆ ข้าง ใน พอก เสี้ย
 จน หนา. ทำ ไม่ คบวอนแมนต์ ไม่ ใช้ คน ให้ เทียว ทวาคู คันทรง
 ถึง ถึง ทนาน แล ปรีโย โหม คน ผู้ ใช้ คันทรง ถึง ทนาน คก โกง มาก
 มาก. เงิน ที่ ปรีโย เขา ก็ จะ ได้ มาก ที่ เคียว. คบวอนแมนต์ จะ
 ข้าง ขำพเจ้า เป็น ผู้ สำนับ ทวาคู ทรา กู แล, คีต เงิน ค่า ปรีโย ให้
 เปน ค่า ข้าง ไม่ ได้ ฤ. ขำพเจ้า ได้ เขียน เรื่อง ไว้ หลาย เรื่อง
 แล้ว จะ เขา มา ลง พิมพ์ ภายหลัง อีก.

^{๕๖} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๗. (๒๔๐๘). หน้า ๗๗-๗๘.

๕๗ เรื่องสลัดปล้นเรือลูกค้า^{๕๗}

เรื่อง สลัด ปล้น เรือ ลูกค้า

๑ ข้าพเจ้าได้ทราบเหตุ จากพวก ลูกค้า ปากใต้ชายทะเล, เป็นใจความว่า, ที่ช่องแสมสารเข้ามาจนถึงเกาะสีชัง, ยังมีข้าวยพวกจีน สลัก คอย สกัก ที่เรือ ลูกค้า ทั้งยวง, ชุกชุมหนัก. ถ้าเรือดำไตมา เจด ชัก ลม อยู่ ที่ช่องแสมสาร ทั้งแต่ลำหนึ่ง สอง ลำ แล้ว, ข้าวยพวก สลัก ก็ ลง เรือ เปก ล่า ละลี่ย หักคน บ้าง, บิ่สีย คน บ้าง, แต่ลง อยู่ใน ท้อง เรือ มีแต่สองคน แหวว แหวว ภัยมาใกล้เรือ ลูกค้า เข้า แล้ว, ทำอาการ เป็น เรือ ค้าขาย ขนกว ขาย สีนค้ำ, แลทำ เป็น จะ ซื่อ สีนค้ำ. ถ้าแทนได้ทีแล้ว ก็โคก ขึ้น บน เรือ, ไล่ ฟัน เจ้าของ เรือ โยน ลง น้ำ หนี ไป, แล้วยก เขา ทพีย สิ่ง ของ ไป บ้าง. บางทีมี สีนค้ำ ใน เรือ เป็น อัน มาก, แล้วยก เขา ไป ทั้งเรือ, เขา เข้า ไป ขาย ใน เมือง จันทบุรี. แต่เจ้า เมือง กรมการ ก็รู้ว่า เป็น พวก สลัก, มีอาการ ประการ ไก แก่ ข้าวย สลัก ได้, ค้าย ของ สำคัญ มีนี้ มี, คือ ธง ช้าง เนือง แล หนังสือ สำหรับ ลำ. ข้าพเจ้า คิด เห็น ว่า, ถ้า คอเวรเมนต์ รักษ ำกับ ไฟ ไว้ ที่ หวั เมือง ชายทะเล, ลำ หวั ปราย ปราย ข้าวย เหล่า ร้าย นี้ ได้, เห็น ว่า จะเป็น คุณ เป็น ประโยชน์ แก่ แผ่นดิน ไทยมาก. กว๊ว ว่า ทาง นี้ ก็ เป็น ทาง สีนค้ำ, เป็น ทัน ว่า พวก ไทย ไม่ ทำ แล สีนค้ำ อื่น ๆ ก็ หลาย อย่าง. เป็น สีนค้ำ ที่ จะ บิน ถูกลง กำปั่น, ข้าพเจ้า เห็น ว่า มา แก่ ทาง นี้ ไทยมาก. ซึ่ง ข้าพเจ้า ว่า มา ทั้ง นี้ มี ใช้ ที่ จะ ส่ง สอน นั้น หา มี ได้. ขอ รับ ประทาน โภค ทาน ผู้ อาน ผู้ พัง เสีย เดิก.

^{๕๗} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๗. (๒๔๐๘). หน้า ๗๘.

๕๘ ด้านบางบอน^{๔๔}

๑ ด้านบางบอน ฯ

๑ คนเดิน เวชียชัยทาง คลอง ห้วย กระบี่ สรรเสริญ ว่า, หนังสือพิมพ์นี้ก็จริง. ในหลวงได้รู้ว่า, คนผู้ร้ายมีอยู่ที่ คลอง ห้วย กระบี่, ในหลวงได้มีรับสั่งให้กรมพระตำรวจ จับ, เคียงนี้คนร้ายก็หายไป, คนค้าขายก็ค่อนข้างมีความ สบายมาก. แต่ผ่านไปข้างน่า จะ ยังไรไม่รู้, เหน้ กำน ไป ทั้งใหม่ที่บ้าน บาง บอน นั้น, จะ รักษา คน ร้าย ฤ ๆ จะ ทั้ง ทำ อะไร ไม่รู้. เหน้ แก่ เวชียชัยทุก สิ้น ค้ามา, พวก กำน เวชียชัย จะ เอา ของ ทุก ล้า, ถ้า ไม่ ให้ ก็ ไม่ ปลด ย ให้ มา, ชาว เวชียชัย เสีย ให้ ทุก ล้า, คึก ค้า ของ ที่ กำน เขา นั้น, เพียง หนึ่ง บ้าง สลึง หนึ่ง บ้าง. เวชีย มา แก่ เมือง แม่ กลอง ต้อง รอ คำน ถึง ๔ แท้, คำน เมือง แม่ กลอง หนึ่ง, คำน เมือง ทาจีน หนึ่ง, กรุงเทพฯ สอง แท้, ต้อง เสีย ให้ ตาม ทุก แท้. คำน ที่ ตั้ง อยู่ บางบอน ไม่ เหน้ มี คน สิ่งใด. ถ้า ไป อยู่ ที่ ปาก คลอง ห้วย กระบี่ ให้ พร้อม กัน กับ เจ้าภาษี ก็ ดี ที่ เคียง. เพราะ ที่ นั้น ว้าง เปล่า ไม่มี บ้าน คน. แล้ว เป็น ที่ คน ร้าย ปล้น ที่ เวชีย ชำ คน คาย บ่อย ๆ. เมือง เมือง สวรร บรีย กับ กรุงเทพฯ ชน กัน ที่ นั้น, คน รัก ค้าย ก็ ชำ ที่ นั้น. ถ้า มี บ้าน แล้ว คน ร้าย ที่ เคย ทำ ยัง แก่ กำน ก็ จะ หาย ไป.

^{๔๔} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีตอร์เดอร์ เล่มที่ ๒. ใบที ๙. (๒๔๐๘). หน้า ๙๙.

๕๙ ผู้ร้ายเมืองชลฯ^{๕๙}

๑ ผู้ร้ายเมืองชลฯ

๑ ที่เมืองชลบุรีมีคนร้ายอยู่คนหนึ่งชื่ออ้ายแจ่ม, มันแข็งแรง กุ๊กฆ่าคนให้ตายก็หลายคน. แล้วเที่ยวแย่งชิงฆ่าฟันคนทุกวัน. พวกคนทำไร่ จะเก็บเอาของมาซื้อขายที่ตลาดเมืองชลบุรีก็กลัวนัก. อ้ายแจ่มมีพวกอยู่สักเก้าคนสิบคนเท่านั้น, คนชาวบ้านก็กลัวนัก. อ้ายแจ่มจะต้องการเมียเจ๊กทำเมียมันยังก็ได้. ตามบ้านไร่ บ้านป่า. ถ้าเจ๊กเห็นอ้ายแจ่มๆ บอกให้ไปจากโรงเจ๊กก็ต้องออกจากโรงไป. อ้ายแจ่มจะต้องการกินเจ๊กๆ ก็ได้, คุ่มเหงูตูกเมียเจ๊กก็ได้. เมียตูกสาวจะไม่ยอมก็กลัวอ้ายแจ่มจะฆ่าตาย, ต้องยอมให้. ครั้นอ้ายแจ่มไปแล้ว, เจ๊กจึงกลับไปโรงอยู่กับตูกเมีย. ทุกวันนี้ที่เมืองชลคนจะเก็บเอาสิ่งของไปค้าขาย, ตามบ้านไร่ บ้านป่าคนเที่ยวก็กลัวไม่ไว้. กลัวอ้ายแจ่มนัก. คนที่อ้ายแจ่มทำขี้ขี้ไปร้องต่อท่านเจ้าเมืองชลให้จับอ้ายแจ่ม, เจ้าเมืองว่าแก่แล้วจับไม่ได้. เจ๊กว่าให้เจ้าเมืองบอกกรรมการไปจับ. เจ้าเมืองว่ากรรมการไม่มีใครจะจับได้. เจ้าเมืองกลัวว่าให้เจ๊กให้ไทยจับอ้ายแจ่มมาเทก. ชาวบ้านได้ยินเจ้าเมืองว่าถึงนั้นแล้ว, จะคิดอ่านจับตัวอ้ายแจ่มมาส่งเจ้าเมืองก็ได้. แต่เจ้าเมืองกรรมการจะไม่จำทรวนไว้, จะปล่อยอ้ายแจ่มเสีย. แต่ก่อนได้เห็นเจ้าเมืองเอาตัวอ้ายแจ่มมาชำระความบ่อยๆ, เจ้าเมืองก็ไม่ไว้ใจ. ครั้นจะจับให้ก็ปล่อยเสียอีก. เพราะเจ้าเมืองกรรมการไม่เป็นอะไรจริงๆ, เจ้าเมืองเข้ามามีตัวเล้าให้เขาฟัง, ว่าตัวเจ้าเมืองก็แก่แล้ว, จะชำระให้มันทำไม. อ้ายแจ่มมันจะทำยังไรก็ชั่วมัน, เจ้าเมืองกลัวมันนี่ไม่ก็.

^{๕๙} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๙. (๒๔๐๘). หน้า ๙๙-๑๐๐.

๑ ตีเรื่องภาษีเกลือ ๗

๑ เรื่อง ภาษีเกลือ คนทำนาเกลือ กับ คนค้าเกลือ, ได้ความลำบาก, เพราะเจ้าภาษีตั้งพิภพเอาเอง. ถ้าเรือจะไปขึ้นทุกเกลือที่ตำบลใดให้มีใบบอกเจ้าภาษี, จึงจะไปขึ้นทุกได้. เสมียนหลวงเจ้าภาษีก็ตั้งไปไว้ทุกแขวงทุกอำเภอ. เรือขึ้นทุกเกลือต้องมาถึงท่านภาษีแล้ว, ยังคับให้ทวงใหม่, เข้ามาถึงกรุงแล้วให้ทวงอีก. เทียวเรือหนึ่งเกลือต้องทวงให้เจ้าภาษีถึงสามแห่ง, แล้วเรียกเอาค่าทวงค่าตัวค่าเผาค่าภูาค่าใบบอกให้ไปซื้อเกลือ. คิดดูเกลือเกวียนหนึ่งทวงเสียเงินให้เจ้าภาษีถึงแปดบาท. เจ้าภาษีทำดังนี้ปรารุณา จะไม่ให้ผู้อื่นค้าเกลือได้. เจ้าภาษีจะ

ได้ขายคนเทียว. คนขายเกลือได้ความลำบากแล้วก็ไม่ไปซื้อเกลือขาย, เพราะเสียเงินมากไม่มีกำไร. เจ้าของเกลือที่ทำนาได้เกลือไว้. จะเอาขึ้นทุกเรือมาขายไปบอกเสมียนหลวงให้ไปกำกับทวงเกลือที่ยัง. เสมียนหลวงก็ไม่ไปว่าเจ้าสัวไม่สั่ง. ต้องมาอ้อนวอนเจ้าสัวถึงบางอ้อ, มาเป็นหลายวันจึงได้ไปเทียวหนึ่ง. ครั้นจะขายเกลือให้เจ้าภาษีๆ ก็ให้ราคาแก่เกวียนละบาทบ้าง สองบาทบ้าง. เกลือเงินภาษีก็ไ้มากกว่าคนทำถึงเกวียนละหกบาท. แล้วจะเอามาซื้อขายได้ความลำบากด้วย. ถ้าขายให้เจ้าภาษีแล้วภาษีก็เอาไม่เอาไปวัดยังสูงสองอคว้างสี่สองเป็นเกวียน. ครั้นจะเกี่ยงให้ทวงก็จะเอาถึงใหญ่ไปทวงซื้อ. ครั้นคนมาขายก็เอาถึงสิบแปดสิบเจ็ดทวนพาทวงให้. ครั้นมาถึงท่านภาษีๆ ก็ทวงทรวงอีก. ถ้าเกลือขาดไม่หมดตามภู้าวาจะไม่ยอมเกลือขาย, ไม่บอกภาษี. าก็เรียกเอาเงินหมดตามภู้าว. ถ้าเกลือทวงไ้มากกว่าภู้าวออกไป, เจ้าภาษีก็เรียกเอาเกลือนั้นไว้. เจ้าภาษีใช้ถึงไม่เท่ากันคิดน้อยอยู่เสมอ, คน

^{๖๐} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๒. ใบที่ ๙. (๒๔๐๔). หน้า ๑๐๐.

ชาย จะ ไป พัง ฤๅ ก็ กลัว จะ ต้อง ไป เป็น ความ กัย เงิน จึง ไม่ มี ผู้ พัง. คน ค้า เกล็ด ไม่ ค้า ก็ มาก เพราะ เจ้า ภาษี ทำให้ ค่า มาก. ข้าพเจ้า เห็น ว่า การ หนี ไป ช้าง หน้า, คน ทำ นา เกล็ด คน ค้า เกล็ด เลิก ไป หาอื่น กิน ไม่ ทำ นา เกล็ด, ฤๅ ก็ จะ ใ้ น้อย ไป. เจ้า ภาษี ก็ จะ พัง ชาติ เงิน ภาษี ก็ น้อย ลง. ถ้า เจ้า ภาษี เบิก ให้ ชื้อ ชาย โดย สดวก, ถ้า กัย ทวง แท้ ที่ ยุ่ง แห้ง เกียว แล้ว, จะ เขา ไป ชื้อ ชาย ที่ ไหน ก็ ย่ำ ห้ำม ปราบ, เงิน ภาษี ก็ ตก ลง เวียก เขา แท้ เกวียน ละ สาม บาท สี่ บาท. คน ทำ นา เกล็ด คน ค้า เกล็ด มี ทำ ไว. เกล็ด ก็ มาก ขึ้น ทุก ปี. แต่ ปี กลาย นี้ เกล็ด ชาย ที่ หนี ได้ เกวียน ละ สี่ บาท ห้า บาท, ยังมี คน ทำ มาก. ปี นี้ เกล็ด ชาย ที่ หนี ได้ เกวียน ละ บาท สอง บาท, แล้ว ชื้อ ชาย ต้อง อยู่ ใน บังคับ เจ้า ภาษี เกล็ด ก็ มี น้อย. เห็น เจ้า ภาษี จะ พัง ชาติ เป็น แน่, ถ้า เจ้า ภาษี จะ เวียก เหมือน ภาษี เจ้า สว ภาษี อื่น ๆ, เสีย ภาษี ให้ แล้ว เจ้า ของ จะ เขา ไป ชื้อ ชาย ที่ ไหน ก็ ได้, ไม่ ห้ำม เหมือน เกล็ด, ฤๅ ก็ จะมี มาก ขึ้น, ภาษี จะ เวียก ได้ เงิน มาก. ภาษี ก็ แ่่ง ชิง กัน เงิน หลวง ก็ จะ มาก ขึ้น ด้วย. เกล็ด เสีย ภาษี แล้ว, เขา ไป ไล่ ปลา ไล่ กุ้ง, เจ้า ภาษี เกล็ด เวียก เขา ภาษี เกล็ด กับ คน ชาย ปลา, ชาย กุ้ง อื่น. เป็น ภาษี เกล็ด เวียก สอง ครั่ง.

๖๑ ตีเรื่องปิดคลอง^{๖๑}

๑๑ ตีเรื่องปิดคลอง ฯ

๑ ใน คลอง หัว กระบือ ข้างเจ้าไปเที่ยว เหน คลอง จุกใหม่ ที่ ปลาย คลอง เตียน คี, ไม่มีไม้ รก ใน คลอง เว้นไป มา ได้ ความ สมาย. แต่ คลองเก่า ข้าง คน คลอง นั้น, ชาว บ้าน เขา ไม่ บัด คลอง คัก กิ่ง หลาย แห่ง, เว้นไป มา คักไม้ สระ คลอง คัก กิ่ง ชาว เว้น ระ รือ, เจ้า ของ ที่ เขา ไม่ ทำ เป็น เขื่อน คัก กิ่ง นั้น ไม่ ให้ รือ. ทะเลาะ กัน กับ คน บ้าน ทุก เกือบ ล่อง มา ตาม คลอง นั้น ทุก วัน. ข้าง เจ้า ทราบ ว่า คน เขา ไม่ สระ บัด คลอง อย่าง นี้ ใน หลวง ห้าม คน ที่ ทำ นั้น ขัด รับสั่ง มี โทษ มาก.

๑ เรื่อง หนึ่ง, ที่ ตะกาน วัด ราชบุรณะ มี คน อยู่ พวก หนึ่ง เป็น ผู้ ร้าย. เว้น มา รอก ชาติ ตะกาน เป็น เว้น มา แต่ หัว เมือง ล่ง ล้วย บ้าง, มา เป็น ความ บ้าง. อ้าย ผู้ ร้าย ลง ไป ใน เว้น แ่ง เขา เงิน เขา ของ ไป แยก ทุก วัน. ลาง ที่ ก็ แ่ง กลาง วัน บ้าง, กลาง ค่ำ บ้าง. เจ้า ของ ได้ ตาม ไป ถึง คับ ตะกาน, ภัย บ่าว พระยา มหามนตรี นี้ ยาม วิชา เว้น ไม้ ชุง อยู่ ที่ คับ ตะกาน นั้น, ออก กัน ทาง ช่วย อ้าย ผู้ ร้าย. เจ้า ของ สู้ ไม่ ไ้ กัก กลับ ลง เว้น, แล้ว อ้าย ผู้ ร้าย ก็ ตาม เขา ชุง มา ค้าง ถูก หัว คน แยก. เว้น รอก ที่ ปลาย ตะกาน ไม่ ไ้ ไร จะ ไ้. เจ้า ของ เหน ว่า บ่าว พระยา มหามนตรี จะเป็น ผู้ ร้าย รู้ จัก หัว ผู้ ร้าย ค่วย หลาย คน. เจ้า ของ ถาม ชาว บ้าน ริม ตะกาน ว่า คน เหล่า นี้ เป็น บ่าว ท่าน ไ้ ไ้. เขา บอก ว่า เป็น บ่าว พระยา มหามนตรี บ้าง, พระ ราชว รินทร์ บ้าง, พระ วิสทโยธามาตย์ บ้าง. คน เหล่า นี้ อยู่ ที่ ศาลา. ทั้ง กลาง วัน กลาง ค่ำ, ร้อง เพลง เล่น เป็น คำ อวยบ ทุก ค่ำ. ใน บ้าน นาย ไม่ ไ้ ไร จะ อยู่ ๆ ที่ ศาลา ตะกาน นั้น มาก กว่า อยู่ บ้าน นาย, เพราะ นาย ไม่ ว่า อ้าย เหล่า นี้, จึง เป็น ผู้ ร้าย.

^{๖๑} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๒, ปีที่ ๙. (๒๔๐๘). หน้า ๑๐๑.

กงสุล ฝรั่งเศส

๑. หนึ่งในชาว มนเชียชยาเว จะ กลับ มา ยัง กรุงเทพฯ เพื่อแลกเปลี่ยนเอกสาร ประมาณ แรม ห้า ค่ำ, แล้ว จะ ว่า ที่ กงสุล ฝรั่งเศส ต่อไปนั้น เป็น ความ แน่ แล้ว. เรา ก็ ไว้ ใจ ว่า, ท่าน กงสุล ทั้ง บัณฑิตคนทั้งปวง ที่ เป็น ความ ะไร ๆ ด้วย ท่าน ครั้ง ก่อน นั้น, ได้ บัญญา มาก ขึ้น ใน เวลา ระหว่าง ที่ ท่าน ไป ประเทศยุโรป นั้น. แต่ ไว้ ใจ ว่า บัณฑิตจักร ที่มี ใน คอเวอนเมนต์สยาม, ที่มี ใน ที่ กงสุล ฝรั่งเศส, ที่มี ใน การ จดหมาย เหตุ นั้น, จะ ได้ พร้อม ด้วย นามัน อธิฉนา ไตรย, แล ความ สักขี ซื่อ, เพื่อ ประสงค์ จะ ไม่ ได้ กัก เคือง จะ ไม่ ได้ วุ่นวาย ไป อีก. ฝ่าย พวกเรา ตั้ง ใจ ว่า จะ สาค์ ประพฤติ, เพื่อ จะ ไม่ ได้ เสง เหา การ ที่ แล้ว นั้น กลับ ก่อ ขึ้น อีก, เว้น ไว้ แต่ ก็ จะ จำ เป็น ทำ, แล พวกเรา ไว้ ใจ ว่า, มนเชียชยาเว แล คอเวอนเมนต์สยาม จะ ประพฤติ เหมือน กัน. เรา มีความ หวัง ใจ ดังนี้, จึง ตั้ง ใจ เพราะ ท่าน จะ กลับ มา อยู่ เป็น กงสุล ฝรั่งเศส ต่อไป. การ ที่ พวก ฝรั่งเศส จะ ขึ้น ตาม แม่ น้ำโขง ที่ เมือง เขมร นั้น, เรา ก็ ชอบ ใจ นึก, แล ปราบฐาน จะ ช่วย สงเคราะห์ การ นั้น ตาม เรี่ยวแรง น้อย ของเรา

^{๖๒} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๙. (๒๔๐๘). หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

ตอบ ความผู้ร้าย

๑ ข้าพเจ้าได้ทราบ ความตาม หนังสือพิมพ์ จดหมาย เหตุ
ฉฉฉ เมื่อ ณ วัน เดือน แด่จีน สิบห้าค่ำ ปีจอฉศก, ว่า เรือหัว
เมื่อก่อน มาส่งส่วยบ้าง, มาเป็น ความ บ้าง, จอดอยู่ที่ ตระกาน วัด
ราชบูรณะ. มีผู้ร้าย ลงไปในเรือ แบ่ง เงิน แบ่ง ของ, กลาง คืน
บ้าง กลางวัน บ้าง, แทบ จะ ทุกวัน เจ้าของได้ ตามไป ถึง ต้น
ตระกาน. ภย บ่าว พระยามหามนตรี หวัง ยาม รักษา เรือ แล ไม่ ชูง
อยู่ที่ ต้น ตระกาน นั้น, ออก คั้นทางช่วยช่วยผู้ร้าย. เจ้าของ
ก็ไม่ได้ กลับ ลงเรือ, แล้วย้ายผู้ร้าย ตาม คว่าง ถูก ศีรษะ
คนแตก. เรือ เรอ ที่ ปลาย ตระกาน ไม่ ไคร่ จะ ได้. เจ้าของ เห็น
ว่า บ่าว พระยามหามนตรี เป็น ผู้ร้าย. รู้ จัก ตัวผู้ร้าย ด้วยหลาย
คน. เจ้าของ ถาม ชาว บ้าน ริม ตระกาน ว่า คน เหล่า นี้ เป็น บ่าว
ทำนุผู้ใด. เขา บอกว่า เป็น บ่าว พระยามหามนตรี บ้าง, เป็น
บ่าว พระราชวรินทร์ บ้าง, เป็น บ่าว พระวิสุทธิโยธมมาศย์ บ้าง,
คน เหล่า นี้ อยู่ที่ ศาลา ทั้ง กลางวัน กลางคืน, ใน บ้าน นาย ไม่
ไคร่ จะ อยู่ เพราะ นาย ไม่ ว่า อ้าย เหล่า นี้ จึง เป็น ผู้ร้าย.

๑ ข้าพเจ้าผู้ อยู่ บ้าน ริม ตระกาน วัดราชบูรณะ, จะ ขอ ชี้
แจง แก่ ความ ที่ ว่า เล่นง่าย ๆ ให้ ฟัง. ว่า ที่ ตระกาน วัดราช
บูรณะ, คน อยู่ที่ นั้น และ คน โดยสว ข้าม ฟาก ไป มา เป็น อัน
มาก. ก็มี ทะเลาะ กุ่มเถียง กัน บ้าง แล ฉฉฉ, เป็น ขรรค
คน ไป มา มาก ก็ คง จะมี ทุก แห่ง. คน ผู้ อยู่ที่ นั้น และ คน ไป
มา ก็ ย่อม จะ รู้ อยู่ ด้วย กัน. แต่ ข้อ ชี้แจง เจ้าของ เรือ ได้ ตาม
ผู้ร้าย ขึ้น ไป ถึง ต้น ตระกาน, ภย บ่าว พระยามหามนตรี หวัง
ยาม เฝ้า ไม่ ชุง แล เรือ อยู่ที่ นั้น, เจ้าของ คั้นทางช่วยช่วยผู้ร้าย
ความ ฉฉฉ ข้าพเจ้า ไม่ รู้. ครั้น ได้ ดู หนังสือพิมพ์ แจ้ง ความ แล้ว,
ก็ ได้ ได้ เที่ยง ได้ ถาม หา ได้ ความ ไม่, เพราะ ไม่มี ตัว โท มา
ยืนยัน ว่า กล่าว ร้อง ฟ้อง. ชี้แจง ว่า บ่าว พระยามหามนตรี บ่าว
พระราชวรินทร์ บ่าว พระวิสุทธิโยธมมาศย์ อยู่ที่ ศาลา ทั้ง กลาง วัน

^{๖๓} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรีครือเตอร์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๑๐. (๒๔๐๘). หน้า ๑๐๙-๑๑๐.

กลางคืนใน บ้าน นายไม่ใคร่ จะ ชั่ว, เพราะ นายไม่ ว่า ชั่ว เหล่า นี้ จึง เป็นผู้ร้าย. ความ ชั่ว นี้ ว่า กระตบ กระทั่ง หา จริงไม่, ด้วย วิสัย นายเสียเงินทอง ไปช่วย บ่าว มา, ก็ ปรารุณา จะ ใช้มิให้ บ่าว การ, ไม่มีผู้ใด จะ แยกให้ บ่าว หลบ ลัก ไปเป็น พาล, ด้วย กตวิ จะ เกิดภัย ความ ชั่ว. เงิน ของนายก็ จะ ต้อง พลอย เป็น ภัยไป. ซึ่งผู้ ลงหนังสือ พิมพ์ ไม่ ตกๆ ปรารถนา ว่า กล่าว ตามใจ นั้น หา จริงไม่. ถ้า จริง เหมือน ดัง กล่าว ว่า มีผู้ ยอก เล่า. เขาก็ เป็น ตัวพยาน อยู่แล้ว, เหตุไร จึง ไม่ ไป ร้อง ฟ้อง นายให้ คัม สิ้น ชำระ ว่า กล่าวให้. ฤๅ สงสัย ว่า นาย จะ เข้า กับ บ่าว คง จะ ไม่ ชำระ คัม สิ้น โดยเที่ยงธรรม. ถ้า คิด ทั้ง นั้น โง่ ศาต ของ ท่าน ก็ยังมี, ควร ที่ จะ ไป ว่า กล่าว ฟ้อง ร้อง ชั่ว. ถ้า เรา ชัก ขึ้น บ่าว ไว้ ท่านผู้ชำระ ไม่ คัม สิ้น ให้, เพราะเจ้า อยู่หัว ก็ยัง เสกข์ อดรับ ฎีกา, คัม สิ้น คุชทุกซ์ ของราษฎร โดยยุติ ธรรม เสมอ อยู่แทบ ทุกวัน. เหตุไร จึง ไม่ ทำไป ตาม เรื่อง. ฤๅ มีความ รัง เกียจ สิ่งใด จึง ต้อง ไป ลง หนังสือ พิมพ์. คล้าย หนังสือ ทั้ง ทำ เถื่อน ง่าย ๆ. หนังสือ พิมพ์มิใช่ เจ้า ช้อง แผ่นดิน คัม สิ้น ให้, ก็ ไม่ ไ้ ตาม ชอบใจ ของ ตัว. เรา เห็น ว่า ผู้ไป ลง หนังสือ พิมพ์. ความ ที่ ควร จะ ฟ้อง ได้ ไม่ ฟ้อง, ไป ลง เป็น หนังสือ พิมพ์เหมือน ไม่ ลงชื่อ แผ่นดิน. ถ้า ขึ้น จะ ลงพิมพ์ ได้ ชอบ กันไป มา, เขา จะ ว่า เป็น หมา ชอบ กัด.

๑ ที่ท่าน เจ้าของหนังสือ บทนี้, ถามว่า ทำไม ไม่ไป ร้อง ฎีกา. ตอบว่า เหตุมี หลาย อย่าง นึก, เป็นทาง ล้ายาก ที่ เลี้ยว. ทาง ที่ ความ นั้น กระตบ กระต้อน เจ้านาย ชุนนาง. คน ที่ ร้อง ก็ เกรง บ่อย อยู่ ยัง เห็น ว่า ตระกูลใด ไม่ ใคร่ จะ เจ้า กับ โง่, เห็น แก่ ชุนนาง ขี้บ่น กัน โดย มาก. ก็ ช่วย กัน แก่ ใจ ไป ต่างๆ. ทาง ที่ ถวาย ฎีกา แล้ว, ถ้า มี รับ สั่ง ไปรค เกต้าให้ชำระ. ทาง ที่ ก็ชำระ เข้าไป ทดสอบ, ไม่รู้ แล้ว ทั้ง นี้ โดย มาก. ทาง ที่ ชำระ ได้ ความ แท้จริง แล้ว, ก็ ไม่ทราบ ยัง คง ทูล ถิ่น. ทาง

ที่ผู้ที่จะถูกริบเอาสินบนมากๆ, ไม่ได้ก็ไม่ใคร่จะถูกล้างที่ผู้ที่ถูกฟ้อง ก็คิดพยายามคนที่ร้องฎีกา, คิดทำร้ายผู้ที่ร้องฎีกานั้นต่าง ๆ. ถ้าเป็นพวกลาวก็กลัวว่าจะทำผิดยอมเอา, เป็นล่ามต่าง ๆ. อย่างนี้คนทั้งปวงจึงคิดว่า จะสู้หนึ่งเสียดีกว่า, สู้ทนเอา. จึงเห็นว่าทางที่ไปร้องฎีกานั้นลำบากนัก. ทางที่มาลงพิมพ์ง่าย, ไม่มีใครรู้. เว้นไว้แต่เจ้าของ รททนาย เหตุคนเก็บ, แลไม่ต้องเสียเงินให้. ก็ควรที่จะไปรบกวนนี้โดยมาก. คนที่รู้การร้ายของเขา ไม่ได้บอก, ดูเหมือนเป็นใจเข้าช่วยคนร้าย, ไม่ได้นับถือแผ่นดิน, คนที่เห็นความผิดร้ายของคนอื่น, กลัวพยายามเขา, ก็ควรที่จะลงพิมพ์ให้จงได้.

๖๔ เรื่องจับยาผี^{๖๔}

๑ เรื่องจับยาผี ๖๕

๑ ข้าพเจ้าเชื่อก็คือ, เจ้าของ จกหมายเหตุได้ทราบ ความ
ที่ขุนไชย บริบาล นายอำเภอ, เทียบเข้า ประมวล แก่ ราษฎร
ทั้งปวง เป็นใจ ความว่า, พระเทพสุเป็น ผู้รับ สั่ง พระบรมราช
โองการให้ เกล้า ๆ ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ด้วย รายผู้ ที่
ต้อง ชัก ต้อง จับ ด้วย โทษ สืบหา ผู้ที่ การ เท็จ นั้น, ซึ่งผู้คุม
จับ เขา มา โดย ลำ พัง ใจ นั้น, บัดนี้ คืน เงิน ให้ ตาม ที่ ได้ ไว้
จาก ราษฎร แล้ว, ต้อง คืน ให้ นี้ ข้าพเจ้า มีความ ยิน ที่ เป็น
อัน มาก. เห็น ว่า ราษฎร จะ ได้ ความ สุข สบาย ขึ้น ด้วย.

๑ อันนี้ มิใช่ ที่ ข้าพเจ้า จะ ชอบ ใจ ใน คน สืบ หา ผู้ นั้น หา
มิได้. แต่ ที่ คน สืบ หา ผู้ นั้น ได้ แล้ว ต้อง โดย นั้น ก็ เห็น ว่า เป็น
การ ชอบ. แต่ ที่ ชัก ไป ว่า ผู้ นั้น ได้ สืบ ด้วย ผู้ นั้น ได้ สืบ ด้วย
นั้น, เป็น ขัด กับ เจ้า ของ ผู้ ข้าราชการ เป็น ชนม.

๑ อันนี้ ใน การ เหว ๆ นี้, ข้าพเจ้า ได้ ยิน ท่าน ขุนนาง ที่ ไม่
เป็น ชนม, บ่น ว่า จกหมายเหตุ เป็น การ ไม่ ดี, ทำให้ ได้ ความ
อย่าง นี้อย่าง นั้น. แต่ ซึ่ง คน พุค ติ อย่าง นี้ ข้าพเจ้า เห็น เป็น
แน่ ว่า, ผู้ ที่ ที่ นั้น เป็น คน ชอบ ใน การ ขบถ จะ ช่ม ชู้ ผู้ นั้น
หา รัก ตัว ผู้ นั้น เหมือน ตัว เอง ไม่, เป็น การ ขบ ไม่ มีความ
ดี เลย ผู้ นั้น.

^{๖๔} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ใบที่ ๑๐. (๒๔๐๘). หน้า ๑๑๓.

๖๕ โจรผู้ร้ายจกหลักหนังสือในโรงพิมพ์^{๖๕}

โจร ขโมยผู้ร้าย จก หลัก หนังสือใน โรงพิมพ์

๐ วันพุธเดือน ๕ (ศุภมาส) ๒๒ ก่ำ เวลาเช้า มีคนผู้ร้ายเข้าไปในโรงพิมพ์หักกุญแจที่หนังสือ ขโมยจดหมายโดยเขาไปหลายฉบับ คงจะเป็น คน อยู่ใน พวก ถูกจ้างสำหรับโรงพิมพ์ จะเป็น ผู้ใด ข้างเจ้าหา รู้ ไม่ เห็น คน ที่ ขโมย นั้น เมื่อ จะไปขาย แก่ คน อื่น คงจะขาย ถูกกว่าที่โรงพิมพ์ ราคาที่ขายใน โรงพิมพ์ ทุกวันนี้จดหมายฉบับหนึ่ง ต้อง ได้ เป็น เงิน ๑๐ บาทถึง ๑๕ บาทที่จะ ขโมยเอาพงษาวดาร ด้วย ราคาพงษาวดาร ที่โรงพิมพ์ฉบับหนึ่ง เป็น ราคา ๑๐ บาทถึง ๑๕ บาทถึง ๑๕ บาทที่จะ ขโมยเอา ก๊กขนาเร เล็ก ๆ ด้วย ราคา ก๊กขนาเร นั้น ได้ ๑๐ บาทถึง ๑๕ บาท เพราะ ว่า หนังสือ เหล่านี้ อยู่ใน ตู้เดียวกัน ถ้าผู้ใด ๆ ขโมยตัวผู้ร้าย ๆ จะรู้ตัวให้เรารู้ได้ เรา จะให้รางวัล ผู้ขโมย ๑๐ บาทถึง ๑๕ บาท และ ผู้ที่ จะ นอก ขโมยผู้ร้าย นั้น เรา ก็ จะ มี กิ๊ว ใจ ไม่ ให้ ใคร ๆ รู้

๑ เป็น หนังสือ สัญญา ของ ดอนทิเบ เจ้า ของ จก หมาย นี้

^{๖๕} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียลไทม์ เล่มที่ ๒. ใบบท ๑๐. (๒๔๐๘). หน้า ๑๔๑.

ไพร์หลวง ฟ่อง

๑ ข้าพเจ้า เอคิเตอร์ ของ รทหมาย เหตุ. ได้ทราบ ความ ที่
คน ทั้งปวง พுக กัน ชุก ชุม มาก. ด้วย เลก ไพร์ หลวง ที่ ขึ้น
ใน กรม ต่าง, ๆ ว่า มี ความ ยาก ความ ลำบาก มาก มาย.
จะ เท็จ จริง ประการ ไດ นั้น, ข้าพเจ้า เอคิเตอร์ ก็ ยัง ไม่ ทั้ง ใจ
ลง เป็น แน่ ใจ. แต่ ได้ ยิน ช่าว ว่า ไพร์ หลวง ใน กรม ล้อม
พระราชวัง นั้น, แต่ เติม หมู่ ไพร์ หลวง ใน กรม ล้อม พระราช
วัง, บั หนึ่ง เข้า สาม เคื่อน, ถ้า ไม่ ไ้ มา เข้า เคื่อน บั หนึ่ง,
ต้อง เสีย เงิน ให้ แก่ เจ้า หมู่, บั หนึ่ง เป็น เงิน ๔ ทำลึง เสค ถึง
ทำลึง. เจ้า หมู่ นาย หมวก เอา เงิน ไว้ เป็น ประโยชน ของ ตน,
หา ไ้ เป็น เงิน หลวง ไม่. แล ไพร์ หลวง ที่ ทาย ไป แล้วย นั้น,
เมื่อ มี ชีวิต อยู่ ยัง มา เข้า เคื่อน อยู่ เงิน มิ ไ้ ค้าง. ครั้น ทาย
ไป แล้วย เจ้า หมู่ นาย หมวก ก็ ตั้ง บานู ชี้ ว่า เงิน ค้าง อยู่ กับ ตัว
ไพร์ หลวง ที่ ทาย. เหตุไฉน เจ้า หมู่ ไม่ เอา เงิน กับ ตน ทาย.
เจ้า หมู่ เกาะ เอา ลูก เมีย มา ใส่ ทิม จำ ทวน เร่ง เอา เงิน. หมู่
ไพร์ หลวง ก็ ไ้ ความ เค็ด ร้อน มาก ขึ้น. ผู้คุม ช้า เร่ง เอา
เงิน ค่า ทิม อีก. ไพร์ หลวง ยับ ลง ไป เป็น หลาย ราย. เจ้า
กรม สมุขาณู ชี้ ไม่ ไ้ ชำระ, ว่า เงิน ค้าง นั้น จริง ๆ ไม่ จริง.
เจ้า หมู่ กับ ผู้คุม หา กัน ด้วย กัน, เอา ตัว ไป ใส่ ทิม ไว้ ทน
ไม่ ไ้ ก็ ต้อง เสีย เงิน ให้ กับ ผู้คุม แล เจ้า หมู่ ก็ มี ย่าง. ไพร์
หลวง ที่ ไม่ มี เงิน ก็ ต้อง ชัง ทิม อยู่ ย่าง. ขด ขยาก ทาย คา
ทิม ย่าง. ชัง กะไร ไม่ เหน็ด กับ หมู่ ไพร์ หลวง เลย. แล หมู่
ไพร์ หลวง ครั้น นี้ ก็ ไม่ มี ความ ที่ สัก หนึ่ หนึ่ง. ทาง พระ

^{๖๖} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเร็คคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ใบทที่ ๑๓. (๒๔๐๘). หน้า ๑๔๒-๑๔๓.

กรุณา ไปรดเกล้า ๆ พระ ราชทาน แจกเงิน เกือบ กับ หมู ไพร่
หลวง, คน หนึ่ง เป็น เงิน ๕ สลึง. บาง คน ก็ ได้ บาง คน ก็
ไม่ได้. เป็น กรรม เวร สิ่ง ใด ของ หมู ไพร่ หลวง ไม่ รู้ สิ้น รู้ สัก
เลย. แล หมู ไพร่ หลวง ต้อง ปรับ หมาย ทว่า คน หนึ่ง เป็น
เงิน ๔ ทำลึง. ไพร่ หลวง ทน ไม่ ใ้ ก้ คน หนึ่ง เข้า มา ไป ทั้ง บ้าน
เรือน ไว้ เบน ทลาย ร้าย หลาก แห่ง. ไพร่ หลวง อื่น ๆ ถ้า เป็น
แพ้ ความ เขา จึง จะ ต้อง ปรับ. เจ้า กรม ปลัด นั้น ศาล สมุ ขาญ
ชี้ ก็ หนึ่ง ความ ไว้, ทว่า ยัง เรือน ท่าน ผู้ใหญ่ ไม่, ทั้ง ความ
ชก ความ รน มา ให้ แก่ หมู ไพร่ หลวง จริง ๆ. ลาง ที่ หมู ไพร่
หลวง ต้อง คัก เขา เกาะ เขา ทัว ไว้, ให้ บุตร ภรรยา มา ออก
แก่ นาย แล เจ้า กรม สมุ ขาญ ชี้ ท่าน ผู้ชำระ, ว่า เคื่อน นี้ ผัว
ฉัน ต้อง คัก พ่อ ฉัน ต้อง คัก. เจ้า กรม แล ผู้ชำระ พร้อม กัน
ไม่ พัง กลับ ชำ เขา เงิน ๖ บาท. จน ศาล ผู้คุม ๆ เหนง หมู ไพร่
หลวง นั้น, ทว่ามี ผู้ใด จะเป็น ชะไม่, ความ ยาก ของ ไพร่
หลวง ทา ที่ เปียบ มี ใ้ แล้ว. เจ้า กรม สมุ ขาญ ชี้ ปลัด นั้น ศาล
เขา ชนหมื่น มา ตั้ง ใ้ รับ เขา แล เงิน เบี้ยหวัด ไป, ไม่ ใ้ มา
ทำ ราชการ มี ความ สบาย มาก. ข้าพเจ้า เอ็ด คอ ตั้ง ใจ ว่า ธรรม
นิยม ชาว สยาม นี้, ผู้ ที่มี กำลัง มาก ก็ กแต่ จะ ช่ม ชี คน ที่
มี กำลัง น้อย เพราะ จะ ใ้ ผู้ ช่น น้อย ถึ ว่า ก็ มี กำลัง, ถึ เขา
เป็น ธรรมคา ไม่ รู้ หมก ใ้ สิ้น เลย.

พ้อง นางผู้ใหญ่

๑ ความ ที่เขาลงพิมพ์ที่ข้างท้ายนี้, ข้าพเจ้าเชื่อก็คือพิจารณา เห็นว่าเป็นความจริง มาก. เพราะ เป้าผู้ใหญ่มัก ทำการเช่นนี้, แต่ก่อนเกิด คะ โหมย ถัง เวื่อน้ำ ชาติ ที่นำบ้านข้าพเจ้า ชาว เวื่อน้ำ บอกว่า เป้าผู้ใหญ่ไม่อาจจับ ตัวได้. แต่ข้าพเจ้า เห็นว่าท่าน ที่เป็น นายนั้น ท่าน ก็ไม่รู้. เป้า ก็มีมากจะรักษาให้ ก็ให้ ถัง ถังน ไป ก็ยาก. มีคน มา ถังลาว โทษ นี้ ข้าพเจ้า ก็ลง พิมพ์เตือน บัญญา ท่าน ผู้ใหญ่, ปรารุณา จะให้มีความสุข ทั่วกัน ทั่วไป บ้าน เมือง จะ ก็มีความเจริญ.

๑ ข้าบแสง ชาว เป้า เจ้า พระยา ภูธราภัย, สำนัก อยู่สวน นาม หง คลอง บางกอกใหญ่ ต้น ถัก. ข้าบ เทียน พ์ ข้าบคำ น้อย เป้า หม่อม เจ้า คุ้ม สำนัก ข้าบแสง ชาว, ข้าบ เทย เป้า พระ เทพบุตร เป็น บุตร ชาย กำนัน พัก คลอง วัด ท่าพระ. ข้าบคำบ เป็น คน สูบ ยานี่ สำนัก ก็น อยู่ ๗ แก่ นาย อัน เป้า พระยา อธิการ เรือง เกษ งาม งาม กรม พระ ตำรวจ. ข้าบ วัน เป็น ทาย พระยา อธิการ เรือง เกษ งาม งาม กรม พระ ตำรวจ. ข้าบ พุ่ม เป้า หลวง ประภี นิเวศ เจ้า กรม ช่าง ทหาร ใน, อยู่ บ้าน เส้า หิน คลอง บางกอกใหญ่. ข้าบ โทเก เป้า หลวง หัก กิจ โกลด งาม งาม ช่าง ชื่น กรม วัง, เป็น คน วิชา ที่ พันทาง ไม่ เข้า สำนัก อยู่สวน ขาย เบื่อม หลัง วัด ประภี คลอง บางกอกใหญ่ ต้น ถัก. ข้าบพร้อม วัน บุตร นาย เกษ สำนัก สวน ขาย เหมือน. หลัง วัด ประภี คลอง บางกอกใหญ่ ต้น ถัก. ข้าบ สัก เป้า พระ พิเรนทร์ เทพ เจ้า กรม พระ ตำรวจ ใหญ่ ข้าบ บ้าน บาง ลำเจียก, เป็น คน สูบ ยานี่ คลอง บางกอกใหญ่. ข้าบ ท่วม ทาย นาย กิจ ทาย อ่า เก่ง จัน บ้าน หลัง วัด ประภี คลอง บางกอกใหญ่. ข้าบ พุ่ม หิว เป้า ชุน ท้อง วารี อยู่ สวน ชุน ท้อง วารี. คบ คิด กัน ว่าจะ ทำ โจร ก้า ผด ถัก ถัง เวื่อน เป้า ขัน เวื่อน, ทั้ง แก่ ปาก คลอง บางกอกใหญ่ ไป จน ถึง บาง ประทุม, บาง จาก, บาง เส้า หง, บาง เชื้อก หนึ่ง, ทั้ง สูบ ยานี่ ก็น เหล้า ก็น กันชา, กระทำ แก่ ชาว บ้าน ชาว สวน ไร่ นึก.

^{๖๗} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ในปี ๑๓. (๒๔๐๘). หน้า ๑๕๓.

ความฟุ้งเจ้าภาษีเรือ

๑ มีคน กล่าวโทษเจ้าภาษีเรือ ที่ข้างท้ายนี้,ข้าพเจ้าผู้เอ
ก็ควรทราบแน่, จะจริง ๆ จะเท็จ แต่เห็น ว่า, น่ากลัว
จะเป็นความจริง มาก. ถ้าไม่จริง เชิญ ท่าน ลง พิมพ์แก้
ความเถิก.

๑ จาก หมาย เหตุใน เดือน ๔ เดือน ๔ ว่า ค่ายเรือ ถูก ค้า
ต้อง มา ประมาณ ๓ ร้อย ลำ สาม ร้อย ลำ. เจ้าภาษีเรือ ทั้ง บ้าน
เวียงภาษี อยู่ ที่ เมือง ไซ นาก. ทำหนังสือ ท้อง ทรา กัก ชัง เรือ
ของข้าพเจ้าไว้. ให้เสียภาษีเรือ เสีย ก่อน. ข้าพเจ้า ทราบ อยู่
ใน ท้อง ทรา, ให้เรียก แ่เรือ ประจำ ทำ. ค่ายเรือ ถูก ค้า ทก
มา ถึง กรุง เทพ ฯ พวก ถูก ค้า ก็ ภา กั้น ไป ร้อง ที่ เจ้า ภาษี ๆ ที่
รู้ จัก ชอบ ชัง ณา โส, ก็ คั้น เงิน ภาษี ให้. ที่ ไม่ รู้ จัก แล้ว ก็ หา
คั้น เงิน ให้ ไม่. ข้าพเจ้า จะ ไป ฟ้อง โรง ศาล กรม ไท ๆ ก็ ที่,
ก็ จะ ต้อง เสีย เงิน ออก ไป ก่อน, ท่าน ทรา การ ก็ ที่, ก็ จะ เหน
แก่ คน มี เงิน, ที่ ไหน จะ เหน แก่ คน จน ก็ จะ แก้ง กก ความ
เสีย. ความ ก็ จะ เน้น นาน ้วย การ ชื้อขาย. ข้าพเจ้า ได้ ความ
เกือ ร้อน นึก. ข้าพเจ้า จึง ได้ มา ออก หนังสือ พิมพ์, ท่าน ทั้ง
หลาย ก็ คื อย่า เขา เบียง อย่าง ยี่ นี เลย.

^{๖๘} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์เดอร์ เล่มที่ ๒. ใบที่ ๑๓. (๒๔๐๘). หน้า ๑๕๔.

๖๙ ความฟุ้งเจ้าภาษีหมู^{๖๙}

ความฟุ้งเจ้าภาษีหมู

๑ คือ จันทาเป็นเจ้าภาษีหมู จันทาผู้เก็บเงิน ภาษี หมู กับ วาญจันผู้ขาย, ในพิภพ ภาษี ทา ทั้งท่านได้เก็บภาษี หมู แก่ จันผู้ฆ่า หมู ขาย สิบ สอง ชัด หนึ่ง. จัน ทา จัน ถิ่นโลก ดูก ยักย้ายถ่ายเท ปราณอาบาก จะได้เงินให้มาก. คิด เก็บ ภาษี หมู ตามใจ ของ ตัวเอง. ชิดเก็บเอาเงินกับผู้ฆ่า หมู ขาย เป็น ตัว ละ ถึง ทำถึง, จันผู้ฆ่า หมู ขาย ๆ จากทุน คิดเป็น หุ่น เป็น คล้าย บั๊ เหม ที่ คน ชื้อ คน ขาย ยักย้าย เหม ที่, ชัดพเจ้า เหน คน อบก คน จน คิด บั๊ บั๊ จั๊ จั๊ ฬั๊ ฬั๊, ภู เมื่อน จะ ไถ่ร คักฉิก.

^{๖๙} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๒. ใบทที่ ๑๓. (๒๔๐๘). หน้า ๑๔๔.

ความ ขโมย

๑ ข้าพเจ้าขอเล่าความให้ท่าน ทั้งปวง ทราบ ทัก กัน, จีน เกก ปลุกเรื่อน อยู่ใน บ้าน หลวงอภัย คง คา, เวลา ยาม หนึ่ง บ้าง สี่ทุ่ม บ้าง, จีนเกก ลง เรือ เล็ก ๆ เทียว ถัง เรือ เทียว ลัก เข้า ของ ชาว แพ. ถ้า เวลา ที่ ขึ้น บก เทียว ถัง ตาม บ้าน คึก ราษฎร, ไม่ได้ ฆ่า กเลย สักวัน หนึ่ง. ได้ เข้า ของ แล้ว มา ขาย ให้ ไว้ กับ อำเภอมารคา, อำเภอยะบูคา. อำเภอมารคา, อำเภอยะบูคา เป็น ที่ ไว้ใจ ของ จีน เกก. แต่ สิ่ง ของ ขยาย ๆ นั้น อำเภอมารคา ไป ไว้ ที่ ส่วน อำเภอมารคา, ส่วน นั้น อยู่ คลอง วัด ของ นพคุณ. เป็น ของ ที่ ๆ อำเภอมารคา ไว้ จำหน่าย ที่ บ้าน, บ้าน เรือน อำเภอมารคา อำเภอยะบูคา อยู่ ศาล เจ้าพุทัง, จีน ไท ที่ อยู่ใน แถว ตลาด นั้น นั้น. ทราบ ทัก กัน ว่า อำเภอมารคา อำเภอยะบูคา เป็น สำนัก ของ จีน เกก.

^{๗๐} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ใบที่ ๑๓. (๒๔๐๘). หน้า ๑๕๔.

๗๑ ความฟุ้งซาดแปลกประหลาดหู^{๗๑}

๑ ความ ฟุ้ง ซาด แปลก ประหลาดหู

๑ จันทน์ หก ปีกา พรหม กับ บุตร เจบ, ไว้วัว
 เป็นคนฉลาด, ทำเรื่อง รว ฟุ้ง ซาด ภาณ, จำนวน บั ขาน
 อัฐก, เงิน ๑๔๐ ชั่ง, บวกอีกมา ๕, เงิน ๑๔๕ ชั่ง
 หก คำถึง ๑๐ สลึงเฟื้อง. รวมเงิน ๑๐๓๔ ชั่ง ๖ คำถึง ๑๐ สลึง
 เฟื้อง. กว๊าย ภาณ ฝ่ายไม่เหมือน ภาณอื่น ๆ, กว๊าย มร สุ่ม เรือ
 ฝ่าย, ล่องมา ณ กรุงเทพฯ ฯ ใน เดือน เจ็ด เดือน แปด เดือน มร สุ่ม
 สำเนา กำปั่น บัณฑุก สัน เจริญ เท่านั้น, ต่อไป เดือน เก้า จน เดือน
 สี่ ใน เดือน เดือนนี้, จะ เก็บ ของ เดือนนี้ จะ ได้ เงิน เพียง
 ร้อย ชั่ง เท่านั้น, เงิน จำนวน ภาณ เก็บ ได้ เนื้อ มาก ใน เดือน
 เจ็ด เดือน แปด เดือน ขึ้น เดือน หก, แล้ว ก็ ทำ เรื่อง รว คั้น
 ภาณ ออก ทัว, ทำ ได้ แต่ เดือน ๕ เดือน ๖ เดือน ๗ เดือน ๘ สี่
 เดือน, เฉลี่ย ตาม เงิน หลวง เป็น ราย เดือน ๆ หนึ่ง เป็น
 เงิน ๑๔๕ ชั่ง ๖ คำถึง ๑๐ สลึง เฟื้อง รวม สี่ เดือน เป็น เงิน ๓๖๓
 ชั่ง ๖ สลึง เท่านั้น, คิด เขา เบียดเบียน หนึ่ง แล้ว, ต่อ ไป อีก
 แปด เดือน เป็น เงิน ๖๖๖ ชั่ง ๑๖ คำถึง ๖ สลึง เฟื้อง. รับ ทำ
 ต่อ ไป ไม่ ได้ ต้อง สิ้น กัน แร้ง อยู่ ใน เรื่อง รว นั้น แล้ว, ภาย
 หลัง แกร่ง จัน มี ชั่ว ประมูล ขึ้น อีก ๒๐ ชั่ง, รวม เงิน ๖๔๖ ชั่ง
 ๑๖ คำถึง ๖ สลึง, จะ เลย ไป จน เดือน แปด ปี ใหม่ เป็น ปี

^{๗๑} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๒. ปีที่ ๑๓. (๒๔๐๘). หน้า ๑๕๔.

หนึ่ง, หมายถึง ตักเอาฝ่าย มรสม ใหม่ นั้น เขา เปรียบ ชิด ชื่น
 หนึ่ง, คือ ทำ การ ทั้ง นี้ เข้าใจ ว่า ท่าน เจ้าพนักงาน จะ ไม่ รู้ ทำ
 หนึ่ง, แล้ว ปี หนึ่ง เงิน หลวง ที่ เคย ผล ๔๔๐ ชั่ง, หาย ไป ต่าง
 ไหม จึง ไม่ ควบ จำ นวน, ทำ อย่าง นี้ จะ เป็น เขา เปรียบ ฤๅ ทา
 ไม่ ๆ เหมือน อย่าง ภาษี ฝิ่น, ภาษี บ่อน เบี้ย, ภาษี เตา สูรา
 เกือน ที่ เกือน ชั่ว, เงิน ชื่น ลง ฝึก กัน ก็ ไม่ มาก. เหมือน
 ภาษี ที่ เป็น มรสม เป็น ฤๅ เกือน ที่ เกือน ชั่ว, เงิน ชื่น ลง ฝึก
 กัน บาท ละ เพ็ง, ภาษี รายนี ทำ ออก ทั่ว ใต้ แล้ว, ไป วัน นำ
 เหมือน ภาษี อื่น ๆ ที่มี เกือน ที่ เกือน ชั่ว, เงิน ชื่น ลง ฝึก กัน
 บาท ละ เพ็ง บ้าง. บาท ละ ตะ หลึง บ้าง คน ทำ ก็ จะ เลือก คัก
 เอา แต่ เกือน ที่ เกือน ชั่ว ก็ จะ หัก เสีย, ถ้าว ตาม ความ ที่
 เขา ทำ มา มี อยู่ อย่าง นี้. ท่าน ผู้ใด มี กตัญญู ท่อ แผ่น ดิน อยู่
 อย่าง เขา เขียง อย่าง ท่อ ไป.

พ้อง ตระลาการ ชำระ เลิก

๑ ข้าพเจ้าวิศด นัก ถ้วย การ ที่ ตระลาการ ชำระ เลิก นั้น, ไม่เหมือนแต่ก่อน. ตระลาการ เกือบนี้ ปรากฏา จะ หาผล หาประโยชน์ให้มากขึ้นไป. ไม่ทำตามเรื่อง ตระลาการ, ไปเกาะกุม พวกเจ้าหมู่ มุส นาย แต่ ลำพังใจเอง. ไม่ให้สัญญาชี้นำ เกาะ. ทุมา ได้ค่าเกาะ บ้าง ค่าเชิง ประกัน บ้าง ค่าธรรมเนียม ทิม บ้าง. ร้องว่า ได้ชำระ กับ สัญญาชีแล้ว, ก็เรียก เขาคัก เกาะ แลค่าธรรมเนียม. ก็ไม่เอา สัญญาชี สอบให้แล้ว โดยเร็ว แกล้ง ละเลยเสีย, เพราะ เหน กับ เลก น้อย. ที่ฎีกา ทายไป ยี่ ห้าง สอง ยี่ บ้าง. ก็ไม่ สอบ สอน ให้ ละเลียด แกล้ง เกาะ เขา เบ้าไฟไว้. ถ้าเสียเงินให้ บ้าง ก็ สอบ สอน ให้ โดยเร็ว. ข้าพเจ้า เหน ไม่ ควร, ถ้า ทำ อย่าง ตระลาการ เกือบนี้ ก็ ไม่ ควร จะ ทั้ง สัญญาชีไว้ ให้ เปลือง เบียดหวัด ของ หลวง. ถ้า ให้ สัญญาชี นำ เกาะ เจ้า หมู่ ตามที่ ชำระ กัน ตาม เกิม, ก็ สะบาย ไม่ ร้อน รน เลย. กับ ชั่ง เลก ทะนาย สม ทาย ที่ ทาย บ้าง หั นี บ้าง, เจ้าหมู่ มุส นาย จะ ขอ หัก มาณชี กรม พระ สุวัช วัก ก็ ไม่ หัก มาณชี ให้. ส่วน เลก ทะนาย สม ทาย ของ พวก กรม สุวัช ก็เอง. ก็ หัก มาณชี ให้. ข้าพเจ้า เหน การ เป็น ถึง นี้ ไม่ ควร. ถ้า หัก มาณชี ไก่ ก็ หัก ไก่ ด้วย กัน จึง จะ ควร. ถ้า หัก มาณชี ไม่ ไก่ ก็ หัก ไม่ ไก่ ด้วย กัน จึง จะ ควร. ข้าพเจ้า เหน การ ที่ ทำ อยู่ ทุก วัน นี้ ผิด กับ ขรรณเนียม เมือง นก นก. เป็น พวก เขา พวก เขา ไป. ไม่ เป็น เบียง อย่าง เลย.

^{๗๒} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเร็คอร์เดอร์ เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๑๔. (๒๔๐๘). หน้า ๑๖๖.

๗๓ เจ้าภาษีฝ้ายแก้ความ^{๗๓}

เจ้า ภาษี ฝ้าย แก้ ความ

๐ ข้าพเจ้า จิน ขอ จิน สวท ไก่ ทราบ ความ ว่า, มี ผู้ ลง หนังสือ พิมพ์ ว่า ภัย เรื่อง ภาษี ฝ้าย กล่าว โทษ ข้าพเจ้า, จิน ขอ จิน สวท จะ ขอ ว่า ให้ ท่าน ทราบ. ภาษี ฝ้าย เติม จำนวน เงิน ภาษี ปี ละ ๘๐๐ ชั่ง, ข้าพเจ้า จึง ประมูล เงิน ทุก เกณฑ์ ๑ กวาย, ขึ้น อีก ๑๔๐ ชั่ง รวม เป็น เงิน ปี ละ ๙๔๐ ชั่ง, จึง ไป รด เกณฑ์ ๑ ให้ ข้าพเจ้า จิน ขอ จิน สวท รับ ทำ. ครั้น ข้าพเจ้า รับ ทำ ภาษี ๑ ชาติ ทน, ข้าพเจ้า จึง ทำ เรื่อง รว สัก คั้น พ้อง ชาติ ต่อ เจ้า จำนวน. ภายหลัง มี ผู้ มา ประมูล ขึ้น ถึง ๑๖๕ ชั่ง, รวม เงิน ปี ละ ๙๖๕ ชั่ง, กลับ สูง กว่า ที่ ข้าพเจ้า รับ ทำ อยู่ ๒๕ ชั่ง. เจ้า จำนวน จึง นำ เรื่อง รว ขึ้น กราบ บังคม ทูล พระ กรุณา ให้ ทราบ ฝ่าย ของ ทูล พระ บาท, จึง ทรง พระ กรุณา ไป รด เกณฑ์ ๑ เห็น ว่า มี ผู้ มา ประมูล ขึ้น สูง กว่า เติม ที่ ข้าพเจ้า รับ ทำ อยู่, จึง ทรง พระ กรุณา ไป รด เกณฑ์ ๑ ให้ ตั้ง จิน คิด ผู้ เงิน สูง ไป รับ ทำ, ภัย ทรง เห็น ว่า ไม่ เสีย เบียดเบียน. ภายหลัง มี ผู้ มา ตัก สอบลง หนังสือ พิมพ์ ประจาน ข้าพเจ้า ทั้ง นี้, ถ้า คน ที่มี บัญญา น้อย ก็ จะ เห็น ว่า ลง หนังสือ พิมพ์ ประจาน ข้าพเจ้า, ถ้า ท่าน ที่มี บัญญา มาก ท่าน ก็ จะ เห็น ว่า ไม่ ไร ประจาน ข้าพเจ้า จิน ขอ จิน สวท เลย, ภัย บ้าน เมือง อัน นี้ ไม่ ไร ของ ข้าพเจ้า เลย, แล ภาษี อากร ก็ ไม่ ไร เป็น ของ ข้าพเจ้า เลย. บ้าน เมือง แล ภาษี อากร ทั้ง ปวง นี้ เป็น ของ พระ พุทธเจ้า อยู่ ทั่ว ทั่ว ทั้ง สิ้น. ถ้า ทรง

^{๗๓} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๑๔. (๒๔๐๘). หน้า ๑๖๖-๑๖๗.

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ๑ พระราชทาน ภาษีอากร ให้แก่ผู้ใด
ทำผู้นั้นก็ได้รับทำ. ก็ยังมีผู้มาลง หนังสือพิมพ์ ปรจาน
ต่าง ๆ, แม้อยู่ใน หนังสือพิมพ์ใบ ก่อน นั้น แล้ว, ซึ่ง มา
กล่าวโทษข้าพเจ้าทั้งนี้ ข้าพเจ้า จะมีความ โกรธ นั้น หามี ไก
เลย. แต่ นี้ก็ โกรธ อยู่ว่า, ผู้ มา ลง หนังสือพิมพ์ กล่าว โทษ
ข้าพเจ้า เกี่ยว ช้อง อยู่, ก็เหมือน จะ ยัง คับ พระเจ้าแผ่นดิน, ^๑
ปัญญาทั้งนี้ เหน จะ เป็น ปัญญา จิน ชุย, เป็น ที่ ชุน ทว่ามี ภัยพิ
ภพ, ๗ เป็น ข้าอยู่ใน พระเจ้า นี้ของ ยาชอ กรมหลวง วังษาธิ ราช
สนธิธิจนาข้าพเจ้า. จิน ชุย คน นี้ กับ ข้าพเจ้า เป็น คน โกรธ
กัน มา นาน แล้ว, กับ จิน พัก จิน พุด จิน สืบ จิน นิม จิน ชวิ
หลาย ปัญญา, ไว้ เป็น คน ปัญญา ผลาก สำคัญว่า จะ ไม่มี ใคร
รู้ถึง. แต่ จิน ชุย รับ ทำ ภาษี พรัก ไท อยู่ มี ทำไร มาก ไม่ บวก
ถวาย. พวกเจ้าภาษี ทราบ แล้ว ให้ทำ เรือง รว ประมูล เงิน

ทุกเกล้าฯ ถวาย ขึ้น โดยเร็วเกิด, เงิน จะ ไ้ ขึ้น เข้าห้อง พระ
คลัง มาก ๆ, แล้ว จะ ให้ความ ชอบด้วย. ข้าพเจ้า ก็ จะ คึก
ด้วย เข้าหุ้น ส่วน กัน, ท่าน ทั้งปวง อย่า เหน แก่ หน้ากัน เลย,
เหน แก่ พระ ราชทรัพย์ ของ หลวง ก็ กว่า. ข้าพเจ้า ว่า ทั้งนี้,
ด้วย เหน แก่ พระ ราชทรัพย์ ของ หลวง. ถ้า เงิน หลวง ขึ้น
มาก ๆ แล้ว ข้าพเจ้า ก็ ก็ ใจ.

๗๔ ภาษีต่างๆ เป็นความขึ้น^{๗๔}

ภาษีต่างๆ เป็นความขึ้น

๑ ภาษี ขากร ใบนี้. ขดให้ท่าน ลง คน ละ เรือง เดิก.

๑ ภาษี ขากร เบี้ยนี้ มีกำไร อยู่หลาย ราย. แล จำเภาะ คน นั้น จึง ทำได้. ภาษี ผัน กำไร มาก นึก, แต่ เงิน หลวง ไม่ ค่อย จะ ขึ้น เลย. ภาษี โรง เหล้า กรุง เทพ ๑ ก็มี กำไร มาก เงิน ก็ ไม่ ค่อย จะ ขึ้น. ภาษี ฟัน กรุง เทพ ๑ กำไร ก็ มาก นึก, ไม่มี ใคร จึง เลยกถั นึก. ภาษี น้ำ คาล ม่อ แล ส้ารวจ เมือง เพชร บุรี กำไร ก็ มาก นึก. ภาษี ขากร วัจ นก ก็มี กำไร มาก ไม่มี ใคร จึง ทำมา นาน. ภาษี น้ำ คาล ทวาย ก็มี กำไร บ้าง ไม่ มาก. ภาษี หก สิ่ง นี้, ถ้า ไค้ แ่ง จึง ประมูล ถิ่น เงิน หลวง คง ขึ้น ได้ ใน จำนร บัชาว อัฐศก นี้ ถึง สามสี่ พัน ชั่ง จึง ๗. แต่ ไม่ ยิน ผู้ มี ชื่อ ว่า จึง ยาก นึก. เขา คึก ข่าน หลาย คน แล ไค้ ส้ารวจ เลย ไม่มี โอกาส. ถ้า ไค้ แ่ง จึง ให้ เงิน หลวง ขึ้น ได้ เหน จะ มี ความ ชอบ. แต่ ภาษี ผัน ภาษี โรง เล้า ภาษี น้ำ คาล ม่อ ส้ารวจ เมือง เพชร บุรี สาม สิ่ง นี้ มี กำไร มาก นึก. เขา ว่า แ่ง จึง ยาก นึก. คน ผู้ รับ ทำ แ่ง แ่ง นึก จึง ไม่ ไหว เลย. แต่ เงิน หลวง ก็ ไม่ ขึ้น. แต่ จะ แ่ง แ่ง ด้วย อะไร ข้าง เภาะ ไม่ ทวาย. ภาษี เวื่อ ก็มี กำไร ไม่ มาก นึก. ถ้า ครบ ปี เงิน หลวง เหน จะ ขึ้น ได้ อีก, แต่ ภาษี ผัน ภาษี โรง เหล้า กรุง เทพ ๑ แล ภาษี น้ำ คาล ม่อ ส้ารวจ เมือง เพชร บุรี, เขา ว่า จึง แ่ง ยาก นึก. ถ้า ไค้ จึง ไค้ แ่ง จัน ตาม อย่าง ธรรมเนียม เงิน หลวง ผู้ ไค้ ขึ้น มาก ก็ ไค้ แก่ ผู้ แก่ นั้น รับ ทำ. แล เหน เงิน หลวง จะ ขึ้น ได้ อีก มาก นึก. เขา ว่า แ่ง จึง ไม่ สู้ ถนุ, จึง ไม่ มี ใคร ได้ รับ ทำ. จำเภาะ ทำ ได้ แต่ สอง คน สาม คน เท่านั้น. พระ ภาษี คน หนึ่ง หลวง บริบูรณ์ สุรากร คน หนึ่ง, หลวง พิสาธ สุกผลพานิช คน หนึ่ง, นอก นั้น ไม่มี ใคร ไค้ รับ ทำ เลย ขึ้น ๗.

^{๗๔} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรีคอร์ดเตอร์ เล่มที่ ๒. ใบที่ ๑๔. (๒๔๐๘). หน้า ๑๖๗.

รับ สิน ๓ ปล่อยผู้ร้าย

๑ อ้ายแกง ลูกศิษย์พระ ปราณกรม วิกสังขยา, ถักบ้าน

กับ นพิกา ของ พระ ก่วง, ๆ จับ ตัวได้ ปล้ กั้น, พระ ก่วง
หมาย จะ มัด เอา ตัว ก่วง เป็น เวลา ค่า ประมาณ สดง ห่ม, จับ
กั้น ใน กระที่ มี ก. อ้ายแกง ถัก มี ก. สามหมุก มี คม ชู่. อ้าย
แกง เอา มี ก. ที่ ถัก อยู่ นั้น, แหง เอา พระ ก่วง ถูก ชาย ไกรง ช้าง
ขวา. พระ ก่วง ล้มลง ทาย อยู่ ถัก. ชุนกลาง เป็น ตะลาการ จ้าง
ผูก อ้ายแกง ๆ ก็ รับ เป็น ลัก, ชัก อ้ายบ้าน ๆ ก็ เป็น ลูกศิษย์ พระ
ปราณกรม. แล้ว จำ อ้ายแกง ไว้ ครบ ตาม อย่าง ผู้ ร้าย เป็น ลัก.
แต่ อ้ายบ้าน นั้น หา ช้าง ได้ ตาม ตาม อ้าย แกง ชัก ไม่. อ้าย
แกง นั้น ว่า จะ ส่ง ชุน ก่วง ก็ ทำ ส่ง ไม่. ชุนกลาง รับ สิน บล
พระ ปราณกรม สาม สิบ ทำ ลัก. พระ ปราณกรม ให้ เงิน กับ ชุน
กลาง ชั่ง ห้าง, ว่า เสรี แล้ว ให้ ชัก สิบ ทำ ลัก. ชุนกลาง
ก็ ถอก ไชร คอ กุญแจ คอ แด่ ทรวน อ้ายแกง, แล้ว เอา อ้าย แกง
ไว้ ที่ เรือน. ชุนกลาง ใส่ ไว้ แด่ วง แหวน เป็ด, ปล้ แด่ อ้าย
แกง ให้ เขียว ตาม สดง. แต่ อ้ายบ้าน นั้น อยู่ ขึ้น เป็ด, อ้าย
บ้าน บอก กับ ชาว บ้าน ว่า, พระ ปราณกรม เสือ เงิน ให้ กับ ชุน
กลาง ๑๐ ทำ ลัก, ผู้ กุ่ม หัก ทำ ลัก เสรี แล้ว. ชุนกลาง ว่า ให้
รอ ไว้ พระยา บุรุขันธ์ ราชพัสดุ จะ มา ขอ, อ้ายแกง อ้าย บ้าน
ก็ ไป อยู่ กับ พระ ปราณกรม สี่ วัน ห้า วัน บ้าง, แล้ว ก็ ข้าม มา
บ้าน ตะลาการ อยู่ วัน หนึ่ง บ้าง, ถึง วัน บ้าง. แล้ว ก็ ไป อยู่ วิก
สังขยา. อ้ายแกง ข้าม มา อยู่ บ้าน ตะลาการ ใส่ วง แหวน มา
ไป อยู่ วิก เคน ที่ ขึ้น เป็ด.

๑ ความ ที่ อ้ายแกง แหง พระ ก่วง ทาย นั้น. แต่ ณ วัน
เก็น หก ช้าง แรม. พระ ปราณกรม ก็ เป็น ถึง พระ ราชานุเคราะห์ หา
ทั้ง อยู่ ใน ศักดิ์ ขอบ เพศ พรหมจรรย์ ไม่, ย่อม ประพฤติ เป็น คาว
ราช ส้อง สม สม คบ แด่ นัก เลง เอา มา เลี้ยง เป็น ลูก ศิษย์. อ้าย
แกง อ้าย บ้าน กับ แวด อ้ายแกง อีก สอง คน เป็น ๔ คน, ทั้ง อ้าย

^{๗๕} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ใบบท ๑๔. (๒๔๐๘). หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

แคง ย่อม เทียว ลัก ผลไม้ ของ สวน แพบ วัดชวาย จน กระทั่ง ถึง
วัด ราชสิทธร อยู่เป็น นิยาม ไ้จาก. กับ ย่อม เมา ล้วง เรือ ชาว
เรือ ซึ่ง ล่อง เรือ ขนมาจาก คลอง บางกอกใหญ่, แล จะ เข้า
ไปใน คลอง บางกอกใหญ่, เวลา ค่ำ จะคนขน คอย น้ำ ใต้ ปาก
คลอง วัด ราชสิทธร ขนมา, จน ถึง วัด โมลีโลกย์ ด้วย น้ำ ยัง ไม่
ขึ้น. อ้าย แคง อ้าย บ้าน กับ เพื่อน อ้าย แคง อีก สอง คน, ก็
ทำ เปน มุก ทั้ง ห้า มา, ชาว เรือ ที่ จะคนขน กลับ เ้า พร
ุ่ง ห่ม ห้อย อยู่ใน ประทุน พร้า ขวาน วาง พื่อ ก็ ลัก เขา มา ขาย ได้
บาท บ้าง สอง สลึง บ้าง. อย่าง นี้ อยู่ เนือง ๆ, ความ ชื่น นี้

จะ เกิด ถึง สอง ครั้ง สาม ครั้ง. พระ ปราณกรม ฐ์ เข้า ก็ ชื่น นวอน
ไถ่ เก่ลย กับ ผู้ ที่ จะ พ้อง. เสีย เงิน ให้ ครั้ง หนึ่ง ห้า ตำลึง ครั้ง
หนึ่ง เจ็ด ตำลึง. เขา จะ ถวาย ฎีกา ถึง สอง ครั้ง. พระ ปรา
ณกรม ฐ์ เข้า ก็ ไป เฝ้า สมเภา พระเจ้า น้อยยาเธอ เจ้า ฟ้ามหามาตา
กับ พระยา บุรุษรัตนราชพิลลภ, ความ นั้น ก็ เจียม ไป, จน กระ
ทั่ง อ้าย แคง ลัก บ้าน กับ มลิกา พระคอง ๆ จับ ทัว ได้. อ้าย แคง
เขา มี ก แคง เขา พระ คาย, ความ จึง ไ้ เข้า ระ กัน. ชุนกลาง
รับ สิบบน พระปรานกรม ๓๐ ตำลึง, กับ อ้าย บ้าน อีก ๑๐ ตำลึง.
ปล่อย อ้าย แคง อ้าย บ้าน ไป ให้ อยู่ อย่าง เกิม. อ้าย แคง อ้าย บ้าน
ก็ จะ เทียว ลัก ผลไม้ ของ สวน, กับ ย่อม เมา ล้วง เรือ แล ถอย ที่
พื้น คน ที่ คั่น ทพาน วัดสังชวาย, แล คั่น ทพาน วัดราชสิทธร อีก.
อ้าย แคง อ้าย บ้าน มา ทัก อยู่. ชาว บ้าน ชาว เรือ ค่อย ไ้ สุข บาง
ปล่อย ให้ ไป อยู่ ที่ เกียว แล้ว. ถ้า มี จริ่ง อย่าง ว่า ให้ สืบหา
บ้าน วัดสังชวาย จน คลอด ถึง วัดราชสิทธร เลิก. ได้ ความ จริ่ง ทั้ง
นั้น. ชุนกลาง ปล่อย อ้าย แคง อ้าย บ้าน. ถ้า มี จริ่ง ให้ สืบ วั
วัด ทั้ง แก่ บ้าน ชุนกลาง ฟาก ทวันชก, จน ถึง คั่น ทพานข้าง ทำ
ใหม่, ฟาก ทวัน ชก จน กระทั่ง ป้อม ท้าย สนม จน ถึง หน้า ท้า วัด
พระเชตุพน

หนังสือ หลวง

๑. กษัตริย์ทรงทราบ ในคราวนี้หนังสือพิมพ์ทางออก วิกตอเรียว่า, เจ้านายและชาวเมืองลอบรู้, ว่า เทียวทำร้ายคนเกิน ทาง แลเงินไทยชาวทำไว้, แลอื่น ๆ กล่าวใน หนังสือพิมพ์มาก นึก. จึงโปรดให้มีข้าหลวงออกไป, คิดอ่าน กับ พระยาชล บุกนรักษา, ทัก ทามสืบจับ ตัวข้าแหม่ ก็หาได้ตัวไม่. ได้ ตัวมารดา แลน้องผู้ หญิงของ ข้าแหม่ มาเป็น ตัวจำนำไว้. มี ผู้ขึ้น รับ สืบ บนจับ ตัวข้าแหม่ ได้มาแล้ว, ก็ไม่มีใครมา ยืนยืน ข้าแหม่, มีแต่ผู้ หญิง คนหนึ่ง มากล่าวโทษว่าข้า แหม่ข่มขืน ทำชำเรา ภายหลังเท่านั้น. นอกนั้นก็ไม่มีใคร มาว่ากล่าวอะไรเลย. ก็เช่นนี้ จะให้เขาตัวไปจำไว้ ณคุก ฤๅจะให้เขาไปฆ่าเสีย, ตามหนังสือพิมพ์กล่าวโทษ ข้าแหม่ อย่างนั้น ฤๅ. ให้ส่งหนังสือพิมพ์แจกกัน ท่อ ๆ ไป, ให้มีตัวผู้ ที่ถูกข้าแหม่ ทำร้าย, คู่หมั้นก็ราย ๆ ให้มาร้อง เป็น ตัว เป็น ตน, จะได้พิจารณา ท่อไป. ถ้าไม่มีใครมา ว่ากล่าว, มีแต่เขา ความเท็จ ความไม่จริง, มาว่าเขาลับหลัง อย่างนี้, พวกโรงพิมพ์ก็ จะลงพิมพ์ บ่นเพ้อรำไป.

๑. อีกเรื่องหนึ่งในหนังสือพิมพ์, ว่าให้ประกาศให้หญิง ชายทั้งปวงกวาดเรือนล้างเรือน ตามที่อยู่ของ ตัว ๆ ให้สะอาด อย่าให้โสโครก สมมม ท่าง ๆ, ว่าถึงนี้ ก็ เห็น ชอบด้วย ก็แล้ว. แต่ที่ว่า ท่อไปอีกว่า, ถ้าผู้ใดไม่ทำ ตาม ประกาศให้ ฝ้าย โหมเขาเป็นพิไย หลวงเกษเงิน เจ้าท้องพระคลัง. จัสนั้น จะให้ใน หลวงเสด็จไป ทรวางเอง, ฤๅจะให้ท่านเสนาบดี ไป ทรวาง. ถ้าจะให้แต่เจ้าพนักงานไป ทรวาง, ก็คง จะเกิด

^{๗๖} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีตอร์เดอร์ เล่มที่ ๒. ใบที่ ๑๔. (๒๔๐๘). หน้า ๑๗๑

ความวิวาทกันมาก, เจ้าของบ้านเจ้าของเรือนก็จะเถียงว่า,
เจ้าพนักงานแก่งัดเอาของ โสโครก สมมม, มาทิ้งไว้ที่บ้านที่
เรือนข้าพเจ้าแล้วมาจับข้าพเจ้าไม่ยอม. เมื่อมีความวิวาท
กันเช่นเช่นนี้แล้วใครจะตัดสินเล่า, จะมีผู้ไปให้ลงหนังสือ
พิมพ์, พวกโรงพิมพ์ก็จะลงพิมพ์ไปอย่างนั้น, จะมีรุ่นไป
ต่าง ๆ ฤๅ. จะทำอย่างไรให้ศึกให้ตกลงก่อน, จะว่าเขา
แต่อย่างนั้นไม่ชอบเลย. จะ

๗๗ รางวัล ๖ คำถึง^{๗๗}

รางวัล ๖ คำถึง

๑ การกะโมยแต่ละคน ๔ ที่ ๒ แรม ๑๒ คำ ยัวหาได้
 ครึเป็นแน่ไม่. จขให้ท่าน ทั้งปวง สืบ เขา ครึกะโมย นั้น, ได้
 จัฟเจ้าได้. ถ้า ได้เป็นแน่ แล้ว จะได้รางวัล ๖ คำถึง. ครึโมย
 นั้น, คือ ครึโมย เขา นั้นคือ อภคหมาย ไทย บ้าง, สาม ถัดเล่ม
 ที่หนึ่ง บ้าง. ถ้าเห็นผู้ ได้เที่ยว ขอย อภคหมาย แล สาม ถัด
 ถูๆ ถัดมา จะสืบ ตาม เล่ม นั้น, ว่า ได้ธามา แค ไท.

^{๗๗} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๒. ปีที่ ๑๔, ๑๗, ๑๙, ๒๐, ๒๑. (๒๔๐๘).

๑๑ คำตีคนโกงหลายอย่าง ๗

๑ มีมหาเศรษฐีคนหนึ่งชื่อ นาย เข็ม กระดกๆ มีใจส่อเสียด มักชิงฉ้อโกง คนอื่นไม่เคียดว่าผู้ใด ๆ เลย, เห็นใครทำอะไรที่ไหนก็ไป สอดดู, คบ จะชู้ ทะคอกเขาเงินได้ก็ชู้เขาเงินเสีย, เทียวไป ตามโรง ศาล โรง งาน ทุกแห่ง. มันเทียว สอด แนม แสหา เหตุ การ สาระพัด. เก็บเอา มา ขาย ทำของกำนัน เทจ บ้าง จริง บ้าง. ประจบ ประแจง ชี้แนะ ไปตามใจ, ไม่ใช่ การเอา เป็นการ. นายกระดกหา กิน ดั่งนี้ มี ได้จากเป็น คน ปาก กัน เหมือน มอน. เก็บ นายเข็ม ช่ม ชี ราชบัณฑิตยศอยเก็บ เลก น้อย ต่าง ๆ, แล้ว ชู้เขาเงิน กิน เสมอมา. บัดนี้ นายเข็ม กว้าง ขวาง มาก ขึ้น, ช่ม ชู้ ทั่ว ไป ทุกแห่ง, เขาว่า เจ้า นายขุนนาง ชำ ราชการ เกล็ด ชัง นายเข็ม นึก, ไม่ มีใคร ชอบ เลย.

๑ มีคนหา กิน คน หนึ่ง ชื่อ ทรูญ แท้ ไต้ ยืน เขา เวียก ออก ชื่อว่า นายพัน. ปาก พล่อย ๆ ก็ ไม่ เบา, หา กิน ใน เจริญ ความ ยุค่าง โฉน ช้าง นี้ ให้ เป็น ความ, ยุ ให้ ทำ ฎีกา ถวาย นายพัน บอกเขาว่า, รับสั่ง ให้ เป็น ผู้ ตรวจ ฎีกา ให้ เป็น ผู้ ทำ ฎีกา เป็น คน กำนัน โรง ศาล. ใคร จะ ทำ ฎีกา ก็ ได้ มา ทำ ที่ นายพัน, ทำ ที่อื่น นายพัน จะ ปรับ ไหม, เขา โทษ ทั้ง ผู้ ทำ แล เจ้า ของ. คนที่เคอะ ๆ ก็ กลัว นายพัน. คน ฉลาด เขา ไม่ เชื่อ ไม่ กลัว หลอกแต่คนโง่ ๆ, คน คน นี้ ไม่ ทำ.

^{๗๘} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๑๕. (๒๕๐๘). หน้า ๑๘๑-๑๘๒.

๑๐ ชัยคน สิบสี่ คนหนึ่ง ชื่อ พระครูจ้อ ๆ ยู่ให้คน ทำฎีกาแล้วรับ แต่งให้, คนนี้ ก็ไม่ตี. มีคนโกง ๒ คน ชื่อ นายฉ่ำ ชื่อ นายรุ่ม ๑. นายฉ่ำ เป็น ครู นายรุ่ม. คน สอง คนนี้ เคี้ยว แส่หา ก้อนความ กิน ตาม โรง ศาล เสมอ, ยู่ข้าง นี้ แยกข้าง โนน ให้เป็น ความ กัน. แล้ว เข้า รับ ว่า แทน ก้อน ท้าย ก้อน ทาง ข้าง นี้ ข้าง โนน, เสีย มสอน ก้อน ความ กัด แปลง ส่วน น ยก เบื้อง ไป ต่าง ๆ. แล้ว ให้ มี คำ ชัก ความ ยาว สาว ความ ยึด ไม่ ให้ แล้ว กัน. เหน ใคร ชื่อ ๆ เชื้อ ก็ ชื้อ เขา เงิน กิน เสีย ทำ สิบ นน ให้ ระยะเวลา กิน ย่าง. ทั้ง เป็น ความ ทั้ง คา ปี ไม่ หา กิน อย่าง อื่น เลย. ความ ของ ผู้อื่น ไม่ ใช้ กระ กัด ของ ตัว แท้, ก็ เก็บ เขา มา ว่า มา พ้อง เนือง ๆ. มัก ก็ ชื้อ คอ แผล พุก ไม่มี จริง, คน สอง คนนี้ ทำให้ ระยะเวลา ม่นหมอง ไม่ เคียง ธรรม. คน เช่น นี้ คุก เหมือน เสีย น หนาม, เพราะ เป็น คน มัก ก่อ ให้ เกิด ความ เป็น นิศย์, ไม่ ควร ที่ ใคร จะ คบหา เชื้อ พัง ถ้อย คำ เขา เลย. สงสาร เอ๊ย แต่ คง จำ พวก นี้ ชั่ว ใจ บาบ จริง ๆ, ไม่มี เมตตา ปาก นี้ ผู้อื่น เลย รัก น แต่ ตัว เถื่อน. เคี้ยว นี้ คน สอง คนนี้ ก็ ยัง หา กิน อยู่ อย่าง นั้น นั้น เอง. ใคร อยากรู้ จัก ตัว ก็ ไป คอย คุก ตาม โรง ศาล เกิด ไป ทุก วัน.

๑๑ มี หึง หา กิน ไม่ เหมือน คน ปกติ ๓ คน แม่ ชื่อ ยายมุต มี บุตร ๒ คน ชื่อ รุ่ม คน ๑ ชื่อ อ๊ะ บ๊ยะ คน ๑. หึง สาม คนนี้ ชื้อ อด ตัว ว่า เป็น ญาติ พี่ น้อง กับ เจ้า นาย กับ ชุนนาง. เหน ท่าน ผู้ใด มี บุญ วิชา สนา มี เงิน ทอง มาก, ฤา เป็น คน ไป รุก ก็ ก็ ถัก เขา นาม ชื้อ มา อ้าง พุก อด เขา, ว่า เป็น ญาติ สนิท ชิก ข้าง ฝ่าย บิดา ฝ่าย มารดา ของ ตัว, มัก ชัก สื้อ ซาบ หึง ให้ เป็น

ผู้สาว กัน ซักซ้า เจ้า บ่าว ท่าน ใน พระราชวัง บ้าง ค้าง นอกวัง,
ให้ทำ ชำเรา กัน ที่ โรง ของ ตัว บ้าง, ที่อื่น บ้าง ได้ค่า เชิง เติบ ทั้ง
สอง ฝ่าย. ถ้า ไม่ได้ ก็เคาะ เขา จน ได้. นักเลง เจ้าผู้ ไป หา มา สู้
เสมอ, แล้ว มีกั เทียว ส่อ เสียด ยบ คน ให้ โกรธ กัน นิินทา ค้าง นี้
ให้ ค้าง โนน ฟัง, นิินทา ค้าง โนน ให้ ค้าง นี้ ฟัง, แสนแ่ง แสนงอน,
ผัว มีอยู่ ก็ เล่น ชู้ ต่อ หน้า ผัว, ผัว ต้อง กัด ขำ นาน, หญิง เหล่า นี้
ไม่ ก็, ข้าพเจ้า เห็น ว่า จะ ก่อ ให้ เกิด เพลิง ไหม้ ตาม ไป มาก.
ข้าพเจ้า คิด จะ คับ เพลิง ให้ หาย จึง ลง พิมพ์ ให้ รู้ ทั่ว กัน.

๑ คำ ที่ กล่าว โทษ ข้าง บน นี้, ไม่ใช่ คำ ของ คน ที่ โต
เลมิก ุ ความ. เป็น คำ ของ พระยา ผู้ ใหญ่ เป็น สำคัญ ควร
ที่ จะ เชื่อ.

๗๙ การปล้นของหลวง^{๗๙}

การ ปล้น ของ หลวง

๑ มีข่าวมาว่า, ภาษีไม้ขน คักที่ ตั้ง อยู่แขวง เมือง
ไชยนาท บุรี ถูกโจร ลักเอา เงิน หลวง ไป ๗๐ ชั่ง. แล ของ
อื่น ๆ มากหลายสิ่ง. ขณะเมื่อผู้ร้าย จะ เข้า ไปเอาเงิน นั้น,
อ้ายผู้ร้ายมีคเจ้า ภาษีกับ ทั้ง ภรรยาเสีย. แล ลูก จ้าง กับ
เบ้า อยู่ ที่ นั้น, กลัวอำนาจอ้ายผู้ร้ายหนีไปเสีย หมก.

^{๗๙} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกกรีกอร์เดอร์ เล่มที่ ๒. ใบบที่ ๑๕. (๒๔๐๘). หน้า ๑๘๓.

๑ คำ ขุน กลาง แก้ว

๑ ข้าพเจ้าขุนกลาง กรมพระ นครบาล, ขอแจ้ง ความ มา
ให้ ท่าน ทั้งหลาย ทั้งปวง ทราบ, ซึ่งมีผู้มา ลงพิมพ์ กล่าว โทษ
ข้าพเจ้า แต่หนังสือพิมพ์ออก เมื่อ เดือน ๙ แรม ๑๔ ค่ำ, ว่า
ข้าพเจ้าเป็น ละคร การ ชำระ ความ ผู้ ร้าย, มา พระทวง อยู่ วัด
สังขาย ทาย นั้น, เป็นใจ ความ ว่า ข้าพเจ้า รับ สิ้นบน ปล่อย
อ้ายบ้าน อ้ายแคง ผู้ ร้าย ไป เทียว ล่วง เรือ, แล ย่อง เบา ลัก ผล
ไม้ ของ สวน, ลอบ ตี ฟัน คน ทั้ง นี้, ความ เรื่อง นี้ ยัง ชำระ ค้าง
อยู่. ได้ ครั้ว อ้าย ชื่น อ้ายบ้าน อ้ายแคง อ้ายทัก มา พิจารณา, จะ
เอา เป็น สัจ ว่า ผู้ใด เป็น คน ลง มือ แทง พระทวง ทาย นั้น ยัง ไม่
ได้แน่. ด้วย คน ที่ ได้ รู้ เหน ใน ความ เรื่อง นั้นนี้, จะ ชวย ให้
ละคร การ สืบ เป็น พยาน, ก็ คิด กลัว เพื่อนฝูง พรัก พวก
ของ อ้าย ผู้ ร้าย จัก พญาบาท, จึง หลบ เลื่อม ไป เสีย. จะ เอา
พยาน มา สืบ ยัง ไม่ ได้, ความ จึง ได้ ชำ ไป. ซึ่งมีผู้มา ลง
หนังสือพิมพ์ กล่าว โทษ ข้าพเจ้า ว่า, รับ สิ้น บน ปล่อย ผู้ ร้าย นั้น,
ข้าพเจ้า จัก กล่าว แก้วว่า ไม่ ได้ รับ สิ้นบน. ท่าน ผู้ ที่ ได้ ยิน
ได้ ฟัง ก็ เชื่อ บ้าง ไม่ เชื่อ บ้าง. เมื่อ มี ผู้ใด รู้ เหน เป็น
แน่ ว่า, ข้าพเจ้า รับ สิ้นบน ขอ ท่าน จง มีความ เจ็บ ร้อน ด้วย
แผ่นดิน, ขอ ให้ ทำ เรื่อง รว กล่าว โทษ ข้าพเจ้า ต่อ ท่าน ผู้
ใหญ่ ใน กรม พระ นครบาล, ฎา ฎีกา ทูลเกล้าฯ ถวาย จึง
จะเป็น คุณ แก่ คน เป็น อัน มาก.

^{๘๐} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๒. ปีที่ ๑๕. (๒๔๐๘). หน้า ๑๘๔.

๘๑ ตัดสินเรื่องน้ำสุราเถื่อน^{๔๑}

ตัดสิน เรื่อง น้ำ สุรา เถื่อน

๑ วัน พุทธ แรม สาม ค่ำ เดือนสิบ, รุด ศักราช ๑๒๒๔ ปี
ชานอัฐศก, พระตากการ หัก นาย ซึ่ง ตั้ง ให้ชำระ ความ เรื่อง นี้,
นำ ข้อ ความ ตาม ซึ่ง ได้ชำระ แล ไป ย่อม. จึง ทวง รุ รุ ย นาย
ฮากกร เทาสุรา โท. จึงฮิว, จึง รุ ย, จึง ทะฮิ, จำเลย. ขึ้น
กราย เวียน พณ ๑ ที่ สมุหพระ กระลาโหม ทวง รุ สิ้น ข้อ ความ
แล้ว ทัก สิ้น ว่า, ขอมเมียม จับ ผู้ ลัก ลอบ ท้ม น้ำ สุราเถื่อน
นั้น. ต้อง มี กรมการ กำหนด นาย อำเภอกำกับ นาย ฮากกร ผู้ รับ
สินบล, แล จับ ได้ สุรา กระทะ หวก เครื่อง ท้ม, จึง จะ ทัก สิ้น
เป็นผู้ ลัก ลอบ ท้ม น้ำ สุราเถื่อน ได้. ถ้า เกิดวิวาท พัน แทง
ถึง กรมการ กำหนด นาย ฮากกร ผู้ รับสินบล, แล พวก นาย ฮาก
กราย, ให้ ประหาญ จักร ผู้ ลง มือ ทาย ตก ไป ตาม กัน. ถ้า
กรมการ กำหนด นาย ฮากกร, พัน แทง ถึง ผู้ ลัก ลอบ ท้ม น้ำ สุรา
เถื่อน ทาย, ต้อง ทัก สิ้น ให้ เป็น ภัย เพราะ เหตุ ด้วย ต่อสู้. ความ
เรื่อง นี้ จะ ทัก สิ้น ไป ถึง นั้น ยัง ไม่ ควร. ด้วย ว่า กรมการ นาย
ฮากกร ทำผิด ขอมเมียม อยู่ สอง ข้อ. ๑. หนึ่ง ว่า ผู้ รับสินบล นำ
กรมการ นาย ฮากกร ไป ถึง บ้าน ทอน กระเบียง, แล้ว มิ ได้ บอก กำหนด
พัน ผู้ใหญ่ บ้าน ได้ รู้. ข้อ หนึ่ง ว่า กรมการ นาย ฮากกร จับ
ได้ แต่ น้ำ สุรา, สำ กระทะ เครื่อง ท้ม ไม่ ได้. กรมการ นาย ฮากกร
ทำผิด ขอมเมียม ดังนี้, ถ้า เจ้าของ โรง ท่อสู้ จะ เกิด วิวาท
ที่ พัน แทง ถึง กัน ทาย ใน โรง ที่ วิวาท, ก็ จะ ทัก สิ้น ว่า กรมการ
นาย ฮากกร เป็น ข้อ บุกรุก ผู้ ทาย ก็ได้ ไป เป็น ภัย. ถ้า กรมการ
นาย ฮากกร ทำ ถูก ต้อง ตาม ขอมเมียม, แล ออก จาก โรง ทา
ไป ไกล ถึง สามสิบ สี่สิบ เส้น แล้ว. พวก จึง ยัง ฮา ถึง ขึ้น

^{๔๑} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ใบที่ ๑๗. (๒๔๐๘). หน้า ๒๐๔-๒๐๕.

แต่เครื่อง สากวูอ ต่าง ๆ ตามไป, แ่ง ซึ่ง ก็ พัน แ่ง บึง
พวก กรมการ นายฮากวู ทาย, แต่ มี บาท แล่น นั้น, มีความ
ผิด เป็น ข้อ ผิดกัน. ครั้น จะ ทักสิน ให้ ประหาญ ชีวิตร จินผู้ ลง
มือ ให้ ทาย ทด ไป ตาม กัน ตาม พระราชกำหนด กตหมาย เล่า,
ต่าง คน ก็ มีความ ผิด อยู่ ด้วย กัน. แล การ ราย นี้ กรมการ
นายฮากวู ก็ ทำ ผิด ขรรมเนียม. จะ ทักสิน ให้ ประหาญ ชีวิตร
ผู้ ลง มือ ให้ ทาย ทด ไป ตาม กัน นั้น ไม่ เป็น ยุติธรรม. ให้ กระ
ฮากวู เปรียบเทียบ ให้ จิน เล็บ เบี้ย ปลุก ครัว นาย นาก ผู้ ทาย,
แล ทำ ชีวณ บาท แล่น พวก กรมการ นายฮากวู โดย สม ควร,
ให้ กระฮากวู รับ เอา หนังสือ ยอม โจท จำเลย, ซึ่ง ประนี ประณอม

กัน นั้น เกิด. ให้ กระฮากวู เรียก เอา หนังสือ ทนบล หนึ่ง พิ
ทักษ์ กฤษณาทอง นายอำเภอ ฝ่าย จิน. ถัด สาคณา โรมณกะโตสิท
บ้าน ทอน กระเบื้อง ฉนวน หนึ่ง, ได้ ท้าย ปราบ สั่ง สชน พวก จิน
ทำ การ ให้ ถูก ต้อง ตาม กตหมาย ขรรมเนียม ย้าน เมือง, ช่าง
ให้ พวก จิน กระทำ การ อย่าง นี้ เช่น นี้ ต่อ ไป.

๑ วัน พุธ แรม ส่าม คำ เดือน สิบ, รัชศักราช ๑๘๕๔
ปีชานอัฐศก, เจ้าพเจ้า จิน หลวงปู่ ขุนผู้ รับ ว่า ความ ต่าง นาย
เพิก บุตร นาย นากผู้ ทาย, นาย ค่าย, นาย เข้ม, นาย กัง,
นาย จิน, นาย หว่าง, นาย กลัก, ผู้มี บาท แล่น โจท. จินฮิว,
จิน รุย, จิน พระอภัย พวกเจ้า ริศ จำเลย, ทำ หนังสือ ยอม ความ
ให้ ไว้ แก่ พระยา ศรีสุรราชภักดี กระฮากวูใหญ่, หลวง ก็ พัก

มร เหมยันทรา, ชุน จอวเจน ชะดา, หลวงเพ็ญพลาหมแผตง
ฤทธิ, ชุน วาจิฯ พยาบาล, กระตาการ ของ ศัสน์ ฌมัย, คัวย จัน
หลวง รุบ, กับ จันฮิว จัน รุบ มาให้ การฟ้อง คอ กรรมกร เมื่อ
ราชบุรีย คณะฌมัย. ฟ้อง จัน หลง รุบ มีว่า.

๑ ฌวัน พฤทศ ๑๑ คำ เคือน ๙ ปี ชานฮูตูก เวลาเข้า
ผู้ ร้าย สันยล นำ ชุน ทิพ กรรมกร กำกับ จัน หลง รุบ กับ พวกไป
จับผู้ ชาย สุรา เกือน ฌบ้าน คอณ กระเบือชง, ได้ น้ำสุรา ที่โรง
จัน ฮิว เข้ารีดใส่ให้. แล้ว จับ ตัว จัน ฮิว จัน รุบ ฌญิง มีชื่อ
เท็ก, ภา กัน ชอก มาพัน โรง จัน ฮิว ประมาณ ๓๐ เส้น ๔๐ เส้น,
แล้ว พวก จัน ประมาณ ๗๐ คน ๘๐ คน, ถือ บัน แด เควี่ชง
สาครวูช ได้ ทัก ตามมา. พวก จัน เขา ขึ้น ยิง แล้ว กลับ รุม
ที่ พัน แทง พวก จัน หลง รุบ มี มาก แผลด. นาย ค่าย มี แผล
กระสุน บิน ๔ แผล, นาย เข็ม มี แผล กระสุน บิน ๔ แผล,
นาย กัง มี แผล กระสุน บิน ๒ แผล, นาย จัน มี แผล กระสุน บิน
หนึ่ง ที่ พัน แทง คำ ๖ แผล. นาย หว่าง มี แผล พัน แผล หนึ่ง.
นาย กลัก แผล ที่ หลาย แผล. แล้ว พวก จัน แย้ง เข้า ตัว จัน
ฮิว จัน รุบ ฌญิง เท็ก กับ น้ำสุรา ๒ ไห ไป. แต่ นาย นาก คน
หนึ่ง หายไป, ทวิพย สิ่ง ของ จัน หลง รุบ หายไป เงิน ครา
ซัง เจ็ด คำถึง สอง บาท สิ่ง ของ ๒ สิ่ง ราคา บาท สอง สิ่ง.

๑ ฝ่าย ฟ้อง จัน ฮิว จัน รุบ มีว่า, ฌวัน พฤทศ ๑๑ คำ เคือน ๙ ปี ชานฮูตูก เวลาเข้า มีคน มี ร้าย ๓๐ คน ถือ เควี่ชง
สาครวูช ไป ล้อม โรง พัง ประคู โรง จัน ฮิว. ผู้ ร้าย เขา หอก แทง
ถูก จัน ฮิว ที่ หนึ่ง, ที่ ถูก จัน รุบ ที่ หนึ่ง. แล้ว จับ จัน ฮิว มีคไว้กับ

เสาวโร. ข้าพเจ้า ร่ายเก็บ เงิน แด่ ทศพย สิ่ง ของ ๆ จัน อิว ไป
 คึก รวม เป็น เงิน สองชิ้น ทำถึง สาม สลึง. คึกมีแจ้ง อยู่
 พ้อง ของ จัน หลง รุญ จัน อิว จัน รุญ นั้น แล้ว. พระยา ราชบุรีย
 บอก ข้อ ความ เข้า มา ณ กรุง เทพ ๆ, ๆ พล ๆ ให้ นำ ขึ้น กราบ
 บังคม ทูล พระกรุณา ความ ทราบ ใต้ฝ่า ถของ ฯ แล้ว, ไปรท
 เกล้า ฯ ให้ ข้าง หลวง ชอก ไป สืบ พยาน รวงวิค, ได้ ความ แก่
 ว่า, ณ วัน พุทธ ศัคน สิบสอง ค่ำ เดือน เก้า เวลา เข้า ที่ บ้าน จัน
 อิว เกิด วิวาท กัน. พวก จัน จึง ได้ ถู เครื่อง สาก รวู มา ช่วย,
 จัน จับ พวก ไท หาม มา คน หนึ่ง. แจ้ง อยู่ ใน คำ พยาน รวงวิค
 นั้น แล้ว, ไปรท เกล้า ฯ ให้ พระยา ราชบุรีย ส่ง ความ เข้า มา
 ชำระ ใน กรม พระ กระลาโหม, กระลาการ บังคับ ให้ จัน อิว จัน
 รุญ ส่ง ไทย คน หนึ่ง ที่ พวก จัน หาม มา นั้น. จัน อิว ให้ การ
 ว่า ไทย คน นั้น ทาย เสีย แล้ว, จึง บังคับ ให้ จัน อิว ส่ง ผู้ ลง
 มือ ยิง ปืน, ได้ ทัว จัน หะอี่ มา ให้ การ รับ สวรรภาพ เป็น ผู้ ยิง
 ปืน. แต่ จัน ซึ่งเป็น ผู้ ลง มือ ที่ พัน แทง นั้น ยัง หา ได้ ทัว ไม่.
 กระลาการ จะ พิจารณา เขา ตัว ผู้ ลง มือ ค่อ ไป, จัน หลง รุญ โจท
 จัน อิว จัน รุญ จัน หะอี่ จำเลย มี ให้ ยก แก่ กระลาการ, ประนี
 ประนอม น้อม ความ กัน. ฝ่าย จัน อิว จัน รุญ จัน หะอี่ พวก เข้า
 วิค ยอม เสีย เบี้ย ปลุก ผู้ คาย, แด่ เงิน ทำ ชวัน ยาก แผล ให้
 นาย หาก ผู้ ทาย บิคา นาย เพิก เงิน ทำ ชวัน ยาก แผล สอง ถาน
 เงิน ๑๔ ทำถึง เงิน ปลุก ทัว ๑๔ ทำถึง. นาย ทาย เงิน ทำ ชวัน
 ยาก แผล ๑๐ ทำถึง. นาย เขี่ยม เงิน ทำ ชวัน ยาก แผล ๑๐ ทำ
 ถึง. นาย กัง เงิน ทำ ชวัน ยาก แผล ๑๐ ทำถึง. นาย จัน เงิน

ทำขวัญ บาก แผล๑๒ ถาน ๓๗ ทำถึง. นาย หว่างเงิน ทำขวัญ
 บาก แผล ๕ ทำถึง. นาย กัดเงิน ทำขวัญ บาก แผล ๕ ทำถึง.
 ทำ ฤชา ธรรมนิยมน ทั้งสอง ฝ่าย นั้น, จัน อิว จัน รุบ จัน หะอี่ รัย
 เสีย แทน ฝ่าย เคียว เป็น เงิน ซึ่ง สามทำถึง กัง. แต่ ที่ ข้อเงิน
 ทอง ทพย ถึง ของ ที่ ว่า หวง ความ พ้อง ทั้งสอง ฝ่าย นั้น, จัน
 หลง รุบ จัน อิว ยอม ยก เลิก ไม่ เขา แยกกัน. จัน หลง รุบ
 จัน อิว จัน รุบ จัน หะอี่ ยอม ให้ ยอม รัย เขา กัวย กัน, ความ
 จัฟเจ้า เป็น คำ วัจ วัจ จาก เลิก แล้ว แยก กัน แยก ณฑาล เคียว
 นี้, ถ้า สืบ ไป ภาย น้า จัฟเจ้า แปร ปาก หลาก คำ เก็บ เขา ข้อ
 ความ ซึ่ง ยอม แยก กัน นี้, ไป ประกัน ให้ ญาติ พี่ น้อง บุตร
 ภรรยา ไป ร้อง พ้อง แก่ มุส นาย ขาผา ประชาบาล โรง ศาล กรม
 ไท ๆ, แต่ ทำ เรื่อง รว ทูล เถล วัจ ถวาย กล่าว โทษ กระลาการ
 เสมียน ผู้คุม แล คู่ ความ เคียว ว่า, จัฟเจ้า มี ไก่ ทำ หนึ่ง สือ
 ยอม ยืน ให้ ไว้ ณ เต่า ใช้, ให้ ท่าน ปรีช ไหม มี โทษ แก่ จัฟ
 เจ้า จง หนัก, จัฟเจ้า ชัก แกรง ไก่ ให้ ไว้ เป็น สำคัญ.

๑ วัน ๖ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๑๐ รุศศักราช ๑๗๒๔ ปี ชาน
 อัฐศก, จัฟเจ้า หมั้น พัก ณ ภาย ภาย นาย อำเภอ ฝ่าย จัน ถือ
 ศาสนา ไหมนกะโทลิก บ้าน กชน กระบือยัง แหวง เมือง ราชบุรี,
 ขอ ทำ หนังสือ สัญญา ทานมด ยืน ไว้ แก่ ท่าน หลวง ทิพยนิม
 เสมียน ทรา กรม พระ กระลาโหม ฌบับ หนึ่ง, หลวง พงษ์พดาม
 แผลง ฤทธิ ราชวาง รอง, ชน ราชกิจ พยาบาล นาย อำเภอใหญ่
 ฝ่าย จัน ถือ ศาสนา ไหมนกะโทลิก ฌบับ หนึ่ง, ด้วย จัฟเจ้า จะ
 วัจ สัก สอง จัน ถือ ศาสนา ไหมนกะโทลิก บ้าน กชน กระบือยัง
 นั้น, ให้ ประพฤณีการ แล ทำ การ ให้ ถูก ต้อง ตาม พระราช คำ

คนท กทหมาย แผ่นดิน สยาม ทุกประการ. ถ้าแล เจ้า เมือง กรม
 การ กำหนด นาย ข้าเถอฝ่ายไทย, จะ ถือ หมายไป มังคัย บัณฑ
 บัณฑ พวก จีน ถือ ศาสนาโรมันกะโทลิก บัณฑ คณะเบื่อง ประ
 การใด ๆ, ข้าพเจ้าแล จีน ชาว บ้าน บัณฑ ทำ ตาม ทุกประการ.
 ถ้ามีการ เกิด ขึ้นเกี่ยวกับ แม่ จีน ถือ ศาสนา โรมันกะโทลิก.
 ข้าพเจ้า จะ ไป แจ้ง แก่ เจ้า เมือง กรมการ, แล มา แจ้ง แก่
 หลวง เพลิงพลาม แผลง ฤทธิ์, ชุน วาจิจ พยาบาล, ให้ นำ
 กราบ เวียน ๆ พลน ๆ ที่ สมณะ พระกระลาโหม, ตาม กระหวง
 เมือง ชิน. ข้าพเจ้า ไม่ ให้ พวก จีน ทำ การเหมือน อย่าง นาย
 ขากร ไป จัมน้ำ สุรา เกือบ ครึ่ง ปี ต่อ ไป. ถ้าแล ข้าพเจ้า มี ได้
 รักษา สัญญา ทานบด ซึ่ง ทำ ขึ้น ไว้ นี้, ผิดไป แต่ ข้อ หนึ่ง ข้อ
 ใด, ขอ ให้ ท่าน ทำ โทษ ข้าพเจ้า ตามโทษา โทษ ตาม พระราช
 กำหนด กทหมาย แผ่นดิน สยาม ทุกประการ. ข้าพเจ้า ประทับ
 ทรา นาม ชื่อข้าพเจ้า ได้ ไว้ เป็น สำคัญ.

จินเลียงฟ่อง

๑ ข้าพเจ้า จิน เลียง มา ขอ ขอทนาย เหตุ หนังสือพิมพ์, ให้ท่านทั้งปวงทราบด้วย. จิน แสแซ็ก ทั้ง ตั้ง อยู่ที่ ถนน สามเพง ริม โรง ทำ ตะกั่ว เป็น คน เจ้า ถ้อย หมอ ความ, เก็บ ความ ไม่จริง ไป ทำปฏิทาทุกเกล้า ๆ ถวาย. ในปฏิทา ทั้ง สักกัว่า, เป็น เป้าพระเจ้า ถูกเธอ พระองค์เจ้า โสมนัก, แต่ ที่จริง นั้น, จิน แสแซ็กเป็น ข้า อยู่ใน พระ บวรราช วัง. ภรรยา ก็ โทณณ ทั้ง สอง คน. จิน แสแซ็กเป็น ลูก คิซบ หนึ่ง ซ้านิ. นานู หา กิน อยู่ใน โรง ศาล เป็น นิคย ภอ ที่ ความ จะ แล้ว กัน ก็ ยู่ ให้ มาก ขึ้น.

๒ ครั้น เมื่อ เดือน ๑๑ แรม ๗ ค่ำ. จิน แสแซ็ก ทำปฏิทาทุก เกล้า ๆ ถวาย ถวาย หนึ่ง, มี ความ สอง เรื่อง ๆ หนึ่ง ว่า, เก็บ ถาย ๑๑ ขวบ ไป ซื้อ ยา โสมนัก. ครอง ยา จิน. ความ นี้ ก็ ไม่จริง. บิศา ของ เค็ด นั้น ตาย อยู่ แต่ มรรคา. จิน แสแซ็ก จะ มาว่า ความ จะ เค็ด. ข้าพเจ้า เหน ไม่ ควร. เรื่อง หนึ่ง กล่าว โทษ ว่า เขา สูบ ยา ฝิ่น ท่าน ก็ เขา ไป ถัก ชัก ทก สอง กู, ได้ ๑๕ วัน แล้ว ก็ ไม่ ได้ ความ จริง.

๓ ความ ทั้ง นี้ เป็น เพราะ จิน แสแซ็ก, กับ หนึ่ง ซ้านิ ทำให้ คน เหล่า นั้น ได้ ความ มาก ถ้ายาก. ข้าพเจ้า เหน ว่า เป็น คน หา กิน คน โกง.

^{๘๒} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีตอร์เตอร์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๑๗. (๒๔๐๘). หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

๘๓ จินกงจินฟิงบ้านโรงเหล้าเมืองสวรรคตได้ขอลงพิมพ์ตามเรื่องที่มีข้างท้ายนี้^{๘๓}

จิน กง จิน ฟิง บ้านโรงเหล้า เมือง สวรรคต ได้ขอลง พิมพ์ ตาม เรื่อง ที่มี ข้าง ท้าย นี้

๑ เรื่องหนึ่ง พระ สวรรคบุรี, หลวง ปลัด, หลวง มหาดไทย, หลวง ภักดีบริรักษ์ผู้ช่วย, หลวง สัตย์, ขุนชำนาญ อธิการเสมียนตรา, นายเมฆ ขุนผู้ทาส กลาง, คนเหล่านี้ ล้วน แต่เป็น ญาติพระสวรรคตทั้ง นั้น, คิด กัน ตั้ง บ่อน ก่อ ไป ไผ่ บน เรือนพระสวรรคต. เล่น เสี่ยง ลง จน ไม่มี เงิน จะ ได้ กัน. เจ้า ของ บ่อน จะ ห้าม ก็ ไม่ ฟัง.

๑ ข้อ ที่ สอง เจ้าเมือง กรมการ, ชำระ ความผู้ร้าย ไก่ของ กลาง แล้ว หา คื่น ของ กลาง ให้ แก่ โจทย์เจ้าของ เกิม ไม่. กลับ ปลดปล่อยผู้ร้ายเสีย. ชำระผู้ร้าย กระทำการ ทำเวบ ต่อไปอีก.

๑ ข้อ สาม, อนึ่ง ราษฎร ชื้อ ช้าง โค กระบือ ไว้. เจ้าเมือง กรมการ แต่ง คนให้ สืบ ทูล ว่า, ถ้าผู้ซื้อ ๆ มา แก่ คน รร แล้ว, ก็ แต่ง คนให้ เป็น โจทย์จับ บ้าง, แลว่า เป็น ลูกคอก ของ เจ้าเมือง กรมการ บ้าง. บังคับ ให้ ส่ง ผู้ขาย, ราษฎร ส่ง ไม่ได้ ด้วย ชื้อ มา แก่ เมือง โกล บ้าง แล ลูกค้า รร บ้าง. เจ้าเมือง กรมการ ก็ เกิด เขา เป็น ของ เจ้าเมือง กรมการ เอง. เถาะ เขา ตัว จำ ไว้ไว้ คำ ฤชา จรรณเณม.

๑ ข้อ ที่, ทรง พระกรุณา โปรดเกล้า ฯ ห้ามมิได้เจ้าเมือง กรมการ, รับ ชื้อ ตัก ทอน สงพัทธ ขากร ภาษี ต่าง ๆ. ผู้ช่วยกับ หมื่น รอง ขุน ขุน บวร เขย, นายจัน เสมียน, จินนุกเบ่า, รับ ชื้อ ตัก ทอน ขากร คำนี้, ต่อ นาย ขากร ไป เก็บ แก่ ราษฎร แขวง เมือง สวรรคบุรี. ราษฎร ที่เป็น ชาว บ้าน ทอน ไม่ได้ ทำกินในแม่น้ำ, มีแต่ เครื่องมือ เล็ก น้อย, แต่คน จะ สิ่ง สอง สิ่ง, ภาทากินในหนอง บ้าง. หมื่น รอง ขุน ขุน, นายจัน เสมียน, จินนุกเบ่า, ไป เก็บ เงิน แก่ ราษฎร เหลือ เกิน. ราษฎร มา ร้อง ต่อผู้ช่วย ๆ ก็ ไม่ ชำระ ให้. แล ราษฎร ภาทากิน ไป ร้อง พระสวรรคต ๆ ก็ ว่า ให้ ไป ร้อง แก่ ผู้ช่วย เล็ก, ผู้ช่วย เป็น เจ้า จำนวน. ราษฎร ก็ จนใจ ไม่ รู้ ที่ จะ ไป ร้อง ต่อผู้ใด ก็, เจ้า

^{๘๓} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรียกอริเดอร์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๑๗. (๒๔๐๘). หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

เมืองก็ไม่ ระวัง ทุกๆ ของ ราษฎร ไ้. ครั้น จะ ชัก ชิน ก็ กลัว
จะ ต้อง เกาะ เสี้ย เงิน ค่า เกาะ อีก, ก็ ต้อง ยอม เสี้ย เงิน ให้.
ผู้ที่ ไป เก็บ เงิน เมื่อ ไ้ เงิน แล้ว, ก็ ทำ ไ้ เสรี ว่า, ราษฎร
ยอม มา มา ขอ เสี้ย เงิน ให้.

๑๐ ข้อ ห้า, ถ้า หลึง เป็น โรค ร่า ง ภาย นอก เหลือง, เหน
ว่า เป็น คน ยัง ไม่มี ผัว, เจ้า เมือง กรมการ ก็ แต่ง ให้ คน พ้อง
ว่า วัค ฎ ใน ท้อง เสี้ย. บ้าง ว่า พุทธา กับ พระสงฆ์ สามเณร ใน ที่
ลับ สอง คอ สอง บ้าง, แต่ ไม่ รู้ จัก ชื่อ ไม่ รู้ จัก หน้า ขู่ วัค
ไหน ก็ ไม่ รู้. อย่าง นี้ พ้อง ต้อง ที่ เกาะ เอา ตัว ตาม แค ผ่าย
เคียว. ถ้า กัน เสี้ย เงิน คน ละ มาก ๆ จึง พ้น ไ้ โดย ไ้.

๑๑ ข้อ หก, เจ้า เมือง, ปลัด, หลวง มหา ไ้ ไทย, เป็น
คน สุข ภา พ้น. เขา ถวาย ตัก, พระสงฆ์ หลวง ปลัด ทน สบาย
ไม่ ระวัง. แต่ หลวง มหา ไ้ ไทย รับ เป็น สักย, ต้อง ถอด เป็น ไ้ ไทย
ซัง ทรง ไว้. แล้ว หนี ออก ไป ตั้ง โรง อยู่ บ้าน คลอง จัน แหวง
เมือง สวรรค์ บัว, พระสงฆ์ ยัง เขา เคย มี คน ไ้ ไทย สุข ภา ผ้น
เป็น เสมียน, ขำระ ความ คก ๆ โกง ๆ ต่อ ไป อีก.

๑๒ ข้อ เจ็ด, ชัก ของ ราษฎร พ้อง ทา กัน ด้วย เนื้อ ความ
ต่าง ๆ. ฝ่าย คน ที่ เป็น จำ เลย รู้ แล้ว, ก็ เขา ของ กำนัน ไป
ให้ แก่ เจ้า เมือง, ๆ ก็ แกล้ง ถ่วง เนื้อ ความ นั้น ให้ เน้น ข้ำ เสี้ย.
ถึง เวลา เสมียน นำ ไ้ ไทย ขึ้น ไป เสนอ พ้อง ก็ เสนอ ไม่ ไ้, เพราะ
ว่า เจ้า เมือง กำลัง เล่น ไฟ อยู่. เสมียน จะ ขำ พ้อง เสนอ ขึ้น
ก็ กลัว, ว่า จะ โกรธ จะ ชัก ใจ ท่าน ยัง เล่น ไฟ อยู่, ความ ก็ เน้น
ข้ำ ไป. คัก ของ ราษฎร ชัก ข้อง อยู่ อย่าง นี้. ครั้น มา ระวัง ต่อ
กรมการ ๆ ก็ ว่า เรา เป็น แค ผู้ น้อย, ขำระ ไม่ ไ้. ครั้น จะ คง
มา พ้อง ขอร บัง กรมเทพ ๆ ก็ กลัว ว่า กรมการ จะมี คำ คัก. ว่า
ไม่ ไ้ พ้อง ขอร นำ โรง ก่อน.

๑ ข้อแปด, จินไปรับซื้อประทวน บ่อนเบี้ยมาตั้งเล่น
กันที่โรงเหล้า. พระสรร, ปลัด, ผู้ช่วย, หมั่นรองผู้ท้าว,
ลักตอก บ่อน ถั่วโปไฟ บอน เรือน พระสรรค์, เรือน ปลัด เรือน
ผู้ช่วย. จิน เจ้าของ บ่อน ไปห้าม หลายคนไม่ฟัง, กลับ โกรธ
ให้คนหัวไม้ มี มี มาวิวาท แย่ง บ่อนในโรง บ่อน. ที่จิน นาย
บ่อน ถูกหัวไม้แตก บ่วย ตำบัก หลาย คน.

๑ ความ ทั้ง แปด ข้อ นี้, เจ้า เมือง กรมการ คุมเหง ทำ
แก้ ราษฎร. ได้ ความ ถูก ความ ยาก ยับ เย็น ไป มาก กว่า มาก
โจร ผู้ร้าย คน ฆาต ก็ ชุกชุม กว่าแต่ก่อน. เพราะ เจ้า เมือง
กรมการ ฝืน เหล้า เล่น เบี้ย. หากิน ตก ๆ โกง ๆ กัน นี้.

๘๔ ขโมยใหญ่^{๘๔}

ขโมยใหญ่

๑. ฌวนเฮอร์เกิดใน ๑๐ แรม ๑๒ ค่ำ, มีขโมยขึ้นไปบน
 ห้างเอ ไชยบุรี เชนเวเธน กับนี้, ที่ทั้ง ห้าง อยู่ ที่ บ้าน สมภาร
 องค์ใหญ่, ถัดเขา สิ่งของ ที่ ๆ มาก หลาย อย่าง. คือ นาฬิกา
 พก ทลับ ของค่า, กับ สาย สร้อย สำรับ นาฬิกา, แล กุญแจ ของ
 ค่า สำรับ นาฬิกา, แล นาฬิกา พก ก้าใหญ่ ของ หลายใบ, แล หวน
 ของค่า หลายวง, แล ของ อัญมณี เรียกว่า ลูกแก้ว ของค่า สำ
 รับ ผูกคอ, กับ สาย สร้อย ของค่า ค้วย, แลวน ทา กรอบ ของ
 ก้าใหญ่ สำรับ คือ ก้วย ก้วยมือ ใต้ หลาย อันหลาย สำรับ, ทลับ
 ก้าใหญ่ ของ สำรับ ใส่ ยา หลายใบ, เข็มจิกใหญ่ ๆ ก้าใหญ่ ของ
 บ้าง ก้าใหญ่เงิน บ้าง, จัณ ส้อม เป็นเงิน อะระมาน หลายเล่ม,
 คี วาฬ ของ ที่ ขโมยลักนี้, อยู่ใน ๒ พัน ๓ พัน เหวียน,
 ไก่บิน ว่า เขา จับ ทวี ขโมยได้, แต่ ฌวน ฮังขาว แรม ๑๕ ค่ำ
 เกิดใน ๑๐.

^{๘๔} หนังสือจดหมายเหตุ ขางกอกรีกอร์เดอร์ เล่มที่ ๒. ใบที่ ๑๗. (๒๔๐๘). หน้า ๒๐๕-๒๑๐.

๘๕ ว่าด้วยฝรั่งเศสอยู่ในกรุงเทพฯ^{๔๔}

ว่า ด้วย ฝรั่งเศส อยู่ใน กรุงเทพฯ ฯ

๑ มีหนังสือพิมพ์, ใน จกหมายเหตุ อังกฤษ ชื่อ ไชนะ เทลิกราฟ, เป็นใจ ความว่า, ได้ ยิน ข่าวก ถึง พวก ฝรั่งเศส ว่า, เข้ามา ตั้ง บ้าน เมือง ใกล้เข้า ๆ กับ แคน กรุงเทพฯ ฯ. บัดนี้ องค์ข้าฯ ขอว่า ได้ ที่ ๆ เมือง กระ นั้น แล้ว. เรา จะได้ ชุก ครอง ใหญ่ ให้ ทะลุ ทะเล ทวีป ตก สำหรับ กำปั่น จะ แล่น ตก เข้า ออก ตาม คลอง นั้น, เรา เห็นว่า เมือง ฝรั่งเศส ที่เป็น ไมตรี กับ กรุง เทพ ฯ แล้ว, ที่ว่า กล่าว กัน นี้ เป็น การ ไม่ดี, ผิด ขนบธรรมเนียม บ้าน เมือง. คน ทั้งปวง ที่ ได้ ฟัง ข่าวก กรุงเทพฯ ฯ ใน สอง ปี มา แล้ว นี้, จะ ได้ รู้จัก มนเชียวโฮบาเร กงสุล ฝรั่งเศส ที่ กรุงเทพฯ ฯ, จำได้ว่า มนเชียวโฮบาเร ทำ การ รุณร่าย ต่าง ๆ ที่ กรุงเทพฯ ฯ, แล้ว กลับ ไป ยัง เมือง ปารีศ เมือง หลวง ฝรั่งเศส. คน ทั้งปวง ได้ ใจ ว่า เมื่อนี้ ฝรั่งเศส จะ ออก มนเชียวโฮบาเร เสีย ไม่ได้ มา เป็น กงสุล ต่อไป. แต่ ยัง ไม่ได้ เกิด มี นำเข้า ให้ กลับ มา เป็น กงสุล อีก ต่อไป. เรา เห็นว่า ถ้า เมื่อนี้ คอเวอแมนธ์ อังกฤษ ไม่ ได้ มี หนังสือ ถึง คอเวอแมนธ์ ฝรั่งเศส ก็ เว้น มนเชียวโฮบาเร ว่า ทำ การ ไม่ดี, ไม่ ควร ที่ จะ ให้ เบน กงสุล ต่อไป นั้น, ก็ มา กล่าว ว่า มนเชียวโฮบาเร ไม่ ข้าง นานู กับ กรุงเทพฯ ฯ ไม่ ยก ที่ ๆ เมือง กระ นั้น ให้ ฝรั่งเศส แล้ว, มนเชียวโฮบาเร ก็ จะ เว้น กวัก ฝรั่งเศส ที่ ไร้งอน ข้าม ขาว ทะเล ไทย มา ก็ เอา ให้ ได้. การนี้ ฝรั่งเศส จะ ยึด ยัง ไว้ ได้ ไม่ ได้, เพราะ คน ทั้งปวง เห็น ชัด แล้ว, ว่า ฝรั่งเศส กำลัง จักแรง เนื้อ จะ ได้ บำรุง ใช้ งอน ด้วย คึก ให้ ไทย เป็น จุระ. ใน การ เงิน ทอง แล เสี่ยง อาหาร สวรรค์. แต่ การ ที่ ฝรั่งเศส ทำ กัน นี้ เป็น การ ผิด ขนบธรรมเนียม บ้าน เมือง ผิด เป็น การ ไม่ดี เลย. เห็น ที่ คอเวอแมนธ์ อังกฤษ แล คอเวอแมนธ์, อยู่ใน ที่ ศเทศ จะ นิ่ง เคย ให้ ฝรั่งเศส มา คุมเหงะ กัน นี้ ก็ ไม่ ได้. ไม่ ควร ที่ เมือง อังกฤษ เมือง อะเมรีสา จะ ยอม ให้ ฝรั่งเศส มา เป็น นาย บังคับ ใน กรุงเทพฯ ฯ เหมือน ที่ ได้ เป็น นาย บังคับ ที่ เมือง ยวน เลย.

^{๔๔} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกกรีคอร์เดอร์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๑๙. (๒๔๐๘). หน้า ๒๒๘-๒๒๙.

เมือง อังกฤษ แล เมือง อเมริกา ทั้งสอง, ก็ด้วยพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้ง สาม นี้ ได้ช่วย กัน ชุบ กรุง
เทพฯ ให้ ตีขึ้น กว่า แรกก่อน นึก. แต่ที่จริง เมือง ที่กระ
ฝรั่งเศส จะมาเอา ดังนั้น ชาว อังกฤษ ได้ขอไว้ก่อน. กรุง
เทพฯ. ได้ยอม เพื่อ จะให้ทำ ศธของข้าม ทะเล ครั้น ออกไป ทะ
เลทันที ตก, ก็ควร ที่ คณะแอมบาสเดอร์ จะไปทูล ชาว อังกฤษ ตาม
ที่ได้สัญญา ไว้ นั้น. เห็นเป็นแน่ เมือง ไช้ฉงนี้ ที่ขึ้น แก่ ฝรั่งเศส
เสียดนั้น ชัก สน ด้วยเงิน ที่ จะ ใช้ บำรุง เมือง ไช้ฉงนี้ ไม่ กอ,
จึง ขอมให้ มนเชื้อโฮยมา มา คัด อ่าน ที่ กรุง เทพฯ. เพื่อ จะ ได้
ที่ ๆ เป็น คุณเป็น ประโยชน์เพื่อ จะ ได้ ไป บำรุง ไช้ฉงนี้. แต่
เรามี ความไว้ใจว่า, มนเชื้อโฮยมา จะ ไม่ ทำ อะไร ที่ จะ
เป็น ความ กัน กับ คณะแอมบาสเดอร์ ฝรั่งเศส, แล คณะแอมบาสเดอร์ กรุง
เทพฯ. มนเชื้อโฮยมา ได้ รู้ ว่า คณะมิตรเจ้าเมือง ฝรั่งเศส จะ ไม่
ไปทูล การ อะไร ๆ ที่ เป็น การ ช่มชู้ กรุง เทพฯ. แต่ เรา กลัว
ว่า มนเชื้อโฮยมา, เป็น คนใจ ไม่ สมควร ที่ จะ เป็น กงสุล ที่
กรุง เทพฯ. เห็น ที่ว่า ชุนนาง ผู้ว่าราชการ ต่าง ประเทศ ที่ ปรีศ
นั้น, จะ ไม่ รู้ จัก มนเชื้อโฮยมา ว่า เป็น คนใจ เร่ว ง่าย เกิด ความ
บ่ชอบ. เห็น ที่ ท่าน จะ ไม่ ได้ ยิน ชำว ที่ มนเชื้อโฮยมา ดู หมิ่น
ดูถูก เจ้า นายกรุงฯ. แล แทน จะ บังคับ คณะแอมบาสเดอร์สยาม,
เห็น ว่า. ขรรพลา ฝรั่งเศส ย่อม เป็น คนมี อิศฌา ไศรย สภาพ
พุดจา อ่อน หวาน. แต่ มนเชื้อโฮยมา พุดจา ผิด คน ทั้งปวง
นึก. มนเชื้อโฮยมา เป็น ซาคี ทหาร ได้ เรียบรู้ แต่ การ ทหาร.
เห็น ว่า ถ้า ได้ เรียบรู้ ใน ทางราชการ ก็ จะ ว่า ราชการ ไทย ที่
ด้วย. แต่ ราชการ แล การ ทหาร นั้น ผิด กัน ไม่ เหมือน กัน.
เสีย ภาย ที่ คณะแอมบาสเดอร์ กรุง เทพฯ. ไม่ได้ มี หนังสือ ถึง คณะ
แอมบาสเดอร์ ฝรั่งเศส ว่า ให้ ชักว่า, ไม่ ขอม มนเชื้อโฮยมา เป็น
กงสุล ที่ กรุง เทพฯ. เรามี ความไว้ใจ ว่า มีศเตนธก กงสุล
อังกฤษ ที่ กรุง เทพฯ. จะมี หนังสือ บอกกล่าว ถึง คณะนั้นได้ ผู้
เป็น ชุนนาง อังกฤษ ว่า การ ต่าง ประเทศ, ให้ ท่าน รู้ เลียบ

ในเรื่องนี้. แลเห็นว่ ลอชคันเด คง จะเอาใจใส่โดยพลัน
ตาม ที่ ท่าน เคย ทำ ราชการ ไม่ ผิดเพี้ยน ไป.

๑) เมื่อเขียน หนังสือ นี้ แล้ว พัง ไท เหน จกหมายเทศ
ฝรั่งเศสชื่อ คาลิกานี คี ที่ เมือง ปารีซ. เป็นใจ ความว่า
มีข่าว มา แต่ เมือง บางกอก เดือน ๙ ที่ ๒ ขึ้น ๒ ค่ำ, ว่า การ
ที่ จะ ทำ คลอง ที่ เมือง กระ ตั้ง แต่ ชาว พระไทย, คลอง ทะเล
ควิน ทก, การ นั้น ไท ยิน ชื่น อีก. คอเวอเมนต์ กรุง เทพ ๆ กำ
ลึง พุก ภา ค้วย การ นั้น. ครั้น ก่อน ซากิ อังกฤษ พวก หนึ่ง,
มา ขอ คอเวอเมนต์ กรุง ๆ ให้ ยอม ให้ ขุด คลอง นั้น. แต่ คอเว
เมนต์ ไม่ ยอม เพราะ เหน แก่ ค่า บิชิ ขั บ ที่ เมือง ปารีซ, ไท
เขียน หนังสือ มา ถึง คอเวอเมนต์ ว่า, ถ้า ยอม ให้ อังกฤษ ขุด
คลอง นั้น, ก็ คง เป็น หน้า กลัว ว่า จะ แยก แผ่นดิน ไทย ฝ่าย ไท,
ออก จาก แผ่นดิน ฝ่าย เหนือ นั้น เป็น ๒ ภาคย์. ส่วน ที่ ฝ่าย ไท
นั้น อยู่ ใกล้ จาก กรุง เทพ ๆ, แล อยู่ ใกล้ กับ เมือง ที่ จีน แก่
อังกฤษ. บัด นี้ ฝรั่งเศส จำ พวก หนึ่ง, ทูล ใน หลวง เพื่อ จะ ไท
ที่ ๆ เมือง กระ ไว้ ใน ย่าน นาด ของ ฝรั่งเศส. ฝ่าย ใน หลวง
ภอ พระไทย ค้วย การ ที่ ขอ นี้, เพราะ ทรง เหน ว่า ฝรั่งเศส ไม่
เหมือน อังกฤษ. ฝรั่งเศส ไม่ ต้อง ประสงค์ เอา แผ่นดิน เป็น
เมือง ชื่น แก่ ทั่ว เหมือน อังกฤษ, แต่ พวก อังกฤษ ยัง กำลึง ขอ ใน

หลวง ยอมให้ชุก กลองที่นั่น.

๑. ชึ่ง ที่ เมือง ไทยฝ่าย นั้น ได้เกิด ความ แลว. คือ เมือง เชียงใหม่ เมือง พม่า ว่าเป็น เมือง ชน แก่ พม่า. ฝ่าย ไทย ว่าเป็น เมือง ชน แก่ กรุง เทพ ฯ ยี่หา ได้ ตก ลง กัน ไม่. แต่ ชาวว่า เหน กรุง เทพ ฯ จะ ไ้ ชน. แต่ มี ชาว มา ว่า มน เชื้อ โอ บาเร กรุง สุธ ฝรั่ง เสศ, ไ้ กัก กับ มา อยู่ ใน กรุง เทพ ฯ แล้ว ไ้ ก่อ พระ ราชนร ธิ์ เลขา ของ เอม บัว รนา โป เลียน, มา ถึง พระ เจ้า แผ่น ดิน สยาม. แล พวก ฝรั่ง เสศ ที่ จะ ไป แม่ น้ำ แม่ กง เพื่อ จะ ไ้ ทำ แผ่น ที่ ตกอก ถึง เมือง จีน, เขา มา ถึง กรุง เทพ ฯ แล้ว. ไ้ หนังสือ คอเวอเมนต์ สยาม เบิก ทาง ไ้ ชน ไป กู ตกอก แม่ กง จะ ไ้ ไป โดย สกวก.

๑. กง สุธ คำ รับ กรุง ที่ เมือง ลอน ชือ กิ เเม ชัน, ไ้ เหน หนังสือ ฝรั่ง เสศ ที่ ช้าง บน นี้, เขา ลง พิมพ์ ที่ จก หมาย เหตุ ลอน กอน เมื่อ ฤ เดือน ๙ แรม ๑๑ ค่ำ, ที่ ว่า หนังสือ พวก ฝรั่ง เสศ ที่ ลง พิมพ์ นั้น ไม่ กวน ที่ จะ เชื้อ เป็น ความ ไม่ จริง. เขา ตกูก ทรง ลง เช่น นั้น, เพื่อ จะ เป็น ความ อุบาย จะ ไ้ พอ, ไ้ คน ทั้ง ปวง ที่ ไม่ รู้ จัก เมือง ไทย, ไม่ รู้ จัก คอเวอเมนต์ กรุง เทพ ฯ ๆ ชอบ คัว ยิง ฤช มาก. หา สู้ ชอบ คัว ยิง ฝรั่ง เสศ ไม่.

๑ คำสรรเสริญตัดสิน ๖๖

๑ ขอสรรเสริญซึ่ง ความ ๖ พณ ๖ สมุหพระกระด
โหมทักสิน เรื่อง ความ นายอากร เทาสุราเมือง สมุทตัง
กรรม ที่เกิด ความวิบัติ ด้วยจับสุราเถื่อน พวกจีน บ้าน
กอนกระเบื้อง นั้น ท่าน ทักสินไทย ยุติธรรม เป็น ที่ สุก กว
ที่ ดง พิมพ์ จากหมาย เหตุได้ เป็น แบบ ก่อ ไปใน แผ่นดิน
สยามแต่ ท่าน ผู้อื่น ๆ จะใช้แบบ นี้ ฤาไม่ นั้น ไม่ทราบมิ
ได้ ข้าพเจ้า ขอ ดำเนิน ความ แก้ว ขึ้น เทียบ ให้ ท่าน ช่วย สรร
เสริญ ความ ที่ ความ ยุติธรรม ของ ๖ พณ ๖ ด้วย เติม ณ วัน
เดือนใด จำมิได้ ปีชวด ๓ ฤกษุศักราช ๑๒๒๖ จีน พก ซึ่ง

เป็น น้อง ท่าง มารดา กัน กับ พระภักดีสมบัตินิธิบดินท ทำ
เรื่อง รวด ประมอด เงิน หดง ขึ้น แยัง เขาอากร เทาสุรา
เมือง จันทบุรี แด่ง ให้จีน แซ่ เปน ทัว นายอากร จีน หน
เป็น หดง จัน พก เปน นาย ประกัน ทั้ง ตั้ง อยู่ ณ กรุง
๖ เทพ ๖ ครั้น จีน แซ่ จีน หน ออกไป ทั้ง โรง ค่อม น้ำ สุรา
จำหน่าย ไม่ สู้ ข้านาน นัก เห็น ว่า ขาด ขุน เหวะ ประมอด
เงิน หดง ขึ้น มาก นัก ก็ คิด ข่าน กัน คำ การ คกๆ โกงๆ
จีน หน หดงๆ ก็ คบ หา พรหม พวก ซึ่ง เปน คน โกง คน
แก่ง คน ทั้ง หดง ซึ่ง หนี่ ฤกษุศักราช คน หา หดง มิได้ แด คน
เจ้า ถ้อย หมอ ความไว้ เปน อัน มาก แด้ว ก็ ให้ ไป เทียบ สืบ
หา ชาว รามฎร ไทย จีน ซึ่ง ทั้ง บ้าน เรือน ทำ มา หา ถิน
แด ทำ ส่วน ไว้ นา แด ส่วน พริกไทย ทุกๆ ทำมด แหวง
เมือง จันทบุรี ซึ่ง มี ทรัพย์ สิ่ง ของ ข้าง มา โก กระบือ
แด ส่วน ไว้ นา ได้ ความจริง แด้ว ก็ ไป บอก จีน หน หดง
ๆ ให้ทราบ จีน หน หดงๆ ก็ หา สิ่ง ของ ต่างๆ ไป ให้ ท่าน
ผู้ สำเร้า ราชการ เมือง ท่าน ผู้ช่วย ราชการ แด กรมการ
ใหญ่ น้อย ทั้ง สิ้น แด หนั้น ไป ฝาก ทัว ให้ ท่าน ไว้ สอด มี

^{๘๖} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๑๙. (๒๔๐๘). หน้า ๒๓๖-๒๓๗.

ได้จากเพราะจะคิดทำการ ขั้วยามเช้า หากผล ประโยชน์
 เป็น ของ ทัว ด้วย ความ โกง ๆ แต่ให้พรรคพวกไป ทำ
 น้ำสุราเถื่อนใส่ขวดบ้าง ให้บ้างเอาไปใส่ ใน บ้านไทย
 จีน เช่นว่ามาแล้วนั้นได้ทั้ง ปราชูณา ก็ทำเป็นไป รับ สิ้น
 บด นำเอา พรรคพวก จีน หุน หลงๆ ไป จับ น้ำสุราเถื่อน
 ที่พวกของ มัน ไปใส่ ไว้ ที่ คง ได้ ทุก ครั้ง แล้วมัน ก็ รับ
 ราชภักดีเอาทรัพย์สิน ของ ข้าง มา โกง กระบือ ไทย จีน
 เจ้าของ บ้าน ทั้ง ภรรยา บุตร ทาสใหญ่เด็ก ชาย หญิง เอา
 ไป จม สิ้น ประมาณ สิบแปดสิบเก้า ราย รายหนึ่งนั้นจีน
 เจ้าของ บ้าน มี บุตร หญิง สาม ต่อ คน ครั้น มัน จม ไป ถึง
 โรงเตาสุรา แล้ว มัน จม จีน ผัวเมีย จำ ด้วย คือ คับ แล้ว
 ย้าย จีน หุน หลงๆ บ้างมา จม บุตร หญิง ทั้ง ต่อ คน เอา ไป
 บ้าน มัน แล้วมัน ทำ ช่ม ชื่น จน ถึง ชำเรา แด ราชบุตร ไทย
 จีน ซึ่ง ต้อง จม น้ำสุราไทย ก็ๆ นั้น ได้ ความ เกือบ ร้อย
 ไป ร้องทุกข์ ต่อ ท่านผู้สำเร็จ ราชการ เมือง ท่าน ผู้ช่วย ราช
 ราชการ แด กรมการ ก็ไม่เอา ชุระไม่ฟัง ท่อๆ เพราะ จีน
 หุน หลงๆ เตาสุรา มัน เอา โกง กระบือ ซึ่ง จม มา ได้ นั้น ให้
 เป็น ของ ท่านนั้น กับ ท่าน บ้าง บ่อยๆ ภายหลัง ทราบ ว่า
 พวกไทยจีน ซึ่ง ต้อง จม น้ำสุราไทยๆ ของ จีน หุน ผู้
 มาณ ตาม เข้า มา ณ กรุง ฯ ร้องถวาย ฎีกา ใน หลวง ก็ ได้
 ทรง ทราบ ไปโปรด ให้ ฯ พล ฯ มหาโกษาธิบดี ทัก สิ้น ด้วย
 เป็น หัว เมือง ขึ้น กรมท่า จีน พุท ที่ เข้า เติบ ใน แด พวก
 กระดากการ สดากกรมท่า ทดาง ความ ฎีกา ก็ ชัก เข้า มา จน ทุก
 วัน นี้ ยัง ไม่ เสด็จ ที่ เสด็จ ไป แล้ว นั้น ทราบ ว่า ฯ พล ฯ มหาโก
 ษาธิบดี ทัก สิ้น ให้ คืบ สิ่ง ของ ซึ่ง จีน หุน รับ เอา ไป เท่า
 นั้น จีน หุน ทำ การ ยามเช้า ถึง เพียง นี้ ” จะ มีความ ผิด
 เทวไม่ ที่ ไม่ ทราบ ถ้า ไม่ มีความ ผิด แล้ว เหตุใด จึง ต้อง
 คืบ ทรัพย์สิน ของ ให้ กับ ผู้ ต้อง จม น้ำสุราเถื่อน ถ้า จะ
 ว่า ทำ ผิด พระราช กำหนด กฎหมาย เหตุใด จึง ไม่ ต้อง โทษ
 แด ปรับใหม่ ให้ ผู้ ชะนะ ที่ เป็น ที่ ประดาใจ ด้วย กฎหมาย

๘๗ คำร้องแลคำตัดสินจีนชาวเรือฉลอมกล่าวโทษขุนด่าน^{๘๗}

คำ ร้อง แล คำ ตัดสิน จีน ชาว เรือ ฉลอม กล่าว โทษ ขุน ด่าน

๑ วัน ๖ เดือน ๑๑ แรม ๘ ค่ำ ปีชาน อัฐศก. จีน ชัง, จีน อูย, จีน หวก, จีน ตุน, จีน โม, จีน พัก, จีน เกา, จีน ชุย, จีน ยก, จีน เหว, จีน เจียน, จีน ยง, จีน เกน, ลูกค้าชาวเรือ ฉลอม ๑๓ คน, มา ร้อง ทักข ท่อ ๆ พัน ๆ ที่ สมุหพระกระลาโหม. ว่า ข้าพเจ้า จีน ชัง อยู่บ้านบาง ตากาน, จีน ยง, จีน หวก, จีน เกา, อยู่บ้าน ส่ว. จีน ชุย, จีน เกน อยู่บ้าน หลง สวง. จีน อูย, จีน ตุน, จีน โม, จีน พัก, จีน ยก, จีน เหว, จีน เจียน, เป็น ลูกค้า อยู่กรุงเทพฯ. ไป มา ค้าขาย ต้อง เสีย เงิน ให้ ขุน ด่าน บางกอก ใหญ่. ข้า เข้า ค้าถึง หนึ่ง, ข้า ออก ค้าถึง หนึ่ง, ได้ เสีย เงิน ไป เมื่อ เดือน ๖ ปีชาน อัฐศก ครั้ง หนึ่ง แล้ว. บัด นี้ เรือ กลับ เข้า มา พัก อยู่ บ้านแหลม แม่ ถลอง ทำเงิน โกรดคราว ๑๒ ตำ, ไม่ อาจ เข้า มาใน คำน กลัว จะ ต้อง เสีย เงิน อีก. ข้าพเจ้า นายเรือ ๑๒ คน จึง โขย สาน เรือ จีน ชัง เข้า มา ร้อง, เมื่อ เรือ จีน ชัง มา ถึง คำน, ขุน ด่าน ก็ เรียก เอา เงิน ค้าถึง หนึ่ง. การ ทั้ง นี้ ได้ ความ เกิดวุ่น นึก. แต่ ข้าพเจ้า ทั้งปวง เห็น ว่า คำน เป็น ที่ รักษา พระนคร จะ ขอ เสีย ให้ ข้า เข้า ค้าถึง ข้า ออก ค้าถึง, ขอ เป็น ค้าถึง ราชการ, แล จะ ควร บำระการ ไคแล้วแต่ จะ ไป รด.

๑ ใน วัน ไควัน เคียว นั้น, มี บัญชา ให้ ท้า ทัว ขุน ศรี สงคราม นาย คำน มา ถาม. ขุน ศรีสงคราม ให้ การ สารภาพ ว่า, ข้าพเจ้า รับ ราชการ เป็น ที่ ขุน คำน อยู่ คำน บางกอก ใหญ่. ฌปีชาน อัฐศก นี้ ไป รด ให้ ข้าพเจ้า ยก คำน ออก ไป ตั้ง อยู่ บาง ยอน เรือ ลูก ค้า เข้า ออก ทาง กลอง บางกอก ใหญ่. ข้าพเจ้า ได้ เรียก ค่า ขวมนเนียม คำน, เรือ สอง เสา เรียก เงิน เข้า ค้าถึง หนึ่ง ออก ค้าถึง หนึ่ง. ถ้า เรือ เสา หนึ่ง เรียก เงิน เข้า ถึง ค้าถึง บ้าง, หก สลึง บ้าง, บาท หนึ่ง บ้าง, ออก ถึง ค้าถึง

^{๘๗} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรีตอร์เตอร์ เล่มที่ ๒. ใบทที่ ๒๐. (๒๕๐๘). หน้า ๒๔๒.

บ้าง, หก สลึง บ้าง, บาทหนึ่ง บ้าง, แลเมื่อเดือน ๖ ปีชาน
อิฐศก, เรือ ลูกค้าไทย จีน เข้า ออกค้าขาย. ข้าพเจ้าก็
ได้เรียกเงิน ค่าธรรมเนียม ลำ ละ คำลึง บ้าง. แต่จะเป็น เรือ
ก็ ลำ ข้าพเจ้า จำ หา ไม่ได้. แลเมื่อเดือน ๑๑ ขึ้น ๑๔ ค่ำ,
ข้าพเจ้าได้เรียกเงินค่าธรรมเนียม. เรือ จีน ชั่งขาว บ้าง
ทราบ เข้ามา กรุงเทพฯ ฯ เรือ ๒ เสา เรียก เงิน คำลึง หนึ่ง,
แลซึ่ง ข้าพเจ้าเรียกค่าธรรมเนียม ท่าน ก็นั้น, เห็น ว่า ชวน
ท่าน แรกก่อน ๆ เรียกเงิน ค่าธรรมเนียม เรือ เข้า ออก กัน มา
ดังนี้, ข้าพเจ้าได้รับ พระ ราชทาน เรียก ท่อมา. ควร มี
ควร แลแล้ว แต่ จะ ไปรค.

๑ วันที่ ๗ เดือน ๑๑ แรม ๑๐ ค่ำ ปีชาน อิฐศก. พระยา
ศรีธรรมวิสุทธิ ได้ นำคำ ร้อง จีน มีชื่อ คำให้กร ชวน ท่าน, ขึ้น
กราบเรียน ฯ พ้น ฯ ที่ สมท พระกระลาโหม ทราบแล้ว, มีบัญชา
ว่า ชวน ท่าน เรียก เอาเงิน กับ เรือ ลูกค้าไทย จีน เข้า เข้า
ลึง หนึ่ง, จา ออก คำลึง หนึ่ง, เหลือเกิน กับ การ ซึ่ง ขอ ร้อง
กิน โดยธรรมเนียม ท่าน ทำให้ราษฎร ลูก ค้า ไทย จีน ได้ ความ
เกื้อกูล ดังนี้. ชวน ท่าน มีความผิด เป็น การ ช้อ ราษฎร ให้
เหมือน ชวน ท่าน ๓๐ ที่ ให้เชก หลาย. เงิน ที่ ชวน ท่าน เรียก
เอาเงิน แก่ จีน ซึ่ง ลูกค้าไว้ ครังนี้ คำลึง หนึ่ง ให้คืน ให้กับ เจ้า
ของ ไป. แต่เงิน ซึ่ง เรียกแก่ เรือ ลูกค้าแต่ เดือน ๖ นั้น
ให้ยกเสีย. เพราะ ว่า เมื่อแรก จีน มีได้ มา ร้อง, การ
ล่วง มา หลาย เดือน แล้ว, ถ้า ต่อไป เบื้อง นำเรือ ลูกค้า จะ
เข้า ออก ให้ ชวน ท่าน ขอ กิน แต่ เพียง ๗ สลึง, ๗ จะเป็น
สิ่งของ ที่มี ใน ลำ เรือ มา ช้อ ขาย, ให้ ขอ ภอ สมควร แก่ รา
ชา เพียง เพียง ๗ สลึง. แต่ ท่าน บางกอง ใหญ่ ตั้ง อยู่ ๒ ท่า
บล, ให้ ขอ ร้อง กัน แต่ ท่าน เกียว. ถ้า ขอ ร้อง เกิน คำ คัดสิน
แล ขอ กิน ทั้งสอง ท่าบล, มีผู้มา ร้อง พิจารณา เป็น สักย จะ
คัด สิ้น ทำโทษ งาม นึก. เมื่อ บัญชา สิ่งนั้น, หลวง จากสุรินทร์
เสมียนตรา กรมหน้า ชวน เทพประชา นาย จำเนียร หมอชย อยู่ ค่าย.

๘๘ การผู้ร้ายวิ่งราว^{๘๘}

การผู้ร้ายวิ่งราว

๑ ข้าพเจ้าเงินทอง เป็น ลูกจ้าง อยู่ ตลาดหลวง นาวา. ในวัน เดือน ๓๓ แรม ๒ ค่ำ มีเวลา บ่าย สี่ โมง, ข้าพเจ้า เดิน ขึ้น มา จะ มาเยี่ยม พี่ น้อง ที่ ทาน เล็ก. มี ข้าผู้ร้าย ประมาณ หก เจ็ด คน นั่ง อยู่ ปาก กรอก วัด โดก, เห็น ข้าพเจ้า เดิน มา ก็ วิ่ง เข้า มา ชิง หมวก ฝารั้ง ของ ข้าพเจ้า ๆ วิ่งหนี เข้า ไป ใน กรอก วัด โดก. ข้าพเจ้า จะ วิ่ง ตาม พวก มัน ออก กัน ไล่. ข้าพเจ้า ก็ เลย ไป บ้าน พี่น้อง ที่ ทาน เล็ก. ให้ พี่ น้อง สืบ ให้. เขา จึง ห้าม ข้าพเจ้า ว่า ที่นี้ อย่า เดิน เลย เวลา เป็น ๆ คำ ๆ ทาง สนน ไหมนี้, ข้า พวก มัน คอย วิ่ง ราว ซโมย เขา. คือ ข้า มา สูง ลูก ยาย ถัดมา เคียว นี้ มัน ถัก ทาย เขา หนี ไป. ข้า เมื่อ ถูกลูก ทา เล็ก ยาย ถัดมา หา ไส้ รบ กิน อยู่ โรง ยาย ทรับ ไท้ หู้. ถึง เวลา เป็น ๆ คำ ๆ ออก เที้ยว หา กิน วิ่ง ราว ซโมย เขา ข้า เงิน คง คน หนึ่ง เป็น เบา พระองค์ ยืน จาง ตึก อยู่ ตรง พระ วาของ เมือง มัน หนี ออก มา. ข้า หวัง ลูก ยาย มิ้ม เค็ม เป็น ข้า อยู่ สดวก สุวัน. ข้า เหมน ทาย ยาย ทรับ ไท้ หู้. ข้า หวัง ลูก นาง ปาน.

^{๘๘} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกปริศนาคอร์เดอรั เล่มที่ ๒. ใบทที่ ๒๐. (๒๔๐๘). หน้า ๒๔๓.

๘๙ คนมาแต่เมืองนคร^{๘๘}

คน มา แต่เมือง นคร

๐ ชาวจำมีไทยคนหนึ่ง กลับ มา จากเมือง นคร เกือบ
๔ ชั่วโมง เขาว่า การ ที่ จะเป็น เมือง งาม เพราะ ภูมิ ที่
สบาย ภาย มีภูเขา เป็น เมือง น่า จะ สบาย นี้ ปลาย แต่ ราช
ฏร ชาวเมือง ยาก จน มาก เพราะ ผู้ใหญ่ ชุม ชี เบียด
เบียด ใช้ ไร่ ไร่ ยาก ด้ย คน กัน ที่ มาก ผู้ ที่ มี เงิน นั้น ก็
มี แค ชุนนาง เขา ว่า แร่ ที่ บุค มี มาก บริบทน์ มี พวก ชุน
มา แต่ ชอง ดง สัก ๒๐๐ คน มา ทำ แร่ ที่ บุค การ ใช้ เงิน มาก
ๆ ด้ย ด้ย ด้ย ที่ เป็น เงิน เหยียน ราช ฏร ชาว เมือง
นคร ไม่ เคนใจ ด้ย ถ้า ดก ดง ส่วน หนึ่ง จะ ใช้ ด้ย ตาม
ส่วน เขา ด้ย เงิน เหยียน ด้ย เงิน ชุ เบียด ใช้ ด้ย

^{๘๘} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกกรีตอร์เดอร์ เล่มที่ ๒. ใบที่ ๒๐. (๒๔๐๘). หน้า ๒๔๒.

ตัดสินน้ำสุรา

๑ ข้างเจ้าไก่ทราย ความ, ในหนังสือพิมพ์ว่าด้วย ตักสิน ความ สุรา เมือง กลาโหม กรมท่าไม่เหมือนกัน. กตหมายต่าง กัน ถึง ตักสิน เช่นนี้, มีความเป็น หลาย ประการ ไก่แจ้แล้ว. ซึ่ง กตหมาย เรื่อง น้ำสุรา จะผิดกัน หามิได้. ทั้งการที่ยังขับ ไปทุก หัว เมือง นั้น, แล ก็เป็น กตหมาย ถูก กันหมก. ว่าถ้าผู้ใด ตักสิน น้ำสุรา ด้วยเข้า, ด้วยเผือก, ด้วยมัน, ทำน้ำคาล ช่ม น้ำคาล ธรรมดา น้ำ เติบ, แล รวดไม้ เปลือกไม้ รวดไม้ รวดไม้ ไม้ทั้ง ๆ, แล แล ละว่า สรรพสิ่ง สำ การ ทั้งปวง มา กระทำ เชื่อกัน เช่น ถ้า มา ขับ ฉาย กัน ก็ก็, แล ตักสิน เป็น น้ำสุรา ชอบ ชื่น ฉาย แก่ กัน, ถ้า มี ผู้มีผู้ รับ สิ้น บล จักร, นาย อาก แล เจ้า จำ นวน พิจารณาเป็น สัตย์, ได้ สอน โดย จะเมต ปรีย ไหม ใช้เงิน อาก สรรพเงิน ความเงิน มาก แล นั้น. ความใน ทั้งนี้ อย่างนี้ เป็น กตหมาย อยู่. ซึ่ง ๆ พณ ๆ ที่ สมุท พระ กลาโหม, ตักสิน ในเมือง กลาโหม ของ ท่านว่า, ถ้า นาย อาก จักร ไก่ น้ำสุรา, ไม่ ได้ สรรพ แล เครื่อง มือ ด้วย, ให้ บก เลิก เสีย. นาย อากจะ ปรีย ไหม หามิได้. ว่าผู้ นำ ขับ ฉาย ได้ เงิน สิ้น บล, เขา น้ำสุรา ไป ใส่ ฉา. การ ซึ่ง ตักสิน อย่างนี้ ก็ เพราะ ราษฎร ท่าน มาก. ท่าน เห็น บุญธรรม ยังไร, ท่าน ตักสิน ไป ยัง นั้น. นาย อาก แล ผู้ ค้ำ จักร ไม่ อาจ จะ ต่อเถียง ท่าน ยังไร ได้.

๑ ข้างเจ้า ไก่ เห็น ว่า ความ สุรา หัว เมือง ขึ้น ใน กรมท่า ส่งเข้า มา แล้ว, ก็ ส่ง ไป ตาม กระทรวง พระคลัง มหาสมบัติ. ไม่ ได้ เขา ไว้ชำระ แต่ สักเรื่อง หนึ่ง, เมื่อ กระลาการ พระคลัง มหาสมบัติ, รับ เขา ความ ไปชำระ ไม่ เป็น ที่ ชอบใจ แก่ ดู ความ, ๆ ก็ ทำฎีกา ทูลเกล้า ฯ ถวาย. กล่าว ไทย กระลาการ พระคลัง มหาสมบัติ. จึง ได้ ไปรทเกล้า ฯ พระ วรทาน ฎีกา มา ให้ กรมท่า กลาง ชำระ ตาม เมือง ขึ้น. ข้างเจ้า จะ ตักสิน

^{๙๐} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๒๑. (๒๔๐๘). หน้า ๒๕๗-๒๕๘.

เขาอย่าง หวี เมื่อง ฝ่าย กล้าไหม นั้น ก็ ไม่ ได้. ด้วย ความ ซัก
อยู่ กับ ทั้ง ทรา, กลัว นาย ขากร จะ ไม่ ยอม ความ จะ ไม่ แล้ว
กัน. จึง ตักสิน แต่ ว่า, ถ้า นาย ขากร จิบ น้ำ สุรา ได้, ไม่
ได้ สุรา แล เครื่อง มือ กระทั่ง แล้ว, ผู้ ทั้ง จิบ ต่อ เกียง ว่า มี ผู้
เอา น้ำ สุรา ไป ใส่, ถ้า ความ เป็น ดัง นี้ ก็ ให้ กรมการ สืบ พยาน
วังวิฑู, เพราะ ได้ สืบ ทราบ อยู่ ว่า, ผู้ ที่ ตักสิน น้ำ สุรา มัก
จะ ไป ทำ ที่ ใน บ้า, ได้ น้ำ สุรา แล้ว จึง เอา เข้า มา เก็บ ซ่อน
ไว้ใน โรง ใน เรือน ของ ตัว, ทำ ดัง นี้ ก็ มี โทษ มาก. จะ ตักสิน
ว่า ไม่ ได้ เครื่อง มือ ให้ ยก ความ เป็น เล็ก ไป เสีย นั้น ก็ ไม่ ชอบ.
ข้าพเจ้า จึง ตักสิน ว่า, ถ้า นาย ขากร จิบ ได้ แค่ น้ำ สุรา ไม่ ได้
สุรา แล เครื่อง มือ, ก็ ให้ สืบ พยาน วังวิฑู ชาว บ้าน ใกล้ เคียง,
ว่า ผู้ ซึ่ง ทั้ง จิบ น้ำ สุรา นั้น เคย ตักสิน น้ำ สุรา ขาย บ้าง ฤ ไม่.
ถ้า ไม่ มี พยาน แล้ว ก็ เห็น ว่า, ผู้ นำ จิบ เอา น้ำ สุรา ไป ใส่ เขา
เป็น แน่. ถ้า มี พยาน หลาย คน ว่า, ได้ เคย ไป ซื้อ สุรา เกือบ ที่
โรง ที่ เรือน นั้น ก็ เห็น เสมอ, ก็ เห็น ว่า เจ้า ของ โรง เจ้า ของ เรือน
นั้น, ถ้า ตักสิน น้ำ สุรา เกือบ ขาย เป็น แน่, เพราะ ตักมา ใน บ้า
ได้. ถึง ไม่ ได้ เครื่อง มือ ก็ เขา เป็น จริง, มี พยาน หลาย ปก
บับ นี้ แล้ว, จะ เขา เป็น จริง ไม่ ได้ ฤ. ถ้า ไม่ ได้ เครื่อง มือ
แถม สุรา ได้ แค่ น้ำ สุรา, สืบ พยาน ก็ ไม่ ได้ ความ จริง ว่า เป็น
คน ขาย สุรา เกือบ, ก็ ให้ เล็ก เลีย. นาย ขากร จะ เขา ปรับ
ไหม นั้น ไม่ ได้, ก็ ตักสิน ดัง นี้ ไม่ เป็น สัตย กรรม ฤ.

๑ ข้อ ที่ ว่า นาย ขากร ไป จิบ น้ำ สุรา, แล้ว ริม ราชบาท
ทริพย์ สิ่ง ของ เขา นั้น, พระลาภ ตักสิน ให้ เป็น แค่ คื่น ทริพย์
สิ่ง ของ เขา ไป. นาย ขากร ไม่ มี ผิด ไม่ ต้อง ปรับ ไร ฤ.
ความ ซัก นี้ ขอ ขอ ว่า, เมื่อ นาย ขากร มา ขอ กรมการ ไป จิบ
น้ำ สุรา ภา กัน ไป มาก ๆ ทั้ง สอง ฝ่าย, กรมการ แล พวก นาย
ขากร, ครั้น จิบ ได้ น้ำ สุรา แล้ว, ก็ เข้าใจ ว่า ผู้ ทำ น้ำ สุรา นั้น
เป็น คน ผิด, ก็ ภา กัน เก็บ ริม แวง ซึ่ง ทริพย์ สิ่ง ของ ไป,

ก็ให้ ทักสิน ให้คืน. ครั้นเช้า ของ น้ำ สุรา ค่อยถึงว่ามีผู้เอา
ไปใส่, ทระลาการ สืบ พยานไม่ได้ จึง ตั้ง ที่ กล่าว มา แล้ว,
จึง ทักสิน ให้ปล่อยผู้ ที่ ต้อง จับ แล คืน ของ ให้เจ้าของไป. ครั้น
จะ บังคับ ให้ปรับ ไหม นาย อากร, ด้วย ท้อง ทรา บังคับ ก็ไม่มี.
นาง อากร เขา ก็คง จะ ไม่ ยอม ด้วย เขา ใ้ น้ำ สุรา ไว้. วาสนา
ข้าพเจ้า ข้าระ ใ้ ก็ แค่ เพียง เท่า นี้.

๑๐ ข้อ ซึ่ง ว่า จิน อากร หุ่น จับ น้ำ สุรา ได้แล้ว, ทวาท
เขา ตัว มา ทั้ง คราว เรือน, ถ้า มี เท็ก หลึง อายุ ๖๒ ปี ๓๓ ปี,
จิน อากร หุ่น ก็ ช่มชื่น ทำ ข้าเรา. ทระลาการ ก็ ไม่ ทักสิน ปรับ
ไหม ให้ แก่ หลึง นั้น. ความ เรื่อง นี้ ข้าพเจ้า ใ้ ข้าระ แล้ว, เป็น
แต่ หลึง คน กลาง บอล แก่ บิดา หลึง ว่า, จิน อากร หุ่น ช่ม
ชื่น ทำ ข้าเรา. ครั้น ชัก หา พยาน ว่า ผู้ ไ้ ใ้ เหน แล ไ้ ยิน
เลื่อง ร้อง บ้าง ๆ ไม่. บิดา หลึง นั้น ก็ ว่า ไม่มี พยาน. ครั้น
ถาม จิน อากร หุ่น, ๆ ก็ ไม่ รับ. ทระลาการ ไม่ รู้ ที่ จะ เอา ไ้ รย
สิ่ง ไ้, จึง เปรียบ เทียบ ให้ จิน อากร หุ่น ฆาบาล ตัว, โจท ทำ
เลอช ก็ ยอม พร้อม กัน. เรื่อง นี้ จิน อากร หุ่น ก็ ไ้ ฆาบาล ตัว
แล้ว, ทักสิน เลิก แล้ว กัน ไป.

๑๑ ยัง อีก สอง เรื่อง โจท ไม่ ยอม ให้ จิน อากร หุ่น ฆาบาล ว่า
มี พยาน ใ้ เหน, ก็ ไ้ มี ทรา แกลง ให้ ข้าหลวง ไป พร้อม ด้วย
กรม ดำร สืบ พยาน ที่ เมือง จันทบุรี, ก็ ยัง ไม่ กลับ เข้า มา,
แล ความ ช่ม ชื่น กัน ถึง ข้าเรา ทั้ง นี้, ทระลาการ พิจารณา ก็
เอา ไ้ รย ไ้ แต่ พยาน. ถ้า ไม่มี พยาน แล้ว จะ เอา ไ้ รย ไ้ อีก
อย่าง หนึ่ง ก็ แค่ เพียง สละเว, คือ ชันสุต คุบาท แผล เท่านั้น.
ธรรมเนียม ไทย จะ ชันสุต คุบาท แผล ก็ ไม่ เข้าใจ ไม่ เคย ชันสุต.
ท่าน หมอ ปรีท เหน ว่า ข้าระ ความ ไม่ เป็น ธรรม. ถ้า มี
ความ เกิด ขึ้น อีก ถึง นี้, จะ ขอ เชิญ ท่าน ไป ชันสุต แล้ว การ
ก็ คง จะ ไ้ ความ จริง, เพราะ ท่าน ครู หมอ ปรีท ไ้ เคย

ทั่วทุกแว่นแคว้นอยู่. ข้อซึ่งว่าจีนพวกน้องพระภาคี, แด่จีน
 ขุนนายฮกกรเข้าเคินข้างในแคว้นจีนพิริวใจ, ทุระการ
 จึงชำระ ความไม่เป็นยุติธรรมข้างข้ามาจนทุกวันนี้, ความ
 ข้อนี้ขอถามท่านครูหมอปริศนาว่า, ผู้ใดมากล่าวหาความ
 ที่จะให้เสียชื่อเสียงมาพูดเล่น, แต่ขอให้เขาขายเปล่า ๆ.
 ถ้าผู้ใดรู้ว่ารับสินบนแล้ว, ก็ให้บอกตัวมาว่ากล่าวจะชำระ
 ให้. ถ้าสงไสยในข้อข้าพเจ้าก็ให้ทำเรื่องราวฎีกาของเกล้าฯ
 ถวายจะได้มีทุระการชำระ, แด่ความเรื่องน้ำสุราเมืองจีน
 ทบวรีผู้ต้องจับฟ้องจีนฮกกรขุนหลายเรื่องไปตกเกล้าให้ชำระ
 ก็ชำระไป, มีแจ้งในนี้แล้ว. จีนเชื้อโทร้องถวายฎีกากล่าว
 โทษหลวงพิพิทธสมมติ ทุระการ พระคลังมหาสมบัติ. หลวง
 สวัสดิ์เมือง กรมการ เมืองจีนทบวรี, จีนฮกกรขุน, จีนเซ่ง, จีน
 หลงจูเลียนก็พวกนายฮกกรใจความว่า, อ้ายจีนพิณ ทบวรี
 ข้อหนึ่งไป ๓ วัน, แล้วนำหลวงสวัสดิ์เมือง กรมการ. หลง
 จูเลียนก็จีนพรมกับไท่จีนประมาณสามสิบคน, ไปล้อม
 โรงจีนเชื้อคั้นไค้ น้ำสุราในหีบของอ้ายจีนพิณ, แล้วจับ
 เขาตัวจีนเชื้อบุตรภรรยาจีนเชื้อ, มีมือเก็บวิวาห์
 สิ่งของไปส่งให้จีนฮกกรขุน, ภาชิบุตรจีนเชื้อไปไว้ที่
 เว้นสองสามคืน. จีนฮกกรขุนทำข้าราชกรมจีนฮกกร. จีน
 เชื้อต้องเสียเงินให้จีนฮกกรขุนจีนเซ่งนายฮกกร ๘ ชั่ง ๑๘
 ตำลึงถึง. แล้วปล่อยตัวจีนเชื้อไป. หลวงพิพิทธสมมติ ทุระ
 การก็ไม่เอาตัวจีนฮกกรขุนจีนเซ่งไว้ชำระ, ปล่อยตัว
 จีนฮกกรขุนจีนเซ่งไปบ้านเจี่ย. ไปรบกเกล้าฯ พระราชทาน
 ฎีกาให้ชำระในกรมท่า, ใต้หลวงสวัสดิ์เมืองจีนฮกกร
 ขุนจีนเซ่งจีนพรมหลงจูเลียนก็มาถาม, ให้การไว้บ้าง
 ไม่ไว้บ้างแจ้งอยู่ในคำให้การนั้นแล้ว. ทุระการนำ
 ความขึ้นกราบเรียน พระยาพิพากรวงษมหาโยธาธิบดี ทักสิน.
 เจ้าพระยาพิพากรวงษมหาโยธาธิบดีมีบัญชาทักสินว่า, จีนฮ
 กกรขุนจีนเซ่งจีนหลงจูเลียนก็จีนพรม, ลงเอาเงินแก่จีน

ซื้อเงิน ๔ ชั่ง ๑๔ ตำลึง. คำทำเนียบ همینผู้คุม เรียกว่า
เงิน ๔ ตำลึง กิ่ง รวมเป็นเงิน ๔ ชั่ง ๑๔ ตำลึง กิ่ง. สิ่งของ
ที่นายฮากกรคืนให้ยัง ไม่ครบ, ก็เป็นราคาเงิน ๗ ตำลึง รวม
กันเป็นเงิน ๑๑ ชั่ง ๕ ตำลึง กิ่ง นั้น ก็ผิดอยู่, ก๊วย ทั้ง คราว
ก็ไปทูลออกไปว่า, ถ้าจับน้ำสุราได้ก็ให้ส่ง ทูตผู้ตั้ง จับ
เข้ามาให้เจ้าพนักงาน พระราชวัง มาลงบันทึกไว้ใหม่. นาย
ฮากกร ก็หาทำทั้งนั้นไม่. นาย ฮากกร ปรับใหม่เขาเอง ตาม
พระการ ของทัว. ต้องให้นายฮากกรคืน เงิน แลสิ่ง ของให้
แก่เงินซื้อ ง ครอบ. แต่ทัวฮายจิ้นพินทายนั้นผู้คุม กรม
การจับตัวได้แล้ว, ทำให้ฮายจิ้นพินหนีไปได้, ก็ให้ขุน
วิเศษพาผู้คุมใช้คำ ทัวฮายจิ้นพินให้แก่เงินซื้อผู้ นาย, ไป
ตามสาร กรมธรรม์. ความเรื่องนี้ก็ได้คืนเงินคืน ของให้
กันเสร็จแล้ว. ข้อที่กล่าวโทษ จินฮากกร หุ่นว่าข่มขืนทำชำ
เรา บุตรเงินซื้อนั้น ถามเงินซื้อก็ว่า ไม่ มีพยาน. ฝ่ายจินฮากกร
หุ่นก็ไม่รับเป็น ความลับ อยู่. จึงเปรียบเทียบให้จินฮาก
กร หุ่น ทายาล ทัว. ความข้อนี้ เป็น เลิกแล้ว กัน. ความ
เรื่องนี้ เป็น สำเนา เสร็จ จาก เลิกแล้ว แก่ กัน, แต่ ณวันเสาร์
เห็น ตาม ชื่น หก คำ บั มลุลุ สักศก.

๙๒ ความไฟไหม้^{๙๒}

ความไฟไหม้

๑ หนึ่งวันจันทร์ เดือนธันวาคม ๓ ค่ำ, เกิดไฟไหม้บ้าน
ที่ ถนน เจริญ กรุง ที่ คลัง บ้าน มีศเคอบกเอนแปก แขนกำปณี.
แต่ไหม้ก็ไม่มาก.

๑ หนึ่งวันวันนั้นที่โรงนี้, พวกจีน คลัง บ้าน หลวง
วิสุทธิ ศาครักษ์. พวกจีน กระเวน คนหนึ่ง เหน เหนิง ติด
หลัง ทางโรงนี้, ก็ร้อง ปลุก คนจีน ให้ดับไฟ ก็ดับกัน.
ก็เห็นไม้ค้ำไฟ ฝรั่ง เป็น กำมือ ๑ ห่อ อยู่ใน กระตัก ฟาง คลาย
ขึ้น ไฟ ติดกระตักฟาง อยู่ยง หาด ถึง ที่ไม้ค้ำไฟไม่. ถ้าไม่
ก็ดับอีก ประเด็น ก็ จะถึงไม้ค้ำไฟ ก็ จะติดไหม้ขึ้น จะ
ดับไม่ได้. บ้าน นั้น ก็ จะไหม้เสีย หมก จะ ติด ลาม ไป ถึง
บ้าน มีศเคอบกวัน แขนกำปณี, แต่ มีศเคอบก แขนกำปณี.
เพราะ สม พัก เรือ ใน ชณะ นั้น. พวก กระเวน เหนิง ยาม คง ขึ้น
เป็น คุณ ประโยชน์ แก่ บ้าน เมือง จริง.

^{๙๒} หนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ใบบท ๒๑. (๒๔๐๘). หน้า ๒๖๓.

ข่าว กงสุล ฝรั่งเศส

๑๐. หนึ่งว่าเกิดความ กะเทือน แล้ว, ไต่ขึ้น ว่าเขาถูก
กัน มาก มายว่า ใน วัน ศุกร เดือน อ้าย ขึ้น ๗ ค่ำ, มนเชื้อ ขอ
บาว กงสุล ฝรั่งเศส, ไต่เข้าไปเฝ้า ในหลวง ที่หน้า พระที่นั่ง
สุไทยสวรรค์, องค์ฯ กล่าวโทษ ท่าน เจ้าพระยา ศรีสุริยวงษ์,
เป็นใจ ความว่า, ถ้า จะไปรบให้ท่าน อยู่ ที่ กลาโหม ต่อไป
กรุง สยาม กับ ฝรั่งเศส จะ อยู่เป็น สุข ไม่ไ้, มี หน้าข่าวว่า
ควร ที่ จะ ถก ลง ภาย เสี่ยง. ถ้า ความ นี้ เป็น ความ จริง ก็
ผิด อย่าง ธรรมเนียม ที่ เคย มี ใน ประเทศ ยุโรป แต่เดิม มา.
ถึง มาทว่า จะ เป็น ราชทูตใหญ่ จะ มา กล่าว โทษ, ผู้ ที่ เป็น สำ
เร็จ ราชการ แผ่นดิน เหมือน ยัง ท่าน ก็ ไม่ไ้. ที่ ประเทศ
ยุโรป ถึง ราชทูตใหญ่ ทำ ของ ข้าง ทั้ง นั้น, เหน ที่ อังกฤษ ญ ฝรั่งเศส
เทศ ญ เมือง อื่น ก็ ไ้, จะ ส่ง หนังสือ ที่ ราชทูต ถือ มา,
คืน ให้, แล้ว ก็ จะ ไ้ เสี่ยง. นี้ เป็น แต่ กงสุล บันฑาศักดิ์ คำ
กว่า ราชทูต มาก จะ ยอม ไ้ ญ. เรามี ความ หวัง ใจ ว่า คอ
วอแมนต์ กรุง เทพ ฯ จะ ไม่ ยอม ตาม ที่ กงสุล ฝรั่งเศส
ปรารุณ นั้น เลย. เป็น การ ของ ข้าง แทบ จะ บังคับ ใน หลวง
ให้ คัก แชน ข้าง ขวา เสี่ยง. ทั้ง แต่ ความ นั้น เกิด มา เรา ไ้
ตาม หลาย คน นักหนา ก็ ว่า เป็น ความ จริง. ผู้ ใหญ่ ผู้ น้อย
ก็ ว่า เป็น ความ จริง, คน ทั้ง ปวง เสี่ยง ใจ นัก. ไต่ขึ้น ข่าว
ว่า ใน หลวง ไ้ ไปรบ ยก โทษ กงสุล ฝรั่งเศส เสี่ยง แล้ว. ถ้า
เป็น ความ จริง ยกโทษ เสี่ยง ง่าย ๆ ทั้ง นี้, ถ้า ฝรั่งเศส ยก
ทัพ มา ตี เมือง ฝ่าย ไ้ ไ้ หมด, ก็ จะ ยกโทษ เสี่ยง ง่าย ๆ ทั้ง
นั้น ก็ ไ้ เหมือน กัน.

^{๙๓} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ เล่มที่ ๒. ใบที ๒๒. ๒๔๐๘). หน้า ๒๗๐-๒๗๑.

๙๔ เรื่องตัดสินต่อไป^{๙๔}

เรื่องตัดสินต่อไป

๑ เรื่อง หมื่นชำนาญ ทำฎีกา ทูลเกล้าฯ ถวาย ถัด
ไทย หลวงพิพิธ สมบัติ ธารการ, หลวง สวัสดิ์บุรี เมือง,
ฮากกรุน จินเซ่ง ว่า, เติม เกื้อน ห้า ปี ชวท ผศก ฮ้าย จินจิก ท
จิน ฮากกรุน, ถักกระบือ ของหมื่นชำนาญ ไป สองตัว. ที่
ชำนาญ มา บอกให้ จิน ฮากกรุน จัระ, จิน ฮากกรุน ผศก ว่า ๗
จิน ๗ วัน จะ จัระ ให้. ครั้น เกื้อน ห้า เกื้อน หก ปี ชวท ผศก.
เวลา เชน หมื่นชำนาญ ไม่ อยู่, ฮ้าย จิน จิก มา นั่ง อยู่ บน เรือน
หมื่นชำนาญ. รุ่ง ขึ้นฮ้าย จินจิก นำ หลวง สวัสดิ์บุรี เมือง, จิน
กิม ไป กัน ยัง เข้า หมื่นชำนาญ ให้ น้ำ สภา สองขวด, แล้ว
จับ เอา ตัว หมื่นชำนาญ กับ ภรรยา หมื่นชำนาญ มา ส่ง โรง สุรา.
แล้ว เก็บ เอา ทรัพย์สิน สิ่ง ของ หมื่นชำนาญ มา ด้วย หลายสิ่ง. แล้ว
ลง เอา เงิน แต่ หมื่นชำนาญ ๔ ชั่ง. หลวงพิพิธ สมบัติ ธาร
การ จัระ ถักสิน ให้ จิน ฮากกรุน จินเซ่ง คืน เงิน ให้ หมื่นชำนาญ
ซึ่ง ทำ ทำสิ่ง, แต่ สิ่ง ของ ที่ เก็บ ไว้ เขา มา นั้น, จะ คืน ให้
หมื่นชำนาญ ตาม เรื่อง รว หมื่นชำนาญ. หลวง สวัสดิ์บุรี เมือง
จิน ฮากกรุน จินเซ่ง ได้ ทำ ใบ ยอม ไว้ แก่ หลวงพิพิธสมบัติ
ถักสิน. แล้ว ทำ คืน สิ่ง ของ ให้ หมื่นชำนาญ ตาม ยอม ไม่.
ความ แจ้ง อยู่ใน ฎีกา นั้น แล้ว. เจ้าพระยาพิลากร วงษ์มหาโก
ษาธิบดี ได้ ให้ ธารการ เขา ใบ ยอม ที่ หลวงพิพิธสมบัติ, มา
พิเคราะห์ ที่ ใบ ยอม มี ว่า จิน ฮากกรุน จินเซ่ง, ยอม คืน เงิน
ให้ หมื่นชำนาญ ซึ่ง ทำ ทำสิ่ง, แต่ สิ่ง ของ หมื่นชำนาญ ที่
เก็บ ไว้ เขา มา นั้น, หลวง สวัสดิ์บุรี เมือง ยอม จัระ คืน ให้.
ได้ ความ ตาม ยอม ทั้งนี้, เจ้าพระยาพิลากร วงษ์มหาโกษาธิบดี ได้
ถักสิน ให้ หลวง สวัสดิ์บุรี เมือง, จัระ สิ่ง ของ คืน ให้ หมื่นชำ
นาญ ตาม ใบ ยอม ซึ่ง ทำ ไว้ ทั้งนี้. ได้ มี ตรา ออก ไป ถึง
พระยา จันทบุรี, ให้ จัระ เขา ของ คืน ให้ หมื่นชำนาญ แล้ว
ตาม ยอม.

^{๙๔} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกเรคคอร์ด เล่มที่ ๒. ปีที่ ๒๑. (๒๕๐๘). หน้า ๒๖๔.

๑ เรื่องหนึ่ง จันทอง ทำฎีกา ขอร้องเกล้าฯ ถวาย ถ้าว ไทย จีน
 อากู๋ หุ่นจีนเซ่งใจ ความว่า, เติมน้ำมัน หก แรม แก้ว กับ บั๊ก
 เบญจก, เวลาเช้า จันทอง ขึ้นนอนจีน เห็น นายแปลม กับ ไทย
 จีน ประมาณเจ็ดแปดคน, ขึ้นมา บนเรือน จันทอง. นาย
 น้อย ยก หีบ กระเทียม สุรา หีบ. จันทอง ร้อง บอก ถ้าว ไทย
 มีเชื้อ ชาว บ้าน ไว้, ว่า นายน้อย เอา สุรา มา หีบ จับ. แล้ว นาย
 แปลม นาย น้อย ไทย จีน เข้า จับ จันทอง มี มือ ไฟล์ ค้าง. จัน
 ทอง ไม่ เห็น กรมการ นายอำเภอ มา ด้วย นายแปลม, ๆ เอา ทัว
 จันทอง กับ ภรรยา จันทอง มา ส่ง ให้ นาย อากู๋ เทา สุรา เมือง จีน
 ทูวี่. จัน อากู๋ หุ่นให้ จัน เนี่ยว กั๋ เตอ ทวน จำ จันทอง กับ
 ภรรยา จันทอง ไว้ ที่ โรง เทา สุรา ไป ประมาณ ๔ เดือน ๑๐ เดือน
 ก็ ไม่มี กรมการ ผู้ใด ชำระ. ว่า จันทอง ตก ทัพ กลับ นั้น สุราเถื่อน
 ถวาย. จันทอง ภรรยา จันทอง ทน จำ ทวน ไม่ได้, ขอร้อง
 เงิน ให้ จัน อากู๋ หุ่นจีนเซ่ง, เป็น เงิน คราว ๒ ครั้ง ทำ ถึง กิ่ง
 แล้ว จันทอง กลับ มา บ้าน ทูวี่ ของ ที่ โรง จันทอง หาย ไป เกือบ
 สอง เดือน เข้า เดือนหนึ่ง, จะ เป็น พวก นาย อากู๋ ฎีกา
 เอา ไป จันทอง ไม่ รู้. จันทอง ไป ร้อง ให้ พระ แกลง ชำระ พระ
 แกลง ก็ ไม่ ชำระ, มีความ หลาย ข้อ แม้ อยู่ใน ฎีกา นั้น แล้ว
 ไป ร้อง เกล้าฯ พระ ราชทาน ฎีกา ให้ พระยาพิทักษ์โกษา เป็น พระตา
 การ ชำระ. พระยาพิทักษ์โกษา เอา ไว้ กับ จัน อากู๋ หุ่นจีนเซ่ง
 มา ถวาย, จัน อากู๋ หุ่นจีนเซ่ง ว่า เอา ไว้ ทูวี่ กัน เสีย แล้ว, ไม่
 เกี่ยว ข้อ ร้อง ถึง พระตาการ, ได้ ถวาย โจท ก็ รับ ถูก ต้อง กัน.
 แล้ว กัน แต่ วัน เสร็จ เดือน ๑๒ แรม ค่ำ หนึ่ง ปี ฎีกา ปักศก.

๑ เรื่องหนึ่ง จันเถียง ทำเรื่อง ราช ฎีกา ขอร้องเกล้าฯ ถวาย,

^{๙๕} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกปริศนารัตน์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๒๒. (๒๔๐๘). หน้า ๒๗๑-๒๗๒.

กล่าวโทษ หลวง สวัสดิ์บุรี เมือง กรมการ จีน อัคร พุน จีนเซง หลง
 อยู่บ้านอื่น ๕ ข้อ ๆ หนึ่งว่า, พวก นาย อัคร ไป จับ น้ำสุรา
 เก็บ เอา ผล พริก ใด ของ จีน เอียง ไป ๓๐ หาบ. ก็ เป็น
 ราคา เงิน สาม ชั่ง, ถ้า จีน อัคร พุน จีนเซง ไม่ รับ, จีน
 เอียง โท้ง อ้าง พยาน. ข้อ สอง พวก นาย อัคร สุรา หรือ เอา เรือน
 สาม หลัง ของ จีนเอียง ไป เป็น ราคา เงิน ๑๗ ตำลึง กิ่ง. ถ้า
 จีน อัคร พุน จีนเซง ไม่ รับ, จีน เอียง อ้าง สืบ พยาน. ถ้า
 สาม พวก นาย อัคร ก่อน เอา ค้าง พริก ใด ของ จีนเอียง ไป, สาม
 พัน ๓ ร้อย กิ่ง, ก็ เป็น ราคา เงิน ๔ ตำลึง ๑๘ ตำลึง, ถ้า จีน
 อัคร พุน จีนเซง ไม่ รับ, จีนเอียง อ้าง สืบ พยาน. ข้อ ๔
 พวก นาย อัคร เก็บ รับ เอา ทรัพย์สิน ของ จีนเอียง ไป หลาย สิ่ง,
 ก็ เป็น ราคา เงิน ๑๖ ตำลึง. หลวง สวัสดิ์บุรี เมือง กรมการ
 รับ ว่า, พวก หลง อยู่ เก็บ เอา สิ่ง ของ ๆ จีนเอียง มา จะ ส่ง ให้ จีน
 อัคร พุน ๆ จะ เอา ไป ข้าง ไหน, หลวง สวัสดิ์บุรี เมือง หา ได้
 ทำ บัญชี ไว้ ไม่. ถ้า จีน อัคร พุน จีนเซง ไม่ รับ, จีนเอียง
 อ้าง สืบ พยาน. ข้อ ๕ จีน อัคร พุน จะ ทำ ขำ เวา ขำ แกลง จีน
 น้อย จีนเอียง ไม่ ยอม. จีน อัคร พุน เตะ ขำ แกลง จีน หลาย ที่,
 ถูก ชาย โกรธ ที่ หนึ่ง, อัน แกลง จีน ก็ เลียก ขี้ก บ่อ ออก แล้ว เป็น
 ใช้ ทาย. ถ้า จีน อัคร พุน ไม่ รับ, จีนเอียง อ้าง
 สืบ พยาน. เรื่อง นี้ โท้ง จำ แลย ไม่ รับ จึง บังคับ ให้ โท้ง ต้อง
 นำ สืบ พยาน.

๑ เรื่อง หนึ่ง จีนเอง ทำ เรือง รว ร้าง ทุกๆ กรม เว้น เจ้า
 พระยาพิลากรวงษ์ มหาโกษาธิบดี ใจ ความ ว่า, เดิม จีน บ้าง น้อย

จินฮินเป็นเซบจิกเองเพราะวิวาทกัน. จินยังเที่ยวพูดว่า จะทำให้จินเองผิดหาย. ณ เดือน ๗ ขึ้น ๘ ค่ำ ปี กุน เมณฺฑก จินฮังไม่อยู่, ๆ แต่อำเภอทอย ภรรยาอำเภอฮุน บุตร จิน กล้าย บุตร, จินเองอยู่เฝ้าโรง. จิน ยังแบกตะบุงมีผ้าปักมาไว้ ที่โรง จินฮัง, แล้วนางอื่น พี่ชายของ จิน ยังเป็น คนใช้ ของ จิน ฮาการ หุน, กับ หลวง สวักขุร เมือง จิน หลงจูเถียนก็ ภาทกันเข้าล้อมพันโรง จิน ฮัง, ภายใตกระเทียมใส่ สว่า สว่า ไท หนึ่ง, แป๊ะ สว่า พวง หนึ่ง. ภาทกัน จับเอา ตัว บุตร ภรรยา จิน ฮัง ส่งให้ จิน ฮาการ หุน ที่โรง เทา สว่า. แล้ว ภาทกัน เก็บ รียบ เอาทรัพย์ สิ่ง ของ ๆ จินฮัง ไป หลายสิ่ง, คิดเป็น ราคาเงิน สอง ชั่ง ๔ ตำลึง ๓ บาท. ไว้ พรักไท ราคาเงิน ชั่ง ๑๐ ตำลึง รวมกันเป็นเงิน ๓ ชั่ง ๑๔ ตำลึง ๓ บาท. อำเภอฮุน ฮุน หลิง จินฮังอายุ ๑๖ ปี. จิน ฮาการ หุน ชุ่มชื่น ทำข้าว, งาม จิน ฮาการ หุน ได้การ ไม่ รียบ, โจท จำเลยด้วย สืบ พยาน ด้วย กัน ทั้งสองฝ่าย. ความสองเรื่องนี้, เจ้าพระยาทิพากรวงษ มหาโกษาธิบดี, ได้มี ทรา ทักสิน แต่งให้เจ้าหลวง ออกไป พริ้ม ด้วย กรมการ สืบ เอา ความ จริง ก่อน. เมื่อ ได้ ความ จริง แล้ว จะ ทักสิน ให้ ต่อ ภายหลัง. ก็ ซึ่ง ผู้ใด ว่า ทักสิน ไม่ เป็น ยุติธรรม ที่ ข้อไร, ก็ให้ ทัก ทั้ง เข้า มา เถิก.

๑ ความเรื่อง จับ น้ำ สว่า นี้ เห็นว่า ยุ่ง วุ่น วาย นึก, จึง มังคัย ออกไป ถึง ผู้ว่าราชการเมือง. ถ้าผู้ใด รับ สินบล จะ นำ จับ น้ำ สว่า, ก็ให้นายฮาการ พาผู้รับ สินบล มาหาผู้ว่าราชการเมืองให้ ได้ เลียง ดู ก่อน. ถ้า เห็นว่า ผู้รับ สินบล นั้น มัน พก ามันคง อยู่, ก็ให้ แต่ง กรมการ ไป จับ ด้วย พวก นายฮาการ, ถ้า จับ ไม่ได้, พิจารณา เป็น สัตย์ ว่าเอา น้ำ สว่า ไปใส่ เขา, ก็ให้ ทำโทษ แด่ ปรับ โหม ผู้รับ สินบล. ประการ หนึ่ง พิกัด น้ำ สว่า ก็ได้ ห้าม ไปว่า, อย่าให้ รับ ราชบาทเอาทรัพย์สิ่ง ของ ๆ เขา, แล้ว ห้ามมิให้ นายฮาการ ปรับ โหม เอาเอง, ให้ ส่ง เข้า มา ยัง เจ้ากระทรวง พระคลังมหาสมบัติ ปรับ โหม ให้ ตาม ท้องการ. ทักสิน ดังนี้ ไม่ เป็น ยุติธรรม ฤ.

๙๖ ความกงสุลฝรั่งเศสกับหมอบรัดเล^{๙๖}

ความ กงสุล ฝรั่งเศส กับ หมอบรัดเล

๑ ก็ควร ที่เราผู้ เจ้า ของ จกหมอบรัดเล จะ ให้ คน ทั้งปวง
รู้ว่า, มนเชียชอมาเร กงสุล ฝรั่งเศส, ขอให้กงสุล อเมริ

กานักว่า ความ กัน. หนังสือ กงสุล มา ถึง ข้าพเจ้า เมื่อ เดือน
ธันวาคม ห้า คำ, ใน หนังสือ นั้น สั่ง ให้ หมอ มา ค่อย นำ กงสุล อเมริ
กานักวัน พุทธศักราช ๑๘ คำ เวลา เข้า ๔ โมง, เพื่อ จะ
ชำระ ความ นั้น. ใน วัน นั้น กงสุล ฝรั่งเศส แล ข้าพเจ้า, ก็ ไป ต่อ
นำ กงสุล อเมริกา. กงสุล ฝรั่งเศส จะ เอา เงิน ปริญญา ใหม่ แก่ ข้าพ
เจ้า พัน ๕๐๐ เหรียญ, เพราะ ว่า ข้าพเจ้า ได้ ลง พิมพ์ อังกฤษ เป็น
ใจ ความ ว่า, มนเชียชอมาเร ใน วัน ที่ เฝ้า นำ พระที่นั่งสุทไธสวรรย
นั้น, กงสุล อียิปต์ หนังสือ ฉบับ นี้ จาก ละแวก ลีออน ใน
หลวง, แล้ว พுக ขยาย ตาม ว่า เจ้า พระยา ศรีสุริยวงษ์ ต่าง ๆ.
เป็น เนื้อ ความ ว่า เมื่อ เจ้า พระยา ศรีสุริยวงษ์ ยัง ไก่ ไป รบ ทั้ง อยู่
ที่ ของ ท่าน, เมือง ฝรั่งเศส กับ เมือง สยาม จะ อยู่ เป็น สุข
กัน มิ ไก่. ต้อง บังคับ ให้ ท่าน เจ้า พระยา ศรีสุริยวงษ์ ถ่อม ตัว
ลง, ถ้า ไม่ คน นั้น จะ เกิด ความ นำ กลัว นึก. มี คน บอก
ว่า มนเชียชอมาเร ของ อาจ ว่า, ถ้า ใน หลวง จะ ไป ระบ มนเชียชอมา
เร ๆ จะ บอก ชื่อ คน ที่ ควร จะ ลง ขึ้น แทน, มี คำ ฟ้อง แท้ แท
นั้น. ใน วัน เดือน ธันวาคม ๑๘ คำ นั้น, ก็ ยัง หา ได้ ทั่ว
สิ้น ความ ไม่, เพราะ หมอ บรัดเล ผิด ไป ว่า พยาน ยัง หา พบ
ไม่. กงสุล อเมริกา จึง ให้ ผิด ไป ถึง ณ วัน จันทร เดือน ยี่แรม
คำ หนึ่ง.

^{๙๖} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีดอร์เดอร์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๒๓. (๒๔๐๘). หน้า ๒๘๕.

๙๗ คำแก้ความมนเขี้ยวบาเร^{๙๗}

๑ คำแก้ความ มนเขี้ยวบาเร

๑ คำนี้ได้เป็น หนังสือ ที่เรา ได้ฝาก ถึง มนเขี้ยวบาเร กง
สูล ฝรั่งเศษ. ณวัน พุธ เดือน อ้าย แรม ๑๑ คำ.

๑ หนังสือ กี้. บี. บร็คเก, มา ถึง มนเขี้ยวบาเร กงสูล ฝรั่ง
เศษ. เซอ. ข้าพเจ้า ขอ มี หนังสือ มา ด้วย มือ เย. เอ็ม. ซกเซค
โควเอร กงสูล อะเมริกา มา ถึง ท่าน กงสูล ฝรั่งเศษ, เพื่อ จะ ได้ แก้
ความ ที่ สง พิมพ์ นั้น บ้าง, แล เพื่อ จะ ได้ ให้ เสร รกัน ใน การ ที่
ท่าน พ้อง ข้าพเจ้า ต่อ กงสูล อะเมริกา นั้น. ข้าพเจ้า ได้ สืบ ถาม
แล้ว, จึง คิด ว่า เหน ที่ สง พิมพ์ ณวัน พุธ เดือน อ้าย ขึ้น ๑๓
คำ นั้น จะ มี ผิด บ้าง, เพราะ คน ที่ พัง จะ พัง ไม่ ถูก ใน คำ ที่
ท่าน ทูล ถึง เจ้า พระยา กระลาโหม ใน วัน นั้น. เพราะ คอเวอ
แมน ที่ กระทพ.ฯ ได้ ว่า ไว้ ว่า, มีความ ผิด ใหญ่ ใน ข้อ นั้น.
มี พยาน ชัด ชัด ที่ ได้ ว่า ไว้ ว่า เป็น ความ ผิด จริง. เรา ว่า ท่าน
กงสูล ไม่ ได้ ขอ ให้ ท่าน เจ้า พระยา กระลาโหม, ออก จาก ที่ กระ
ลาโหม, แต่ ได้ ขอ ให้ ท่าน เจ้า พระยา กระลาโหม ออก จาก ที่
คัมมิชชันเนอ ใหญ่ ใน การ ที่ ทำ ไม่ ครี ใหม่ เมือง เซเมน นั้น. ถ้า
ท่าน เหน ข้อ อื่น ๆ ที่ สง พิมพ์ นั้น ไม่ ถูก ท่าน จึง ไม่ สบาย, แล
ที่ ผู้ ชื่น ได้ มา เล่า ให้ ข้าพเจ้า ฟัง ผิด ไป นั้น, ข้าพเจ้า มี น้ำใจ จะ
สง พิมพ์ แก้ ความ ผิด นั้น ทุก สิ่ง ทุก อย่าง ตาม ที่ สม ควร. ขอ
ท่าน ได้ ยอม ให้ ข้าพเจ้า ถ้าว ต่อ ไป อีก ข้อ หนึ่ง ว่า, ข้าพเจ้า สง
พิมพ์ ตาม เรื่อง ที่ เขา ฎกัน นั้น, ด้วย ปราบดา จะ ทำการ เชื้อ ฑอร์
ให้เป็น ความ สัก ตาม ธรรมเนียม ตาม ที่ สม ควร แก่ ท่าน นั้น.

^{๙๗} หนังสือจดหมายใหญ่ บางกอกปริตอร์เตอร์ เล่มที่ ๒. ปีที่ ๒๓. (๒๔๐๘). หน้า ๒๘๗.

ตัดสินความ กงสุลฝรั่งเศส แล หมอบรัดเล

๑. ณวันเสาร์เดือนมีนาคม ๑๓ ค่ำ, กงสุล อเมริกา พักยาน ความ กงสุลฝรั่งเศสกับข้าพเจ้า, มี ๓ คน เป็นผู้ช่วยตัดสิน คือ หมอชิน ๑. หมอชลา ๑. มีศเทอชเวอินชเนนย์ ที่โรง มีไฟะ เมริก ๑. เมื่อแรก จะ พัง คำพยาน นั้น. ฝ่ายจำเลยก็เข้าใจว่า, อย่าง กค หมาย อเมริกา จะให้ ผู้โจทพ สา ขาน ทวิ ก่อน ว่า คำที่ รค หมาย เหตุ, ที่ ได้ ลงพิมพ์ ว่า ควีย กง สุลฝรั่งเศส นั้น เป็นคำเท็จ, แล คำ นั้น จะให้ ชื่อ ของ ท่าน เสีย ไป ยังไร. แต่ กงสุลอเมริกา ผู้พิพากษาว่า, ไม่ ต้อง การให้ โจทพ พุค ฤ มิพยาน อะไร ๆ ก่อน. ควร ที่ผู้จำเลย จะ แก้ว เสียบ ก่อน. ผู้จำเลย จึง ต้อง ยอม ตามให้ การ เป็น ใจ ความ ว่า, คำ ที่ ลงพิมพ์ ว่า ควีย กง สุล ฝรั่งเศส นั้น, เป็นคำที่ กค หมาย อิง กฤษ, กค หมาย อเมริกา ไม่ เรียกว่า, เป็นคำผิด ชรวม เน้นจก หมาย เหตุ. เพราะ กค หมาย นั้น ยอม ให้ เจ้า ของ รค หมาย เหตุ ที่ การ ขุน นาง ทั้งปวง ได้, เพื่อ จะ ได้ เป็น ประโยชน์ แก่ บ้าน เมือง, ถ้า ไม่ ได้ แก้ว เสียบ คึง พิมพ์ เป็น คำ เท็จ, แล ไม่ ได้ คึก อิจ ฉา ไม่ โกรช ผู้โจทพ นั้น, กค หมาย ยอม ให้ ลง พิมพ์ ได้, จะ โจร เขา ก็ ไม่ ได้. ผู้จำเลย ก็ คัก เขา กค หมาย อิง กฤษ, แล กค หมาย อเมริกา ออก มา สำแดง ให้, ผู้พิพากษา แล คน ทั้ง ปวง พัง ให้ เข้าใจ ว่า, ชรวม เน้นจก กค หมาย เป็น คัง นั้น จริง. แล้ว จำเลย ก็ แก้ว ว่า, ไม่ มี ใจ อิจ ฉา ฤชยา แล ไม่ ได้ เป็น อริ โกรช กัน กับ กงสุลฝรั่งเศส. เมื่อ ท่าน กลับ มา จาก เมือง ฝรั่งเศส ผู้จำเลย ก็ ได้ ลงพิมพ์ เชอ เชิญ ท่าน ว่า, กลับ มา อยู่ ใน กรุง เทพ ๆ เป็น ศุข เกิด. นั้น เป็น เค็ช แปะ ที่ นั้น. ตั้ง แต่ นั้น มา ถึง ไก่ บิน ขาว บ่อย ๆ, ว่า กง สุล ฝรั่งเศส กับ ขอ เวชแมนต์ กรุง เทพ ๆ ทำการ ไม่ สบาย กัน ทาง ๆ นา ๆ, ก็ ไม่ ได้ ลง พิมพ์ ตี การ กง สุล เพราะ ได้ ลัง ใจ ไว้ ว่า, จะ ไม่ ให้ เสียบ ไม่ คัก กัน กับ ท่าน. ครั้น มา ถึง เดือน ๑๑ ข้าง ขึ้น ใน หนึ่ง สัปดาห์ ฤชมา แต่ เมือง ลอนดอน, ได้ ตี กง สุล ฝรั่งเศส

^{๔๘} หนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีวิวเดอร์ เล่มที่ ๒. ใบบท ๒๔. (๒๔๐๘). หน้า ๒๔๘-๓๐๐.

ทาง ๆ. มีผู้เป็นสำคัญ บอกว่า, เขาฝากหนังสือ นั้น มาเพื่อ
จะให้ลงพิมพ์ บาง ออก วิกิพีเดีย, ควรที่จะลง จะเป็น คุณ
เป็นประโยชน์แก่กรุงเทพฯ เราจึงยอมลงพิมพ์, คุ้มใจไม่
อยากตี, เพราะเห็นแก่กรุงเทพฯ จึงจำใจลง. ทั้งแต่นั้น
มาถึงก็ถอนย้ายขึ้นก็ไม่ได้ลงพิมพ์, ที่เขากรุงสุโขทัยก็
คำเดียว, ถึงได้ยินข่าวว่าคอเวเนนต์กรุงเทพฯ เป็นทุก
ทาง ๆ เพราะคำกรุงสุโขทัยก็หาได้ลงพิมพ์ก็การนั้นไม่.
วันนี้ถึงก็ถอนย้ายขึ้น ๔ คำ, คนทั้งปวงเป็นอันมากพากันว่า
เกิดวุ่นวายที่นำพระที่นั่งสุทัยสวรณ, เราพิจารณา ดู จะจริง
ๆ ไม่ก็เห็นว่ามีสำคัญ พยานเห็นว่าเป็น ความ, จึงจึงหา
ลงพิมพ์. นึกว่า ถ้าไม่ได้ลงพิมพ์ คนทั้งปวง ก็ จะว่า คือลาค
ไม่ตามธรรมเนียม จดหมายเหตุ, ไม่รักกรุงเทพฯ แต่ ๆ.
จึงลงพิมพ์ตามที่เขาพากันเป็น อันมาก. ในหนังสือที่ลง
พิมพ์นั้น, หาได้ว่าคำที่เราลงพิมพ์นั้นเป็นการจริงไม่. ได้
ว่าแต่เพียงนี้ว่า ดูเหมือนจะเป็น คำจริง มาก, ว่าแต่เท่านั้น.
อยู่สัก ๔ วัน. เมื่อได้ยินว่า คอเวเนนต์กรุงเทพฯ แจ้ง ความ
ว่าคำที่ลงพิมพ์ในหนังสือ บางออก วิกิพีเดีย ว่า, กรุงสุโขทัย
เสด็จออกให้ ออก ท่านเจ้าพระยา ศรี ศรี วงษ์ จาก ที่ สมเด็จพระ
ลาโหมนั้นเป็น คำไม่จริง, เป็นแต่กรุงสุโขทัยขอเปลี่ยน ท่าน
เจ้าพระยาคลาโหม, ออกจากเป็น คำมีขัณฑ์ใหญ่ในหนังสือ
สัญญาเมืองเขมร กรุงเทพฯ. เราพิจารณา การ นั้น เห็น จะผิด
จริง, จึงเขียนหนังสือไป ถึงกรุงสุโขทัยยอม รับว่าเห็นจะ
เห็น ความลงพิมพ์ผิดไปแต่หาได้แก้ลงผิดไม่. จึงว่า
ต่อไปว่าท่านกรุงสุโขทัยข้อใดอื่นไม่จริง, เราเต็มใจ จะลง
พิมพ์แก้ตามใจท่าน.

๑. เราผู้จำเลยแก่ตัว เป็นใจ ความ มาเพียงนี้, ผู้พิ
พากษาจึงว่า, ถ้าจำเลยจะ เรียกพยานใด ๆ มาแก้ตัว ก็ควร

ที่จะเรียกเคี้ยวนี้. เราผู้จำเลยจึงบอกว่ามีพยาน ๒ คน คน
คนที่ให้การว่า, เกิดวันวายเพราะกงสุลฝรั่งเศสในวัน
นั้น, นำพระอินทร์สุริยสวรยจริง. ตั้งแต่วันนั้นมา ประทูกก็บึก
เสีย, คนชาติยุโรปที่เคยเข้าไปโดยสกวก็เข้าไปไม่ได้.
เราเรียกพยานมาให้การดังนี้, เพราะนึกเหินว่ากงสุลฝรั่งเศส
จะไม่ยอมรับว่าเกิดวันวายเพราะตัวท่านในวันนั้น. เรา
จึงเรียกเซเนร ฮาลบาทเคอ เอ็คโควเออ เป็นที่ ๒ ในกงสุลอังกฤษ
สาบานตัวแล้ว, ถามท่านว่า, ท่านรู้อะไร ถึง การ นั้น บ้าง. ท่าน
ตอบเป็นใจความว่า, วันก่อนเหตุนี้ให้เข้าไปทางประตูนั้น
สยายไม้ไผ่ปิด ตัดวันนั้นมา, ได้พาดำเรือรบคนจะเข้าไป
คูช้างเผือกแลอะไร ๆ เล่นในที่นั้น, เหน ประตูปิดมิดอยู่
ให้เบื่อกก็ไม่มีใครรับ. ถามว่าเหตุอะไร จึงปิด. ท่านตอบว่า
ไม่มีใคร บอกเจ้บยที่เคี้ยว. แล้วพบเสมียนตราบอกว่าเข้า
ไปทางนั้นไม่ได้. จึงอ้อนวอนให้พาเข้าไปให้ได้. เสมียนตรา
จึงพาไป ประตูอื่นที่ไม่ได้เคยเข้าไป. จึงถามเสมียนตรา
ว่า ประตูปิดเพราะเหตุอะไร. ตอบว่าได้ถามแต่ท่านหาได้
บอกเหตุไม่. มีศเทศฮาลบาทให้การแล้วปล่อยเสีย.

๑๑ จึงเรียก พระราชวัง เมือง เป็นที่ ๒, ผู้โจทก์จำเลย
ไม่คิดใจให้สาบาน ตามธรรมเนียมไทย, ขณะนั้นผู้จำเลยก็
บอกว่า พระราชวัง เมือง คนนี้, ไม่ได้ อยู่ในพวกเจ้า นาย ชุน
นาง ที่ ขวางกอกไว้ขอต่อได้เอง เขา ครั้ง ก่อน นั้น, ว่า จะ เป็น

พยานในการที่กงสุลฝรั่งเศสทำวันฉายนั้น. แล้วถามพระราชา
รองเมืองว่า, ท่านได้รู้อะไรในการที่กงสุลฝรั่งเศสทำวันฉาย
ที่นำพระอินทร์สุทัยสวรรค์บ้างฤ. แล้วท่านยังหาได้หรือไม่,
กงสุลฝรั่งเศสก็ยอมรับเป็นใจความว่า, เราได้เกิดล้า
บากวันฉายต่าง ๆ เพราะคอนเวนชั่นกรุงเทพ ฯ มากมาย. จึง
ถามว่าได้รับความลำบากวันฉายในวันนั้นฤ. ท่านก็ยอมรับ
ว่าเกิดจริง, เกิดเพราะเราขอให้เปลี่ยนท่านเจ้าพระยาถลา
โหม ออกจากที่คำมีชันเนอใหญ่ในการไมตรีเมืองเซเมน.

๑ แล้วก็เรียกพยานที่ ๓ ชื่อเสมียนตราผู้โรทยจำเลย
ไม่ทักใจสาบาลตามธรรมเนียมไทย. ถามเสมียนตราว่า
ท่านพามีศเทศฮาละบาศศธเข้าไปในพระบรมมหาราชวังใน
วันนั้น, ตามประตูที่ชาติยุโรปเคยเข้าไปฤไม่. ท่านตอบ
ว่าเราได้นำธัมไปเข้าทางประตูวิเศษไชยศรี. ถามว่าประ
ตุนั้นเป็นประตูชาติยุโรปเคยเข้าไปฤ. ท่านตอบว่าหลาย
ปีแล้ว, คนชาติยุโรปไม่เคยเข้าไปทางประตูนี้. จึงถาม
ท่านว่าเหตุไรไม่ได้พามีศเทศฮาละบาศศธเข้าไปถึงประตูที่
ชาติยุโรปเคยเข้าไป. ท่านตอบว่าเพราะนายประตูไม่ยอม
ให้เข้าไป. ถามว่าทำไมเขาปิดประตูไม่ให้ชาติยุโรปเข้าไป
เล่า. ท่านตอบว่าไม่รู้, ถามว่านายประตูไม่ได้รับยกเหตุฤ,
ท่านตอบว่าไม่ได้บอกเสมียนตราให้จารแต่เท่านี้ก็ได้ปล่อย
เสีย.

๑ แล้วเรียกพยาน ที่ ๔ ชื่อ, ทักขุ, จี. พิชเชอ, ได้สา
 ยานตัวว่า จะพูดตอบ ตาม ความ จริง. ถามว่า ทุกวันนี้เจ้า
 ได้รับจ้างในโรง พิมพ์หลวงฤ. เขาตอบว่า ได้รับจ้าง. ถาม
 ว่าเจ้าเคยเข้าไปทำการในโรง พิมพ์นั้น ทุกวันฤ. เขาตอบ
 ว่าเคยเข้าไปทุกวัน. ถามว่า ทั้งแต่ วันที่เกิด รุ่งวายนั้น, เจ้า
 เข้าไปโดย สกวก ฤ. ล้ายาก. เขาตอบว่า ซ้ำพ. เจ้าไม่ได้ล้ายาก
 ถามว่าเจ้าไม่ได้บอกคนอื่น ว่าเรา จะเข้าไปที่ โรง พิมพ์ โดย
 สกวกมิได้ อ่าฤ. เขาตอบว่าไม่ได้บอก. ถามว่าเจ้าไม่รู้ว่า
 ประตูนั้น บล็อกไม่ให้ ซิดูโรบ เข้าไปฤ. เขาตอบว่า ไม่ได้รู้,
 แต่ได้ยินเขาว่า บล็อกแล้ว. ถามว่าเขาได้บอกเหตุเพราะ
 ที่ใด บล็อก. เขาว่าไม่ได้บอก. ถามว่าเป็นผู้ใด บอกเจ้าว่า ประ
 ตุนั้น บล็อกแล้ว. เขา บิดขลิวไปไม่ตอบ. ถามเขาว่าเจ้า
 ไม่รู้ฤ. ว่า มน: ฮัยโฮบ. รือเกิด รุ่งวายกับใน หลวงในวัน
 นั้นฤ. เขาตอบว่า ได้แต่ หมี่ส้อ บางออก วัช: คอ บอ, แล
 กับทั้น ฮอร์ตันใน เรือ กลไฟ เจ้า พระยา บอกได้รู้. ถามเขา
 ว่าประตูใน หลวงนั้น ยี่ กาลัง บล็อกฤ. เขาตอบว่า ซ้ำพ. เจ้า
 ไม่ได้เห็น บล็อก. ให้การ แค่นี้เอง นี้แล้ว ปล่อยเสีย.

๑ คงสุล ธรรมวิภา จึง ว่าถึง เวลา ที่ควร จะเลิกการ พิพาก
 ษา, จะเลิกไป ถึง วัน อังคาร ที่ ๓ ขึ้น ค่ำ เดือน, แล้ว จะมา ประ
 ชุมกัน อีกเวลา เข้า ๔ โมง, ใน ระหว่าง ๔ โมง จน บ่าย ๖ โมง
 จัก สิ้น ความ นั้น ให้นั่ง, ๆ จะ แจ้ง ให้ ประกฏ ว่า ผู้ใด ๆ จะมา

พี่ๆ ก็มาได้, ผู้ใจหายจำเลยล่ะ จะไม่มาได้แล้วก็เลิกกัน.

๑ เมื่อถึงวันอังคาร เดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ ค่ำ, ผู้ช่วย กงสุล ก็ประชุมกัน ที่ กงสุล ตาม นัก กัน, แล้ว ตักสิน ตาม คำพยาน ที่ให้การ ครั้ง ก่อน, เพราะ จำเลยไม่ได้เรียกพยาน ที่ ไก่ ยืนเองได้ เหนเอง, ในเวลาที่ เกิด วุ่นวาย นั้น, จึง ตักสิน ได้ จำเลย เสียเงิน ๑๐๐ เหรียญ แก่ ผู้ใจหาย, แต่ ได้ จำเลย เสีย ค่า จรรยา นิยม ต่าง ๆ เป็นเงิน ๑๐๗ เหรียญ ๗๕ เซนต์. ศรี ทวี กัน เป็น เงิน ๑๐๗ เหรียญ ๗๕ เซนต์. จำเลย หา พยาน ๓ คน จะ ให้ ปราบฏ ว่า ได้ เกิด วุ่นวาย ใน วัน นั้น เพราะ กงสุล ฝรั่ง เสศจริง. ทั้ง แต่ นั้น ประมุข วม พระอินทร์ สุทธิ สวรรย จึง ไก่ บัก, ไม่ให้ คน ซา คียู ไรไป เข้าไป. เพราะ จำเลย นี้ เหน ว่า ถ้า มี พยาน สืบ ได้ ความ แต่เพียง นั้น, ผู้พิพากษา ค. พิจารณา เหน เป็น แน่นนอน, ว่า คำ ที่ ลง พิมพ์ นั้น เป็น คำ จริง มาก; กอ ที่ จะ ให้ จำเลย ไก่ ชนะ กงสุล ฝรั่ง เสศได้, ไม่ ต้อง กว่ ด้วย พยาน อีก ก่อไป.

๑ ผู้ จำเลย ไม่ได้ เรียก พยาน ที่ ไก่ ยืน แก่ หู ที่ ไก่ รุ แก่ ๓, เพราะ เหน แก่ แน่นกิน กอ จะ เกิด วุ่นวาย ต่าง ๆ มากมาย ไป. แต่ จะ เป็น อันตราย แก่ พยาน นั้น ด้วย, จึง ตั้ง ใจ ว่า ถึง จะ แพ้ กงสุล ลง, เรา จะ ยอม เสียเงิน ๑๕๐๐ เหรียญ ตาม ที่ กงสุล จะ เอา แก่ เติม.

๑ เรา ผู้ จำเลย ลง พิมพ์ เป็น ภาษาไทย ครั้ง นี้ ด้วย ปราบฏ จะ ให้ ทาน ทั้ง ปวง ที่ ไก่ อ่าน หนังสือ จก หมายถึง เหตุนี้, พิจารณา ข้อ ความ ตาม บัญญา ของ ทวี ว่า ช่าง ไหน ควร จะ แพ้ ช่าง ไหน ควร จะ ชนะ ๑ เรา ไก่ ยืน ซ่าว ว่า กงสุล ฝรั่ง เสศ ชอบ ใจ ด้วย กงสุล อเมริกา ตักสิน ได้ ไก่ ชนะ. แต่ ทาน กงสุล ฝรั่ง เสศ จึง ว่า เพราะ เรา ไม่ ต้อง การ เงิน ร้อย เหรียญ ที่ ปราบฏ นั้น, เรา จะ ยก ให้

แต่ผู้จำเลย, เพราะท่านผู้จำเลยเป็นคนยากจนมีครอบครัวใหญ่. ข้าพเจ้าผู้จำเลยเห็นไม่ควรที่จะรับเงินที่กงสุลฝรั่งเศสยกให้ฉัน, เพราะเป็นเงินที่เราเห็นว่าไม่ควรที่กงสุลจะให้ได้. ถ้าเราได้รับไว้แล้ว, ดูเหมือนจะเป็นการยอมรับว่า, การที่ตัดสินนั้นถูกต้อง หมายความว่าละเมิดนั้นมาจากฝ่ายทุกที่ เมืองอเมริกาอยู่แล้ว. แต่ที่จริงเราเห็นว่าผิด หมายความว่าผิดธรรมเนียมนั้นหลายอย่างนัก.

๑. อนึ่งผู้จำเลยหาความสงสัยคนนั้น, ถ้าคิดเมตตาเราผู้จำเลยก็รับ, จึงพร้อมใจกันจะยกค่าฤชาเสีย ๕๘ เหรียญ, จะเอาแต่ ๔๔ เหรียญ ๑๔ เซนต์.

๑. ผู้จำเลยเห็นว่าการไม่ควรจะรับ. ครั้นรับเข้าคนทั้งปวงก็จะเข้าใจว่า, ยอมแพ้ความแก่กงสุลฝรั่งเศส.

ภาคผนวก

หน้าอ้างอิงข่าวจากต้นฉบับ

ปัญหาสังคมในหนังสือจดหมายเหตุฯ บางกอกรีคอร์ดเดอร์

สมัยรัชกาลที่ ๔ ค.ศ. ๑๘๖๕-๑๘๖๗ (พ.ศ. ๒๔๐๗-๒๔๐๘) ทั้งสิ้น ๔๘ ฉบับ

เล่มที่ ๑ ค.ศ. ๑๘๖๕-๑๘๖๖ (พ.ศ. ๒๔๐๗-๒๔๐๘) จำนวน ๒๔ ฉบับ

เล่มที่	ใบที่	ปี	วันที่	เดือน	หัวข้อข่าว	หน้าล่าง
๑	๔	๑๘๖๕	๑๕	เมษายน	เมืองฝรั่งเศส เมืองไทย	๘๒-๘๓ ๘๓
๑	๕	๑๘๖๕	๑	พฤษภาคม	คำสัญญาใหม่ คำสัญญาด้วยสุรากร กองตะเวน การขโมยใหญ่	๘๖-๘๗ ๘๗ ๘๘ ๘๘
๑	๖	๑๘๖๕	๑๕	พฤษภาคม	กงสุลฝรั่งเศส คำสัญญาด้วยอากรสุรากับกงสุล ฝรั่งเศส ความขัดข้องในแม่น้ำ เหตุเกิดที่บางบอน การลอบขายฝิ่น	๙๕ ๙๕-๙๖ ๙๖ ๙๖ ๙๖ ๙๗
๑	๖	๑๘๖๕	๑๕	พฤษภาคม	กองตระเวน ความปล้น	๙๘-๙๙ ๙๙
๑	๗	๑๘๖๕	๑	มิถุนายน	เรือไฟโดนเรือพระที่นั่ง เรื่องผู้ร้าย ของขัดข้อง กองตระเวน	๑๐๕ ๑๐๕-๑๐๖ ๑๐๖ ๑๐๘
๑	๘	๑๘๖๕	๑๖	มิถุนายน	โจรผู้ร้าย กองตระเวน	๑๓๓-๑๓๔ ๑๓๕
๑	๙	๑๘๖๕	๑	กรกฎาคม	การขโมย กองตระเวน	๑๒๖ ๑๒๗
๑	๑๐	๑๘๖๕	๒๒	กรกฎาคม	เหตุเพลิงไหม้	๑๔๑-๑๔๒

เล่ม ๑ (ต่อ)

เล่มที่	ปีที่	ปี	วันที่	เดือน	หัวข้อข่าว	หน้าล่าง
๑	๑๐	๑๘๖๕	๒๒	กรกฎาคม	หัวไม้	๑๔๒
					วังราวที่สำเพ็ง	๑๔๒-๑๔๓
					คนโทษหนีไป	๑๔๓
					ทำอัฐปหลอม	๑๔๓
					กองตะเวน	๑๔๓-๑๔๔
๑	๑๑	๑๘๖๕	๗	สิงหาคม	เรื่องราวน้อยเหล็ก	๑๔๕-๑๔๖
๑	๑๒	๑๘๖๕	๒๑	สิงหาคม	คำตอบหลวงวิชัยวารี	๑๕๙
					ความขัดข้อง	๑๖๒
๑	๑๓	๑๘๖๕	๕	กันยายน	การที่จะเปลี่ยนอัฐตะกั่วเป็นอัฐทองแดง	๑๗๓-๑๗๔
					ความกงสุลฝรั่งเศสอีก	๑๗๔-๑๗๖
					คำตัดสินชั้นๆ	๑๗๖
๑	๑๓	๑๘๖๕	๕	กันยายน	ว่าด้วยเหตุไฟไหม้	๑๗๘
๑	๑๔	๑๘๖๕	๒๐	กันยายน	หนังสือหลวงว่าด้วยอัฐแลฝรั่งเศส	๑๘๑
					ความตอบคำตัดสินชั้นๆ	๑๘๒-๑๘๓
					ความพวกด้านบางไทรข่มเหง	๑๘๓-๑๘๔
					ข่าวกรุงเทพฯ	๑๘๘
๑	๑๕	๑๘๖๕	๕	ตุลาคม	คำตีพวกเคยทำภาษี	๑๙๘
					ตลาดสำเพ็ง	๒๐๐
๑	๑๖	๑๘๖๕	๑๙	ตุลาคม	การลักโจกระบือ	๒๑๐-๒๑๑
๑	๒๒	๑๘๖๖	๑๗	มกราคม	ข่าวร้ายที่เมืองสมุทรสงคราม	๒๗๙-๒๘๐
๑	๒๓	๑๘๖๖	๓๑	มกราคม	ข่าวมีมาแต่เมืองสมุทรสงคราม	๒๘๒-๒๘๓
๑	๒๔	๑๘๖๖	๑๕	กุมภาพันธ์	ความกรุงเทพฯ	๓๐๔-๓๐๕
					กงสุลฝรั่งเศส	๒๐๕-๓๐๖

เล่มที่ ๒ ค.ศ. ๑๘๖๖-๑๘๖๗ (พ.ศ. ๒๔๐๘-๒๔๐๙) จำนวน ๒๔ ฉบับ

เล่มที่	ฉบับที่	ปี	วันที่	เดือน	หัวข้อข่าว	หน้าล่าง
๒	๑	๑๘๖๖	๑	มีนาคม	การสละระหว่างยี่สาน การร้ายทางศีรชะกระบือ	๓๒๒-๓๒๒ ๓๒๓
๒	๒	๑๘๖๖	๑๗	มีนาคม	ข่าวที่กรุงเทพฯ	๓๓๗
๒	๓	๑๘๖๖	-	-	ต้นฉบับหาย หน้า ๒๕-๒๖	-
๒	๔	๑๘๖๖	-	-	ต้นฉบับหาย หน้า ๓๗-๔๘	-
๒	๕	๑๘๖๖	๒๙	เมษายน	การทิ้งธงไปอาศัยธงอื่น เหตุไฟไหม้	๓๔๔-๓๔๖ ๓๔๙
					ข่าวคนร้ายเมืองนครไชยศรี	๓๕๑-๓๕๒
๒	๖	๑๘๖๖	๑๕	พฤษภาคม	กฎหมายสำหรับกงสุล	๓๕๘
๒	๖	๑๘๖๖	๑๕	พฤษภาคม	กฎหมาย International Law ข่าวคนร้ายที่ถนนเจริญกรุง	๓๕๘-๓๕๙ ๓๖๒
๒	๗	๑๘๖๖	๒๙	พฤษภาคม	ข่าวกรุงเทพฯ กันขังถึงทนานฉ้อ	๓๗๑ ๓๗๑-๓๗๒
					เรื่องสลับปล้นเรือลูกค้า	๓๗๒
๒	๘	๑๘๖๖	๒๗	มิถุนายน	ด้านบางบอน ผู้ร้ายเมืองชลฯ	๓๙๓ ๓๙๓-๓๙๔
					ติเรื่องภาษีเกลือ	๓๙๔
					ติเรื่องปิดคลอง	๓๙๕
					กงสุลฝรั่งเศส	๓๙๙-๔๐๐
๒	๑๐	๑๘๖๖	๑๒	กรกฎาคม	ตอบความผู้ร้าย	๔๐๓-๔๐๔
๒	๑๒	๑๘๖๖	๑๑	สิงหาคม	โจรผู้ร้ายจกลักหนังสือในโรงพิมพ์	๔๓๔
๒	๑๓	๑๘๖๖	๒๗	สิงหาคม	ไพร่หลวงฟ้อง ฟ้องบ่าวผู้ใหญ่	๔๔๕-๔๔๖ ๔๔๖
					ความฟ้องเจ้าภาษีเรือ	๔๔๗
					ความฟ้องขาดแปลกประหลาดหู	๔๔๗
					ความฟ้องเจ้าภาษีหมู	๔๔๗
					ความขโมย	๔๔๗
๒	๑๔	๑๘๖๖	๙	กันยายน	ฟ้องตระลาการชำระเลิก เจ้าภาษีฝ้ายแก้ความ	๔๕๙ ๔๕๙-๔๖๐

เล่ม 2 (ต่อ)

เล่มที่	ฉบับที่	ปี	วันที่	เดือน	หัวข้อข่าว	หน้าล่าง
๒	๑๔	๑๘๖๖	๙	กันยายน	ภาษีต่าง ๆ เป็นความขึ้น รับสินบนปล่อยผู้ร้าย	๔๖๐ ๔๖๐-๔๖๑
๒	๑๔	๑๘๖๖	๙	กันยายน	หนังสือหลวงฯ รางวัล ๖ ตำลึง	๔๖๔ ๔๖๕
๒	๑๕	๑๘๖๖	๒๔	กันยายน	ตีคำคนโกง การปล้น คำขุนกลางแก้	๔๗๔-๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗
๒	๑๗	๑๘๖๖	๒๔	ตุลาคม	ตัดสินเรื่องน้ำสุราเถื่อน จีนเส็งฟ่อง จีนกงจีนฟ่งบ้านโรงเหล้าเมืองสวรรค ขโมยใหญ่ รางวัล ๖ ตำลึง	๔๙๕-๔๙๖ ๔๙๖-๔๙๗ ๔๙๗-๔๙๘ ๕๐๐-๕๐๑ ๕๐๓
๒	๑๙	๑๘๖๖	๒๒	พฤศจิกายน	ว่าด้วยฝรั่งเศษอยู่ในกรุงเทพฯ คำสรรเสริญตัดสิน	๕๑๙-๕๒๐ ๕๒๗-๕๒๘
๒	๒๐	๑๘๖๖	๗	ธันวาคม	รางวัล ๖ ตำลึง คำร้องแลคำตัดสินเงินชาวเรือฉลอม กล่าวโทษขุนด่าน การผู้ร้ายวิ่งราว คนมาแต่เมืองนคร	๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๔๓
๒	๒๑	๑๘๖๖	๒๒	ธันวาคม	ตัดสินน้ำสุรา จีนลูกค้ากับเจ้าภาษีเรือ	๕๔๘-๕๕๐ ๕๕๐
๒	๒๑	๑๘๖๖	๒๒	ธันวาคม	ไฟไหม้ที่ถนนเจริญกรุง กงสุลฝรั่งเศส รางวัล ๖ ตำลึง	๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๘
๒	๒๒	๑๘๖๗	๕	มกราคม	เรื่องตัดสินต่อไป จับสุราเถื่อน	๕๖๑-๕๖๒ ๕๖๒-๕๖๓
๒	๒๓	๑๘๖๗	๒๐	มกราคม	ความกงสุลฝรั่งเศสกับหมอปรีดเล คำแก้ความมอเชื้อออบาเร	๕๗๖ ๕๗๘
๒	๒๔	๑๘๖๗	๑๙	กุมภาพันธ์	ตัดสินคดีกงสุลฝรั่งเศสกับหมอปรีดเล	๕๘๙-๕๙๑

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล	นางสาวสุรรัตน์ เชื้อชัยวรากุล
วันเดือนปีเกิด	๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๗
สถานที่เกิด	๖/๑๙๖ ต. ศาลเจ้าโรงทอง อ.วิเศษชัยชาญ จ. อ่างทอง ๑๔๑๑๐
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	๘๕ มณียามนชัย ซอยลาดพร้าว ๑๒๒ ถนนลาดพร้าว แขวงวังทองหลาง เขตวังทองหลาง กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐
ประวัติการศึกษา	ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์ไทย) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. ๒๕๔๘	ศศ.บ. การจัดการทั่วไป (การบริหารทรัพยากรมนุษย์) สถาบันราชภัฏพระนคร
พ.ศ. ๒๕๔๑	กศ.บ. ธุรกิจศึกษา (การตลาด) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. ๒๕๔๐	